Proprietatea Bibliotecii
Universității Iași
X-23

4039749 Periodice

X-23

1929-932 (4-5)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA
UNIVERSITATII
-IAŞI-

GRAI ŞI SUFLET

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

IV

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂŢII
- IAŞI -

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1929-1930

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Infrat înainte
de anul 1933
17 MAI. 1934

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
-IAȘI-

GRAI ŞI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ŞI FOLKLOR"

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

VOL. IV — FASC. 1

BUCUREŞTI
Atelierele SOCEC & Co., S. A.
1929

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL

		Pag.
Al. Rosetti,	Cercetări asupra graiului Romînilor din Albania	1
T. Papahagi,	Dispariţii şi suprapuneri lexicale, II	84
P. S. Coculescu,	Sur les méthodes de critique textuelle du type Lachmann-Quentin	97
Alexandrina Istratescu,	Texte populare din judeţul Prahova	108
Ov. Densusianu,	Cuvinte latine cu semantism păstoresc, II	137

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Ov. Densusianu	Sciticul Ἐξαμπαῖος	146
	Originea Basarabilor	147
	Rom. *baci*	149
	Rom. *boblet, bobletic*	152
	Rom. *hoţ*	153
	Rom. *şăi* şi proveniența lui iranică	153
G. Iordan	Remarques sur l'étymologie et la signification de quelques mots turcs	154
Al. Rosetti	Note complementare asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba romînă	158
	Asupra palatalisărei labialelor	161
T. Papahagi	În jurul formelor aromîneşti *flumin, hima, morû*	165

DĂRI DE SAMĂ

A. Meillet,	*Esquisse d'une histoire de la langue latine* (O. D.)	171
K. Jaberg u. J. Jud,	*Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (Al. Rosetti)	175
L. Niederle,	*Manuel de l'antiquité slave* (T. Papahagi)	181
L. Spitzer,	*Stilstudien* (O. D.)	184

Indicaţii bibliografice

A Dirr — *Instructions d'enquête linguistique* — H. Olsen — *Bi-*

Fiecare volum al revistei apare în două, trei fascicole şi preţul lui, prin abonament, e de 400 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I, II, III) costă, fiecare, 350 lei.

Manuscrisele, publicaţiile şi revistele în schimb se trimit D-lui Ov. Densusianu: Bucureşti, Str. Colţei 24.

Abonamentele se adresează administraţiei revistei: Bucureşti, Str. Timpului 19 bis.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

CERCETĂRI ASUPRA GRAIULUI ROMÎNILOR DIN ALBANIA

I

INTRODUCERE[1]

Locuinţele Romînilor. Bibliografia cronologică a informaţiilor privitoare la Romînii din Albania. Colonisarea în Romînia.

Romînii sud-dunăreni stabiliţi la Fraşari, sat nou în judeţul Durostor[2] întemeiat în 1925, vin din Albania, şi anume din localităţile următoare: Korča, Pljasa (la nord de Korča), Bikliśta (est de Korča) şi din regiunile albanese

[1] Abrevaţiuni. *Ar.* = G. Weigand, *Die Aromunen*, I-II, Leipzig, 1894-1895.

B = Per. Papahagi, *Basme aromîne şi glosar*, Bucureşti, 1905.

Baldacci = Ant. Baldacci, *Itinerari albanesi (1892-1902)*, Roma, 1917.

Burileanu=C. N. Burileanu, *Dela Romînii din Albania*, Bucureşti, 1906.

Capidan = Th. Capidan, *Romînii nomazi*, Cluj, 1926 (extras din *Dacoromania*, IV).

DR = *Dacoromania*, Cluj, 1921 urm.

LP = Per. Papahagi, *Din literatura poporană a Aromînilor*, I, Bucureşti, 1900 (în Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, vol. II).

Nenitescu = I. Nenitescu, *Dela Romînii din Turcia europeană*, Bucureşti, 1895.

Patsch = C. Patsch, *Das Sandschak Berat in Albanien*, Viena, 1904 (*Schriften der Balkankommission*, Antiquarische Abt., III).

W. Jb. = *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, publicat de G. Weigand, Leipzig, 1894 urm.

[2] Satul e situat la sud-est de Silistra şi la Nord de Caraomur.

Muzakje şi čeamerija. La rîndul lor, cei din Korča sînt veniţi mai demult din Frašeri, iar cei din Pljasa, din Kurtesi (lîngă Frašeri, *Burileanu*, 30, 103)[1]. După informaţiile culese la faţa locului de Burileanu, Romînii din Čeamerija şi din Muzakje ar veni de asemenea din Frašeri (*Burileanu*, 250). I. Papahagi înregistrează părerea după care Romînii din afară de Muzakje (Berat, Durazzo, Kavaja, Elbassan) ar fi venit din ţinutul Muskopoljei, din Grabovo, Šipiska, etc., între 1790-1820[2], iar Patsch ne spune că Romînii din Muzakje vin şi ei dela Muskopolje (*Patsch*, 141). Aceste constatări concordă cu părerea mai veche exprimată de Caragiani că „patria Fărşeroţilor, după credinţele generale ale tuturor Romînilor, a fost şi este şi astăzi Albania, de unde se răspîndiră apoi în multe locuri, afară de cei rămaşi încă acolo“[3]. La rîndul său, Weigand arătase că patria Fărşeroţilor trebue căutată în Albania şi că resturile acestei populaţii s'au menţinut la Frašeri pînă în zilele noastre (*Ar.*, I, 297 şi II, 184 urm.). J. Bourcart a constatat prezenţa unui element romînesc important în cîmpia Koloniei, venit din Gramoste[4]. Părerea lui Capidan, care susţine că Fărşeroţii vin din Pind, pînă în present e o ipotesă (*Capidan*, 42).

Informaţiunile generale privitoare la Fărşeroţi (locuinţe, ocupaţiuni, etc.) au fost reunite şi înfăţişate de Capidan. Fărşeroţii sînt cărăvănari şi păstori. Burileanu a observat că cei mai mulţi sînt fixaţi la şes. O parte dintr'înşii se urcă la munte, în timpul verei, „cu tendinţa, însă, de a se stabili printre cei deja fixaţi în cîmpie“ (*Burileanu*, 252). Prin

[1] Cf. *Nenitescu*, 338-339. J. Bourcart, *Les confins albanais administrés par la France (1916-1920)*, Paris, 1922, 293: *Plasa Kolibe* „village koutsovalaque fondé par Balamaci. Réfugiés de Frasheri protégés par des beys de Plasa“.

[2] Ilie Papahagi, *Din Mînăstirea Almanah macedo-român*, director-fondator Dr. T. Şanda, Bucureşti, 1902, 164-166.

[3] I. Caragiani, *Studii istorice asupra Romînilor din Peninsula Balcanică*, 4.

[4] Bourcart, *op. cit.*, 184.

aceasta, păstoritul dispare. Această observaţie nu confirmă teoria lui Capidan, după care Fărşeroţii ar fi fost la origine agricultori, deveniţi în urmă păstori (*Capidan*, 29 urm.). In adevăr, faptele probează contrarul: Romînii agricultori din Muzakje, foşti păstori, au părăsit păstoritul dintr'o serie de cause bine determinate[1]. Ei practicau, pînă în zilele noastre, nomadismul păstoresc şi transhumanţa: deosebirea între aceste două feluri de păstorit residă în faptul că păstorii nomazi schimbă locul de iernatec, pe cînd păstorii transhumanţi oscilează între două puncte bine determinate, unul unde petrec vara şi celălalt unde iernează cu turmele. Punctele între care se fac aceste mişcări sînt indicate de Capidan, care dă şi o hartă pe care sînt însemnate drumurile de migraţiune; dar indicaţiunile sînt necomplete în ceea ce priveşte Albania[2]. De obicei, Romînii care locuesc la nord de rîul Škumb vărează în regiunea satului Beala (nord de lacul Ochrida), iar cei dela sud de rîul Škumb vărează în împrejurimile satului Lănga; păstorii dela sudul rîului Semeni vărează în munţii Tomor (*Burileanu*, 219). Romînii din fostul vilaet Janina petreceau vara în munţii Zagori şi ai Koloniei şi iernau în şesul Medžidje, Preveza[3]. Fărşeroţii de lîngă Muskopolje şi de pe rîul Devol iernează în părţile Valonei şi în Muzakje[4]; cei care locuesc în munţii dintre lacurile Prespa şi Ochrida iernează în ţinutul oraşului Durazzo (*Nenitescu*, 188), sau în Muzakje[5]. Fărşeroţii se întîlnesc şi în afară de graniţele Albaniei: ei iernează în sudul Epirului, la Kampos (vest de

[1] Weigand, *Ar.*, II, 184 urm., N. B., *Agricultura la Aromîni*, *Lumina*, II, 1904, 161-164 şi G. Zuca, *Păstoritul şi agricultura la Romînii din Pind*, *Lumina*, IV, 1906, 66-69. Acel pe care l-am interogat nu lucrau pămîntul şi nu ştiau ce e agricultura pînă la venirea în Romînia; v. răspunsurile la chestionar, n-l 342.

[2] Capidan a culeş informaţii directe dela Fărşeroţii din Vodena. O hartă, cu indicarea drumurilor de transhumanţă în Peninsula Balcanică, se găseşte la J. Cvijić, *La Péninsule Balkanique*, Paris [1919], 170.

[3] P. Civica, *Lumina*, II, 201-203.

[4] Pouqueville, *Voyage de la Grèce*[2], II, Paris, 1826, 391.

[5] Weigand, *W. Jb.*, XVI, 202.

Arta); acei din Akarnania, pe care i-a cercetat Weigand în 1889-1890, sînt veniţi din Albania de mijloc. Romînii din Frašeri care iernau în Thessalia, au rămas în parte acolo, după ce Grecia anexă Thessalia, şi anume în împrejurimile oraşului Armiro (Halmyros; *Burileanu*, 30); alţii se stabiliră la Katerina (golful Salonic), unde iernează şi cei din Selja de sus [1]. Aceştia din urmă, precum şi Fărşeroţii din Verria, iernează şi în Thessalia (*Nenițescu*, 188); păstorii din jurul satului Siraku (sud-est de Janina) petrec iarna în regiunea Elassona (*Baldacci*, 204). După informaţiile ce le-am culeş dela cîţiva ciobani, Fărşeroţii din Pljasa iernau la Armiro (I) sau la Katerina (F); păstorii din munţii de lîngă Korča mergeau la iernatec în împrejurimile oraşelor Larissa şi Elassona (Thessalia). Alţii nu ieşiau din Albania şi iernau în ţinuturile Čeamerija sau Muzakje (D, H); turmele din Pljasa rămîneau uneori în Albania şi coborau toamna la Delvino (sudul Albaniei; D). Tot astfel şi cărăvănarii: unul din ei (B) îmi spunea că a percurs cu caravana toată Albania şi o bună parte din Peninsula Balcanică: din Pljasa, mergea să încarce marfă pînă la Salonic.

Iată, acum, înşirate în ordine cronologică, lucrările unde se dau informaţii utile privitoare la Romînii din Albania [2]:

Hahn G. von, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, 133, n. 52: enumerarea localităţilor şi a regiunilor din Albania locuite de Romîni.

Heuzey L., *Le mont Olympe et l'Acarnanie*, Paris, 1860, 267-280: însemnări privitoare la păstorii Romîni veniţi din Albania. Numele lor; nomadismul; locuinţele, felul de vieaţă, organisaţia, obiceiurile la nuntă.

Picot E., *Les Roumains de la Macédoine*, Paris, 1875 (extr. din *Revue d'Anthropologie*): extrase din descrierile informatorilor streini şi bună bibliografie.

[1] Papaianuşi, *Lumina*, I, 253-254.

[2] Lucrările fără interes (de ex. D. Bolintineanu, *Călătorii la Romînii din Macedonia şi muntele Atos sau Santa-Agora*, Bucureşti, 1863) nu intră în această enumerare.

Popillian N., *Romînii din Peninsula Balcanică; cercetări*, Bucureşti, 1885, 19, 47-48, 55-56. Din *prefaţă*: „Modestele cercetări ce presint astăzi lectorului, sînt productul unei petreceri de mai mulţi ani în mijlocul fraţilor noştri din Peninsula Balcanică".

Caragiani L., *Studii istorice asupra Romînilor din Peninsula Balcanică* [neterminat; Bucureşti, 1891], 1 urm.: note privitoare la numele Suliaţilor, care sînt Fărşeroţi; 4 urm.: Fărşeroţii; răspîndirea lor; nomadismul; 51 urm. şi 129: migraţiunile Fărşeroţilor.

Weigand G., *Von Berat über Muskopolje nach Gjordscha*, *Globus*, 61, 1892, n-l 61: note de drum; informaţii asupra Muskopoljei.

Id., *Die Aromunen*, I-II, Leipzig, 1894-1895. Preţioase note de călătorie în Albania mijlocie: Ochrida, Lânga, Elbassan, Berat, Muzakje, Muskopolje, Korča (1889). I, 186 urm.: amănunte asupra organisaţiei celnicatului; 274 urm.: note asupra diferitelor grupuri şi a numelui lor; 288 urm.: statistică; II, 184 urm.: note asupra Fărşeroţilor; ocupaţii, mişcări păstoreşti, organisaţia în sate, caracter, costum.

Id., *Die Aromunen in Nordalbanien*, *W. Jb.*, XVI, 193-212: note de drum; a visitat Durazzo, Tirana, Elbassan şi Kavaja.

Baldacci A., *Itinerari albanesi (1892-1902)*, Roma, 1917. Călătorii întreprinse între 1892 şi 1902. Autorul este unul dintre cei mai buni cunoscători ai stărilor de lucruri din Albania; hărţi preţioase şi note asupra Romînilor din diferite regiuni, culese la faţa locului; 17 urm.: situaţia politică a elementului romînese; Fărşeroţii; locuinţele lor.

Nenițescu I., *Dela Romînii din Turcia europeană*, Bucureşti, 1895, 27-30, 175 urm., 485 urm., 539 şi 607. Informaţiile au fost culese la faţa locului de autor, într'o călătorie întreprinsă în vara anului 1892; alte informaţii i-au fost date de institutori. Numele Fărşeroţilor; trăsăturile lor caracteristice; portul; ocupaţia; nomadismul; organisaţia celnicatului; localităţile din Albania locuite de Fărşeroţi; 24: indicaţii cu privire la Fărşeroţii care locuesc vara în munţii din împrejurimile Strum-

niței (vilaetul Salonic); 160 urm.: în Tîrnovo, Megarovo și Nižopolje (nord de lacul Prespa) și în munții dela spatele acestor comune trăesc Fărșeroți păstori.

Nuși Tuliu, *Farșaloții*, *Peninsula Balcanică*, 27 nov. 1894, p. 3: Fărșeroții sînt deosebiți de ceilalți Aromîni; păstori nomazi. In masă mai compactă trăesc în Albania, în așa numita Muzakje; iernează în Thessalia. In timpul iernei trăesc în mijlocul Grecilor, dar isolați, în colibe afară din sat.

Zuca G. Z., *Rominii nestabili din Epir*, *Lumina*, IV, 1906, 172-175 (v. și *Nenițescu*, 417-418): în Epir vin Romîni din Berat, Frașeri și din alte centre; și-au făcut clădiri de piatră care nu sînt mai vechi de 150-200 de ani; cu toate că nici 5% nu sînt păstori, ei sînt nestabili.

Burileanu C. N., *Dela Rominii din Albania*, București, 1906; *I Romeni di Albania*, I, Bologna, 1912. Conține cele mai bogate informații, culese la fața locului, privitoare la Romînii din Albania. Autorul a întreprins trei călătorii de studiu: ediția românească e consacrată călătoriei a doua, din 1905; a treia călătorie (1907) e descrisă în ediția italiană (p. 317 urm.), care, pentru rest, e o traducere a ediției românești. Burileanu a percurs toată Albania; n'a mai găsit așezări românești la nord de Skutari (231)[1].

Haberlandt A., *Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien*, Viena, 1917 (*Ergänzungsband XII zu Jahrgang XXIII der Zs. f. österreichische Volkskunde*). Resultatul cercetărilor făcute de autor în vara anului 1916, în timpul ocupației austriace; 134 urm.: indicații asupra regiunilor locuite de Romîni; note asupra vieței păstorești, locuințele, ocupația, portul.

Papahagi T., *La Rominii din Albania*, București, 1920. Călătorie făcută în vara anului 1919. 19 urm.: note asupra

[1] Cf. A. Baldacci, *L'elemento latino nell'equilibro balcanico*[2], Roma, 1905. Autorul a întovărășit pe C. Burileanu în Albania centrală (1904); locuințele și numărul Romînilor (9-10). N'am putut consulta, de același autor, *Berat e il Tomor*, Roma, 1914.

Romînilor din Albania; 33 urm. și 46 urm.: informații privitoare la cărăvănărit și la nomadismul păstoresc.

Boureart J., *Les confins albanais administrés par la France (1916-1920); contribution à la géographie et à la géologie de l'Albanie moyenne*, Paris, 1922 (extr. din *Revue de géographie*, X, 1922). Autorul a făcut parte din armata de ocupație franceză. 275 urm.: note asupra Romînilor din Albania; 289 urm.: prețioasă listă a localităților administrate de Franța (notație fonetică; indicații privitoare la naționalitatea locuitorilor).

Capidan Th., *Rominii nomazi*, Cluj, 1926 (extras din *Dacoromania*, IV). Resumă informațiile anterioare: locuințele Fărșeroților, ocupația, locurile unde merg cu oile.

Informațiuni speciale asupra unor localități sau regiuni anumite se pot găsi în articolele sau lucrările următoare (înșirate în ordinea alfabetică a numelor de localități):

Akarnania. Weigand, *Ar.*, I, 183 urm. și II, 174 urm.; cf. Weigand, *W. Jb.*, XXI-XXV, 177-178.

Beala. Ciolache C. St., institutor, *Comuna Beala de jos*, *Lumina*, VI, april 1908, 25-28. Comuna are 120 de case, din care 100 românești; locuitorii sînt mai ales agricultori.

Čeamerija. *Burileanu*, 87 urm.

Ferica (Fjeri). Papa Spiridon, *Comuna Ferica (Fieri) și satele românești din împrejurul ei*, *Lumina*, I, 1903, 213-214. Romînii din Fjeri sînt Moscopoleni și Graboveni; puțini Fărșeroți; cf. *Baldacci*, 66.

Janina. Civica P., *Farseroții sau Frâseroții din vilaetul Ianina*, *Lumina*, II, 1904, 201-203. Vorbește de Fărșeroții din Epir; mici la stat. In vilaetul Janina sînt stabiliți la Medžidje și *Podorghiani*. Acei nestabiliți în sate sînt împărțiți în fălcări, în cap cu un celnic. Se ocupă cu creșterea vitelor și cărăvănăritul. Schimbă pășunile în fiecare primăvară și toamnă. *Baldacci*, 201 urm.: păstorii nomazi din regiunea Janina, Siraku, Kalarites și Vlahi (sud-est și nord de Janina).

Medžidje și Kolonia. *Burileanu*, 93 urm.

Muzakje. Weigand, *Ar.*, I, 82 urm., II, 184 urm.; *Bu-*

rileanu, 90-91 şi 173 urm.: Papahagi Ilie (revisor şcolar în Albania), *Din Mĭusachia. Almanah macedo-romîn*, director-fondator Dr. T. Şunda, Bucureşti, 1902, 164-166: numărul Romînilor din Muzakje; ocupaţia: cultura pămîntului şi creşterea vitelor; cei din oraşe sînt comercianţi; enumerarea centrelor romîneşti; Patsch C., *Das Sandschak Berat in Albanien*, Viena, 1904 (*Schriften d. Balkankommission*, Antiquarische Abt., III), 140 urm.: descrierea oraşului Fjeri, centrul Fărşeroţilor din Muzakje; mai ales negustori; în părţile sudice Romînii sînt chiragii; numai constrînşi de împrejurări au devenit agricultori[1]; cei mai mulţi sînt păstori nomazi.

Fig. 1. Tipuri din Fraşari (jud. Durostor).

Pljasa. *Burileanu*, 29 urm.

Premeti. Pişiota C., *Aromînĭi din Permeti şi din horîle de-anvîrliga, Frăţil'ia*, I, 1901, 37-38; Civica P., *Romînii din cazaua Premeti, Lumina*, II, 1904, 114-115: numărul familiilor romîneşti din jurul oraşelor Premeti şi Berat; ocupaţia: agricultura, creşterea vitelor, albinăritul.

Selja de sus. Papaianuşi V., *Selia de sus, Lumina*, I, 1903, 215-218: localitatea e locuită exclusiv de Fărşeroţi;

[1] Col. 142: „und gelben sich, aber nur notgedrungen, mit dem Ackerbaue ab".

mici bordeie acoperite cu stuf; ocupaţiile de căpetenie: păstoritul, chiragiliceul şi cărbunăritul.

Skutari (Škodra). Danisca P., *Rominii din vilaetul Scodra (Scutari)*, *Lumina*, I, 1903, 265-266: numărul Rominilor e mic; Fărşeroţii instalaţi în această regiune se ocupă cu creşterea vitelor.

Thessalia. Pouqueville F., *Voyage de la Grèce*[2], II, Paris, 1826, 396; Diamandi Meţovitu V., *Despre Rominii din Thesalia*, *Lumina*, I, 1903, 45-47: autorul a stat două luni la Trikala în vara anului 1900; enumeră comunele romîneşti; Zuca G., *Rominii din Tesalia şi Epir*, *ibid.*, I, 257-261: în Aspropotamos,

Fig. 2. Tipuri din Fraşari (jud. Durostor).

mai bine de 60 de comune sînt romîneşti; enumerarea lor.

Tomor. *Baldacci*, 106.

Zagori. Civiea P., *Comunele romîneşti din ţinutul Zagor*, *ibid.*, I, 166-168: enumerarea comunelor romîneşti; ocupaţia: agricultura, creşterea vitelor, lemnăria, micul comerţ.

In resumat, ocupaţiile de căpetenie ale Rominilor din Albania sînt păstoritul şi cărăvănăritul. Cei veniţi în Romînia au părăsit locuinţele lor din causa grelelor condiţiuni de vieaţă din anii din urmă[1]. Satul Fraşari a fost întemeiat în

[1] V. D. Kolovani, *La question de Koritza*, Paris, f. d., şi harta anexată.

1925: el numără astăzi 122 de familii de colonişti, toţi din Albania, în majoritate din Korča şi din Pljasa [1]. Coloniştii din celelalte sate sînt veniţi din Macedonia sîrbească, din Bulgaria şi, în majoritate, din Macedonia grecească (mai ales din judeţele Salonic, Vodena şi Florina); se ştie că în urma convenţiei încheiate la Lausanne, s'a efectuat un important schimb de populaţie între Grecia şi Turcia: refugiaţii Greci din Asia mică au fost repartisaţi în Macedonia (500.000 la sate şi 300.000 la oraşe), în anii 1923-1924 [2]. Pînă în present (septembre 1928), au fost instalate în judeţul Durostor 1495 de familii de Romîni sud-dunăreni, fie în satele şi comunele existente, fie

Fig. 3. Tip de casă din Fraşari (jud. Durostor).

în sate nouă, isolate de vetrele comunelor vechi (Fraşari şi Gramostea-Caraorman), fie în centre de colonisare pe lîngă satele locuite de Bulgari şi de Turci [3]. Improprietăriţi de

[1] Asupra întemeierei satului, v. V. Muşi, *Cum s'a întemeiat Fraşari*, în *Tribuna Romînilor de peste hotare*, anul IV, n-l 1-2, Bucureşti, 1927, 6 urm.

[2] V. *Société des Nations. L'établissement des réfugiés en Grèce*, Geneva, 1926 şi hărţile anexate.

[3] După statistica oficială care mi-a fost comunicată de consilieratul agricol al judeţului Durostor.

Stat, ei au devenit agricultori pricepuţi şi buni gospodari; satele de colonişti sînt astăzi înfloritoare.

Trecem acum la indicaţiile privitoare la graiul Fărşeroţilor.

Graiul Romînilor din Albania: observaţiile predecesorilor (bibliografie şi note).

Informaţiile privitoare la graiul Romînilor din Albania sînt de trei categorii: operele scrise la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, textele orale (cîntece populare, povestiri, etc.) culese ocasional sau de cercetători care au fost la faţa locului în acest scop, şi observaţiile asupra limbei vorbite. Operele scrise la sfîrşitul veacului al XVIII-lea de către învăţaţii din Muskopolje sînt vocabularul lui Cavalioti (1770) şi al lui Daniil (1802), abecedarul lui Ucuta (1797) şi gramatica lui Boiagi (1813) [1]; aşa numitul *Codex Dimonie*, scris între 1800 şi 1825 şi găsit de Weigand la Ochrida, în 1889, reproduce graiul vorbit la Lănga (în Albania), la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi la începutul veacului al XIX-lea [2]. Se ştie că textul e tradus de un anume Ghişeu, născut, probabil, la Beala de jos, şi de un anonim.

Textele orale sînt puţine la număr şi, afară de rare excepţii, nu au fost culese de dialectologi, încît notaţia lor nu presintă suficiente garanţii de exactitate pentru un studiu lingvistic. Singure textele culese de Weigand şi de Per. Papahagi pot fi de folos.

Textele orale publicate de Weigand reproduc graiul din Lănga (*Ar.*, II, n-le 5, 60), Muskopolje (n-le 2, 11, 40, 54, 62, 85, 121), Ochrida (n-le 21, 24, 28, 30, 32, 33, 37, 42, 45, 63, 65, 69, 86-88, 90, 92), Pljasa (n-le 15, 25, 26, 64,

[1] V. Per. Papahagi, *Scriitori aromîni în sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1909, şi M. Boiagi, *Gramatică română sau macedo-română*, ed. Per. Papahagi, Bucureşti, 1915.

[2] V. Weigand, *W. Jb.*, XII, p. IV; XVI, 199-200 şi 210. *Codex Dimonie* (traducere din greceşte a diferitor predici) a fost publicat de P. Dachsolt şi de Weigand în *W. Jb.*, I, 1-78; IV, 136-227; V, 192-297; VI, 84-173.

84, 91, 122, p. 272)[1], Šipiska (n-l 10) şi Tirana (*W. Jb.*, XVI, 203-204); alte texte sînt culese dela Romînii din Akarnania (n-le 97-102). Cît priveşte celelalte texte publicate de Weigand (n-le 103-113), ele au fost culese la Ochrida şi la Selja (lîngă Verria) de institutori, nu de Weigand, care le-a aplicat, numai, sistemul său de notaţie fonetică[2].

Numărul restrîns al textelor orale publicate de Weigand se explică prin faptul că Fărşeroţii nu se lăsau uşor interogaţi: Weigand observă într'un loc că nu i-a fost cu putinţă să noteze graiul femeilor din Muzakje (*Ar.*, II, 185).

Textele orale publicate de Per. Papahagi i-au fost sau comunicate de către alţii, sau au fost înregistrate direct; ele provin din localităţile următoare:

1. din Albania, fără localisare precisă: *LP*, 186 (versuri copilăreşti), 193 (versuri), 734, n-l 2 (cîntec de Lazar).

2. Beala: *LP*, 885, n-l 26, 890, n-l 11, 949, n-l 43 (poesie populară).

3. Berat: *LP*, 372, n-l 70, 378 (ghicitoare comunicată de Ilie Papahagi); *B*, n-l 88 (poveste; comunicată).

4. Elbassan: *B*, n-l 100 (poveste culeasă dela Iancu căvasul).

5. Korča: *B*, n-l 69 (poveste; comunicată); *LP*, 355, n-l 19 (ghicitoare), 403, n-l 163 (id.).

6. Nižopolje: *LP*, 727, n-l 6 (cîntec despre Paparude).

7. Ochrida: *B*, n-l 115 (poveste); *LP*, 33 (formuletă), 50 (satiră), 186 (versuri), 193-196 (id.), 717, n-l 10 (colindă), 772, n-l 10 (deceu), 829, n-l 4 (poesie populară), 1025, n-l 40 (id.).

8. Pljasa: *LP*, 387, n-l 114,407, n-le 174 şi 175 (ghicitori).

Las să urmeze enumerarea, în ordine cronologică, a textelor orale care au fost culese şi publicate de alţi cercetători.

1893. *Dela vatră, poesii populare culese dela Miha Rapu din Beala (Fărşerot)*, *Peninsula Balcanică*, 16 mai 1893, p. 3.

[1] Weigand a atras atenţia asupra faptului că graiul lui Balamaci nu reprezintă exact graiul fărşerot.

[2] Cf. Capidan, *Raporturile albano-romîne*, *DR*, II, 488.

1897. *Giunaticlu a Fărşiroţilor, din gura al Hrista al Hiohca*, *Gazeta Macedonici*, I, n-l 13, 27 april 1897, p. 3.

1901. *Cintic fărşărotesc cules de Th. Balamace*, *Frăţil'ia*, I, 1901, 94. *Fudzîtarea fumel'ilor di Pleasa toamna tu arie, scriată curat fărşiroteaşte de F. Balamace*, *ibid.*, I, 136-138 şi 155-157. *Cintec fărşirotescu* (fragment), cules de Ioan Hagi Bira, *ibid.*, I, 59. *Căntiçe dela Fărşiroţlli di Selia* adunate de Vasile Popa-Ianuşi, elev în cl. 7-a, *ibid.*, I, 148. *Cintec dela Fărşiroţlli din Mîuzăchea* cules de Petre Danisca, institutor, *ibid.*, I, 44.

1903. Fragmente de *poesii populare* culese de V. Papaianuşi într'un articol intitulat *Selia de sus*, *Lumina*, I, 1903, 215-218. *Cintec fărşărotesc* auzit dela D-l Mihalache Kiriţă, *Almanah macedo-romin*, director-fondator Dr. T. Şunda, Bucureşti, 1903, 17. *Nunta la Fărşăroţi*, descripţie „scriată cum grescu Fărşăroţli", cu cîntece, de Foţiu G. Balamaci, student în teologie, *ibid.*, 77-78.

1904. Fotiu G. Balamaci, *Vinearea a fumelilor dit aria'n Pleasa (aşa cum vorbesc Fărşeroţii)*, *Lumina*, II, 1904, 271-273.

1905. Burileanu, în cursul călătoriei sale în Albania, a cules cîteva cîntece populare pe care a căutat să le noteze fonetic: 22 şi 276-277 (Korča), 92 şi 284 (Čeamerija), 277 urm. (poesii populare culese de institutorul din Niceea), 281 urm. (Muzakje).

1908. Cîntece fărşeroteşti din colecţia Cosmescu (auzite dela N. Cican), *Lumina*, VI (n-le 6-8), 1908, 42-44.

1917. Haberlandt a cules în 1916 cîţiva termeni tehnici (obiecte usuale) dela Romînii din regiunea rîului Škumb (181, n-l 77). Notaţia lui, în unele casuri, nu inspiră însă încredere (*srmenica*, *ruzbuj*), încît materialul cules nu poate fi folosit fără critică.

Trecem la observaţiile privitoare la graiul Romînilor din Albania. Popillian observă că Fărşeroţii „vorbesc un dialect pur, remarcabil prin guturalisarea literei *r*; astfel, în loc de *frate Fîrşirot* se aude *frgate Fargşirgot*" (48); autorul caută să descrie pe *r* velar spirant. V. Papaianuşi ne spune, de

asemenea, că Fărşeroţii din Selja de sus pronunţă pe „r ca r̃“ (= γ; *Lumina*, I, 254). Weigand, cu prilejul călătoriei sale în Akarnania (1889-1890), a înregistrat următoarele particularităţi ale graiului românesc vorbit acolo, care e aproape identic cu graiul Românilor din Albania mijlocie: *r* alveolar e pronunţat cu vibraţiuni intense *(r̃)*; acest *r̃* e numai intervocalic; grupul *rn*, ca în albaneză, a trecut la *r̃*: *karə* „carne“; la finală, acest *r̃* îşi pierde vibraţiunile: *pur* „prun“. Weigand a înregistrat, de asemenea, existenţa vocalei nasale *ẽ*, pe care o notează *ę*; *ę* apare în locul lui *ă* şi *i* accentuaţi: *kęne* „cine“, *kălkęnu* „căleţi“ (*Ar.*, II, 176-177). Existenţa acestui fonem e datorită, de sigur, contactului cu Albanesii (A. Procopovici, *DR*, IV, 60), şi tot astfel trebue interpretată trecerea lui *l* la *ł* şi a lui *rl* şi *rn* la *r̃*[1]. Weigand a înregistrat următoarele particularităţi ale graiului Românilor din Muzakje: *r̃* gutural spirant produs prin contactul părţei posterioare a limbei cu vălul palatului. Acest *r̃* e sonor după sonore, surd după surde şi la finală; *r* dispare în grupul *r* + consoană: *ńegu* „merg“; grupurile *rn* şi *rl* sînt reduse la *r̃*: *ĵatə* „iarnă“; *l* iniţial urmat de *a*, *o*, *u* trece, de cele mai dese ori, la o spirantă sonoră, de abia perceptibilă, apropiată de gr. γ urmat de *a*; *l* final e pronunţat gutural: *atsăł* „acel“ (*Ar.*, II, 186-187). Mai trebue relevată observaţia lui Weigand privitoare la tratamentul *é* al diftongului *ea* urmat în silaba următoare de *e*: acest tratament caracterisează limba vorbită în Albania (*Ar.*, II, 347-348). Observaţiile lui Burileanu, venind dela un nespecialist, sînt mai puţin precise. Burileanu a observat că Românii din Ţeamerija ştiu greceşte şi albaneza, pe cînd cei din Muzakje ştiu numai albaneza; *r̃* vibrant apare mai rar în graiul celor din Ţeamerija (91); descrie pe *ė*, pe care l-a întîlnit în graiul Fărşeroţilor dela sud de Berat (151); *r̃* velar spirant apare în graiul femeilor şi al copiilor (268). Baldacci constată existenţa lui *r̃*: „Essi [Fărşeroţii], in contrasto con gli altri gruppi consaguinei della Balcania,

[1] Weigand, *W. Jb.*, XVI, 209; Capidan, *DR*, II, 499.

pronunciano la *r* estremamente forte, più che nella lingua francese“ (*Baldacci*, 19).

Urmează, acum, să expun resultatul cercetărilor mele din 1927 şi 1928 asupra graiului Românilor din Albania veniţi în România în anul 1925 şi în anii următori, şi stabiliţi la Fraşari, judeţul Durostor.

Ancheta mea (1927 şi 1928). Observaţii asupra anchetelor dialectale. Chestionarul. Observaţii asupra notaţiei fonetice. Note asupra cîtorva sunete caracteristice. Descrierea sistemului de notaţie fonetică adoptat. Modul de presentare al materialului adunat.

Prima anchetă a ţinut dela 21 septembre la 4 octobre 1927, iar a doua dela 16 la 24 septembre 1928. Toţi cei interogaţi locuesc la Fraşari (j. Durostor); ei au fost interogaţi pe loc, transportîndu-mă dintr'o casă într'alta; numai M. Guritsa, dela care am culeş informaţii privitoare la păstorit, locueşte în altă localitate.

Ancheta a fost făcută cu ajutorul unui chestionar, pregătit dinainte. M'am folosit de chestionarul lui J. Gilliéron completat de Oscar Bloch (ancheta în Vosgii meridionali),[1] care cuprinde peste 2.000 de chestiuni, grupate pe categorii de sensuri. Din aceste chestiuni am ales pe acelea care puteau cadra cu felul de vieaţă al Fărşeroţilor şi am adăugat o serie de chestiuni, în special acelea care interesează vieaţa păstorească. Unele întrebări au fost modificate într'un fel oarecare; am mărit numărul fraselor mici şi obişnuite, care cuprind cuvîntul vizat[2]. Pe lîngă chestiunile prevăzute, am notat,

[1] După exemplarul pe care a binevoit să mi-l pue la dispoziţie S. Pop. V. O. Bloch, *Atlas linguistique des Vosges méridionales; Lexique français-patois des Vosges méridionales; Les parlers des Vosges méridionales*, Paris, 1914-1917.

[2] Iată enumerarea chestiunilor care nu se află în chestionarul Gilliéron-Bloch: 1, 2, 15, 19, 22, 45, 60, 68, 71, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 150, 169, 177, 179, 192, 271, 272, 286, 287, 288, 315, 319, 320, 324, 332, 334, 335, 342, 343, 345, 346, 347, 348.

în cursul anchetei, răspunsurile la întrebările pe care nu le prevăzusem[1]. Scopul meu fiind de a efectua un sondagiu şi nu de a face o anchetă completă, am întrebuinţat un chestionar care să-mi poată da resultatele dorite într'un spaţiu de timp restrîns.

Se ştie că ancheta cu ajutorul chestionarului a provocat anumite critici[2]; neajunsurile sînt însă neînsemnate, faţă de marile avantaje pe care le presintă o astfel de anchetă. Avantajul anchetei făcute cu ajutorul chestionarului de una şi aceeaşi persoană consistă în faptul că răspunsurile sînt comparabile între ele şi că lingvistul dispune dintr'odată de răspunsuri din localităţi variate, repartisate pe o întindere anumită de teren.

Chestionarul meu cuprinde 348 de chestiuni (cuvinte isolate şi frase scurte). Am procedat în modul următor pentru culegerea răspunsurilor: am ales un subiect biling (A) care a tradus în dialect întrebarea redactată în dacoromîna literară. In urmă, chestiunea aşa cum a fost tradusă de A a fost pusă tuturor celorlalte persoane care nu pricepeau dacoromîna[3]. Am notat imediat răspunsurile, şi le public aşa cum le-am înregistrat pe loc, fără nici o schimbare, intenţiunea mea fiind de a da, după expresia lui Gilliéron, o fotografie a realităţei[4]. Deoarece, în unele casuri, notaţia sunetelor *r̂* şi *χ* nu fusese destul de lămurită, am căutat s'o precisez în cursul anchetei următoare. Am repetat în faţa celor interogaţi cuvîntul cuprinzînd sunetele în chestiune, aşa cum îl notasem în anul precedent, în scopul de a corecta notaţia eventual greşită. Intr'adevăr, notaţia dublă *r̂* sau *r̄* şi *r* la

[1] Aceste răspunsuri nu sînt generale; pentru ca cetitorul să le poată distinge, ele nu poartă număr de ordine curent şi comportă numai traducerea în limba franceză a termenului românesc.

[2] V. acum S. Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, Paris, 1927.

[3] Răspunsurile lui A pot fi de folos pentru studiul influenţei dacoromînei asupra aromînei.

[4] V. J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France. Notice servant à l'intelligence des cartes*, Paris, 1902, 7 şi *Généalogie des mots qui désignent l'abeille*, Paris, 1918, 3-4.

aceeaşi persoană mi se părea inconsecventă; de fapt, mi-am dat samă la a doua anchetă că cel interogat pronunţa efectiv cînd un *r̂* (sau un *r̄*) slab spirant (sau vibrat), cînd un *r* curat; aşa dar, notaţiile duble nu sînt datorite unei inconsecvenţe.

Afară de răspunsurile la chestionar, am culeş, dela persoane isolate, povestiri scurte, cu subiecte alese de ele (n-le 350-353). Am căutat să notez fonetic ceea ce auziam, dar o astfel de notaţie cere timp şi povestitorul nu aşteaptă, încît, în unele casuri, am fost nevoit să-i cer să repete ceea ce spusese cu un moment înainte. Dela o femeie am culeş numele sărbătorilor mari (n-l 349), iar dela alta numele părţilor războiului de ţesut (v. fig. 28); în sfîrşit, dela trei ciobani şi un cărăvănar am culeş material informativ privitor la viaţa pastorească şi la cărăvănărit. Aci, nu era vorba de culeş frase, ci cuvinte, cu explicaţia termenilor interesanţi (n-le 354-357); am notat fonetic şi numele localităţilor pe unde au umblat aceşti oameni (n-l 358).

Printre dialectologii care au întreprins anchete cu ajutorul chestionarului, unii preconisează metoda chestiunilor directe (Gilliéron, O. Bloch, Jaberg şi Jud), iar alţii întrebările indirecte (Ch. Bruneau, abatele Griera): în casul din urmă, anchetorul caută să sugereze individului interogat chestiunea, spre a nu-i influenţa răspunsul (de ex. „cum numeşti pomul care produce cutare fruct"?). Deoarece m'am folosit de chestionarul Gilliéron-Bloch, am întrebuinţat primul procedeu. Am evitat chestiunile neprecise („găleată", „oală", etc.), cerînd să mi se arate „obiectul" respectiv, pe care l-am fotografiat. Totuşi, după terminarea anchetei, examinînd răspunsurile, am constatat că unele chestiuni, prin natura lor însăşi, nu sînt destul de precise: n-le 59, 60, 61, 62, 63, 83, 84[1]. Un neajuns al chestionarelor residă în diferenţa seman-

[1] In această categorie ar fi intrat şi n-le 144, 146, 147, 148, 149, 164, 165, 166, 167, dacă n'aşi fi cerut să văd obiectele, pe care le-am fotografiat.

tică ce se poate observa, în unele casuri, între întrebare şi răspuns; de cele mai dese ori, diferenţa interesează verbele: verbul, în întrebare, e la present, pe cînd în răspuns e la trecut, etc. După cum a observat Gilliéron, acest neajuns nu poate fi înlăturat [1]. Am închis între parantese răspunsurile care, într'un fel sau într'altul, nu concordă exact cu întrebarea. Astfel de răspunsuri se găsesc la n-le 2, 3, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 20, 24, 29, 38, 43, 45, 48, 163; în unele casuri, individul interogat n'a dat nici un răspuns. Într'un singur cas (n-l 323), răspunsul nu corespunde cu întrebarea, din causa unei confusiuni: întrebînd numele Duminicei Tomei, mi s'a dat numele Sf. Toma, care se serbează la 6 octobre [2].

Am notat sunetele după impresia pe care au făcut-o asupra urechei mele. Această metodă de cercetare, zisă „impresionistă", îşi are avantajele şi desavantajele [3]; printre neajunsuri este şi următorul: acelaşi sunet, figurînd în cuvinte cu sensuri diferite, este notat la momente diferite şi, din această causă, el poate fi notat într'altfel de fiecare dată, deşi e vorba de unul şi acelaşi fonem. Din această causă, unii dialectologi sînt de părere că o astfel de anchetă nu trebue făcută de un strein, ci de o persoană deprinsă cu graiul pe care doreşte să-l înregistreze. Faptul de a fi strein constitue, în adevăr, o inferioritate şi, în acelaşi timp, o superioritate: streinul prinde mai bine nuanţele diferite ale unui sunet; el nu a avut timpul să-şi facă cutare idee despre cutare sunet, cu alte cuvinte, nu a putut să reunească în aceeaşi representare fonetică ideală mai multe nuanţe ale unuia şi acelaşi fonem. Aşa dar, notaţia nuanţelor este mai fină şi variată. Dimpotrivă, anchetorul care e deprins cu sunetele pe care le are de în-

[1] J. Gilliéron, *Atlas linguistique de la France. Compte rendu de M. Thomas*, Paris, 1904, 18, n. 1.

[2] Chestiunile n-le 146, 147, 148 şi 165 nu erau prevăzute în chestionar; prin urmare, termenul dacoromîn lipseşte.

[3] V. K. Jaberg, *Romania*, L, 1924, 280 urm., şi Jaberg-Jud, *Transkriptionsverfahren, Aussprache- und Gehörschwankungen*, *ZRPh.*, XLVII, 172 urm.

registrat trece pe lîngă variaţiunile fonetice, pe care le asimilează cu sunetele obişnuite. Dar, pe de altă parte, streinul e surprins de sunetele pe care nu le-a auzit niciodată şi întîmpină dificultăţi pentru a le nota, ba chiar le poate nota greşit, pentru că, în astfel de casuri, el caută să apropie fonemul necunoscut de unul cunoscut; de aci urmează că unele sunete nu sînt notate. Pe lîngă acestea, trebue relevată o observaţie a lui Ch. Bruneau, care vine să mieşoreze valoarea constatărilor de mai sus şi pe care am avut prilejul s'o controlez în cursul anchetelor mele: Bruneau susţine cu dreptate că acţiunea personală a anchetorului e mult mai mică de cum se crede, şi că el nu are timp să reflecteze asupra materialului sonor pe care îl culege [1].

Nu am întîmpinat mari dificultăţi, în timpul anchetei, pentru obţinerea răspunsurilor; în genere, toţi cei întrebaţi au răspuns cu bună voie la întrebările puse. În multe casuri, am observat însă că cel întrebat, din causa oboselei sau din simplă neglijenţă, nu-şi dedea silinţa să reproducă din nou cuvîntul (sau frasa) întrebat, sau că, rugat să-l pronunţe, îl pronunţa ca în întrebare. Evident, în astfel de casuri, anchetorul e desarmat şi trebue să se mulţumească cu atît.

Problema notaţiei fonetice pe care trebue s'o resolve anchetorul are trei aspecte: 1. relativitatea notaţiunilor fonetice, 2. variaţiunile pronunţărilor individuale, 3. relativitatea audiţiunei.

1. Dela început, anchetorul e obligat să se întrebe: ce trebue notat? Deoarece trebue să noteze *sunete*, nu *foneme*, este evident că nu e posibil să noteze toate nuanţele vorbirei: este obligat, deci, să procedeze la o alegere şi să adopte o soluţie medie care să ţie samă de posibilităţile de notaţie repede şi exactă şi de posibilităţile de a fi tipărit şi cetit. După cum au arătat Jaberg şi Jud, nu există, în materie de notaţie fonetică, un criteriu obiectiv care, stabilit odată pentru

[1] Ch. Bruneau, *Étude phonétique des patois d'Ardenne*, Paris, 1913, 35, n. 1.

totdeauna, să fie recomandat tuturor dialectologilor [1]. De aceea, e bine ca aceia care au procedat la anchete să dea deslușiri asupra notațiunei lor și asupra defectelor lor de audițiune.

2. O înregistrare „sinceră" a sunetelor auzite și prezentarea acestei înregistrări fără nici o modificare are avantajul că ne face să pătrundem în mecanismul complex al vorbirei individuale. Jaberg și Jud au insistat cu dreptate asupra acestei laturi importante a problemei [2]. Astfel, am putut constata la mai mulți indivizi trecerea lui *l'* (muiat) la *yod: ńey* (J, n-l 20), față de *ńe'l'i*. Individul nu-și dă samă de felul cum pronunță. Astfel, la F, diftongul *ya'* (vb. *ya'ste*) evoluează spre *yë'* (v. n-l 158); reproducînd cu glas tare pronunțarea pe care o înregistrasem, F m'a corectat, pretinzînd că pronunțase *ya'*, ceea ce era inexact. Această evoluție am observat-o la mai mulți indivizi; C: *e'ste* (n-le 50 și 158); I pronunță *ya'sti* și *ye'sti* (n-l 50); la J trecerea lui *ya'* la *yë'* se observă în *yë'spi* (n-l 46).

3. Trec acum la lămuririle privitoare la audițiunea mea. Abatele Rousselot a arătat cît de relativă este audițiunea sunetelor [3]; fiecare din noi poate percepe în mod deosebit (cu variațiuni mai mari sau mai mici) un același sunet. Jaberg și Jud au dat exemple care ilustrează teoria; astfel, un anchetor care posedă fonemul *[é]* foarte închis în graiul său matern va nota *e* un *[é]* dintr'un alt dialect, pe cînd un dialectolog care nu posedă acest *[é]* foarte închis va nota același *[é]* închis prin *é* [4].

Imi rămîne să dau indicații asupra cîtorva notații: notația lui *a* final și a consoanelor muiate, precum și asupra lui *t, ṙ, χ*, a consoanelor explosive și a lui *i* final.

[1] Jaberg-Jud, *op. cit.*, 178 urm.

[2] *Op. cit.*, 182 urm.

[3] V. Rousselot, *Rev. de phonétique*, IV, 21, și Abbé A. Millet, *L'oreille et les sons du langage d'après l'abbé Rousselot*, Paris, 1926, 84 urm.

[4] Jaberg-Jud, *op. cit.*, 189.

De multe ori, am notat timbrul *a*, la finală, de ex. n-l 37, F: *ro'sa*, față de timbrul *ă (ro'să)* al celorlalte răspunsuri, și cetitorul trebue prevenit, ca să nu creadă că e vorba de o scăpare din vedere, în locul lui *ă*.

Abatele Rousselot arătase demult că persoanele care nu posedă consoane muiate le confundă cu consoanele urmate de *yod* [1]. Acestei confusii auditive îi corespunde imposibilitatea de a pronunța corect o consoană muiată: C, o femeie inteligentă și dotată cu mult simț lingvistic, de cîte ori căutam să pronunț o astfel de articulație mă făcea să observ că articulez o consoană + *y*.

t, ṙ și *χ* sînt articulațiuni velare. Am auzit un *t* caracteristic înaintea unei consoane: ***kuttsăve'tsĭ*** (H) și ***putta'ri*** (id., n-l 288); într'un cas, *t* e foarte apropiat de un *ṙ* velar nevibrat *(t)*: ***gîtki'n*** (H, n-l 74). *ṙ* velar e un sunet spirant și vibrat, în sensul că uvula și palatul moale intră în vibrațiune [2]; *χ* e deosebit de *h* (*h* dacoromîn în ***hîrtie***), pe care l-am înregistrat de asemenea la unii indivizi; în unele cazuri, deosebirea între amîndouă sunetele e foarte mică; *χ* se aseamănă cu ***ch*** german din ***ich***, ***euch***, ***acht***, etc.: e o spirantă formată în partea posterioară a gurei.

[1] Abbé Rousselot, *Rev. de phonétique*, II, 274 urm.

[2] Sunetul nostru se aseamănă cu *rhaja*-ul arab descris de Rousselot și de Forchhammer: „le point le plus reculé, à la racine même de la langue, est le siège... [de l'r] constrictif arabe... (fig. 559). Pour en obtenir le tracé sur le palais artificiel, il faut ajouter une rallonge qui dépasse la ligne d'intersection du palais dur et du palais mou" (Rousselot, *Principes de phonétique expérimentale* [2], 909-910); J. Forchhammer (*Die Grundlage der Phonetik*, Heidelberg, 1924, 189) consideră de asemenea *rhaja*-ul arab drept o varietate de r și îl descrie după cum urmează: un sunet care poate fi velar sau uvular, nevibrat și apropiat de γ; aceste descripții sînt contrazise de Gairdner (W. H. T. Gairdner, *The phonetics of arabic*, Londra, 1925, 26), pentru care *rhaja*-ul nu e o varietate de r, ci o spirantă velară asemănătoare cu *g* spirant din germ. *Wagen*. Cele două varietăți de *r* pronunțate de Fărșeroți se aseamănă cu *r* gutural și *r* spirant graseiat înregistrați de abatele Millet în graiul din Haut-Berry (Abbé A. Millet, *Recherches expérimentales et historiques sur l'r d'une région du Haut-Berry*, Paris, 1926, 17 și 20).

Nu am întrebuinţat apostrofe (apostroful, după o consoană, notează o explosie consonatică), ci numai trăsătura de unire, în casuri ca *te-a mika'ri* „de mîncare", care nu trebue interpretat ca *te|a mika'ri*. Existenţa consoanelor explosive, în graiul Românilor din Albania, nu poate fi trasă la îndoială; am înregistrat fie o simplă explosie surdă, care urmează imediat după oclusiune, şi pe care am notat-o cu ajutorul apostrofei (de ex. n-l 19, I: *oy măt'ri'tse*, cu *t* explosiv), fie un timbru vocalic determinat, la finală, de ex. *uǧea'gⁿ* (n-l 145).

Notaţia lui *i* final trebue explicată; am făcut us de trei notaţii: *i*, *ĭ* şi *ı*. Prima notaţie nu provoacă nici o lămurire: e vorba de timbrul vocalic representat în mod obişnuit cu ajutorul acestei litere; trebue făcută însă diferenţa între *ĭ* şi *ı*, deşi delicată. Existenţa lui *ĭ*, un *ĭ* scurt, poate fi trasă la îndoială în exemple ca *berbe'tsĭ* (D, n-l 1), de pildă; se poate ca în astfel de casuri notarea lui *ĭ* să fie datorită educaţiei urechei, la o persoană obişnuită cu notaţia dacoromînei literare. Totuşi, această notaţie poate fi apărată, în casurile cînd am făcut diferenţa între două pronunţări, cu şi fără *ĭ*, de ex.: *ska'l'ĭ* (G, n-l 95) şi *skal'* (L, id.), *biña'tsĭ* (A, E, G, I, K, L) şi *biña'ts* (D, H, n-l 229), *prăvs* (A, n-l 245) şi *pră'vsĭ* (B, id.). Diferenţa între *ĭ* şi *ı* trebue înţeleasă în sensul că *ı* nu e un *ĭ* (scurt), ci şi un *i* nedistinct, pe cale de a dispărea. Existenţa lui e confirmată în acelaşi mod, adică în casurile de notaţie dublă: *ɣuma'rı* (D, n-l 6) şi *ɣuma'rĭ* (C, E, id.), *tse'rgil'ı* şi *nu'ntsĭ* (A, n-l 40), *şapdzĭ'tsĭ* (A, G, K, L, n-l 120) şi *şaptedză'tsı* (B, C, id.).

Notaţia fonetică pe care am întrebuinţat-o în timpul anchetei se inspira dela notaţia stabilită de Gilliéron şi Rousselot[1]. Am notat întotdeauna accentul de intensitate; diferenţele cantitative n'au fost înregistrate, pentru că n'am observat astfel de diferenţe. Sunetele intermediare au fost representate prin 2 litere suprapuse. Acest sistem de notaţie

[1] A fost întrebuinţată în *Revue des patois gallo-romans* (1887-1893), în lucrările abatelui Rousselot şi în *Atlas linguistique de la France*.

presintă, însă, serioase dificultăţi tipografice; din această causă am fost obligat să adopt un sistem de transcriere fonetică determinat de semnele speciale ce le-am avut la dispoziţie. Acest sistem de notaţie e explicat aci, după cum urmează:

Vocale. Nimic de observat, afară de faptul că am păstrat pe *ă* şi pe *î* pentru a nota vocalele care corespund dr. *[ă]* şi *[î]*; *è*: fr. *vin*; *ĭ*: dr. bărbaţi; *ı*: v. explicaţiile date aci mai sus; *ö*: fr. *peu*; *ü*: fr. *rue*.

Consoane. *ð*: dr. *cer*; *ð*: gr. *δ*; *ǧ*: dr. *ghem*; *ĝ*: dr. *ger*; *χ*: germ. *ich*, *acht*; *h*: dr. *hîrtie*; *j*: dr. *joc*; *k*: dr. *car*; *ţ*: *l* velar; *ş*: dr. *şi*; *ţs*: dr. *ţară*; *θ*: gr. *θ*.

Semi-vocale. *w*: fr. *oui*, *ouate*[1]; *y*: fr. *yeux*.

Semne diacritice. ‸ sub o vocală arată că vocala face parte dintr'un diftong, ca prim element: *e̯a'*, *o̯a'*.

‾ deasupra unei vocale indică nasalisarea: *ẽ*, *ã*.

` deasupra vocalelor deschise: *è*.

´ deasupra vocalelor închise: *é*.

' după o vocală indică accentul de intensitate (de ex. *ko̯a'rele*, cu *a* accentuat); accentul n'a fost indicat în monosilabe, unde locul lui nu poate da loc la îndoială.

' deasupra consoanelor muiate: *ǧ*, *k'*, *ñ*.

l': *l* muiat.

- deasupra lui *r* indică vibraţiunile apicale (*r* vibrat puternic sau mai slab, cu vîrful limbei): *r̄*.

. deasupra lui *r* indică vibraţiunile uvulare şi articulaţia velară: *ṛ*.

' după consoanele explosive: *nost'*.

◦ sub consoanele silabice: *n̥gust*.

Sunete intermediare. Vocale. *ä*: între *a* şi *e*; *o̤*: între *a* şi *è*; *â*: între *a* şi *î*; *ə̆*: între *ă* şi *i*; *ɒ* (*ă* întors): între *ă* şi *î*; *ĕ*: între *e* şi *ă*; *e̤*: între *e* şi *i*; *ẹ*: între *è* şi *ă*; *ɜ* (*ɛ* în-

[1] Grafia face diferenţa între diftong şi două vocale care nu formează diftong: *ñew* (diftong, n-l 158), nu *ñe'u* (2 silabe), sau *şu'iră* (3 silabe), nu *şu'gră* (2 silabe).

tors): între *e* şi *y*; *ī*: între *i* şi *î*; *ŏ*: între *ă* şi *o*; *ô*: între *o* şi *î*; *ǫ*: între *o* şi *u*; *ǫ*: între *ò* şi *ă*; *û*: între *u* şi *î*.

Consoane. *ć*: între *č* şi *ts*; *ʔ* (*ć* întors): între *k* şi *ts*; *ḍ*: între *d* şi *δ*; *ɣ*: între *g* şi *d*; *ʟ* (*γ* întors): între *γ* şi *j*; *ḥ*: între *h* şi *s*; *ḳ*: între *g* şi *k*; *ŷ* (*ḳ* întors): între *k* şi *γ*; *ɲ* (*k'* întors): între *k'* şi *t* muiat; *r̄*: între *r* şi *l*; *ṙ*: între *t* şi *r*; *ś*: între *h* şi *š*; *ś*: între *ǧ* şi *š* sau între *ǧ* şi *γ*; *ʂ*: între *s* şi *θ*; *ṭ*: între *t* şi *d*; *ɯ* (*w* întors): între *w* şi *t*; *ẓ*: între *z* şi *δ*.

Sunete nedistincte. Caractere mici: *γuma'r'*.

Materialul pe care l-am adunat e înfăţişat în modul următor: numărul de ordine curent; frasa sau cuvîntul întrebat, în dacoromîna literară; traducerea în limba francesă (cînd întrebarea se află în chestionarul Gilliéron-Bloch, am reprodus textul frances al chestionarului). Urmează, apoi, sigla care represintă numele fiecărui individ interogat şi răspunsul dat, în grafie fonetică. Răspunsurile sînt înşirate în ordinea în care au fost obţinute. Cînd mai mulţi indivizi au dat acelaşi răspuns, atunci n'am mai reprodus cuvîntul sau frasa în dreptul fiecărei sigle, ci am reunit la un loc siglele respective, după care urmează răspunsul colectiv. Am închis între parantese răspunsurile care nu concordă exact cu întrebările. Lămuririle sînt tipărite în caractere mai mici, pentru a fi deosebite de răspunsuri.

Amănunte asupra persoanelor interogate. Note asupra graiului lor.

Am interogat 14 persoane, între 22 şi 78 de ani, şi anume 9 bărbaţi şi 5 femei. Numele fiecăruia e înlocuit printr'o siglă (o literă majusculă a alfabetului latin), dela A la L; geograficeşte, locul de naştere al celor interogaţi se repartisează după cum urmează:

Albania	**Grecia**
Korča: A.	*Iftilyo'* (lîngă Armiro),
Pljasa: B, E, G, J.	în Thessalia: I.
Stropan: Sofi'a Spi'ru Balama'čĭ (numai n-l 349).	

Albania

Biklišta: C.
Grabovo: Miχa'li Guri'tsa (numai n-l 355).
Frašari: K.
Kolonia: D.
Muzakje: F, L.

Dau mai jos amănuntele privitoare la vîrsta, locul naşterei, ocupaţiile, etc. celor interogaţi, urmate de notele consacrate particularităţilor fonetice ale graiului lor; aceste note le public aşa cum le-am cules, fără nici o schimbare; interesul lor residă tocmai în faptul că au fost fixate în timpul anchetei, fără plan preconceput.

A. *Mode'st Balama'čĭ*, născut la Korča în 1905; a urmat cinci ani la şcoala romînă din Korča. A locuit la Korča, unde era croitor, pînă la venirea în Romînia (septembre 1925). Ceteşte şi scrie; vorbeşte bine dacoromîna.

Note. *i* final e intermediar între *i* şi *é* (închis); *ęa'*, foarte des, se aude ca *è*; *χ* bine deosebit de *h* dacoromîn.

B. *Tudora'ke Di'ma*, 65-66 de ani; născut la Pljasa; părinţii din Žarkan. A umblat în Grecia, în Albania şi în Anatolia (Smirna). A fost 2-3 ani cioban, apoi cărăvănar. A umblat cu caravana la Salonic, Monastir, Florina, Janina, Santa Quaranta, Berat, Prilep, Dibra, Elbassan, Tirana, Durazzo; lua sare şi o aducea la Korča; la Salonic încărca manufactură pentru Korča. S'a instalat apoi la Pljasa. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească. Cunoaşte limba albanesă şi vorbeşte puţin greceşte, bulgăreşte şi turceşte. Ştie puţin dacoromîna.

Note. Are un *r̄* puţin vibrat: *ur̄u'tă* (n-l 4), *ma'r̄e* (n-l 31); alte ori, aud un *r* fără vibraţiuni: *pork*, *pǫa'rkă* (n-le 8, 9); *χ* şi *h*; *e* final nuanţat spre *i*; o slabă explosie după oclusive.

C. *Ange'la Aposto'l Ba'tsu*, născută la Biklišta; 27 de ani. Tatăl din Trikala şi mama din Pljasa. Dela Biklišta a mers la Korča şi apoi la Pljasa, unde a stat pînă la venirea în Romînia (1925); măritată; bărbatul din Pljasa. N'a observat deosebiri între graiul său şi graiul Fărşeroţilor din

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pljasa. Ştie să scrie şi să cetească; a urmat şcoala grecească, unde a absolvit 4 clase. Ştie albanesa şi greceşte bine; pricepe şi vorbeşte puţin dacoromîna.

N o t e. Orice *r* e velar *(ṛ)*; *χ* slab spirant, apropiat de dr. *h*: *taχina'* (n-le 29, 181), *χărîχĭ'ye* (n-l 293); *i* final evoluează spre *e*; n'are nici pe *ɐa'*, nici pe *ė*, ci pe *e*: *éste* (n-le 50, 158); *t* final explosiv: *t'* (nu t^{a}); am înregistrat şi explosive cu timbru vocalic determinat: *uĝɐa'g*^{a} (n-l 145).

D. *Zĭ'ku Ta'ta Ko'sta Tsa'tsa*, născut la Kolonia în 1877. Părinţii din Frašeri. A stat la Pljasa şi apoi 20 de ani în Pind; a avut oi; iarna o petrecea în Muzakje; în urmă a mers la Berat (6 ani). Fost păzitor al şcoalei primare din Perivole şi din Grebena; a stat la Bucureşti 8 luni în 1914. Venit în Romînia în iulie 1927. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească; ştie bine albanesa şi greceşte; pricepe dacoromîna.

N o t e. *ṛ* vibrat foarte slab: *ṛa'wə̆* (n-l 34), *ṛos* (n-l 36), *ama'ṛ* (n-l 87); alte ori, aud un *r* fără vibraţiuni. N'are pe *χ* spirant, ci pe *h*; *l'* nu se mai aude în *ńey* „moutons" (n-l 20). In locul diftongului *ɐa'* pronunţă un *ò* (deschis) diftongat: $o^{a}{}'$ (dar *wa* în *awa'ltără*, n-l 297); *ă* e intermediar între *ė* şi *ă*; *ə̆*.

E. *Kiṛa'tsa Gɐo'rge Ba'tsu* (născută *Balama'él*), 78 de ani; născută la Pljasa. Venită în Romînia în 1925, dela Korča. Nu ştie carte; ştie albanesa.

N o t e. *ṛ* pretutindeni; *ɫ* foarte apropiat de *ṛ*, încît notez *ṛ*: *kărɐoa'să* „băloasă" (n-l 192), *kapə'ṛă* „pălărie" (n-l 196)[1]; am auzit, însă, şi un *ɫ* pur: *γĭ'uγătă* „chingă" (n-l 143); *ɫ* aproape vocalisat în *pištyama'tu* „prosopul" (n-l 168). Nasalisare anormală: *klō'ča* „cloşca" (n-l 25); diftongul *yé*, nu *ya'*: *yé'spe* (n-l 46).

F. *Zis Niko'la Śyo'la*, 68 de ani, născut pe drum. Părinţii din Muzakje. A fost *kiriĝɐa'* 33 de ani; pe urmă a stat cu oile, iarna la Katerina şi vara la Pljasa. Venit în Romînia în 1925. Nu ştie carte; ştie puţin albanesa şi greceşte bine; pricepe dacoromîna. Fotografiat (fig. 4).

[1] C mă asigură că şi alţi locuitori din Pljasa au un astfel de *ɫ* apropiat de *ṛ*.

N o t e. *χ* slab spirant, foarte apropiat de *h*: *taχina'* (n-l 181) şi *tahina'* (n-l 29); *ṛ* slab vibrat: *me'ṛu* (n-l 71), *uṛu'tă* (n-l 4) şi *r*; *l* nuanţat spre *ɫ* în *l-ăr* (n-l 51). Diftongul *ya'* evoluează spre *yé'*: *ɐa'stę* (n-l 50) şi *yɐsti* (n-l 158); dînsul pretinde că pronunţă *ya'ste*, ceea ce este inexact.

G. *Făni'ka Gɐo'rge Bé'li*, 32 de ani, născută la Pljasa unde a stat pînă la venirea în Romînia (1925). Părinţii din Pljasa; nu ştie carte.

Fig. 4. *Zis Niko'la Śyo'la.*

N o t e. *ṛ*; *χ* spirant; diftongul *yé'* (nu *ya'*); *e*, nu *ɐa'*: *sté'ṛpi* (n-l 19); *e* final: *a'ṛde* (n-l 94). Finalele au tendinţa să dispară, şi, în unele cazuri, dispar: *tăpɐa'r*^{d} (n-l 131), *čenu'š* (n-l 199).

H. *Spĭ'ru ŋdo'sta*, circa 60 de ani, născut în Čeamerija; părinţii tot de acolo. A umblat cu oile (fost celnic) şi a fost cărăvănar. Vara sta în munţii Koloniei. A stat cu oile la Korča timp de 13 ani. Venit în Romînia în 1925. Nu ştie nici să scrie, nici să cetească; ştie bine albanesa şi greaca.

N o t e. *ṛ* mai ales intervocalic; mai slab se aude înaintea unei consoane şi a lui *-ĭ*; alteori, aud un *r* apical: *pork* (n-le 8 şi 12), *păza'ri* (n-l 173); *ɀ*. In locul lui *ă*, aud un sunet intermediar între *e* şi *ă*: *ĕ*; *ə̆*: *mə̆ndz* (n-l 5); absenţa diftongului *ya'*: *é'sti* (n-l 158).

I. *Miɣa'lĭ Bilé'ka*, 77 de ani, născut la *Iftilyo'* (lîngă Armiro), în Thessalia; părinţii din Žarkan. A locuit la Korča şi la Pljasa; iarna în Thessalia (Armiro) şi vara la Pljasa.

A fost cioban toată viața. Venit în Romînia în 1925. Nu știe nici să scrie, nici să cetească. Fotografiat (fig. 5, 15, 18 și 24).

Note. *r̄* slab vibrat; notez *r̄* și *r* în același cuvînt: *soa'r̄ă* (n-l 320) și *soa're* (n-le 301 și 319); *χ* nuanțat spre *h*; *l'* are tendința să treacă la *y*: *urea'kl'e* (n-l 269), cu *l'* imperceptibil. Diftongul *ya'* evoluează spre *ye'*: *ye'ste* (n-l 41) și *ya'sti* (n-l 50). Oclusivele finale sînt explosive și desvoltă un timbru vocalic determinat: *mu'lt*^{u} (n-l 42).

Fig. 5. *Mχa'li Bile'ka.*

J. *Na'sta Na'stu*, 75 de ani, născut la Pljasa; părinții din Kurtesi. A umblat cu oile: un an a fost *fur*. Vara sta în munții din împrejurimile Korčei, iarna mergea cu oile în Thessalia (Larissa, Elassona). Venit în Romînia în 1925. Nu știe nici să scrie, nici să cetească. Știe albanesa, grecește și puțin bulgărește. La întrebarea „ce ești" răspunde: *rămă'n fărșero't*. Fotografiat (fig. 6).

Note. *r̄* slab vibrat; notez *r̄* și *r*: *koa'r̄ele* (n-l 1), dar *mă'ri* (id.), *mula're* (n-l 7); *χ* și *h*; *l'* dispare în *ney* (n-l 20) dar e conservat în *pu'l'i* (n-l 25); *l'* slab articulat în *tse'rgil'* „cerbii" (n-l 40). Diftongul *ya'* evoluează spre *ye'*: *yèspi'* (n-l 46); *ye'* (n-l 158) și *ya'sti* (n-l 151).

K. *Nau'n Kri'stu*, 22 de ani; născut la Frășeri. Tatăl din Frășeri, mama din Muzakje. A stat tot timpul la *Fl'ok'* (Floq, sud de Korča), cu oile; a urmat la școala albanesă

din localitate. Timp de 5-6 ani a fost cioban; mergea la iernatec în Muzakje; mai în urmă, împuținîndu-se oile, a stat pe loc. Venit în Romînia în iulie 1927. Știe albanesa; nu știe dacoromîna.

Note. *r̄* slab vibrat: *ur̄u'tă* (n-l 4) și *r*: *berbe'k* (n-l 1), *vrem* (n-l 14), *k'lda'ri* (n-l 149); are un *ò* (deschis): *pintekò'să* (n-l 9).

L. *Zur̄'kă Pa'ndu Kosta'ki*, 40 de ani. Născută la *Amitbe's*, în Muzakje, unde a stat 2-3 ani; părinții din Muskopolje. A stat la Muskopolje și la Korča. Venită în Romînia în 1925. Știe albanesa. Nu știe nici să scrie, nici să cetească. Pe frunte, are, tatuată în albastru, o cruce. Fotografiată (fig. 1).

Fig. 6. *Na'sta Na'stu.*

Note. *r̄* pretutindeni.

Am constatat că *r̄* velar spirant se întîlnește mai ales în graiul femeilor; mulți bărbați l-au pierdut cu desăvîrșire; alții îl pronunță foarte rar. In această privință, mi s'a comunicat că învățătorii îndeamnă pe copii să părăsească această pronunțare. Unii Fărșeroți care au fost în America au înlocuit această pronunțare cu una apicală, foarte corectă, pentru că erau luați în batjocură; Grecii îi întîmpinau cu „*tsi fa'tsĭ, r̄?*"[1].

1. Coarnele berbecului sînt mari „les cornes du bélier sont grandes". A: *koa'rele berbe'kuy sînt ma'ri*. B: *koa'rele di berbe'k să mă'ri*. C: *koa'r̄ele di berbe'k să mă'r̄i*. D: *kò^{a}re di berbe'lsi să'ntu*

[1] Comunicat de *Bu'ša Ba'tsu*, născut la Pljasa în 1881.

mĕ'rĭ. E, G: *kọa'ŕele berbe'kuy sān mă'ŕĭ*. F: *kọa'rele berbe'kuy sān mă'rĭ*. H: *kọa'ŕele a berbe'tseluy sā[n] ma'ŕĭ*. I: *kọa'ŕele di berbĕ'ts sān mă'ŕĭ*. J: *kọa'ŕele berbe'kuy sān ma'rĭ*. K: *kọ̀a'ŕili ă berbe'kuy sān mẹ'ŕĭ*. L: *kọ̀a'ŕele a berbe'tsili sān mă'ŕĭ*.

2. Oaia trebue mulsă „il faut traire la brebis". A: *ọa'ya lipsĕ'šte mu'lsă*. B: (*ọa'ya o muldzi'm*). C, E, J: (*ọa'ya o muldze'm*). D: (*ọ̀a'ya o muldze'm*). F: *ọa'ya lipsĕ'šti s hĭ'bă mu'lsă*. G: (*ọa'ya lipsĕ'šti s o muldzi'm*). H: (*ọa'ya lipsĕ'šti s o muldzẹ'm*). I: (*ọa'ya lipsẹa'šti s o muldze'm*[u]). K: (*ọa'yu lipsĕ'šti s o mu'ldzi*). L: (*o'yli s li muldze'm*).

3. Ai vrea să ne păzeşti vacile? De ce nu „voudrais-tu garder les vaches? Pourquoi pas". (A: *vrey s ne ve'gli vă'tsili? ki tse' nu*. B: *va ni le pa'šli vă'tsili, ma nu' le pa'šli? ki tse' nu*. C: *vŕĕ' s nă ve'gl'i vă'tsili? ki tse' nu*. D: *va vegya're vă'tsili? ki tse' nu*. E: *vŕey s ne ve'gli vă'tsili? ki tse' nu*. F: *voy s le ve'gli vă'tsili? ki tse' nu*. G: *voy s le ve'gl'i vă'tsili? ki tse' nu*. H: *vre'tsĭ s li ve-gl'a'tsĭ vẹ'tsili? ki tse' nu*. I: *vrey s ve'gli vă'tsili? ki tse' nu*. J: *vrem s le pāšle'm vă'tsili? ki tse' nu*. K: *vrey s ve'gl'i vă'tsili? k[i] tse nu*. L: *ka're va s bugă'm ku vă'tsili?*).

4. Ce iapă urîtă „quelle vilaine jument". A, I: *tsi ya'pă uru'tă*. B, D, F, J, K: *tsi ya'pă uŕu'tă*. C, E, G: *tsi ya'pă uŕu'tă*. H: *tsi ya'pă ĕ'sti oŕu'tă*. L: *tsi ya'pă taksĕ'să*.

5. Mînzul „le poulain". A: *mă'ndzul*. B, C, J: *mă'ndzu*. D, K: *mẽ'ndzu*. E, I, L: *mă'ndz*. F: *mă'ndzu; păš*. G: *mă'n[dz]; păš*. H: *mẽ'dz*.

B, G: cînd cheamî mînzul zîci *păš, păš, păš*.

6. Măgari, nu se văd mulţi pe-aici „des ânes, on n'en voit pas beaucoup par ici". A, K: *guma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi*. B: *γuma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi*. C, E: *γuma'ŕĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi*. D: *γuma'ŕ[i] nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'tsi*. F: *γuma'rĭ nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'*. G: *γuma'ŕ[i] nu s ved mu'ltsĭ pe-awa'*. H: *γu-na'ŕĭ n a'ŕi mu'ltsĭ awa'*. I: *γuma'rĭ nu-a're mu'ltsĭ awa'*. J: *γuma'rĭ nu-a're mu'ltsĭ pe-awa*. L: (*n a'ŕe γuma'ŕĭ awa'tsĭ*).

7. Catîr „mulet". A, F, H, K: *mula'rĭ*. B, I, J: *mula're*. C: *mula'ŕe*. E: *mura'ŕĭ*. G, L: *mula'ŕi*.

8. Porc „porc". A, B, H, K: *pork*. C, E: *poŕk*. D, F, I, J: *pọ'rku*. G, L: *po'ŕku* K: *poŕk*.

9. Scroafă plină (borţoasă) „truie pleine". A, B, F, I, J: *pọa'rkă grẹa'vă*. C, E, G, L: *pọa'ŕkă grẹa'vă*. D: *pọ̀a'rkă pintekọa'să*. H: *pọ'rkă pintekọa'să*. K: *pọ'ŕkă pintekọ'să*.

10. Vierul nu-i curcit „le verrat n'est-il pas croisé?". (B, D, F, H, I, J, K: *pork ma'skur*. C, G: *poŕk ma'sku[r]*. E: *poŕts ma'skuŕ*. L: *poŕk ma'skŕu*).

11. Un purcel bun de îngrăşat „un porcelet bon à engraisser". A: *un purtse'l bun ti-ngrăšẹa're*. B: *un purtse'l bun te-angrăšẹa're*. C: *un puŕtse'l bun te-angrăšẹaŕe*. D: (*un purtse'l bun să-ngrăšẽ'm*). E: *un puŕtse'l bun te-angrăšẹa'ŕi*. F, H: *un purtse'l bun ti-ngrăšẹa'ri*. G: *un puŕtse'l bnn te-ngrăša'ŕ*. I: *un purtse'l bun te-ngrăšẹa'ri*. J: *un purtse'l bun ti-ngrăšẹa'rẹ*. K: (*un pork bun di-ngruša'ri*). L: (*un puŕtse'l s χi'bă grẹa'su*).

12. Carne de porc proaspătă nu e rău de mîncat „de la viande de porc fraîche n'est pas mauvaise à manger". A: *ka'ră de pork taze'i nu e răw te-amika're*. B: *ka'ŕe de pork taze'i nu e răw de-amika're*. C: *ka'ŕe de poŕk taze'ye nu e ŕăw de-amika'ŕe*. D: (*ka'ră de pork ĕ'ste bu'nă kă ĕ'ste taze'y[e]*). E: (*ka'ŕă de poŕk taze'ye nu e gŕew s u mă'ltsĭ*). F: *ka're taze'ye de pork nu e uru't te-amika'rẹ*. G: *ka'ŕă dẹ poŕk taze'ye e'stẹ bu'nă te-amika'ŕ*. H: *ka'ŕă di pork taze'ye e'sti bu'nă de-amika'ri*. I: *ka'ra de pork taze'ye ya'sti bu'nă te mika're*. J: *ka'ŕă di pork taze'yẹ nu ẹ[a]ste răw te-amika'rẹ*. K: *ka'ŕă de pork taze'ye nu ye'ste ŕăw de mika'ri*. L: *ka'ŕă di poŕk taze'ye nu e'sti ŕăw tĭ mika'ri*.

E: *ə u = să o*.

13. Vreau să leg capra noastră de ţăruş ca să nu poată să fugă în livadă (păşune); acum n'o să mai fugă „je veux attacher notre chèvre au poteau pour qu'elle ne puisse pas courir dans le pré; maintenant elle ne courra plus". A: *voy s leg ka'pra nọa'stră de par ka s nu pọa'tă s fu'gă t i liva'dă; to'ra nu va s fu'gă*. B: *voy s leg ka'pra nọa'stră de par ka s nu pọa'tă s fu'gă tu liva'dă; to'ra nu va s fu'gă*. C: *voy s u leg ka'pŕa a nọa'stŕă s nu nẹa'gă tu liva'di; to'ŕa nu va s fu'gă*. E: (*voy s leg ka'pŕa nọa'stŕă de paŕ s nu pọa'tă s fu'gă tu liva'di; nu fu'dzi dot kă'-y lega'tă*). F: (*voy s leg ka'pra nọa'stă dẹ par s nu nẹa'gă tu liva'di*). G: *voy să leg ka'pŕa a nọa'stă di paŕ ka s nu pọa'tă s fu'gă tu liva'di*. H: *voy s leg ka'pra nọa'stră de par ka s nu pọa'tă s fu'gă s nə̀a'gă tu liva'di*. I: *voy s leg ka'pra nọa'stră de pa'ru ka s nu pọa'tă s fugă tu liva'di*. J: *voy s ọ leg ka'pra a nọa'stă de paŕ ka s nu fu'gă tu a'γru*. K:

BCUKA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

voy s ley ka'pŕa a nŏ'stă di par ka nu ọa'li s fu'gă tu liva'di. L: *(s u legă'm ka'pŕa di paŕ ka s nu fu'gă pit mu'ntsi).*

L: *s u* — *să o.*

14. Voiam să înţărcăm iedul (căprița) nostru, dar e încă prea crud (slab) „nous voulions sevrer notre chevreau, mais il est encore trop faible". A, B: *vręa'm s kurmă'm yedi a no'stu, dar ye ni'ngă mult slab.* C: *vŕęa'm s kuŕmă'm ye'du-a no'stu, ma ye'ste ni'ngă mult slab.* D: *voy s kurm e'du a no'stu, a'la ĕ'ste slab.* E: *voy s kuŕm ye'du nosť, ma-y sab.* F: *voy s kurm ye'du nosť, ye mult slab.* G: *vŕem s kuŕmă'm yed a no'stu, ma ye'ste ni'ngă slab.* H: *vręa'm să kurmĕ'm yed a nost, m ĕ'sti mult slab.* I: *vręa'm s kurmĕ'm yed dę-a' no'stu, ma ya'ste slab.* J: *vrem s kurmă'm yed a nost, yă'stĭ mult slab.* K: *vrem s pirtsă'm ye'du-a nost, da'kă ĕsti mult slab.* L: *(s împărtsă'm ye'du di mă'sa).*

15. Ţapul e sprinten; uite-l cum sare „le bouc est agile; regarde-le gambader". (A, B, I, J: *părĕ; mutręa'-l kum arsa're.* C: *pŏ'rĕyu; mutŕęa'-l kum aŕsa'ŕe.* D: *pĕ'rĕyu; mutręa' kum arsăro'.* E: *părĕ; mutŕęa' kum aŕsa'ŕe.* F: *tsap pŏ'rĕyu; mutręa'-l kum arsa're.* G: *părĕ; mutŕęa' kum aŕsa'ŕe.* H: *pĕrĕ; mutre'a-l kum arsa're.* K: *părĕ; mutręa' kum arsa'ri.* L: *tsap părĕ; mutrĭ'tsyu kum aŕsa'ŕe).*

16. Turmă de oi „troupeau de moutons". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *kupi'y di oy.*

17. Cioban (păcurar) „berger". A, B, F, H, I, J, K: *pikura'r.* C, G, L: *pikuŕa'r.* D: *pikura'ru.* E: *pikuŕa'ŕu a o'yŕu.*

18. Cioban dela capre „chevrier". A: *pikura'r di kă'pri; kăpra'r.* C: *pikuŕa'r di kă'pri; kăpŕa'ŕ.* D, F, H, J: *kăpra'ru.* E: *kăpŕa'ŕu a kă'pru.* G: *kăpŕa'ŕu.* I, L: *kăpă'ŕa'r.* K: *pikura'r di kă'pi.*

19. Oi sterpe „brebis stériles (brehaignes)". A, D, F, K: *oy stĕ'rpi.* B, I: *oy stĕrpe.* C: *oy stĕ'ŕpe.* E, G, L: *oy steŕpi.* H: *oy stĕ'rpi.* J: *oy stęa'rpi.*

Oi fătătoare „brebis portières". E, L: *oy mitrĭ'tse.* F, J, K: *oy mătri'tse.* H: *oy metri'tse.* I: *oy măt'ri'tse.*

20. Părinţii mei aveau o oaie care a fătat trei miei „mes parents avaient une brebis qui a donné trois agneaux". A: *părĭ'ntsilĭ a me'lĭ avęa' un ọa'ye ka're fetă' trey ńe'lĭ.* B: *pŕi'ntslĭ a ńe'lĭ avęa' u'nă ọa'ye ka're fetă' trey ńe'lĭ.* C: *părĭ'ntsilĭ ay ńe'lĭ avęa' u'nă ọa'yă ka'ŕe fetă' trĕ'y ńe'lĭ.* D: *părĭ'ntsĭy a ńey avęa' u'nă ọa'yă ka're fetă' trey ńe'lĭ.* E: *părĭ'ntslĭ a ńe'lĭ avęa' nă ọaye tsi fetă' trey ńe'lĭ.* F: *părĭ'ntslĭ a ńey avęa' nă ọa'ye fetă' trey ńey.* G: *părĭ'ntsli a ńe'lĭ avęa' nă ọa'ye fe'tsi trey ńe'lĭ.* H: *părĭ'ntslĭ a ńe'lĭ avęa' nă ọa'ye fetă' şi fe'tse trey ńey.* I: *prĭ'ntslĭ a ńe'lĭ avęa' nă ọa'ye fęa'tsi trey ńe'lĭ.* J: *părĭ'ntslĭ a ńey avęa' nă ọa'ye fetă' trey ńey.* K: *părĭ'ntslĭ a ńe'lĭ avęa' u'nă ŏ'ye fită' trey ńe'lĭ.* L: *(de'la ta'tu a ńew u'nă ọaye avęa' fe'tsi doy ńe'lĭ).*

21. Cioc(ul cocoşului) „bec (du coq)". B, I: *kă'rinta'ŕe.* C: *kă'rinta'ŕe.* D: *kărinta'na.* E, G: *kă'rinta'ne.* F, J: *kărinta'ŕe.* H: *kărinta'nă.* K: *krinta'ni.* L: *kă'rinta'nă.*

Creasta (cocoşului) „la crête (du coq)". F, K: *krę'stă.* H: *kre'să.* I, J, L: *ġyu'fkă.*

22. Cocoşel „petit coq". B, C, E, F, G, H, I, J, K: *kukutĭ'č.* D, L: *kukutĭ'čyu.*

23. Găinile noastre se urcă pe garlii „nos poules vont jucher sur le perchoir". A, B: *gălĭ'nile a nọa'ste se-alĭ'nă pi lęa'mne.* C: *gălĭ'nĭ'e a nọa'ste se-alĭ'nă pi le'me.* D: *găy'nĭ'e a nọa'ste se-alĭna'ră pi lĕ'me.* E: *gălĭ'nile a nọa'ste se-a'lină pi le'me.* F: *gălĭ'ńili a nọa'ste se-alĭ'nă pi lĕ'mi.* G: *gălĭ'nile a nọa'ste se-adu'nă pi le'me.* H: *gălĭ'nli a nọa'ste se-alĭ'nă pi le'mi.* I: *gălĭ'nĭ'i a nọa'ste se-alĭ'nă pi lĕ'me.* J: *gălĭ'nĭy a nọa'ste se-alĭ'nă pi lĕ'mi.* K: *gălĭ'nĭ'i a nŏ'sti se-alĭ'n pi lĕ'mi.* L: *gălĭ'nĭ'ę a nọa'sti se-alĭ'n pi le'mne.*

24. Clocesc „elles couvent". A, B, C: *kluče'sk.* D: *klučĕ'sk.* E: *klo̯tsă'st.* F: *kluče'skʷ.* G: *kʷičesk tu kuba'yŕ.* H: *kuĭtsă'st.* J: *kulčă'sku.* K: *kulčă'sk.* L: *(kulče'pă).*

25. Cloşca vede de pui „la couveuse soigne les poussins". A: *klo'ška vĕ'de di pu'lĭ.* B: *klo'ča vĕ'de di pu'lĭ.* C: *klo'ča ve'de ti pu'lĭ.* D: *klo'čka y-adu'nă pu'le.* E: *klo̯'ča y-adu'nă pu'lĭ.* F: *klo'ča vęa'de di pu'lĭ.* G: *klo'ča mulŕe'šte pu'lĭ.* H: *klo'ča adu'nă pu'lę.* I: *klo'ča tra'dze pu'le.* J: *klo'čya vęa'di ti pu'lĭ.* K: *klo'čka kluče'šti di pu'lĭ.* L: *klo'čka mutre'šte pu'le.*

D: mal de grabă *pu'ye.*

26. Au isprăvit de ouat „elles ont fini de pondre". A, B, D, F, I: *bitisi'ră de-a uwa'ŕe.* C, E, G: *bitisi'ŕă de-a uwa'ŕe.* H: *bitisi'ră de-a uwa'rę.* J: *bitisi'ră de-a oa're.* K: *bitisi'ră di uwa'ri.* L: *piksi'ŕă di uwa'ŕi.*

27. Ai un cîine frumos „tu as un beau chien". A, E, I: *ay un kĭ'ni mušă't.* B, C: *ay un ki'ni bun.* D, H, K: *ay un kə̆'ni mušă't.* F, G, J, L: *ay un kə̄'ni mušă't.*

28. Chiamă-ţi cîinele „appelle ton chien". A, C: *akl'a'mă-tsĭ kĭ'nili.* B, D, F, G, I, J: *anga'nă kə̄'nili.* E: *anga'nă kĭ'nili.* H: *anga'nă kə̆'nili.* K, L: *anga'nu kə̄'nili.*

29. Nu face decît să latre de dimineaţa pînă seara „il ne fait qu'aboyer du matin au soir". A: *nu fə'tsi dekĭ't să lə'tri di tahina' pĭ'nă sęa'ra.* B: *nu fə'tsi altsiva' ma lə'tră di taχina' pĭ'nă sęa'ra.* C: *nu fə'tsi altsiva' ma lə'tră di taχina' pĭ'nă sęa'ra.* D: *ala'tră di sęa'ra până dimęa'tsa.* E: *aʀə'tră di sęa'ʀa pă'nă dimęa'tsa.* F: *nu fə'tsi s ala'trə̨ di tahina' pă'nă sęa'ra.* H: *nu fə'tsi kə̆'nili s ala'tri di dimęa'tsa pę'nă sęa'ra.* I: *nu fə'tsi kə̄'nili s alə'tre di taχina' pĭ'nă sęa'ra.* J: *nu fə'tsi dekə̄'t s alə'tră di tahina' pă'nă sęa'ra.* K: *nu fə'tsi dekə̄'t s alə'tʃ di taχina' pă'nă sęa'ra.* L: *(nu e'sti bun kə̄'nili tse-ala'tră di dimnęa'tsa pă'nă sa'ra).*

30. Pisică „chat". A, B, C, D, E, F, H, I, J, K: *ma'tsă.* G: *ma'tsə̆.* L: *pă'sa.*

31. Cotoiul vostru e mai mare ca al nostru „votre matou est plus grand que le nôtre". A, D, F, I: *maĉyo'ku-a vost e ma ma're de-a no'stu.* B: *maĉyo'ku-a vost e ma ma'ʀe de-a no'stu.* C, E, G, L: *maĉyo'ku-a vost e ma ma're de-a no'stu.* H: *maĉyo'ku-a vost e'sti ma ma're de-a no'stu.* J: *maĉyo'ku a no'st ma mare de-a vo'stĭ.* K: *maĉyo'ku-a vost ĕ'sti ma ma'ri de-a no'stu.*

32. Gisca e grasă „l'oie est grasse". A, B, F, H, I: *pə'ta-y gra'să.* C, G: *pə'ta-y gra'să.* D: *pə'ta ĕ'sti gra'să.* E: *pə'tă gʀa'să.* J: *pə'ta ę gra'să.* K: *pə'ta ĕ'sti gra'să.* L: *pə'ta-y gʀę'sə̆.*

33. Curcă „dinde". A, G: *misk bə̆'men.* B, C: *misk bę̆'men.* D: *mi'sku bę̆'men.* E, H: *mi'skă bə̆'minə̆.* F: *misk ɣə̆'men.* I: *mi'skă bę̆'mine.* J: *mi'skă bę̆'minə̆.* K: *misk bę̆'năm.* L: *mi'ska.*

34. Glasacul acela e rău „ce jars est méchant". B, I: *pə'ta tsę̆a'wo ya'ste ʀə'wă.* C: *pə'ta tsę̆a'wo ya'ste ʀə'wă.* D: *pə'ta atsa' ĕ'sti ʀə'wă.* E: *pə'ta tsə̆ i ʀə'wă.* F: *pə'ta tsę̆a' ya'ste ʀə'wă.* G: *pə'ta tsə̆ i zə'ʀă.* H: *pə'ta atsa' e'sti ʀə'wă.* J: *pə'ta tsę̆ə'wo e'sti ʀə'wă.* K: *pə'ta atsa' ĕ'stĭ ʀə'wă.* L: *pə'ta (a)tsa' ĕ'sti ʀə'wă.*

35. Boboc de gîscă „oison". A, B, C, E, F, G, I, K: *pul' di pə'tă.* D: *puy di pə'tă.* H: *pu'l'ă di pə'tă.* L: *pəto'kᵘ ńi'ku.*

36. Răţoi „canard (mâle)". A: *ʀŋsa'k.* B, I: *rusa'k.* C: *ʀosa'k.* D: *ʀos.* E: *ʀŋsa'ku.* F: *ʀos.* G: *ʀusa'k.* H: *ɣirmino'.* J: *ʀos.* K: *rosa'k.* L: *ʀusa'ku.*

37. Raţă „canne". A, B, D, H, I, J, K: *ro'să.* C, L: *ʀo'să.* E: *ʀo'sa.* F: *ro'sa.* G: *ʀos.*

38. Mistreţul fuge „le sanglier court". A, I: *po'rku a'gru fu'dzę.* B: *po'rku a'ɣru fu'dzę.* C: *po'ʀku a'gʀu fu'dzi.* D: *po'rku a'ɣur fu'dzi.* E: *po'ʀku a'ɣʀu fu'dzi.* F, J, K: *po'rku a'ɣru fu'dzi.* G: *pork a'ɣʀu fu'dzi.* H: *po'rku a'gru fu'dzi.* L: *(pork a'ɣʀu).*

39. Veveriţă „écureuil". A: *virvi'ʀtsă.* B, C, I: *kuna'vc.* D, E, F, G, H, J: *kuna'vi.* K, L: *kuna'ĉi.*

40. Cerbii stau în munţi „les cerfs habitent la montagne". A: *tse'rgil'i staw tu mu'ntsĭ.* B, F: *tse'rgiy sta' tu mu'ntsĭ.* C: *tse'ʀgil' sta' tu munts.* D: *tse'rge sta' tu mu'ntsĭ.* E: *tsə̆'ʀgiy sta' tu mu'ntsĭ.* G: *tse'ʀgiy sta' tu mu'ntsĭ.* H, J: *tse'rgil' sta' tu mu'ntsĭ.* I: *tse'rgil'i sta' tu bàr.* K: *ŋdre'l'i staw tu mu'ntsĭ.*

L nu cunoaşte cuvîntul.

41. Iepurele e bun de mîncat „le lièvre est bon à manger". A: *l'e'puru e bun te-amika'ri.* B: *l'e'puru e bun de-amika'ri.* C: *l'e'puru e bun de-amika'ri.* D: *ye'puru ĕ'sti bun ti mika'ri.* E: *l'e'puru e bun te-amika'ri.* F: *l'e'puru ya'sti bun ʃ'e-amika'ri.* G: *l'e'puru e bun te-amĭka'ʀi.* H: *ye'puʀę e'sti bun ti mika'ri.* I: *l'e'puru ye'ste bun te-amika'ri.* J: *l'e'puru e bun te-amika're.* K: *l'e'puru ĕ'sti bun di mika'ri.* L: *l'e'puru ti mika'ri ye' bun.*

42. Vulpea-i vicleană „le renard est rusé". A: *vu'lpęa-y širea'tă.* B: *vu'lpęa te-arə̆'de mult.* C: *vu'lpęa te-arə̆'de mu'lt.* D: *vu'lpęa te-ara'di mu'lt.* F: *vu'lpęa te-arə̆'de mult.* E, H: *vu'lpęa te-arə̆'di mult.* G: *vu'lpęa ʀə̆'de mult.* I: *vu'lpęa arə̆'de mu'lt.* J: *vu'lpęa ʀə̆'dę mult.* K: *vu'lpęa te-arə̆'di mult.*

43. S'a pus musca (strechea) pe ele „le taon s'est attaché aux bestiaux". A: *le-akătsă' mu'ska pi ya'le.* B, C, D: *le-akătsă' mu'ska š fug.* E, G: *le-akătsə̆' mu'ska pi ye'le.* F: *le-aʃătsə̆' mu'ska pi ya'le.* H: *l intrə̆' mu'ska a prə̆'vzi'or.* I: *le-aka'tsă mu'ska prə̆'vzile.* J: *aka'tsă mu'ska pi ɣrâvs.* K: *akătsə̆' mu'ska pi prâvs.* L: *(le-akătsə̆' bubule'ka ka'yĭ'i).*

44. Bondar „frelon". B, C, D, E, H, I, J: *də'văn.* F: *də'vǫn.* G: *də'və̆.* K: *bubuɣə'ʀ.* L: *bubuɣə'ʀ.*

45. Aveţi stupi de albine „avez-vous des ruches?". A: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńa'ri.* C: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńa'ri.* D: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńe're.* E: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńe'rę.* F: *ave'tsĭ ştu'k'i di ńg're.* H: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńe'rę.* I: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńe're.* J: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńe'ri.* K: *ave'tsĭ stu'k'ĭ di ńĕ'ri.* L: (*ave'm stu'k'ĭ dĭ n'e'rę*).

46. Am fost înţepat de o viespe „j'ai été piqué par une guêpe". A: *fuy ĭntsăpa'ĭt de-un ya'spe.* B, C: *fuy ĭntsăpa'ĭt de-un ya'spi.* D: *mi tsăpă' un ye'spe.* E: *mi ţtsăpă' un ye'spe.* F: *mi ţtsĕpă' un γya'spi.* G: *mi ţtsepă' un ya'spi.* H: *mi ţtsepę' un ye'spi.* I: *mi ţtsepă' un ye'spe.* J: *fuy ĭntsăpa'ĭt de-un yĕ'spi.* K: *fuy aŕu'pt di u'nă yĕ'spi.* L: *mi muškă' ye'spili.*

47. Păianjenul a prins o muscă „l'arraignée a attrapé une mouche". A, F: *maramă'nga agĭtsă' nă mu'skă.* B: *maramă'nga agătsă' nă mu'skă.* C: *maŕama'nga aɣĭtsă' nă mu'skă.* D, H: *maramă'nga akătsă' u'nă mu'skă.* E: *maramă'nga akĭtsă' nă mu'skă.* G: *maŕamă'nga agĭtsă' u'nă mu'skă.* I: *maramă'nga agĭtsă' u'nă mu'skă.* J: *maramă'nga akĭtsă' u'nă mu'skă.* K: *merimă'ga agĭtsă' u'nă mu'skă.* L: *meŕimă'ga akătsă' nă bubulĭ'kă.*

C: *aɣĭtsă*; *k* sonor, aproape de γ.

48. Greerul toarce toată noaptea „le grillon chante toute la nuit". B, I: *kerkine'zu kĭ'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* C: *k'iŕk'ine'zu kĭ'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* D: (*dzĕ'ndzeru*). E: *dze'ndzeŕu kĭ'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* F: *kirkĭ'nezu kă'ntă tu'tă nǫaptęa* (*la streą'ka di kă'să*). G: *keŕkine'zu kă'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* J: *kerkine'zu kă'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* H: *karkale'tsu kĕ'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* K: *karkale'tsu kĭ'ntă tu'tă nǫa'ptęa.* L: *kine'zu kă'ntă tu'tă nǫa'ptęa.*

K: *karkale'tsu* cîntă ziua *tu kărǫa're*; aceeaşi explicaţie o dau următorii: G: *dză'ndzăŕu*; I, J: *dză'ndzăŕu*; H: *dzĕ'ndzăru*. L: *dze'ndzăŕu*.

49. Fluturii sboară „les papillons volent". A: *fli'turĭ'i asbǫa'yră.* B: *fli'turu azbǫa'ŕă.* C: *fli'tura azbǫa'yŕă.* D: *fli'tura azbǫa'yră.* E: *fli'tuŕă azbǫa'yră.* F: *fli'turi azbǫa'yră.* G: *fli'tuŕi asbǫa'yŕă.* H: *fli'tuŕă azbǫa'ŕă.* I: *fli'turi azbǫa'ŕă.* J: *fli'tura azbǫa'yră.* K: *fli'tură azbă'ŕă.* L: *fli'tura azbă'ŕă.*

50. Furnica e harnică „la fourmi est active". A, B: *furĭ'ga i lukrĭtoa'ri.* C: *fuŕi'ga e'ste lukrătoa'ŕă.* D: *furĭ'ga lukrǫa'dză.* E: *fuŕi'ga ŕikătŏ'ri.* F: *fuŕi'ga ęa'stę lukătoa'ri.* H: *furĭ'ga lukrǫa'dză.* I: *furĭ'ga găsti lukrĭtoa'ri.* J: *fuŕi'ga yĕ'sti lukătoa'ŕă.* K: *furĭ'ga ĕ'sti lukĭrtoa'ri.* L: *fuŕi'ga ĕ'sti lukătoa'ŕi.*

51. Furnicarul ăsla e cît o moviliţă „cette fourmilière est aussi haute qu'un monticule". B: *sto'gu de furĭ'dzĭ l-aw fa'ptă kĭt u'nă măgu'lă.* C: *sto'gu de fuŕi'dzĭ l-waŕ fa'ptă kĭt u'nă măγu'lă.* D: *sto'gu de furĭ'dzĭ l-or fa'ptă ka u'nă dzęa'nă.* E: *sto'gu di fuŕi'dzĭ aŕ fa'ptă kĭt u'nă măγu'ŕă.* F: *sto'gu di fri'dzĭ l-ăr fa'ptă un lok kăt u'nă măγu'lă.* G: *sto'gu di fuŕi'dzĭ l-aw fapt kĭt u'nă măγu'lă.* H: *sto'gu di furĭ'dzĭ l-aw fa'ptă kĭt u'nă măγu'lă.* I: *sto'gu de furĭ'dzĭ ŷ-l fa'ptă kĭt u'nă măγu'lă.* J: *sto'gu di fuŕi'dzĭ l-or fa'ptă măγu'lă.* K: *sto'gu de fuŕi'dzĭ l-waŕ fa'ptă kăt u'nă măruĺ'a.* L: *sto'gu de fuŕi'dzĭ l-waŕ faptă go'ğęa ma'ŕe.*

F: *l* din *l-ăr* e de abia perceptibil; poate fi velar (*ł*).

52. Păduche „pou". A, H, I, K: *bidu'kĭ'u.* B: *bidu'kĭ'ĭ.* C, E, G, J, L: *bidu'kĭ'.* D: *bidu'ktu.* F: *bidu'k'.*

H: mai de grabă *bidu'k'u*.

53. Puricele pişcă „la puce mord". A, B, D, F, I, K: *pu'riku kĭ'pură.* C, E, G, L: *pu'ŕiku kĭ'purə.* H: *pu'riku kĭ'purę.* J: *pu'riku ti kĭ'purə.*

54. Peştele stă în apă „le poisson reste dans l'eau". A: *pęa'ştile stă tu a'pă.* B, C: *pęa'ştile sta tu a'pă.* D: *pę'ştile sta tu a'pă.* E: *pe'ştile sta ţtŕu a'pă.* F: *pęa'ştili sta ţtru a'pă.* G: *pe'ştile sta ţtŕu a'pă.* H: *pe'ştili sta ţtŕ a'pă.* I: *pęa'ştęle stă tu a'pă.* J: *pęa'ştile sta tu a'pă.* K: *pę'ştile sta tu a'pă.* L: *pe'ştile sta ţtru a'pă.*

55. Un stejar „un chêne". A, B, E, F, G, J, K, L: *un kupa'ĕvu*. C, D, H, I: *un kupa'ĕ*.

56. O sută de fagi „cent hêtres". A, B, C, F, G, H, J: *u'nă su'tă di fa'dzĭ.* D, E: *u'nă su'tă de fa'dzĭ.* I: *u'na su'tă de fa'dsĭ.* K: *u'nă su'tă di yanu'ŕă.* L: *u'nă su'tă di fa'dzuŕe.*

57. Pe stejari găseşti ghindă şi pe fagi jir „les chênes portent des glands et les hêtres des faînes". A: *pi kupa'ĕĭ a'fli gl'ĭ'ndură şi pi fa'dzĭ...* B: *pi kupa'ĕĭ a'fli gl'ĭ'ndură şi pi fa'dzĭ a'fli gistă'ńĭ a'γră.* C: *pi kupa'ĕĭ a'fli gl'ĭ'nduŕă şi pi fa'dzĭ u'nă so'ye di gistă'ńĭ a'γră.* D: *kupa'ĕyu a're gĭ'ndură; pi fa'dzĭ a're gistĕ'ńe a'γri.* E: *pi kupa'ĕĭ a're gl'ĭ'nduŕă; pi fa'dzĭ a'fli gistă'ńĭ a'γri.* F: *kupa'ĕyu fa'tsi gl'ĭ'nduri; fa'gu fa'tsi sămĭ'tsă a'γre.* G: *pi kupa'ĕĭ a'fli gl'ĭ'nduŕă şi pi fa'dzĭ gistă'ńĭ a'γŕă.* H: *kupa'ĕyu a're gl'ĭ'nduri, fa'gu a're gistă'ńe a'γre.* I: *pi kupa'ĕ a're gl'ĭ'nduri, pi fa'dsĭ*

a're gîstă'ñi a'ɣăre. J: *pi kupa'ĕĭ a'fli gl'i'ndură ši pi fa'dzĭ gîstă'ñĭ a'ɣri.* L: *pi kupa'ĕi a'fli do'kăre ši pi fa'gᵏři gîstă'ñi a'ɣře.*

A nu cunoaşte cuvîntul care corespunde dr. *jir*; K n'a dat nici un răspuns.

58. Bradul creşte la munte „le sapin croît à la montagne". A, B, I: *bra'dul akrë'šte tu mu'nte.* C: *bra'dul akřë'šte tu mu'nte.* D, K: *bra'du akrë'šti tu mu'nti.* E: *bro'du akřë'šti tu mu'nti.* F: *bradul akrea'šti tu mu'nti.* G: *bra'dul akře'šti tu mu'nti.* H: *bra'du kre'šte tu mu'nti.* J: *bra'dul akrë'šti tu mu'nti.* L: *bra'du křë'šti tu mu'nti.*

59. Pin „pin". B, C, E, F, G: *dzea'dă.* D: *dza'da.* H, I: *dza'dă.* J: *dzᵉa'dă.* K, L: *dzë'dă.*

60. Pinul are pere „le pin a des pommes". B, F: *dzea'da a're bušuli'y.* C, G: *dzea'da a'ře bušuli'y.* D: *dza'da a're kukuli'či.* H, I: *dza'da a're bušuli'y.* J: *dzᵉa'da a'ri bušuli'y.* K: *dzë'da a're bušuli'y.* L: *dzë'da a'ři măřu'l'i.*

61. Frasin „frêne". C, G: *fra'psin.* D: *fra'psin.* E: *fra'psĭn.* I: *fra'psîn.* F: *fra'psįn.* H: *fra'psįn.* J: *fra'psinu.* K: *fra'psun.* L: *fřa'psun.*

62. Platan „platane". C, E: *přa'tan.* F, G: *pla'tan.* D: *řapᵃ.* H: *řapᵃ.* I: *pla'tᵊn.* J: *pla'tăn.* K: *řa'pun.* L: *pa'ltŏn.*

63. Carpen „charme". A, B: *ka'rpen.* C, E: *ka'řpin.* D, F, J: *ka'rpin.* G: *ka'řpen.* H: *ka'rpęn.* I: *ka'rpin.* K: *ško'šă.* L: *škoz.*

64. Plopii au crescut lîngă casa noastră „les peupliers ont poussé près de notre maison". A: *plu'kl'i akreska'ră ni'ngă ka'sa noa'stă.* B: *plu'k'iy akreska'ră ni'ngi ka'sa noa'stră.* C: *plu'h'il' akřeska'řă ni'ngă ka'sa noa'stă.* D: *plu'k'iy akriska'ră ni'ngă ka'sa a noastă.* E: *plu'kl'i akřiska'řă ni'ngi ka'sa noa'stă.* F: *pl'u'k'iri akreska'ră ni'ngă ka'sa noa'stă.* G: *pl'u'kl'i akřeska'řă ni'ngă ka'sa noa'stă.* H: *plu'k'l'ᵉ akreska'ră nĕngă ka'sa a noa'stă.* I: *pl'u'kl'i akreska'ră la ka'sa noa'stă.* J: *pl'u'kili akreska'ră ni'ngă ka'sa noa'stă.* K: *pl'u'kil' akreska'ră ni'ngă ka'sa no'stă.* L: *pl'u'kl'i s křeska'řă ni'ngă ka'sa noa'stă.*

65. Salcia creşte la mlaştină „le saule pousse dans les marais". A, F, I: *sa'ltsa krea'šti tu mučea'ră.* B: *sa'ltsa krea'šte tu mučea'ră.* C: *sa'ltsa křea'šte tu mučea'řă.* D, J, K: *sa'ltsa krë'šti tu mučea'ră.* E, G: *sa'ltsa kře'šti tu mučea'řă.* H: *sa'ltsa kre'šti tu mučea'řă.* L: *sa'ltsa křë'šti tu ba'ltă.*

66. Lemn de soc „bois de sureau". A: *lemn di so'k'yᵃ.* B, C, D, E, G, I: *lem di so'k'ye.* F: *lem di so'k'i.* H: *lem di pro'fᵏᵘ.* J. *lem di so'k'u.* K: *lem di štok.* L: *lem di štog.*

67. Vezi să nu cazi în mărăciui „tâche de ne pas tomber dans les ronces". A, B, C, E, F, H, J, L: *ve'dzĭ s nu ka'dzĭ tu sk'i'ñi.* D, K: *mutręa' s nu ka'dzĭ tu sk'i'ñi.* G: *ve'dzĭ s nu ka'zĭ tu sk'iñĭ.* I: *ve'dzĭ s nu ka'dzĭ tu ski'nĭ.*

68. Trandafirul miroase frumos „la rose sent bon". A, D: *trandafi'la aňurdzë'šti muša't.* C: *třandafi'la aňuřdze'šti muša't.* E: *třandafi'řᵃ aňuřdze'šti muša't.* F: *trandafi'la aňurdzea'šti muša't.* G: *třandafi'la aňurdze'šti muša't.* H: *trandafi'la aňuřdzë'šti muša'tă.* I: *trandafi'la aňuřdzea'šti mušea'tă.* J: *trandafi'lă aňurdzë'šti muša't'* K: *trandafi'u aňurdzë'šti muša't.* L: *trandafi'řu a'ři vŏ'ɣă mušа'tă.*

69. Măceşul a înflorit „l'églantier a fleuri". A, B, D, F, H, I, J: *kurubi'tsu flitursi'.* C, E, G: *kuřubi'tsu flitursi'.* K: *kulumbri' s defë'tsi lili'ča.* L: *kuřubi'ᵇu dë'di.*

70. Ferigă „fougère". A, D, H, J, K: *fë'rikă.* B, I: *fęa'rikă.* C: *fęa'řikă.* E, G, L: *fë'řikă.* F: *fęa'rikă.*

71. Mărul nostru e dulce „notre pomme est douce". A, B: *me'ru a nost' e du'ltsi.* C, G: *me'řu a nost' e du'ltsi.* D: *meřu a nost e'sti du'ltsi.* E: *me'řu a nost e'ste du'ltsi.* F: *me'řu a nost ya'sti du'ltsi.* H: *me'řu a nost lę fa'ltsi me'rili du'ltsi.* I: *me'ru a nost e'sti du'ltsi.* J: *me'řu a nost ye du'ltsi.* K: *me'ru a nost ë'sti du'ltsi.* L: *me'ru a nost e du'ltsę.*

72. Nuc, nucă „noyer, noix". A, B, C, E: *nuk, nu'kă.* D, K, L: *nu'ku, nu'kă,* F, G, H, I, J: *nu'kᵘ, nu'kă.*

73. Alun „noisetier". A, B, C, D, F, G, H, I, J, K, L: *alu'n.* E: *ařu'n.*

74. Prunele se coc toamna „les prunes mûrissent en automne". A, B, D, F, I, K: *pu'răli s kok tŏa'mna.* C, E: *pu'řăli s kok tŏa'mna.* G: *pu'řăli s kok vŏa'ra.* H: *pu'răli s fak tŏa'mna.* J: *pu'řăli s kok tŏa'mna.* L: *puřu'nili s kŏ'pseră.*

„Prunier". F: *puř ři'mir.* I, J: *puř ři'mbru.* H, K: *puř i'mir.* L: *pur i'mur.* „Prunellier". F, H, I, J: *puř a'ɣru.* K: *pu'řu a'ɣru.* L: *puřu'n a'ɣru.* „Prunier qui produit des prunes hâtives". F, J, L: [*puř*] *gîrkl'i'ñ.* I: *gîrkl'i'ñe.* H: *gîkl'i'ñ.* K: *gîlk'i'ñ.*

75. Merii încep să înflorească; cireşii au început să înflorească acum opt zile „les pommiers commencent à fleurir; les cerisiers ont déjà commencé il y a huit jours". A, B: *me'rĭ'i axurχe'sk s flĭturiseą'skă; čire'šĭ'i axurχi'ră s flĭturiseą'skă to'ra o'ptu dză'li.* C, G: *me'rĭ'i axurχe'sk s flĭturiseą'skă; čire'šĭ'i axurχi'ră s flĭturiseą'skă to'ra o'ptu dzĭ'li.* D: *me'rye flĭturisi'ră; čęre'šye flĭturisi'ră s fa'kă čiręą'še.* E: *me'rĭ'i axurχe'sk s flĭturiseą'skă; cire'šĭ'i axurχi'ră s flĭturiseą'skă tu o'ptu dzĭ'li.* F: *merĭ'i axurχi'ră s flĭturiseą'skă; čire'šĭ'i axurχi'ră s flĭturiseą'skă to o'ptu dzĭ'li.* H: *me'rĭ'e axurχe'sk s flĭturiseą'skă; čire'šĭ'e axurχi'ră s flĭturiseą'skă to'ru ti o'ptu dzĭ'li.* I: *me'rĭ'e axurχe'sk s flĭturiseą'skă; čire'šĭ' axurχi'ră s flĭturiseą'skă tu o'ptu dzĭ'li.* J: *me'rĭ'e săn mu'ltsĭ flĭturise'sk; čire'šĭ' ahurhi'ră s flĭturiseą'skă to'ra o'ptu dzĭ'li.* K: *me'rĭ'i z defĕ'tsiră; čire'šĭ'i axurχi'ră sĭ' z defa'kă to'ra o'ptu dzĭ'li.* L: *me'ru axurχe' s flĭturiseą'skă; čiřęe'šu axurχi' s flĭturiseą'skă ti o'ptu dzĭ'li.*

76. Spin „épine". A, B, D, F, G, H, I, J, K, L: *sĭ'in.* C: *sčin.*

77. Rădăcină „racine". A, D, F, H, I, J, K: *rădzătĭ'nă.* B: *řădzătĭ'nă.* C, E, G, L: *řădzătĭ'nă.*

78. Foaie „feuille". A, B, D, F, I, J, K: *frĭ'ndză.* C, E, G, L: *frĭ'ndză.* H: *frĕndză.*

79. Scoarţă (coajă) „écorce". A, B, C, E: *kọa'jă.* D: *kǫ^{a}'jă.* F: *kọa'jye.* G: *kọa'jă.* I: *kọa'jyă.* J: *kọa'je.* K: *kă'jă.*

80. Lemne de iarnă „du bois pour l'hiver". A: *lęa'me ti di ya'ră.* B: *lęa'me ti di ya'ră.* C, E, G: *le'me ti di ya'ră.* D: *lĕ'mi ti ya'ra.* F: *lęa'mni ti di ya'ră.* H: *le'mi ti di yară.* I: *lĕ'mi ti di ya'ră.* J: *lęa'mi ti di ye'ră.* K: *lęa'mi di ya'ră.* L: *le'mi ti ya'ră.*

81. Vîntul apleacă pomii; uită-te cum se îndoaie mărul ăsta „le vent fait plier les arbres; regarde comme ce pommier plie". A: *vĭ'ntu aplęa'kă po'ńĭ'i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aĭ'stu.* B: *vĭ'ntu aplęa'kă po'ńĭ$^{ĭ'}$; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru.* C: *vĭ'ntu aplęa'kă poń'; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aist'.* D: *vĭ'ntu s tra'dzi mult kăt se-aplęa'kă de'dzili; ya' mutręa' kum s indu'plikă me'ru.* E: *vĭ'ntu a spart po'ńĭ'i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aĭ'stu.* F: *vĭ'atu aplęa'kă po'ńĭ'i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aĭ'stu.* G: *vĭ'ntu aplęa'kă po'ńĭ'i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aĭ'stu.* H: *vĕ'ntu aplęa'kă po'ń$^{ĭ'}$i; ya' mutręa' kum s du'plikă me'rĭ'e.* I: *vĭ'ntu aplęa'kă po'ńĭ'e; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aistu.* J: *vĕ'ntu aplęa'kă po'ńĭ'e; ya' mutręa' kum s du'plikă me'ru aĭ'st^{u}.* K: *vĕ'ntu apu'nă po'ńĭ'i; ya' mutręa' kum strĕ'mbă me'ru aĭ'stu.* L: *vint zuř s uřu'pă po'ńĭ'ă; mutręa' s pdu'plikă me'řu di lĕ'vă.*

82. Am înghiţit un sîmbure „j'ai avalé un noyau". A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L: *skăpitu'y un os.* D: *skăpetu'y un os.*

83. Fragi „fraises". A, B, F, H, I, J: *lilištru'fi.* C: *lulušřu'fi.* D: *liystru'fi.* E: *lilistru'fi.* G: *lilištru'fi.* K: *lilištrŭ'vi.* L: *mučęa'š.*

84. Mure „mûres". D, H: *mana'zi.* G: *mĭna'zi.* I, K, L: *mănă'zi.* J: *mĭnă'zi.*

85. Iarba rea creşte iute „la mauvaise herbe croît vite". A, I: *ya'rba ra'wo akręa'šte aχo'ńa.* B: *ya'rba ra'wo kręa'šte aχo'ńa.* C: *ya'rba řa'o kře'šte aχo'ńa.* D: *ya'rba uřu'tă akrĕ'šte aχo'ńa.* E: *ya'řba řa'wă akřęa'šte aχo'ńa.* F: *ya'rba ra'wo akręa'šli aχo'ńa.* G: *ya'řba řa'wo akře'šte aχo'ńa.* H: *ya'rba kre'štĭ aχo'ńa.* J: *ya'rba ra'wo akrĕ'šti aχo'ńa.* K: *ya'rba ra'wă s fa'tsi aχo'ńa.* L: *ya'rbă sla'bă kre'štę mult aχo'ńa.*

86. Poamele astea sînt bune „ces fruits ont bon goût". A, C: *poa'mili aĭ'sti sînt bu'ni.* B: *poa'mele aĭ'ste sînt bu'ne.* D: *pǫ^{a}'mili aĭ'sti sĕ'ntu bu'ni.* H: *poa'mili aĭ'sti sĕ'ntu bu'ni.* E, G, K: *poa'mili aĭ'sti sânt bu'ni.* F, I: *poa'meli aĭ'sti sânt bu'ni.* J: *poa'mili aĭ'sti sân bu'ni.* L: *poa'mili aĭ'sti sânt mult bu'ni.*

87. Vinul ăsta e amar „ce vin a un goût amer". A, B, I: *χĭ'nu aĭ'st ya'sti ama'r.* C: *χĭ'nu aĭ'st e'ste ama'r^{u}.* D: *χĭ'nu aĭ'st^{u} ĕ'sti ama'r.* E: *χĭ'nu aĭ'st ye'sti ama'r.* F: *aĭ'st χin ųasti ama'r.* G. *χĭ'nu aĭ'st ye'ste ama'r.* H: *χĭ'nu aĭ'st e'sti ama'r.* J: *χĕ'nu aĭ'st yĕ'sti ama'r^{u}.* K: *χĭ'nu aĭ'st ĕ'sti ama'r.* L: *χĭ'nu aĭ'st e'sti mult ama'r.*

88. O să fiarbă „ça va cuire". A, C, J: *va s hya'rbă.* B, F, H, I, K: *va s χya'rbă.* D: *ala' su s hya'rbă.* E: *ala' su s χya'řbă.* G: *va s χyařbă.* L: *s ya'řbă.*

89. In „lin". A, E, F, G, H, I, K, L: *ĭ'in.* B, C: *^{ĭ}in.* J: *^{ĭ}ĭ'nu.*

90. Dăracește lînă „il (elle) carde de la laine". A, B: *ska'rmină lĭ'nă.* F, I: *ska'rmi ă lĭ'nă.* C: *ska'rmină lĕ'nă.* D: *ska'rmenă lĕ'na.* E: *ska'řmină řĕ'nă.* G, L: *ska'řmină lųnă.* J: *ska'rmină lųnă.* H, K: *ska'rmină lĕ'nă.*

91. Focul nu arde bine „le feu ne brûle pas bien". A, B, I: *fo'ku nu a'rdi ǧine.* C: *fo'ku nu a'rdi ǧĭ'ni.* D, F, H, J, K: *fo'ku nu a'rdi*

ǵi'ni. E: *fo'ku nᵘ a'r̄di ǵi'ni.* G: *fo'ku nu a'r̄de bun.* L: *fo'ku nu a'r̄di bu'nu.*

92. Paie „paille". A, C, H, J, K, L: *pa'l'ă.* B, E, F, I: *pa'l'e.* D: *pa'yă.* G: *pal'.*

93. Vezi să alegi bine ciupercile, să nu fie otrăvitoare „fais attention de bien choisir les champignons, afin qu'ils ne soient pas vénéneux". A: *ve'dzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsl'i, s nu hi'bă fărmăko'şi.* B, J: *ve'dzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsl'i, s nu χi'bă fărmăko'şi.* C: *ve'dzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsl'i, s nu hi'bă făr̄măko'şi.* D: (*ve'dzi s ale'dzi bur̄e'tsi bu'ni*). E: *vedzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsiy, s nu χi'bă făr̄măko'şi.* F: *ve'dzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsiy, s nu χi'bă γyermino'şi.* G: *ve'dzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsi, s nu χi'bă făr̄măko'şi.* H: *vedzi s-i ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsˡli, s nu χi'bă ama'r̄i.* I: *ve'dzi s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsil', s nu χi'bă făr̄măko'şi.* K: *mutr̄ea' s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsl'i, s nu χi'bă ama'r̄i.* L: *mutr̄ea' s ale'dzi ǵi'ni bur̄e'tsl'i, s nu χi'bă ama'r̄i.*

94. Urzică „ortie". A, B, F, I, J, K: *urdză'kă.* C, E: *ur̄dză'kă.* D: *urdzę'kă.* G: *ur̄dzi'kă.* H: *ur̄dzĕ'kă.* L: *ur̄dză'ka.*

95. Scaete „chardon". A, F, I, K: *ska'l'u.* B: *ska'l'i.* C: *ska'l'ă.* D: *ska'ye.* E: *ska'l'u.* G: *ska'ˡl'i.* H: *ska'l'e.* J, L: *skal'.*

96. Postav „drap (étoffe). A, B, C, D, E, F, G, H, I, K: *pusta'v.* J, L: *pusta'vᵘ.*

97. Piele „cuir". A, C, D: *k'a'li.* B: *k'a'le.* E, F, L: *k'e'le.* G, H, I: *k'e'li.* J: *k'ĕlę.* K: *k'ĕ'li.*

98 (fig. 7). Fustă „jupe". A, B, C: *fu'stă.* D: *fusta'ńe.* E, J, K: *fu'stă, fusta'ńe.* F: *fusta'ńe.* G: *fu'stă, fusta'ńe.* H: *fusta'ni, fu'sta.* I: *fu'stă, fusta'ni.* L: *fu'sta, fusta'ńa.*

E: *fusta'ńe* = fusta de deasupra; *fu'stă* = fusta de dedesupt. F: *fusta'ńe* e numele vechi; *fu'stă* e termen nou.

99. Unu „un". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *u'nă.*

100. Două „deux". A, B, C, D, E, I, J, L: *da'uă.* F, G: *da'u.* H, K, L: *dau.*

101. Trei „trois". A, B, D, F, H, K: *trey.* C, G: *tr̄e'ye.* E: *tr̄e.* I: *tre'ye.* J: *tre'i.* L: *trey.*

102. Patru „quatre". A, B, D, F, H, I, J, K: *pa'tru.* C, E, G, L: *pa'tr̄u.*

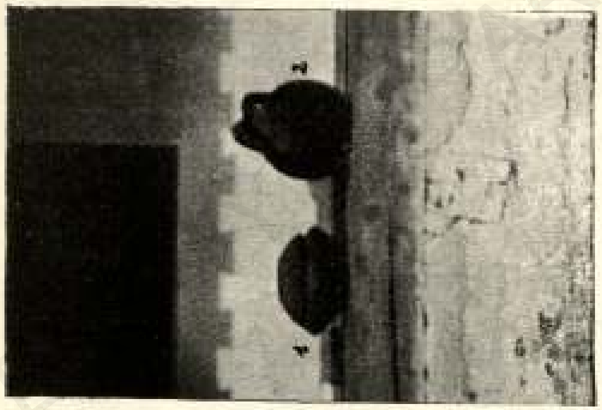

Fig. 8 (n-le 165 și 146). 1. *kipina'k.* 2. *po'ćyu* (*sta'mna* e mai mare).

Fig. 7 (n-l 98). Port femeiesc. 1. C, G, L: *şçami'ye.* D: *şçame'ya.* E: *şçami'.* 2. G: *şigu'ni.* L: *şigu'ni.* 3. C: *fusta'ne.* D, E, G, L: *fusta'ni.* 4. E: *gunĕ'r̄ă.* G: *gune'l.* L: *ile'kă.* 5. E: *puzgya'wă.* G: *pulīgya'n.* 6. C: *misa'le*; *puδya'wu.* D: *misa'li*; *puδya'wu.* G: *misa'li.* L: *pur̄γya'w.* 7. E, G, L: *pir̄po'tsi.* 8. E: *pupu'tsă.* G: *pupu'tsi.* L: *păpu'tsă.* G, L: *tsăr̄u'χi.* 9. E, L: *ti'agă.* G: *ti'agi.*

103. Cinci „cinq". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *tsi'ntsi*. K: *tsi'ntsĭ*.

104. Şase „six". A, C, D, J: *šęa'si*. B, G: *šęa'se*. E, H, I, K, L: *ša'si*.

105. Şapte „sept". A, B, C, D, J, L: *šęa'pti*. E, F, H, I, K: *ša'pti*. G: *šęa'ptę*.

106. Opt „huit". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *o'ptu*.

107. Nouă „neuf". A, C, F, G, J, K: *na'u*. B, D, E, I: *na'wă*. H, L: *naw*.

108. Zece „dix". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *dza'tsi*.

109. Unsprezece „onze". A: *ă'sprə*. B: *u'sprə*. C, L: *u'spră*. D, F: *u'sprădza'tsi*. E, G: *uspf*. J, K: *uspr*. H: *ăspra'tsi*. I: *u'spratsi*.

A cunoaşte şi forma *ăsprădza'tsi* (vorbirea înceată).

110. Douăsprezece „douze". A: *da'wsprə*. B: *da'uspră*. C: *da'uspră*. D: *da'wăspra'dz*. E: *da'wsprə*. F, I: *da'wspra'tsi*. G: *da'uspf*. J: *da'uspr*. H: *da'wspratsi*. K: *da'spr*. L: *da'wspră'tsi*.

111. Treisprezece „treize". A: *tre'ysprə*. B, J, K: *tre'yspr*. C, E, G: *tre'yspf*. D, F: *tre'spredza'tsi*. H, I: *tre'spra'tsi*. L: *tre'yspră'tsi*.

112. Paisprezece „quatorze". A: *pa'ysprə*. B: *pa'yspr*. C: *pa'yspf*. D, F, H: *pa'spradza'tsi*. E, G: *pa'spf*. I: *pa'spratsi*. J, K: *pa'spr*. L: *pa'yspră'tsi*.

113. Cincisprezece „quinze". A: *tsa'sprə*. B: *ča'spr*. C, G, L: *tsĭ'spf*. D: *tsi'spradz*. E: *ča'spf*. F, H: *tsi'spradza'tsi*. I: *tsispra'tsi*. J, K: *tsi'spr*.

114. Şaisprezece „seize". A: *ša'ysprə*. B: *šęa'spr*. C: *šęa'spf*. D: *ša'spradz*. E, G, L: *ša'spf*. F, H: *ša'spradza'tsi*. I: *ša'spratsi*. J, K: *ša'spr*.

115. Şaptesprezece „dix-sept". A: *ša'ptesprə*. B: *šęa'ptspr*. C: *šęa'ptspf*. D: *šęa'ptispradz*. E, G: *ša'ptespf*. F: *ša'ptispradza'tsi*. H: *ša'ptespradza'tsi*. I: *ša'ptespra'tsi*. J: *ša'ptespr*. K: *ša'ptspr*. L: *ša'ptispră'tsă*.

116. Optsprezece „dix-huit". A: *o'ptusprə*. B, G, K: *o'ptspr*.

C: *o'ptuspf*. D: *o'ptuspră'dz*. E: *o'ptispf*. F: *o'ptspradza'tsi*. G: *o'ptspf*. H: *optăspradza'tsi*. I: *o'ptuspra'tsi*. J: *o'ptuspr*. L: *o'ptispradzęa'tsi*.

117. Nouăsprezece „dix-neuf". A: *na'usprə*. B, K: *na'uspr*. C, G: *na'uspf*. D: *na'wăspră'dz*. E: *na'wăspf*. F: *na'uspradza'tsi*. H: *na'wăspradza'tsi*. I: *na'wspra'tsi*. J: *na'wspr*. L: *na'wăspradza'tsi*.

118. Douăzeci „vingt". A, B, E, F, G, H, I, J, K: *γĭ'nγits*. C, D, L: *γĭ'γits*.

119. Douăzeci şi unu „vingt et un". A, I: *ă'sprins*. B: *u'sprintsi*. C: *u'spră'γĭ'nγits*. D: *u'spruγĭ'nγits*. E, G: *uspri'γĭ'nγits*. F: *uspri'γĭ'nγits*. H: *ăspri'γĭ'inγits*. J: *u'sprins*. K: *usprĭ'ns*. L: *u'spri'γĭ'nγits*.

A cunoaşte şi forma *ăspri'γĭ'nγits* (vorbirea înceată).

120. Şaptezeci „soixante-dix". A, G, K, L: *ša'pdzdă'sĭ*. B, C: *ša'ptedzdă'tsi*. D: *ša'ptidzĕ'ĭs*. E, F, H, J: *ša'ptedzdă'tsĭ*. I: *ša'ptedzdă'tsĭ*.

121. Nouăzeci „quatrevingt-dix". A, B, D, E, G, I, K, L: *na'wdzdă'tsĭ*. C, J: *na'wădzdă'tsĭ*. F: *na'udzdă'tsĭ*. H: *na'wdzę'tsĭ*.

122. Ţese „(il ou elle) tisse". A, F, I, L: *ţtsa'se*. B, E, G, H: *ᵑtsa'se*. C, J: *ţtsa'si*. D: *tsa'se*. K: *tsa'si*.

123. Suveica (ţesătorului) „la navette du tisserand". A, B, C, D, E, F, I, J, K, L: *suvă'lsă*. G, H: *suva'ltsă*.

124. E un hoţ; ar trebui să fie închis „c'est un voleur; on devrait le mettre en prison". A: *ye' un fur; lipsęa'šti s hĭ'bă ţkĭ'ĭs*. B: *ye' u fur; lipsęa'šti s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*. C: *e'ste un fur; lipse'šti s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*. D: *ĕ'sti un fur; lipsęa'šti s hĭ'bă ţkĭ'ĭs*. E: *e'sti un fur; lipse'šte s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*. F: *yea'sti un fur; lipsęa'šti s χĭ'bă hipsa'ni*. G: *ye'stę un fur; lipse'šte s lu aka'tsă*. H: *e'sti un fur; lipse'šti s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*. I: *ya'sti un fur; lipsęa'šti s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*. J: *yĕ'sti un fur; lipsĕ'šti s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*. K: *ĕ'sti un fur; lipse'šti s-o akătsă'm*. L: *e'sti un fur; lipsęa'šti s χĭ'bă ţkĭ'ĭs*.

125. Puşca am cumpărat-o acum trei ani „le fusil, je l'ai acheté il y a trois ans". A, B, F, I: *tufe'kka o akupără'y to'ra trey a'ñi*. C: *tufe'kka o akupără'y to'ra trey a'ñi*. D: *dufe'kka o akupără'y am trey a'ñi*. E: *tufe'kka o akăpără'y to'ra trey a'ñi*. G: *tufe'kka o akupără'y to'ra trey e'ñi*. H: *tufe'kka am trey a'ñi tsy-o' akăpără'y*. J: *tufe'kka o akăpără'y to'ra trey ă'ñi*. K: *dŭfe'kka am kupăra't trey a'ñi*. L: *tapa'nğęa o akăpără'y to'ra trey a'ñi*.

126. Praf de puşcă „de la poudre". A: *bărut'e*. B, G, H, I, J, K: *bŕut'i*. C: *bărut'i*. D: *bărut'i*. E: *bărut'i*. F: *bărut'i*. G: *bŕuti*. L: *bĭŕut'e*.

127. Un pieptene; doi piepteni „un peigne; deux peignes". A: *un k'ə'ptine; doy k'e'ptsenĭ*. B: *un k'ə'ptine; doy k'e'ptenĭ*. C: *un k'ə'ptine; doy k'e'pt(s)eni*. D: *un k'ë'ptine; doy k'ë'ptenĭ*. E: *un k'e'ptene; doy k'e'ptenĭ*. F: *un k'ə'ptine; doy k'ə'ptenĭ*. G, H: *un k'e'ptine; doy k'e'ptenĭ*. J: *un k'ə'ptine; doy k'ë'ptenĭ*. K: *un k'e'ptine; doy k'ë'ptsenĭ*. L: *un k'e'ptine; doy k'e'ptsiñi*.

128. Pană „plume". A, B, C, E, F, G, H, I, J: *pe'nă*. D: *pya'nă*. K: *pë'nă*. L: *pë'na*.

129. Lamă de cuţit „lame de couteau". B, E, J: *lipĭ'dă di kătsu't*. C, F: *lipĭ'ză di kătsu't*. D. *lipĭ'za di kătsu't*. G: *lipĭ'ză di kătsĭ't*. H, I: *lipĭ'ăi di kătsu't*. K: *tă'letu'ra di kătsu't*. L: (*kătsu't*).

130. Trei foarfeci; un foarfice „trois ciseaux; ciseaux". A, F, I: *trey fwa'rtitsi; u'nă fwa'rtikă*. B: *trey fwa'rtitsĭ; u'nă fwa'rtikă*. C: (*fwa'rtitsĭ*); *u'nă fwa'rtikă*. D: *trey fẓ̈a'rtitsi; u'nă fẓ̈a'rtikă*. E: *trey fwa'rtitsi; u'nă fwa'rtikă*. G: *trey fwa'rtitsi; u'nă fwa'rtikă*. H: *trey fö'rtitsi; u'nă fö'rtikă*. J: *trey fwa'rtĭts; u'nă fwa'rtikă*. K: *trey fö'rtitsi; u'nă fọa'rkăt*. L: *trey fö'rtitsĭ; u'nă fwa'rtikă*.

131. Topor „hache". A, I, J: *tăpọa'ră*. B: *tăpọa'rə*. C, G: *tăpọa'rə*. D: *tăpẓ̈a'ră*. E: *tăpö'ră*. F: *tĭpọa'ră*. K: *tăpö'rə*. H, L: *tăpa'ră*.

132. Secure „cognée". A, B, F, I, J: *tăpură'tsă*. C, E, G: *tăpuŕă'tsă*. D: *tăpura'tsă*. H: *tupuŕö'tsă*. K: *tăpură'ts*. L: *tăpuŕ'tsa*.

133. Cui „clou". A, B, D, F, H, I, J, K: *piro'nă*. C, E: *piŕo'nă*. G: *piŕo'n*. L: *piro'nă*.

134. Fierăstrău „scie". A: *šya'ră*. B, H, I, J, K: *šya'ră*. C: *šẹa'rə*. D, F: *šya'ŕă*. E, L: *šya'ŕă*. G: *šya'ŕə*.

135. Ciocan „marteau". A, B, C, I: *čyo'k*. D, E, F, G, H, J, K, L: *čyo'ka*.

136. Funie (frînghie) „corde". A, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *fu'ni*. B: *fu'nẹ*. L: *fu'ne*.

137. Zăbală „mors". A, B, I: *afă'ri*. C, E, G: *afă'ri*. D, F, *afă'ŕ*. H: *afẹ'ŕi*. J: *afă'ŕu*. K: *un fă'r*. L: *fă'ŕu*.

2. „Bride". B, J: *kuŕẹa'wă*. D, F: *kurẹa'wă de-afă'ŕ*. H, K, L: *kuŕa'wă*. I: *kura'wo*.

3. „Étrier". B, D, F: *zĭngĭ'ya*. H, I, J, K: *zingĭ'ye*. L: *zingĭ'yli*.

138. Şea; ai înşeuat calul „selle; as-tu scellé le cheval ?". A, G, I: *ašẹa'wo; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. B, C: *ašẹa'wo; băga'šĭ ašẹa'wa aka'luy*. D: *ašẹa'wo; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. E: *ašẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. F: *ašẹa'wă; băga'šĭ ašẹa'wa ka'luy*. H: (*ašẹa'w*). J: *ašẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa aka'luy*. K: *šẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa ăka'wuy*. L: *šẹa'wă; băga'šĭ šẹa'wa aka'lu*.

2. „Bât de la selle". B: *pestă'ŕ*. I: *pistă'r*. J: *pistă'ri*. H: *pistă'ŕ*. L: *pustă'ŕi*.

3. „Arçon". B, F, J, K: *oblă'nk*. H: *oblẽ'nk*. L: *oblă'ngu*.

4. „Coussin de la selle". F, H, I, J, K, L: *kutsĕ'k'i*.

5. „Avaloir". B, I, J, L: *paldă'mă*. D: *paldẽ'mă*. F: *paldẽ'm'*. H: *paldẹ'mă*. K: *paldă'mi*.

139. Samar „bât". A, B, F, I, K: *suma'r*. C, G: *sĭma'ŕ*. D: *sămə'r*. E, L: *suma'ŕ*. H: *suma'ŕ*.

140. Potcoavă „fer à cheval". B. F, I: *pe'tala*. H, J, L: *pe'tălă*. K: *pe'tală*.

141. Caia „clou de fer à cheval". B, J: *găvo'dz*. F: *givo'dz*. H: *givo'zd*. I, K: *givo'ğu*.

142. Pofil „culeron". B, C, D, F, I, J, K: *sumkọa'dă*. E: *sumkə'dă*. G, H, L: *sĭmkọa'dă*.

143. Chingă „sangle". B, C, F, I, K: *γĭ'ngŭlă*. D, H, L: *γĭ'ngălă*. E: *γĭ'ngălă*. G: *γĭ'nγĭlă*. J: *γĭ'nγĭlă*.

144. Ladă „caisse". A, B, E, F, H, I, J: *sfindu'k'e*. C: *sfindu'k'e*. D, G: *sfindu'k'i*. K: *sĭndük'e*. L: *sindu'k'a*.

145. Coş „cheminée". A, B, H, I: *uğea'g*. C, E, F, J, L: *uğea'gu*. D: *uğea'gu*. G: *uğea'k*. K: *uğo'ku*.

146 (fig. 8). „Pot de terre avec anses". B, F, I, J: *sta'mnă*. G: *sta'mnə*. H: *sta'mă*. K: *stamn*. L: *sta'mna*.

147 (fig. 9). „Petit baril". A, D, E, H, J: *vutse'lă*. F: *vutse'llă*. G: *vutse'lă*. K: *butse'lă*. L: *vutsẹ'la*.

148 (fig. 10 şi 11). „Baril". D: *vurγe'lă*. F, I, J, K: *vurγe'la*. E. L: *vuŕγe'la*. G: *vuŕγe'lă*. H: *vurγe'lă*.

Fig. 10 (n-l 148) *vurγe'lă*.

Fig. 9 (n-l 147). 1 *vutse'lă* rotundă (elobănească). 2. *vutsel'ă* de casă.

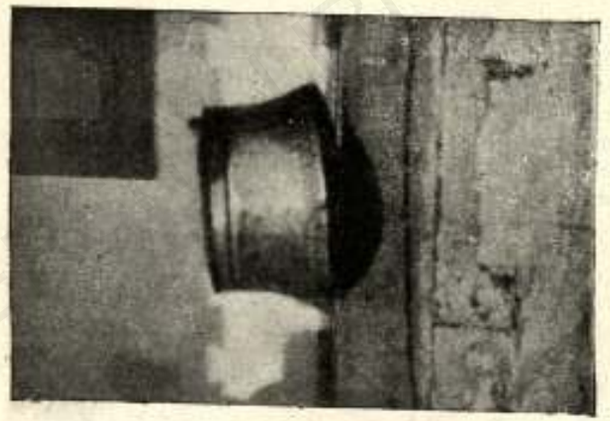

Fig. 12 (n-l 149). *kălda're*.

Fig. 11 (n-l 148). Femeile aduc apă dela fîntînă în *vurγe'lă*.

149 (fig. 12). Găleată (pentru apă) „seau". A, B, D, H, I, J: *kălda're.* C, E: *kălda'ŕe.* G, L: *kĭlda'ŕe.* K: *kĭlda'ri.*

150. Codru (de pîine) „morceau de pain". A, B: *kuma'tă di pĭ'ne.* C, D, E, F: *kuma'tă di pă'ne.* G: *kuma'tă di pă'ni.* H, K: *buka'tă di pĕ'ni.* I, J: *buka'tă di pă'ni.* L: *muškatu'ŕă di pă'ni.*

C cunoaşte şi expresia *ko'dur di pĭ'tă.*

151. Stinge focul; focul e stins „éteins le feu; le feu est éteint". A, B, E, G: *stĭ'ndze fo'ku; fo'ku e stes.* C: *astĭ'ndze fo'ku; fo'ku e ste's.* D: *astĭ'ndzi fo'ku; fo'ku e'ste stes.* F: *astĭ'ndze fo'ku; fo'ku e stes.* H: *astĭ'ndzu-l fo'ku; fo'ku e'ste aste's.* I: *stĭ'ndzi fo'ku; fo'ku e stes.* J: *astĭ'ndzi fo'ku; fo'ku ye'sti aste's.* K: *astĭ'ndzu fo'ku; fo'ku ĕ'stę aste'su.* L: *aplęa'kă fo'ku; fo'ku e'ste apleka't.*

152. Nevastă-mea coase bine „ma femme coud bien". A, B, C, E, G, L: *ṽveą'sta męa' kọa'si gĭ'ni.* D: *ṽveą'sta męa' kọa'si gĭ'ni.* H, I: *ṽveą'sta męa' kọa'si gĭ'ni.* F, J: *ṽveą'sta a męa' kọa'si gĭ'ni.* K: *ṽveą'sta mĕ kọ'si gĭ'ni.*

153. Ac (de cusut) „aiguille". A, B: *ak.* C, D, E, F, G, H, I, J: *a'ku.* K, L: *a'ku.*

154. Degetar „dé (à coudre)". A, B, E, G, I, J: *diktilĭ'ţă.* C: *diktilĭ'ḑă.* D, F, K: *ţi'ktiliţă.* H: *nel.* L: *diftilĭ'ţă.*

155. Ac „aiguille". A, B, C, H, I, L: *ak ku kap.* D: *a'ku ku ka'pu.* E: *ak ku ka'pu.* F, J: *a'ku ku kọa'kă.* G: *ak ku kọa'kă.* K: *ak ku kŏ'kă.*

B şi I cunosc şi forma *ak ku kọa'kă.* „Épingle". B: *ak fă'ră kọa'kă;* F: *a'ku fă'ră kọa'kă;* K: *ak fă'ră kŏ'kă.*

156. Femeea deapănă la depănător „la femme dévide (la laine) sur le dévidoir". A: *mul'a'ŕęa dęa'pănă la virtĕ'lnitsă.* B: *mul'a'ŕęa dęa'pănă la virtęa'nitsă.* C: *mul'e'ŕęa de'pină la vĭrtĕ'nitsă.* D: *muye'ŕęa dĕ'pină ku virte'nitsa.* E, G, H: *mul'e'ŕęa de'pină la vĭrtĕ'nitsă.* F, I: *mul'e'ŕęa dęa'pină la virtęa'nitsă.* J: *mul'e'ŕęa dęa'pină la virtęa'nitsă.* K: *mul'e'ŕęa dĕ'păn la virtĕ'nitsă.* L: *mul'e'ŕęa dęa'pănă la vĭrtĕ'nitsă.*

157. Pernă „oreiller". A, B, C, E, F, G, I, J, K: *kăpitĭ'ń.* D: *kępitĭ'ńu.* H: *kăpitĭ'ńu.* L: *kipitĭ'ńu.*

158. Cuptorul meu e stricat „mon four est abîmé". A: *čira'pu-a ńe'l ya'ste spart.* B: *čira'pu ńew ya'ste spart.* C: *čiŕa'pu ńe'lu e'ste spaŕt.* D: *čęra'pu a nost ĕ'ste spart.* E: *čiŕa'pu ńew e'sti spaŕt.* F: *čira'pu a ńew yę'sti aspa'rt.* G: *čiŕa'pu-a ńel ye'sti spart.* H: *čira'pu-a ńel e'sti aspa'rt.* I: *čira'pu-a ńel ęa'ste aspa'rt.* J: *čira'pu-a ńel ye' spart.* K: *čiręa'pu a ńew ĕ'sti aspa'rt.* L: *čiŕa'pu a ńew ye'sti spa'ŕtu.*

159. Cămin (vatră) „l'âtre". A, B, D, F, H, I, J, K: *va'tră.* C: *va'tŕă.* E: *vatf.* G, L: *va'tŕa.*

160. Solniţă „salière". B, D, F, H: *sărăto'r.* C, E, L: *saŕăto'ŕ.* G: *săŕito'ŕu.* J: *sărăto'ŕu.* K: *sără'ru.*

161. Lingură „cuiller". A, B, D, F, H, I, J, K: *lĭ'ngură.* C, E, G, L: *lĭ'ngură.*

162. O furculiţă „une fourchette". A, B, F: *u'nă piru'l'e.* C: *u'nă pĭŕu'l'ă.* D: *u'nă piru'ye.* E, G: *u'nă pĭŕu'l'e.* H: *u'nă tsimbi'ši.* I: *u'nă piru'l'ă.* J, K: *u'nă furkuli'tsă.* L: *u'nă furkuli'tsă.*

163. Cuţitul stă pe masă „le couteau est sur la table". A, E: *kitsu'tu stă pi ma'să.* B, C, G, I: *kitsu'tu sta pi ma'să.* D: *(a'du kitsu'tu pi miso'l'e).* F: *kitsu'tu sta pę miso'l'e.* H: *kitsu'tu sta' pi sufrę.* J: *kitsu'tu sta pe ma'să.* K: *kitsu'tu sta pi su'făr.* L: *kistu'ŕa sta pi mas.*

H: „masă joasă".

164 (fig. 13). Strachină de lemn „jatte en bois". A, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *kova'tă.*

165 (fig. 8). „Récipient pour garder le fromage". A, G: *kipina'k.* B, C: *pina'k.* D, E, I: *kipina'k.* F, J: *kipina'ku.* H: *kupa'k.* L: *ţkl'iditḑa'ri.*

C cunoaşte şi forma *kipina'k.*

166 (fig. 17). Cană „cruche". A, B, C, I: *ka'nă.* D: *ḑa'lă.* F, G, J: *ọa'lă.* H: *ḑ'lă.* K: *či'ngu.* L: *ọa'lă.*

167 (fig. 14). Capac „couvercle". A, B, L: *kăpa'k.* C, D, E, F, G, I, J: *kăpa'k.* H: *kupa'k.* K: *kăpa'k'e.*

168. Du-te de ia prosopul şi şterge-te „va prendre l'essuie-main et essuie toi". A, B: *du'-te di l'a pištyama'lul še štĕ'rdze-ti.* C: *du'-ti l'a paštyama'lul şi aşte'ŕdze-te.* D: *du'-ti ya pištama'lul di te-aşte'rdze.* E: *du'-ti ya pištyama'lu, aşte'ŕdze-ti.* F: *du'-ti l'a pištyama'lul şę aşte'rdze-ti.* G: *du'-ti l'a-l pištyama'lul še-aştĕ'ŕdze-ti.* H: *du'-ti ya pištemę'lul şi te-aşte'rdzi.* I: *du'-ti l'a pištyama'lu ka*

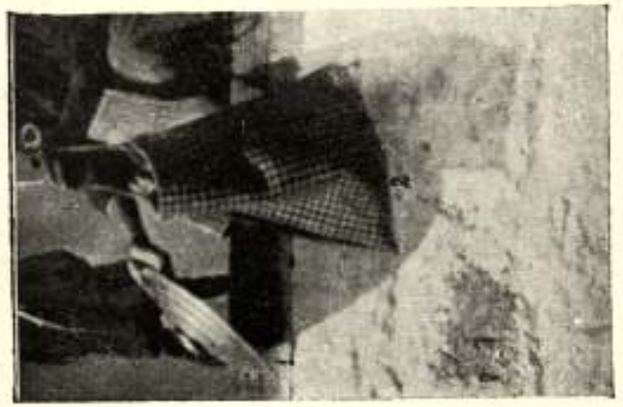

Fig. 14 (n-le 167 şi 354). 1. *kăpa'k.* 2. *t̄ra'st.*

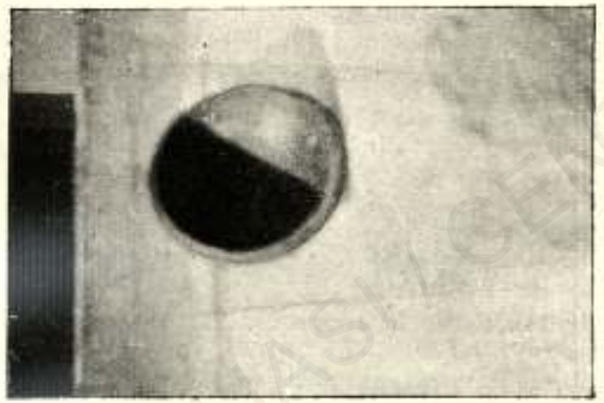

Fig. 13 (n-le 164 şi 354). *kuvat'ă.*

s te aště'rdzĭ. J: *du'-ti l'a pištama'lul š-aštęa'rdze-ti.* K: *du'-ti di l'a ri'za, aště'rdze-ti.* L: *du'-te di l'a ṙi'zili s me aště'ṙg.*

169. Cine ştie să cînte din fluier „qui sait jouer du flageolet?". A, B, F, I: *kay šti'y s ba'tă fle'ru.* C, E, G, L: *kay šti'y s ba'tă fle'ṙu.* D: *ka'iy šti' ta s ba'tă fle'ru.* H: *kay šti' s ba'tă fle'ṙu.* J: *ka're šti'y s ba'tă fle'ru.* K: *kay šti'y s-o ba'tă f^{ü}le'ṙu*

170. Cîrpă „torchon". A, L: *pě'tikă.* B, C, F, I, J: *pęa'tikă.* D, E, G, H: *pe'tikă.* K: *pě't'kă.*

171. Fluieră „il (elle) siffle". A, B, D, F, I: *šu'yeră.* C, E, G, L: *šu'yeṙă.* H: *šu'iră.* J: *šu'ęră.* K: *šu'ră.*

172. Lampă „lampe". A, B, C, D, F, G, H, I, J, K, L: *la'mbă.* E: *ṙa'mbă.*

173. Pungă; s'a dus la tîrg cu punga plină de bani „bourse; il est allé en ville la bourse bien garnie". A, F: *pu'ngă; z du'se ŋ păza're ku pu'nga pli'nă di ptra'^{d}zĭ.* B: *pu'ngă; s du'se ŋ păza're ku pu'nga pli'nă di păra'dzĭ.* C: *pu'ngă; z du'si păza'ṙi ku pu'nga pli'nă di păṙa'dzĭ.* D: *pu'ngă; z du'se păza'rę ku pu'nga pli'nă di pŋra'dzĭ.* E, G: *pu'ngă; z du'se ŋ păza'ṙe ku pu'nga pli'nă di ptṙa'^{d}zĭ.* H: *pu'ngă; z du'si ŋ păza'ri ku pu'nga pli'nă di pra'dzĭ.* I: *pu'ngă; z du'se ŋ păza're ku pu'nga pli'nă di pira'dzĭ.* J: *pu'ngă; z du'si ŋ păza'ri ku pu'nga pli'nă di para'dzĭ.* K: *pu'ngă; z du'si păza'ri ku pu'nga pli'nă di pra'dzĭ.* L: *pu'ngă; z du'si ŋ păza'ṙi ku pu'nga pli'nă di pāṙa'dzĭ.*

174. Crăpătură (de frig la mîni) „crevasse (aux mains)". B, I, J: *de-arăkǫa're mult kręa'pă mă'nl'i.* C, L: *de-aṙăkǫa'ṙe mult kṙęa'pă mă'ynl'i.* D: *de-aṙăkǫ^{a}'re mu'ltă kręa'pă mẽ'nli.* E, G: *de-aṙăkǫa'ṙe mult kṙęa'pă mă'nl'i.* F: *de-arăkǫa're mult krăpa'ră mă'nl'i.* H: *de-arăkǫa're mult kra'pă mẽ'nli.* K: *de-aṙătsi'me mult kręa'pă mẽ'ynl'i.*

175. Haină „vêtements". A, B, D, F, K: *straṅ.* C, E, G, L: *stṙaṅ.* H, I, J: *stra'ṅe.*

176. Manta „manteau". A, C, F, G, H, J: *pa'lt^{u}.* B, E, I: *palt.* D, K, L: *pa'ltu.*

177 (fig. 4, 5 şi 15). Brîu; s'a încins cu brîul „ceinture; il a ceint la ceinture". A: *bă'r^{u}; s legă' ku bă'ru.* B: *băr; s tsi'mse ku bă'ru.* C, G: *băṙ.* D: *bę'ṙu; s tsi'mse ku bę'ṙu.* E: *bă'ṙ^{u}; s legă' ku bă'ṙu.* F, I, J: *băṙ.* H: *bėṙ.* K: *bă'ṙu.* L: *kime'ṙi.*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fig. 15 (n-le 177, 179, 180, 182 și 354; vezi și fig. 4, 5, 16 și 18). Port bărbătesc. 1. I, F: *kiču'lă*. H: *kiču'la*. K: *fe'sti*. 2. F, H, I, J: *ǵęamanda'nă*. K: *ǵęamada'ni*. 3. F, H: *šigu'ni*. J: *šigu'ni*. 4. F, I: *dulmi'čyu*. H: *dulmi'č*. 5. D: *talaγa'n*. F, H, I, J: *talaga'n*. K: *mal'ǫ't*. L: *talaga'nu*. 6. D, F, K: *mę'nikă*. J: *mă'nikă*. 7. F, H, I, J: *kămęa'šă*. 8. D, F, I, J: *băř*. H: *bèř*. 9. B, I, J: *pulęa'n*. H: *pul'a'n*. K: *pulè'nu*. 10. B, I, J: *kirba'nă*. 9 și 10. H: *kiři'ḳ*. I: *kiri'gu*. J: *kiři'g*. K: *kiři'gu*. 11. D: *šilăvă'řĭ*. I: *šălvă'rĭ*. J: *šilăvă'rĭ*. K: *šilvă'rĭ*. L: *šilvă'řĭ*. 12. F, L: *kiltsive'tsĭ*. I, J: *kiltsăve'te*. K: *kiltsăve'tsĭ*. 13. D, H: *čǫ'retsĭ*. I, L: *čwa'retsĭ*. F, J, K: *čwa'ritsĭ*. 14. D, H, J, K: *părpo'di*. F: *părpo'dzĭ*. I: *părpo'de*. 15. H, I, J, K: *păpu'tsă*. N. B. Sub cămașe se găsește o *fane'lă* (F, I, J), indicată printr'o săgeată în fig. 1 și 2. H: *kǫa'čĭ*; K: *silni'ka*; L: *silni'tsĭ*. *Supa'ni* (buzunarul din dulmiciu) se vede pe fig. 15, locul indicat prin ×.

Fig. 16 (n-le 179 și 182). Vezi legenda fig. 15.

Fig. 17 (n-le 166 și 179). 1. *ǫa'lă*. 2. *tsăru'χĭ* cu fundă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

178. Pingea „empeigne". A, B, C, D, E, F, G, J, K, L: *ǧyumitï'kă*. H: *ǧyumita'te*. I: *ǧyumîtï'kă*.

179 (fig. 16 şi 17). Încălţăminte „chaussure". A, D, J: *tsăru'hĭ*. B: *tsăru'ḫi*. C: *tsăru'hĭ*. E, G, L: *tsăr̆u'χi*. F, H, I, K: *tsăru'χi*.

180 (fig. 5 şi 18). „Houlette". 1. [Băţul şi cîrligul laolaltă]. H: *kĭr̆ï'ʒᵘ*. I: *kirï'gu*. J: *kĭr̆ï'gᵘ*. K: *kĭr̆ï'gu*.
2. [Băţul]. B, I, J: *puļęa'n*. H. *puļ'a'n*. K: *pulę'nu*.
3. [Cîrligul]. B, I, J: *kirbe'nă*.

181. M'am încălţat dis de dimineaţă „je me suis chaussé dès le matin". A, C: *mi ǧkăltsa'y di hărăχï'ye*. B, C, F, G, L: *mi ǧkăltsa'y di taχine'*. D: *mi ǧkăltsa'y dimęa'tsa*. E: *mi ǧkăltsa'y di χărăχï'ye*. H: *mi ǧkăltsa'y di dimnęatsa*. I: *mi ǧkăltsa'y tu χărăχï'ye*. J: *mi ǧkăltsa'y di χărïχï'ye*. K: *mi ǧkăltsa'y di dimnę'tsa*.

C întrebuinţează amîndouă expresiile.

182. Şiret (la încălţăminte) „cordon (de chaussure)". A, D, F, H, I, J, K: *čyo'rï*. B: *čyo'rï di păpu'tse*. C, E, G, L: *čyo'rï*.

183. Nu m'am desbrăcat toată noaptea „je ne me suis pas deshabillé de la nuit". A: *nu mi dizlăksï'y tu'tă nǫa'ptęa*. B, G, I: *nu mi zdïlăksï'y tu'tă nǫa'ptęa*. C: *nu mi dăzlăksï'y tu'tă nǫa'ptęa*. D: *nu mi duspuya'y tu'tă nǫ̇a'ptęa*. E: *nu mi dizlăksï'y tu'tă nǫa'ptęa*. F: *nu mi zdilïksï'y tu'tă nǫa'ptęa*. H: *nu mi dizlăksï'y di tu'tă nǫa'ptęa*. J: *nu mi zdilăksï'y tu'tă nǫ̇a'ptęa*. K, L: *nu me-alăksï'y tu'tă nǫa'ptęa*.

184. Te-ai îmbrăcat repede „tu t'es habillé rapidement". A, B, C, D, F, G, I, J: *te-alikšï'šĭ ąǫ'ńa*. E: *te-ar̆ïksï'šĭ ąǫ'ńa*. H: *te-alïksï'šĭ tr-ǫ̇e'ră*. K: *te-alïksï'šĭ dünǫ'ră*. L: *me-alăksï'y dinǫ'r̆ă*.

185. Coşciug „cercueil". A, B, H, I, J, K: *kivu'rï*. C, D, E, F, H, I: *sfindu'kʲe*. E, L: *kivu'r̆ï*. G: *kivu'r̆ï*.

E, H, I întrebuinţează amîndoi termenii. D, F, H, I, J, K, L explică astfel termenul *kivu'rï*: *kivu'rï* se numeşte locul unde a fost „vătămat" un om; omul e îngropat în altă parte. Acolo rămîne ceva spre amintire; de obicei, se adună unele pietre grămadă pe locul unde s'a răspîndit sîngele. Patruzeci de zile se tot aude glas de om, şi de aceea trecătorii pun cîte o piatră şi opresc glasul omului.

186. Cruce; mi-am făcut cruce „croix; je me suis signé". A, B, D, F, J: *kăru'tsi*; *ï'-nï fe'čï kăru'tsęa*. C, E, G: *kăr̆u'tsi*; *ï'-nï fe'čï kăru'tsęa*. H: *kïru'tsi*; *ï'-ń fe'čï kăru'tsęa*. I: *kʲru'tsi*; *ï'-nï fe'čï kʲru'tsęa*. K: *ktrü'tsi*; *fe'čï kʲrü'tsė*. L: *kăr̆u'tsi*; *fe'čï kăru'tsĭ*.

187. Unt de lemn „huile". A, B, D: *untule'mn*. C, E, F, G, H, I, J, K: *untule'm*. L: *untule'mnu*.

188. Oţet „vinaigre". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *pu'skă*.

189. Mîncare cu sos „plat à la sauce". A, B, D, F, G, H, I, J, L: *gye'lă*. C: *gye'lă*. E: *gyę'r̆ă*. K: *gye'e*.

190. Rachiu „eau de vie". A, B, F, I, K: *răkï'ye*. C, G, L: *r̆ăkï'ye*. D, H: *rïkï'y*. E: *r̆ăkï'y*. J: *răkï'y*.

191. Vin; anul trecut s'a făcut vin mult „vin; l'année dernière la récolte de vin a été abondante". A, B: *ɣin*; *a'nu trïku't s fe'tsi ɣin mult*. C, G, L: *ɣin*; *a'nu trïku't s fe'tsi ɣin mult*. D: *ɣin*; *a'nu tărku't s fe'tsi ɣin mult*. E: *ɣin*; *a'nu tr̆ku't s fe'tsi ɣin mult*. F: *ɣin*; *a'nu trăku't s fęa'tsi ɣin mult*. H: *ɣin*; *a'nu trïku't s fe'tsi ɣï'nu mult*. I: *ɣin*; *a'nu trekuʹtu s fe'tsi ɣï'nu muʹltu*. J: *ɣin*; *a'nu tr̆ku't s fęa'tsi ɣin mult*. K: *ɣin*; *a'nu tr̆ku't s fe'tsi ɣin mult*.

192. Apă proaspătă; apă rece; apă clocotită; apă sălcie „eau fraîche; eau froide; eau bouillante; eau qui a un goût saumâtre". A: *a'pă taze'i*; *a'pa ara'tsi*; *a'pă kya'rtă*; *a'pă bălǫa'să*. B, F, I, J: *a'pă taze'ye*; *a'pa ara'tsi*; *a'pă χya'rtă*; *a'pă bălǫa'să*. C: *a'pă taze'ye*; *a'pa ar̆a'tsi*; *a'pă hya'r̆tă*; *a'pă bălǫa'să*. D: *a'pă taze'y*; *a'pa ar̆a'tsi*; *a'pă hya'r̆tă*; *a'pă bălẹ̇a'să*. E: *a'pă taze'ye*; *apa ar̆a'tsi*; *a'pă χya'r̆tă*; *a'pă bărǫa'să*. G: *a'pă taze'ye*; *a'pa ar̆a'tsi*; *a'pă kal'dă*; *a'pă bălǫa'să*. H: *a'pă taze'ye*; *a'pa ara'tsi*; *a'pă χya'rtă*; *apă bʲ lǫa'să*. K: *a'pă taze'ye*; *a'pa ara'tsi*; *apă χya'rtă*; *a'pă bïlï'să*. L: *a'pă taze'ye*; *a'pa r̆a'tsi*; *a'pa kaldă*; *a'pa bă'lǫa'să*.

193. Pat; a stat întins pe pat „lit; il est resté étendu sur le lit". A, B, F, H, J: *krïva'ti*; *stătu' tes pi krivati*. C, E: *kr̆ïva'ti*; *stătu' tes pi kr̆ïva'ti*. D: *krïva'ti*; *stătu' stes pi krivati*. G: *kʲr̆ïva'ti*; *stătu' tes pi kĭr̆ïa'ti*. I: *kïrva'ti*; *šidzu' tes pi kïrva'ti*. L: *krăva'ti*; *stu' tes pi krăva'ti*.

K nu cunoaşte cuvîntul; salteaua puţin ridicată de la pămînt o numeşte *duše'k*.

194. Cerceaf „drap de lit". A, B, D, F: *čerčęa'f̀i*. C, E: *čer̆čęa'f̀i*.

195. Plapumă; dă-i o plapumă mai bună „couverture de lit; donne-lui une meilleure couverture". A, I: *yurga'ni*; *dă'-ï nă yur-*

gə'ni ma bu'nă. B: *yurgə'ni; dă'-l'ĭ nă yurgə'ni ka'ma bu'nă*. C: *yuř-gə'ni; dă'-l' nă yuřgə'ni ma bu'nă*. D: *yurgə'ni; dă'-y nă yurgə'ni bu'nă*. E: *yuřgə'ni; dă-l'ĭ u'nă yuřgə'ni ma bu'nă*. F: *yurgə'ni; dă'-y u'nă yurgə'ni ma bu'nă*. G: *yuřgə'ni; dă'-l'ĭ nă yuřgə'ni ma bu'nă*. H, J, K: *yurgə'ni; dă'-l'ĭ u'nă yurgə'ni ma bu'nă*. L: *yuřgə'nu; dă'-l'ĭ un yuř-gə'n ma bun*.

196. Pălărie de oraș „chapeau". A, B, C, D, F, G, H, I, J, L: *kapə'lă*. E: *kapə̆'řă*. K: *fe'sti*.

197. Scîntee „étincelle". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *skîntsə'wă*. K: *skîntə̆'wă*.

198. Tăciune „tison". A, B, D, K: *tăcə̆'ni*. C, E, J, L: *tăcă'ni*. G, I: *tăcə'ni*. H: *tăcə̆'ni*.

199. Cenușe „cendre". A, B, C, E, F, H, I, K, L: *činu'šă*. D: *čenu'šă*. G: *čenu'š*. J: *čənu'šă*.

200. Fum „fumée". A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L: *fum*. D: *fu'mu*.

201. Făină „farine". A, B, J: *fări'nă*. C, E: *făři'nă*. D: *firi'nă*. F: *fări'nă*. G: *fři'nă*. H: *feři'nă*. I: *fri'nă*. K: *frin*. L: *fă̆ři'nă*.

202. Zahăr „sucre". A, B, D, J: *za'hări*. C: *za'hăři*. E, G: *za'-χări*. F, H, I, K: *za'χări*. L: *za'χeřă*.

203. Lapte „lait". A, B, C, D, F, H, J, K, L: *la'pti*. E: *řa'pti*. G, I: *la'ptę*.

204. Unt „beurre". A, B, H, I, K, L: *umt*. C: *u'mt'*. D: *u'mtu*. E, F, G, J: *u'mtu*.

205. Smîntînă „crème". B, C, E, F, G, H, I, J, L: *a'ykă*. D: *a'ykę*. K: *tə̆'ră*.

206. Zer „petit lait". A, B, F, I, J, K: *dzăř*. C, F, H, L: *dzăř*. D: *dzə'řu*. G: *dzə'řu*.

207. Lapte bătut „babeurre". A, B, C, D, F, G, H, I, J, L: *ʒa'lă*. E: *ʒă'řă*. K: *ʒa'u*.

208. Brînză „fromage blanc". A, B, C, E, F, G, H, I, L: *kaš*. D, K: *ka'šu*. J: *ka'šu*.

209. Coșul e plin cu struguri „la corbeille est remplie de raisin". A, B, C, E: *kufi'na-y pli'nă ku au'wă*. D: *kufi'na ə'sti ṃpli'nă ku wə̆'wă*. F. *kufi'na-y plə̆'nă de au'wă*. G: *kufi'na e'stĭ pli'nă ku au'wă*. H: *kufi'na o ae'm pli'nă de au'wă*. I: *kufi'na pli'nă de-au'wă*. J: *kufi'na yə'sti pli'nă de-au'wă*. K: *ka'šu plin ku au'wă*. L: *špo'řta ṃpli'nă ku au'wă*.

210. Urdă „fromage blanc". A, B, C, D, F, H, I, J, K, L: *u'řšă*. E, G: *u'řšă*.

G: *giz*. F, H, I, J, K, L: *gișă*; *gi'za* se face din lapte bătut, iar *u'řša* din *dzăr* (F). „Cașul" se numește *kaš tu bătu't* (F, G, H, J) sau *kaš bătu't* (I, K, L).

211. Brînză de burduf „fromage". A, B, C, F, G, H, I, K, L: *kaš dit fșa'li*. D: *ka'šu dit fșa'li*. E: *kaš dit fə̆'li*. J: *kaš dit fșa'le*.

212. Pîine „pain". A, G, L: *pî'ni*. B, C, E, F, I, J: *pă'ni*. D, H, K: *pə̆'ni*.

213. Ou „oeuf". A, B, C, D, F, G, H, I, J, K, L: *o'u*. E: *wo'w*.

214. Chibrit „allumette". A, B, F, H: *špirt*. C: *špî'rtu*. D, K: *špî'rtu*. E, G, L: *špiřt*. I, J: *špî'rtu*.

215. Tutun „tabac". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *duwa'ni*.

216. Nevastă-mea „ma femme". A, B, G, H, I, J: *ṇveə'sta męə'*. C: *ᵍveə'sta męə'*. D, F: *ṇveə'sta ə męə'*. E: *ṇve'sta męə'*. K: *ṇvə̆'sta mə̆*. L: *ṇveə'sta męə'wă*.

217. Bărbatu-meu „mon mari". A, B, D, F, I, J, K: *bărbə'-ńu*. C, E, G: *bărbə'-ńu*. H: *bărbə'-ńu ə ńel*. L: *bărba't ə ńew*.

218. Tată „père". A, C, E, F, G, I, J, K, L: *ta'ti*. B, D: *ta'tę*.

219. Mamă „maman". A, B, C, F, G, I, J, K, L: *də'dă*. D: *yə'tă*. E: *də'dă; yə'tă*. H: *də'dă; ə'tă*.

220. Ginere „gendre". A, B: *dzî'nări*. C: *dzî'năři*. D, F, H, J: *dzî'neri*. E: *dzî'neři*. G: *dzî'nə̆řu*. I: *dzî'niri*. K: *dzî'năřu*. L: *dzî'năřu*.

221. Noră „bru". A, B, D, F, H, I, J: *no'ră*. C, E, G: *no'ră*.

K și L nu cunosc cuvîntul isolat; K: *no'r męə', no'r sa, no'rə̆ ta;* L: *no'r mə̆*.

222. Bunic, bunică „grand père, grand mère". A, B, C, F, G, H, I, J, L: *pə'pu; mə'ye*. D: *pə'pu; mə'ya*. E: *pə'pu; mu'mă*. K: *pə'pu; mu'ma*.

E, F: *mə'ye* se numește bunica din partea mamei, iar *mu'mă* bunica din partea tatălui.

223. Soră „soeur". A, B, D: *so'rə*. C: *so'rə*. D: *so'ra*. E, G: *sor*. H, J, K: *sor*. I: *so'r^{a}*. L: *sor mé*.

224. Mătușe „tante". A, B, C, E, F, G, H, I, J, K, L: *te'tă*. D: *te'ta*.

225. Unchi „oncle". A, B, G, J, K, L: *le'lă*. C, D, F, H: *le'li*. E: *rə'li*. I: *le'le*.

226. Fin „filleul". A, B, C: *hil'i'n*. D: *hiyi'nu*. E, F, G, H, I, J: *χil'i'n*. K, L: *χil'i'nu*.

227. Nepot, nepoată „neveu, nièce". A, B, C, F, G, H: *nipo'l, nipǫa'tă*. D: *nëpo'tu, nëpǫa'ta*. E: *nipo'l, nęp'ötă*. I: *năpo'l, nëpǫa'tă*. J: *nipo'l, nępǫa'tă*. K: *nipo'tu, nipǫa'tă*. L: *năpo'l, năpǫa'tă*.

228. Văr, vară „cousin, cousine". A, B, F, H, I, J, K: *kusuri'n, kusuri'nă*. C, E, G, L: *kusuři'n, kusuři'nă*. D: *kusuri'nu, kusuri'na*.

229. Gemeni „jumeaux". A, E, G, I, K, L: *biňa'tsi*. B, F: *buňa'tsi*. C, D, H: *biňa'ts*. J: *biňa'k*.

230. Surd „sourd". A, I: *surd*. B: *surț*. C: *su'řtu*. D: *su'rt*. E, G: *suřd*. F, H, J: *surt*. K: *nu a'vde*. L: *su'řdu*.

231. Văduv, văduvă „voeuf, veuve". A: *ve'duv, ve'duye*. B: *ve'duy, ve'duye*. C: *ve'duv, ve'duyə*. D, E, H: *ve'du, ve'duvə*. F: *ve'du, ve'duve*. G: *ve'du, ve'duye*. I: *ve'duy, ve'duyë*. J: *ve'du, ve'dui*. K: *ve'du*. L: *ve'diu, ve'diə*.

232. Stăpîn „maître". A: *domn*. B: *če'nik; dom*. C: *dom*. D: *če'liku*. E: *dom; tuřk; če'lniku*. F: *če'niku*. G, I, J, K: *dom; če'niku*. H: *če'lnik; skute'lu*. L: *do'mnu; če'niku*.

A: *domn* „stăpîn" și „proprietar al oilor". D: *če'liku* „proprietar al oilor". B, E, G, I, J, K, L: *dom* „proprietarul turcî". E: *če'lniku* „om avut". H: *skute'lu* „om bogat care conduce 20-30 de turme de oi". F, H: *dom* „Turcii care au oi multe". J nu cunoaște cuvîntul *skute'l*, care e albanes.

233. Nuntă „noce". A, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *nu'mtă*. B: *nu'ntă*. L: *nu'mta*.

234. Joacă „il (elle) danse". A, B, C, E, F, G, I, J, K, L: *ǧiǫa'kă*. D: *ǧiǫa'kə*. H: *ǧiə'kă*.

235. Mascur „mâle". A, B, D, F, H, I, J, K: *ma'skur*. C, E, G: *ma'skur*. L: *ma'skřă*.

236. Sf. Gheorghe „la St. Georges". A, B: *a'γyu γyo'rli*. C: *a'γyu yo'řə*. D: *a'γiy yo'rγ^{i}*. E: *a'γyu γyořγ*. F, H, I, J: *a'γyu γyo'rγi*. G, L: *a'γyu γyo'řγi*. K: *šin γyo'rγyu*.

F: cei bătrîni spuneau *sä'mtu*: *a'γyu* e cuvînt grecesc.

237. Sf. Nicolae „la St. Nicolas". A, B, C, D, F, G, I, J, K, L: *a'γyu Niko'la*. E: *a'γyu Nikä'ra*. H: *aγi' Niko'la*.

238. Sînt logodiți „ils sont fiancés". A: *sînt asusi'tsi*. B, F, G, H: *sänt asusi'tsi*. C: *sənt asusi'ts*. D: *säntu susi'tsi*. E: *sä'ntu asusi'ts*. I: *sä'nt^{u} asusi'tsi*. J: *sä'ntu asusi'tsi*. K: *sä'nt akätsa'tsi*. L: *sänt susi'tsi*.

239. Muri „il (elle) mourût". A, B, D, F, H, I, J, K: *muri'*. E, G, L: *muři'*.

B, F: *peusi'* (cînd e vorba de animale „crever en parlant des animaux"). G, H, I, K, L: *supsi'* (cînd e vorba de moartea unui animal sau a unui Turc).

240. Dracul „le diable". A, B, F, I, J, K: *dra'ku*. D: *d'ra'ku*. G: *dřa'ku*. H: *dra'ku; fu'tu-y kičyu'la*. L: *dřak*.

C, E nu pronunță nici odată cuvîntul *dra'ku*.

241. Zînă „fée". A: *muša'ta a lo'kuy; frumoasa pämi'ntuy*. B, D, F, H, I, J, K, L: *muša'ta a lo'kuy*. E: *muša'ta ă ro'kuy*. G: *muša'ta a lo'ku*.

C: *muša'ta a lo'kuy* nu se pronunță niciodată.

242 (fig. 19). Leagăn pentru copil „berceau". A, D, F, H, I, J, K: *särmäni'tsă*. B: *särmäni'tsă*. C, E, G: *sărmăni'tsă*. L: *särmäni'tsa*.

243. Colibă „cabane, chaumière". A, C, F, G, I, J: *kăli'vă*. B: *kli'vă*. D: *kęli'və*. E, H, K: *kili'vă*. L: *kali'vă*.

244. Stînă „bergerie". A, C, F, G: *sta'ni*. B: *turä'štiy*. D: *tuře'štiya*. E: *sta'ni; tuřä'štya*. H: *tuřä'štye*. I: *tuřä'štiy; sta'ni*. J: *tuřä'štye*. K: *stopa'n*. L: *tuřä'šti; gä'řtu*.

B: *sta'ni* nu e cuvînt romînesc; îl spun și Albanezii. E: *sta'ni* e cuvînt albanes, *tuřä'štya*, romînesc. F: *tuřä'štya* e cuvînt vechi; *sta'ni* e bulgăresc. H: *sta'ni* zic Grecii. I: *tuřä'štiy* „stîna de primăvară"; *sta'ni* „acolo unde se bate untul". J: *sta'ni* e cuvînt albanes. L: *kišča'řu* „același înțeles ca *stopa'n*"; *gä'řtu* „locul unde se face *gi'ca*".

245. Grajd „écurie". A: *aχu're ti prävs*. B: *aχu'ri di prä'vsi*.

Fig. 19 (n-l 242). sărmăni'tsă.

Fig. 18 (n-le 180 și 182). Port bărbătesc. Vezi legenda fig. 15.

D, I, J: *aχu'ri ti prăvs*. E: *aχu'ṙi ti pṙăvs*. F: *aχu'rĭ ti prăvs*. H: *χău'ri ti prăvs*. K: *pato's di prăvs*. L: *ple'ntsĭ*.

L: *ple'ntsĭ* „grajd pentru oi și cai"; H pronunță și *au'ri*.

246. Părțile stînei „description d'une bergerie". 1. Locul unde bagă oile ca să le aleagă. B, D, F, J: *ma'su*. I: *mas; kuta'ṙ*. K: *stru'ngă; mandri'ye*. L: *stṙu'ngă; ma'ndṙa*.

Ma'su e în afară de mandră. Acolo unde mergea H nu se făcea mandră, pentru că nu dădea *nęa'wă*. I: *ma'ndra* e făcută din mărăcini sau snopi (se zice că e făcută cu *dematsu'li*); nu e învelită. K: *mandri'ya* e făcută din crăci de arbor, din frunze, etc.

2. Locul unde se bagă oile la muls. B: *tuṙă'štye*. D, F: *stru'nga*. I, H: *stru'ngă*. J: *ma'su*. B, J: *stru'ngă* e cuvînt grecesc.

3. Locul unde se bagă iezii. B, F: *tsa'rku*. H: *kuta'ṙ ti ye'dzĭ*. Locul unde stau caprele. I: *tsark*. J: *tsa'rkŭ*. K: *kiprĕ'dz; kuma'šu*. L: *kăpṙęa'dză; bufa'ṙ*. I: țarcul e făcut din lemne și paie și e învelit cu paie, ca cuptorul.

4. Scaunul pe care stă ciobanul cînd mulge oile. D: *ska'mu*, H, K: *skam*. L: [ciobanul stă] *pi mas*.

5. Acel care bate laptele, etc. F: *kišęa'ru*. H: *kišęa'ṙ*. I, J: *kišęa'ṙu*. K: *kšęa'ru*. I: *kišęa'ṙu* bate laptele și face untul; e un cioban.

6. Colibele unde locuiesc ciobanii. B, I: *kăli'vă*. D: *kili'vă*. H: *kili'vă*. I: în călive stau păcurarii ca să nu-i plouă.

7. B: *o'yli li băgă'm tu ma'ndră ya'ṙă*. E: *o'yle li ba'gă tu ma'ndṙă*. F: *o'yli li băgă'm tu ma'ndră ya'ră*. H: *o'yli li ba'gă tu mas*. I: *o'yli li băgă'm tu ma'ndră ya'ra*. J: *o'yli li ba'gă tu ma'ndră ya'ra*.

8. B, F: *kă'pără li băgă'm tu kăpręa'dză*. E: *kă'pără li ba'gă tu kăpṙęa'dză*. I: *kă'pără li băgă'm tu kăpręa'tsă*. J: *kă'pără li băgă'm tu kăpręa'dză*. K: *kă'pîră li băgă'm tu kăprĕ'dză*.

9. Locul pe unde trec oile. I, J: *kăṙa'ri*. K: *kîra'li*.

247. Pivniță „cave". A: *kilęa'r*. B, H, J: *pato's* C: *ɲilęa'ṙ*. D: *ɲilęa'r*. E: *păto's*. F: *păto's; kilęa'r*. G, L: *kilęa'ṙ*. I: *kile'ru*.

B, E: *kilęa'r* e cuvînt albanes. F: *păto's* „pivniță", *kilęa'r* „bucătărie".

248. Spală rufe „il (elle) lave du linge". A: *spęa'lă stra'ṅi*. B: *lă'-lę stra'ṅili*. C, E, G: *lă stra'ṅil'i*. D: *lę stra'ṅili*. F: *spęa'lă stra'ṅili; lă stra'ṅili*. H: *lă stra'ṅil'i*. I: *s le lăm stra'ṅilę*. J: *s la stra'ṅil'i*. K: *la stra'ṅil'i*. L: *spęa'lă li stṙa'ṅili*.

249. Deget „doigt". A, F, J: *dzẹa'dzet*. B: *dzẹa'dzete*. C, E, H, L: *dzẽ'dzet*. D, G: *dze'dzet*. I: *dzẹ̃'dzetu*. K: *dzẽ'dzut*.

250. Degetul mare „le pouce". A, D, F, H: *pulika'ru*. B: *pulika'ṛ*. C, E: *pulika'ṛu*. G: *palika'ṛ*. I: *pᵉlika'ṛu*. J: *pulika'ṛu*. K: *pᵘluka'ṛu* L: *pᵘluka'ṛu*.

2. Degetul mic „le petit doigt". B: *dzidzĩti'k*. F, G, I, J: *dzidzĩti'ku*. H: *dze'dzetu tsil ńi'ku*. K: *dzẽ'dzetu atse'w ńi'ku*.

251. Unghie „ongle". A, C, E, F, H, J, K: *u'ngl'e*. B, I: *u'ngl'ă*. D: *u'ngja*. G: *ungl'*. L: *u'ngl'u*.

252. Copite „ongles de la vache, sabots". A, C, E, F, H, J, K: *u'ngl'e*. B, I: *u'ngl'ă*. D: *u'ngja*. G: *ungl'*. L: *u'ngl'u*.

253. Picior „jambe". A, B, D, F, H, I: *čičo'r*. C, E, G, L: *čičo'ṛ*. J: *tsitsyo'ru*. K: *tsičo'ru*.

254. Încheetură (la picior) „cheville". B, G, J: *nọa'di*. D: *nậa'dili*. F, H: *nọa'dili*. E: *nò'dili*. I: *nọa'dele*. K: *ńo'dziku*.

255. Laba piciorului „pied". B, D, F, H, I, J, K: *pîlmu'tsa*. E: *pã̂mu'tsa*. L, G: *pûlmu'tsă*.

256. Călcîi „talon". A, C: *kălkĩ'ń*. B: *kălkă'ń*. D: *kălkẽ'ń*. E: *kã̂nkẽ'ń*. F, H, J, L: *kălkă'ńu*. G: *kilkĩ'ń*. I: *kălkă'ńe*. K: *kilkă'ńu*.

257. Pulpă „mollet". A, B, C, F, G, H, I, J: *pu'lpă*. D, K, L: *pu'lpa*. E: *pã̂'mpa*.

2. „Cuisse (extérieur)". D, E, F, I: *bu'tẹa*. G, J, L: *bu'ti*. K: *pu'lpă grə'să*.

3. „Cuisse (intérieur)". B, G, H, J: *kọa'psă*. I, L: *kọa'psa*. K: *kə'psă*.

258. Genuchi „genou". A, B, C, E, G, H, J: *dzinu'kl'*. D: *dzinu'k'u*. F, I, K, L: *dzinu'kl'u*.

259. Cot „coude". A, C, F, G, I, J, K, L: *ko't*ᵘ. B, D, E, H: *kot*.

260. Măduvă „moëlle". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *mădu'wă*. L: *mădu'wa*.

261. Fălci „mâchoires". A, B, C, D, F, G, I, J, L: *fă'ltsĩ*. E, H: *fă'ttsĩ*. K: *ka'fkili*.

262. Bărbie „menton". A, D, F, I, J, K: *gru'ńu*. B, H: *gruń*. C, E, L: *gṛu'ńu*. G: *gṛuń*.

263. Gură „bouche". A, B, F, H, I, J, K: *gu'ră*. D: *gu'ra*. C, E: *gu'ṛă*. G: *gu'ṛə̆*. L: *gu'ṛa*.

264. Dinte „dent". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *di'nti*.

265. Gingie „gencive". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J: *dzindzi'ye*. K, L: *dzindzi'ya*.

266. Lacrămi „larmes". A: *lă'krămĩ*. B, J: *lă'kṛi*. C: *lă'kiṛ*. D, F: *lă'kri*. E: *ṛăkṛ*. G, L: *lă'kṛi*. H: *lẹ'kri*. I: *lă'kṛmi*. K: *lă'krĩńĩ*.

267. Gît „cou" A, B, D, F, H, I, J: *gurma'dz*. C, E, G: *guṛma'dz*. K: *gurma'dzu*. L: *guṛma'dzu*.

268. Limbă „langue". A, B, C, E, F, H, I, J, K: *li'mbă*. G: *limbṛ*. L: *li'mba*.

269. Ureche „oreille". A, B, F, H, I, J: *urẹa'kl'e*. C: *uṛẽ'kl'e*. D: *ure'kl'*. E: *uṛe'kl'e*. G: *uṛe'kl'*. K: *urẽ'kl'e*. L: *uṛe'kl'a*.

270. Sprînceană „sourcil". B, F: *sufrintsẹa'wă*. H, I, J, K: *sufritsẹa'wă*.

271. Frunte „le front". B, J: *frə̆'mte*. F, H, I: *frə̆'mtẹa*. G: *fṛə̆'mti*. K: *frə̆'mti*. L: *fṛə̆'mtẹa*.

272. Inel „bague". B, F, G, H, I, J, L: *ne'lu*. K: *ne'u*.

273. Bucă (obraz) „joue". A: *me'rele di fa'tsă*. B, D, F: *me'rili di fa'tsă*. C, E: *me'ṛele di fa'tsă*. G: *me'rile di fa'tsă*. H: *me'ṛu di fa'tsă*. I: *mẽ'rili di fa'tsă*. J, K: *mẽ'rilẹ di fa'tsă*. L: *me'ṛi di fa'tsă*.

274. Ochi „oeil". A, B, E, H, I, J: *okl'*. C, G, K, L: *o'kl'u*. D: *o'k'u*. F: *o'kl'i*.

275. Smoc de păr „mèche de cheveux". A, B, F, H, I, J, K: *bal'u'kă*. C, E: *baylu'kă*. D: *bayl'u'kă*. G: *bă̆l'u'kă*. L: *balu'ka*.

276. Maţe „boyaux". A, C, J: *ma'tse*. B, F, L: *ma'tsele*. D, E, H: *ma'tsi*. G: *mats*. I: *ma'tsă*. K: *ma'tsiti*.

277. Vînă „veine". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *vi'nă*. L: *vi'na*.

278. Păr (de animal) „poil". A, B: *per*. C, E, H: *peŕ*. D: *pe'ri*. F: *peŕ*. G: *pe'ru*. J, K: *pe'ru*. I: *pe'ru*. L: *pe'rĭ*.

279. Sprîncene îmbinate „sourcils qui se joignent". A: *sufruntsęa'le amistika'te*. B: *sufruntsęa'li mesteka'ti*. C: *sufruntse'le amistika'te*. D: *sufurtse'li amistika'te*. E: *sufurtse'le mistika'te*. F: *sufurtse'li mesteka'ti*. G: *sufrintse'li męsteka'tę* H: *sufritse'li mistika'ti*. I: *sufritsęa'li mistika'ti*. J: *sufritsęa'li amistika'te*. K: *sufritsę'li mistika'ti*. L: *sufirtse'li mestika'ti*.

280. Năduşeală „sueur". A, B, G, H, J: *sudǫa're*. C, E: *sudǫa'ri*. D: *sudǫa'ri*. F, I: *sudǫa'ri*. G: *sudǫa'ŕe*. K: *sidǫ'ri*. L: *sidǫa'ŕe*.

281. Inimă „coeur". A, B, C, D, E, F, I, J: *i'nimă*. G: *i'nimă*. H: *i'nimę*. K: *i'nim*. L: *i'nema*.

282. Ficat „foie". A, B: *hika't*. C: *śika't*. D: *hika'tu*. E, F, G, H, I, J: *χika't*. K, L: *χika'tu*.

283. Spinare „dos". A, I: *skina're*. B, D, F, H, J: *skina'ri*. C: E: *skina'ŕi*. G: *skina'ŕ*. K: *skina'ŕ*. L: *skina'ŕęa*.

284. Buric „nombril". A, D, J, K, L: *buri'ku*. B, H: *buri'k*. C, E, G: *buŕi'ku*. F, I: *buri'ku*.

285. Umăr „épaule". A, E, J: *nu'mir*. B: *nu'męr*. C, E, G: *nu'miŕ*. D: *nu'miri*. F: *nu'meru*. H: *nu'măŕ*. I: *nu'mire*. K: *nu'mări*. L: *nu'măŕu*.

286. Ţîţă; cine-i dă ţîţă copilului „sein; qui donne le sein à l'enfant?". A: *tsi'tsă; kay il dă tsi'tsa fičyo'ruy*. B: *tsă'tsă; kay ły da tsă'tsă a fičyo'ruy*. C: *tsi'tsă; kay da tsi'tsa fičyo'ruy*. D: *tsętsę; kay ye da tsętsę fičyo'ruy*. E: *tsă'tsă; kay-l da tsă'tsa fičyo'ŕ*. F: *tsă'tsă; kay da tsă'tsă a fičyo'ruy*. G: *tsăts; kay-l da tsă'tsa fičyo'ŕ*. H: *tsętsă; skó'lă di-l' dă tsętsa fičyo'ruy*. I: *tsă'tsă; kay da tsă'tsă fičyo'ruy*. J: *tsă'tsă; kay il dă tsă'tsa fičyo'ruy*. K: *tsă'tsă; kay li da tsă'tsă a fičyo'ruy*. L: *tsă'tsă; dă-l tsă'tsa a fičyo'ŕ*.

287. Plămîn „poumon". B, F, J: *pulmu'nă*. I, K, L: *pplmu'nă*.

288. „Omoplateş". B, F, I, J, K: *pultă'ŕă*. H: *pultă'ŕi*. L: *pultă'ŕ*.

289. Amiaz „midi". A, B, C, D, E, F, H, I, J, K, L: *mya'dzə dzu'nă*.

290. Seara „le soir". A, B, D, F, I, J: *sęa'ra*. C, E, G, H: *sęa'ŕa*. K: *sę'ra*.

291. Miezul nopţei „minuit". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *mya'dzā nopts*.

292. Dimineaţa „le matin". A, H, J: *dimineą'tsa*. B, C, E, F, I, K: *dimneą'tsa*. D: *dimęa'tsa*. G: *taχina'*. L: *dimnę'tsa*.

293. Zori „aube". A, K: *χărvγi'ye*. B, H: *χărăgi'ye*. C, E: *χărĭγi'ye*. D: *dimęa'tsa*. F: *χirĭγi'ye*. G: *χărvγi'ye*. I, J: *χăriγi'ye*. L: *taχina'*.

294. Veghează „il (elle) veille". A, B, E, F, H, I, J: *vęa'gl'e*. C: *vęa'gl'ă*. D: *vęa'gyă*. G, L: *vęgl'*. K: *vę'gl'e*.

295. După amiaz „après midi". A, I, J: *du'pă prăndz*. B: *du'pă prăndz; meri'nde*. C: *du'pu prǫndz*. D: *tu miri'ndi*. E, G, L: *du'pă pŕăndz*. F: *meri'nde*. H: *du'pă prăndz; meŕi'nde*. K: *du'pă prę'ndzu*.

F: *meri'nde* = la patru după amiaz; *du'pă prăndz* e un termen mai nou.

296. Bună seara „bonsoir". A, B, D, F, H, I, J: *bu'nă sęa'ra*. C, E, G, L: *bu'nă sęa'ŕa*. K: *bu'nă sę'ra*.

Dela 12 încolo, cel vechi spuneau: *bu'nă-ts ǫa'ra* (B, F, H, I, J); G: *bu'uă-ts ǫaŕ*. L: *bu'nă-ts ǫ'ŕa*; după asfinţitul soarelui ei spuneau: *bu'nă sęa'ŕa*.

297. Alaltăieri „avant-hier". A, B, D, F, H, I, J: *awa'llări*. C: *awa'llăŕi*. E: *awaŕlăŕi*. G: *awa'llăŕi*. K: *awa'llărę*. L: *awă'llăŕęa*.

298. Gustare la 6 dimineaţa „petit déjeuner". A: *gusta're*. B, D, F, H: *gusta'ri*. C, E, G: *gusta'ŕi*. I: *ggu'sta'ri*. J: [dimineaţa] *ggu'stă* [oamenii]. L: *mika'ŕi di taχina'*.

K nu cunoaşte cuvîntul.

299. Masa de 12 (amiaz) „déjeuner (midi)". A, B, F, H, J: *prăndz*. C, G: *pŕăndz*. D, I: *ti prăndz*. E: *ti pŕăndz*. K: *pră'ndzu*. L: *ti pŕă'ndz*.

300. Cină (prînz) „dîner". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *tsi'nă*. L: *pi tsi'nă*.

301. Soare „soleil". A, I: *sǫa're*. B: *sǫa'ŕe*. C: *sǫa'ŕe*. D: *sǫa'ri*. E, H: *só'ŕi*. F, J: *sǫa'ri*. G: *sǫa'ŕi*. K: *só'ri*. L: *sō'ŕi*.

302. Luna „la lune". A, C, D, F, J, L: *lu'na*. B, G, H, I: *lu'nă*. E: *ŕū'na*. K: *ŕu'nă*.

303. „Les quartiers de la lune (croissance et décroissance)". B: *s pri'nde lu'na; s mă'kă lu'na*. C, G, *s pŕi'nde lu'na; s mă'kă*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

łuˈna. D: *s prīˈnde luˈna; se-apreˈse luˈna.* E: *s prīˈnde rāˈna; s māˈkā rāˈna.* F, I, J: *s priˈnde luˈna; s māˈkā luˈna.* H: *s priˈndi luˈna; s mę́kā luˈna.* K: *s aprīˈnde łuˈna; s māˈkā łuˈna.* L: *s aprīˈnde ŕuˈna; kˈę́ri ŕuˈna.*

304. A, B, C, D, E, F, G, H, I, J: *stęaˈwă.* K: *łutsëˈfăr.* L: *stęaˈw.*

K: toate stelele poartă acest nume. „La Plélade". B: *gilˈinuˈšă*; F, G, H, I, J, L: *gilˈinuˈša*; K: *gl̄ˈinuˈšă.* „La Balance". I, J: *laˈtură.* G: *laˈtuŕă.* H: *laˈturi.*

305. Curcubeu „arc-en-ciel". A, I: *kurkubeˈlu.* B, C, D, G, J: *kukubeˈlu.* E, K, L: *kukubeˈu.* F. H: *kukubeˈw.*

306. Calea-laptelui „la voie lactée". A: *kaˈlęa paˈlˈuluy.* B: *kaˈlęa paˈlˈelor.* H: *kaˈlęa a paˈlˈelor.* I: *kaˈlęa paˈlˈelu.* L: *kaˈlęa.*

Asupra felului cum s'a format calea-laptelui, se spune că s'a furat paie dela *preˈfiu* „preot" și a căzut paie pe drum, de a rămas urma. Două din stelele acestei constelații sînt 2 boi, și alte două 2 furi.

307. Vînt „vent". A, G, I: *viˈntu.* B, C, D, E, F, H, J, K, L: *viˈntu.*

308. Ninge „il neige". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *da nęaˈwă.* K: *da nëˈwă.*

309. Plouă „il pleut". A, B, F, H: *dă plǫaˈye.* C, G: *da plǫaˈyă.* D: *dă plǭaˈye.* E: *da pǭaˈye.* J: *dęaˈde plǫaˈye.* K: *da plǭˈye.* L: *da plǫaˈye.*

310. Inghiață „il gèle" A, B, C, F, G, I, J, L: *ŋglˈaˈtsă.* D: *ŋgets.* E: *ŋglˈets.* H: *ŋgaˈtsă.* K: *ŋglˈëˈtsă.*

311. Brumă „gelée blanche". A, B, D, F, H, I, J, K: *bruˈmă.* C, E, L: *bŕuˈmă.* G: *bŕuˈmə̄.*

312. Tună „il tonne". A, F: *bumbanęaˈzə̄.* B, C, D, E, G, H, I, J: *bumbunęaˈdzə̄.* K: *ŋguŕęaˈdzə̄.* L: *ŋguŕęaˈdzə̄.*

313. Rouă „rosée". A, B, F, H, I, J, K: *raˈwă.* C, E, G, L: *ŕaˈwă.* D: *raˈo.*

314. Burnițează „il bruine". A, H, I, J: *skiˈmurə̄.* B: *skiˈmurə̄.* C: *spiˈmurə̄.* D: *škiˈmŕ.* E, L: *skiˈmuŕə̄.* F: *skˈiˈmurə̄.* G: *skiˈmuŕə̄.* K: *skˈiˈmur.*

315. Grindină „grêle". A, B, F, H: *grə̄ˈdinə̄.* C: *gŕə̄ˈndinə̄.* D: *greˈndenə̄.* E: *grə̄ˈdinə̄.* G: *gŕə̄ˈndin.* I: *grə̄ˈndēnə̄.* K: *grə̄ˈndin.* L: *gŕə̄ˈndina.*

316. Ghiață „glace". A, B, C, E, F, G, I, J, K, L: *glˈets.* D: *ŋgets.* H: *gˈets.*

317. Fulger „éclair". A, F, H, J: *skaˈpirə̄.* B: *skaˈpirə̄.* C, G: *skaˈpiŕə̄.* D: *skaˈperə̄.* E: *skaˈpeŕə̄.* I: *skaˈpęrə̄.* K: *skaˈpirə̄.* L: *skaˈpāŕə̄.*

318. Ceață „brouillard". A, B, C, D, F, H, I, J, L: *neˈgurə̄.* E, G: *neˈguŕə̄.* K: *neˈgur.*

319. Asfințitul „le coucher du soleil". A, B, F, J: *skāpitaˈta soaˈreluy.* C, E, G: *skāpitaˈta soaˈŕe.* D: *skāpitaˈta sǭaˈre.* H: *skāpitāˈ soaˈŕe.* I: *tu skāpitaˈta soaˈre.* K: *skāpātāˈ soaˈŕ.* L: *kānd skaˈpātă soŕ.*

320. Răsăritul soarelui „le lever du soleil". A: *dęaˈde soaˈrele.* B: *dęaˈdi soaˈŕe.* C: *deˈde soaˈŕe.* D: *deˈde sǭaˈre.* E: *dēˈdi soaˈŕe.* F: *dęaˈde soaˈŕē.* G: *dēˈde soaˈŕᵉ.* H: *deˈde soaˈŕᵉ.* I: *dęaˈde soaˈŕă.* J: *dęaˈdi soaˈŕă.* K: *skāpāŕāˈ soaˈŕ.* L: *deˈde soŕ.*

321. Postul mare „le grand carême". A, I: *pręaˈsiń māˈrī.* B: *pręaˈsin māˈrī.* C: *preˈsin māˈŕī.* D: *preˈsini mę́ˈrī.* E: *preˈsin māˈŕī.* F: *pręaˈsiń māˈrī.* G: *pręaˈsiń māˈŕī.* H: *preˈsiń maˈrī.* J: *pręaˈsiń māˈrī.* K: *prèsin māˈrī.* L: *pręaˈsiñi maˈŕī.*

322. Florii „Pâques fleuries". A, B, E, G: *vaɣiˈw.* C: *vayiˈu.* D: *vayoˈlu.* F, H, I, J: *vaiˈw.* L: *ti dafiˈna.*

K nu cunoaște cuvîntul.

323. Dumineca Tomei. (A, C, D, E, G, I, J: *te-ayuˈ ʕumāˈ.* B, F, H, L: *aˈɣyu ʕumāˈ.* K: *de-aˈɣyu ʕom.*

Intrebarea a fost greșit înțeleasă; Sf. Toma se serbează la 6 octobrie.

324. Vineria-mare „le vendredi saint". A, B, D, F, G, H, K, L: *viˈneri maˈrī.* C, E: *viˈneŕi maˈŕī.* I, J: *viˈniri maˈrī.*

325. Crăciun „Noël". A: *Krāčyuˈnu.* B, H: *Kārčyuˈn.* C: *Kārčyuˈnu.* D, J: *Kīrčuˈnu.* F, I: *Kārčyuˈnu.* G, L: *Kīčyuˈn.* K: *Kīrčyuˈn.*

326. Paști „Pâques". A, B, C, D, E, G, I, J: *Paˈštili.* F: *Paˈštęli.* H: *Paˈštī.* K, L: *Paˈšti.*

327. Anul nou „le nouvel an". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *aˈnu now.*

328. Primăvara „le printemps". A: *primeˈra.* B, J: *prim-*

vẹa'ra. C, G, L: *pṙimvë'ṙa*. D: *pṙimăvẹa'ra*. E: *pṙimăvẹa'ṙa*. F: *primvẹa'ṙa*. H: *primvya'ra*. I: *privë'ra*. K: *primvë'ră*.

329. Vara „l'été". A, D, I, J: *vẹa'ra*. B: *vẓa'ṙa*. C, E, G: *vẹa'ṙa*. F: *vẹa'ṙa*. H: *vya'ră*. K: *vë'ra*. L: *vẽ'ra*.

330. Toamna „l'automne". A, B, C, E, F, G, I, J, L: *tọa'mna*. D: *tọa'mna*. H, K: *tọa'mnă*.

331. Iarna „l'hiver". A: *ya'rna*. B, D, F, I, K: *ya'ṙa*. C, E, L: *ya'ṙa*. G: *ya'ṙă*. H: *ya'ṙă*. J: *ya'ra*.

332. Pădure „forêt". A, D, F H, I, J, K: *pădu'ri*. B: *pădu'rẹ*. C, E, G, L: *pădu'ṙi*.

333. Vale „vallée". A, C: *va'li*. B: *trap*. D: *tṙa'pu*. E: *tṙa'pu*. F: *va'li; tra'pu*. G, L: *va'li; tṙap*. H: *tu tṙap*. I: *tu va'le*. J: *va'li; tṙap*. K: *va'li; trap*.

F: în *va'li* au unde să pască vitele; valea unui riu e *tra'pu*. J: *tṙap* „albia unui riu".

334. Deal „colline". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, L: *dzẹa'nă*. K: *dzë'nă*.

335. Loc şes (la munte sau la cîmp) „terrain plat". B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L: *pa'di*.

336. Munte „montagne". A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K: *mu'nti*. L: *tu mu'nti*.

„Défilé". B, D, E: *boya'zi*. G, H, I, K: *buɣa'zi*. F, J: *boɣa'zi*. „Terrain accidenté". C: *hu'ni*. B, E, F, G, H, I, J: *χu'ni*.

337. Potecă „sentier". C, D, E, F, G, H, K, L: *ka'li*. B: *kal, kili'č*. I, J: *ka'lẹ*.

Următorii fac diferenţa între „cale" şi „potecă" şi numesc „potecа" după cum urmează: F: *kăli'že*; G, J: *kili'če*; I: *kpli'če*; H: *kli'če*; K: *ka'le ni'kă*.

Suişul la deal „montée de la côte". B, F, G, H, I, J: *ni'fur*; K: *de-asu'sură*; L: *ni'fuṙu*. Scoborişul dealului „la descente". B, F, H: *di χi'mă*; G, I, J, K: *χi'mă*; L: *de-a χi'muṙa*. Drum drept „chemin non-accidenté". B: *ka'lẹa ni'nți*; G, H, I, J: *ka'le ni'nti*; K: *k'ale di ni'nti*.

338. Miez de pîne „mie de pain". A, E, F, G, I, J: *ńez di pă'ni*. B: *ńez dẹ pă'ni*. C, L: *ńedz dĭ pă'ni*. D: *ńedz di pë'ni*. H: *ńez di pë'ni*. K: *ńe'zu di pẽ'ni*.

339. Coaje de pîne „croûte de pain". A, B, C, E, F, G, I, J, L: *ku'wă di pă'ni*. D, H, K: *ku'wă di pë'ni*.

340. Bine aţi venit „soyez les bienvenus". A, B, C, D, E, G, I, J: *gi'ne vi'nit*. F, K, L: *gi'ni vini't*. H: *gi'ne vi'nitu*.

341. La revedere „au revoir". A, E, I: *sta'tsĭ ku sănăta'te*. B, D, H, J, K: *šeda'tsĭ ku sănăta'ti*. C, F, G, L: *sta'tsĭ ku sănăta'ti*.

342. Plugul „la charrue". A, B, D, F, I, J: *ale'tra*. C, E: *ale'tṙa*. G: *ale'tṙ*. H: *param'andă*.

B, C: Fărşeroţii nu lucrau de loc pămîntul; ei locuiau la munte; numai Grecii şi Bulgarii cultivau pămîntul. C nu ştia ce e plugul pînă nu venise în Romînia. B: *ale'tra* e cuvînt grecesc. I: *ale'tra* e cuvînt albanez; nu cunoştea agricultura pînă la venirea în Romînia. K nu cunoaşte cuvîntul.

343. Părţile plugului „les parties de la charrue". I. Grindei „âge (de la charrue)". B, D, F, I, J: *paramẽ'nda*. E: *paṙame'nda*. L: *paṙamẽ'nda*. 2. Cormană „versoir". B, F: *ale'tra*. D: *le'tra*. E: *le'tṙa*. K: *pl'o'ṙu*. 3. Coarnele plugului „mancherons". B, F, I, J: *mă'na*. D: *më'na*. E: *mp'na*.

344. Ară cîmpul „il (elle) laboure le champ". A, F, I, J: *a'yră kă'mpu*. B: *a'yră tu kămp*. C, E, G: *a'yṙă kă'mpu*. D: *a'yṙă kă'mpu*. H: *a'yră tu kë'mp*. K: *a'yră kë'mpu*. L: *a'yṙă tu kă'mpu*.

345. Grîu „blé". B: *gă'r*. C: *gă'ṙu*. D: *gẹ'ṙu*. F, I, J, K: *gă'ṙu*. G: *gi'ṙu*. H: *gẹ'ṙu*. L: *gă'ṙu*.

B: cuvîntul n'are plural.

346. Porumb „maïs". B, H, I: *mi'sur*. D: *mi'suri*. G: *mi'suṙ*. J, K: *mi'suṙu*. L: *mi'suṙu*.

347. Zilele săptămînei „les jours de la semaine". A: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, sĭ'mbătĭ, duma'nekă*. B, J: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, să'mbătă, duma'nekă*. C, G: *lu'nĭ, ma'ṙtsĭ, ńe'ṙkuṙĭ, ǧoy, vi'niṙĭ, să'mbătă, duma'nekă*. D: *lu'ne, ma'rtsi, ńe'rkurẹa, ǧo'ya, vi'nerya, se'mbeta, dume'nika*. E: *ṙu'nĭ, ma'ṙtsĭ, ńe'ṙkuṙĭ, ǧoy, vi'niṙĭ, să'mbătă, duma'nikă*. F: *duma'nekă, lu'ńa, m'artsăa, ńe'rkurša, ǧo'ša, vi'nerša, să'mbăta*. H: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, së'mbătă, dume'nikă*. I: *lu'nĭ, ma'rtsĭ, ń'e'rkurĭ, ǧoy, vi'nirĭ, să'mbătă, duma'nikă*. K: *ṙu'nĭ, ma'rtsĭ, ńe'rkurĭ, ǧoy, vi'neṙĭ, së'mbătă, dumë'năkă*. L: *lu'nĭ, ma'ṙtsĭ, ń'eṙkurĭ, ǧoy, vi'neṙe, sẽ'mbătĭ, duma'nekă*.

348. Lunile anului „les mois de l'année". A: *ɣina'r, šku'rtu, ma'rtsu, apri'ru, may, čireša'ru, aluna'ru, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dru, bruma'ru, ŋdrelu*. B: *ɣina'ṙu, šku'rtu, ma'ṙtsu, apri'ru, ma'yu, kireša'ṙu, alu'na'ṙu, a'gustu, yizmiču'nu, sume'dṙu, bruma'ṙu, ŋdre'lu*.

C: *γinaʹru, škuʹrtu, maʹrtsu, aɣkiʹru, maʹylu, čirešaʹru, alunaʹru, aʹgustu, yizmičuʹnu, sumeʹdru, brumaʹru, ɲdreʹlu.* D: *γenaʹru, škurtu, maʹrtsu, apriʹru, maʹylu, čirešaʹru, kuriʹku, aʹoustu, yizmičuʹnu, sumeʹdru, brumaʹru, ɲdreʹu.* F: *γinaʹru, škuʹrtu, maʹrtsu, apriʹru, maʹyu, čirešaʹru, alunaʹru, aʹgustu, yizmičuʹnu, sumeʹdru, brumaʹru, ɲdreʹlu.* G: *γinaʹr, škuʹrtu, maʹrtsu, priʹru, maʹyli, čirešaʹru, alunaʹru, aʹgustu, yizmičuʹnu, sumeʹdru, bṙumaʹru, ɲdrelu.* H: *γinaʹr, škuṙt, maṙts, apṙiʹl, may, čirešaʹr, alunaʹr, aʹgistu, γizmičuʹnu, sumeʹdru, bṙumaʹru, ɲdṙeʹu.* I: *γinaʹru, škuʹrtu, marts, apriʹru, may, kirešaʹru, alunaʹru, aʹgustu, yizmičuʹnu, sumeʹdru, brumaʹru, ɲdreʹlu.* J: *γinaʹr, škuʹrtu, maʹrtsu, apriʹru, maʹylu, kiřešaʹřu, alunaʹřu, aʹgustu, γizmičuʹnu, sumeʹdřu, brumaʹřu, ɲdreʹlu.* L: *aʹgustu, tòʹmna di niʹnti niʹnti, meʹsu aʹγyu šimiʹtṛi, biṙmaʹru, ɲdreʹw, γinaʹru, škuʹrtu, maʹrtsu, apṙiʹru, maʹylu, kiṙšaʹru, kuṙiʹku.*

E şi K nu le ştiu.

349. Sărbătorile mari. *aʹγyu vãsiʹli; pitiɣyuʹnea; ta foła; spiridoʹna; aʹγyu nikoʹła; aʹγyu ϑãnaʹs; aʹγyu ϑimiʹw; aʹγyu ɲdoʹni; aʹγyu kustãndiʹni; šindiliʹya; aʹγyu naʹuni; aʹγyu haralaʹmb; aʹγyu yoʹrγ; aʹγyu ϑumã; aʹγyu mihaiʹl; sumkeʹtruˢ; stimuriʹye maʹre; stimuriʹye niʹkã; stavroʹlu; vangelizmoʹlu* [şi *vangelizmoʹ*]; *aʹγyu sutiʹra; aʹγyu dimiʹtṛ; stã viʹnerṡa* [*Sofiʹa Spiʹru Balamaʹčī*, 56 de ani; născută la Stropan, în Albania; după ce s'a măritat, s'a mutat la Korča, unde a stat până la venirea în Romînia (1925)].

350. (1) *Fudzeaʹmu ţoaʹmna din Piʹaʹsa kaʹlea; fetaʹ oaʹye; o lwaʹm ńeʹlu, o bãgaʹm tu tiraʹstu până nãdzeaʹmu tu-aři'ye; akoʹlo learukaʹm ńeʹlu oaʹyli, de s fãtseaʹ maʹre ńeʹlu.* (2) *Arãkoaʹre muʹltã, neaʹwã dãdeaʹ muʹltã kaʹlea, veńaʹ fuʹriʹli, noy uʹdzĩ, χaʹyle veɣaʹm ku puʹštili tur miʹnã, kãʹnd veńaʹ fuʹriʹli s ne ľa oʹyli.* (3) *Tre meʹšĩ di dzãʹli ne-alãksiʹtsi dip kaʹlea; mãkaʹm tuʹrtã di tsinuʹšã, d apoʹy mãkaʹm pãʹni, nedzeaʹm to-řiʹw.* [*Mixaʹli Bileʹka* (*I*)].

351. (1) *Kãnd nedzeaʹmu la muʹnte primveaʹra şi le-akãtsaʹm oʹyle, ploaʹya dãdeaʹ şi noy le kurmaʹm ńeʹiľi di oaʹye ka s le muldzeʹm oʹyle, s bãgãʹmu staʹne.* (2) *Veńaʹ kãšaʹru, d apoʹy aduna laʹptele.* (3) *Adãraʹm staʹńa ku paʹľe tsiʹsprãdz di oaʹminĩ, di bãgaʹm staʹne.* (4) *Bãgaʹm doʹwsprãtse taʹlãre tu staʹne nuʹntru.* (5) *Bãgaʹ laʹptele kãšaʹru tu taʹlere, il bãteaʹ kãšaʹru, skoteaʹ uʹmtu, uʹmtu-l bãgaʹ tu tinikeʹ, skuteaʹm şi kaš şi giʹzã.*

[*Acelaşi*]

352. (1) *Kraʹmu ficyoʹru di tsiʹsprãdzĩ di aʹnĩ, nãdzeaʹm Čeamariʹye Leabãriʹye.* (2) *Fudzeaʹmu kaʹlea, pãʹni n aveaʹmu.* (3) *Išyaʹ un Greʹku s bag oʹyli tu aʹγru; ne-aduʹči pãʹni de gľiʹnduri; foaʹmea eraʹ uʹuʹt, eraʹm aɣunĩ.* (4) *Kãʹndu lwaʹy pãʹnea deʹla Greʹku, tãľaʹy uʹnã kumaʹtã s ľuʹ daʹwã a kãʹneluy, kãʹnele nu mãkaʹ pãʹnea, o ńurdziʹ.* (5) *Šã aveaʹm un auʹš; iʹl griʹy: nu mãʹkã pãʹnea kãʹnili, ľaʹ-ľu pãʹnea.* (6) *Noy neaʹdzem, aprĕʹsem foʹku la oy, pãʹnea eraʹ aʹlbã, o akãtsãʹm s mãkãʹm pãʹni.* (7) *Ańurdzeaʹ a gľiʹndurã, e ma noy mãkãʹm.* (8) *Eraʹm tu řiʹpi, aperiʹm dimneaʹtsa, fudziʹmu kaʹlea.* (9) *Eraʹ un vaʹltu şi aveaʹ puʹntsĩ; eraʹ Leaʹberĩ; atseʹy Leaʹberi šideaʹ sum puʹnti tu aʹpã, askuʹmtsi ka peʹštĩ, aveaʹ ktřiʹgu, akãtsaʹ oaʹye sum puʹnti, o tsineaʹ tu aʹpã.* (10) *Fudzeaʹm kaʹlea, eraʹ muʹltsi Leaʹberi š ne lwaʹrã oy muʹlti.* (11) *Dikaʹra neaʹsem tu-ařiʹw, misuraʹm oʹyli, lipseaʹ šaydzeʹtsi di oy.* (12) *Viniʹ un om Leaʹber la noy: aχãʹle oy la kãndãrmãʹ vã lwaʹrã ?* (13) *Lwaʹrã şi un kiʹpur de-uʹn tsap.* (14) *Lwãʹm un komboʹr, Leaʹbãr ɟoʹne atseʹla, o lwãʹm ku noy.* (15) *Alegaʹm tu muʹntsĩ ku Leaʹbãru, de-aflaʹm oʹyli furaʹti.*

[*Acelaşi*]

353. (1) *Viňaʹ primveaʹra, ni skulaʹm di to-řiʹye: kãʹ mã s kãrkãʹm: sãʹmbãtã, luʹnĩ, ńeʹrkurĩ ?* (2) *Lwaʹm kaʹlea ku fumeʹli, moaʹšili ku čilimeʹni di mãʹnã fudzeaʹ niʹnti.* (3) *Nedzeaʹm ti prãndz.* (4) *Prãndzaʹm, χaʹyde moaʹše s fudziʹm napoʹy š nedzeaʹm seaʹra alʹuʹrea.* (5) *Fãtzeaʹm daʹwã stãmiʹnĩ kaʹlea tut ašaʹ, nidzeaʹm apoʹy tu laʹdzinã, le-akãtsaʹm oʹyli,* (6) *kurmaʹm di ńey s bãgaʹm turãʹštya, bãgaʹm kãšeaʹrĩ, tukraʹ mãksuʹlea.* (7) *Stãteaʹm un mes tu laʹdzinã, d apoʹy nidzeaʹm tu muʹnti,* (8) *stãteaʹm kãt stãteaʹm tu muʹnti, napoʹy veńaʹ toaʹmna, kã lwam di χiʹmã,* (9) *nã bãteaʹ ploaʹya pãʹnã nedzeaʹm napoʹy to-řiʹye.*

[*Naʹsta Naʹstu* (*J*)]

354. Informaţiuni privitoare la păstorit culese dela *Naʹsta Naʹstu* (*J*).

(1) **Facerea caşului, etc.** Laptele de oaie se pune în *taʹlãřu* „putină" şi se bate cu *sfuřiʹčyu* (v. fig. 20); se scoate *kaš tu bãtuʹt*; după scoaterea caşului se scoate *dzãʹřu*, care se pune în altă putină. Se aruncă lapte în zer şi se lasă de azi până mîne; cum vine *aʹyka* „smîntîna", bate laptele şi scoate *uʹmtu* „untul"; scoate apoi *šaʹlã*; o fierbe şi o face *giʹzã*. Apoi varsă zerul.

(2) **Facerea urdei.** *ɲkľegaʹm laʹptili*; stetea 10 minute; îi dedea 300 de sfurice; scotea caşul (tare de tot); zerul de caş îl făcea urdă; îl arunca în cazan, îl fierbea, apoi îi arunca *proʹzgăl* („grăsimea laptelui"), la 10 *okaʹdzĩ* (kilograme), trei (kilograme), fierbea totul şi făcea *uʹrã buʹnã*.

Fig. 21 (n-l 354). *kăza'n* (cel clobănesc e mai mare).

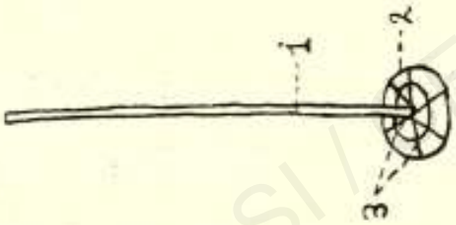

Fig. 20 (n-l 354). *sfu-ři'ĕyu*. 2. lemn de alun înfăşurat cu lemn de *ku'rpăn*. 3. beţe de lemn de brad.

(3) **Facerea stinei.** Sosia cu măgari, cu găleţi, cu de toate. Făcea *tuřă'štya* aici, *kuta'řu* acolo şi aşeza *kăza'nu* (v. fig. 21) unde fierbea *ǵi'za* mai încolo (v. fig. 22). Călivele erau făcute din frunză de fag. *Tuřă'štya* e o colibă făcută din 3 furci de lemn, acoperite cu frunze.

(4) In burduful de piele numit *kl'igu'řu* se ţine *řă'ndza* (rînză de ied mic, nepăscut). O *zdru'mină* într'o căldăruşe, o strecoară în pînză şi o pune în *kl'igu'řu*.

(5) Cu *mintăto'řu* se amestecă laptele în cazan (cînd fierbe). La putină se zice *ta'lăř*. *Un ta'lăř di ka'š, un ta'lăř di măya'wă*. *Măya'wa* se prepară în modul următor: se face lapte bătut; se scoate caşul; zerul pus în alt taler e *măya'wă*. Avea 3.000 de oi *mătri'tše*; avea, prin urmare, talăre mari de cîte 200 de *oka'dzī* (ocaua turcească are mai mult de 1 kgr.).

(6) Pe *štrat* (scînduri de lemn aşezate pe furci) se pune caşul *tu bătu't*. Caşul scos din talăr e pus în *stekătǫa're* (fig. 23); caşul se face *kombo'li* („rotund ca mingea"): din sferic, cum era înainte, se taie apoi în jumătăţi.

(7) Pînea o mîncau *tu kuvă'ts* (strachine de lemn, v. fig. 13); *t'u'ngura* o ţinea *tu supa'ni* (buzunar din dulmiciu, v. fig. 15, locul însemnat ×); n'avea furculiţă.

(8) Laptele îl ţinea *tu k'e'li di ǫa'ye*; cînd îl bea, îl turna în *kuva'tă*. *Kuva'ta* e de dimensiuni variate; cea mai mică e *diz-d-ukă'* (jumătate de oca turcească) şi cea mai mare e de *tri'y su'ti di ðră'nī* (ocaua are 400 de *ðră'nī*). *Kuva'ta* o ţinea *tu tăra'st* (fig. 14), *ðę-a' řu'mină* (în traiste pe umăr). Cînd îl apuca foamea, fărîma pînea în lapte (o *diňika'*) şi o mînca.

(9) *Kitsu't*[ul] este spînzurat de *băř*; ţinea şi *kutsita'š* cu care făcea gaură în cîrbană. Il ţinea *tu supa'ni* (buzunarul din *dulmi'ĕ*), *tu tęa'kă* de lemn. In *silèfi* (v. fig. 24), băga *kibu'ra* „revolverul", cuţitul, hangearul; *silèfi* are mai multe despărţituri, în care se ţin *mîna'řu* (de *tsile'k'e* „oţel"), *sturna'ręa* „piatra de scăpărat", *tafake'řu* „fitil imbibat cu *ski'fură* (fosfor) care se întrebuinţează cînd bate vîntul", şi *dzęa'da* „bucăţele de lemn de pin", pentru aprins focul.

(10) Dormia învelit cu *tămba'ręa* (o manta de *kăpri'nă* „păr de capră" amestecată cu lînă), cu o piatră sub cap.

(11) **Vieaţa la munte.** Cînd era copil la oi mergea de vreme de lua apă. Aduna lemne; aprindea focul; venia cu oile *tu-ameri'dz*. Mulgea caprele: *muldzęa'm la'pti* şi îl băga în căldare, îl fierbea, *diňika'* pînea în lapte şi mînca. Apoi dormia pînă la *meri'nde*. *Ařęa'* oile („cînd ies oile dela umbră de unde dorm, *ařĭ'ră* oile") şi le ducea la păscut. Apoi lua apă, strîngea măgarii, făcea focul.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Fig. 23 (n-l 354). *stekătǫa're.*

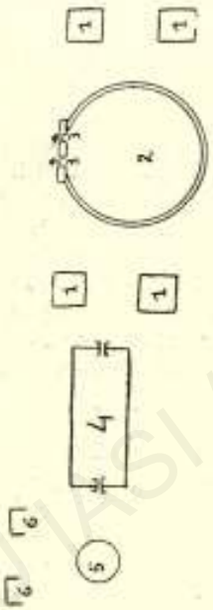

Fig. 22 (n-l 354). Planul stînei. 1. *kălĭ'vc.* 2. *wa'su.* 3. *cărări.* 4. *tuřă'ştya.* 5. cazan de *ǵi'ză.* 6. două furci pentru strecurătoarea de *ǵi'ză.*

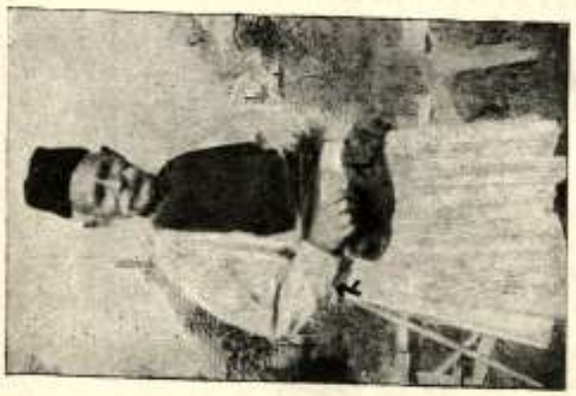

Fig. 24 (n-l 354). 1. *silĕ'fi.* 2. cîrligul e prins în *ǵŏa'pi* (o crestătură în *šigu'ni* de care se atîrnă cîrligul).

Fig. 25 (n-l 354). Crestăturile urechilor (la oi).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

(12) Cînd n'avea pîne punea căldarea pe foc, *lwa' u'ndă a'pa* (fierbea), lua făină *di tra'st*, o punea în căldare şi fierbea 20 de minute. Intre timp, făcea un lemn *arbi'w* (vergea pentru a curăţi puşca) şi *o mintea'm* „o amestecam", scotea *kičma'ku* (mămăliga) pe *trast*, lăsa să se răcească şi o mînca.

(13) **Vîrsta oilor.** *ńel: protowa'rā s fa'tsi ńe'lu* „mai întîi se face miel", pe urmă *nǫa'tin*; peste 1 an, *ǫa'ye ńil'ǫa'rā*; cînd e *nǫa'tin*, are dinţii de lapte care cad cînd se face *ńil'ǫa'rā*; se fac apoi 2 dinţi; la 2 ani scoate 4 dinţi mari: *ǫa'ye štrāpo'ri*; 3 ani: *trey ńe'l'i* (a fătat trei miei); la 3 ani are 6 dinţi, iar la 4 ani 8 dinţi; de aci încolo nu se mai cunoaşte vîrsta.

(14) **Felurile de oi.** Oi: *nwa'tinl'e, stè'rpi, mitri'tsl'e, pal' o'y*. Berbeci: *nǫa'tini*; pe *āre'tsi* îi păstrează, pe ceilalţi *iy čyukuti'm ku čyo'ku s nu miřea'skā di se skad* (slăbesc).

(15) **Crestăturile urechilor** (v. fig. 25). 1: *kǫa'kā di ni'nti*. 2: *ska'rā dināpo'y*. 3: *fu'rkā*. 4: *ǧyungl'a'tā*. 5: *gu'vā* (la urechea din dreapta sau din stînga). 6: *ska'rā*. 7: *tsi'ngili*.

(16) **Hrana, unelte.** Hrana: lapte, *ʒa'lā*, caş, *a'ykā*, *bukova'lā* (caş amestecat cu unt şi cu puţină pîne), *ǧi'zā* cu unt, miel la frigare. Sarea o aducea *do'm-išl'i* (fiecare stăpîn).

(17) Unelte: o furcă cu *kirkǫa'če* (crăci) servia pentru spînzurarea hainelor în *kāli'vā*. Fiecare cioban avea cîte o căldare mică de cîte o $^1/_2$, 1 kgr., 2 kgr. Toţi aveau *kiři'g: pikuřa'r fā'rā kiři'g nu sta dot* (de loc). La munte pleca primăvara la 10 april şi toamna pleca la vale la 10 octobre. Unii ciobani, pe vremuri, aveau *dzāma'ř de-ul bātea'* (fluier de cînta cu el); se face din fier şi din lemn; are 12 găuri; e lung, pe cînd *fler*[ul] e mic şi e făcut din lemn.

(18) **Observaţii lingvistice.** A observat următoarele diferenţe între limba Fărşeroţilor şi limba Romînilor din Aspropotamos:

Fărşeroţi	Aspropotamos
va s išā'm „vom ieşi"	*valiti'm*
χi'mā „jos"	*pogo'řulu*
nidze'm sus	*play*
čyǫa'ri (v. n-l 182)	*a'tsā*
trast	*tāvu'l'u*
trast ńik	*tęγisti'rulu*
yešęm sus	*liti'm play*

(19) **Mişcările de transhumanţă.** Cînd plecau la munte mergeau cu cai, măgari, catîri. Coborau cu toţii la vale, rămîneau în sat numai 2 Albanesi de pază.

La pornirea dela munte, oile porniau cu 2 zile mai înainte. Femeile bătrîne plecau mai de vreme, cu băieţii mici; veniau apoi

Fig. 27. Fărşeroată venind dela spălat rufe.

Fig. 26. Fărşeroată spălind rufe: în mînă ţine *mal'*[-ul], cu care bate rufele. 1. *okā'* (la dreapta); *gyu'ne* (la stînga). 2. *kāza'ne, kupa'ńe* (albia în care spală).

50 de familii, pe grupuri; făceau *tẽ'nde* şi la amiaz, şi seara. Tendele se făceau din 2 furci, peste care se aşeza un *ka'lăr*, iar pe deasupra un înveliş ţesut din *kăpri'nă*. Căruţe n'aveau. Distanţa percursă în fiecare zi era cam de 20-25 km.; dar ea varia după regiune. Bătrînele plecate înainte cunoşteau locul, se opreau şi aşteptau.

(20) Femeile nu mergeau la munte, ci rămîneau în sate, la poalele munţilor. Dar femeile merg la munte la *Kăstrăño'tsĭ* şi la Sărăcăceani. La munte, fiecare picurar păştea 250 de oi. Cea mai mică *sta'nă* trebuia să aibă 1.000 de oi. Pentru muls se recurge la un om special (un om mulge pînă la 500 de oi). Oile aparţineau diferitor proprietari. Proprietarul mergea la munte. La 250 de oi, trebuia un picurar (acesta era angajat sau era chiar proprietarul; angajamentul se făcea cu *ru'gă*, adică cu plată după tocmeală); afară de picurar, mai trebuia şi un alt om care mulgea oile, le tundea, etc. La 1.000 de oi erau 2 *kăša'rĭ*. Se întîmpla ca la 1.000 de oi să fie 10 proprietari, sau mai puţini; toţi steteau la munte. *Če'niku* nu păştea oile; stetea la oraş, angaja păşunile, etc. Picurarul păştea şi mulgea oile cu ajutorul angajat în acest scop. Stăpînii nu lucrau; ei aduceau de mîncare. Ajutorii sînt numiţi *pereǧya'dzĭ*.

(21) Oile păşteau la diferite distanţe şi dormiau acolo; ciobanii dormiau afară. Dacă ploua, punea *kula're*[a] tălăganului şi tîmbarei în cap, şi nu-l uda. Plecau la 5 seara dela stînă; oile mergeau păscînd pînă la locul unde petreceau noaptea. Pentru a îndemna cînii să meargă după oi, picurarul le spune: *koyt, koyt*. Cînd se sperie oile, ei spun: *pɣt, pɣt, o'yli*. Cînd vin *pri'če* „animal sălbatic" sau *zula'pe* (fiară), ciobanul spune cînelui: *χa*. Dimineaţa ciobanii aduc oile la tureştie, la muls. Oile sterpe stau la un loc, nu vin la tureştie.

355. Informaţiuni privitoare la păstorit culese dela *Miχa'li Guri'tsa*. (Am înregistrat numai termenii care diferă de cei daţi la n-le 244-247 şi 354 de N. Nastu).

(*M. Guri'tsa*: 65-66 de ani; născut la Grabovo, în Albania; cioban; a umblat cu oile în Muzakje, în timpul iernei; vara o petrecea în munţii Grabovei; venit în Romînia în august 1928 şi stabilit la Cainargeaua mare, j. Durostor).

(1) **Părţile stînei** (v. n-le 244-247). *šigă'r* „omul care face *gi'za*"; *tură'štę* „stîna"; nu cunoaşte cuvîntul *gă'rtu*; *aw'ri* sau *tsila'r* „grajd"; *tsa'rku* şi *ma'su* „locul unde bagă oile ca să le aleagă"; *stru'nga* „locul unde se mulg oile"; *ma'ndra* „locul unde pasc oile iarna"; nu cunoaşte cuvîntul *kuta'r*; *bufa'r* „locul unde bagă găinile"; *skam* „scaunul pe care stă ciobanul cînd mulge"; în *kili'vă* se bagă paiele de grîu, etc.; *kăra'li* „cărările pe care merg oile la strungă".

(2) **Facerea caşului, urdei, etc.** (v. n-l 354). *Pră'zgu* „grăsimea laptelui"; nu cunoaşte cuvîntul *kl'igu'ru*; *spălęa'dzĭ* „băţul cu care se amestecă laptele în cazan (cînd fierbe)"; nu cunoaşte cuvîntul *măya'vă*; pînea o mănîncă ciobanii *tu kûtso'n* (strachină de lemn); *li'ngura* o ţin *tu supa'ni*; *o'kă* „recipientul în care ţin laptele"; cuţitul îl ţin în *brŏn*; în *silęa'y* ţin *kibu'ra, mina'ru* de *tsile'ke* şi *sturna'rę*a; *tămba'rę*a e făcută din *kăpri'nă*.

(3) **Vieaţa la munte.** *Mări'nde* „după amiaz"; le *čyuya'm o'yle* (ca să iasă dela umbră de unde dorm); *kulęa'š* „mămăligă"; *t'rast*.

(4) **Vîrsta oilor.** Oaia care are doi mici e numită *bîrbi'ńe*.

(5) **Crestăturile urechilor** (v. fig. 25). 7. *tsi'ngili* şi *pil'*.

(6) **Hrana, unelte, etc.** Hrana o aduc *do'm-şi*. Pentru spînzurarea hainelor se servesc de o furcă cu *kîrbă'ńi*; *file'ru* „fluer". Tendele se fac din două furci peste care se aşează *vi'gu* (pl. *vi'dzĭ*). Cînd se sperie oile, ciobanii strigă: *rrrrrr*.

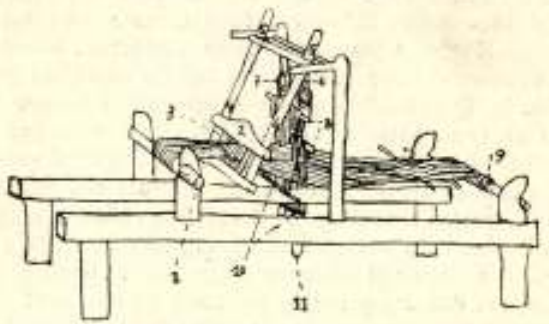

Fig. 28. Războiul de ţesut: *războ'y*. 1. *zno'z*. 2. *bă'rdilă*. 3. *spa'tă*. 4. *gidivs'ĭl*. 5. *mă'ni*. 6. *kălăru'şă*. 7. *rite'le*. 8. *čyu'nile*. 9. *sul*. 10. *fi'tsĭ*. 11. *puzu'i'te* (comunicat de *Ange'la Teo'dor Dă'ma*, 33 de ani, născută la Pljasa).

356. Informaţiuni privitoare la păstorit culese dela *Miχa'lĭ Bile'ka* (I).

(1) **Numele oilor.** *Be'lĭ* „albă cu totul, fără pete"; *bu'škă* „tot corpul alb şi roşie pe faţă"; *kăle'sĕ* „albă şi cu negru pe faţă"; *ǫa'kâră* „cu totul neagră pe faţă"; *koa'tsină* „faţa roşie şi trupul alb"; *čyu'li* „fără urechi".

(2) **Plata ciobanului.** 400 groşi pe 6 luni şi 800 pe an, pîne cît mînca, *gye'lă*, ţăruhi, tămbarea. Cei mai capabili erau plătiţi mai mult. La angajare se dedea jumătate din parale; plata

se efectua de patru ori pe an. Angajamentul se făcea dela Sf. Gheorghe la Sf. Dumitru sau dela Sf. Dumitru la Sf. Gheorghe.

Vinderea brînzei. Caşul îl vindea la Korča; cînd se afla la iernatec, îl vindea la Caterina sau la Armiro.

357. Informaţiuni privitoare la cărăvănărit culese dela *Tudora'ki Di'ma* (B).

(1) **Drumurile.** Cărăvănarii plecau toamna cu familiile şi mergeau la *ari'w*, la Armiro, în Thessalia. Acolo lăsau familiile şi mergeau la Kardhitsa, de luau *γipt*, şi se întorceau la Armiro. De acolo mergeau la munte, lîngă Armiro; steteau acolo; dormiau afară; cîteodată zăpada cădea peste ei; dar erau bine înveliţi cu tămbarea. Vara duceau înapoi familiile la Korča şi la Pljasa. Oile mergeau la munte, *noy lwa'm ka'lya ši nidzęa'm kirva'ne*. Mergeau la *Sărună* (Salonic); de acolo, la Korča şi apoi la Bitolj. Se întorceau la Korča şi mergeau la Janina. De acolo, înapoi la Korča şi în urmă la Berat, de unde se înapoiau la Korča. Dela Korča mergeau la Frašeri, apoi la munte: *Muntele Sec* (Mali Thats), unde steteau o lună. Dela munte mergeau la Pljasa, şi de acolo la Elbassan, Kavaja, unde luau sare pe care o vindeau la Korča. A percurs următorul itinerar: Florina, Korča, Prilep, Avlona, Korča; mergeau şi în alte părţi, de exemplu în Thessalia, la Trikala. Toate aceste drumuri le făceau cu caii şi catîrii. Toţi erau călări; 7-8 inşi formau o caravană de 80-100 de cai. Caii şi catîrii purtau samare. Transportau sare, cereale, *pārmăbi'e* „manufactură", zahăr, cafea, orez, etc. Seara descărcau caii şi scoteau samarele. Potcoviau (*ŋkăltsa'm*) caii şi catîrii; apoi mîncau şi veghiau cu rîndul. *Kireğya'* era şeful caravanei. Caii aparţineau diferitor proprietari; fiecare proprietar avea cîte 8-10 cai. Proprietarii mergeau cu caii lor; se întîmpla de mergea şi cîte un om singur cu 10 cai. Caii aveau clopote. Purtau diferite semne la ureche sau la picior. In totdeauna, toamna, transportau familiile la locul de iernatec. Se mergea cu caravanele pînă la Prizren, Belgrad, Skoplje, Kumanovo; a cunoscut cărăvănari care au mers în aceste oraşe.

(2) **Hrana.** Mîncau pîne goală sau brînză cu pîne. Cînd treceau în oraş luau carne, vin, de toate.

(3) **Harnaşamentul şi îmbrăcămintea.** Calul îl bătea cu *ku'rmu de kăpe'stru*, adică o parte a căpăstrului rămasă mai lungă. Calul de călărit e numit *bine'k*. Cel care poartă clopotul şi merge în cap se numeşte *kitu'z*. Obiectele pentru potcovit se ţin în *sfęri'ye* (o traistă de căprină). Hainele nu diferă de ale celorlalţi Fărşeroţi. In vechime nu aveau tălăgan, ci *sa'rikă a'lbă*.

(4) **Incărcarea samarului.** Un om singur încărca samarul în modul următor: punea desagii pe samar, îi sprijinia cu o furcă

numită *čyuma'gă*, şi trecea apoi de partea cealaltă (v. T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, I, 144, fig. b).

(5) **Hrana cailor.** Luau *ords*, dar nu iarbă. Se opriau la *kuna'ki* (loc bun de păscut). Făceau foc, nu împiedecau caii niciodată.

358. Nume de localităţi (notaţie fonetică). 1. (B: Tudora'ke Di'ma): *Săru'nă, Bi'toli, Flări'na, Ya'nina, Di'bra, Elbasa'n, Tęra'na, Du'řus, Bera't, Avlo'na, Sara'nda, Tirko'l, La'rsa, Kardi'tsa, Fe'rsărli, Zdumuko', Lami'ya, Sa'lᵘna, ŋvol.*

2. (F: Zis Niko'la Šyo'la): *Ya'nina, Pré'viza, Sămt Sara'nta, Liskuvi'ǫ, Pārᵃme'ti, Anvlo'na, Du'řās, Kava'ᵘya, Elbasa'n, Di'bra ma're, Di'bra ńi'kā, Pā'rlekᵘ, Gra'sku, Bi'tuli, Flori'na, Vǫde'na, Yanitsa', Săru'nă, Kava'la, Vol, La'rsa, Lami'ya, Tirko'l, Gre'beni, Me'tsova, Kustu'r, Tipili'na, Šaya'γa, Arγiro'kast, Trek, Erse'ka, Fra'šări, Zavaręa'ni, Ohri'da.*

3. (J: Na'sta Na'stu): *Lami'ya, Fe'rsărli, Karži'tsa, žomoko', Tirko'l, La'rsa, Tu'řnovo, Armiro', Vo'lo, Larso'na, Tęra'na, Piki'nda, Kava'ya, Elbasa'n, Bi'toli, Săru'nă, Flo'rina, Kurčęa'wa.*

Al. Rosetti

DISPARIŢII ŞI SUPRAPUNERI LEXICALE

II

Recunoscînd încă odată complexitatea — adesea extrem de delicată — a cercetărilor de etno-psihologie lingvistică, va trebui, totuşi, să ne convingem de necesitatea imperioasă a unor asemenea studii şi să adîncim cît mai mult paralelismul dintre problemele de filologie pură şi cele de etnopsihologie concretisate în materialul lingvistic şi folklorie. Cele cîteva consideraţiuni pe care le-am schiţat în articolul anterior cred că s'au desprins clar din analisa formelor studiate, subliniind, astfel, însemnătatea unor asemenea cercetări.

In adevăr. Urmărind materialul lexical latin representat în limbile romanice, nu cu greu s'ar putea dovedi circulaţia lexicală în latina vulgară în comparaţie cu cea din latina clasică. In afară de formele studiate — şi anume: bellum-proelium, conspicere-spectare şi loqui —, s'ar putea releva un număr impunător de forme caracteristice pentru latina clasică şi care, totuşi, nu se vor fi bucurat de nici o circulaţie în latina vulgară. Iată, bunăoară, cîteva: aeger „suferind", alĕre „a hrăni", amnĭs „rîu", cavĕre „a lua samă", censēre „a gîndi", cīvis „cetăţean", ĕquus „cal", hiems „iarnă", impĕrare „a ordona", jus „drept", lībare „a jertfi", ludĕre „a (se) juca", meare „a merge", mĕmoria „amintire", saeculum „secol" (acesta păstrat numai în logadoresă) etc. Dacă ar fi să admitem că atari forme nu vor fi fost, în adevăr, chiar streine de lexicul latinei vulgare, apoi circulaţia lor, de sigur, a trebuit să fie la un moment dat atît de anemiată, încît ele vor fi dispărut odată cu apusul imperiului roman. De altfel, diferenţierea aceasta dintre latina clasică şi cea vulgară nu presintă nimic surprinzător, întru cît stări identice de natură lexicală se pot constata chiar astăzi. Dacă, de exemplu, am presupune că — analog latinei vulgare — actuala limbă greacă ar urma să se stingă dînd naştere unor limbi noui în împrejurări identice, evident că elementele lexicale aparţinînd limbei literare — cum ar fi: ἄρτος „pîne", ἵππος „cal", ὄρος „munte", ὕδωρ „apă" etc. — nu ar avea representanţi în acele limbi nouă, întru cît, în local lor, s'ar păstra formele corespunzătoare populare şi anume: ψωμί, ἄλογος, βουνόν, νερόν.

Avînd drept criteriu de orientare limbile romanice, uşor s'ar putea alcătui un vocabular comparativ al latinei clasice faţă de cel al latinei vulgare — ceea ce ar veni să aducă o necesară contribuţie referitoare la studierea lexicului latin vulgar din alte puncte de vedere, cum ar fi, bunăoară, consideraţiunea de a cunoaşte cît mai precis vitalitatea şi diferenţierea lexicală în latina vulgară.

Această problemă e, în adevăr, mai greu de urmărit, cînd e vorba să se preciseze în timp şi spaţiu stadiul lexical al latinei vulgare. Deşi studiile consacrate în această direcţie proiectează lumină mulţumitoare — amintim, de pildă, cercetările lui M. Bartoli —, totuşi multe şi variate vor fi elementele ce, asemenea argintului-viu, vor scăpa chiar unui final studiu de ansamblu pentru o cronologică şi geografică lexicologie a latinei vulgare dela basa limbilor romanice. Cercetările dialectologice de astăzi ne dovedesc cu prisosinţă că, asemenea realităţilor constatate, şi în latina vulgară vor fi existat diferenţieri analoage. Ce anume, însă, va fi determinat aceste diferenţieri lexicale, oglindite azi în limbile romanice — iată ceva care nu s'ar putea precisa în întreaga lui complexitate. Totuşi, vom încerca să schiţăm aci anumite consideraţiuni.

1. Urmărind comparativ fondul lexical latin în întregul domeniu romanic, evident că o primă constatare ce ne-ar frapa

ar fi deosebirea în ceea ce priveşte repartisarea acestui fond în Romania occidentală, centrală şi orientală. Am vedea, bunăoară, că forme ca: aestas „vară", apes „albină", appellare „a chema", armentum „turmă", bellus „frumos", brĕvis „scurt", colus „furcă", cor „inimă", dux „conducător", puer „fecior", *sapĕre (sapĕre) „a şti", sĕpĕlīre „a îmmormînta", sĕquĕre „a urmări", uxor „soţie" etc. nu s'au păstrat în domeniul romînesc. Evident că aceasta ar fi o bună dovadă că, de fapt, diferenţiere lexicală în sînul latinei vulgare a trebuit să existe. Dar, această diferenţiere n'ar putea fi admisă pentru întreaga listă de elemente lexicale ce s'ar releva, chiar dacă lipsa de documente respective pentru evoluţia istorică a limbei romîne în general ar veni în sprijinul unei atari ipotese. Spre deosebire de dacoromînă, dialectul aromîn şi astăzi încă cunoaşte representanţi direcţi ai elementelor aperīre, ex-*carpīre (carpĕre), femina, flumen, īmus, mensis, mundus, vīginti etc.: s'ar putea, oare, deduce de aci că toate aceste forme vor fi fost streine de lexicul aceleiaşi latine vulgare transplantate în nordul dunărean? Cine şi cum ar putea documenta că asemenea elemente lexicale vor fi fost necunoscute dacoromînei şi că lor nu li se vor fi suprapus altele, întocmai, bunăoară, cum *strugurul* a înlocuit regionalul *auă* etc.? Ar fi, în adevăr, de neînchipuit ca cineva să creadă că o formă ca centum va fi rămas uitată de latina vulgară orientală şi că însăşi această latină va fi împrumutat — în ciuda numeralului mīlle — eterogenul *sută*.

Odată cu separaţiunea teritorială efectivă bunăoară între aromînă şi dacoromînă, fiecare dialect, atunci cînd se găsia în faţa a două sau mai multe sinonime, s'a fixat la una din acele forme; în chipul acesta, dacoromîna s'a oprit la *bătrîn, des, frumos* etc., iar aromîna la *auş, spesă, muşcat*. De sigur că acelaşi lucru s'a petrecut şi cu latina vulgară, odată ce ea a rămas în Orient ruptă de restul teritoriului latin. Dar — chiar dacă nu l-aşi fi înregistrat în cercetările mele —, de aci nu s'ar putea iarăşi deduce că aromîna nu va fi cunoscut pron. pers. *tu* pentru care astăzi cunoaşte numai forma *tine;* şi tot aşa şi cu următoarele forme aromîneşti pe care le-am constatat în recentele mele cercetări: „ea *isăşi*" — dr. „ea însăşi", *sine* („tră sinea lor") — dr. *sine* (pron. refl.), sau *arătură* alături de *airare* — dr. *arătură, arare; fetă* „copil" — dr. *făt; scul'ire* — dr. *scopire; toapsec* — dr. *toapsec* etc.

2. Pentru noţiunea vb. audĕre în romînă avem vb. de origine greacă *cutez*, în timp ce, pentru restul domeniului romanic, acest verb e representat prin derivaţii săi: ausare, *audicare, *ausicare. Credem că motivul nerepresentărei acestei forme în limba romînă trebue căutat în consideraţiuni de fonetism morfologic: indic. pres. al lui audēre se întîlnia cu cel al vb. audīre; în asemenea condiţiuni, lupta dintre cele două forme pentru dispariţia uneia din ele se impunea.

3. Că această consideraţiune nu ar putea fi neluată în samă, relevăm un exemplu de omonimie morfologică. Vb. īre a continuat să vieze pînă tîrziu în domeniul romînesc, iar astăzi de abia se mai recunoaşte în cutare interjecţie de imperativ: *i!* „mergi". A trebuit să dispară, întru cît anumite timpuri ale sale nu se mai puteau menţinea. Astfel la indic. pres. trebuia să circule în felul următor:

eu icu, tu ii, el i, noi im, voi iţi, ei icu.

Şi mai cu greu s'ar fi putut menţinea în circulaţie bunăoară imperfectul, perfectul sau subj. present etc. Şi dacă la acest fapt am mai adăuga şi acela al lipsei sale de consistenţă şi volum morfologic, vom înţelege şi mai bine cum acest verb a trebuit să fie condamnat dispariţiei. In faţa unor asemenea stări de lucruri intervine şi sinonimia, pentru ca anemiatului vb. *i, ire* să i se suprapună vb. *merg, mă duc* etc.

4. In ceea ce priveşte morfologia verbală din punct de vedere al formaţiunei cuvintelor cu ajutorul prefixelor, vom constata anumite diferenţieri în domeniul romanic. Aşa, de exemplu, pentru romînă vb. candĕre s'a păstrat numai cu prefixul in-, nu şi cu ac- < ad-. Bine representat în dacoromînă, vb. incĕndĕre va fi avut şi în aromînă o mai pronunţată circulaţie. Astăzi el e refugiat în adjectivul par-

ticipial *nțesŭ, nțeasă: fol'iŭ înțesŭ* = „foale sau burduf cu brînză stricată", precum și în interjecția *țis!* care se întrebuințează în următoarele împrejurări: cînd un copil mic se apropie cu mîna de foc, atunci i se zice: *țis!*, făcîndu-l atent că se arde dacă atinge focul. E o formă pietrificată în graiul copilăresc a participiului incensum.

5. Omonimia — după cum am relevat și atunci cînd am urmărit vb. vivere —, a avut, de sigur, un rol hotărîtor în ceea ce privește dispariția cuvintelor. Evident că nerepresentarea adj. carus în domeniul romînesc se datorește omonimiei cu sb. carrus „car", întru cît nu ne putem închipui că străromînei îi va fi fost necunoscută sau indeferentă noțiunea adj. carus și că va fi fost nevoie de intervenții streine, pentru ca această noțiune să se oglindească în *scump, drag* etc. In casul acesta, am avea a face cu o dispariție petrecută nu chiar în sînul latinei vulgare dela basa limbei romîne, ci, probabil, în străromînă. Și a fost o dispariție analoagă, bunăoară, aceleia a verbelor meare „a merge", morari „a întîrzia" etc. — dispariție ce se va fi petrecut chiar în latina vulgară. Asemenea casuri pentru limba romînă s'ar putea îmmulți simțitor și s'ar putea ilustra și mai temeinic că, în adevăr, omonimiei se datorește lipsa vb. pugnare „a lupta", putare „a socoti" etc. din lexicul romîn. Și — probabil — tot omonimia, întărită însă și de alte considerațiuni, va fi contribuit ca forma capĕr „țap" să dispară de timpuriu — vezi mai jos, sub n-rul 9.

6. E lucru constatat — de altfel perfect explicabil — că noțiunile abstracte rămîn adesea incompatibile cu spiritul patriarhal al unui grai; ca atare, și formele lor apar înlocuite cu elemente ce duc la ceva mai concret, cel puțin din punct de vedere al asociațiunilor de idei pe cale de derivare etimologică. Pentru un psihic pastoral, pe care însăși natura, în mijlocul și sub tăria căreia a trăit, l-a obișnuit numai cu concretisări, era firesc ca vb. fallĕre să nu aibă continuator în graiul romînesc, urmînd ca această noțiune să se vadă închegată din mediul concret etnografic, pentru a fi representată prin *înșel*

<(a pune) *șeaua*[1]. In felul acesta cred că s'ar putea explica lipsa continuatorilor direcți în limba romînă ai formelor aequus „neted", ars „artă", causa „causă", color „coloare", dubĭtare „a se îndoi", ebrius „beat", forma „formă" etc. Deși asemenea constatări nu s'ar putea generalisa, totuși cred că n'am putea trece peste considerațiuni de felul acesta: simplitatea unei vieți patriarhale creează o stare identică în graiul ei; ca atare, un asemenea patriarhalism, de vreme ce cunoștea forma bĭbĕre, pentru el orice om care *bea* peste limită devenia un bĭbitus, așa că suprapunerea lui bĭbitus față de ebrius era în perfectă armonie cu întregul complex al ființei etno-lingvistice a acestui patriarhalism. Aceeași explicație credem că se poate da și dispariției formei cibus, păstrată în restul Romaniei: noțiunea de „a mînca" fiind representată prin manducare = lcl. ĕdĕre, a fost natural ca tot ce constituia cibus să fie denumit printr'o formă derivată din verbul respectiv, pentru ca astfel să avem *mîncare*.

7. De fapt, toate considerațiunile pe care le relevăm aci formează un tot bine întrețesut; totuși, o nuanțare a lor cred că se impune. Așa fiind, va trebui să ne gîndim și la forme ce ne duc direct la considerațiuni de natură socială.

Nu vedem cum s'ar putea susținea că, pînă la intrarea elementului slav *rudă* în lexicul dacoromîn, noțiunea formei consobrinus va fi rămas necunoscută străromînei norddunărene, de vreme ce aromîna cunoaște continuatorul direct *cusurin*. Suprapunerea formei slave, necunoscută aromînei, ne duce în același mediu pe care l-am relevat atunci cînd am urmărit forma amare — *iubire:* dată fiind masivitatea lexicală slavă, raporturile romîno-slave din cursul vremurilor, datorite condițiunilor de convieţuire bilingvă și de legături de sînge, au impus elementul *rudă* — ceea ce nu s'a petrecut cu aromîna. Aceasta s'ar putea ilustra prin relevarea atîtor forme slave ce se grupează în jurul legăturilor matrimoniale: *dragoste, iubire, logodi, nevastă* etc.

[1] In aromînă avem dictonul: *bagă-l'i sămarlu* = „pune-i samarul", adică „înșeală-l".

Dispariţia unei forme ca pauper „sărac" pentru Romania orientală cred că nu s'ar datora unor consideraţiuni analoage cu cele relevate sub n-rul 6. Omul cu *avere* a fost *avut* „bogat"; cel fără avere însă nu a putut fi un *ne-avut*, căci, în afară de ceea ce ne arată negaţiunea *ne-*, opusul bunăoară al lui *mare* nu a fost un *ne-mare*, ci *mic* — şi tot aşa cu atîtea alte forme: *lung* — *scurt*, *negru* — *alb* etc. Devine curioasă această dispariţie, mai ales că, pentru acest pauper în toate dialectele romîne avem elemente streine.

Printre atîtea alte inexplicabile dispariţii lexicale, din punct de vedere social mai relevăm şi forma amīcus, pentru care în dacoromînă avem sl. *prieten*, iar în aromînă *ҫaspe* <hospes. Şi — curios —, ca şi centum de exemplu, şi acest amīcus s'a păstrat în albanesă. A presupune că acest adjectiv va fi suferit aferesarea lui *a* şi că, în forma aceasta, venia să se întîlnească cu adj. *mīcus „mic", pentru ca, apoi, omonimia să sacrifice primul adjectiv — aceasta ar fi o simplă suposiţie, deşi, întru cîtva, ispititoare.

In schimb, din punct de vedere al etnografiei sociale, devine explicabilă dispariţia elementelor lampas „lampă", lēctus „pat" etc.: lampas a trebuit să cedeze în faţa lui facula, după cum lēctus a fost înlocuit cu stratum — ceea ce cadrează armonic cu gradul de civilisaţie pastorală a Străromînilor.

8. Folklorul nu e lispit, nici el, de complicaţii.

Toate cele 12 numiri ale lunilor anului sînt representate în Romania centrală şi occidentală, în timp ce în domeniul romînesc avem numai cinci şi anume: *făurar* <februarius, *mart* <martius, *prier* <aprilis, *mai* <majus, numit şi *florar* (luna florilor) şi *agust* <agustus; pentru celelalte numiri, poporul romîn cunoaşte formele *cărindar* „ianuar", *cireşar* „iunie", *cuptor* „iulie", *răpciune* „septembre", *brumărel* „octobre", *brumar* „novembre" şi *Indrea* „decembre". Toate aceste numiri au la basa lor concretul caracteristic fiecărei luni: iunie e luna cireşelor, iulie e a căldurilor, în octobre cade prima brumă, în novembre bruma e mare, iar decembre

se caracterisează prin sărbătoarea Sf. Andrei. Acelaşi concret stă şi la basa numirei *cărindar*, întru cît în această lună se fac cărindarele de ceapă pentru cunoaşterea atmosferică a tuturor lunilor anului nou sau — după regiuni şi ţări — primele 12 zile ale acestei luni represintă cele 12 luni ale anului. Pentru *răpciune*, nu vedem cum această denumire s'ar putea justifica din punct de vedere semantic din forma raptio,-onem.

Deosebirea ce există în această privinţă între domeniul romînesc şi celelalte limbi romanice vine să ilustreze şi mai bine ceea ce am susţinut şi altădată, cînd am urmărit problema formelor basīlīca-ecclesia în limbile romanice, anume că mediul sau atmosfera etno-lingvistică a Romaniei orientale încetează la un moment dat de a avea orice contact cu centrele dominante ale Italiei, bunăoară, care-şi exercitau influenţa lor pe cale cultural-religioasă.

Că, în adevăr, patriarhalismul acestei Romanii orientale îşi trăeşte o vieaţă liberă şi cu totul streină de orice înrîurire culturală, aceasta se poate dovedi şi prin faptul că, spre deosebire de celelalte limbi romanice, domeniul romînesc nu cunoaşte nici un representant al formei carmen. Dispariţia acestui element şi înlocuirea lui cu *descîntecul* devin — alături de altele — caracteristice, întru cît singur poporul romîn e acela care a recurs la această derivaţiune lexicală — *des-cîntec* — pentru a libera de orice farmec sau vraje pe cel ce era cantatus.

9. Datorită cercetărilor lingvistice, şi problemele de etnografie încep a se contura din ce în ce mai bine în reconstruirea evoluţiei lor istorice.

Nu ştim dacă, la Romani, satele aveau forum şi ce aspect va fi avut el ca formă. Fapt e că în romînă acest element nu e păstrat şi că pentru noţiunea lui avem în aromînă — ca şi în meglenită — forma *codru* „piaţă, mijlocul satului", care mai însemnează — în afară de înţelesurile cunoscute — şi „pădure, munte" şi „cimitir". E interesantă această suprapunere lexicală a lui *quodrum din punct de vedere etnografic, întru cît sensul lui originar se oglindeşte şi astăzi în

arom. *codru* cu semnificaţia de „piaţă“ şi „cimitir“, ştiindu-se că cimitirul bunăoară are la Aromîni formă pătrată, întocmai ca şi forma unui *codru di pine*.

Din cele mai vechi timpuri Romînul a purtat plete. Poesia populară ne arată mîhnirea adîncă pe care o simţiau pînă mai ieri recruţii care erau siliţi să-şi tundă pletele. Acum cîteva decenii, bătrînii încă socoteau tunderea pletelor drept jignire adîncă adusă portului tradiţional. Şi totuşi, spre deosebire de restul domeniului romanic, Orientul latin nu cunoaşte vre-un continuator al formei c r i n i s. Şi e posibil ca acest element să nu fi circulat în latina vulgară carpato-balcanică, urmînd, în cazul acesta, ca noţiunea lui să fie reprezentată prin c o m a. Înainte vreme, atît pentru pletele omului cît şi pentru coama calului se va fi zis tot *coamă*, întocmai cum astăzi se zice *coadă* sau *coade* atît pentru coada calului cît şi pentru împletitura părului femeiesc. În timpul bilingvităţei romîno-slave, deosebirea semantică s'a închegat şi din punct de vedere lexical: *coamă* cu sensul de „plete“ a încetat de a mai circula, suprapunîndu-i-se sl. *plete*, întocmai cum sl. *cosiţă* s'a suprapus formei *coadă* „păr de femeie“.

Trecînd într'un alt cadru etnografic, şi anume în viaţa păstorească, ne întrebăm: cînd ştim că terminologia referitoare la această fundamentală ocupaţiune etnică a strămoşilor noştri ne ofere unul din cele mai importante şi mai caracteristice procente lexicale de origine latină, cum se face că forme cum ar fi c a p e r sau h i r c u s nu au lăsat nici un reprezentant? Cine cunoaşte viaţa păstorească ştie rolul *ţapului*.

C a p e r, care în romînă ar fi dat **capre*, ca şi f r a t e r > *frat(r)e*, nu s'a păstrat în nici o limbă romanică. Se poate, prin urmare, conclude că, din causa omonimiei cu c a p r a, el nu va fi avut circulaţie nici în latina vulgară. Pe lîngă această consideraţiune, n'ar fi, poate, riscat să mai relevăm încă un fapt: în legătură cu denumirea animalelor, Romînul are în genere pentru fiecare sex elemente deosebite: *berbece* şi *oaie*, *cal* şi *iapă*, *porc* şi *scroafă* (alături de *poarcă*) etc., aşa că, circulaţia unei alte forme, streină ca etimologie de c a p r a,

se impunea pentru noţiunea de c a p e r. În cazul acesta, de ce nu s'a păstrat h i r c u s, aşa cum apare în Sudul italic?

Indiferent de explicaţia ce s'ar da dispariţiei şi a lui h i r c u s pentru limbile romanice, pentru Orientul latin credem că n'ar fi lipsită de interes următoarea relatare succintă:

Astăzi încă, la Aromîni — odinioară şi la Dacoromîni — turmele de oi şi cele de capre au totdeauna în fruntea lor 4-10 ţapi care servesc drept călăuze ale lor. Ţapii aceştia, impunători ca înfăţişare şi cu mari şi variate clopote de gît, merg totdeauna în capul turmei: ei sînt astfel dresaţi, încît la strigătele sau şuierările speciale ale păstorului ce merge în urma turmei, ştiu în ce direcţie să apuce, pentru ca, astfel, şi oile să meargă în aceeaşi direcţie. E impresionant şi măreţ acest specific aspect de etnografie păstorească la Aromîni, mai ales toamna sau primăvara, cînd au loc coborîrea spre iernatec sau urcatul spre munţi — gloata ovină mergînd cu încredere oarbă pe urmele grupului de ţapi timp de zile şi nopţi întregi.

De sigur că acest aspect se confundă, ca existenţă şi origine, cu însăşi apariţia formei *ţap* în romana Orientului: păstoritul autohton se va fi caracterisat, de sigur, prin acest aspect şi, apoi, prin tradiţie, se va fi transmis şi păstoritului latin. În cazul acesta, era firesc ca, odată cu acest aspect, să se împrumute şi forma *ţap*, dîndu-se rolul pe care-l avea el în turmă.

10. După cum se poate constata, pentru toate consideraţiunile inserate aci am relevat cîte puţine elemente lexicale — şi aceasta ca o sugerare pentru viitoare discuţii în jurul problemei de a cunoaşte cît mai bine structura sufletească latino-autohtonă şi evoluţia ei în lungul secolelor. Consecvent, dar, cu ce am schiţat pînă aci, voi menţiona cîteva forme şi în direcţia geografiei, botanicei şi zoologiei.

După cum se ştie, principalele denumiri de natură orografică sînt toate de origine latină: c a m p u s, adj. s ĕ s s u s, p l a g i u s, v a l l i s, m o n s, ca şi j u g u m etc. Şi totuşi, forme latine cum ar fi a p e x sau c l i v u s nu sînt represen-

tate în romînă, în locul lor avînd în dacoromînă sl. *dcal*, iar în aromînă metaforicul de origine latină *dzeană* < *genna. Inainte de toate, observăm că atît apex cît şi clivus sînt foarte rar representaţi în domeniul romanic — ceea ce nu e casul şi cu collis şi collina, dispăruţi pentru domeniul romînesc. Logica faptelor ne îndreptăţeşte să credem că Romînul, înainte de a împrumuta forma *deal*, a trebuit să denumească într'un fel ceea ce se chiamă „deal". Urmărind nomenclatura referitoare la înfăţişarea unui munte isolat, vom constata că graiul romînesc îi atribue *picioare*, *coaste* şi *creştet* sau *culme* — la Aromîni, şi *dzeană* = „sprînceană", pentru noţiunea de *deal*. După cum se vede, această nomenclatură metaforică stabileşte raporturi de înfăţişare între om şi munte. Pentru Romînul dela şes a trebuit să se petreacă acelaşi lucru: înălţimile îndepărtate ale munţilor au devenit *creştete*, ridicăturile sau plaiurile lor au devenit *coaste* sau chiar *umeri*, iar părţile joase au devenit *picioare* — mai tîrziu, *poale*. Dar, oricînd şi oriunde, un element nou se impune prin vigoarea şi sensaţia noutăţei sale. Aşa fiind, convieţuirea romîno-slavă a înrădăcinat şi în această direcţie în graiul romînesc sumedenie de elemente, între care şi forma дѣлъ.

Spre deosebire de dacoromînă, aromîna cunoaşte continuatori direcţi ai plantelor castaneus-castanea, cĭcere şi fīcus-fīca. Toate aceste trei plante — castanul, năutul şi smochinul — fiind meridionale, nu puteau creşte în climatul Daciei, aşa că dispariţia lor se impunea. In afară de justele observaţiuni ale lui Per. Papahagi referitoare la continuitatea Romînilor în Dacia traiană avînd ca puncte de basă şi formele castaneus şi ficus, sus-amintitele trei forme vin să ilustreze şi ele ceea ce am susţinut altădată în *O problemă de romanitate sud-ilirică*, cum că „existenţa unei romanităţi în Sudul iliric încă dela începutul erei creştine..." se impune pentru oricine cunoaşte documentat — şi nu numai teoretic — complexul acestei probleme a Aromînilor. Dacă ar fi să admitem că Aromînul a cunoscut noţiunile formelor *căstin'ă-căstin'e*, *feaţire* şi *h'ică-h'ică* pe cale comercială, evident

că ar fi împrumutat termenii limbei pieţelor comerciale, bunăoară ale limbei greceşti — ceea ce nu e casul. Ceva mai mult — şi problema o vom relua-o pe larg cu alt prilej —: pe înălţimile mari ale Pindului cresc arbori coniferi foarte asemănători cu pinul, care sînt numiţi de Aromîni *mănúcl'i* sau *mănícl'i*, sing. *mănícl'u* sau *mănúcl'u*. Termenul acesta nu apare nicăeri în peninsula balcanică. Deşi nu-i putem precisa etimonul, nu poate încăpea nici o îndoială că e de origine latină. In faţa atîtor dovezi concrete relevate — unele aci, altele în articolul amintit, precum şi în urmărirea problemei *c, g* + *e, i* în aromînă —, şi în ipotesa că existenţa unei romanităţi în Sudul iliric nu se admite, ne întrebăm: care ár putea fi interpretarea ştiinţifică ce s'ar da tuturor acestor fapte? Am vrea să o cunoaştem documentat şi precis.

Am văzut mai sus (pag. 92) că elementul *ţap* ne duce în cea mai veche epocă a formaţiunei limbei romîne, punîndu-ne în faţa unui contact etno-lingvistic între elementul latin şi cel autohton. Tot în direcţia aceasta credem că ne duce şi dispariţia formei ciconia, a cărei noţiune în dacoromînă e representată prin *barză*. Ca atîtea altele, e surprinzătoare şi această suprapunere, mai ales că *hirundula s'a păstrat în întregul domeniu romînesc. Fie că ne oprim la părerea că acest *barză* are la basa lui iliricul *barˆ*, fie că admitem ingenioasa părere a lui Schuchardt că în *barză* trebue să vedem lat. ardea care a împrumutat pe *b-* din *barˆ*, elementul acesta — alături de altele, cum ar fi *bucurie* pentru gaudium etc. — vine să ne arate influenţa substratului autohton în directă legătură cu teritoriul de formaţiune a poporului romîn. Această problemă devine cu atît mai caracteristică cu cît şi eu cred că în *barză* mai curînd trebue să vedem etimonul *barˆ*, decît pe *b* + ardea.

Din toate cele schiţate pînă aci se poate constata că, în stadiul cercetărilor actuale de filologie, istorie, etnografie, folklor, sociologie, geografie etc., o bună parte a lexicului

latin nerepresentat în domeniul romînesc s'ar putea interpreta satisfăcător, aducîndu-se şi pe această cale un suplement de contribuţii întru limpezirea cît mai amănunţită a tuturor chestiunilor ce privese un complet dicţionar istoric al entităţei noastre. Pe cărările acestor cercetări ne vom izbi, de sigur, şi de greutăţi datorite chiar unor capricii — ca să zicem aşa — de limbă. Astfel, bunăoară, ne vor surprinde representanţi latini ca *ceaţă* < caecia, *însurare* < *înuxorare, *lălătoare* < *laboratoria, *sat* < fossatum etc., de vreme ce formele caecus, uxor, laborare, fossa nu s'au păstrat. Şi totuşi, aceste probleme de etno-psihologie lingvistică aşteaptă, şi ele, o cercetare într'un ansamblu cît mai complet. S'a studiat amplu şi foarte amănunţit originea şi evoluţia istorică a *graiului;* acum, se impune şi cunoaşterea documentată a originei şi evoluţiei istorice a *sufletului* sub diferitele sale manifestări.

Tache PAPAHAGI

SUR LES MÉTHODES DE CRITIQUE TEXTUELLE DU TYPE LACHMANN-QUENTIN

„Que l'on veuille bien expérimenter cette méthode", dit Dom. H. Quentin en 1926[1].

Lachmann pouvait aussi inviter ainsi au travail, il y a 80 ans.

Va-t-on recommencer une deuxième, une troisième... fois à expérimenter des méthodes similaires? Attendre chaque fois que la critique a posteriori puisse se faire? Retrouver peut-être, au bout de tant d'immenses travaux, quelque vice de constitution *évident seulement quand ces travaux se seront entassés*, comme la „mécanique à deux branches" lachmannienne[2]?

Essayons une bonne fois l'examen a priori de ces deux méthodes et de toutes autres du même type que l'on proposerait encore à l'avenir.

L'édition au moyen d'un schéma. Il faut se rappeler constamment cette vérité, si évidente qu'on la délaisse:

La filiation des manuscrits à travers les temps s'est faite d'une seule façon: le schéma vrai, celui qui représente cette filiation, est *unique.*

Si l'on veut éditer en s'aidant d'un schéma, c'est ce schéma unique qu'il faut posséder, le schéma vrai.

[1] *Essais de critique textuelle*, Paris, 1926.

[2] J. Bédier, *Le Lai de l'ombre de Jean Renart*, 2e éd., Paris, 1913.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

S'imposer „la règle de fer" d'un schéma qui ne serait pas, *en toute sécurité*, ce schéma vrai, ce serait risquer de donner des éditions composites et absurdes, sans en rien savoir.

Les méthodes du type Lachmann-Quentin fonctionnent de la façon suivante:

Elles supposent que les manuscrits dérivent d'un original, ou, mieux, d'un archétype unique: supposition, d'ailleurs gratuite, que nous ferons avec elles, dans tout ce qui suit.

Elles concentrent leur attention sur certain accident spécial: fautes communes, ou, mieux, variantes communes.

Elles cherchent un schéma qui rende compte de la répartition de ces fautes ou variantes entre les divers manuscrits; elles ne se proposent pas autre chose.

Ce problème a-t-il une solution?

Alors le schéma trouvé est nécessairement le schéma vrai, celui qui représente la filiation véritable des manuscrits (car, de toute évidence, le schéma vrai doit pouvoir rendre compte de la répartition des variantes communes).

Mais si ce problème, unique objectif de nos méthodes, avait plusieurs solutions?

Que nous apporteraient, en ce cas, les méthodes, au bout du fonctionnement le plus correct et le plus scrupuleux? Une de ces solutions: un des schémas ayant (comme d'ailleurs le schéma vrai) la propriété de rendre compte de la répartition des variantes. Mais pas nécessairement le schéma vrai.

Or, bâtir une édition sur un pareil schéma, sans aucun moyen de s'assurer si c'est bien le schéma vrai, ce serait risquer de donner une édition absurde, sans aucun moyen de s'en apercevoir.

Précaution nécessaire pour s'assurer qu'on a trouvé le schéma vrai, et non un autre schéma. Supposons qu'on ait trouvé, par une méthode quelconque, un schéma qui explique fort bien la manière dont se répartissent les fautes ou variantes communes entre les divers manuscrits.

Supposons aussi, ce qui est le cas, qu'on n'ait pas encore démontré qu'il existe un seul schéma de cette nature (et alors seulement ce serait évidemment le schéma vrai). Que faut-il faire, pour s'assurer qu'on tient l'unique schéma vrai?

Il faudrait s'assurer, en essayant les divers autres schémas qu'on peut former avec les mêmes manuscrits, qu'aucun autre n'est aussi bon que le premier trouvé, pour expliquer fautes et variantes.

Or, cette précaution qu'il faut prendre, sous peine de ne plus savoir où l'on en est, est doublement impossible.

D'abord, parce que les schémas à essayer se compteraient par centaines de milliers.

Ensuite, parce que sans chercher beaucoup, on en trouverait plusieurs résolvant également bien le problème sur lequel s'hypnotisent nos méthodes: „rendre compte de la répartition des variantes".

Que cette précaution soit en même temps absolument nécessaire, *sine qua non*, et impossible, cela démontre que, en l'état, ces méthodes ne suffisent pas pour nous apporter en toute sécurité le schéma vrai, quelque rigoureusement qu'on les emploie. *Il s'ensuit qu'une édition fondée sur un schéma correctement obtenu par ces méthodes pourrait fort bien être une édition absurde, sans que personne n'en sache rien, ni ne puisse le vérifier d'une façon quelconque.*

A titre d'indication, nous allons reprendre un ou deux points de ces rémarques générales, suffisantes par elles mêmes, en examinant successivement les deux méthodes déjà proposées, celles de Lachmann et de D. Quantin.

Méthode de Lachmann

Après le *Lai de l'ombre* la méthode a encore quelques fidèles. Sans s'expliquer le mystère de la „mécanique à deux branches", ils croient pouvoir garder la méthode, en s'efforçant seulement de ne plus trouver de mécanique à deux branches, ce qui est aussi dangereux que d'en trouver (car rien n'empêche qu'une tradition ait deux branches).

Il faut donc leur expliquer ce mystère de la dichoto-

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

mie. Il faut aussi montrer, en examinant la méthode, ce qu'elle ne peut pas, et ce qu'elle pourrait peut-être.

Phase subjective de la méthode. Le critique erre parmi la poussière des fautes communes, pèse délicatement des probabilités, fait constamment appel à la science, à son goût : à ces insaisissables et inexprimables croyances infinitésimales que signifie la connaissance toujours plus approfondie d'un texte.

Il *choisit*, parmi les très nombreuses *fautes* communes, un certain nombre de fautes typiques, et construit un schéma qui les explique.

Phase objective. Ce schéma va subir les vérifications qui lui donnent une valeur objective: on montre qu'il explique les fautes communes (sauf un très léger résidu de fautes qui lui résistent, et qui, pris comme base, eût suggéré un tout autre schéma). On montre qu'il est seul capable de les expliquer aussi bien. Ces deux caractères, reconnus dans un schéma, suffisent pour démontrer qu'il est bien le schéma vrai.

Un critique scrupuleux, avant de se servir d'un schéma, pense avoir procédé à ces deux vérifications. Pour réaliser cette deuxième vérification, il a formé toutes les schémas imaginables, au moyen des manuscrits qu'il possède ; il a constaté qu'ils rendent beaucoup moins bien c mpte des fautes communes.

Supposons qu'il ait négligé cette deuxiéme vérification, qu'il édite laborieusement un texte au moyen du premier schéma qui l'a satisfait. Après avoir tout auné et découpé au moyen de cette „règle de fer", si on lui apportait demain un schéma différent, et sensiblement meilleur?

Le fouillis des schémas a priori possibles. Seulement, si jamais critique croit avoir fait cette nécessaire vérification, il se trompe.

Car, de schémas à essayer, il n'y en a pas quelques dizaines ou quelques centaines, mais des nombres astronomiques.

Ainsi, avec 8 manuscrits et des dispositions aussi peu compliquées que les deux suivantes : *O-A-A-A..-A-A* et *A-O-A*.

A..-A on obtient déjà cent mille schémas possibles (exactement 8 ! — 40320 pour chacun de ces deux types). Si l'on compliquait les branches, si l'on introduisait des mss. *x, y, z..* auxiliaires, on gonflerait le chiffre total au-delà de toute prévision.

Donc, vérification impossible.

Pluralité des schémas satisfaisant aux conditions de Lachmann. Il y a plus. Si l'on se mettait à fouiller dans ces tas innombrables, beaucoup de mss. apparaîtraient dès l'abord inutilisables ; mais sans chercher beaucoup, on en trouverait aussi quelques-uns, et non pas un seul, capables de rendre compte des fautes communes.

M. J. Bédier en trouve 4 ou 5 pour le *Lai de l'ombre.*

Mais du temps même où l'on aviat en la méthode une foi complète, on en trouvait plusieurs très tranquillement.

Des critiques louant très fort telle édition critique proposaient néanmoins, en passant, quelque autre schéma qu'ils eussent préféré (à trois branches, parfois, celui-là)

Ceci prouve que dans les bons temps lachmanniens, on avait déja constaté que le même ensemble de fautes communes peut être expliqué presque également bien par plusieurs schémas; un, celui du critique : deux, celui de l'éditeur.

Explication de la dichotomie. Donc, parmi les centaines de milliers de schémas que l'on peut former avec 7 ou 8 manuscrits, plusieurs et non pas un seul satisfont à ce problème : „rendre compte de la répartition des fautes communes". De ces derniers, il y en a 2, 3 branches. Parmi ces derniers, l'éditeur lachmannien a le choix.

Que choisira-t-il ? S'il n'a pas reconnu l'avertissement significatif que constitue cette pluralité de schémas satisfaisants — qui lui reprocherait de choisir, toutes choses égales d'ailleurs, ce qui rendra son travail ultérieur moins pénible ? Ainsi, tout naturellement, parmi les bons schémas qui s'offrent, il laissera glisser son attention et son choix vers un modèle à deux branches.

„Ce cas est, semble-t-il, celui que beaucoup d'éditeurs

préfèrent, parce qu'il leur laisse une plus grande liberté dans le choix des leçons".

Aussi le *choisissent-ils*. Et cela prouve aussi qu'ils *peuvent* le choisir : que les accidents sur lesquels la méthode de Lachmann porte son attention peuvent être expliqués par un certain nombre de schémas, dont des schémas à deux branches.

On peut, en passant, s'administrer encore une preuve que le problème „rendre compte des fautes communes" a, non pas un, mais plusieurs solutions. En voici au moins deux : l'un, le schéma à deux branches employé; l'autre, le schéma réel, qui dans la plupart des cas, quoique inconnu de nous, est certainement different du schéma dichotomique de l'éditeur (toutes les traditions réelles n'ayant pu être dichotomiques, comme l'a remarqué M. J. Bédier).

Explication d'une antinomie. On reprend un texte édité autrefois sur schéma dichotomique; après 1913, rendu méfiant, on l'épluche. Antinomie :

1. L'application de la méthode, rigoureusement contrôlée détail par détail, apparaît de nouveau correcte. Rien à reprendre.

2. Le résultat est inacceptable : la sempiternelle dichotomie. Le schéma à deux branches obtenu ne peut être le schéma vrai.

Mais on comprend maintenant sans peine qu'il n'y a là aucune contradiction. Le schéma à deux branches est un des schémas rendant très bien compte de la répartition des fautes communes, comme on vient de le vérifier de nouveau. Mais effectivement il n'est pas le schéma vrai.

Portée de la méthode de Lachmann. La méthode permet de pêcher, dans le fouillis des schémas a priori possibles, des schémas ayant cette propriété : „rendre compte de la répartition des fautes communes entre les divers manuscrits". C'est là tout ce qu'elle se propose.

Il y en a *plusieurs* possédant cette propriété que *l'unique* schéma vrai possède aussi.

Donc, la méthode, à elle seule, ne peut s'emparer du schéma vrai. Elle peut tout au plus effectuer un premier

filtrage, choisir un à un certain nombre de schémas parmi lesquels se cache le schéma vrai.

Méthode de Dom. H. Quentin

Une méthode de Lachmann améliorée. Les différences de détail qu'il y a entre la méthode Lachmann et la méthode Quentin, et qui sont logiquement tout à l'avantage de cette dernière, laissent entières les critiques portant sur les points de fond communs aux deux méthodes.

Changeons „original" en „archétype", „fautes communes" en „variantes communes" : les remarques précedentes subsistent toutes, sauf celles qu'on peut faire seulement après 80 ans de laborieuse expérimentation.

Partie subjective de la méthode. Ouvrons le *Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate*. Au hasard des pages :

p. 258 Ottob > Hub < Bern = 3
Ottob Hub > Bern = 11

„Nous n'avons pas ici de zéro, *mais nous en sommes très près* pour le rapport Ottob Hub Bern."

p. 256 Bern > Theo < Anic = 6
Bern Theo > Anic = 2

„Le cas Bern Theo Anic ne se présentant que deux fois, nous pouvons encore conclure, au moins *provisoirement*, à la construction Bern-Theo-Anic".

p. 276 Rorig < 11514 Zur = 3
„ > „ < „ = 0
„ „ > „ = 1
Rorig < 11514 Vall = 2
„ > „ < „ = 1
„ „ > „ = 3
Rorig < Zur Vall = 3
„ > „ < „ = 1
„ „ > „ = 1
11514 < Zur Vall = 1
„ > „ < „ = 0
„ „ > „ = 2

„La construction qui répond à ces résultats est donc la suivante: Rorig-11514-Zur-Vall 5".

Si 3 oui peuvent représenter un zéro réel, il y a autant de probabilités pour qu'un zéro constaté représente en réalité un 3 ou un 1. Ces pesées d'infinitésimales probabilités, ces zéros qui n'en sont que provisoirement, ces zéros dont on est très près, cela semble passablement subjectif, et en tout cas échappe à tout contrôle objectif. Il faut croire l'éditeur sur parole, ne pas le chicaner en cours de route; le laisser construire tranquillement son schéma.

Partie objective. Le schéma trouvé sera contrôlé objectivement, si l'on montre qu'il explique toutes les variantes communes, *et qu'il est seul à les expliquer.*

Que la formule trouvée soit „forte de toute l'exactitude et toute la rigueur des opérations de statistique dont elle est la résultante"; que l'on accorde qu'il n'y a dans ces opérations aucun flou ni papillotement, pas de petits trous par où pourrait entrer le subjectif; que d'ailleurs l'usage ait parfaitement éprouvé cette formule, peut-on „lui faire confiance" et établir une édition là-dessus?

Non, car pour une édition j'ai absolument besoin de l'unique schéma vrai.

Du schéma que je viens de trouver, tout ce que je sais, c'est qu'il remplit en toute rigueur les conditions quentiniennes: il explique la répartition des variantes communes (envisagées par groupes de mss. et observées d'ailleurs seulement par l'intermédiaire des zéros).

Il faudrait sur ces données essayer tous les schémas possibles, et montrer que le mien seul convient; vérification, on l'a vu, impossible à cause du nombre astronomique des schémas à essayer.

On pourrait s'en tirer autrement: il faudrait prouver que, à chaque problème quentinien (attention portée uniquement sur les fautes communes, sur l'observation des

intermédiaires au moyen des zéros) on ne peut trouver qu'une seule solution: ce serait alors évidemment le schéma vrai.

Sans cette preuve, l'expérimentation à laquelle on nous convie peut nous renseigner sur l'aptitude d'un schéma à expliquer des variantes, mais nous ne saurons jamais si nous tenons le schéma vrai. Et tout autre, quelque parfait qu'il fût pour expliquer des variantes, ne pourrait engendrer qu'un monstre composite, non une édition.

Est-il au moins probable que, à chaque problème quentinien, „trouver un schéma qui rende compte de la répartition des variantes communes", il n'y ait qu'une solution? (Et alors on verrait si, sur cette simple probabilité, il y aurait lieu d'entreprendre le travail, afin de donner une édition, elle aussi probable).

Mais, dans l'état, c'est hautement improbable. Nous savons désormais qu'un problème tout similaire, „expliquer les fautes communes", admet plusieurs solutions. On ne voit pas pourquoi cela changerait quand on se borne, très sagement, à appeler variantes les prétendues fautes; ou, de toute façon, quand on borne son attention, non plus aux fautes, mais aux variantes (quelle que soit la technique pour recenser ces fautes ou variantes, technique qui n'importe en rien pour le fond de la question).

Portée de ces méthodes

En résumé, nous avons besoin, pour éditer au moyen d'un schéma, du schéma vrai, celui qui représente la filiation réelle des manuscrits, qui est unique.

Tout autre schéma ne peut donner que des monstres, non des éditions. Les méthodes qui bornent leur attention à un accident spécial (fautes, variantes) ne nous livrent un schéma expliquant la répartition de ces accidents entre les

divers manuscrits, ne nous livrent pas nécessairement le schéma vrai.

Il faudrait encore montrer qu'elles ne nous livrent, dans chaque cas, qu'un seul schéma.

On pourrait, théoriquement, se contraindre à essayer chaque fois tous les schémas possibles et à vérifier qu'aucun n'est aussi bon, pour expliquer la répartition des variantes, que celui sur lequel on édite. Cette vérification, nécessaire, est impossible: il faudrait essayer des centaines de milliers de schémas.

A défaut de cette vérification, il n'y a aucun moyen de savoir si une édition parfaitement établie selon le canon des méthodes, n'est pas un pur monstre.

La portée réelle de ces méthodes semble plutôt celle-ci: elles pourraient peut-être, dans le fouillis des schémas a priori possibles, filtrer un groupe beaucoup plus restreint de schémas, groupe comprenant le schéma réel: celui des schémas rendant compte de la répartition des variantes. Dans ce groupe se trouve contenu et caché le schéma réel. Logiquement, c'est tout ce qu'on peut demander aux méthodes; par leurs seules forces elles sont impuissantes à choisir, dans ce groupe restreint, l'unique schéma vrai.

Telles quelles, elles montrent assez vite ce qu'on verrait bien sans elles: que dans le paquet de manuscrits, certains petits paquets se forment, certains mss. vont toujours ensemble. Cela est incontestable, mais cela se verrait, semble-t-il, même sans ces méthodes.

Quant à pousser plus loin, jusqu'à la construction du schéma, c'est, dans l'état, illusoire: on ne saura jamais ce qu'on est en train de faire, quand on fera une édition sur un pareil schéma (on saura tout au plus que le schéma, lui, joue très correctement le jeu lachmannien; mais quel intérêt cela peut-il avoir?)

Tout ce qu'on peut faire d'objectif, c'est de tenir compte, dans l'édition, du fait très gros que certains mss. vont toujours ensemble et ne représentent, en première approxima-

tion, qu'un seul ms.; et alors, muni du *Manuel de critique* verbale de L. Havet, éditer dans l'esprit du *Lai de l'ombre* et des leçons ultérieures de M. J. Bédier au *Collège de France*.

P. S. Coculesco

UCL / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TEXTE POPULARE DIN JUDEŢUL PRAHOVA

CIII

Ăl d'a bătut ţăruşu 'ntîi în Slonu nostru a fost popa Costandin. Ieł vinęa dă dîncolo, după o rivoluţiie. A găsit aič poiană frumoasă, loc bun şi s'a ačiuiat ači. N'a vinit numa singur: a mai fost şi neşte surori d'ali lui, dă s'a măritat p'ači, pîn satili dîn apropiiere.

Am şi io un acaftistiier dă pă la o miie ob sute doozeč şi unu, dîn Sibiu, dă-l adusese popa cu iel. Ăiialţi a fost mulţi veniţi: sînt uni dîn alte sate, nu numa dă dîncolo: dîn Strîmbeni, dîn Bertęa. Ba a fost şi Sîrbi: iei ięra meseriiaşi dă mangal. A fost veniţi şi Grečj, că p'atunč a fost sărăčiie mare în Makiedoniia; iei să făčia cîrčiumari. Numa un Sîrb a fost păstor dă vite mărunte.

Slon — Siţă Neculai Popa, 64.

CIV

Čică numa acu ştiu să toarne pentru ziduri, pentru halęa da în vekime să făčia neşte ziduri tari ca un beton.

Aič în sat a fost un han mare. A avut neşte temelii tari, cu neşte ziduri înalte, da zidite tare, ş'acu ie ca o cărămidă dîn iele. Turnătura croz io că să făčia dîn piatră amesticată cu grohotiş. Ięra cîrčiumă, vez că toţi trečia cu oili p'aič, pă la Tabla-Buţii, că nu mai ięra loc pă nicăieri dă trečire, nič pă la Buzău. Îm spunęa tata moşu č'ar h'i fost carantină mai sus dă han, în grădină la Miclęa lu Čiapă, c'ar h'i fost trecînd şi Săcuj cu porči.

Slon — Acelaşi.

CV

Într'o vale ięra o şiră dă fîn mare. Dă unde pînă unde s'a pripăşit în ia un şarpe, dă strica g'itili oamenilor. Ca să să piarză,

oameni i-a pus foc. Cum să zvîrcolja şarpili aşa, numa treče un Mocan p'alături şi h'incă l-a rugat şi i-a fost milă l-a scos pă şarpe dîn foc. Şi l-a întrebat şarpili pă Mocan; „če bine să-ţ fac, că m'ai scăpat dîn anangiie?" Da Mocanu dă colo: „nu-ţ pretinz nimic, vericule!" Ieł ięra bucuros să scape tęafăr. „Să g'ii în cutare poiană, la cutare vreme, c'un voitor dă bine", i-a fost zicînd şarpili.

Mocanu a plecat acasă. La ziua soročită s'a fost gîndind iel pă čin să ia iel: čin să-i h'iie lui voitor dă bine? Şi s'a gîndit că nevasta, čine altu? Ş'a plecat omu cu ia la poiana dă fusese vorba ş'a aşteptat să g'iie şarpili. „Nevastă, să-m cauţi în cap!" Şi cătîndu-i, omu a adormit.

Numa iată că g'ine un Mocan frumos, tînăr, voinic. Ięra c'un iatagan în mînă ş'a făcut semn femeii că îl omoară, ca să poa să să iubiască cu iel. A adus să-l taie şi ia n'a spus nin'ic. Atunč Mocanu i-a tras un tojag şi l-a dăşteptat: „nu ţi-am spus să g'ii c'un voitor dă bine? Plęacă, da să g'ii în ziua cutare!"

La ziua soročită iar s'a fost gîndind omu: „pă čin să iau, pă frati-miu, or pă mama?" Şi s'a dus cu mă-sa. Şi cătîndu-i mă-sa 'n cap, îi vine somn.

Iacătă că g'ine un Mocan c'o legătură mare dă bani şi-i face semn că-i dă iei, dacă-l lasă să omoare pă h'i-su. Docamdată mă-sa n'a vrut; da i-a dăruit aşa dă mulţi bani că s'a predat. Cînd a adus să-l taie, mă-sa s'a înt'iorat ş'a pus mîna să-l opręască; da o doa oară nu l-a mai oprit. Iar l-a dăşteptat pă om şi i-a spus: „cum nę-a fost vorba? Adu un voitor dă bine!"

Mocanu a intrat săracu la părerj; la ziua soročită plęacă singur. Numa să ia o boldeică după iel. Ieł dă-i cu zburături după ia; n'a putut s'o gonească ničdăcum.

Cînd a ăzuns în poiană iar s'a culcat. Dă-i să s'apropiie Mocanu ăl frumos, da dă unde? Boldeica lătra, lătra înzuru omului pînă l-a călcat pă cap. Numa atunč s'a dăşteptat. „Acu suflă pă mosoru ăsta, că acu aş adus un voitor dă bine, ia tę-a dăşteptat! Pričepi čeva?„ „Mai nimic" „Mai suflă odată!" „Parcă pričep". „Mai suflă ş'a treia oară!" „Acuma h'iie pasăre, h'iie orče suflare, tot ştiu če face, če vorg'eşte iele".

Cîn să pleče, şarpili i-a zis: „să nu cumva să spui čę-oj auzi! Să nu spui nimului. Cînd oj vręa să spui să te pui în cuşčiug, să te'mpînzeşti, să-ţ pui lumînare aprinsă şi numa atunč să spui ăluia dă tę-o 'ntreba".

Ş'a plecat omu nostru, bucuros nevoje mare că pričepęa acuma tot če vorbia orče suflare.

Pă la milžocu verii pleşcă jel cu nevasta la stînă. Jel pă cal şi nevasta p'o japă. Mergînd jel pă hăţaş, drumu jera răŭ; nevasta rămînţa tot în urmă. Numa nekjază calu dă doo, trej orj: „haj maj tare"! Da japa: „mj-e greŭ, că noj sîntem patru"!

Mocanu a 'nčeput să mižască a ride. Vez că nevasta jera 'ngreunată şi japa tot aşa. Da nevasta-l vede rizînd: „čę-o h'i cu rîsu ăsta al luj?" Da nu l-a 'ntrebat.

La stînă vine mînzărari cu oili, le mulge. Pă urmă pleacă cu jele la 'nserat, lę-aduče 'n tîrlă. Numa 'nčepe a urla un cîne, cînili ăl maj bun. Începe şi un lup. A zis cînili către lup: „vino, lupule, să jej o oaje, să mînc şi jo!" A 'nčeput să zg'jere ş'o oaje:

Vino, lupule, vino,
Că dăcît trasă dă coadă la mulsoare
Şi cu gălcata 'ntre pičoare
Maj bine 'n gura dumitale.

Da un cîne maj bătrîn începe şi jel a urla:

Nu veni, nu veni,
Că numa un colţ maj am,
Şi p'ăla-l rup în tine.

Da un căţeluş maj mic latră şi jel:

Şi jeŭ cu moşu,
Şi jeŭ cu moşu.

Mocanu atunč a pus pă čjoban d'a omorît cînili d'a urlat întîj. Oaja d'a zg'jerat a dus-o 'n aripa undę-a fost cînili ş'a mîncat-o lupu şi pă lup l-a omorît.

Văzînd nevasta luj asta, a intrat la bănujeli. Cum s'a 's acasă a 'nceput pă bărba-su: „să-m spuj, bărbate, dă če-aj rîs cînd a nekjezat calu!" Bărbatu n'a vrut să-i spuje cu nič un kip, da ja nu-l slăbja din zi în zi.

Dac'a văzut omu că nu maj scapă dă ja s'a luat la rîndça să-ş facă cusčjugu: „fa nevastă, jo dacă ţi-oj spune ţije, jo mor!" Nevasta dăloc: să-j spuje şi să-i spuje. Atunč s'a aşezat în cuşčjug ş'a aprins lumînarça şi cîn să spuje sare un cucoş în pragu tindij: „mă omule, prost maj jeşti. O femeje aj şi nič p'aja nu ştij s'o stăpîneşti. Jo am unsprezeče găinj şi găsesc un grăunte; le kjem pă toate şi după če lę-am kjemat tot jo l-am mîncat". Maj bine ja sfoara din cuj ş'o udă şi zi-j: „asta ştiu, asta spuj".

Da nič femîja nu l-a maj întrebat şi l-a rugat dă jertare.

Slon — Acelaşi.

CVI

Din bitanj, moşule, să face pricolič. Şi cum? Ăl d'al treilea bitan, cîn merge din bitan în bitan şi moare nebotezat, ăla jese pricolič. Aştija face tot ca duhurli rele, tot irezuri. Satana în trupu ălora lj place să să bage ca să lucreze.

Slon — Acelaşi.

CVII

Pă timpu războjului ce-am maj petrecut, moşule! Cîte şi maj cîte! Mj-a'c aminte că n'aveam voje să lom ţujcă şi la noj nu să făcuse dăloc. Venise neşte oameni din Starkiožd şi ne-am învoit să cumpăr. Da cum să intre 'n sat, că ne mirosca Nemţi? Aveam vorbă s'o aducă jej pîn la Tîncava, maj încoa dă Stîngačiu. Jera o jarnă greca, grozav.

Puj jo neşte burijaşe 'n sanije, puj cočenj dasupra lor şi jaŭ boi Marincuţii, că jo n'aveam. Merge şi ja cu mine; ja cu neşte opincuţe peticoase, jo cu bocanč. Ja merge bine, n'alunęca, jo d'abja mă ţinęam la vale. Cînd ažunge m la o podeaşcă aproape dă Tîncava, începe un şir dă lupi a urla pă culmea plajului Bătrînj, între vîrfu Skjauluj şi Tîncava. În mine intrase h'iori morţii. Nu ştijam că jej nu urmează, credeam că sînt ca şi cînj, da jej n'are urmă. Ca să putem fugi maj jute am dăžugat ş'am luat numa boi cu noj. La o casă să dădea cînili grozav, să dădea dă mama foculuj. Nu j-am găsit pă oameni ăja în Tîncava ş'am mers un să dădea cînili. Ăla nu ne primca; nu vrca să čerte cînili dăloc, pă urmă m'a cunoscut. Am băgat boi într'un grăjd, noj am intrat în casă: jera o fumărije ca acolo, vaj dă noj!

La zio ne-am dus ş'am găsit pă oameni undę-aveam vorbă. Încărcăm noj ţujca, plătesc şi plecăm. Cînd maj apropjem noj satu, într'un k'jeptişor dă djal să rupe žugu. Mă! Noroc cu femeja. S'a 's fuga 'n sat, a tîrşît un žug şi l-am pus. Pă urmă fricâ cu Nemţi să nu ne prinză cu ţujca. Am pus lemne pă sanije, crăčj; dădăsupt ţujcă. Ş'am trecut.

Da lupărije ca aja n'am maj văzut.

Slon — Acelaşi.

CVIII

Am învăţat şi jo carte, preţ dă doo clase. Şedęam în băngj ca cum mă ujt. Învăţam pă abečedar, că l-am ţinut pînă maj acu, da mi l-a prăpădit o fată. Jera o žumate cu če je pîn lume ş'o žumate cu rugăčunj, că tribuja să le ştim bine. Jera în jel şi porîncilj. Aveam un dascăl bun şi bine ne dicta învăţătura; jera Grec, îl kjema Niculaje Cocoşjel.

Avęa o cucută lungă și ca să ne sperije să h'im cuminți îi zičja zmetije. Știu bine că jera cucută, că jera și n'iros, da dă jel fala jera mare.

Slon — Apostol Barbu, 60.

CIX

Dă răčjală mult je bună četina dă neçiper. Să pune 'n scăldătură și je bună nevoje mare. Da ujte că nu toți să osteneşte să-l aducă după munte. Je la Tabla-Buții o grămadă. Jel face neşte bobițe; noi le zičem neçipene. Fačem din jele čjaj. Je bun dă multe halęa.

Slon — Acelaşi.

CX

Je la noi pă Suvelnița o pădure dă-i ziče Băženije. Îi ziče pă Suvelniță, h'incă g'ine aşa ca o limbă ascuțită, sęamănă cu o suvelniță. Am auzit din bătrîni că pă vremęa Arvaților fuğja femeili în păduręa aja dă-i ziče Băženije. Vezi că Arvați jera spurcați: îş bătęa žoc dă fetili oamenilor și dă femei. Și fuğja bjetili pă piraje, pîn bunğetu brazilor. Le dučja oameni dămîncare, da avęa un sicret. Jei striga: „na Bălaja! na Dumana!" Și jele zg'jera ca vačili, ca să nu le simță păgîni.

Ruși čică nu jera ca Arvați. Stătęa femeili în sat. Spunęa mama că bătrîna le dučja mîncare la casa lu moși-su. Ducîndu-le s'a 'nk'jedicat dă prag. Da Rusu dă colo: „bre, cazajcă, čę-aj făcut?" Ja s'a sperijat ș'a vărsat mîncaręa. Da Rusu ălălalt către jel: „las la čjontęa, c'aj sperijat cazajca!" Să vede că jera maj dă omenije.

Slon — Acelaşi.

CXI

Acu noi aștija dă trăim acuma lę-am văzut arama la Nemți. Să lik'ise aičja; credęa că nu maj plęacă. Vręa să 'nvețe și limba. Jera unu dă-m ičja n'ije că grjeu vorg'im noi. Că noi zičem une lăcujește g'itili și gražd și coșar; une lăcujește porči, cotęață or cočină, la găinj coteț or pătul. D'aja le zičem noi acu la rațe cînd vrem să le ačjujăm: pătul, pătul!

Slon — Acelaşi.

CXII

Încaj boala fagului tot je bună la čeva: vîscu je bun dă răčjală; să face čjaj pentru tuse. Da pă brad vine dă să face dintr'o četină ca o crăcuță ș'apăj să 'nfăşoară unili pă altili, să 'ncleștęază dă să face ca un pămătuf. Și je verde frumos ca și

bradu, da je ca o rah'ilă pă jel că numa vine dă-l usucă. Are și răşină pîntre lamurli-alęa multe. Noi îi zičem perije.

Slon — Acelaşi.

CXIII

Negura g'ine c'un n'iros or dă fum or dă pučoasă. Iče c'aduče ploaje. Da să vezi čę-am băgat jo dă sęamă h'iind ca pădurar. Să lăsase aşa ca o čjață pă Clăbučet. Zic: tribuje să ploo. Numa s'a ridicat și văz pă alg'ine bîzîind pă copačj. „Če să h'ije?" Aplec și jo un sulinar, mă ujt pă frunză; jera ca un fel dă polej. Čerc cu limba; jera dulče ca n'jeręa. Ce ńinune să h'i fost asta? D'aja să 'ndestula alg'inili.

Slon — Acelaşi.

CXIV

La bitani aștija n'ije nu-m plăče cum le ziče lumęa „din florj". Astęa s'a luat din bătrînj. Da numa Majca Domnuluj a primit din florj cînd a vinit Arhançjelu la ja să n'iroasă un mănunkj dă florj dă crin. La noi pămînteni care azj sîntem, ar tribui să-j zică aşa cum je: făr dă leğe.

Slon — Acelaşi.

CXV

Am auzit și jo multe daravele cu Jelili. Iče că merğe pînză, și dacă le ziče pă nume čică te počjește. Tribuje să le zică „Ali frumoase". S'o h'i făcut jele din služnicili lu Alixandru Makjedon, carę-a luat apa g'ije.

Slon — Acelaşi.

CXVI

Auzjam dăla moș State Manęa cum a trecut Cuzęa p'ači spre Kjeja. Jera 'mbrăcat c'un anteriu ca o çjebă lungă cu găjtane. J-a čerut lu moș State Manęa să-l tręacă la Mîneči-Ungurenj. Ș'a găsit un căruț cu roatili d'a 'ntregu, ca tăvălugu. Pă drum spre Șipotu-Hoțuluj jera un drum strimt și straponta numa călugărj. Jel jera 'mbrăcat tiptil și s'a 'ntîlnit c'un stareț c'un suruğiu și ăla pljosc! În unkjașu lu Cuzęa să-i facă loc. S'a sculat Cuzęa și l-a tras pă unkjaș în drum; că jera ăl maj rău drum ăla pă apa Telęaženuluj. Cînd a ažuns pă Cîmpu-Ardelii, moșija skituluj, j-a zis unkjașuluj: „dă drumu caluluj să pască!" „Nu-j dau, că mi-l ja la obor!" „Dă-j drumu!" Și cum j-a dat a și vinit dă l-a luat la obor. S'a năcăžit Cuzęa rău. Cîn să-l primjască nu l-a primit nimenj, că socotja că n'are cu če să plătjască.

L-a mînat din kilije 'n kilije. N'a zis nin'ic, așa a văzut cum ce fel ișera p'acolo.

Pă urmă a venit în iniformă. Acolo le-a scris setența; atunc i-a dăspămîntenit. Că aștija, călugări aștija ișera ăi mari hoți. Tot Cuzea a dăsființat și skitu dăla Tîrșor. Ț-am văzut jo zidurli cînd am fost la tîrg la Cornățel. Îm spunea unu că ișa pîn pădurea din dos cu ajne ajducjești, fura, omora, și ișa pă urmă dă le săruta oameni mîna.

Ț-a dat afară Cuzea și l-a lăsat pustiu.

Slon — Același.

CXVII

Mai dihănij ca la Curu-Munteluj nu să mai poate. Cîn ișera tata flăcău a lăsat p'un măluștei patru boi acolo. A venit dihăniili peste iei. Atîta s'a luptat că li s'a fost îngropat picoarili 'n pămînt, numa unu a scăpat.

Încaj dihăniili-astea dă rîșj sînt cum je năluca. Povestja Costakje Cîrstea din Bătrînj că să 'nțelesese odată cu păduraru Crețulesij să taje o sută dă bulimačj și să-j ja noaptea. Ice: „m'am dus cu caru, cînili a rămas la odaje. Legînd jo maldărili, văz că g'îne un cîne la mine. Ișera o lună frumoasă. Credeam că je al mieu. Aș! Ișera nalt, supțirel și 'nflorat. Să ripede la mine, pui mîna pă topor. Dau cu toporașu, sare ca o năluca. Nădușisem apărînd și strigînd și 'n gura mea jacătă cînili, ș'a luat-o rîsu la fugă. Ț-am cunoscut pă urmă urmili".

Slon — Același.

CXVIII

Frunză verde trej smičele,
Pintre norj și pă sup stele
Zboară doo turturele.
Una zboară și să duče,
Alta cade jos și plînge:
„Aștеaptă-mă, surioară,
Să-m crească d'o aripioară
Ș'apoj noi, soro, nę-om duče,
La lacu cu apă dulče,
La lacu cu apă bună,
Că sînt neagră dă străină."
Čine-j străin ca mine?
Numa floarea din grădină;
Da nič ja nu je străină,
Că je 'n pămînt cu rădăčină,
Čine-j străin ca mine?

Numa cucu din pădure,
Că-j venit nu știu dă unde;
Da nič jel nu je străin,
Că face cuib și scoate pui
Și-ș face večinj dăstuj.

Slon — Același.

CXIX

Pusei pînza cîn da frunza
Ș'o sfîrșii la Sîn-Văsii.
Če făcuj dă mă pripii?
Apăj din ițe pînă 'n spată
Trečе-o japă deșălată.
Din fușčej pînă 'n fușčej
Trečе-o scroafă cu purčej.
Pusej pînza după casă,
Čine-o treče să mi-o țeasă.
Čine mi-o noda un h'îr
Îj dau činč oca dă g'în.
Țesę-un cot, îl zvîrle 'n pod,
Țesę-o natră, o zvîrle 'n ladă.

Slon — Același.

CXX

Frunză verde, foaje lată,
Fata mamj-a lăudată,
Cu cînipa nelucrată;
Cu casa nemăturată;
Cîn je vorba dă gunoi
Tribuje un car cu patru boi
Și mai tribuje încă doi.

Slon — Același.

CXXI

Apăj če dă sărbătorj mai țineа înainte vreme femeili dă nu lucra. Încaj după Paște marțili și joili; după Rusalij jar așa. Ičia că dac'o lucra le-apucă din Rusalij. Ș'acuma le mai ține. A treja marțe după Paște îj ziče Ropotinu; nu lucra femeili, că ișera rău dă urît.

Slon — Ion Anton Ogrezeanu, 48.

CXXII

Da 'nainte vreme n'avea omu nevoje să lucreze atît. Lucra dăla Măčinič pînă la Sîntu-Dumitru: pleca la cîmp. Acu lucrează toată jarna pîn ger și mai că n'are cu če să hărăni. A ișit acu favrica asta; lucrează omu și duminica pîn la doospreče, că-l dă afară din službă.

Slon — Același.

CXXIII

Auzjam dăla părinţi că zičęa: „mînca-tę-ar g'jermi neadormiţi". Şi ujte că j-am şi văzut în nenumărate rînduri. Sînt mič şi să ţin şir; trăjesc la munte pîn locuri curate. Čęasuri întreği j-am văzut cum merğe şi nu să opreşte. Nu să astîmpără undeva; merg întruna într'un şir, unu peste altu.

Iče că la žudecata dă apoj jej o să mînče pă čej răj.

Slon — Acelaşi.

CXXIV

Jeram pădurar cînd am văzut o vită mursicată dă rîs. Jera vaca mă-sa şi cu o mînzată pă Siriu. A kinuit-o doo čjasuri: j-am auzit zbjeratu şi nę-am dus. Jera tǫată plină dă sînğe şi ğemęa. Îj făcuse o bortură pînă aprǫape dă riniki şi jera vînătă dă 'nveninase. Vaca mă-sa jera tǫată plină dă sînğe, cum să luptase şi ja.

Păj vjarili rîsuluj sînt maj lunğj, sînt ca la hîreţj.

Slon — Ştefan David, 43.

CXXV

Ţiu postu, c'aşa am pominit: patru posturj pă an. Dacă n'aş ţine, cu če drag, cu če haz, aş maj aştepta jo sărbătǫaręa-aja.

Nę-a maj zăpăčit ăştija cu zililę-astęa rătrase. Nu călcăm în pornožj, călcăm p'alăturj. Parcă nę-am stricat credinţa după pomeniręa carę-a fost. Da băgaţj dă sęamă că jarna nu g'ine pă cum je acuma, nič primăvara; să nu puj pămîntu pă nemţeşte, că değeră. Tot maj bună a fost leğęa nǫastră.

Slon — Dun'.tru Stan Stojca, 70.

CXXVI

Dă ăştija tinerj ne gîndim c'o să h'ije cam gręu, c'o să-j puje fudulija g'ine. Pînă şi la vorbă maj că nu ne maj înţeleğem; sînt în stare să zică că noj nu maj ştim nin'ic. Munca nu le maj plače, că je cam gręa.

Noj am umblat cîrtožiţj. Nu pominęam refenęa la cîrčjumă. Acu nu maj dăosibesc copilu n'jeu dă bojer, cînd jo ştiu g'ine că n'are dă unde.

Datorij la jej! Noroc cu bănğili. Înainte cîn căpăta omu un franc ičja că multe parale a lụat. Acu ja cu miili şi pîn le plăteşte če face? că uni întîrzije. Je g'ine să jej banj dăla bangă, da să ajvă omu capitalu luj, să răspunză curînd.

Je g'ine şi cu bănğili ca şi cu cartęa, că nu te strică h'itečine.

Slon — Acelaşi.

CXXVII

Lucru ăl maj dă sęamă je să ajvă omu pămînt, să puje să samene, să facă bucate, să facă bilşug. Asta je ăl maj coprins lucru. Din pămînturj să hrăneşte omu, că din pămînt sîntem şi noj.

Da numa cu meserija je greu. Cînd scade omu, să îmbolnăg'jeşte, nu maj are cu če trăi. N'aj mutră să-ţ dęa nič un ban, că n'aj garanţije pă če.

Jo am fost dogar, da acu maj că nu maj am lemn; nu ne maj putem ărăni cu meserija asta. Ğ'ine dă dîncolo cu dogărije, că ăja au lemn bun, numa molift. Mă ujt la briboj, la čjokije, la gărdinar cum stă dăğjaba.

Slon — Niculaj Ivaşcu, 57.

CXXVIII

Am fost odată cu căruţa în Rîfov ş'am mas la un învăţător. Dîndu-ne noj la vorbă' nu ştiu cum lę-am spus că mi-s boi ğemenj. Da ăja: „să nu spuj nimuluj asta, că-ţ mǫare un bou!"

Čică-ţ fură cuju din inima căruţij şi face cu cuju ăla. Cum o apuca dă face, cum mǫare un bou. Je bun să-l arză, să-l sfîrîje în apă şi să bęa omu, că-j treče dă žunçj ca cum j-ar lụa cu mîna. Vezj cum o h'i asta cu ğemeni, că şi femija carę-a făcut cok'ij ğemenj n'aduče alta la scrîntjală, numa pă ja. Să pune o nu pă prag cu k'ičoru or cu mîna scrintită şi ja-l calcă dă trej orj, dă-j treče omuluj.

Slon — Acelaşi.

CXXIX

Sămînţa vekje a nǫastră am înţeles şi jo dăla părinţj c'a fost veniţj dă dîncolo, din Transilvanija. C'aşa a fost satu ăsta, dă adunare. Mulţj d'aič să trağe dă dîncolo; fuğja d'acolo dă armată, or venja p'ači după vre-o muncă. Noo čică nę-ar h'i fost altu numili, ăsta d'acu tribuje să h'ije polecre. Cu nume ca al n'eu s'a prăsit aprǫape ca un sfert dă sat. Da o grămadă sînt cu nume dă polecră.

Slon — Crăčjun Čjapă, 70.

CXXX

Nagodilj-astęa ali comuni te bagă 'n sperijeţj, plătindu-le. Nu maj plătjam garda, că jeram dăstul bătrîn, da acu dă trej anj jar m'a lụat să le plătesc.

Da tot tăxij peste tăxij: te čjuguleşte ca cum bufniţa păsărili. O căldăruşă dă h'ierb rakiu şi p'aja tăxij.

Jera maj g'ine 'n vekitură, nu ca acu dăstule cjugulelj.

Slon — Acelaşi.

CXXXI

La noj, Slonarí, a stat în nădeždea pădurilor. Acu cu favricili astea să taje toate pădurili. Vaj dă âj dă rămîne, că n'o să maj ajvă nič un lemn, nič să 'nveleáscă o casă. Greu are să trăjască. Gjaba face plantaţije, cum îj ziče jej; ştiu c'o să ne toače bjetili g'ite. Ne-a luat pădurea, a luat smîntîna. Şi pă islaz maj jera cîţi-o delniţă dă s'ačjuja o g'ită, acu a lăsat cîţi-un sulinar colea, colea: n'are un să maj s'ačjujeze o g'ită d'o k'jatră. C'a fost în vara asta o k'jatră mare, o sfoară aşa dă ne-a k'isat şi cînipa. A tocat castraveţi, varza: puterea lu Dumnezeu. Cîč a lucrat oamenî în zilili care je oprit, d'aja cade k'jatra.

Slon — Stan Mariţa, 57.

CXXXII

Lucram odată cu nenea în pădure şi n'i să face sete. Am făcut o boltokiţă la un pîrîu, să bem apă. Cum am băut, cum ne-am župuit: am băgat dă seamă că din aja.

Čică je bună roa după jarbă sau după grîu, pînă nu dă soarili. O ja omu în batistă şi să şterge cu ja. Je bună oar dă če.

Aveam odată rîje şi cîte-am făcut: leşije tare cu pelin. Nin'ic. Da cu roo s'a log'it ş'a trecut.

Uniorj čică župujala, hămătura, tusea, rău la inimă le dobîndeşte omu din jele. Le-aude omu 'n tindă cum vorg'jeşte, da să nu zică dăloc nin'ic.

La unu Jonică nu ştija g'jata má-sa če să-j maj facă dă župujală. J-a trecut cu ajazmă dála Izvoru Tămăduirij. Numa dă trej orj s'a atins. Acu je cum eo rîdikje dă g'ine.

Slon — Acelaşi.

CXXXIII

Le-am zis odată la arventişti: „má, faceţi şi voj ajazmă?" Čică: „nu, lom în ziua dă Bobotează apă". „Vezi c'o sfinţeşte priotu dă are putere şi la voj".

La noj sînt v'o trej. Gîndesc că i-e maj uşor dă ţinut. Nič o sărbătoare: numa simbăta. Nu maj ţin mjercurja, vinerja şi d'aja-i trage inima.

Jej čică je păcat să te'nkinj, da atunč cum maj k'jere cîţi-o namilă? Să te 'nkinj în inima ta, să nu arăţi.

Jeram odată la tîrlă la un om, şi jera o ploaje mare. Treče unu: „primeşte-má, vericule, să m'ačjujez!" Omu să 'nkina dă ploaje, să păzjască Dumnezeu dă v'o năpaste. Da ăla: „če tot îţi scoţi oki?" L-a scos omu afară din şop pă ploaje: „jeşi, bîzgadîje, afară!"

Să nu poată omu să să 'nkine 'n tîrla luj!

Slon — Acelaşi.

CXXXVI

Am fost prizjoner la Bulgarj. Am dus-o âj maj rău. M'a luat dála Turtucaja şi ne-a dus pîn Sofija, în Makidonija. Am trecut pîn doospatru dă tunelurj. Ob zile nu ne-a dat dă mîncare: la patru inş cîţi-o pîjne pă zi. Mîncam burujeni, coż, če găsjam. În drum spre Makidonija ne-a luat âj dă ne păzja ajnili cu d'asila după noj. Numa a işit un ginerał nemţesc: „aşa v'a dat voo drumu dála Rumînija? Da noj dă colo: „ni le-a luat." Şi jel ne-a întrebat dacă cunoaştem pă čin ni le-a luat. Da jera santenele: Albanež, Turčj, Bulgarj. Le-a zis ginerału: „să le-aduceţi ajnili 'napoj, că vă 'mpuşc." Dă dă unde! Aveam o manta bună dă tot şi ca s'o scap am izmenit-o: j-am tăjat o bucată dîn ja şi merğjam aşa ca un prost. Peticu l-am pus în trajstă.

Un an dă zile nu ne-am spălat noj dăloc, dăloc! Jera pă noj cum je čenuşa: unğilli ne jera vinele. Nu ne-a făcut nič itubă. Să 'mbolnăg'ja sărači şi murja; numa dup un an a adus itubili. Jo mă izmenisem dă tot dă mîncărime, dă venin şi dă nemîncare. Număram fasolţa bob cu bob în castron. A murit şi unu dăla noj din sat. Âj d'a trăit la Nemţi a dus-o maj bine; da âj dăla Bulgarj a dus-o rău dă tot.

Jo am trăit maj binişor, că mă pričepeam la dogărije. În satu ăla une-am stat jo jera o companije dă Bulgarj, cum îj zičja jej o „skladă." Nu prţa făčja jej lucrurli bune: jera nesăvuiţi. Jera în sat o moară dă urez şi i s'a rupt fusu. Nu, că să fac jo unu! Da jo, če maj făcusem jo fus la moară? şi maj cu seamă cum jera la jej, că vinţa maj mare ca cum je ăla dăla k'io.

Sînt cam nečilivizaţi jej, da femeili să poartă tumnaj la fel ca p'aič. Makidonenčili au alfel portu, c'am fost într'un sat la munte să lom lemne şi le-am văzut.

Şi cum maj plîngja săračili; credţa că le făčem v'un rău. Da noj: „sîntem Rumînj, nu vă facem nin'ic." Da nu prţa 'nţeleğcam cum vorg'ja jele: romîneşte cam aducja.

În satu une-am stat vinţa din munţi o apă h'iartă. Opărja fe neili rufili şi noo cu apă d'acolo ne h'jerbţa fasolţa.

Cînd a fost să plecăm ne-a pus în tren, nţ-a dat pîjnea pă şapte zile şi ne-a dus pîn la Ruşčjug. Acolo čę-am maj păţit! Am stat în cazarmă dooşčinč dă zile. Acolo jera un hoţ dă Albanez, pus să omoare lumţa. Munčjam pîn nu maj putjam şi bătaje tot mînca oameni.

Ne-a dat un pământ lung dă şase metri să-l facem adînc d'un metru, la un om p'o zi, şi pământu să-l cărăm la o umplutură. Nu mai jera dă trăit! Da o g'iată Bulgăroaică: „suferiţi, suferiţi, că mîne vă dă drumu". Ş'aşa a fost. C'a doa zi am dat lopeţili în primire şi ne-a dat drumu d'am trecut cu vaporu în Giurgiu.

Acolo ne-a dat o domnişoară dăla Cruceşa roşiie o pîne şi cîte cinc lei. „Să nu spuneţi că sînteţi bolnag'i", ne-a zis un ofiţer dă vorg'ja romînească, „că să vă dea drumu să plecaţi". Ş'am vinit pă jos dăla Giurgiu pîn la Bucureşti şi d'acolo tot pă jos pîn a-casă. La Ploieşti am găsit o femeje d'am întrebat-o dă ăi d'acasă şi mi-a mai vinit coraz. Dăla Vălenj încolo nu mai scăpam dă cunoscuţi. Plîngja cîn mă videa, dă n'ila noastră.

Slon — Acelaşi.

CXXXV

N'i-aduc aminte, maică, că pă vremea mea să mărita fata mai uşor. Acu je greu.

Jete je la noi o vecină vrenică, dă război, dă cîmp, dă toate halea. G'ine cîte cineva, îi plăce, face vorbili, da să strică toate. O h'i şi pentru că i-o h'i murit ursita jej înodat la gît, da n'are zestre. Că acu să cată cu zestre multă, să h'ije şi pămînt şi franci. Dacă nu je să ajvă omu le dă dîn ciur în dîrmon. Pîn alte părţi are lumea pogoane dă loc; aiĉ a crezut lumea în munte, la pă-dure. Cu banj s'a's omu ş'a luat malaj, legumă ce j-a tribuit. Dă strîns nu poa să stringă, c'a işit şi cu ajnili tot scumpe. Le face poĉite, cum mă n'iram jo cîn mă ducjam dă puneam porumb la Ploieşti.

Slon — Ana Dumitrescu, 68.

CXXXVI

Ĉicá rîsu ăsta, h'incă-j iĉe-aşa unde ride ca şi omu, o h'i făcut dîn pricolič. Je ca şi lupu, da je mai îndesat, mai scurtuleţ. Cîte neamuri dă florj, toate je pă jel. Jel îndeamnă pă lupk'i să sară la g'ite, la orĉe. Jese şi vara să sară la g'ită s'o mînce; je rău. Uni a fugît cu surla dă pă Bisca, dă frica luj.

Slon — Aceeaşi.

CXXXVII

Nu preţa ştiu burujenili dă leac, da cunosc şi jo una dă-i ziĉe muma-pădurii, ĉiĉ trăjeşte pîn pădure. Jera multă 'n Stîn-gaĉju, un s'a făcut acu secătura asta dă furnicar. Altă burujană jarba ĉjutii îi ziĉe, că p'acolo numa ĉjutili uşoare trăjeşte. Je bună pentru vătămătură. Şi mult n'iroase frumos cîn o plămădeşte omu în ţuică s'o beа.

Muma-pădurii creşte pă Teleženel, pă Drăznita a n'icá. Face o floare roşiie, cam ca moţu curcanului. Ĉine-o sapă în ziua dă Sfîntu-Gjorgje, înainte dă leturgjie, je bună pentru g'ite să le g'ije lapte. O k'iseaza g'ine, o bagă 'n tărîţe ş'o dă s'o mînce g'ita. Omu o plămădeşte în ţujcă: je bună dă speriitură.

Dă bubă, dă umflătură je bună foaja dă lepuş-dă-caprá. Are o floare galbină ş'o foaje rătunžoară, asprişoară.

Lepuşu-dă-gaje să face drugulej înălticuţ şi cîn je crud îl adună lumea, îl curăţă şi-l mîncă gol.

Slon — Žoiţa Dumitru Tudorakje, 70.

CXXXVIII

Ăl mai tare dîntre sfinţi je Sfîntu Aralambije, ăla je tare dă ţine pă ĉuma în frîu. Facem colivă dă ziua asta, dă păstrăm să punem cîte-o ţîră în sămînţa dă porumb, la g'ite. Cîn bolnag'jeşte cîte ceva pune colivă d'aja şi treĉe.

Slon — Aceeaşi.

CXXXIX

Burujană urîtă je tutunu, da uite că treĉe dă jel la o rană, la o bubă, la ceva. Unu a obložit falca calului c'o mînă dă tutun, că-l tăjase c'un topor, şi j-a trecut în patru zile.

Dă tăjetură mai je bună jarba-hoţului. Je în kipu susajului şi creşte înaltă cu foaja crestată. Creşte pîn pădure. Păsemne le trečja la hoţi dîn pădure cu ja.

Maţu-pămîntului jar je bun tare dă răni dă vindicat. Jese aşa ca un maţ lung dîn pămînt.

Slăbănogu je bun la răĉjală, să făĉj baje cu jel.

Slon — Dobra Radu Popa, 76.

CXL

Da dacă vrej să h'ij sănătoasă tun, să te scalzj în noaptea dă Bobotează la g'rlă. Jo aşa am făcut totdauna şi jote-mă că mă aflu g'ine, mulţumesc Domnului.

Altili în noaptea asta să ţine dă drăĉij: pune doo h'ire dă păr dă porc pă vatra arsă să vază dacă să 'mpreună. Dacă nu, nu să ja cu cîn je drag. Şi cîte altili!

Slon — Aceeaşi.

CXLI

M'am luat jo dă m'am făcut ĉjoban fără ştirea părinţilor. Trecîndă oili pă la noi, m'am luat şi jo dup'un cîrd şi n'am spus

la nimeni. Şi mult ieram bărbat, că mă trăgja inima; d'aja le plăcja stăpînilor. L-auzjam tainindă pă stăpînă-n'ju odată cu scutaru: „mai g'ine dădjam fata dup'un čjoban vrenic, că ştiu c'ažunge tîrlaş, dăcît dup'un bljot dăla oraş".

La munte ieşti ăl mai feričit; la vale je greu.

Ieram odată la Balači. Ne dădja bojeru notreţ s'avęa şi jel g'ite 'n sajvan. Numa a dat un g'ifor mare ş'a rupt grinzili dăla acoperiş cum je jel lepşit aşa, rămăsese doar o obraţă. A omorît din g'ite, vačili s'a sperijat, oiţili s'a dat lingă tandîr. Nu să le h'i lăsat văcari să să domoleascâ g'iforu; lę-a luat la drum, şi h'ieşcare a luat-o, care 'ncotro zăpăčite dă tărija g'iforului grozăg'it. Tomna 'n Ialomiţă s'a băgat d'a-dreptu. Da oiţili merg pînză, drăguţili.

Čeraşu — NiculajOnčjoju, 50.

CXLII

Vîntu la cîmp je peste poate. Ş'un băiat maj n'ic ştije cînd g'ine crivăţu.

A 'nčeput odată un ğifor mare, ş'un čjoban dăla Slon dorn'ja žos. A nins pă jel dă n'a simţit. Cîn s'a dăşteptat jel nu maj putęa işi. Noj ştijam dă jel, da credęam că s'o h'i sculat. Cîn unu maj n'ic a văzut pă unde işja sufletu luj: jera ca un hurloj şi sus ğemuleţ dă ğiaţă. Am muncît dă l-am dăzgropat şi l-am scos g'iu. Şi l-am dus la o zăvadă.

Čeraşu—Acelaşi.

CXLIII

P'altu îl apucase g'iforu într'o suriă mare, în o pădure. Jera c'un fratę al luj, spirtos nevoje mare. Ăsta plîngja că nu maj putęa işi. Ălalt dăloc: a spart un ştęand dă-l avęa ş'a făcut foc; a maj stricat ş'o fulajcă. A băgat zăpadă 'n čęaon ş'a făcut mămăliguţă ş'a mîncat cu brînză. S'a rupt grînda dă greutate, a vinit pă hambaru dă mălaj, ăsta bljotuleţ mînca ş'ăl spirtos plîngja.

Čeraşu—Acelaşi.

CXLIV

Acu a işit cu doftori ăştija pentru oj ca să nu să 'mbolnăg'jască dă vărsat. La bojeru unde jeram jo l-a lăsat pă unu d'a făcut la urekje la v'o čînzeč dă oj şi dă unde, dă unde că toate a orbit şi multe a murit. Tot čę-a apucat Mocanu dă ştije, tot aja je maj dă folos. Scutaru are dă grijă să altojască cîrlani din Vineręa-mare pînă 'n Sfîntu-Dun'itru. Dac'o lasă vara, ja vine dă să scark'înă şi face o bubuliţă roşije pă care să pune musca.

Cîn s'a 'mbolnăg'it oaja dă vărsat îl face'ntîj pă la ije; je cît pruna cîn poţi să 'năcreşti cu ja. Dacă moare o oaje dă vărsat, îj lom pielęa, o lăsăm să să zvînte ş'o băgăm la dăsag. Ca să altoim cu ja o băgăm în čęaon să să moaje. Stăpînu ne căpuja c'un ac cu h'ir dă mătasă. Îl mujam în zęama aja şi străpundęam oaja la coadă. Oaja să cunoaşte pă deşte dă je străpunsă.

Čeraşu — Acelaşi.

CXLV

A maj multă gălbęază am băgat jo seamă să ja din roo. Am tăjat odată un mjel care nu să 'mbolnăg'ise dă gălbęază, jera sănătos, bine, şi l-am şters pîn jarba mare plină dă roo cu pielęa caldă ş'am ţinut-o pă urmă la căldură. A treja zi jera pă ja cum je puričelu cîn je n'ic, aşa n'işca pă ja.

Da običejurli din vekime n'o lasă la vale să pască pîn zlătinj, pă haja, pă hajlaltă.

Čeraşu — Acelaşi.

CXLVI

Če crezi? je mare lucru cîn ieşti învăţat cu oili ş'apăj să te dăsparţi dă jele, maj ales cîn mîj singur.

Să vorg'eşte c'ar h'i fost în spre Sinaja un čjoban şi cîn s'a răvăşit oili jel a rămas cu cînzeč dă mjoare. Čičă j-ar h'i zis unu să nu să 'nşoare pîn n'o maj avęa cînzeč. Da stăpîn-su dă colo: „dacă staj ačj pîn la primăvară, îţ maj dau cînzečj". Jel a rămas acolo şi n'a stat loculuj dăloc: a muncît din greu. A pardosit stîna cu k'jatră şi strunga. A fost aducînd apă la stînă. Da cînd a fost vinindă g'iforniţili alj marj n'a maj avut če face dăcît işja şi jel cîn să maj lumina, dă maj făčja cîte-o pîrtije ceva.

Cînd a vinit primăvara şi s'a fost urcîndă oili la munte spre stînă l-a văzut čjobani cum a işit din stînă ş'a pornit către un vîrf să le jasă înainte, şi cînd a fost văzîndă jele oiţili s'a pus žos şi a murit.

Če crezi, dă dor! D'aja-i iče „Vîrfu-cu-dor".

Čeraşu — Acelaşi.

CXLVI

Am auzit din bătrînj că în comuna noastră a fost un skit mare dă călugărj. Cînd a trecut Turčj în ţara ungurească a pus foc şi skituluj şi la o biserică dă lemn care maj jera. La biserică să cunoştęa lemnili arse. Din skit maj rămăsese zidu; cînd jeram jo maj mic jera zidu nălticuţ. Călugări numa a fugît, pă urmă numa a vinit oameni şi şi-a făcut biserică.

Unde je acu biserică a fost în faţa skitului, să spune, un ćireş mare şi d'acolo ş-a rămas numili comunij dă Ceraşu.

La noj sînt moşnenj. Care sînt clăcaşi a vinit dă dîncolo şi s'a ačjujat ači; jej n'a avut pămînt. Mai toţi la noj au căruţă cu boj şi stranporţează lemne la vale. Uni duc şi var, că au varniţi. Făcem şi ţujcă. A dîn urmă ţujcă noj fi ićem poslete: uni face oţet dîn jel vara, alţi-l pune înapoj în căldare în loc dă apă.

Ceraşu — Alexandru Popescu, 76.

CXLVIII

Noj bătrînj am văzut şi dîn urmă cum a fost şi cum je acu, da maj bine n'o să h'ije. Nu te uiţi dumneata la Slonarj: cumpără mălaju cu kilogramu ca la Bucureşti şi case marj ca la bojerj! Nu je vorbă că bani dă azj hîrtije je, hîrtije rămîne.

Ş'apăj cu skimbărilj-astea dă guvernanţi n'j-aduc aminte če spunęa dîn bătrînj. Čică dă n'avęa omu cu če plăti Turculuj unğia omu cu n'jere şi vinęa g'jespili să-l sugă. Da nevasta or v'un voitor dă bine: „haj să le gonim!" Şi jel săracu: „nu le maj daţi žos, că g'ine altili; astęa sînt sătule şi n'o să mă maj muşte, da alęa d'o hi să g'ije sînt flămînde şi mă stinğe dă 'nţepături".

Ceraşu — Acelaşi.

CXLIX

Cîn l-am văzut jo pă Cuzęa jeram băjecandru dă umblam cu caprili. L-am văzut la Valęa-largă trecîndă cu dojspče băjeţi tinerj; s'a us la skit, lę-a luat pămînturli. Jera c'un zejkjoj găităнit, nu ştijam că je jel. N'j-a spus oameni: „uite Cuzęa!"

Jera un om nălticuţ, legat şi maj maturel.

Ceraşu — Ion Bojeroju, 78.

CL

Acu s'a skimbat multe, majcă, la noj în comună. Spunęa mama cînd a vinit ja g'jata ajč jera p'ači pădure mare, că dacă te rătăčjaj te minca lupk'i. Am pominit la noj o masă lată şi groasă, faţa jej d'o palmă: jera pusă pă tronu jej. Acu lę-a tăjat pă ţoate, parcă n'ar maj h'i fost; pręa s'a curăţat tare locu. Acu s'a făcut lazurj dă fîn, n'are dă un să maj nožjască.

Ceraşu — Zinca Cožocaru, 62.

CLI

Sînt doj H'ilepj şi noj fi ţinem cu grijă: je unu dă ţoamnă, pîn postu Crăčjunului, altu je dă primăvăra, fi maj ziče şi H'ilepu-ăl şkjop, la februar. Čică să nu daj gunoju afară în zililę-astęa, că mîncă g'itili lupk'i.

Ceraşu — Aceeaşi.

CLII

Cu comorilj-astęa, majcă, frate dă frate să dăsparte. Čică s'ar h'i dus la moară unu Toma Drágoj şi cu Marija lu Ţordakje. Ja a văzut stărlučindă lîngă mal, că să dărîmase rîpa lîngă gîrlă. Ăla a fost izgonind-o să să ducă singură la moară. Čic'ar h'i fost într'o lădiţă ş'acasă ar h'i pus-o 'ntr'un ştęand dă brad ş'a pus čenuşă peste jej: jej să apără cît poate că nu je adevărat. Da nič nu poate să-j maj ja d'acolo, că s'ar h'i făcîndă un zgomot mare ş'ar cînta un cocoş.

Da altu, ăla dîn Dražna, a găsit o comęară astăvară. Jj çičise o femije dăla Izvęare că une sînt şi jel s'a dus la ja cu doj bani d'ăja. Ja: „adu-mi maj mulţi, că ţi-j plătesc". Da jel s'a lăsat momît d'un hoţ dă Ungurčan d'a zis că-j dă čîn sute dă lej pă unu. Ăla s'a băgat într'o prăvălije cu jel şi după če j-a luat bani a işit pă altă uşă. A rămas unkjaşu plîngîndă. Femija nič n'a vrut să-l audă, o h'i fost norocu hăluja.

Da uite-aşa face banu.

Ceraşu — Aceeaşi.

CLIII

Pă Valęa-Borului, că ij ziče-aşa c'ar h'i fost p'acolo un boţ mare, jera tot o comęară piste gîrlă. G'etu tata o tot vedęa ţucîndă flacăra afară dîn pămînt. Dă cîte orj să ducja s'o scoaţă a fost zg'jerîndă măgarj, ţapk'i, boj şi l-a fost alergîndă. În ţoate să face djavolu, numa în ęaje nu. D'aja pomana je primită, cîn je făcută cu carne dă ęaje.

Vez dacă comęara je ţurată să face tot felu dă irezurj şi nu poate omu s'o ja.

Ceraşu — Marija Bojeroju, 67.

CLIV

În casilj-alęa părăsite, la lęa Marçioala, spunęa lumęa c'ar h'i fost ţucîndă niştę minţi sęara pă palimar. Jo gîndesc că ăja djavolj sînt, că jej p'acolo s'ačjujază: pîn case părăsite şi pîn măr găunos.

Ca să vezj, kjar ači lîngă noj jera un măr domnesc şi l-a trăznit. A trosnit ş'a ars. Ş'a fost guiţîndă ş'a fost răcnindă în măru asta găunos dă te 'nfricoşa. A doa zi s'a găsit untură; jera untură dă zmeu. Asta je bună dă speriiturăr, să tragă cu ja.

Ceraşu — Aceeaşi.

CLV

Unu după Valęa-Boruluj, moş Niculaje Suditu, a fost vinindă în sat cu sapili la h'ierar să le dręagă. Cum să 'ntorčja jel nǫaptęa acasă j-a fost işindă înainte uni cu trăsurli, alţi pă caj, şi l-a fost poftindă: „haj, moş Niculaje, în căruţă!" Da jel a fost tare: „fuğj că te taj cu sapa". Aja jar: „haj, moş Niculaje, în căruţă; dacă nu în căruţă ăl puţin în teleguţă!" Jel: nu şi nu.

Dacă să punęa în căruţă, îl dučja să să spînzure. Cîč trečja pă lîngă o comǫară. Čeraşu — Aceeaşi.

CLVI

Atunč să spînzură omu cîn g'ine cu căruţa cu lăutarj să-l ja. Sînt ţapk'j, măgarj. Îl duče 'n cîntărj şi-l zăpăčjeşte, dă să spînzură.

Să vezj cum a fost cu nevasta lu Jov! Jel a fost zăcîndă pă grămada dă gunoj şi l-a fost lingîndă cîni; da jel tot nu s'a fost supărîndă. Numa če-j g'ine nişte irezurj jej: „jo mă mărit, omule!" Da Iov bun cum jera jel şi cu gîndu numa la Dumnezeu: „mărită-te! Da cînd o h'i să te ja cu căruţa cu lăutarj tu să-ţ fač sfînta cruče". Şi adevărat: cînd a vinit ăja ja ş'a's aminte ş'a făcut cruče ş'a k'jerit tǫate ca un g'is.

Čeraşu — Aceeaşi.

CLVII

Sfîntu Ilije a fost vînător; jel pleca şi-ş lăsa nevasta acasă. Djavolu če să facă să-j striče casa? Îl întîlneşte şi-j ziče: „nevastă-ta are ibomnic". Jel furios a plecat acasă, s'a ujtat pă feręastră ş'a văzut doj în pat. A băgat cuţitu pă feręastră ş'a fost omorîndă pă ta-su şi pă mă-sa. A plîns jel, s'a căit după čę-a văzut čę-a făcut ş'a plecat. S'a fost întîlnindă cu Dumnezeu şi j-a spus focu, cum l-a întîlnit pă djavol şi če l-a pus la cale. J-a zis: „dă-m voje, Doamne, să-l împuşc!" Domnu dă colo: „de, măj Ilije, da dacă n'o maj h'i djavolu, nu să maj înkină lumęa". Da jel atît s'a rugat pîn če j-a dat voje să-l împuşte, da numa dă ziǫa luj. Acu întręabă Sfîntu Ilije mereu pă Dumnezeu: „cînd je ziua męa, Dǫamne"? Şi-l ţine cu vorba, or că maj je pîn'atunč, or c'a trecut. D'aja jel cu tunetili alęargă după jej.

Da vezj că Dumnezeu nu-j k'ierde pă učigă-j-tǫaca. Şi tǫate vorbilj-alęa rele numa dăla jej sînt.

Čeraşu — Aceeaşi.

CLVIII

Tot să maj ţine lumęa dă fermeče. Jo una am găsit în bătătură un fus nou cu tort, nič urzęală, nič bătătură. Trăja rău

h'i-n'ju cu g'jata nor'męa: „du-te, du-te." Pîn m'a 'nvăţat o femije să-l duc un să dăsparte drumurli şi să-l zvîrl.

Unili sînt meştere dă dăsfače cu sucala, cu h'jeru pluguluj, cu dinţi k'jeptenuluj dă cîlţj. Altili face dă urît cu trej căţej dă usturoj. Îj pune în gură la un cîne mort, la trej zile îl scǫate şi-l amestică cu pămînt dăla stag'ila morij; o h'i zicîndă şi čeva din gură, nu ştiu, da mînžeşte cu jel, ca să-l urască lumęa.

Dă vręa să nu să ajvă g'ine uni, numa le zvîrle pămînt dă un să hîrije cîni, ca să trăjască rău ca jej.

Încaj dă dragoste, să-ţ spuj čę-a făcut doo. Jele a fost zăcîndă dă dragoste, că, de, dragostęa a fost dă cînd a făcut Dumnezeu pămîntu. Ş'a făcut dă dragoste. S'a fost băgîndă pă horn una şi alta din pod j-a fost turnîndă unt pă cap. A fost zicîndă: „s'a 'mpreunat cutare cu cutare", cum j-a fost kjemîndă pă jej. Unu din jej din băjeţi s'a fost ujtînd pă feręastră ş'a văzut tot. În al treilęa sęară a vrut să le dęa cîţj-o bucăţică din turta d'o făcuse din unt. Da ăla n'a mîncat-o ş'a dat-o la un cîne. Trej zile a urlat cînili acolo la ferăastra lor. Da nič ăja n'a maj dat pă la jele.

Čeraşu — Aceeaşi.

CLVIII

Ne strîngjam la şezătorj, la furcărije, şi maj ne žucam. Făčjam „craj služesc". Dacă k'icaj, tribuja să-l pupk'j p'un flăcău, vrej nu vrej. Maj să striga:

Cîte fete n'j-a fost drağj,
Tǫate n'j-a făcut nădrağj;
Cîte fete cu marğele,
Tǫate ibomničili mele.

Sau:

Žǫacă, lejcă, nu te face,
Or nu žoč cu čine-ţ plače;
Zǫacă lejcă că ţj-o h'i,
Or nu-ţ e drăguţu-ači.

Čeraşu — Aceeaşi.

CLX

La lingǫare, majcă, je ğine să facă baje cu hodolęan. Je o burujană naltă şi face o flǫare gălbuje. Frunza je măruntă şi crestată, o ţîr maj lată ca măraru, da tot aşa crăcănǫasă. Şi vetričęa je bună la lingǫare, s'o k'iseze şi s'o puje la cap cu ręan. Creşte mai mult pă prunduri, are frunza crestată şi dęasă şi flǫaręa galbenă.

Rostopasta je bună la pečinğine; cînd îj rupk'j frunza jese lapte.

Čeraşu — Aceeaşi

GLOSAR[1]

ačiuja (a se) CIII, CXI, CXXXI, CXXXIII, CLIV, *a se adăposti.*

adăsta I, *a se opri într'un loc pentru cîtva timp.*

afene, *afîne* (Slon).

águst XCIX, *august.*

ajne CXXXIV, CXXXV, *haine.*

amelică V, *americă (pînză groasă de tîrg).*

ananç'ije CV, *primejdie, strîmtorare, lipsă mare.*

ande LII, *alde.*

arman: „un să strînge strînsura cîmpuluj" XXXIV.

arventist CXXXIII, avantistă XII, *adventist(ă).*

băčiui LV, *a avea de lucru mult împrejurul casei. Cuvînt foarte întrebuinţat pentru a arăta munca mai grea de pe afară: a tăia lemne, a aduce apă, a avea grijă de vite etc.* „Acum poč să mă hodinesc, că dăstul am băčjuit p'afară" (Teişani).

băjecandru CXLVIII, *băieţandru.*

bărbat(ă) CXLI, *harnic, vrednic.*

bardac XLIV, *ulcică de pămînt.*

başca, *deosebit:* „je mai g'ine să staj başca dă copk'ij, după če i-aj dat la casa lor" (Ceraşu).

baskije, *ciocan pentru cercuri* (Poseşti).

beşleagă, *neputincioasă:* „je bătrînă şi beşleagă, u'aj če auzi dăla ja" (Poseşti).

bilalije, *plăpîndă; îmbrăcată modest:* „da jera lumça maj bilalije, maj slăbuţă, nu aşa împopoţonată ca o doamnă" IV.

bjocă LVI, *ochi de apă, scufundătură în lac. Mai circulă şi cu sensul de „groapă cu apă în drum".*

bîrîi LVI, *a bate cuiva capul, a plictisi cu aceeaşi vorbă.*

bita, *dim.* bitica şi mama bita, *bunica* (Poseşti)

bitan CVI, CXIV, *copil nelegitim.*

bîtu, *bunicul.*

bîzgadije CXXXIII, *bizdîganie.*

bljot CXLI, *dim.* bljotuleţ CXLIII, *prostănac.*

bolbotine, *fructe verzi, acrituri şi legume ca: ştirul, loboda, lăptucile:* „nu-m ţine dă foame, c'am mîncat azj numa bolbotine" (Teişani).

boldejcă CV, *căţeluşe.*

boltokiţă CXXXII, *dim. dela* băltoacă.

bonçjeni, bunçjeni (a se), *a migăli la lucru fără spor* (Teişani).

bonláv, *forma obişnuită pentru* bolnav.

bortură CXXIV, *rană adîncă.*

briboj CXXVII, *instrument ascuţit de dogărie pentru a da găuri fierului.*

buj, buj, *cuvînt cu care se îmbie copiii să ia împărtăşania (v. această revistă, III, 350).*

buí LXXII, *a năvăli.*

bulimaçj CXVII, *bulamaci, pari pentru gard.*

bunget CX, *deşiş.*

bunğini (a se), *a se chinui:* „zače dă să bunğineşte" (Teişani).

bunğinit, *prăpădit:* „sînt bonlavă, bunğinita de mine" (Poseşti).

bunğinçală, *leneveală* „ o duče 'ntr'o bunğinçală" (Teişani).

buriu XIX, *dim.* burijaş CVII, *butoiaş mai mult gros ca lung.*

buşteni: „cusută pă buşteni or pă muşte" LVI; *cusătura pe buşteni se deosebeşte de cea în puncte sau cum i se zice în părţile acestea „pă muşte". Astăzi e pe punctul de a dispărea această cusătură ce consta dintr'un fir de arnici întins orizontal puţin oblic, pe care se cosia în felul acesta:*

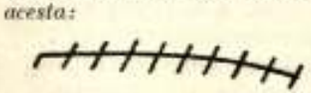

Se lucra cu firul în patru sau cinci, fără prea multă grijă de exactitate, ceea ce nu scădea efectul estetic, căci dedea impresia de ţesătură în pînză. Avea avantajul că era foarte spornică şi efectul unui model cusut pe buşteni, pentru cine nu e obişnuit, e aproape acelaşi cu un model în puncte sau „pă muşte". La amîndouă li se mai zice şi rîuri.

bûture, *jumătate din oaie făcută păstramă* (Poseşti)

călţje LVI, *căldură.*

căpui CXLIV, *a purta de grije din vreme.*

carabă, *ţeavă de cucută sau de soc cu găurele pe care se învaţă copiii să cînte* (Teişani); *ţeava cu găurele dela cimpoi pe care se mişcă degetele pentru a armonisa sunetele* (Slon).

carabăn: „ş'aducęa cîţj-un bivol dă stăţea carabăn, plin cu undălemn" XLI; *este vorba de burăuful din piele de bivol în care se transporta mai înainte untdelemnul „Carabăn" aici are sensul de „umflat". Am impresia că povestitorul se înşela asupra formei la care stăruia, l-am auzit însă foarte des în expresia* „umflat carabă", *ce circulă paralel cu aceea de* „umflat bucium".

carielă, *carieră:* „carielă dă piatră" (Slănic-Groşani).

čęacîr, *saşiu* (Teişani).

čikinar LXXV, *partea dinapoi a şelei.*

čjoaclă XXV, *sănîuţă.*

čjobăni, *a tăia în bucăţi o pasăre* (Poseşti).

čjocmăneală LXXIII, *neînţelegere într'o tocmeală.*

čjokije CXXVII, *unealtă de dogărie, ca o limbă pe care se bat cu ciocanul cercurile.*

čjolmeg, *vas mic de lemn cu coadă lungă cu care se scoate apă din fîntînile de pe şosea sau se descarcă borhotul* (Starchiojd).

čjolpan, *rest de tulpină a unui copac frînt* (Teişani).

[1] Cuprinde cuvinte din seria întreagă de texte tipărite dela vol. III, 155, 341 urm.

Pe lîngă referinţele la texte am înregistrat pentru unele forme şi întrebuinţarea lor în alte cazuri. De asemenea am adăugat şi unele cuvinte ce nu se găsesc în texte, dar mi-au părut interesante de relevat pentru cunoaşterea graiului din Prahova.

Mi s'a părut iarăşi că nu puteau fi lăsate la o parte unele forme care presintă particularităţi de luat în samă pentru fonetică.

čiopăţi XXXVI, *bucăţi.*
čioroboaje, *vase multe adunate deavalma* (Teişani).
cîrlan, *mielul după ce a fost înţărcat* (Slon); *cal tînăr* (Poseşti).
cîrmožije, *chestie, afacere:* „jo nu mă maj mărit; cu mine je altă cîrmožije" (Ştefeşti).
cîrtožit CXXVI, *îmbrăcat rău, cîrpit.*
čislă VIII, *adunarea de bătrîni ai satului.*
cişlă, *se aude foarte des în expresia:* umblă din cişlă 'n cişlă, *umblă din loc în loc, din casă în casă, din petrecere în petrecere.*
cişlar, „care umblă dă colţa plnă colţa noapţea pă uliţă" (Teişani).
cocîrţat, *adus de spate* (Bertea).
colăčerj LV, *călăraşi care spun oraţiile de nuntă.*
colniči (a se), *a se adăposti:* „dăcît la h'i-mţa asta d'o am unde să mă colničesc şi jo, bătrînă cum sînt"? (Poseşti).
conţeni: „zače dă să conţeneşte" (Teişani), *zice de-şi pierde toate puterile, de se sfîrşeşte.*
contrăgiu, *semnificaţia acestui cuvînt însuşi bătrînul ce mi l-a spus nu mi-a putut-o preciza. Cred că este vorba de acela ce avea sarea concesionată prin contract:* „atunči jera Mălaru contrăgiu şi plra pă omu care tăja sare" XXIV.
copči, *a săpa prunii împrejurul rădăcinei* (Teişani).
cópil: 1. *fîşina uşei în care se învîrteşte balamaua*; 2. *lăstarul ce mai creşte la rădăcină, lăstarul nou dela viţă.*
copili, *a curăţi viţa, porumbul de lăstarul nou. La porumb copilitul se face la ogorît, adică praşila a doua.*
coprins CXXVII, *îndestulat.*
corconi, *a menaja pe cineva, a-l răsfăţa chiar* (Poseşti).
costeliv, nucă costelivă, *care se curăţă greu. Se zice şi despre un om dificil la mîncare şi slab* (Teişani).
cotoroanţă, *femeie bătrînă şi rea* (Poseşti).
crivac LII, *fusul pe care se înşira sfoara cu care se scotea sare; acelaşi fus dela fîntînă.*
crosnije, *legătură de lemne cît poate cuprinde omul cu braţele şi pe care o pune în spate, legată într'un mod special* (Slon).
crudili, *se zice despre turma mieilor fătaţi de curînd* (Ceraşu).
cupi, *a încreţi pînza la cusătură;* cupit, *încreţit cusut neregulat, urît.*
dăhăjnat, *slăbit din boală, din nemîncare:* „dăhăjnat aşa, nič nu poč munči" (Poseşti).
dăhulat, *sleit fiziceşte din prea mare oboseală* (Teişani).
dănănae, *minunăţie:* „altă dănănae, acu!" (Rîncezi).
daravele CXV, *întîmplări, poveşti.*
delniţă CXXXI, *copac cu coroană bogată, la umbra căruia se pot adăposti vitele.*
dihorţuri XXV, *divorţuri.*
dîrloği, *curelele ce leagă zăbala calului.*
docăni, *a stărui în dojană* (Ogretin).
dricui, *a apăsa cu picioarele căpiţa de fîn spre a o potrivi*

mai bine; copiii în joaca lor „dricuesc" lucrurile prin casă (Tîrleşti).
dulmęa I, *dîrmea, legătură de cap în formă pătrată.*
durdui I, *a face sgomot mare.*
fălălujală XCV, *lucru de fală, de mîndrie.*
favrică CXXII, CXXXI, *fabrică.*
firistęa, *cherestea* (Slon).
fiteşcare LIX, h'iteşcare, h'ijeşcare CXLI, *fiecare.*
foină, *făină (fonetism foarte răspîndit).*
fulaică CXLII, *putinică ceva mai mare ca* şteandul.
fultucă, *dim.* fultucuţă, *pernă mică* (Ceraşu).
furcărije CLIX, *claca unde se torcea cu furca.*
furnicar CXXXVII, *funicular.*
gardin, *scobitura circulară în fundul butoaielor în care se bat doagele.*
gărdinar, *instrument de dogărie cu care se scobeşte gardinul.*
gierbă, *jurubiţă formată din trei fire* (Ceraşu).
glożgăi, *a mesteca cu greu între gingii (despre cei bătrîni)* (Teişani).
goçi, *a atîrna la boală, a boli pe picioare* (Rîncezi).
goği XII, *a curăţa de coaje fasolea, nucile.*
goğęa LII, *bolovan de sare.*
griği VI, *rotiţele dela războiul de ţesut, dela scripeţi.*
grohotiş CIV, *pămînt amestecat cu pietriş.*
hădărag XXV, *lemnul aîrnat de grindă de care se acăţa tuciul pentru fiert; orice băţ mai gros şi noduros; ciomag.*
hălădui, *a trăi mult într'un loc* (Gogeasca).
halęa I, CIX, CXXXV, *alea.*
hara XXI, *a ara.*
hartapale, *sdrenţe* (Rîncezi).
hăţaş CV, *poleca pe care merg oile la mulsoare.*
H'ilepi CLI, *sărbători pe care le fin femeile să nu le mănînce lupii vitele.*
hîreţi CXXIV, *ereţi.*
hiroşeală XXIX, *suferinţă ascunsă.*
hîrşije, *piele de miel* (Poseşti).
hîrloape, *drumuri rele cu gropi* (Starchiojd).
h'itečine CXXVI, *oricine.*
hodoleęan CLX, *crambe tatarica.*
hurdubelęa, *năpastă* (Slon).
hurloj XXI, CXLII, *coşul pe unde iese fumul.*
iarba-čjutij CXXXVII, *doronicum austriacum.*
iarba-hoţului CXXXIX, *actaea spicata.*
iestem, *în acest an ffoarte des întrebuinţat).*
iję CXLIV, *subsuoara la animale.*
Iova LXVII, *Eva.*
încăjbâra (a se), *a tăbări, a se lua la ceartă (mai ales despre cîini)* (Poseşti).
Inserat CV, *păşunatul de seară după mulsul oilor.*
Insovonit LV, *îmbrăcat cu fel de fel de podoabe.*
irezuri CLIII, CLVI, *arătări, năzăriri.*
itubă CXXXIV, *etuvă.*
izmenit CXXXIV, *pocit; se zice şi despre cineva care face mofturi.*

kjendălă LXV, *femeie lehuză.*
kjertic, *o bucăfică de lemn: un fel de răboj pentru postav la piuă* (Slon).
kilăgit XVII, *cu oasele rupte de oboseală.*
kirhaná LIV, *deposit de peşte.*
lamurli CXII, *ramurile.*
laz CL, *loc de fineaţă.*
leá, *lelea, faţa.*
lepşit CXLI, *nu prea înălţat, puţin aplecat.*
lepuş-de-gaje CXXXVI, *telekia speciosa.*
lepuş-de-capră CXXXVI, *salvia glutinosa.*
lincágit, *murdar* (Cerăşu): „vase lincăgite", *nu bine spălate.*
loază, *copil mic, pipernicit* (Teişani).
lotreţ XXXVI, *hoţ.*
lupárije CVII, *ceată mare de lupi.*
măgădău, *om înalt şi prostuţ* (Teişani).
măluştej CXVII, *dim. dela* mal.
mărturisiţi II, *blestemaţi, sortiţi pentru un anumit scop.*
maţu-pământului CXXXIX, *lathraea squamaria.*
meleşniţă V, *rămăşiţa dela melifatul cînepei, din care se fac* zgrebenii.
mereduit XVII, *cu vinele încleştate ce nu permit mişcări cu uşurinţă.*
merîu, *cam strîmb, şubred:* „nu treče, majcă, pă puntęa aja, că je merîje: să nu cazi în apă" (Groşani); *înţepenit:* „nu poč să fac nimic, că sînt merîje d'o mînă". (Teişani).
mertic XXXVI, *măsură cu care se ia oimul la moară; o porţie cît mănîncă omul:* „omului la muncă să i daj merticu lui" (Poseşti).
mîgle LII, *grămezi de sare.*
mîglaş LII, *lucrător ce cără sarea la* mîgle.
mînzat(ă) LIII, CXXIV, *viţel înţărcat.*
mînzărar CV, *ciobanul ce păzeşte mînzările (mioarele înţărcate).*
mînzoc, *petec ţesut din trei jurubiţe şi patru* ţierbe, *cît un lot de mînă* (Cerăşu).
misadă, *piele de oaie sau de miel lucrată ca să se îmblănească cu ea; din două mîsăzi se îmblăneşte o scurteică* (Poseşti).
miskiu, *ciocan pentru cercuri; se zice şi despre cineva slab.*
mizdri, *a roade coaja de pe copaci, de pe pomi:* „grozav mizdreşte ţepurli lăstaru" (Slon).
mîţi: „a'nčeput să mîţască a ride" CV.
mogîndă LVII, *mogîldeaţă.*
mozoli, *a mesteca cu greu, a mesteca mult.*
muma-pădurii CXXXVII, *betonica officinalis.*
mursicat CXXIV, *muşcat în mai multe locuri.*
muşte LV: „cusut pă muşte", *cusut în felul acesta:* ××××××; *v.* buşteni.
nagode CXXX, *ceva de care nu poţi scăpa, impositele, taxele.*
nagotă, *copil care se ţine tot după mama lui* (Teişani).
namilă CXXXIII, *arătare.*
năpruje XLVI, *femeie mare şi proastă.*
năsărîmbă, *femeie proastă; prostie* (Teişani).

nătărîmb(ă), *om mare şi nesimţitor; acţiunea lui* (Slon).
natră CXIX, *distanţa dela iţe pînă la sulul dinapoi al războiului.*
năzi LVI, noză CL, *a creşte din nou, a merge bine.*
neţipene CIX, *boabe de ienupăr.*
neţiper CIX, *ienupăr.*
nesăvuit CXXXIV, *nepriceput.*
nimuluj CV, CXXVIII, *nimănui.*
nisfţa I, *para de argint.*
nţatin, *miz dela un an pînă la doi* (Slon).
nunţeasca LV, *primul joc, hora după ce s'au întors mirii dela cununie, la care iau neapărat parte nunţi cu mirii.*
obor LIII, *loc unde se închid vitele ce au făcut stricăciuni; taxa care se plăteşte pentru ele.*
obraţă CXLI, *aripa* saivanului.
ogod LVII, *rost; cuvînt foarte des întrebuinţat pentru a arăta destoinicia, cunoaşterea, priceperea la un lucru:* „dacă nu-i ştij ogodu, ğiaba te maj apuči [d'un lucru]".
pahonţ LII, *luat de rechisiţie cu căruţa pentru a urma armata cu manutanţa.*
panakidă VII, *tablă de lemn cam de o jumătate de metru făcută din stejar, de obicei, pe care şcolarul scria cu cerneală.*
păr urzesc LXVII, *păr care se coace mai întîi vara (pe la Sf. Petru) şi din care se dă de pomană.*
ţeag LXXV, *cu o pată albă pe un ochi şi pe frunte; se zice şi de un om că e „ţeag" dacă are o pată oarecare pe o jumătate din figură:* „faţa asta ar h'i frumuşică, da o vezi că e ţeagă" (Poseşti).
perdţa, *adăpost de primăvară pentru oi, făcut din stuf* (Cerăşu).
perije CXII, *plantă parazitară pe brazi, „mătura vrăjitoarelor."*
pi.ar, *refacere greşită pentru* chiar (Teişani).
pînză, *se zice foarte des întrebuinţat în expresia* „a merge pînză" CXV, CXLI, *a merge înşir neîntrerupt, una după alta (despre oi mai ales).*
pirpiriu, *slăbuţ, debil, delicat:* „hi'-mţa asta, nu ştiu če m'oj face cu ja, că tare je pirpirije" (Teişani).
pîrtije CX, LVI, *potecă prin zăpadă.*
plag'ije XXXVIII, *bucată mai mare de şindrilă din acoperiş; porţiune mai întinsă de lucru la sapă, la coasă; lemne mari strînse la un loc.*
plămînzi IX, *plămîni.*
plehupă XXIII, XXV, *acoperitoare, capac, şorţ.*
plotţoağe, *rămăşiţe de lînă netoarsă, bucăţi de blană ce nu mai pot fi întrebuinţate* (Vadul-Părului).
pocînzej LV, *nuntaşi invitaţi de mireasă.*
podţaşcă CVII, *dim. dela* pod.
podmol LVI, *aluviune, noroi.*
podvală VIII, *imposit ce consta din a face transporturi cu căruţa.*
poh'ida (în) LIX, *în ciuda cuiva.*
poh'il, *cureaua ce trece pe sub coada calului* (Slon).
polecră CXXIX, polocre, *poreclă,* (Poseşti).
pomestţalä: 1. *umplutura pe care se aşază temelia caselor;* 2. *pă-*

mîntul galben făcut cu apă cu care se nivelează părefii.

porcoi, *grămadă* (Rîncezi).

pornoži VI, *scîndurelele dela război pe care se pun picioarele pentru a mişca iţele*; „nu călcăm în pornoži" CXXIV, *nu urmăm calea cea bună şi dreaptă, greşim.*

poslete CXLVI, *fuica ce curge la urmă, la fabricaţiunea ei.*

posiclit, *murdar de unsoare*: „vase posiclite", *unsuroase* (Slon).

potcă, *copil mic*; *necaz*: „am dat de potcă" (Teişani).

pricĕput, *vindecat*: „are leac dăscîntătoarea asta, io dă dăscîntecu iej m'am pricĕput întodauna" (Cerașu).

pufne XIX, „norgoaie pă gîrle".

rahilă CXII, *durere internă, suferinţa ascunsă*: „are iel v'o rahilă la inimă, dă să topkîeşte aşa pă picĕare" (Cerașu).

ramăl, *sgomot mare de glasuri.*

reân CLX, *hrean.*

refenţa CXXVI, *petrecere ce ţine mult cu lăutari şi băutură la cîrciumă.*

rodĕasă LV, „să aivă dă ţoate grîu, g'in".

rogodéle, *fructe mici şi acre* (Teişani).

ropotinu CXXI, *marţia a treia după Paşti.*

rostopastă CLX, *chelidonium majus.*

rudar, Ţigan rudar, *cel care lucrează obiecte casnice din lemn* (Cerașu).

saja *sau* saivan CXLI, „adăpost la cîmp pentru oi şi pentru vaci, cu fundătoare bună şi cu acoperiş nu prea înălţat, lepşit".

sălburi LXXII, *salve de foc.*

savaj XXXVI.

scaloi, *se zice de cineva foarte slab că e ca un „scaloi"* (Teişani).

scutar CXLI, *cel care duce contabilitatea stînei şi supraveghează ciobanii.*

şiştorj LVI, *şapte drugi de lemn prinşi la capete în tîrcoale, ce alcătuesc prisnelul la moară.*

slăbănog CXXXIX, *impatiens noli tangere.*

slemne, *linia de despărţire a apelor pe coama unui deal* (Teişani).

slomni LV, *a căuta să prinzi începutul unui cîntec şi a-l spune apoi pe de rost, „a sloveni".*

şolcăjat: çjată şolcăjată, *gheată strîmbată.*

şop CXXXIII, *şopron.*

sorb LVI, *vîltoare ca o pîlnie unde apa se duce la fund şi de acolo revine la suprafaţă.*

sovon LV, *bariş sau o rochie dată în dar de naşe miresei, cu care ea joacă avîndu-l prins pe braţul stîng.*

stămătoşeală, *scîndură lată de lemn pe care cojocarii întind* misăzile.

ştçand, *dim.* stenduleţ, *putină mai mică.*

ştirbină, *lipsa unei măsele dela roata morei; foarte des se aude în zicătoarea*: „g'ine ia roata la ştirbină", *despre un nerecunoscător de care e sigur că va mai avea nevoie de ajutor.*

storişte, *gunoi*; *rămăşiţele dela o masă nu prea ordonată* (Teişani).

straponta CXVI, CXLVI, *a transporta.*

ştrapoarte, *omnibuse de transport*: „ia, a işit acu ştrapoartili astţea, dă nu maj poçi dă zgomotu lor pă şuşa" (Rîncezi).

străpunde CXLIII, a *străpunge.*

stropolçală LV, *muncă multă, treburile mărunte ale casei. Verbul* a stropoli *e foarte des întrebuinţat pentru a arăta munca mărunţă, adeseori migăloasă, a gospodinei în casa ei. Bărbatul „stropoleşte" şi el, dar mai rar se întrebuinţează acest cuvînt pentru munca lui.*

sucală CXLVIII, *fusul pe care se „făcea ţeavă" înainte; se învîrtia cu mîna.*

şugubină: *necaz, întîmplare neplăcută*: „numa să nu daj de v'o şugubină tot mergînd din sat în sat să staj dă vorbă cu çameni, de!" (Rîncezi).

sulça, *nimeni*: „ce ţ-e frică? că nu je nič sulça" (Teişani).

sulinar CXIII, CXXXI, *copac înalt drept şi subţire, cu coroana puţin bogată.*

sulkină, *sulfină* (Cerașu).

surlă CXXXVI, *colibă de adăpost pentru cei ce păzesc vitele.*

susaj CXXXIX, *lactuca muralis.*

suvelniţă CX, *suveică la război.*

tăbii LXXII, *tabere.*

taini XIX, CXLI, *a sta de vorbă.*

tamşă,-jă, *pricină, chestie* (Teişani).

tămăşalnic, *sfătos, căruia-i place să povestească multe şi cu rost.*

tandîr CXLI, *gard de paie de lîngă* saivan.

taraçi LVI, *pari groşi bătuţi în pămînt la poduri, la zăgazuri etc.*

tărăşenije, *întîmplare*: „iote, să-ţ spun jo cum stă tărăşenija" (Teişani).

tel LIII, *beteală.*

teşit, *turtit.*

tindikje VI, *vergea de lemn cu dinţi de fier la capete, care ţine pînza întinsă la război.*

tiptil, *încet, pe furiş*: „îmbrăcat tiptil", *incognito.*

tirifon XXIII, *lăcusta ce conducea stolul năvălitor.*

tîrlă CXXXIII, *adăpost la cîmp.*

tîrşii CVII, *a tîrî cu greu.*

tîrlaş CXLI, *cel care are în stăpînire o tîrlă de oi.*

tocitoare, *vas foarte mare în care se ţine borhotul.*

tomna CXL, tumna LIX, tumnaj CXXXIV, *tocmai.*

ujbu, *în expresia* „ujbu loculuj": „umblă în ujbu loculuj, nič jel nu ştije ce vrça" (Teişani), *oriunde, peste tot.*

urikjelniţă XI, *sempervivum tectorum.*

vadră, *măsură de aproape doisprezece litri*; „a juca vadra" LV, *este hora din mijlocul bătăturei, împrejurul bradului unde mireasa de trei ori varsă o găleată cu apă.*

vedrili LV, *petrecerea de sîmbătă seara dela mireasă.*

vetriče CLX, *sanacetum vulgare.*

vjare CXXIV, *ghiare, refacere greşită, ca* „livjan" *pentru* „lighean".

vîrçi XIX, *pari bătuţi în pămînt pe care se împletesc nuielele la case, la coşare etc.*

vraişte: *deschis, în desordine*: „nu-i maj arde, majcă, h'i-mij, dă nimic, plçacă cînd vrça,

lasă casa şi toate haleavraişte" (Teişani).
zaana, *abator de vite* (Rîncezi).
zăcătoare, *butoi de mai mult de două sute de vedre în care se păstrează tuica.*
zădări, *a provoca, a mişca din loc, a supăra pe cineva.*
zăgîrnă, *săculeţ de brînză* (Vadu-Părului).
zăvadă CXLII, *adăpost la şes pentru oi, aşezat cu piscul sau „goana" către crivăţ şi foarte bine încheiat spre a nu pătrunde zăpada adusă de vînt.*
zbanţiu, *cel ce are un ochi bolnav, om rău, zgîrcit.*
zbičit LXII, *zvîntat.*
zbîrcăci, *a curăţi cu coasa buruienile din grădină.*
zbor, *bîlci:* „să face zbor frumos la noi la Poseşti, dă g'ine multă lume să cumpere".
zburatili, *turma mieilor de o săptămînă şi de două.*
zejkjoi CXLIX, *mintean alb, haină scurtă.*
zgîtiie, *se zice despre o femeie rea şi de obicei slabă.*
zgrebeni, *rămăşiţele dela pieptănatul cînepei, care se torc şi din ele se face „bătătura" la preşuri.*
zîmbat, *cu dinţii crescuţi în afară* (Poseşti).
zîndaluit XLI, *dornic de o mîncare, de un lucru bun, lipsit.*
zîtiie, zîte, *rost, pricină:* „ce zîte are" (Poseşti).
zlătini CXLIV, *locuri mlăştinoase, păşune pe lîngă ape.*
zmetiie, CVIII, *nuia lungă şi subţire.*
znamă, znamenie, *copil mic şi pipernicit; arătare.*
zob, *fărînă:* „carnea crudă h'jerbe, maică, dă să face zob" (Poseşti).
zobi, *a mărunţi.*
zoborină, *rămăşiţe la arie dela grîu, surcele mărunte amestecate cu fărînă* (Teişani).
zolit, *făcut în grabă, în silă:* „rufe zolite", *nu bine spălate.*

Alexandrina ISTRĂTESCU

CUVINTE LATINE CU SEMANTISM PĂSTORESC

II

Hortari

După apropieri formale numai, e considerat ca înrudit cu gr. χαίρω „a se bucura", got. *gairnjan* „a dori", etimologie admisă şi de Walde şi de Muller. Între înţelesul acestor forme şi al celei latine nu se vede nicidecum vre-o legătură [1], aşa că trebue să renunţăm la interpretarea care i s'a dat. Cred că *hortari* şi *horiri*, atestat la Ennius, provin din aceeaşi temă care explică partea a doua a lui *cohors*, cum am văzut cînd ne-am ocupat de el şi l-am pus printre cuvintele cu substrat păstoresc. *Horiri* şi *hortari* se conturează limpede dacă admitem că au însemnat la origine „a mîna oile în ţarc, a le îndemna să se strîngă la un loc acolo". Reflexe ale semnificaţiei primitive apar, de altfel, la scriitorii latini; Virgil, *Georg.*, III, 164, întrebuinţează expresiunea *hortari vitulos*, iar la Palladius, IV, 11, cetim: *boves... sint arguti, mansueti, timentes hortamen clamoris et verberis* (comp.: *manu lacessiti aut punctione aliqua adhortati vel titillati*, Caelius Aurelianus, *Acut.*, II, 3, 17).

[1] Pentru a justifica această etimologie, Muller atribue lui *hortari* gradaţiunea semantică „treibe an, begehre von jemand", dar verbul latin nu arată nici o urmă de sensul din urmă şi în orice caz din acesta nu poate fi explicat acela al lui *hortari*.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Că *hortari* a putut urma evoluția semantică presupusă ne arată indirect o formă din lexicul păstoresc sard, anume *roglìu* (în logudoresă, ca derivat din lat. r o t a), asupra căruia aflăm din adnotațiunile unui anonim la dicționarul lui Spano că înseamnă „circolo, piccolo spazio ordinariamente circolare da inchiudervi bestie e persone", iar expresiunea *battire a roglìu* are sensul de „indurre, determinare, ridurre, obbligare alcuno a fare, stare, confessare" [1]. Sardul *roglìu* și *battire a roglìu* evidențiază raporturile care au putut exista în latină între *cohors* și *hortari*.

Mansuetus

Nu poate fi nici el strein de păstorit; fiind compus din *manus* și *suetus*, a însemnat la început „deprins să vie la mînă, să mănînce din mînă" și a fost întrebuințat nu numai cînd era vorba de îmblînzirea animalelor în general, ci și de păstori. E de amintit în această privință ce spune Quintilian, *Declam.*, CCLX: *multa animalia quae venire ad manus et mansuescere queunt, non humanum modo, sed etiam voluptuosum est alere ac pascere.* Cum *mansuescere*, *mansuetus* ne îndreaptă spre păstorit se vede clar mai ales dintr'un pasaj cum este acesta dela Columella, VI, 2: *buculi ...per haec blandimenta triduo fere mansuescunt;* de asemenea cînd Varro, *De re rust.*, I, 20, 2, spune: *juvenci diebus paucis erunt mansueti et ad domandum proni* (comp. *mansueta stabula*, Gratius, *Cyneget.*, 164). Poate tocmai întrebuințarea deasă a lui *mansuetus* de către păstori a făcut ca el să se fixeze în vocabularul latin ca expresiunea caracteristică însemnînd „îmblînzit, blînd".

Pentru *mansuetus* în legătură cu păstoritul o analogie ne-o ofere derivatul aromînesc din *manus*, anume *aminar* „miel deprins să mănînce din mînă și care se ține mereu după

[1] M. L. Wagner, *Aggiunte e rettifiche al Vocabolario dello Spano di un ignoto Bonorese*, Cagliari, 1911, 42.

cioban", căruia-i corespunde port. *maneiro* „deprins să mănînce din mînă, blînd" [1].

Mediocris

Dacă trebue privit ca un compus din *medius* și *ocris*, cuvînt dialectal însemnînd „munte stîncos" [2] — altă explicare mai de luat în samă nu i s'a dat —, înțelesul lui ne evocă impresii din viața în munți: păstori trebue să fi întrebuințat mai întîi acest cuvînt, exprimînd prin el un munte de o înălțime mijlocie, și ca atare mai puțin însemnat pentru ei — semnificației primitive i s'a dat cu timpul o extensiune care abia lasă să recunoaștem punctul de plecare.

Pabulum

Din aceeași temă ca *pascere*, la origine a însemnat „hrană pentru vite", dar accepțiunea lui a trecut mai departe, ajungînd pînă la expresiuni abstracte ca *pabulum animae* (Lactanțiu), *pabulum doctrinae* (Cicero). Semantism caracteristic și el, întîlnindu-se întru cîtva cu transformările de înțeles pe care le-am constatat la *fecundus* și *fertilis*.

Peragrare, *pereger* și *peregrinus*

Pentru că s'a luat în samă numai felul cum este compus primul cuvînt și semnificația lui obișnuită dată în dicționare („a străbate ținuturi, a călători"), nu s'a recunoscut că de fapt el ne îndreaptă tot spre viața păstorească. *Peragrare* a fost de sigur întîi un cuvînt al păstorilor care mergeau din

[1] Candrea-Densusianu, *Dicț. etim.*, 1122; cf. Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 5332 și 5324, 5331.

[2] Cf. Walde, *Vergl. Wb. der indogerm. Spr.*, I, 28; cf. A. Ernout, *Les élém. dialectaux du vocab. lat.*, 205.

loc în loc, *per agros*, pentru păşunarea oilor. Un cuvînt deci evocînd migraţiunile lor. Il găsim chiar întrebuinţat în legătură cu păstoritul de Cicero (*De divinatione*, I, 42), într'un pasaj interesant şi altfel, pentru că aduce o observaţie întîlnindu-se cu ce spuneam cînd m'am ocupat de *considerare*; e vorba anume de păstorii nomazi din Orient pe care Cicero îi presintă, după vieaţa pe care o duceau, ca foarte priceputi să cunoască sborul şi cîntecul pasărilor şi să facă prezicери după ele: *Arabes... et Phryges et Cilices, quod pastu pecudum maxime utuntur, campos et montes hieme et aestate peragrantes, propterea facilius cantus avium et volatus notaverunt;* e alăturat aici *peragrare* şi la *montes*, prin extinderea de mai tîrziu a semnificaţiei lui, dar referindu-se la păstorit aminteşte bine cum a trebuit să fie întrebuinţarea lui primitivă.

Reiese atunci limpede şi semnificaţia reală a lui *pereger* şi *peregrinus;* dacă ne sînt cunoscuţi cu sensul de „cel plecat departe, cel înstreinat, streinul", la origine s'a zis astfel de ciobanul dus pe cîmpii cu turma lui. Se înşela deci Walde cînd în dicţionarul său etimologic latin (p. 575) spunea despre forma *peregre* că exprimă propriu zis „was ausserhalb des ager Romanus geschieht"; explicaţia aceasta rămîne departe de realităţi şi tocmai neţinerea lor în samă a făcut să nu fie înţeles cuprinsul adevărat al acestor derivate din *ager*[1].

[1] Ceva analog întru cîtva ne ofere basca, unde din *kanpo*, ce a luat înţelesul de „afară" (v. dicţionarul lui Azkue, I, 466), avem derivatele *kanporatu* „sortir, partir" (comp. *landarata* cu acelaşi înţeles, alături de *landa* „champ", împrumutat de altfel din bearneză), *kanpotar* „étranger" (şi compuse cum sînt *kanpo-eder* „personne affable avec les étrangers", *kanpo-gari* „blé étranger"). Nuanţările acestea semantice ale lui *kanpo* trebue puse şi ele în legătură cu păstoritul la Basci, cu ieşirea ciobanilor împreună cu turmele la cîmp şi înstreinarea lor de casă.

Nu poate fi strein de păstorit nici arm. *art* „cîmp", „afară" (cf. A. Meillet, *Mém. Soc. ling.*, IX, 150; H. Pedersen, *Zs. f. vergl. Sprachforsch.*, XXXIX, 352), ca şi nebr. *bar* cu acelaşi dublu înţeles (H. Möller, *Vergl. indogerm.-semit. Wb.*, 197).

Trecerea dela munte la şes, nu însă în legătură cu păstoritul, dar ajutîndu-ne să înţelegem semantismul lui *perugrare*, e bine exprimată şi

Se pune, de altmintrelea, aici şi problema lui *ager*. Aparţine el oare tot păstoritului? Walde[1] rămîne la părerea că cuvîntul latin e înrudit cu *agere*, în înţelesul vechi de „a mîna" (de unde se ştie că derivă *agolum* „băţul ciobănesc, boata"), aşa că la origine a trebuit să însemne „locul (de păşunat) unde erau mînate vitele" (comp. germ. *Trift* faţă de *treiben*). Brugmann însă a încercat să-l explice altfel, apropiindu-l de gr. ἀγρέω „a lua" (deci *ager* ar fi avut întîi sensul de „loc luat în stăpînire"), dar, cum observă bine Walde, etimologia aceasta nu poate fi admisă. Rămîne atunci tot filiaţiunea *ager* — *ago* ca mai probabilă. Dar şi în casul acesta raporturile între cele două cuvinte şi echivalentele lor indoeuropene nu apar tocmai clare. Muller crede că *ager* poate sta în legătură cu *ago* pentru că s'a înţeles prin el „locul unde erau mînaţi boii la plug" — deci un termen agricol şi nu păstoresc. Chiar dacă ne oprim la părerea mai veche, împărtăşită şi de Walde, *ager* aparţine propriu zis vocabularului păstoresc primitiv al Indoeuropenilor, pentru că merge alături de gr. ἀγρός, got. *akrs* etc., şi ca atare nu ne interesează direct, deoarece am avut în vedere aici cuvintele care în latină presintă ceva caracteristic prin semantismul lor păstoresc.

Petulans şi *petulcus*

Cum se zicea *petere cornu* „a lovi cu cornul" (Virgil), din acest înţeles al lui *petere* vedem derivate cîteva forme expresive care după ce au fost aplicate la animale au ajuns să primească accepţiuni mai largi. Astfel, *petulans* s'a spus întîi despre berbecele sau ţapul obişnuit să împungă cu coarnele (comp. *petulantia animalia* la Aulu-Gellius) şi pe urmă despre cineva „care dă năvală, e îndrăzneţ, nestăpînit, des-

în prov. *campagno* care înseamnă, după *Tresor* al lui Mistral, nu numai „cîmp", ci şi „voyage qu'un montagnard fait dans la plaine, pour travailler pendant l'hiver".

[1] *L. c.*, I, 37.

frînat". De asemenea *petulcus:* Lucreţiu vorbeşte de *petulcus agnus*, Virgil de *petulcus haedus* şi Columella de *petulcus caper vel aries;* tot la Columella găsim *petulantia* „obiceiul de a da cu coarnele". Din contingenţe de vieaţă păstorească provin deci şi aceste forme.

Pratum

Poate fi amintit numai cu oarecari reserve, deoarece etimologia lui nu este bine fixată. Dacă stă în legătură cu *pravus* „îndoit, strîmb", cum e explicat de obicei [1], semnificaţia lui ne ofere un cas de semantism analog aceluia al lui *campus*, care am văzut cum trebue interpretat. Tot numai pentru locuitori la munte *pratum* putea avea o înfăţişare care să explice derivarea lui.

Servare şi *servus*

După diferite încercări de identificări etimologice, cred că singura la care ne putem opri este cea admisă în urmă şi de Walde [2] — amîndouă formele nu pot fi despărţite de av. *har-*, (*haurva-*) „a avea în samă, a păzi", *harətar-* „păzitor", şi la început *servare* a trebuit să însemne „a păzi turma", cum se poate deduce tot din avestică, unde compusul *pasuš - haurva -*, ca adjectiv pe lîngă *span -*, apare cu sensul de „cîne care păzeşte turma, cîne ciobănesc". Implicit atunci şi *servus* a trebuit să aibă la origine sensul de „păzitor la turmă" şi din el a putut pe urmă uşor să se desvolte cel cunoscut.

Ubertas

Inţelesul lui de „belşug, rodnicie", alături de al adj. *uber* „îmbelşugat, rodnic", ca derivate din *uber* „uger", arată

[1] Cf. Walde, *l. c.*, II, 86.
[2] *L. c.*, II, 498.

bine o desvoltare semantică din noţiune păstorească. Dela ugerele pline mulse la stînă sensul de „belşug" a trecut mai departe şi transiţia lui spre agricultură se poate vedea din expresii ca *uber agri* (Tacit)), *ubera campi* (Columella; Virgil, *Georg.*, II, 234, 275, întrebuinţează chiar numai pe *uber* cu însemnarea de „cîmp, pămînt roditor")

Formele înşirate pînă aici ne-au dus spre epoca primitivă a limbei latine, dar alteori nu sîntem siguri dacă avem de a face cu semantism tot aşa de vechi, pentru că îl putem urmări numai în latina mai nouă, arătîndu-ne o continuitate de înrîurire păstorească şi atestînd acest caracter în transmisiuni romanice.

Un cuvînt de felul acesta e *minare*. El apare relativ tîrziu şi atestările îl arată ca întrebuinţat cu deosebire cînd era vorba de a mîna vitele (comp. *inigere, pecus agere, id est minare*, Festus, ed. Th. de Ponor, 78). Sensul acesta e bine păstrat nu numai la noi, dar şi în alte limbi romanice şi chiar în derivate ale lui referindu-se la păstorit, cum se poate vedea în dicţionarul etimologic al lui Meyer-Lübke (n-rul 5585). E sigur că *minare* nu e decît o altă formă a lui *minari* şi sensul lui s'a desvoltat din acela de „a ameninţa, a împinge la drum vitele cu o vorbă, cu o mişcare" [1] şi pe urmă accepţiunea aceasta a trecut la aceea generală de „a îndemna la drum, a conduce". Cum în latină termenii vechi

[1] Aşa se explică şi prov. *toucá* „a lovi" > „a mina" (*toucá li bioù* „aiguillonner les boeufs", *toucá li fedo* „pousser les brebis vers le berger qui les trait", de unde un derivat ca *toucadou* „toucheur, conducteur de bestiaux, bouvier, pâtre", Mistral, *Tresor*); în graiul din Castro dei Volsci apare de asemenea *tukká* „spingersi innanzi le bestie da soma" (*Studj rom.*, VII, 285).

Pot fi amintite şi numeroasele forme turco-tătare începînd cu (*h*)*aid -*, (*h*)*ait -* (de unde şi al nostru, din turceşte, *haide*), al căror înţeles variază între „a striga, a mina"; v. asupra lor H. Vámbéry, *Etym. Wb. der turko-tat. Spr.*, 2.

pentru „a mîna vitele" erau *agere, pellere* (și compuse ale lor), se poate ca *minare* să fi fost introdus tîrziu, cînd îl vedem atestat. Nu este exclus cu toate acestea ca el să fi fost întrebuințat de păstori mai de mult și, cum s'a întîmplat cu alte cuvinte, numai mai tîrziu a ajuns să străbată în limba scrisă.

Minare aruncă indirect lumină asupra semantismului lui *pellere*. Sensul primitiv al acestuia, din tema *pel-*, a fost acela de a „lovi"[1] și, ca atare, a trebuit să fie întrebuințat tot de păstori cînd îndemnau vitele la drum. Legăturile lui cu păstoritul le evidențiază bine expresiuni cum sînt *compellere greges* (Virgil), *propellere oves* (Varro); în același sens ar fi de luat în samă *opilio* dacă poate fi privit ca un compus din *ovis* și *-pilio* <*pellere*.

Pentru că ne ocupăm de noțiunea de „a mîna" în legătură cu păstoritul, e locul să insistăm și asupra lui *ducere* pe care nu l-am amintit în seria de mai sus, evoluțiunea lui semantică putînd fi mai bine înțeleasă, mi se pare, dacă ne referim la *minare*. Se știe că *ducere* e înrudit cu got. *tiuhan* „a trage" și ne întrebăm dacă fasa lui semantică mai veche nu a fost „a trage o cărare, un drum" pentru vite, „a porni" cu ele, sau „a trage, a împinge turma înainte"; în asocierea lui reală ar apărea atunci *ducere* cînd Virgil spune: *duc nigras pecudes;* spre păstorit ne îndreaptă și *dux* cînd îl găsim în expresii ca *dux gregis, dux lanigeri pecoris* (Ovid). Deoarece, cum am văzut, cuvintele tipice pentru noțiunea de „a mîna, a conduce" apar în latina mai veche ori mai nouă ca reflexe ale vieței păstorești, cred că în același cadru poate fi așezat *ducere*.

Mai mult ori mai puțin semnificative, formele pe care le-am urmărit au valoarea lor cînd căutăm să ne dăm bine samă de ce cuprinde vocabularul latin, cum în el se

[1] Cf. Walde, *l. c.*, II, 57.

reflectează anumite aspecte ale vieței romane și cu deosebire acela care, deși ușor de recunoscut, a fost lăsat de filologi prea în umbră.

OV. DENSUSIANU

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

Sciticul Ἑξαμπαῖος

Vorbind despre Hypanis, Herodot, IV, 52, spune că în cursul lui primeşte apele amare ale unui izvor şi acesta, la hotarul dintre Sciţii plugari şi Alazoni, se numeşte în limba scitică Ἑξαμπαῖος care înseamnă „Drumurile sfinte" (Ἱραὶ ὁδοί). După înfăţişare, numele acesta arată să fie un compus, dar încercările de a-l identifica în iranică au rămas contestabile — nu a reuşit să-l explice nici M. Vasmer[1], care s'a ocupat mai în urmă de toponimicul transmis de Herodot. Lexicul iranic ne ajută totuşi să-l lămurim. Partea întîi (Ἑξαμ-) ne îndreaptă spre avesticul *aša-* „adevăr, dreptate" (mai ales în sens religios) şi derivatul lui *ašava-*, *ašaon-*, *ašāun* „drept credincios, sfînt"[2]; pentru redarea iranicului *š* prin ξ, comp. Ἀρξάνης = av. *aršan*, Ξησσάγαρος = pers. *šīšehgar* şi chiar Ξέρξης = av. *xšaya-aršan*[3] (de altfel Ἑξ- arată grecisarea ir. *Aš-*, cum s'a întîmplat şi alteori în redarea de către Greci a formelor streine). Partea a doua -παῖος e de sigur o greşală de transcriere, pentru că îndreptînd-o în -παθος corespunde bine av. *paθā-* „drum"[4]. Concordanţă deplină cu avestica o arată şi asocierea lui *aša-* la *paθā-*

[1] *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig, 1923, 13; *Streitberg-Festgabe*, 369, 372.

[2] Bartholomae, *Altiran. Wb.*, 229, 246.

[3] F. Justi, *Iran. Namenbuch*, 26, 30, 173, 176.

[4] Bartholomae, *l. c.*, 843.

cu înţelesul de „drumul adevărului, dreptăţei sfinte"[1] — tocmai ca în numele dat de Herodot.

Originea Basarabilor

Între semi-tracicul *Ban-Saraba* al lui Hasdeu ori tracicul întreg *Bessapara* în care credea Oneiul[2] şi cumanicul *Bas-Arab*[3], ca şi germanicul presupus romînisat *Ban-Saraba*[4] etc. neîncrederea a pus mereu semne de întrebare, aşa că filologia nu a ajuns pînă acum să ne spună cu mai puţine îndoieli de unde ar putea veni numele vechei noastre familii domnitoare. Cum observam altădată[5], încercările de a-l explica au rătăcit pentru că plecînd dela forma veche *Basarabă* — deci nu *Basarab* — ea nu poate fi isolată, cu terminaţiunea *-abă*, de alte nume, ca *Tocsabă* ş. a. Într'o comunicare la Academie[6], referindu-se la un articol al lui R. Bruce Boswell[7], unde se atrage atenţiunea asupra numelui *Taksaba* la emiri din Egipt, întîlnindu-se cu cumanicul *Toksobič* din cronicile ruseşti, N. Iorga exprima părerea că şi *Basarabă* trebue să fie cumanic[8].

[1] *Ibid.*, 231.

[2] V. Pîrvan, *Getica*, 267, se gîndia, cu oarecari esitări, la o altă formă tracă, reconstruită, *Bessorabo*.

[3] I. Gherghel, *Zur Frage der Urheimat der Rumänen*, 20; *Arhiva*, Iaşi, XXXI (1924), 311.

[4] C. Diculescu, *Die Gepiden*, 191.

[5] În vol. I al revistei, p. 351.

[6] *Imperiul Cumanilor şi domnia lui Băsărabă*, 1928, 3-4 (extr. din *Mem. secţ. ist.*, s. 3, t. VIII).

[7] *The Kipchak Turks*, în *The Slavonic Review*, iunie 1927, 68 urm.

[8] Pe lîngă referinţele date de Iorga acolo (4) pentru numele Basarabilor în documente de mai tîrziu, v. tot Iorga, *Studii şi doc.*, VI, 543; VIII, 92; XII, 171, 172, 287; XIII, 35.

Băsărabă se întîlneşte în Mehedinţi nu numai în Butoieşti, cum relevează Iorga, ci şi aiurea; mi-i cunoscut din Şimianu, Govodarva, Jidoştiţa, Severineşti.

Numele apare şi în toponimia vecinilor noştri: în Serbia (ţinutul Mlavei) un munte se chiamă *Basarap* (*Srpski etnogr. zbornik*, V, 406) şi în Bulgaria (distr. Rusciuc) e satul *Basarbovo*.

Cumanic ori pecenег poate fi socotit într'adevăr, însă nu ca derivat din *Bas* şi *Arab*, cum a propus I. Gherghel, ci identificîndu-l cu alte forme din vocabularul oriental. Terminaţiunea *-abă*[1] ne duce spre *aba (apa)* care în limbile turco-tătare are înţelesul de „tată, bunic“[2]. Nu e întrebuinţat însă numai isolat, ci şi în compunere, chiar la nume de persoane, formînd a doua parte, întocmai ca *-abă;* asemenea nume, *Külüg-apa*, *Bai-apa*, le întîlnim în inscripţii publicate de Radloff[3]. Un derivat al lui, *Abaka*, apare de asemenea în onomastică[4] şi, ca nume pecenег, chiar *Aba* e atestat în documentele ungureşti[5]. Deci indicaţii suficiente pentru proveniența pecenegă sau cumanică a lui *-abă*.

Ce ar putea reproduce restul cuvîntului, *Basar-* ? Tot într'o inscripţie din cele publicate de Radloff[6] găsim forma *sbkbsr* pe care dînsul o transcrie *Sabyk-basar*, dar fără să o considere ca sigură, de aceea nici nu a înregistrat-o în indicele onomastic; dacă într'adevăr e un nume şi trebue despărţit astfel, partea din urmă nu-şi găseşte corespunzător decît în *basar* „nume de cîne“, pe care ni-l dă tot Radloff[7]. Dar la acesta nu ne putem gîndi, firesce, pentru *Basar-*. Rămîne să-l identificăm altfel. Cred că de fapt *Basar-* este compus şi el. *Bas-* se întîlneşte cu particula turc. *bās* servind să întărească adjectivele: d. e. *bās bālli* „de tot, foarte limpede[8]“. In alte graiuri turco-tătare nu e atestată această particulă, dar ea a putut exista în pecenegă ori cumană. Cît despre a doua silabă a lui *Basar-*, ea îşi găseşte un echivalent în turco-tăt. *ary, arū* „curat, sfînt, bun“[9]; în dialectul din Kasan

[1] De *Tocsabă* etc. mă voi ocupa altădată.

[2] W. Radloff, *Opyтъ slovarja tjurksk. narěčij*, I, 620.

[3] *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*, Petersburg, 1894-1895, 351, 374, 435; v. tot acolo, 437, *Türpä* care poate fi *Tür-apa*.

[4] Radloff, *Opyтъ...*, I, 622.

[5] Melich és Gombocz, *Magy. etym. szótár*, I, 2.

[6] *Die alttürk. Inschr.*, 339; cf. 373.

[7] *Opyтъ...*, IV, 1528.

[8] *Ibid.*, IV, 1626; cf. Barbier de Meynard, *Dict. turc-français*, I, 300.

[9] Radloff, *Opyтъ...*, I, 266, 282.

arū kiši înseamnă „om bun“. Cuvîntul, sub forma *are*, este chiar atestat în cumanică şi tradus prin „sanctus[1]“.

Alăturînd cele trei cuvinte turco-tătare care foneticeşte corespund exact lui *Basarabă*, înţelesurile lor se potrivesc iarăşi ca să-l explice: *Basarabă* a trebuit să însemne „tatăl“ (sau „bunicul“) „cel foarte bun“ (ori în sens religios: „cel foarte sfînt“).

In timpul convieţuirei Romînilor cu Pecenegii sau Cumanii putem deci presupune că dintre aceştia s'a ridicat un *Basarabă* şi numele lui a trecut la noi, la cei dintîi Domni ai Ţărei romîneşti.

Rom. *baci*

Dacă spre acest cuvînt păstoresc nu s'au îndreptat atîtea ispite de etimologisare ca spre altele, e pentru că puţine forme din alte limbi se presentau filologilor ca să le sugereze posibilităţi de explicare a lui, şi totuşi, cum vom vedea, dintre ele a fost lăsat la o parte tocmai ce putea fi luat în consideraţie. Inainte însă de a arăta originea lui se pune întrebarea dacă poate fi înrudit cu omonimul său care se aude prin unele ţinuturi de peste munţi: în Bănat şi regiunile învecinate se obişnueşte să se zică *baci* cuiva din familie mai în vîrstă, în special unui frate mai mare[2]. Forma aceasta nu e alt ceva decît ung. *bács* (*bátya*), cu acelaşi înţeles, dar care poate fi atunci proveniența cuvîntului unguresc? Nu-l putem de sigur despărţi, cum s'a recunoscut de mult, de bulg. *bačo* (*bat'o*)[3], serbo-cr. *bača*, alb. *bats*, ngr. μπάτσος, care se întrebuinţează de asemenea cînd se adresează cineva unei persoane mai în etate, în deosebi unui frate mai mare. Dacă formele din albaneză şi neogreacă pot fi împrumutate din slavă, e problematică aceeaşi derivare pentru forma

[1] Géza Kuun, *Codex cumanicus*, 256.

[2] *Dicţionarul Academiei*, I, 409.

[3] Th. Capidan, *Dacoromania*, I, 511 (cf. II, 459), relevează şi bulg. dial. (din Macedonia) *bace*.

ungurească, cum o admit unii filologi [1], şi nici în slavă originea lui nu poate fi explicată uşor. E şi mai contestabilă părerea că punctul de plecare al lui ar trebui căutat în limba maghiară, de unde ar fi pătruns în slavă şi mai departe. De altfel, urmărindu-l şi în alte limbi, constatăm că e un cuvînt care are filiaţiuni întinse; cîteva concordanţe cu limbile fino-ugrice şi turco-tătare au fost relevate de Melich şi Gombocz [2] şi la ele se pot adăuga altele: în iraniecă (dial. wakhi) avem *bač* pe care Tomaschek [3] îl traduce prin „Vaterbruder"; în dialecte caucasice apar *bac*, *bas* etc. cu sensul de „frate" [4]. Ne găsim deci în faţa unui cuvînt care se pare că ne duce spre Orient şi de acolo am putea admite că s'a transmis în centrul şi sud-estul Europei pe două căi, prin maghiară şi bulgară. Înţelesul lui primitiv ar fi fost „frate" şi pe urmă s'a restrîns la acela de „frate mai mare". In orice cas, acest *bač*, cu variantele lui, apare ca diferit de cuvîntul păstoresc şi va trebui să se renunţe definitiv la explicarea unuia prin celălalt.

Ca semantism, *baci* al păstoritului trebue să ne ducă mai aproape de vieaţa legată de această ocupaţiune. G. Weigand [5] a exprimat mai de mult, numai în treacăt, părerea că ar putea fi de proveniență turcească; dela Turci însă, indirect ori direct, nu ne poate veni, pentru că presenţa lui şi în aromînă şi în meglenită ne arată că e un cuvînt vechi la noi, anterior influenţei turceşti — de altfel nici nu găsim în turceşte o formă care să-l explice de-a-dreptul. Intuiţia adevărată a avut-o Hasdeu [6] cînd l-a apropiat de tema *bak-*, bine representată în limbile turco-tătare cu semnificaţia de „a privi, a păzi,

[1] E. Berneker, *Slav. etym. Wb.*, I, 46; St. Wędkiewicz, *Mitteil. d. rum. Inst. an der Univers. Wien*, 276; *Rocznik slaw.*, VII, 114.

[2] *Magyar etymologiai szótár*, I, 314.

[3] *Sitzungeber.* ale Acad. din Viena, XCVI, 775.

[4] A. Schiefner, *Ausführl. Bericht über Uslar's Awarische Studien*, Petersburg, 1872, 152, 174; R. von Erckert, *Die Sprachen des kauk. Stammes*, 49.

[5] *Jahresbericht*, XVI, 220.

[6] *Etym. magnum*, III, 2298.

a îngriji" [1] şi-l considera ca un împrumut dela Pecenegi sau Cumani. Greşia însă cînd îl raporta la turc. *bakči* „păzitor", pentru că o asemenea formă, presupunînd că a fost cunoscută Pecenegilor ori Cumanilor, nu putea da decît *ba(c)ciu* (cu accentul pe *i*). Un alt derivat din *bak-* trebue deci să fi dat cuvîntul nostru şi anume *bakič* sau *bakeč* [2]. In dialectul din Kasan găsim chiar un asemenea derivat, *bäkjči*, pe care Radloff [3] îl traduce prin „Luhmenwächter." Dacă nu apare în acest derivat accepţiunea păstorească, ca a putut exista într'o formă analogă din pecenegă sau cumană [4], pentru că şi verbul *bak* şi derivate ale lui sînt des aplicate în limbile turco-tătare la păstorit; găsim astfel la Radloff [5]: kirg. *koi bakkan ǧigit* „cioban", *baktašy*, cu acelaşi înţeles, *bagys* „pază" (şi la vite), *bagym* „grija de vite" [6]. Din reconstruitul **bakič* (**bakeč*) în pecenegă ori cumană se poate uşor explica *bač*, prin sincopa lui *i* (*e*) şi reducerea grupului *kč* la *č*(*či*).

Dacă *baci* a ajuns să însemne „mai mare peste alţi ciobani", aceasta nu ne poate surprinde cînd se întîlneşte în această privinţă cu ***scutar***, care nici el la origine nu cuprindea ideea de întîietate; e posibil, de altmintrelea, ca această nuanţare a înţelesului lui *baci* să fi fost determinată de recunoaşterea unei

[1] Radloff, *Opyтъ...*, IV, 1436; cf. Vámbéry, *Etym. Wb. der turkotat. Spr.*, 196.

[2] Asupra acestor sufixe v. J. Deny, *Gramm. de la langue turque*, Paris, 1920, 580. S'ar putea obiecta că slava ne ofere şi ea forme care ar explica pe *baci* prin semantismul pe care l-am admis: rut. *bačyty*, pol. *baczyć* „a vedea, a lua în samă", care au fost chiar puse în legătură cu turco-tăt. *bak-*, dar după Berneker, I, 23-24, îşi găsesc explicaţia în indoeuropeană. Totuşi, forma slavă nu poate fi luată în consideraţie, pentru că un substantiv postverbal ca *baci* derivat din ea este greu de admis.

[3] *L. c.*, IV, 1577.

[4] In *Codex cumanicus*, 298, 299, sînt atestate numai formele verbale *bac*, *bagarmen* etc.

[5] *L. c.*, IV, 1436, 1444, 1453, 1454.

[6] Un semantism analog („păzitor" > „păstor") ni-l dă chiar cumana; în *Cod. cumanicus*, 265, ciobanul e numit *kutōnči*, care derivă din tema *kut-(kūt-)* „a păzi", asupra căreia v. Vámbéry, *l. c.*, 79.

superiorităţi a „bacilor“ pecenegi sau cumani fie în unele îndeletniciri la stînă, fie în stăpînirea unui număr mai mare de oi.

Rom. *bobleţ, bobletic*

O încercare de a-l explica mai bine decît alţii a făcut-o V. Bogrea [1], oprindu-se la forma a doua, pe care o considera ca o alterare din *apoplectic* — o etimologie populară ca *pedepsie* din *epilepsie*. Dar etimologia populară presupune apropierea de un cuvînt curent, şi nu vedem care ar fi fost acela care ar fi influenţat pe *apoplectic* să-l schimbe în *bobletic*. Pentru înlocuirea celor doi *p* cu *b* Bogrea cita forme ca *Bobotează* <*apă-botează*, *Bobreajen* şi *Pobreajen*< *Preobrajenie*, dar acestea presintă asimilarea lui *p* iniţial de *b* din silaba a doua, cum nu e casul pentru *bobletic* faţă de *apoplectic*. Etimologia lui Bogrea lasă nelămurit şi pe *bobleţ*, pentru că plecînd dela *bobletic* nu se înţelege cum ar fi fost refăcută forma dintîi. Invers însă, raportul între ele apare clar: forma primitivă fiind *bobleţ*, aceasta, prin analogie, ca alteori, a dat *boblete* care pe urmă a fost atras de derivatele în *-etic*.

Plecînd deci dela *bobleţ*, el ne aminteşte tema slavă *vab-* care apare în vsl. *vabiti*, bulg. *vabja*, sîrb. *vabiti* etc. „a ademeni, a amăgi“ (ca termen vînătoresc se întrebuinţează pentru „a întinde o cursă“ de prins păsări etc.); forma reflexivă (vsl. *vabiti se*, pol. *wabić sie*) înseamnă „a se lăsa ademenit, momit“ şi în slovenă alături de *vabiti* e întrebuinţat *vabljati* (comp. vsl. *vabljenije*, sîrb. slov. *vabljenje*). Deci *bobleţ* poate fi foarte bine resultat din **vobleţ*, cu asimilarea lui *v* de *b* — comp. *brăbete* <*vrăbete*, *bărbănoc* < **bărvănoc*, rut. *barvinok*— şi prin trecerea lui *ă* (**băbleţ*) la *o* sub influenţa celor doi *b*. In slavă (sîrb. slov. ceh.) e atestat numai derivatul *vabec* (*vabac*) „ademenitor“, dar a trebuit să existe şi **vablec*, cu înţeles corespunzător celui romînesc (comp. slov. *vabljač* alături de *vabič*; pol. *wabny* „care ademeneşte“ şi „care se lasă ademenit“). *Bobleţ* a însemnat astfel la început „cel care se lasă amăgit“ şi sensul acesta e bine păstrat într'un pasaj pe care Tiktin, în dicţionarul său, îl citează după Jipescu: *să înşelăm şi să furăm noi cei de sus pe cei de jos, că-i ştim bobleţi şi nu se simt*. Probabil că dela Slavi l-am luat ca un cuvînt din graiul vînătorilor, de unde mai avem, cum se ştie, şi pe *a lovi*, cu înţeles schimbat şi el.

[1] *Dacoromania*, II, 652.

Rom. *hoţ*

S'a renunţat parcă la urmărirea lui după zadarnice stăruinţe de a şti de unde a putut veni la noi. Şi cu toate acestea mi se pare că îşi trădează uşor originea. In slavă avem tema *chop-*, alături de *chap-* (de unde al nostru *cu hapca*) şi cea dîntîi se întîlneşte în rus. *chopitь* etc. „a lua, a prinde“ [1].

Un derivat cu sufixul *-ьcъ*, **chopьcъ* (comp. rut. *chapun* „hoţ“, *chapkyj* „hoţeşte“), a putut deveni **hopţ* (comp. *colţ* <**kolьcъ* ş. a. [2]). Şi cum terminaţiunea lui presenta un grup consonantic neobişnuit, **hopţ* s'a redus la *hoţ*.

Rom. *şăi* şi proveniența lui iranică

Asupra acestei forme întrebuinţate în Zărand cu sensul de „a şedea, a sta“ a atras atenţiunea Şt. Paşca în *Dacoromania*, IV, 1016; apare în expresiuni ca: *de ce nu mai şăişi la noi* = de ce nu mai stătuşi la noi? *mă duc acuma, că şăiŋ d'istul* = mă duc acum, că stătui destul.

Cum pentru *văi*, de care m'am ocupat altădată [3], singura

[1] Berneker, *Slav. etym. Wb.*, I, 396.

[2] P. Skok, *Slavia*, I, 485; cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 831.

[3] *Viaţa nouă*, XVII (1921), 166. După G. Giuglea — într'o comunicare la „Muzeul limbei romîne“, la care se referă Şt. Paşca — văi ar fi resultat din *vedei* prin căderea dentalei intervocalice, reducere datorită „principiului economiei“ care ar explica şi pe *mere*, *ne* < *merge*. Dar

identificare posibilă ne-o dau limbile iranice, tot astfel şi pentru *şăi*. In avestică avem *šay-* „a sta într'un loc, a petrece, a locui[1]", înrudit cu vind. *kšēti*, lat. *situs* etc. Şi acest cuvînt ne aduce o dovadă că prin Munţii-apuseni au fost aşezări iranice, de Alani, şi fixarea lui în vocabularul nostru ne-o putem explica în acelaşi fel ca a lui *văi:* cum acesta presenta asemănare cu *vedea*, tot astfel apărea *şăi* faţă de *şedea* şi aceasta a înlesnit adoptarea ambelor forme iranice, alături de cele din latină.

Ov. Densusianu

Remarques sur l'étymologie et la signification de quelques mots turcs

Bachibozouk

Ce mot est une expression formée des éléments turcs les plus propres à rendre exactement la notion qu'il représente. Nous accentuons cela, parce que les lexicographes qui s'arrêtent à l'étymologie de ce mot semblent manifester un sentiment de surprise en trouvant qu'il serait composé de deux vocables ayant la signification de „tête mauvaise, tête désordonnée etc.", ce qui est inexplicable par rapport à ses sens

mere arată influenţa lui *cure* (v. *Dicţ. etim.*, 1080) şi cît despre *me*, el e probabil refăcut după *mei — meri* etc. (prin analogie cu *cei—ceri*, acesta şi el resultat prin analogie, ca *piei—pieri*, *spai—spari*); e greu de admis că formele fără *r* ar reflecta pe lat. m e a r e, cum presupune Paşca, verbul acesta ne mai fiind păstrat nicăieri în domeniul romanic, ceea ce arată că ajunsese rar în latina vulgară faţă de altele însemnînd „a merge". *Văi* nu poate fi prin urmare nici el o reducere a lui *vedea* prin căderea lui *d*. E tot numai o iluzie etimologică derivarea lui, cum crede Philippide, *Originea Românilor*, I, 346, din acel ipotetic *v a l l i a r e pe care nu ştiu de ce îl reconstruieşte Meyer-Lübke pentru it. *vagliare* „a cerne" < „a clătina", cînd acesta e *v a g u l a r e.

[1] Bartholomae, *Altiran. Wb.*, 1706.

connus (v. par exemple le dictionnaire de Barbier de Meynard).

En réalité, le mot turc *bach* „tête" ne figure pas du tout dans la composition de *bachibozouk*. Les acceptions de celui-ci, telles qu'on les connaît, sont les suivantes: 1. „homme habillé en civil" (c'est-à-dire un civil contrairement à un militaire): ce sens est connu à tous les parlers turcs; 2. „franc-tireurs, gens armés non habillés en uniforme militaire, mais ayant les vêtements désordonnés", donc „armée irrégulière turque": c'est le sens connu par les Européens, tiré de l'histoire des guerres turques.

Or, le peuple n'a pu se tromper quant au choix des éléments composant une de ses expressions. Nous disons, d'accord avec le peuple turc, que les bachibozouks sont des „hommes aux vêtements désordonnés", et cela ressort des considérations suivantes.

La notion de „vêtements" est exprimée en turc par *ustubachi* (composé de *ust* et *bach*). Chacun de ces éléments possède naturellement une signification à part bien définie, mais les deux ensemble expriment la notion de „vêtements". Le sens de „désordonné" est propre au mot turc *bozouk*. De la juxtaposition de ces trois mots est résulté *ustu-bachi-bozouk*. Cette forme a subi dans la prononciation une altération, en perdant sa première partie, et c'est ainsi qu'on est arrivé à *bachibozouk*. Nous répétons que *bach* n'est plus ici un mot indépendant qui puisse avoir le sens de „tête"; il forme la dernière partie du composé *ustu-bachi*, dont le premier élément *ust* est resté sous-entendu.

Khakani

L'adjectif *khakani*, formé d'après les règles de la grammaire persane, signifie incontestablement „impérial", vu qu'il dérive du substantif *khakan* „empereur" (*khakan* est l'augmentatif du mot turc oriental *khan*; il a été adopté en persan et en arabe). Mais l'adjectif en question a

été introduit aussi dans deux expressions autrefois souvent employées en Turquie, avec un sens fondé sur la logique: étant donné les notions d'„empereur" et d'„empire", deux mots qui sont, l'un et l'autre, des substantifs auxquels pouvait se rapporter l'adjectif „impérial", on a établi très logiquement une relation entre le mot „empire" et la notion de „propriété, domaine"; d'autre part, on doit se rappeler que l'empereur était censé propriétaire de tout ce qui se trouvait sur son territoire. Tel est le raisonnement logique qui réside à la base des deux expressions *Sénédi-khakani* et *Defterhanéi-khakani*, formées par certains Turcs lettrés, toutes les deux reproduisant des constructions persanes, la première avec le mot *Sénéd* „titre", la seconde avec *Defterhané* „office des registres". En tenant compte de l'acception réelle et effective du dit adjectif dans ces deux expressions, personnellement je les ai toujours traduites par les équivalents respectifs : 1. „Titre de propriété"; 2. „Office des registres des propriétés ou des domaines", c'est-a-dire „Administration des Domaines" (il n'y avait pas moyen de traduire fidèlement par un adjectif dérivant du substantif „propriété", qui n'existe ni en français, ni en roumain; j'ai recouru alors au procédé qui s'imposait, en employant ce même substantif précédé de la préposition „de" ou placé au génitif, ce qui est absolument la même chose, comme par exemple „industrie laitière" ou „industrie du lait").

Tous les traducteurs turcs, y compris les lexicographes européens, ont rendu ces expressions en français par: 1. „Titre Impérial"; 2. „Administration des Archives Impériales". Mais cette traduction est de nature à produire une légitime désorientation, dont je me suis toujours rendu compte. En effet, lorsqu'on dit „Titre Impérial" ou „Archives Impériales", on s'attend à ce qu'un complément y soit ajouté, parce qu'on se demande: „Titre Impérial" de quoi ? „Archives Impériales" de quelle catégorie? De ces expressions il ne résulte nullement l'idée de „propriété", comme l'institution elle-même le veut; on considère dans ce cas l'adjectif „Impérial"

comme une simple épithète d'une institution quelconque (absolument indéfinie) sous l'empire, ou d'un objet ou bien un terme concernant l'empereur, Or, les Turcs connaissaient les sens précis de ces expressions, puisqu'ils avaient devant leurs yeux les institutions s'y rapportant; toutefois, ils ne pouvaient pas s'écarter dans leurs traductions du mot „Impérial", à cause du péril auquel ils étaient exposés de la part du régime absolu au cas où ils auraient osé changer une épithète qui avait trait à la personne du Sultan, même si dans cette substitution ils auraient trouvé l'expression européenne la plus propre et conforme à la réalité. En Turquie on a évité donc, pour des motifs politiques, de traduire *khakani* par l'équivalent européen exact, et alors les Européens, à leur tour, ont cru se trouver dans la note juste en traduisant ce mot de la même manière que les pauvres traducteurs turcs. Les dictionnaires turcs sont cependant là (v. Samy Bey) et peuvent être pris à temoins, vu que leur explication en turc est impeccable et confirme la justesse de notre traduction française.

Enfin, on sait que l'actuelle administration républicaine turque, dans son esprit moderne, a purifié la langue et a changé les deux expressions litigieuses en employant, à la place du dit adjectif à sens ambigu, un autre mot turc, *tapou*, parfaitement connu et employé déjà constamment par le peuple, de sorte qu'elle en a formé les expressions *Tapou-Sénédi* (ou simplement *Tapou*) et *Tapou-Mudiriyeti-Oumoùmiyessi*, toutes les deux construites d'après le système turc et signifiant „titre de propriété" et „direction générale des titres de propriété".

Tchaouch

En turc on a donné le nom de *tchaouch* à une variété de raisin considéré comme le plus fin.

D'où pourrait venir cette dénomination? Les dictionnaires de Samy Bey et de Barbier de Meynard ne nous

l'expliquent pas. Il n'y a pourtant rien de plus simple. En effet, on n'a qu'à penser au mode de s'exprimer d'un Turc lorsqu'il désire rendre la notion de „roi des animaux, oiseaux, fleurs, fruits etc.“; l'on constate qu'il n'emploie jamais dans ce cas les mots „Sultan“ ou „Padichah“, parce qu'il commettrait un sacrilège. Pour cette raison, le peuple turc s'est contenté d'employer des mots plus simples, marquant un grade de supériorité quelconque, tels que *bey*, *tchaouch* etc. L'un ou l'autre de ces mots servent souvent en turc à désigner une supériorité par rapport au genre ou à l'espèce dont il est respectivement question. On dit, entre autres, le „tchaouch des oiseaux“ etc. Si toutefois on n'est pas d'avis de traduire un pareil mot par „souverain“, on emploie simplement le terme „chef“, ce qui ne peut contrarier certaines conventions. Avec le mot *bey* nous avons l'exemple de la „reine-abeille“, nommée *bey-ari*.

Je suis arrivé à m'expliquer ainsi le sens spécial de *tchaouch* en constatant que ce même raisin provenant de Turquie et étant importé en Roumanie prend ici les dénomination de „raisin Sultanin“ ou „raisin Napoléon“. L'idée dont on est parti pour déisigner en turc et en roumain cette variété de raisin est la même, mais la dénomination a été différente à cause des considérations sus mentionnées. Le Turc n'osait pas se servir du mot „Sultan“ pour exprimer la notion de „souverain“ par rapport à un produit quelconque, car cela lui aurait semblé un rabaissement de ce mot, qu'il n'admettait comme titre ni même pour un autre chef l'Etat, fût-i le chef d'un Etat musulman.

Georges Iosu

Note complementare asupra tratamentului lui *N* + consoană în limba romînă

Intr'un articol precedent[1] m'am ocupat de tratamentul lui *n* + consoană în limba romînă, plecînd dela o serie de

[1] *Grai şi suflet*, III, 413-415.

grafii din sec. al XVI-lea care omit de a nota pe *n* în această situaţie. A. Procopovici[1], ocupîndu-se de justificarea fonetică pe care am căutat să o dau acestor grafii, o combate, sub cuvîntul că *Codicele Voroneţean* nu confirmă teoria. Las să urmeze aci cîteva observaţii, menite să arate că obiecţiunile lui Procopovici sînt neîntemeiate.

Pentru a explica nenotarea lui *n* urmat de consoană am plecat dela o realitate fonetică probată atît pe cale experimentală cît şi practică, în mai multe limbi: debilitatea lui *n* urmat de *s* sau de *ś* şi dispariţia oclusiunei lui *n*, urmată, în mod firesc, de pierderea nasalităţei, este un fapt fonetic banal, care nu are nevoie de alte comentare[2]. De aceea, frasa lui Procopovici „lipsa lui *n* *i se pare*[3] [lui Rosetti] „justificată de fonetică“ numai înaintea lui *s* şi *ś*“ (p. 151) trezeşte mirarea. In adevăr, nimic nu justifică îndoiala lui Procopovici, mecanismul procesului fiind bine cunoscut şi neputînd da loc la controversă. Prin urmare, nenotarea lui *n* în casul *n* + *s* sau *n* + *ś* e ceva natural. Procopovici vine însă cu exemple din *Codicele Voroneţean*, unde *n* e notat înaintea lui *s* (de 35 de ori, faţă de 23 de casuri de notaţie *ns* şi de 4 casuri de notaţie zero: *s*) şi înaintea lui *ś* (p. 152). Nu înţeleg de ce Procopovici îşi închipue că aceste exemple contrazic explicaţia mea. In adevăr, eu am căutat să explic casurile anormale, cînd *n* nu e notat; că, de cele mai dese ori, *n* e notat înaintea lui *s* şi *ś*, aceasta o ştim cu toţii; ortografia tradiţională confirmă prezenţa lui *n* în această situaţie, şi dacă exemplele de nenotare a lui *n* (acele 4 exemple din *Codicele Voroneţean*) nu ne-ar fi trezit luarea aminte, nu ne-am fi gîndit să cercetăm lucrurile mai de aproape şi să ne adresăm la aparatele de precisiune şi la fonetica generală pentru a explica fenomenul. Insist asupra chestiunei de metodă, pentru că Procopovici presintă lucrurile în alt fel, ca şi cum aşi fi pus faptele în serviciul unei teorii preconcepute (p. 150-151).

[1] *Rev. filologică*, II, 150-153.
[2] V. exemplele ce le-am dat, *l. c.*, 414.
[3] Subliniez.

Observ, în sfîrşit, că deşi Procopovici socoteşte că explicaţia mea e greşită, uită să ne spună cum se explică grafiile care nu notează pe *n* + *s* sau *š*.

Trecem acum la partea a doua a problemei. *Codicele Voroneţean*, ne spune Procopovici, presintă în mod constant grafii care omit să noteze pe *n* urmat de *k* sau de *g*; astfel, găsim de 29 de ori grafia ⁂*g*, de 15 ori grafia ⁂*k* şi de 2 ori grafia zero: *lugă* şi *ughiu* (= lungă, unghi) [1]. Aceste exemple, după părerea lui Procopovici, ar fi în contradicţie cu ceea ce am căutat să probez: în adevăr, cum se explică nenotarea lui *n* înaintea unei oclusive velare, din moment ce fenomenul nu e justificat de fonetică în casul de faţă?

Să examinăm lucrurile mai de aproape.

In articolul precedent am arătat că experienţa demonstrează că *n* poate dispărea şi atunci cînd e urmat de o oclusivă velară; am explicat atunci procesul, încît socotese inutil să reviu aci asupra lui (p. 414-415). Dar, în exemplele din *Codicele Voroneţean* putem spune că *n* dispăruse? De sigur că nu. In adevăr, semnul ⁂ notează nasalitatea lui *n*, conservată: numai oclusiunea a dispărut [2]. Cum trebue interpretate atunci, aceste grafii? Cred că ne putem opri la explicaţia pe care am dat-o: sau e vorba de o grafie care notează în adevăr dispariţia oclusiunei lui *n*, astfel cum experienţa ne demonstrează că se poate întîmpla (grafiile ⁂*g*, ⁂*k*), sau e vorba de o grafie influenţată de grafia zero în casul *n* + *s*, şi atunci *n* nu e notat înaintea oclusivelor velare; dar, în casul din urmă, grafia nu corespunde realităţei fonetice, nasalitatea nefiind represintată prin scris; în adevăr, mulţumită numeroaselor grafii amintite mai sus, ştim că nasalitatea fusese conservată.

Cu această observaţie închei şirul de lămuriri pricinuite

[1] A. Procopovici, *Despre nasalisare şi rotacism*, 13; *ughiu* apare în *CV*, 145/14 şi e dat sub această formă (cea exactă; am controlat-o în reproducerea fotografică a textului) în glosarul lui Sbiera, pe cînd în text e redat greşit: *u⁂ghiu*.

[2] V. şi Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, II, 127.

de obiecţiunile lui Procopovici şi socotesc că am confirmat ceea ce susţinusem în articolul precedent.

Asupra palatalisărei labialelor

Se ştie că Ov. Densusianu a susţinut în *Histoire de la langue roumaine* (I, 307 urm.; II, 19, 68) că palatalisarea labialelor e un fenomen foarte vechi în limba romînă şi că, pentru a-l explica, trebue să plecăm dela epoca în care lat. *ĕ* + *n* era diftongat în *ye* şi un cuvînt ca b ĕ n e se afla în stadiul **byene*. Densusianu crede, de asemenea, că palatalisarea labialelor a fost adusă la nordul Dunărei de emigranţi sud-dunăreni, şi că fenomenul a atins dintr'odată întreaga serie (labiale: *p*, *b*, *m*, fricative labio-dentale: *f*, *v*) şi nu s'a produs în etape, fiecare membru al seriei fiind alterat la epoci diferite.

Cu prilejul unei dări de samă asupra cărţei mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle* (Paris, 1926) [1], Densusianu îşi menţine în întregime tesa resumată mai sus, în oposiţie cu ceea ce am căutat să probez, şi anume:

1. că palatalisarea labialelor e un fenomen relativ recent în limba romînă,

2. că fenomenul s'a petrecut independent la nordul şi la sudul Dunărei,

3. că fiecare membru al seriei a fost alterat la epoci diferite, începînd cu *f*, care oferia cea mai slabă resistenţă inovaţiunei.

Îmi propun să discut aci trei puncte ale problemei.

1. Pentru a proba vechimea alterărei lui *b* într'un cuvînt ca b ĕ n e, Densusianu arătase că trebue să plecăm dela **byene*. Dar, în *Recherches*, 110, am contestat posibilitatea diftongărei lui *ĕ* în această poziţie. Faptul îşi are importanţa; în adevăr, dacă absenţa diftongărei ar putea fi probată, atunci

[1] *Grai şi suflet*, III, 455 urm.

ar trebui să plecăm dela etapa *bine* (pronunţat *byine*), pentru a explica pe *g'* (*g'ine*), adică dintr'o epocă cu mult posterioară (macedo- sau dacoromînă), şi nu romînă comună.

Împotriva explicaţiei mele Densusianu invoacă asibilarea lui *t* în *ţine* <t ē n e t: „dacă forma latină nu ar fi fost diftongată [* *t(i)ene*], am fi avut *tine*", ne zice Densusianu (459, n. 1)[1]. Totuşi, în *Recherches*, 109, m'am ocupat de acest caz: am arătat acolo că asibilarea lui *t* se explică în modul următor: *t* urmat de *ē* a fost mai întîi palatalisat, la o epocă veche, ca şi *c, g* înaintea unei vocale prepalatale[2]. Am avut, deci, *t'e-*; palatalisării i-a urmat asibilarea lui *t*, *fără ca să fie nevoie să admitem o etapă în care e a fost diftongat în* ye; în adevăr, după cum am arătat în *Recherches*, 110, trecerea diftongului *ye* la **yi* (> *i*) nu e atestată în romînă. Aşa dar, fenomenul s'a petrecut ca pentru *c, g* urmaţi de *e, i* (*ceară, ger*) sau ca în slavă, pentru *k* şi *g* urmaţi de o vocală prepalatală şi trecuţi la *č, c* şi *ž*.[3] Precum, în aceste cazuri, nu e nevoie să plecăm dela *ye* pentru a explica fenomenul asibilării, tot astfel şi în cazul lui *ţine*. Prin urmare, nu este probat că *bine* a trecut printr'o etapă anterioară **byene*: palatalisarea lui *b* trebue deci explicată pornindu-se de la stadiul *bine*[4].

2. Cu privire la cronologia palatalisării, am spus că în dacoromînă fenomenul nu e cu mult anterior veacului al XVI-lea.

[1] Aceeaşi obiecţiune mi-o face şi Zauner, într'o dare de samă publicată în *Literaturblatt f. germ. und rom. Phil.*, 1928, 210.

[2] Cu deosebirea că trebue făcută diferenţa calitativă între *ē* şi *ē*, pentru *t* (*teacă* <t h ē c a, dar *ţară* <t ē r r a), pe cînd diferenţa nu e observată în cazul *c, g* (*ceară* <c ē r a, *ger* <g e l u). Meyer-Lübke (*Mitteilungen d. rumän. Inst. an d. Univ. Wien*, I, 6) admite că *ie* (<*ē*), după ce a provocat asibilarea lui *t* (*tenet*), a trecut la *e* sub influenţa lui *u* următor, dar adaugă: „dieses *e* kann nun ebensowohl direkt wie durch die Durchgangsstufe *ie* aus *e* entstanden sein"; în acest caz, asibilarea lui *t* nu poate fi explicată decît adoptîndu-se explicaţia ce am propus-o.

[3] V. A. Meillet, *Le slave commun*, Paris, 1924, 78 urm.

[4] Fenomenul a fost explicat în acelaşi mod de Miklosich, *Beitr. zur Lautlehre d. rum. Dial., Consonantismus*, II, 22 urm.

fără a putea fixa, bine înţeles, o dată precisă. Densusianu îmi obiectează că „palatalisarea labialelor e anterioară schimbării în *i* a lui *e ... e*, *i* dinaintea lui *n* simplu sau urmat de o consoană, pentru că numai astfel ne putem explica de ce în aromînă — de altfel şi în dacoromînă — *mine*<m e + n e nu a devenit *nine*, ca *nia* <m i h i" (459). Dar nealterarea lui *m*, în *mine*, se explică din alte cauze: în adevăr, dacă fenomenul palatalisării labialelor e foarte vechi în aromînă, cum crede Densusianu, atunci alterarea labialelor în cîteva împrumuturi din bulgară, sîrbă sau neogreacă (Densusianu, *Hist.*, I, 309 urm.) nu se poate explica decît ca un fenomen de *adaptare fonetică* parţială (faţă de restul împrumuturilor, cu labialele nealterate). Cum se explică, atunci, faptul că *mine* n'a fost şi el adaptat? Pentru că ştim că Densusianu admite că *e* trecuse la *i*, în acest cuvînt, la o epocă veche, şi că, în toate cazurile, trecerea la *i* era petrecută în momentul cînd cuvintele slave sau neogrece au fost împrumutate. Causa neadaptării trebue căutată, de sigur, în structura fonică a cuvîntului în chestiune. Această structură fonică particulară a lui *mine* este responsabilă de nealterarea lui *m*: fenomenul nu atîrnă deci de calitatea lui *e* latin în acest cuvînt, cum crede Densusianu (*op. cit.*, 312), pentru că trebue să plecăm dela o epocă cu mult posterioară, cînd *e* trecuse la *i*.

3. Al treilea punct pe care aşi dori să-l examinez mai de aproape este următorul: Densusianu, ca Hasdeu, Puşcariu şi Zauner, admite că palatalisarea oclusivelor labiale şi a fricativelor labio-dentale s'a petrecut fără etape intermediare, cu alte cuvinte că *piatră* a trecut direct la *k'atră*, *pk'atră* fiind o formă de compromis produsă prin contaminarea lui *piatră* cu *k'atră*. Am mai examinat problema într'un articol precedent,[1] încît nu voi reveni asupra obiecţiunilor presentate atunci.

Observ, mai întîi, că nici Densusianu, nici ceilalţi învăţaţi care au susţinut că trecerea lui *p* la *k'* s'a făcut fără

[1] *Grai şi suflet*, III, 415-417.

etape intermediare, n'au justificat pînă acum, pe cale fisiologică, această explicaţie, ca şi cum examenul mecanismului fisiologic al fenomenului ar avea o importanţă secundară. Dimpotrivă, socotesc că examenul acestui mecanism are o importanţă capitală, şi că el comandă întreaga problemă.

Din punct de vedere fisiologic, explicaţia trecerei directe a lui *p* la *k'* nu se poate susţinea. Teoretic, mai întîi, practic, apoi: şi limba romînă, şi limbile albanesă [1], italiană şi greacă modernă confirmă pe deplin acest fel de a vedea.

Teoretic, am arătat în *Recherches*, 111 urm., cum s'a petrecut fenomenul: trecerea dela oclusiva labială sau dela fricativa labio-dentală la o articulaţie absolut diferită (oclusive linguale muiate sau spirante guturale) nu se poate face fără etape intermediare: în casul lui *p*, de exemplu, se trece la *pk'* şi apoi la *k'*, prin reducerea progresivă a oclusiunei labiale, care e piedeca pentru trecerea directă la articulaţia *k'*.

Practic, n'avem decît să ne adresăm la albanesă şi la italiană, [2] unde *b+y* şi *p+y* (<*bl*, *pl*) au fost palatalisaţi; fenomenul s'a produs în etape [3]: gen. *ćan* <p l a n u, *ćanta* <p l a n t a, printr'o etapă intermediară *pć*, atestată (cf. dr. *pćatră*, *ćatră* <*piatră*) [4], şi alb. *pk'ak* (<*pl'ak* „gunoi"), *bget* (<*bl'et* „albină"), la Gostivar, dar şi *k'ak* „bătrîn", *get* „albină", în regiunea Dibrei, cu reducerea grupurilor *pk'*, *bg'* la *k'*, *g'*, ca în romînă (*k'atră* <*pk'atră*, *g'ine* <*bg'ine*) [5].

În consecinţă, dacă explicaţia noastră e întemeiată şi

[1] Fenomenul a fost relevat de S. Puşcariu, *Studii istroromîne*, II, 364 şi de Densusianu, *Graiu şi suflet*. II, 411 şi III, 458.

[2] Pentru neogreacă, v. *Graiu şi suflet*, III, 415 urm.

[3] I. Iordan, *Arhiva*, XXX, 1923, 327 urm. Miklosich, *op. cit.*, 18, făcuse apropierea între fenomenul romînesc şi cel italian; Hasdeu, *Etym. magnum*, III, 2229-2230, a contestat pe nedrept acest fel de a vedea, sub motivul că într'un caz trebue să plecăm dela *p + y*, pe cînd în celălalt dela *pl* palatalisat; Miklosich văzuse just: amîndouă procesele, ajunse la o etapă comună (*p + y*), au evoluat în urmă la fel.

[4] G. Bertoni, *Italia dialettale*, Milano, 1916, 96-97.

[5] St. Mladenov, *Bemerkungen über die Albaner und das Albanische in Nordmakedonien*, în *Balkan-Archiv*, I, 1925, 63 şi 67.

dacă etapele intermediare se explică în acest mod, atunci este evident că obiecţiunea lui Densusianu, formulată în modul următor: „de ce în meglenită, unde fenomenul s'ar fi produs mai tîrziu decît în dacoromînă..., nu găsim nici o urmă de fonetismul *pk'*, *mn*?" (459, n. 2) nu poate clătina edificiul nostru. În adevăr, faptul că pentru moment nu ne putem opri la o explicaţie sigură a lipsei etapelor intermediare în meglenită, nu e un motiv ca să respingem orice posibilitate de explicare a fenomenului în viitor; această obiecţiune nu atinge însă întru nimic teoria, întemeiată pe base solide [1].

Cu aceasta închei şirul de observaţii prin care am dorit să lămuresc felul în care îmi închipui că s'a produs palatalisarea labialelor.

AL. ROSETTI

IN JURUL FORMELOR AROMÎNEŞTI *flumin*, *k'ima* şi *morŭ*

In *Dacoromania*, V, 474-476, Th. Capidan contestă etimologia formei *k'ima* pe care am dat-o în această revistă (III, 240-241), iar pe celelalte două le consideră ca fiind necunoscute graiului aromîn, socotindu-le forme savante sau inventate, deci suspecte.

Să începem cu *k'ima*. In privinţa etimologiei pe care i-am dat-o Th. Capidan formulează următorul principiu: „mai întîi, ca chestie de metodă, eu cred că atunci cînd vrem să găsim originea unui cuvînt obscur, dacă acesta face parte dintr'o familie de cuvinte, nu este iertat să-l tratăm isolat" (p. 475). Continuînd, ajunge să stabilească drept etimologie pentru *k'ima* gree. χοιζω <χύμα. Acest χύμα are, după unele dicţionare, şi sensurile de „quelque chose de répandu (de dispersé, de confus); affluence; abondance; confusément; pêle-

[1] E. Herzog, *Rev. filologică*, II, 1928, 154-155, susţine de asemenea că între etapa *p + y* şi etapa *k'* trebue admisă o etapă intermediară *pk'*, şi aduce exemple care confirmă teoria.

mêle". Se opreşte la această etimologie, mai ales că în graiul „Aromînilor din nord" circulă forma *(mi) h'imusescu* „mă reped, năvălesc" — sens care ar veni să se suprapună celui de „se jeter, fondre sur quelqu'un" al vb. χυμίζω. Iată şi concluzia formulată: „din cele expuse pînă aci reiese că în ***h'ima*** nu putem vedea decît cuvîntul grecesc de bază a lui *h'imusescu* care este grec. χύμα cu înţelesul dat de noi" (p. 475).

In legătură directă cu principiul de metodă formulat de Capidan, iată cum ni se înfăţişează problema:

1. Contact efectiv etno-lingvistic cu Grecii au avut numai Aromînii din sud, nu şi cei din nord; deci, dacă poate fi vorba de un împrumut grecesc, acesta trebuia să apară cu atît mai mult în graiul Aromînilor din Pind şi Tesalia. In graiul Pindenilor însă vb. *h'imusescu* apare rar şi e, fără îndoială, importat din Macedonia propriu zisă.

2. Greaca populară cu care a fost şi e în plin contact graiul Aromînilor pindeni şi tesalioţi nu cunoaşte vre-un adv. sau sb. χύμα şi nici vb. χυμίζω cu sensurile date. Ceva mai mult: în greaca veche, înţelesurile verbului, ca şi ale lui χύμα,-ατος (τὸ), au nuanţe ce nu pot forma o filieră semantică pentru a putea ajunge la sensurile ce le are arom. *h'ima*, care circulă ca adverb şi rar ca sb., întru cît χυμίζω înseamnă „rendre savoureux, donner un goût, une saveur à quelque chose; assaisoner, apprêter".

3. Cît priveşte relevarea formei *h'iumusescu*, evident că nu s'ar putea face nici o apropiere fonetică între ο şi *iu*, întru cît acelaşi grai nordic mai cunoaşte forme cu *iu* în loc de *i* (cf. *h'iumănic* <ngr. χειμωνιάτικον etc.)

In faţa acestor consideraţiuni, şi în chestie de metodă, ne întrebăm: ne putem oare opri la o origine grecească a lui *h'ima*? Aromîna sudică exclude, cred, aşa ceva. Iată însă că nordicul *(mi) h'imusescu* nu poate fi isolat de o bază grecească. E clar că el reproduce aoristul unui verb grecesc.

In adevăr. In greacă e curent vb. θυμόνω „a supăra, a irita, a înfuria", precum şi sb. θυμός „mînie, furie". In aromîna sudică circulă sb. *θimó* şi vb. *θimusescu (mi)* cu aceleaşi

sensuri. Aromîna nordică cunoaşte casuri de trecerea lui θ + voc. palatală la *h'*: arom. sudic *θeamă* <i n f ī m a (cf. în această revistă, I, 329) circulă în nord ca *h'eamă*. La fel forma *θeamin(ă)* < f e m i n a în nord se aude cu *h'*: *h'eamin(ă)*. Din acest punct de vedere, *θimusescu* a devenit în aromîna din nordul Pindului *h'imusescu* (*h'iumusescu*). Nici o dificultate, aşa dar, ca fonetism, mai ales că *u* medial din *h'imusescu* reproduce normal pe ο grecesc din ἐθύμωσα. Din punct de vedere semantic, evoluţia e clară şi firească: cel care se înfurie, care *h'imuseaşte*, evident că dă năvală, sare asupra adversarului său, se lasă vertiginos asupra lui; se repede asupra cuiva; devine, aşa dar, „năvălitor, prăvalnic". Vom avea, prin urmare, şi *vinturi h'imoase*, adică „vînturi înfuriate, vînturi potopitoare".

Din simpla expunere a celor de mai sus, credem şi noi, la rîndul nostru, că „fără multă bătaie de cap" se putea afla că originea nordicului *(mi) h'imusescu* e ngr. θυμόνω care circulă şi în aromîna sudică, şi că acest *h'imusescu* trebue isolat de adv. *h'ima*, a cărui origine — pînă la găsirea unei alteia mai convingătoare — rămîne pentru noi tot lat. ī m u s, - a, -u m.

Intr'o notă desvoltată, Capidan se ocupă apoi de formele *flumin* şi *morâ*. Părerea d-sale că eu am căzut în eroare, socotind drept cuvinte moştenite pe aceste două elemente „suspecte", ar fi pînă la un punct justificabilă. Cînd însă m'am hotărît să le înregistrez drept elemente lexicale moştenite direct din fondul latin, nu m'am lăsat condus nici de satisfacţia noutăţilor şi nici de simple presupuneri sau bănuieli. Înainte chiar de a redacta acest răspuns, am primit dela poetul Zicu Araia, profesor la Grebena (Grecia), încă o mărturisire formală cum că cuvîntul *flumin* nu e nici vre-un latinism şi nici vre-o invenţie a sa. Iată ultima relatare pe care am primit-o: „Intr'o zi şedeau mai multe femei în curte [în comuna lui natală Samarina] şi vorbiau de pureci. Una din ele a spus că „noi în casă avem flumin di puriţi". Altădată, soacra mea, ieşind din grădină, mi-as pus: „ţe flumin di makiδuniş avem tu grădină!" [= ce belşug de pătrunjel avem

în grădină]. Intrebînd-o ce înţeles are cuvîntul *flumin*, mi-a răspuns: „multu, kiamete, parafise" [= mult, potop, peste măsură]". Ceva mai mult: Zicu Araia îmi dă şi următoarele precisări — pe care şi Capidan le-ar fi putut obţinea —, şi anume: îmi dă chiar numele mai multor femei din Samarina, precum şi proposiţiunea în care a fost întrebuinţat de fiecare din ele cuvîntul *flumin:*

1. Dela *Sultana Taca Tegu:* «flumin di dun'eaŭă easte 'n păzare» [= mulţime de lume e în tîrg];

2. Dela *Catirina Mil. Tegu:* «flumin di lume i la numtă» [= mulţime de lume e la nuntă];

3. Dela *Catirina Gh. Pivulu:* «flumin di furnidzĭ aflaĭ tu punga di zahare» [= mulţime de furnici găsii în punga cu zahăr];

4. Dela *Cula Gh. Cazana:* «tu casă hăşutească nu poţ s'inţri, di flumin di *elinica-zoifia*» [= în casă „hăşutească" (grecească) nu poţi să intri, din causa mulţimei de insecte parasitare];

5. Dela *Custanda Tachi Hotă:* «flumin di floc are čjorga» [= mulţime de floc are cerga];

6. Dela *Ţ'al Dzimă Ligură:* «U, h'il'ĭŭ! noĭ, ml'erile, luavem prot aest sbor cînd vrem si aduk'im „mulţî oamin'ĭ". Ia: flumin di fumel'ĭ vin'iră la- Aγĭa-Hilĭ» [= vai, fiule, noi, femeile, îl avem cel dintîi acest cuvînt cînd vrem să înţelegem „oameni mulţi". Iată: mulţime de familii veni la Sfîntul Ilie (bîlci)].

După ce îmi scrie că acest cuvînt l-a auzit pentru prima dată dela soacra lui, *Polixenia N. Zeca*, încheie astfel: «... nici n'am avut de unde să mi-l împrumut: nici în limba romînă n'am dat de un cuvînt asemănător lui, nici dela Greci nu l-am procurat, căci nu-l au».

In faţa acestor precisări, ne mai întrebăm: ce interes va fi avut scriitorul Z. Araia ca, la vîrsta lui de 52 ani — deci nu e chiar un «tînăr» scriitor cum afirmă Capidan — să spună un neadevăr?

Cît priveşte credinţa că acest *flumin* ar fi un latinism folosit de Z. Araia, întru cît Araia mai are în creaţiunea sa poetică şi „dacoromînisme" şi întru cît, mai ales, «literatura

populară aromînă nu înregistrează acest *flumin*» (p. 476) socotim că ea nu se poate menţinea. Pentru prima consideraţiune ni-i suficientă mărturia poetului. A doua consideraţiune nu poate fi un argument. Şi iată de ce. Dacă latinismul ***săiastră***, pe care l-am înregistrat pentru dacoromînă numai în Maramureş şi numai la o singură persoană, nu apare nicăeri în literatura populară, ar fi, oare, casul să-l considerăm ca un element «mai mult decît suspect»? Cîte mai sînt astăzi satele aromîneşti care cunosc latinismul *mărună?* (cf. în această revistă, I, 225). După o asemenea consideraţiune, cineva ar putea să se îndoească şi de existenţa, bunăoară, a latinismului *toapsec,-ă* (cf. aci la pag. 87), neînregistrat pînă astăzi pentru aromînă şi pe care, totuşi, l-am auzit în comuna Aminciu.

Faptul că *-n* final s'a păstrat nu ar putea fi — după cum am arătat — o piedecă, întru cît s'ar mai putea releva şi alte forme, cum ar fi *arumin,-ă* — deşi aci ni s'ar obiecta că avem a face cu un adjectiv, al cărui *-n* putea fi menţinut şi de forme verbale analoage, ca ***zdrumin*** etc.

Dela *flumin*, Capidan trece la forma ***morŭ*** (cf. în această revistă, I, 328-329), pe care îl consideră tot un latinism strein de fondul lexical al aromînei. D-sa afirmă că acest ***morŭ*** „obicei" a rămas dela Dr. Taşcu Şunda, «care l-a introdus în nişte versuri publicate în revista condusă de el *Viaţa albano-romînă*». Şi continuă astfel: „acest ***morŭ*** a fost luat de T. Papahagi tot ca element latin, citîndu-l din *Viaţa albano-romînă*, în care scria D-rul Şunda, din *Almanahul macedo-romîn* editat tot de D-rul Şunda şi din *Frăţil'ia*, în care a scris, probabil, tot D-rul Şunda».

Sînt dator să aduc unele precisări, de pe urma cărora se va vedea că cel puţin cuvîntul „probabil" nu are ce căuta în susţinerea acestei păreri. D-rul Şunda întrebuinţează pentru prima dată acest cuvînt în 1903, şi anume în *Almanah macedo-romîn*, anul IV, 1903, p. 52. De fapt, nu ştim precis dacă acest ***morŭ*** e adăugat de el sau dacă a fost întrebuinţat de scrupulosul D. Şadima, care iscăleşte articolul în care apare acest cuvînt. După această dată, Şunda îl întrebuinţează

în 1909-1910, şi anume în revista sa *Viaţa albano-romînă*, p. 8, 170, 187, 207 — şi nu-l întrebuinţează niciodată în «uişte versuri», ci numai în prosă.

Iată, însă, că intervine alt ceva. Forma *moră* apare în 1902, şi anume în n-rul de ianuar al revistei *Frăţil'ja*, condusă de N. Batzaria. Şi apare, ca notă, într'un articol de fond redactat chiar de Batzaria: «*Moră* — grajŭ avdzit di la ună moaşe» (p. 177). La fel ca şi pentru *flumin*, am cerut relatări personale lui N. Batzaria. Acesta mi-a declarat că nu-şi mai aduce aminte în care parte anume a auzit acest cuvînt, dar m'a asigurat că forma nu e inventată de dînsul, că nici nu o cunoaşte dela vre-un intelectual aromîn şi că a auzit-o precis dela o bătrînă. N. Batzaria a mai adăugat că trebue să se dea deplină încredere confirmării sale.

De aci urmează, aşa dar, că şi acest *moră* a fost cunoscut graiului aromîn şi că D-rul Şunda l-a folosit în 1903 după ce l-a găsit atestat de Batzaria. De altfel, ca şi Zicu Araia, nici D-rul Şunda nu ştim să fi recurs la asemenea operaţiuni de a inventa elemente lexicale.

In *Codrul Cosminului*, I, 569, V. Grecu relevează pentru dacoromînă un cas identic, şi anume forma *moare*, care reproduce acus. m o r e m dela m o s. E unica atestare pentru romîna nord-dunăreană. Şi ea rămîne fapt pentru lexicografia dacoromînă. Nu vedem de ce pentru *flumin*, ca şi pentru *moră* — care necesită o schimbare de declinare a lui m o s — am putea pune la îndoială relatările lui Z. Araia şi N. Batzaria.

Tache Papahagi

DĂRI DE SAMĂ

A. Meillet, Esquisse d'une histoire de la langue latine; Paris, Librairie Hachette; 1928; VIII-286 pag.

Străbat tot mai mult înnoirile şi în cercetarea limbei latine — întinerire a clasicismului, cu lăsarea în urmă a metodelor ce-l mecanisase. Cît poate cîştiga studiul limbei latine înţeles altfel decît pînă acum vine să arate şi cartea lui Meillet care, oricît s'ar adresa specialiştilor, merge mai departe de preocupările lor şi poate interesa pe oricine doreşte să cunoască inovaţiile la care s'a ajuns în interpretarea faptelor lingvistice. Evoluţia limbei latine este prezentată în aspectele ei caracteristice, determinate de fondul ei primitiv ori de transformările succesive pe care le-a suferit, în concordanţă cu realităţi istorice, şi ele sînt luminos puse în evidenţă prin relevări bine alese, lăsînd să se desprindă semnificaţia fiecărui fapt şi încadrînd amănuntele în cuprinderi de sinteză.

Particularităţile graiurilor italice ne duc, cum arată Meillet cu bune temeiuri, spre o unitate italo-celtică şi uneori ele ne revelează coincidenţe cu limbile germanice de care trebue să se ţină iarăşi samă. Teoria comunităţei greco-italice, susţinută mult timp, nu mai poate corespunde constatărilor comparatiste de azi; concordanţele invocate de multe ori pentru a deduce din ele o asemenea comunitate se pot explica prin înrîuririle de mai tîrziu ale limbei greceşti asupra celei latine ori prin transformări întîmplate independent în cursul evoluţiei fiecăreia din ele. Latina apare deci, la origine, cu un caracter septentrional şi desvoltarea ei de mai tîrziu, influenţele care au străbătut-o şi extensiunea pe care a urmat-o, înseamnă, printre altele, un proces de meridionalisare a ei. Pentru caracterisarea limbei latine aceasta are o importanţă de care ar trebui să se ţină mereu samă. Şi chiar în transformările ei de mai tîrziu, în ramificările ei romanice, variaţiunile de contingenţe geografice nu au oare însemnă-

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

tatea lor, nu totdeauna destul de bine pusă în evidenţă? Latina transplantată în Galia arată, în parte, o reseptentrionalisare a ei, cum cea din ţările dunărene un proces analog, în alt sens însă, cum şi o orientalisare şi o remeridionalisare, sub înrîuriri nouă, Istoria limbei latine s'ar putea spune că e în mare parte procesul de fusiune, de armonisare, a fondului ei septentrional cu elemente nouă, împrumutate din sud şi dîndu-i, după epoci, aspecte deosebite, în măsura în care el abia începuse sau îşi urma drumul spre anumite fixări.

În raporturile ei cu cultura, latina primitivă e considerată de Meillet ca vorbită de o populaţie îndeletnicindu-se cu agricultura; asupra acestui punct insistă în mai multe locuri (p. 103, 107, 118, 166) şi numai pentru epoca străveche a despărţirei ramului italic de ceilalţi Indoeuropeni recunoaşte un rol păstoritului, punîndu-l pe planul al doilea (p. 77). Părere care nu concordă — cum am arătat în articolul despre *Cuvinte latine cu semantism păstoresc* — nici cu faptele istorice, nici cu cele lingvistice. Chiar spiritul cuceritor al Romanilor, puterea lor de expansiune, nu se poate înţelege dacă nu recunoaştem că ei au fost înainte de toate păstori (v. ce spuneam în *Păstoritul la popoarele romanice*, 27). La p. 107 Meillet face observaţia: „les propriétaires ruraux avaient gardé en héritage l'esprit de conquête indo-européen, mais ils avaient aussi la ténacité, l'âpreté, l'esprit de suite qui caractérisent le paysan"; moştenirea de care se vorbeşte aici nu-şi găseşte aplicarea la Romanii priviţi ca agricultori; nu e în firea celor care cultivă pămîntul să se manifeste cum îi vedem pe Romani; agricultorul e legat de pămîntul pe care l stăpîneşte, nu-şi schimbă sălaşul ca păstorul, nu are obsesiunea întinderilor mari, spiritul aventuros al acestuia, şi de aceea marii cuceritori trebue căutaţi înainte de toate printre cei deprinşi să rătăcească cu turmele din loc în loc. Aşa au fost Romanii şi chiar cînd păstoritul nu mai era ocupaţiunea lor de frunte, pornirile ancestrale i-au dus mereu mai departe, în neastîmpăr de cuceriri şi ca o urmare firească a începuturilor de întindere a stăpînirei lor, pentru că atingerea unor graniţe le impunea în mod fatal anexări nouă.

Trecutul unei limbi nu ni-l putem bine reprezenta dacă nu luăm în consideraţie elementul social fundamental din cultura celor care o vorbesc, ocupaţiunea lor de căpetenie. Şi tocmai pentru că păstoritul, cu importanţa lui, este exclus din cartea, totuşi aşa de bogată în fapte şi cu multe priviri nouă, a maestrului lingvisticei comparate, mi se pare că ea rămîne cu o lacună fie în partea de caracterisări generale, fie în interpretarea unor amănunte.

Cred că şi terminologia militară aştepta să fie urmărită în unele aspecte caracteristice ale ei, gîndindu-ne la însemnătatea pe care a avut-o la Romani viaţa ostăşească. Sînt cuvinte din această categorie interesante în ce priveşte punctul lor de plecare şi întrebuinţarea lor uneori în afară de sfera militară. Şi chiar în anumite înfăţişări ale exprimărei latine nu surprindem, indirect, ceva amintindu-ne de aproape spiritul militar?

Din analisa vocabularului un fapt bine pus în evidenţă de Meillet este prezenţa la Romani a unor elemente de cultură din epoca străveche, ceea ce arată că atunci cînd ei, coborîndu-se din nord, s'au aşezat în Italia nu erau o populaţiune de tot primitivă: „Le latin a gardé un bon nombre de termes traditionnels de la politique et de la religion. Une forte tradition d'organisation sociale avait persisté" (79). Caracterul acesta tradiţional al latinei reapare şi cînd, privită în general, constatăm că mare parte din cuvintele ei importante se explică bine din fondul originar: „le latin est l'une des langues où il y a le moins de mots importants qui ne s'expliquent pas par la tradition indo-européenne" (94).

Reducînd la interpretări neasardate teoria raporturilor între formele lingvistice şi anumite predispoziţii sufleteşti, stări de cultură — se ştie cum Vossler şi alţii aplică îndrăzneţ, superficial, această *teorie* — Meillet relevează cîteva fapte din morfologie şi sintaxă corespunzînd unor însuşiri ale Romanilor, spiritului lor de organisaţie — sînt pagini iarăşi de analisă pătrunzătoare şi de presentări juste.

Influenţa greacă, mai veche ori mai nouă, e urmărită de aproape mai ales în legătură cu limba lui Plaut şi a lui Cicero. Fără îndoială că în secolul al III-lea în. de Cr. greaca era răspîndită la Roma, o cunoşteau şi păturile de jos. Putem totuşi presupune că atunci cînd Plaut împestriţa comediile lui cu forme greceşti ele erau totdeauna înţelese de cei care asistau la reprezentaţii? Poate rostul lor era, nu o singură dată, să producă efect comic, fără să fie înţelese — simpla întrebuinţare a unui cuvînt strein, chiar necunoscîndu-i-se sensul, ştim că poate duce adeseori la efect comic. Printre împrumuturile greceşti *poena* (108) — ca şi *colaphus* (276) — e sugestiv transpus în cadrul lui real: nu ar fi un cuvînt introdus prin dreptul grec, ci din vocabularul celor de jos, asupriţi, maltrataţi de stăpînii lor.

În două capitole către sfîrşit e arătată evoluţia latinei în epoca imperială — expunere condensată, referindu-se la latina vulgară şi limbile romanice. Acţiunea substratelor (p. 232 urm.) e arătată în cîteva linii judicioase, cum faptele lingvistice ne

permit să o recunoaştem. Pentru a ne explica unele preferinţe de forme în latina vulgară, ca şi anumite inovaţiuni ale ei, e pus în evidenţă rolul expresivităţei — asupra ei găsim, de altfel, şi în alte părţi observaţii subtile. Dar expresivitatea poate fi deosebit înţeleasă în unele casuri. Dialectalul *sifilare* se spune la p. 100 că s'a păstrat în franceză etc. pentru că era mai expresiv decît *sibilare;* ocupîndu-se de acelaşi cuvînt în *Bull. Soc. ling.*, XXVII (1927), 115, Meillet precisa că expresivitatea mai mare a formei dintîi era datorită prezenţei lui *-f-*, pe cînd oclusiva sonoră interioară a lui *sibilare* îl făcea mai puţin expresiv. Poate, mai curînd, *sifilare* s'a impus într'o parte a domeniului romanic pentru că a fost asociat de *sufflare* şi a părut astfel mai expresiv — deci expresivitatea ar fi aici indirectă, nu pentru că *-f-* reliefa mai bine decît *-b-* înţelesul cuvîntului. Înlocuirea lui *os* cu *bucca* e explicată la p. 278 prin faptul că cel dintîi era prea scurt; e adevărat că în altă parte (p. 230) Meillet atribue această substituire expresivităţei mai accentuate a lui *bucca* (comp. fr. *gueule* faţă de *bouche*), dar de fapt e de părere că soarta cuvintelor latine a fost de multe ori hotărîtă de numărul silabelor pe care le cuprindeau, cele prea scurte dispărînd de vreme ca mai puţin rezistente. Regăsim aici o părere împărtăşită şi de alţi lingvişti. J. Vendryes, *Le langage*, 250, crede că vfr. *ive* (< lat. *equa*) a fost înlăturat dela o vreme de *jument* pentru că acesta avea „plus de corps", explicaţie contestabilă, deoarece nu trebue să ne lăsăm impresionaţi de literele unui cuvînt, ci să luăm în consideraţie silabele, aşa că *ive*, cu *e* final neamuţit cînd *jument* a început să fie întrebuinţat alături de el cu acelaşi sens, avea tot două silabe ca şi acesta. Nu cred că monosilabismul unor forme a putut mult influenţa soarta lor. Şi el e înşelător, chiar în cazul lui *os*, pentru că nu trebue ţinută în samă numai forma de nominativ, dar şi cea de acuzativ: de ce *orem* nu s'ar fi păstrat, cum de pildă s'a păstrat în limbile romanice *cotem*, acuzativul lui *cos*? Lăsînd deci la o parte monosilabismul lui *os*, e mai natural să explicăm pierderea lui prin concurenţa pe care i-au făcut-o dela o vreme unele cuvinte ce apăreau mai expresive, ca *bucca* ori *gula*.

Cîteva pagini asupra păstrărei latinei în curs de veacuri — ca limbă de cultură şi evocatoare a unei civilisaţii cu urmări completînd pe acelea ale civilisaţiei greceşi şi avînd mai ales însemnătatea unei stabiliri de permanenţe visibile pretutindeni — încheie această carte de erudiţie cu prezentări vii, limpezi, ale achisiţiunilor lingvisticei de azi.

O. D.

Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz, von K. JABERG und J. JUD; die Mundartaufnahmen wurden durchgeführt von P. Scheurmeier, G. Rohlfs und M. L. Wagner; Band I, **Familie — Menschlicher Körper**; Zofingen; 1928; folio, 198 de hărţi.

K. JABERG und J. JUD, Der Sprachatlas als Forschungsinstrument; Kritische Grundlegung und Einführung in den Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz; Halle, M. Niemeyer, 1928; 243 pag.

Pornită în 1897, din îndemnul lui Gaston Paris, ancheta întreprinsă în vederea alcătuirei *Atlasului lingvistic al Franţei* (*ALF*) se încheie în 1901; în 1902 apar primele fascicole ale *Atlasului*. Nimeni, în afară de Gilliéron, care avusese timp să reflecteze asupra materialului cules, nu-şi putea da samă atunci de inovaţiile pe care le aduceau hărţile *Atlasului*: „les conditions géographiques dans lesquelles les faits linguistiques se présentent sont par elles-mêmes démonstratives d'autres faits et constituent une source d'information historique dont l'exploitation ouvrira une nouvelle ère à l'étude du langage" [1], afirma Gilliéron în 1904; viitorul a confirmat în întregime acest fel de a vedea.

Atlasul lingvistic al Franţei a reînnoit romanismul prin materialele pe care le-a pus la dispoziţia cercetătorilor, materiale culese după o metodă originală, urmată mai tîrziu de toţi aceia care au elaborat atlase lingvistice. Romaniştii şi-au dat samă în scurt timp că numai o astfel de anchetă, dusă de un singur sau de mai mulţi anchetori, e în stare să redea tabloul fidel şi real al stadiului de evoluţie în care se află o limbă oarecare, la un moment dat. Iată care sînt caracteristicile acestor anchete: anchetorul culege în localităţi variate, dela una sau dela mai multe persoane, răspunsurile la un chestionar pregătit dinainte; chestionarul conţine o serie de cuvinte şi de frase scurte, usuale, grupate pe categorii; anchetorul culege felul în care fiecare din cei întrebaţi traduce în graiul său local chestiunile redactate în limba literară; resultă de aci că *Atlasul* nu redă felul cum vorbesc indivizii, ci felul în care persoanele interogate reacţionează faţă de chestiunile puse în limba literară. Din faptul că chestiunile au fost culese în acelaşi fel în toate localităţile urmează că materialele obţinute sînt perfect comparabile între ele; această calitate esenţială este desăvîrşită în *ALF* prin faptul că ancheta a fost executată de un singur anchetor; cînd ancheta

[1] [J. Gilliéron], *Atlas linguistique de la France. Compte rendu de M. Thomas*, Paris, 1904, 8.

e făcută de mai mulți anchetori, răspunsurile nu mai sînt comparabile între ele, foneticește, decît ținîndu-se samă de particularitățile auditiunei fiecărui anchetor [1].

Atlasele ne dau vorbirea individuală (fr. *parole*, germ. *Sprechen*), pe cînd dicționarele dialectale ne dau „limba"; diferența e capitală și merită toată atenția. Limba, fapt social, impus dinafară, e un ideal pe care vorbitorul se străduește să-l atingă și care, de fapt, nu e atins decît rareori: un preot toscan, interogat de Jaberg, pronunța în mod obișnuit, fără să-și dea samă, *cufola*, cu *f* bilabial, și numai cînd era pus să repete cuvîntul și, prin aceasta, i se atrăgea atenția asupra lui, pronunța *cupola* (forma literară) [2].

Chestiunea transcrierei fonetice a sunetelor vorbite constitue o problemă delicată: experiența ne învață că e mai bine ca anchetorii să fie streini de localitățile cercetate, pentru că cu cît un anchetor e mai familiarisat cu graiul pe care e chemat să-l noteze, cu atît mai mult e dispus, în mod inconștient, să uniformiseze transcrierea sunetelor și să substitue o normă acolo unde un anchetor strein ar nota nuanțe felurite. Pentru a evita uniformisarea, de care poate fi atinsă și transcrierea unui anchetor strein, dacă acesta cercetează succesiv localitățile dintr'o regiune anumită, Gilliéron a luat măsurile următoare:

1. chestiunile au fost grupate pe categorii de lucruri (cuvintele nu sînt deci grupate în serii fonetice: *cred, leg, negru*, etc.); așa dar, același fonem revine în chestionar de mai multe ori, la momente diferite, și el poate fi notat de fiecare dată în mod diferit; notația depinde de împrejurările în care fonemul a fost pronunțat: variații afective ale elocuțiunei și variații care depind de interlocutor (diferență de mediu social), sau variații causate de dispoziția individului și de condițiunile exterioare;

2. ancheta a fost făcută în zigzag: două localități din aceeași regiune au fost cercetate la răstimpuri diferite.

În resumat, calitățile unei transcrieri fonetice „impresioniste" — după expresia lui Jaberg și Jud [3] — sînt următoarele:

1. transcrierea să fie simplă, evitîndu-se complicațiile inutile și ținînd samă de relativitatea exactității redării prin scris a sunetelor vorbite;

2. transcrierea trebue să redea exact diferențele de pronunțare a sunetelor;

3. anchetorul trebue să evite autosugestia.

Atlasul lingvistic și etnografic al Italiei și Elveției meridionale (*AIS*) este al treilea atlas lingvistic al unei limbi romanice care a fost alcătuit după normele stabilite de Gilliéron; el vine după *Atlasul lingvistic catalan*, întocmit de abatele Griera, de care se deosebește însă simțitor [1]. Asupra criteriilor după care a fost alcătuit *AIS* autorii ne dau toate amănuntele necesare în volumul de introducere, a cărei consultare este indispensabilă pentru înțelegerea hărților [2]. Încă de pe cînd Jaberg și Jud erau elevii lui Gilliéron, ei proectase alcătuirea unui *Atlas lingvistic italo-retoroman:* pentru a căpăta o cunoștință temeinică a graiurilor locale, Jaberg și Jud au cercetat împreună graiul unei serii de localități din Elveția meridională (cantoanele Tessin și Grisons) și din nordul Italiei [3]. În acest mod, ei și-au format o prețioasă experiență lingvistică, pe care au pus-o la contribuție atunci cînd a fost vorba să alcătuească chestionarul Atlasului și să aleagă localitățile care urmau să fie anchetate; la alcătuirea chestionarului au mai colaborat Salvioni (pentru Italia) și von Planta (pentru domeniul retic), întrebuințîndu-se în acest scop și notele asupra graiurilor locale datorite lui P. Scheuermeier, G. Rohlfs (Italia meridională) și M. L. Wagner (Sardinia) [4]. Ancheta trebuia să cuprindă întreaga Italie (450 de localități); din causa marilor cheltuieli ce le-ar fi pricinuit o anchetă atît de vastă, ea a fost redusă la Elveția meridională și la Italia de

[1] V. K. Jaberg und J. Jud, *Transkriptionsverfahren, Aussprache- und Gehörsschwankungen* (*Prolegomena zum „Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz"*), *Zs. rom. Phil.*, XLVII (1927), 171 urm. și indicațiile date în volumul de introducere, 213 urm.

[2] K. Jaberg, *Romania*, L (1924) 281.

[3] Jaberg-Jud, *op. cit.*, 173.

[1] Asupra *Atlasului lingvistic catalan*, v. Jaberg, *op. cit.*, 278 urm., și A. Terracher, *Autour de l'Atlas lingüistic de Catalunya*, *Rev. de linguistique romane*, I, 1925, 440 urm.

[2] Opera lui Jaberg și Jud era cunoscută, în liniile ei mari, printr'o serie de articole publicate în anii din urmă și prin prospectele Atlasului; v. de ex. *Romania*, XLVIII (1922), 622-623; *Indogerm. Jahrbuch*, IX (1924), 1-11, și *Rev. de linguistique romane*, I (1925), 114 urm.; cf. amănuntele interesante date de P. Scheuermeier, *Im Dienste des Sprach- und Sachatlasses Italiens und der Südschweiz*, *Festschrift Gauchat*, Aarau, 1926.

[3] Localitățile sînt enumerate în volumul de introducere, 2, n. 1.

[4] Cf. P. Scheuermeier, *Einige Bezeichnungen für den Begriff Höhle in den romanischen Alpendialekten*, Halle, 1920; G. Rohlfs, *Griechen und Romanen in Unteritalien*, Geneva, 1924; M. L. Wagner, *Das ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache*, Heidelberg, 1921.

nord, pînă la linia Livorno-Ancona. In 1919, Paul Scheuermeier, un fost elev al lui Jaberg şi al lui Gauchat, porneşte la drum şi reuşeşte, în anii următori, să depăşească limita fixată, împingînd graniţa de sud a anchetei pînă la Roma; în 1922, G. Rohlfs e însărcinat cu ancheta în Italia meridională şi în Sicilia, iar în 1925-1927 M. L. Wagner culege răspunsurile la chestionar în Sardinia. Ancheta lui Scheuermeier, care a cules răspunsurile la chestionar în 306 localităţi, a cerut 6 ani; ancheta lui Rohlfs a ţinut 15 luni (80 de localităţi), iar a lui Wagner 5 luni (20 de localităţi).

Domeniul explorat cuprinde cantoanele Tessin şi Grisons, din Elveţia meridională, nordul Italiei (inclusiv Istria), Italia centrală (inclusiv Roma), Italia meridională, Sicilia şi Sardinia. Inovaţie importantă, faţă de anchetele făcute în Franţa şi în Catalonia, anchetorii s'au preocupat şi de latura etnografică şi au cercetat, concomitent, „lucrurile" în legătură cu cuvintele respective, strîngînd o bogată terminologie şi peste 3.000 de fotografii.

Atlasul va cuprinde în total 8 volume de aproximativ cîte 200 de hărţi, un volum consacrat fotografiilor şi un altul indicelui general, unde toate cuvintele vor fi clasate în ordinea alfabetică. Fiecare hartă e consacrată răspunsurilor care au fost date la o chestiune redactată în italiana literară de către indivizii din 405 de localităţi ale domeniului indicat. Hărţile sînt grupate pe categorii de lucruri şi nu în ordinea alfabetică, pentru a uşura cercetările; primul volum conţine termenii întrebuinţaţi pentru a denumi părţile corpului şi numele de familie. Execuţia tipografică este ireproşabilă: contururile sînt trase în portocaliu, iar cuvintele şi legendele în negru. Pentru ca hărţile să fie de un format maniabil, partea meridională a Italiei este redusă mai mult decît partea septentrională. Linia care separă domeniul nordic de cel meridional corespunde cu frontiera dintre ancheta lui Scheuermeier (la nord) şi a lui Rohlfs (la sud). S'au însemnat pe hartă limitele provinciilor, cursul rîului Po şi traseul oraşelor mari. Numele localităţilor e înlocuit printr'o cifră. Localităţile sînt numerotate pe provincii: fiecare provincie dispune de aproximativ cîte 100 de cifre; numerotaţia merge dela nord la sud şi dela stînga la dreapta, pe benzi transversale, din 10 în 10. Localităţile sînt numerotate din 2 în 2 (de ex.: 107, 109, etc.), astfel încît s'au putut adăuga, ulterior, localităţi nouă, fără a modifica ordonanţa hărţilor [1]. Legenda hărţei cuprinde chestiu-

[1] Numele localităţilor şi indicaţiile privitoare la data cînd a fost făcută ancheta şi la persoana interogată, precum şi trimiterile la publi-

nea respectivă, în italiana literară, şi traducerea ei, în germană şi franceză; urmează trimiterile la Atlasele care cuprind răspunsuri la chestiuni similare. Dedesubt figurează trimiterile la pagina chestionarului întrebuinţat şi observaţiile editorilor, privitoare la unele răspunsuri, precum şi răspunsurile care nu au încăput pe hartă. Editorii au mai înregistrat în legende şi observaţiile făcute de persoanele interogate cu privire la cutare termen: aceste observaţii ne introduc în viaţa intimă a limbei.

Anchetorii au dispus de trei chestionare: chestionarul normal, care conţine aproape 2.000 de cuvinte şi de fraze scurte, este chestionarul care a format basa anchetei şi a fost întrebuinţat de 354 de ori; al doilea chestionar este redus la 800 de chestiuni: a fost întrebuinţat de 28 de ori, mai ales în oraşele din nordul Italiei; în sfîrşit, al treilea chestionar, mai întins decît chestionarul normal, a fost întrebuinţat de 29 de ori, în scopul de a cunoaşte extensiunea cuvintelor în grupurile dialectale mai mari [1]. Chestionarele au fost întrebuinţate în proporţia următoare: la 12 localităţi al căror grai a fost explorat cu ajutorul chestionarului normal vine o localitate în care a fost întrebuinţat chestionarul lărgit. In marile centre ale Italiei de nord, la Torino, Milano, Veneţia şi Bologna, a fost socotită necesară o a doua anchetă, cu chestionarul normal. Amănuntele care sînt date cu privire la alcătuirea chestionarului normal (p. 175 urm.) sînt de un mare interes. Fondul chestionarului e format de chestionarul lui Gilliéron menţinut pentru a face posibilă comparaţia dintre materialele strînse în Franţa şi în Italia. Jaberg şi Jud s'au silit să facă să figureze în chestionarul lor numai cuvinte şi frase din vorbirea curentă, luînd în consideraţie, mai ales, terminologia agricolă. Dificultatea era de a ţinea samă, pe de o parte, de condiţiile de viaţă din Alpi, pe de altă parte, de condiţiile de viaţă, cu totul diferite, din Italia meridională. In Italia, chestionarea în limba literară se presintă în alte condiţiuni ca în Franţa: idealul ar fi fost de a pune întrebările în dialectul respectiv; dar, prin aceasta, materialele şi-ar fi pierdut calitatea primordială de a fi comparabile între ele, calitate asigurată în *AIS* prin identitatea formulelor întrebuinţate pretutindeni. Totuşi, în unele cazuri, anchetorii au avut latitudinea să înlocuească termenii literari ai chestionarului cu ter-

caţiunile anterioare, care conţin texte orale în transcriere fonetică culese în localitatea respectivă, sînt înşirate în volumul de introducere, 37 urm.

[1] Chestionarul normal e publicat în volumul de introducere, 144 urm.

meni corespunzători din limba comună a regiunei studiate, nuanțînd, astfel, uniformitatea chestionarului [1].

Transcrierea fonetică adoptată e basată pe sistemul lui Ascoli, cu modificările și adausurile necesare. Simplă și practică, notația fonetică întrebuințată în *AIS* se interpretează ușor; în unele casuri, notațiile sînt explicate de anchetori. Editorii s'au păzit, cu dreptate, de a modifica ceva în transcrierea anchetorilor: notele din legende atrag atenția asupra casurilor particulare [2].

Localitățile al căror grai urma să fie cercetat în cursul anchetei au fost alese în urma lungei experiențe cîștigate de autori, prin anchetele precedente. Densitatea localităților explorate, în Elveția meridională și în Italia de nord, e superioară densității mijlocii a localităților din *ALF* și îi este inferioară în Italia meridională. Editorii au observat că localitățile cele mai retrase nu sînt întotdeauna și cele mai conservative și că graiul orașelor păstrează cîteodată mai bine tradiția lingvistică locală. Alegerea persoanelor care urmează să fie interogate este o operație delicată: Jaberg și Jud arată că, în această materie, nu se pot fixa regule prealabile; ceea ce importă este ca persoana interogată să fie născută în localitatea respectivă și ca familia sa să fie autohtonă acolo. Cînd persoana interogată este încunjurată de familie, se întîmplă ca vre-un membru al familiei să răspundă și el la întrebare, pe lîngă persoana interogată: aceste răspunsuri suplementare au fost înregistrate de anchetori și reproduse în *AIS*. Durata anchetei cu chestionarul normal pentru fiecare localitate este de 3 zile sau de 18 ore, chestionarul redus cere 1 zi și $^3/_4$ sau aproximativ 4 ore și $^1/_2$, iar chestionarul întins 7 zile și $^1/_2$ sau 40 de ore (socotindu-se 5 sau 6 ore de lucru pe zi).

Pentru obținerea fotografiilor nu s'au stabilit, dinainte, regule fixe: anchetorii au avut misiunea să fotografieze toate obiectele care li se păreau demne de interes și să reunească terminologia necesară. La luarea fotografiilor nu s'a putut ține samă de criteriul comparativ; aceasta rezultă și din faptul că unele localități au fost explorate în timpul iernei, pe cînd altele în timpul verei.

Primul volum apărut este închinat memoriei lui J. Gilliéron. După indicele de materii urmează hărțile; prima hartă redă numele oficial al localităților, după care urmează o hartă care ne înfățișează numirile locale; vine apoi o hartă în care sînt reproduse numirile ce și le dau locuitorii fiecărei provincii și numele dialectale ale rîurilor și pîraelor locale, după care urmează hărțile consacrate numelor de familie.

Opera lui Jaberg și Jud apare astfel ca o continuare și ca o completare a *Atlasului* lui Gilliéron și Edmont; ea face cinste micului grup de lingviști elvețieni care, dimpreună cu G. Rohlfs și M. L. Wagner, au știut să înfrunte greutățile unei atari întreprinderi cu un devotament științific admirabil; *Atlasul lingvistic și etnografic al Italiei și Elveției meridionale* trebue înscris printre lucrările care aduc o informație bogată, inedită și demnă de încredere. Știința romanisticei și lingvistica generală vor profita de sigur mult de pe urma publicării acestei lucrări monumentale [1].

Al. Rosetti

[1] V. *ibid.*, 140 urm., enumerarea, pe provincii, a dicționarelor dialectale existente.

[2] O operație delicată a constituit-o separarea cuvintelor: *ibid.*, 205-207.

LUBOR NIEDERLE, Manuel de l'antiquité slave. T. II: La civilisation; Paris, E. Champion; 1926; VII-360 pag.

Ca primul volum — despre care v. această revistă I, 339 —, și acesta a apărut în *Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves.*

Între rarele opere referitoare la viața popoarelor, de sigur că lucrarea lui Niederle va ocupa un loc de frunte pentru cunoașterea rasei slave. Pentru anumite studii dela noi — ca folklorul, etnografia, sociologia, arheologia etc. — ea presintă o importanță capitală. Tratate magistral, foarte multe probleme din acest al doilea volum vin să lămurească influența slavă din viața poporului romîn, care își găsește explicație mai ales în asimilarea elementului etnic slav. Mai toate chestiunile sînt expuse în linii mari și cu bogate documentări. Vom spicui, în ordinea expunerei lor, cîteva fapte care privesc de aproape ființa etnică românească, precum și unele ce caracterisează exclusiv ființa slavă și care ne-au rămas streine nouă.

[1] In *Indogerm. Jahrbuch*, IX (1924), 5 urm., cu prilejul examenului cîtorva termeni din Elveția meridională și din nordul Italiei, Jaberg și Jud au arătat care e importanța anchetei pentru scoaterea la iveală a materialului lexical de origine latină, celtică, germanică și preromană.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITARĂ

Deşi în adevăr „surprinzător", totuşi e atestat istoriceşte că în regiunile baltice, şi anume la Pomorieni şi Luticieni, «la mère étouffait les nouveaux-nés du sexe faible lorsqu'elle en avait déjà plusieurs» (p. 10).

Căsătoria se făcea—ca şi la alte popoare — prin «l'enlèvement d'une jeune fille appartenant à un autre clan ou à une autre tribu, soit par le paiement d'un prix d'achat pour obtenir une fille» (p. 13). În afară de „răpirea fetelor" care şi astăzi se oglindeşte în anumite manifestări simulatorii la Aromîni, dar a cărei origine nu e slavă, al doilea aspect al căsătoriei, şi anume „cumpărarea fetelor", a dăinuit în peninsula balcanică pînă chiar la începutul acestui secol.

După ce se dau preţioase informaţii cu privire la nuntă, se aminteşte că «les formes habituelles de la vie conjugale étaient la monogamie et la polygamie» (p. 17). Iar în paginile ce urmează (19-23) găsim extrem de interesante relatări în legătură cu viaţa sentimentală: «la vie sexuelle des jeunes filles était, tout autre que celle des femmes mariées, c'est-à-dire beaucoup plus libre». Viaţa mai liberă la Slavi poate explica unele aspecte din aceea a poporului romîn nord-dunărean şi tot această viaţă aruncă şi mai multă lumină în ceea ce priveşte introducerea în dacoromînă a lui *ljubiti* cu întregul său cortegiu lexical—v. ce am expus în această revistă, III, 84-87, în legătură cu dispariţia lui a m a r e. Relatările lui Niederle explică bine această problemă lexicală, aşa că ipotese ca aceea pe care a emis-o în urmă C. Tagliavini cu privire la forma *iubire* rămîn departe de realităţi.

Ca şi astăzi încă, «peuple simple, les Slaves ne prisaient pas particulièrement la propreté: c'est le cas général des peuples qui vivent d'une vie libre et toute proche de la nature» (p. 24). O atare caracteristică o constatăm pe alocurea şi la Dacoromîni; dar explicaţia dată de Niederle deşteaptă îndoieli. Peninsula balcanică cunoaşte şi astăzi o viaţă păstorească, al cărei unic stăpîn şi frate e natura: Aromînii (şi mai ales Fărşeroţii), ca şi Sărăcăceanii (despre care v. aci, III, 259-272), trăesc în creerii împăduriţi ai munţilor, chiar în colibe, şi totuşi, curăţenia păstrată e în adevăr exemplară, dacă am avea în vedere patriarhalismul primitiv al lor. Aşa fiind, alta trebue să fie explicaţia acestei lipse de curăţenie la Slavi: ea trebue căutată în însăşi psihologia slavă, care nu trebue înstreinată şi de oarecari consideraţiuni de geografie umană şi chiar de geografie fisică. Altfel nu s'ar putea explica acest frapant contrast dintre viaţa slavă şi cea a Aromînilor.

«Le seul onguent ancien et universellement employé chez les Slaves était le beurre» (p. 27) — ceea ce şi astăzi se constată la Dacoromînul din nord (v., bunăoară, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, p. xxv).

La p. 34 se vorbeşte de chestiunea coacerei pînei, iar la p. 39 sînt amintite spusele prinţului Vladimir: «c'est une volupté pour les Russes que de boire et nous ne pouvons exister sans cela».

Slavii păgîni «tuaient les vieillards incapables de travailler» (p. 41). Înaintea creştinării lor, ei «brûlaient leurs morts» (p. 45).

O completă înfăţişare a portului în general ne e dată la p. 69-95. «Les cheveux tondus furent longtemps chez les Slaves le signe de la servitude» (p. 79). «Le port de nattes tressées... n'est pas attesté chez les Slaves» (p. 80).

Casa şi-o făceau «en creusant dans la terre une fosse d'un mètre et plus de profondeur qu'ils couvraient simplement d'un toit de perches, de feuilles, de roseaux, d'arbres et de terre glaise» (p. 96).

Ca stabilitate geografică, Niederle ne spune că «là où la terre s'y prêtait, ils savaient depuis longtemps la travailler et la rendre féconde, mais sans s'attacher, au moins à l'origine, à un seul et même champ. Ils allaient de place en place, mais ils n'étaient pas de nomades» (p. 185). Această interesantă recunoaştere e o preţioasă mărturie referitor la asimilarea Slavilor irosiţi în masa romînească a Daciei. Ea vine să ilustreze luminos ce am spus altădată despre Slavi (v. în această revistă, I, 210-211 şi 340-341).

Slavii au cunoscut toate cele trei tipuri de case: tipul concentrat — singurul cunoscut de Aromîni —, tipul prelungit în lungul apelor sau al drumurilor şi tipul împrăştiat (p. 206-209). Toate trei apar şi azi la Dacoromîni.

Recunoscînd că trecutul păgîn al Slavilor «ne témoigne nullement d'un niveau supérieur de création artistique» (p. 308), ne spune că, din vechime, pictura lor avea «le blanc comme couleur fondamentale et le rouge comme complément au vert de la nature» (p. 312).

Interesante relatări ne dă şi din domeniul altor discipline. Aşa, bunăoară, în legătură cu folklorul musical afirmă că «à la chanson étaient indissolublement liées la danse et la musique instrumentale» (p. 322) şi că «les chants s'exécutaient pour la plupart en chœur» (p. 323).

Privitor la distribuirea timpului, «à côté du terme *měsęcь*, les Slaves avaient encore pour désigner le mois le mot *luna*» (p. 333.

notă) — ceea ce nu e lipsit de interes pentru dubletul lexical de origine latină: *lună* în dacoromînă şi *mesă* în aromînă.

In fine, referitor la caracterul şi civilisaţia Slavilor Niederle ne spune că singurul defect al lor, în trecut ca şi astăzi, «c'est leur désunion ou, bien plus, la haine mutuelle entre peuples et tribus, les dissensions qui empêchaient ces tribus de s'unir même dans les moments de grands périls et qui firent historiquement le malheur des Slaves» (p. 339).

Ca oricare altul, fiind vorba de un întreg complex al fiinţei etnice slave, nici Niederle nu putea să rămînă totalmente strein de ceea ce e subiectivitate etnică: a adus, prin această operă, nepreţuite foloase istoriei culturale, presentind o clară şi completă imagine a poporului slav în timp şi spaţiu; dar lucrarea sa nu putea să eterniseze tot ce e defavorabil Slavilor în sensul caracterisărilor ce li se fac de savanţii streini. De aci şi nuanţa de polemică ştiinţifică, bunăoară dela pag. 341, angajată cu representanţii ştiinţei germane.

Acest al doilea volum presintă şi mai mare valoare prin contribuţiile aduse pe cale iconografică. O mulţime de elemente etnografice şi arheologice ne sînt presentate în desene şi fotografii: băi, piepteni, morminte, tipuri şi porturi, inele şi cercei, locuinţe cu planurile lor, amnare, statuete religioase, unelte de plugărit, morişti de piatră, unelte de pescuit, căldări, brăţări, ceramică, găleţi, unelte de tors, luntri, arme, securi, săgeţi, armure, pinteni, scări, răboaje etc. Multe din ele apar aceleaşi şi astăzi încă la noi, cum e rîşniţa de piatră dela p. 197-198, identică cu ce se găseşte în nordul Romîniei etc.

Prin varietatea şi imensitatea materialului expus, şi acest volum nu poate rămînea strein disciplinelor relevate mai sus. Opera întreagă ar putea servi ca model pentru o lucrare similară asupra poporului romîn.

Tache PAPAHAGI

L. SPITZER, Stilstudien: I. **Sprachstile**; II. **Stilsprachen**; München, M. Hüber Verlag; 1928; XIII-295; 592 pag.

Cele două volume publicate de L. Spitzer dau prilej la o lămurire. Din ele se desprinde stăruinţa de a arăta superioritatea lingvisticei „idealiste". Despre termenul acesta Spitzer spune însă în prefaţă (p. XI) că dă loc la neînţelegeri şi pentru a se înlătura „der leidige Streit" dintre lingvişti de azi crede că de fapt preocupările lor, oricît de divergente ar părea, pot fi caracterisate ca de „positivism idealist" sau „idealism positivist". Intre unul şi altul

cred totuşi că nu poate fi esitare. Singur „positivismul idealist" este justificat ca termen de caracterisare a directivelor lingvistice. „Idealismul positivist" lasă posibilităţi de procedee problematice, de ilusionări ştiinţifice, plecînd dela concepţii prestabilite şi vagi teoretisări filosofice, cu diminuări ale positivismului, cum s'a întîmplat în prea pretenţios proclamata şcoală a lui Vossler. Orice ştiinţă e, propriu zis, positivistă în primul rînd şi idealistă în al doilea. Nu ne putem representa altfel nici lingvistica.

Chiar Spitzer dă dovadă înainte de toate de spirit positivist, preocupat de largă şi temeinică informaţie, ceea ce îl deosebeşte tocmai de lingviştii „idealişti" — uşor încrezuţi în unele formule, expeditivi în exprimarea de păreri necontrolate — din a căror cohortă ţine totuşi să spună că face parte.

Atitudinea aceasta e explicabilă din dorinţa de a nu rămînea la metode perimate, de a privi faptele după o visiune nouă. Înţeleg că Spitzer are unele reserve asupra geografiei lingvistice, dar de ce preferinţele sale s'au îndreptat spre şcoala „idealistă" pe care o consideră ca aducînd inovaţiunile aşteptate? Legăturile lingvisticei cu psihologia, sociologia şi estetica au fost recunoscute şi de alţii înaintea lui Vossler, aşa că nu este în şcoala sa atîta noutate cît să-i dea prestigiul unei supremaţii şi să impună o raliere la ea fără restricţii. In lingvistica actuală se încrucişează atîtea tendinţe încît trebue să se ţină samă de fiecare din ele. Nu te poţi fanatisa numai pentru geografia lingvistică, pentru fonetica experimentală, pentru lingvistica „idealistă" şi cea istorică cu probleme nouă sau unele vechi privite însă altfel ca altădată: toate ne îndeamnă să le ţinem în samă, fără exclusivism, fără exagerări. Spiritul modern nu iartă exagerări, pentru că recunoaşte multiplicitatea de manifestări, complexităţi de fapte nepresupuse altădată, îşi dă samă de nuanţe care savanţilor de mai înainte nu le spuneau nimic şi lasă criticei să fie cît mai primitoare, cît mai susceptibilă de bune înţelegeri. Poţi fi aducător de inovaţii ori partisan al lor, dar nu trebue să rămîi strein de acest spirit în întregimea lui. Nu a fost un inovator şi Gilliéron, dar cît de puţin modern s'a arătat totuşi prin unele atitudini ale lui, prin exagerări, prin întunecări de atîtea ori ale simţului critic?

Cînd Spitzer aduce remarcabile însuşiri de cercetător, foarte întinse cunoştinţe şi spirit pătrunzător în lămurirea multor probleme, parcă ne-am aştepta dela d-sa să atenueze unele exagerări, să lase mai puţin să vorbească anumite preferinţe.

Deşi reproducînd articole scrise în răstimpuri, la care sînt adăugate cîteva nouă, cele două volume presintă unitate, pentru că urmăresc punerea în evidenţă a unor genuri de exprimare

colectivă ori individuală ducînd la constatări interesante fie pentru o singură limbă, fie pentru mai multe. Sînt luate mai ales în considerație francesa și spaniola, dar pentru comparații se dau și numeroase referințe la alte limbi.

In articolul al doilea din primul volum, despre comparații asindetice, se relevează cîteva expresii românești (ca *singur cuc, doarme tun* etc.) în legătură cu ce găsim la fel în italiană. Suprimarea particulei comparative se poate explica, de sigur, plecînd dela juxtapuneri de adjective, ca it. *innamorato cotto, briaco fradicio*, rom. *beat mort*, dar uneori punctul de plecare a putut fi altul, în special la adăugarea unui substantiv pe lîngă verb: *doarme dus* a putut da loc asocierei *doarme tun*. Și expresiunea aceasta să fie oare de interpretat mai curînd, cum crede Spitzer (p. 13), dela ideea că „doarme de nu-l poate deștepta tunul?" Pentru că se zice și *a înghețat tun*, putem presupune că s'a spus *doarme tun* numai sub impresia masivității, înțepenirei, ca și în *doarme buturc*. Alăturările fără explicativul *ca* (p. 13-14) spune Spitzer că sînt naturale mai ales la verbele care arată fixarea într'o anumită stare, pentru că ele exprimă bine astfel rigiditatea. Totuși le întîlnim des și la verbe cu alt înțeles: *merge strună, se fin sfoară, a pornit săgeată* etc. In *șade pup* nu știu de ce Spitzer crede că ar fi vorba de pupăză și am avea o urmă de forma mai veche, *pup*, a acestuia; expresia e clară și cuprinde pe *pup* cu sensul de „boboc".

Mai multe pagini vin să lămurească înțelesul de „a zice" al lui *facere* în română, franceză etc. Spitzer arată convingător că semantismul acesta pleacă dela exprimarea printr'o mișcare, un gest, o interjecție sau prin redarea unui sunet, legate în mod firesc de ideea de „a face". Cu toată bogăția de exemplificări dată de Spitzer, ar fi de revenit asupra acestui capitol interesant de exprimare prin vorbe și altfel. Chiar lat. *dicere* față de gr. δείκνυμι „arăta" pe care-l amintește Spitzer, nu ar fi și el de urmărit mai de aproape, mai ales pentru feluri de exprimare primitivă? Și în stările de cultură mai înaintată trebue să ținem samă de exprimarea prin gesturi alături de cea prin vorbe — poate mai mult chiar uneori, pentru că omul cult se întîmplă să întrebuințeze mai des gesturi decît cel simplu, cum acesta recurge la ele cînd cel cult le crede de prisos, nepotrivite; pentru *facere* cu sensul de „a zice" putem însă crede că cuprinde o urmă de primitivism și în sensul acesta ar da loc la alte apropieri (comp. d. e. *aï-* „a zice" și *ay* „a face" în limbile americane: Trombetti, *Comparazioni lessicali*, 434).

Volumul al doilea se deschide cu un citat din Unamuno

asupra preferinței care trebue dată caracteristicilor individuale în cunoașterea limbilor, ca și a oamenilor. Fără îndoială că individualul ofere și lingvistului îndemnuri de cercetare bogată în perspective și trebue de atîtea ori ținut în samă, dar e așa de greu să-l desprindem din întunecări, din devieri. Ce este individual în vorbire poate ajunge al unei colectivități și, pe urmă, chiar ce pare individual în limba scrisă e posibil ca uneori să nu fie în realitate astfel — un scriitor a putut lua dela alții expresii pe care nu le putem reconstrui în proveniența lor și să ne pară astfel că aduce o notă personală. Chiar ceea ce este colectiv bine cunoscut și primește cîteodată nuanțări individuale poate fi totdeauna urmărit în antecedentele lui? — sînt intermediare pe care, iarăși, nu le putem prinde ușor. Numai cînd spiritul de observație lingvistică va înainta mai mult și cînd vom avea posibilități de documentare care lipsesc azi se va putea ajunge în această privință la constatări care prin numărul și valoarea lor să întrecă pe cele de acum.

In cele două studii cu care începe și se încheie volumul al doilea — *Sprachwissenschaft und Wortkunst, Wortkunst und Sprachwissenschaft* — Spitzer dă un fel de „credo" asupra felului cum înțelege lingvistica. Insistă în special asupra legăturilor ei cu literatura și estetica, arătînd că prea nu se iau în samă nici de cei care profesează la Universitate. Ar fi încă mult de spus în această privință și sînt alături de părerea sa, cu atît mai mult cu cît în cursurile mele, de douăzeci și cinci de ani, nu am despărțit filologia romanică de literatură, amîndouă trebuind să se completeze, cum arătam, printre altele, în *Istoria literară în învățămîntul universitar*, 1911 (trad. în parte în *La Vie des lettres*); și nu poate fi vorba numai de literatura veche, ci și de cea mai nouă — de aceea nu mi s'a părut că mă îndepărtez de filologie, cum mi s'a dat uneori a înțelege, ocupîndu-mă de simboliști și alții care au adus un suflet, o exprimare nouă, și nu au de ce să fie pedepsiți cu comentări venite cine știe cînd și cu pedanterii de didactism rămas mereu arhaic, de care atîți scriitori nu au fost și nu sînt nici azi cruțați.

Versuri ale lui Malherbe, ale unei romanțe spaniole sau ale simboliștilor și prosa lui Péguy, Proust ș. a. sînt analisate de Spitzer ca să pună în evidență caracteristicile lor stilistice și să le explice prin anumite predispoziții și procedee de tecnică literară. Sînt analise pătrunzătoare — uneori însă cu prea multe insistențe, cu pagini prea îngrămădite de citate — și ele arată bine cît poate cîștiga filologia dacă nu rămîne departe de literatură.

O. D.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

A. Dirr, *Einführung in das Studium der kaukasischen Sprachen*; Leipzig, Verlag der Asia major; 1928; VII-380 pag. — După încercarea lui R. v. Erckert de a da o prezentare generală a limbilor caucasice, dar cu materiale nu destul de bine controlate, avem acum — alături de expunerea, succinctă, dar de temeinică informație, a lui N. Troubetzkoj în *Les langues du monde* — cartea așteptată pentru o sigură orientare în această parte a lingvisticei. Sînt înfățișate particularitățile caracteristice ale acestor limbi care, oricît s'ar deosebi între ele — Dirr le împarte, ca și alții, în trei grupuri principale — par să ne ducă spre o caucasică comună. Localisarea acestei limbi primitive chiar în Caucas nu este sigură, spune Dirr, deoarece ținuturile de acolo au fost un „refugium gentium" și se poate ca protocaucasica să-și fi luat naștere aiurea și cu vremea să se fi extins spre Caucas. Problemă complexă, care poate nu va ajunge niciodată să fie limpezită și, de fapt, ea are mai puțină importanță decît altele care se pun în studiul acestor limbi. Esențialul este să se cunoască bine structura lor, să se stabilească raporturile dintre ele și pe urmă se va putea trece la comparări care să ne arate cum trebue privite graiurile caucasice față de altele. Sînt aici perspective de investigații cum rare domenii mai vin să ni le ofere și lucrarea lui Dirr este un îndemn și o bună călăuză pentru cercetări mai departe. — O. D.

Instructions d'enquête linguistique; *Questionnaire linguistique*, I, II; Paris, 1928 (publ. de *Institut d'ethnologie de l'Université de Paris*: rue Saint-Jacques, 191) — E un semn al preocupărilor de vaste anchete lingvistice și publicarea acestor trei volume. Pornind dela „Institutul de etnologie" din Paris, ele accentuează legăturile strînse între etnologie și lingvistică, alături de acelea cu folklorul și atîtea discipline care dau lingvisticei de azi o amploare de cercetări față de care cele de altădată par așa de sărace. Îndrumările pentru anchete sînt redactate de Marcel Cohen, în pagini sobre și cît se poate de clare, care dau și bune orientări bibliografice. Ele nu se adresează numai lingviștilor, ci tuturor care călătorind sau găsindu-se în unele ținuturi, ca misionari, exploratori, funcționari, ar putea da informații, materiale chiar bogate, pentru cunoașterea graiurilor puțin studiate. Asupra necesității culegerei de texte M. Cohen insistă cu bună dreptate și observă că trebue să fie cît mai variate.

Chestionarul, în două volume, cuprinde întrebări cu caracter general, așa ca să poată fi utilisat în anchete pentru orice limbă, dar, firește, alte întrebări ar fi de adăugat în unele casuri, după condițiunile speciale ale regiunei explorate.

Nu numai științifică, dar și practică, publicația „Institutului de etnologie" va folosi mult celor îndemnați să facă anchete lingvistice. — O. D.

Hedvig Olsen, *Étude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain*; Copenhaga, A. F. Hoest; 1928; 94 pag. (*Danske Videnskabernes Selskab., Hist.-fil. Meddelelser*, XV) — Studiu metodic și de relevări bogate, arătînd adîncă cunoaștere a limbei române, cu prezentarea aspectelor sintactice ale pronumelui personal în dacoromînă, după limba de azi — numai uneori se fac comparații cu limba veche și cu aromîna, istroromîna și meglenita. Asupra lui *dînsul* (p. 4) ar fi fost poate de stăruit mai mult; se remarcă azi o întindere a funcțiunei lui, fiind des întrebuințat de unii cînd e vorba de lucruri, și nu numai pentru a evita repetarea lui *el*, ci din simplă preferință față de cel din urmă, cu toate că un simț al nuanțelor ar putea arăta că *dînsul* nu e la locul lui; chiar cînd e vorba de a varia exprimarea alegerea între cele două forme nu e totdeauna bine făcută; în exemplul din Brătescu-Voinești citat de D-ra Olsen: *rămînea după plata datoriilor o sumă destul de mare, care i se cuvenia ei, cucoanei Luxiței: dar ce să facă ea cu dînsa?* Ne-am fi așteptat la exprimarea inversă: *dar ce să facă dînsa cu ea?* Cu privire la tendința de a se suprima de unii pronumele aton reluînd un regim direct ori indirect (p. 20), era de amintit influența literară, a sintaxei franceze. În construcțiile cu *asta* (21) e de precisat că adăugarea lui *o* e constantă pe lîngă o negațiune: *asta să nu o spui*; *asta nu fi-o iert*. Pentru prezența sau lipsa lui *o* în construcții tot cu *asta* e de remarcat diferența între *asta o vreau* și *asta vreau să se știe* etc. (deci *o* lipsește cînd verbul asociat direct lui *asta* își completează înțelesul cu alt verb). La p. 27 pentru adăugarea pronumelui personal cînd regimul este exprimat prin *care* o construcție cum este *căruia i-am spus* arată bine deosebirea față de *căruia m'am jeluit*, *căruia mi-am spus gîndul* (*mă*, *mi* etc. de pe lîngă verb înlătură repetarea pronumelui personal aton *îi*, corespunzînd lui *care*). Expresiuni ca *pe cine nu sufere inima mea*, relevată tot acolo, sînt noui, trădînd și ele influența franceză. — O. D.

Bibliothèque de l'Institut français de Hautes Etudes en Roumanie: Mélanges, 1927; București, 1928. „Cultura națională"; 104 pag. —

Dela înființarea lui în 1924, „Institutul francez", cum arată expunerea din prefață dată de P. Henry, a înlesnit mai multor tineri savanți din Franța să urmărească cercetări de istorie, geografie, geologie etc. și ne-a dat prilejul să ascultăm la Universitate pe reprezentanți de frunte ai științei franceze. Cercetări interesante vor urma astfel din activitatea acestui Institut, cum arată chiar primul volum de „Mélanges" și ne așteptăm să nu lipsească din ele nici cele de lingvistică.

Deși privește direct istoria artei, studiul publicat în acest volum de P. Henry atinge folklorul, pentru că pune în evidență, cum nu s'a relevat pînă acum, că în iconografia bisericilor din Bucovina unele teme tradiționale apar modificate cu derivări din folklorul nostru — așa cînd se reprezintă „Vămile văzduhului" și înțelegerea dintre Adam și Satana.

„Înfrățirea" e studiată de M. Emerit, cu o documentare bogată pentru trecut, mai ales din Muntenia, dar și cu referințe la folklor. — O. D.

C. Tagliavini, *Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionarietto geografico dello Stolnic Cost. Cantacuzino;* Cernăuți; 1927 (extras din *Revista filologică*). — Printre manuscrisele rămase dela Marsigli și păstrate în Biblioteca Universității din Bologna C. Tagliavini a găsit un mic vocabular italian-romîn și o listă de nume geografice dela noi; vocabularul e scris pe trei coloane, cu formele românești — în fața celor italiene — și cu cirilice și în transcriere cu litere latine. Sînt răspunsuri la un chestionar pe care Marsigli trebue să-l fi trimis cuiva dela noi ca să-i dea informații asupra țării noastre, în special asupra limbei române. Persoana căreia dînsul s'a adresat se vede că era din Muntenia. Cuvintele din vocabular, cum bine arată Tagliavini, ne duc spre graiul din această parte; d-sa crede chiar că acest informator al lui Marsigli era Stolnicul Cantacuzino; e posibil, dar manuscrisul păstrat nu poate fi tocmai al lui, ci o copie cu un șir de greșeli care nu au fost îndreptate. Scopul vocabularului italian-romîn cerut de Marsigli pare să fi fost de a arăta latinitatea limbei noastre; aceasta se vede din cîteva adnotațiuni pe care dînsul începuse să le facă la cuvintele românești (la p. 173 observa că *gura* presintă *r* în locul lui *l*, al lat. *gula*, și tot acolo releva pe *-l* dela sfîrșitul lui *capul, nasul*, înțelegînd că se deosebesc întru cîtva de formele latine corespunzătoare). Din răspunsurile date lui Marsigli se vede iarăși uneori tendința să se evidențieze cît mai bine latinitatea limbei noastre, și astfel ne-am explica dispoziția deosebită a celor trei coloane dela p. 177 unde

sînt înșirate numeralele; pe cînd în altă parte sînt puse în prima coloană formele italiene și în a doua cele românești, aici dispoziția e inversă: *unul, doi* etc. puși înaintea lui *uno, due* trădează parcă intenția de a face să reiasă dela prima vedere originea lor latină (poate și adausul *cent* la *sutte* (= *sută*) pleacă tot dela stăruința de a dovedi latinitatea limbei noastre, dar greșit, printr'o închipuită identificare a lui *sută* cu lat. *centum* și it. *cento*). — O. D.

Raffaele Corso, *Reviviscenze: Studi di tradizioni popolari italiane*; serie prima; Catania, Libreria Tirelli di F. Guaitolini; 1927; x-124 pag. — E o foarte interesantă lucrare, atît prin urmărirea comparată a problemelor și interpretarea lor, cît și prin bogata bibliografie pe care o folosește autorul. Volumul e format din următoarele părți: 1. *Per lo studio dei pregiudizi sessuali del popolo italiano*; 2. *La gravidanza, i nei materni e il puerperio del marito*; 3. *Come si cura in campagna l'ernia dei bambini*; 4. *Il bacio nel canto popolare italiano*; 5. *Le tre notti della castità*: 6. *Tre vecchie costumanze aretine*: *il bacio alla sposa, la rottura della scodella, il pugno allo sposo durante la celebrazione nuziale*; 7. *La moneta nuziale*; 8. *Meglio impiccato che male ammogliato*; 9. *Perchè l'uomo si sposa ad una pianta.* Iată atîtea importante probleme folklorice. Pitorescul superstițiilor, credințelor, datinelor etc. e fericit îmbinat cu erudite interpretări, ca origine și evoluție. Multe din elementele folklorice urmărite de Raffaele Corso privesc și folklorul nostru. Dela superstiții mărunte, cum ar fi, bunăoară, următoarea: „i bambini scavalcati da un adulto non crescano" (p. 20) și pînă la chestiuni pe cît de interesante, pe atît de complicate — cum ar fi cea referitoare la *trinoctium castitatis*, sau sărutul mirelui în biserică, sau eliberarea unui condamnat prin căsătorie înaintea spînzurătoarei, sau, în fine, problema din ultimul capitol —, savantul folklorist italian ne desfășură în mod științific variate aspecte sufletești ale lumei vechi și contemporane. — T. Papahagi

J.-B. Daranatz, *Curiosités du Pays Basque*, I, II; Bayonne, Librairie Lasserre; 1927; VII-399; 442 pag. — Interesează mai mult pe istorici aceste studii ale eruditului canonic din Bayonne, adunate acum la un loc din diferite reviste unde au apărut. Dar unele din ele pot folosi și filologului — așa acela despre *makhila* (I, 4) și cel în care se dau știri despre *Les Bohémiens au Pays Basque* (II, 319); la p. 335 sînt înșirate vre-o două sute de cuvinte din graiul Țiganilor, culese la Bas-Cambo, Méharin

Saint-Jean-le-Vieux și în împrejurimile lui Saint-Palais. Ca și Țiganii din Spania, cei din sudul Franței întrebuințează cîteva cuvinte pe care le-au împrumutat în rătăcirile lor prin orientul și centrul Europei; luîndu-le dela noi, dela Unguri ori dela Slavi, le-au dus pînă în Pirenei; în lista dată de Canonicul Daranatz întîlnim astfel: *eratsa* „canard" (337), *kertchima* „auberge" și *puchka* „fusil" (337); sînt al nostru *rață*, sl. *raca*; *crîcimă*, sl. *krъčma; pușcă*, sl. *puška*, ung. *puska*. — O. D.

N. Georgescu-Tistu, *Folklor din județul Buzău;* București, Cultura națională; 1928; 92 pag. (vol. XXXIV al col. Acad. rom. *Din viața pop. rom.*) — Texte variate în felul lor, pentru că nu se opresc numai la cîntece și basme, ci dau și povestiri despre traiul la țară cum era altădată sau cum e azi. Folklorul tradițional apare scăzut, diluat și cu monotonisări care se explică prin contactul, schimburile dese între sate — totuși cercetări noui ar arăta probabil mai bogat și folklorul din Buzău, pînă la această lucrare prea puțin studiat. Foarte justă e observația pe care N. Georgescu-Tistu o face în prefață, că orășenisarea nu se întîmplă atît prin școală — cele mai de multe ori ea lasă așa de slabe urme —, cît prin venirea în atingere cu tîrgoveții.

Trei variante ale *Mioriței* le găsim la p. 44, 65, 77, sub titlul *Voinea Ciobanul* (i s'a dat deci un nume ciobanului omorît). În varianta întîi și cea din urmă se spune de ciobanii care complotează că sînt „prevelj marj" și în glosar se dă explicația „tovarăși de o vîrstă", așa cum se vede că și-au închipuit cei dela care s'a cules textul; dar „prevelj marj" nu-și găsește nici o identificare posibilă cu sensul de „tovarăși"; e de sigur o alterare a lui *veri premari*, cum se spune de ciobanii din *Mioriția* în alte variante.

Textele sînt bine transcrise, afară de greșita întrebuințare a lui *k'* la *ink'id, ok'ĭ* etc. (*k* nu trebue confundat cu *k'* resultat din alterarea lui *p*) și scrierea cu *bt*, sub influență literară, în loc de *pt: subt, subțire*, în loc de *supt, supțire* (cred că și *sunt* nu a fost auzit așa); *șeașe* (p. 70) trebuia despărțit, cum trebue despărțită și forma literară *ceea ce* (îl scriu însă mulți, barbar, la un loc: atunci de ce nu s'ar scrie și *ceice, ceicele, ceicare* ?)

În glosar ar fi fost de amintit și *bucate* (80) cu înțelesul vechi de „vite"; *cușniță* (81, poate mai curînd *cujniță*) „făurărie"; *fâș* (7, 9, 71), refăcut după *măș*. *Minuna* „a mîna" nu se poate înțelege; versul unde e dată forma aceasta trebue probabil cetit: *și boii că mi-i mîna. Gușman* (29, 30) nu are nimic a face cu *cușmă;* e vechiul *gugiuman*. — O. D.

G. Ciaușanu, G. Fira și C. Popescu, *Culegere de folklor din jud. Vîlcea și împrejurimi*; București, Cultura națională; 1928; 212 pag. (vol. XXXV al col. Acad. rom. *Din viața pop. rom.*). — Culegere mai mult de doine și unele, cu repetări chiar, ar fi putut fi lăsate la o parte, pentru că nu cuprind nimic interesant pentru folklor ori dialectologie. În ele recunoaștem temperamentul oltenesc viu, pasionat, pornit mai mult spre împărtășiri pline din viață decît spre vis, risipindu-se în fantasii ușoare, dar și dîrz, îndrăzneț. Deosebit se dau, la sfîrșit, cîteva strigături (ce caută însă acolo n-rul 64?), cu toate că altele sînt amestecate, la început, printre doine; trebuia o alegere și o grupare mai îngrijită a materialului, dar de așa ceva nu țin samă folkloriști ai noștri și nici Academia nu a ajuns să înțeleagă că altfel trebue să dea aprobările ei pentru tipăriri de texte populare. Surprinde să vezi și citate din Horațiu și Catul pentru a se găsi apropieri cu versuri din doine și la p. 127 e dat în legătură cu „verde ca mătasa" din ghicitoarea despre nuc... versul lui O. Goga „și cîmpuri de mătasă".

Glosarul e bogat și va folosi mult lexicologilor, dar nu e un bun sistem să se explice cuvintele dialectale prin alte cuvinte la fel. Trebuiau încorporate în el și formele ce apar în texte; nu e destul să fie relevate în note — uneori lipsesc și de acolo, ca *zdreveț* (38), *zvidui* (39), *desvoalbe* (46). Notele sînt și mai insuficiente cînd o formă apare de mai multe ori și totuși e relevată o singură dată (ca *roibin* = rubin 43, 45, etimologie populară interesantă). — O. D.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII - IAȘI -

ORIGINEA MULOVIȘTENILOR ȘI GOPEȘENILOR ÎN LUMINA UNOR TEXTE

Spre apus de orașul Bitolia (Monastir), la o depărtare de circa 10 km., se află așezat pe istorica șosea romană *Via Egnatia* satul turcesc Kážanj. La sudul acestuia este situat satul exclusiv aromînesc Muloviște, acățărat, ca mai toate satele aromînești, pe versanturi de munți rîpoși. Spre nord de același sat turcesc, la o depărtare de aproape 5 km. se află un alt sat, exclusiv și el aromînesc: Gopeși.

Generațiile bătrîne povestesc că, nu mult înaintea lor, Muloviște era așezat la șes, chiar pe vatra satului Kažanj[1]. Mormanul de ruine ale bisericei de pe o ridicătură de pămînt se putea cunoaște bine pînă în 1912, cînd în peninsula balcanică începe războaiele. La șes fiind, evident că agricultura nu a fost necunoscută generațiilor de Mulovișteni anterioare secolului al XIX-lea: resturi toponimice, laolaltă cu tradiția dovedesc aceasta (cf. *Lumina*, II (1904), 115-116; *ibid.*, V (1907), n-rul 9, p. 12).

Tradiția orală spune că același lucru s'a petrecut și cu satul Gopeși: înainte vreme pare să fi fost tot la nord de Via Egnatia, dar în imediata apropiere de fosta Muloviște; ulterior, din aceleași motive ca și pentru Muloviște, s'a retras în creerii înălțimilor de peste 1.000 m. în care stă adăpostit și astăzi.

[1] Cf. notele lui C. Belimace în revista *Lumina*, II. 115.

Amîndouă aceste sate — Muloviște și Gopeși — ies din nota comună a întregei vieți aromînești, întru cît se caracterisează prin anumite particularități cu totul proprii lor. Din aceste particularități care ne interesează direct în problema pe care o urmărim vom releva în această sumară expunere două mai importante:

A. particularități de grai;

B. caracteristici de structură etnică.

Amîndouă aceste puncte, dar mai ales primul, vor fi urmărite aproape exclusiv în legătură cu satul Muloviște, rămînînd ca în alt rînd să reluăm această problemă cu privire la satul Gopeși, pentru care vom avea, ca puncte de plecare, pe de o parte graiul viu, iar, pe de altă, publicațiunile intelectualilor Gopeșeni.

Pentru o mai clară și temeinică documentare a acestor două caracteristici, presentăm mai întîi materialul documentar — și anume o culegere de poesii populare din satul Muloviște[1] — asupra căruia facem următoarele observațiuni:

a. transcrierea fonetică[2] sub care îl înfățișez a fost riguros controlată cu graiul viu din poesia mulovișteană — pentru graiul viu de toate zilele, cf. § 32;

b. în stînga e dat originalul, iar în dreapta e dată transpunerea în dacoromînă făcută cuvînt cu cuvînt;

c. în transpunere folosim parentesele obișnuite ( ) în care închidem tot ce azi în dacoromînă nu se întrebuințează, precum și parentesele pătrate [ ] în care dăm tot ce nu apare în textul aromîn și care e cerut în exprimarea dacoromînă sau care înlesnește înțelegerea completă a originalului;

d. pentru formele asteriscate, ca și pentru cele netranspuse în dacoromînă se va recurge la explicările lexicale (p. 243);

e. am ținut să redau în toemai morfologia, dar mai ales sintaxa originalului în transpunere. Un exemplu: numeralul articolat din «noi *doil'i*» (textul I) l-am transpus mai întîi prin «noi *ambii*», întru cît în dacoromînă num. *doi* nu primește articol. Tot așa: *treil'i* XLVI e transpus prin «toți trei»;

f. nu vom releva nimic cu privire la tot ce privește versificația (ritm, rimă, vers etc.), urmînd ca de această problemă să ne ocupăm amănunțit, îmbrățișînd întreaga poesie populară, într'un alt studiu;

g. pentru tot ce privește orientarea geografică, a se vedea harta ce urmează.

[1] Această culegere a fost făcută de frații Simeon și Atanasie Țovaru pe cînd erau elevi la liceul romîn din Bitolia. Astăzi amîndoi se află în București, primul fiind medic-chirurg. Din întreaga lor culegere am omis în această selecționare mai multe cîntece care nu prezintă aproape nimic important. O parte din această culegere a fost reprodusă și de Vangheln T. Mille în *Cîntece populare macedonene*, 1928, în transcriere literară, fără preocupări dialectologice.

[2] Se deosebește întru cîtva de transcrierea adoptată de revistă, cum și, în parte, de cea folosită în *Graiul și folklorul Maramureșului*.

I

—«Ģin', feată, s' n'irzem tru munte,
Noi doil'ĭ».
—«Nu ģin, ģione, că n'ĭ-u fricâ,
Noi doil'i;
Că n'ĭ-u fricâ c' 'a s' him singurĭ
Noi doil'i».
—«S' băgăm muntile kifile,
Noi doil'i;
S' băgăm aţil'ĭ s' aružască,
Noi doil'i;
S' băgăm ţufekile căpităn'ĭu,
Noi doil'i;
S' băgăm ş' coarda noi tru mese,
Noi doil'i».
Tamam ģionile n'ĭază-noapte
Îşi călcă ţuraticul.
Acăţă coarda să s' aruşuţă,
Loară tufekile s' plăscănească,
Loară aţil'ĭ s' aružască,
Acaţă ş' muntile s' aurlă.

II

Ţe-s muşate laile nveste,
Ca trandafile din grădină.
Ţe-s muşate laile fete,
Ca bosil'jac din grădină.
Ţe-s muşaţ lail'i fičiorĭ,
Trîşi ca n'el'i-aţel'ĭ sugarĭ.
Ţe-s muşaţ lail'i ģion'ĭ.
Ca birbil'jul di tru maiu.
Ţe nu-s bun'ĭ lail'i aušĭ,
Ca ţakil'ĭ aţel'ĭ bitărn'ĭ.
Ţe nu-s bune moaşile,
Ca numţăle ţe s' fac toamna,
Di-şi pulcusesc negurile.

III

Eram 'nă feată mare,
Ţineam tri cumnicare
Şi 'nşii la primnare
Tru zuă di sărbătoare.

I

— «Vină, fată, să mergem la munte,
Noi ambii».
— «Nu vin, mîndre, că mi-i frică,
Noi doi;
Căci mi-i teamă că o să fim singuri
Noi doi».
— «Să punem muntele garanţie,
Noi doi;
Să punem armăsarii să necheze,
Noi doi;
Să punem puştile căpătîi,
Noi doi;
Să punem şi sabia noi la mijloc,
Noi ambii».
Flăcăul tocmai [în] miază-noapte
Îşi călcă jurămîntul.
Începu sabia să se răsucească,
Începură puştile să detune,
Începură armăsarii să necheze,
Începu şi muntele să urle.

II

Ce [de] frumoase-s bietele neveste,
Ca trandafiri din grădină.
Cît sînt [de] frumoase bietele fete,
Ca busuioc din grădină.
Ce frumoşi-s bieţii feciori,
Tocmai ca mieii cei sugari.
Cît sînt [de] frumoşi bieţii flăcăi,
Ca privighitoare din mai.
Cît nu-s buni bieţii moşnegi,
Ca ţapii cei bătrîni.
Cît nu-s bune bătrînele,
Ca nunţile ce se fac toamna.
De(-şi) [=cînd] se lasă negurile.

III

Eram o fată mare,
Ţineam [=postiam] pentru cuminecare
Şi ieşii la plimbare
În zi de sărbătoare.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pi calęa di păzare
Astăl'ịaị 'nă dǫamnă mare,
Cu ună armă dumnęască —
Nu pǫa' vîrnu s' u cunǫască,
Că ị-Armînă, ị-Arbinęasă.
Este hil'e di priftęasă
Ș' ardęa ca 'nă ţęară-apręasă.

IV

Kinsi vruta la primnare
Singură, sǫaţă nu și-are.
Cum să-n'ị fac s' u-astal'ịu în cale?
U-astăl'ịaị și u bășęaị,
U bășęaị tru dǫaụle faţe,
Dǫaụle faţe — mere-aroșe,
Mere-aroșe ș' pitîrzîte.
Năsă n' u daụ tru-altă mînă,
Că este hil'e di-Armînă.

V

Mulţ eram, mulţ n'adunăm
Ș' la primnare noị inșim,
Veta 'n cale-u tihisim
Și-a l'eị „bună zuụă" l'ị grim.
Năsă cu gura nu nă gri
Ș' niţị cu ocl'ị nu nă mutri.
Agalęa, agalęa, ţi 'a să-l'ị faţim
Di-altăǫară car' s' u tihisim,
S' nă cunǫască ţi ğion'ị him.

VI

Dă-n'ị-me, dado, dă-n'ị-me
La casa aţęa din zęană,
S' mi facă 'nă filiğęană,
Să-n'ị mi bagă pi puliţă,
S' tręacă pul'ịul să-n'ị mi-asurpă,
Să-n'ị cad și să-n'ị mi frîngu,
Să-n'ị mi-adar arină ș' ţară,
Să-n'ị mi-adună tru liçene
Și s' mi-arucă pi cupreje,
Să-n'ị crescu un trandafil,
S' tręacă ğion'il'ị, să-n'ị mi-arupă,

Pe drumul de piaţă
Intîlnii o doamnă mare,
Cu o armă domnească —
Nu poate nimeni să o cunoască,
De-i Aromîncă, [de-]i Albanesă.
Este fiică de preoteasă
Și ardea ca o lumînare aprinsă.

IV

Porni iubita la plimbare
Singură, tovarășe nu-și are.
Cum să(-mi) fac să o întîmpin în drum?
O întîmpinai și o sărutai,
O sărutai pe cele două feţe,
Cele două feţe — mere roșii,
Mere roșii și putrezite.
[Pe] dînsa n'o dau în altă mînă,
Căci este fiică de Aromîncă.

V

Mulţi eram, mulţi ne strînserăm
Și la plimbare noi ieșirăm,
[Pe] Veta în drum o întîlnirăm
Și ei „bună ziuă" îi grăirăm.
Dînsa cu gura nu ne grăi
Și nici cu ochi nu ne privi.
Incet, încet, ce o să-i facem
De [—în] alt rînd de o vom întîlni,
Să ne cunoască ce flăcăi sîntem,

VI

Dă(-mi)-mă, mamă, dă(-mi)-mă
La casa cea din deal,
Să mă facă o ceașcă,
Să(-mi) mă pună pe poliţă,
Să treacă pasărea să(-mi) mă surpă,
Să(-mi) cad și să(-mi) mă sparg,
Să(-mi) mă fac nisip și pămînt,
Să(-mi) mă adune în lighean
Și să mă arunce pe gunoi,
Să(-mi) cresc un trandafir,
Să treacă flăcăii, să(-mi) mă rupă,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Să-n'ĭ mi-arupă, s' mi-an'jurzească,
S' s' ducă-acasă s' isuşească.

VII

Ţi-n'ĭ vizuĭ, lĕa dado!
'Nă liliče-aroşe,
Roşe ca mirgĕană,
Naltă ca fidană
Ş' tru grădină-axĕană.
Cum să-n'ĭ fac, lĕa dado,
Liličĕa s' u-arup?
Piste-avlie va s' me-aruc
Ş'liličĕa 'a s' u-arup,
În sin va s' u bag
Ş' Măgar'va 'a s' u-aduc
Ş' pit firidă 'a s' u-aruc,
Fetile 'a s' u-arăkĕască,
Gĭon'ĭl'i va s' u an'jurzească
Ş' tru ţară 'a s' isuşească.

VIII

N'ĭ-arşu, laĭlu, n'ĭ-arşu
Tri 'nă kică di-apă.
— «Fĕată piruşană,
Dă-n'ĭ 'nă kică di-apă».
— «Nu-am tru ţi să-ţ dau
Moĭ gĭone trandafil».
— «Dă-n'ĭ tru a ta gură,
Tru gura di lămnie,
Lămnie di tufeke,
Faţă di sămite,
Ocl'ĭu laĭu di-amură;
Sufrănţeale-amisticate
Ardu gĭon'ĭl'i tru hicate:
Frămte-analtă di ţilie,
Perlu laĭu ca di măzie,
Fĕată piruşană».

IX

— «Ţi în'ĭ staĭ, lĕa fĕată,
Aflt pi minduire?»
— «Cum s' nu staŭ, lĕa dado,

Să(-mi) mă rupă, să mă miroasă,
Să se ducă acasă să logodească.

VII

Ce-mi văzui, fă mamă!
O floare roşie,
Roşie ca mărgean,
Înaltă ca vlăstar
Şi în grădină streină.
Cum să(-mi) fac, fă dadă,
Floarea să o rup?
Peste gard o să mă arunc [=voi sări]
Şi floarea am să o rup,
În sîn o voi pune
Şi [la] Magarova am să o duc
Şi prin fereastră am să o arunc,
Fetele au să o răpească,
Flăcăii o vor mirosi
Şi îndată [se] vor logodi.

VIII

Imĭ arsei, nefericitul, îmi arsei
Pentru o picătură de apă.
— «Fată cu păr bogat,
Dă-mi o picătură de apă».
— «Nu am în ce să-ţi dau,
Măi flăcăule trandafir».
— «Dă-mi în a ta gură,
În gura de ţeavă,
Ţeavă de puşcă,
Faţă de simit,
Ochi negru de mură;
Sprîncene îmbinate
Ard [pe] flăcăi la plămîni;
Frunte înaltă de oglindă,
Părul negru ca de 'măzie
Fată cu păr bogat».

IX

— «Ce-mi stai, fă fată,
Afĭt pe gînduri?»
— «Cum să nu stau, fă mamă,

Eŭ pi minduire?
Tora cît tricură
Trei laĭ ğĭon'ĭ pri cale:
Un ma slab, lęa dado,
Cu stran'e frînţeşti;
Altu laĭŭ tru faţă,
Cu stran'e gărţeşti;
Ş' un muşęat, lęa dado,
Cu stran'e-armăneşti».

X

Di-unâ vęară-ahîtă mare
Sborlu-a tăŭ s' făţea la stane,
La cărare ş' la mulzęare: —
Piha noastră va mărtare.
— «Aĭ, lęa Pihă, s' ti mărit,
Să-ţ daŭ ğĭone tin'isit».
— «Nu-n'ĭ voĭ ğĭone tin'isit,
Că-n'ĭ voĭ ğĭone arisit».
— «Cum îl vreĭ ğĭonle cu hare?
Oĭ şi căprâ el nu 'şi-are:
Oile ş' căpîrle supsirâ,
N'ęata-al Ğiorgu-u zîlipsirâ.
Pihă, ğĭon'ĭl'i di aŭaţe
Tru-an un' ęară s' la tu faţe».
— «În'ĭ imnaĭ noagle călive,
Ğĭone ma 'n sus tri-eŭ nu-avęa».
Era Ğiorgul ţe-l'ĭ lo haręa.
Pihă, poală cu cucoţ,
Se-arşină Ğiorgul tru soţ;
Pihă, poală cu tantele,
Ş' lo ğĭone dit bizustene;
Piha-analtă, skic di gărnu,
Îl'ĭ si pare cal cu fărnu.

XI

Ţi n'ĭ-u dor, lęa dado ş' sor,
Să s' alinčęască ğĭon'îl'i 'n cor,
Eŭ s'mutresc di tru ubor,
Şi carĭ ğĭone s' mi-arisească
Tri-aţel dada s' m'isusească:
Tri un ğĭone făr' mustaţă.

Eu pe gînduri?
Acum abia trecură
Trei mîndri flăcăi pe drum:
Un[ul] mai slab, fă mamă,
Cu haine franţuzeşti;
Alt[ul] negru la faţă,
Cu haine greceşti;
Şi un[ul] frumos, fă mamă,
In haine aromîneşti.

X

De o vară atîtă [de] mare
Vorba ta [=de tine] se vorbia la stînă,
La cărare şi la muls:—
Piha noastră vrea măritare [trebue măritată].
— «Ai, fă Pihă, să te mărit,
Să-ţi dau flăcău cinstit».
— «Nu(-mi) vreau flăcău de cinste,
Că(-mi) vreau flăcău plăcut».
— «Cum [de]-l iubeşti [pe] flăcăul cu har?
Oi si capre el nu-şi are:
Oile şi caprele pierirâ,
Tinereţea lui Iorgu o dorirâ.
Pihă, flăcăii de aici
Pe an odată se spală pe faţă».
— «Imi umblai cele nouă colibe,
Flăcău mai nimerit pentru mine nu aveau».
Era Iorgu(l) care-i luă harul.
Pihă, şorţ [brodat] cu cocoşi,
Se ruşină Iorgu(l) între tovarăşi;
Pihă, şorţ cu dantele,
Işi luă flăcău din bazar;
Piha înaltă, spic de grîu,
I se pare cal cu frîu.

XI

Ce [=cum] mi-i dor, fă mamă şi soră,
Să apară flăcăii în horă,
Eu să privesc din obor,
Şi care flăcău [o] să-mi placă
Cu acela mama să mă logodească:
Cu un flăcău fără mustaţă,

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

S' nu mi skină piste față
Di-n'ĭ l'ĭa albęața ș' arușęața,
Di-n'ĭ se-asparze mușuteața.

XII

— «Ah, ți stați, ğjou'ĭ, di minduiț?
Țu astară va s' cundupsiț»?
— «Tr' una hgară mare, mare,
Mare ș' politie,
La 'nă nvęastă ca silvie,
Truplu-a l'ei ca di flurie,
Ți și frînze ca ęeangie».

XIII

— «Bre Nalone fęjor mușat,
Ți-n'ĭ ț' ai nvęasta-ahăt mușată?»
— «D' ĭu n'ĭ-u vizuși a męa nvęastă?»
— «Ț' u vizui, ț' u cunuscui».
— «Car' u vizuși, ți armă poartă?»
— «Župă-aroșe cu cîrtonă:
Aripidină prit sucake
Cu dọaule stamne tru mănă,
S' dutęa tri-apă la fîntănă».

XIV

Laja noră al Dinale
Tru miriz duna surțęale.
Pîn' să-și baga sarțina
U-acățară, ọarfăna.
— «Spune-n'ĭ, nvęastă, carĭ era?»
— «Trei era nipoț'ĭ-a tăi,
Trei avęa tămbările lăi
Ș' trei tru ferițĭ își șidęa».
— «Nu-n'ĭ ți zișu, lęa Sirmă sor,
S' nu ti duți ịazare 'n Vol?»
— «Eụ n'erșu s' l'ĭaụ sac di lănă
Ș' stimtul me-acață di mănă».

XV

Vimtul își traze, fęata 'și-aurlă:
«Of, lele, ți-n'ĭ este-arcọare!»
Dadă-męa n'ĭ zițe: „ọina-n'ĭ la mine,

Să nu má înțepe pe față
De-mi ia albeața și roșeața,
De mi se strică frumusețea.

XII

— «Ah, ce stați, flăcăi, de [vă] gîndiț?
De șeară unde o să poposiți?»
— «Într'un sat mare, mare,
Mare și [ca un] oraș,
La o nevastă ca chiparos,
Corpul ei ca (de) monedă-de-aur,
Care se mlădie ca [o] baiaderă».

XIII

— «Hei 'Nalone, fecior frumos,
[De] ce mi-ți ai nevasta atît [de] frumoasă?»
— «De unde mi-o văzuși a mea nevastă?»
— «Ți-o văzui, ți-o cunoscui».
— «Dacă o văzuși, ce podoabă poartă?»
— «Rochie roșie cu 'cîrtonă:
Apucă la vale prin uliță
Cu cele două amfore în mînă,
Se ducea după apă la fîntînă».

XIV

Biata noră a lui Dinale
În merez strîngea surcele.
Pînă să-și pună încărcătura
O prinseră, orfana [= biata].
— «Spune-mi, nevastă, cine era?»
— «Trei erau nepoții (a) tăi,
Trei aveau saricile negre
Și trei în ferige (își) ședeau»,
— «Nu mi-ți ziseț, fă Sirmă soră,
Să nu te duci [în] piață la Vol?»
— «Eu mersei să iau sac de lînă
Și stinsul [=străznitul] mă prinse de mînă».

XV

Vîntul (își) trage, fata (își) urlă:
«Of, valeu, ce [=cum] îmi e frig!»
Mama mea îmi zice: „vino(-mi) la mine,

Ţina-n'ĭ la mine să-n'ĭ ti ngálzăscu".
La dadá-mẹa n'erşu, ca tr' un munte fuĭ:
«Of, lele, ţi-n'ĭ este-arcẹare!»
Tatá-n'ĭu n'ĭ zîţe: „ţina-n'ĭ la mine,
Ţina-n'ĭ la mine să-n'ĭ ti ngálzăscu".
La tatá-n'ĭu n'erşu, ca tru nẹaụá n'ĭ fuĭ:
«Of, lele, ţe-n'ĭ este-arcẹare!»
Vrutlu n'ĭ zîse: „ţina-n'ĭ la mine,
Ţina-n'ĭ, lẹa vrutá, să-n'ĭ ti ngálzăscu".
La vrutlu-n'ĭ n'erşu, ca tru sobă n'ĭ fuĭ:
«Of, lele, ţe-n'ĭ este-acrẹare!»

XVI

Îndisiĭ 'nă sẹacră-araụá,
Araụá, araụá ş' ca cáţaụă.
Îşi lo trapul Kitráţeaụa,
Pri-ĭu trec ğĭon'ĭl'ĭ tri Murẹaụă.
Toţ tricură ş' nu s' cărtirá,
Custandinĭ sade ţel n'icul
Ligă calu di mărmintu.
Trapse calu ş' işi kẹatra
Şi-arsări 'nă cokilaşe,
Ĭar Custandinĭ lụă s' u başe.
Fẹata arsări şi-l'ĭ gri:
— «Custandinĭ, pri caplu-a tău,
Faţa ş' ocl'il'ĭ s' nu-n'ĭ cărteşti,
Că esc fẹată isusită,
Tri-altu ğĭone isusită,
Ma tri altu nkerdăsită:
Tri la kẹatra kindisită
Ş' tri la icẹoana lumbársită».

XVII

Mi lo somnul şi nel'inarẹa.
Singur, lăilu, nu-n'ĭ si dẹarme:
N'ĭ-am muşata tru viţine.
Are tată ş' nu u-alasă.
Năs pi suflit să-n'ĭ mi aibă:
Îl'ĭ tăxii činflikẹa-a lui,
Năsu n'ĭ zîse ca s' u l'ĭaụ.
Cara n'ĭ-u lẹaĭ dupsá mine,
Ţi vîrtos a n'ia n'ĭ-umzẹa!

Vină(-mi) la mine să mi te 'ncălzesc".
La mama mea mersei, ca 'ntr'un munte fui:
«Of, valeu, cum îmi este frig!»
Tată-meu îmi zice: „vino(-mi) la mine,
Vino(-mi) la mine să mi te 'ncălzesc".
La tată-meu mersei, ca în zăpadă (îmi) fui:
«Of, valeu, cum îmi este frig!»
Iubitul îmi zise: „vino(-mi) la mine,
Vino(-mi), fă iubită, să mi te 'ncălzesc".
La iubitu-mi mersei, ca în sobă fui:
«Of, valeu, cum îmi este cald!»

XVI

Nimerii rău o soacră rea.
Rea, rea şi ca [o] căţea.
(Işi) porni pe valea Petriceana,
Pe unde trec flăcăii spre Moreea.
Toţi trecură şi nu se atinseră.
Numai Constantin cel mic
Legă calul de mormînt.
Trase calul şi ieşi piatra
Şi răsări [din mormînt] o fată-mare,
Iar Constantin prinse să o sărute.
Fata sări şi-i grăi:
— «Constantine, [jur] pe capul tău,
Faţa şi ochii să nu-mi atingi,
Căci sînt fată logodită,
Pentru alt flăcău logodită,
Dar pentru alt[ul] cîştigată:
Pentru (la) piatra pictată
Şi, pentru (la) icoana luminată».

XVII

Mă apucă somnul şi moţăiala.
Singur, sărmanul, nu mi se doarme:
Imi am frumoasa între vecine.
Are tată şi nu o lasă.
Dînsul pe suflet să(-mi) mă aibă:
Îi promisei lui moşia,
Dînsul îmi spuse ca să o iau.
Dacă mi-o luai după mine,
Ce bine îmi stătea mie!

Cînd mi şuţu ca s' u mutrescu,
Vruta męa juva nu 'şi-u-are:
Are dadă ş' nu u-alasă.
Ea pi zvercă să-n'ĭ mi aibă:
Pahtale l'ĭ tăxiĭ a l'ei,
Năsă n'ĭ zîse ca s' u l'jaŭ.
Cara n'ĭ-u łoaĭ după mine,
Ma vîrtos a n'ia n'ĭ-umzęa.
Mi şuţĭ ca s' u mutrescu,
Vruta a męa nu-şi çînęa:
Are frate ş' nu u-alasă.
Îl'ĭ tăxiĭ cărvanęa-a luĭ.
Cara n'ĭ-u łoaĭ după mine,
Aĭ, ţi vîrtos în'ĭ umzęa.
Are soră ş' nu u-alasă.
A sor' saĭ l'ĭ tăxiĭ fîstane
Ş' năsă-n'ĭ zîse: «ğĭone, l'ĭa-u!»
Ş' lungă bană în'ĭ bănaĭ.

XVIII

În grădină 'şi-are
Vîrnă doĭ, treĭ pon'ĭ.
Ajde, ş' pi-aţel'ĭ pon'ĭ
Cîntă treĭ birbil'ĭ.
Ntîn'jul birbil'ĭŭ cîntă:
«Aĭ, sculaţ, bre ğĭon'ĭ,
Că-ĭ çara s' ţinaţ».
Al doĭlęa birbil'ĭŭ cîntă:
«Haĭ, sculaţ, bre ğĭon'ĭ,
Că-ĭ çara s' vă băgaţ».
Şi-al treĭlęa ma cîntă:
«Aĭ, sculaţ, bre ğĭon'ĭ,
Că-ĭ çara s' lucraţ».
— Ntîn'ĭluĭ birbil'ĭŭ să-l'ĭ dăm,
Ğĭon'ĭ, galbine stafiz;
Aţeluĭ de-al doilęa
Zahare aroşe;
Şi-aţeluĭ de-al treilęa
Pilon'ĭŭ amăros.

XIX

Ţi-şi cîntă un pul'ĭŭ birbil'ĭŭ
Pi lumake di trandafilŭ!

Cînd mă întorc ca să o privesc,
Iubita mea nicăeri nu şi-o are [= nu este]:
Are mamă şi nu o lasă.
Ea pe gît [= pe suflet] să(-mi) mă aibă:
Paftale îi făgăduii ei,
Dînsa îmi zise ca să o iau.
După ce mi-o luai după mine,
Mai straşnic mie îmi stătea.
Mă 'ntorsei ca să o privesc,
Iubita mea nu(-şi) venia:
Are frate şi nu o lasă.
Îi promisei lui caravana.
După ce mi-o luai după mine,
Hai, ce minunat îmi stătea!
Are soră şi nu o lasă.
Sorei sale îi promisei rochie
Şi dînsa îmi spuse: «voinicule, ia-o!»
Şi lungă vieaţă îmi trăii.

XVIII

În grădină îşi are [= se găsesc]
Vre-o doi, trei pomi.
Hai, şi pe acei pomi
Cîntă trei privighetori.
Întîia privighetoare cîntă:
«Hai, sculaţi, măi voinici,
Că e ora să cinaţi».
A doua privighetoare cîntă:
«Hai, sculaţi, măi flăcăi,
Că e ora să vă culcaţi».
Şi a treia ci cîntă:
«Hai, sculaţi, măi flăcăi,
Că e ora să lucraţi».
— Primei privighetori să-i dăm,
Flăcăi, stafide galbene;
Celei de-a doua
Zahar roşu;
Şi celei de-a treia
Pelin amar.

XIX

Ce-şi [= cum] cîntă o pasăre privighetoare
Pe cracă de trandafir!

Aclo dǫa' muşate şidẹa
Şi tru umbră îşi cănta,
Dǫauļe cusurine-îra.
— «Ţi staţ, voj muşate,-aţia ?»
— «Ğjon'il'i-a noştrĭ n'aştiptăm
Şi tri-aţẹa noj nă cântăm.
Ğjon'il'i-a noştrĭ di Pisudere
Ļa-l'i ju 'şi çin tru stran'i di-askere.
Cîndu çin sânt hărioşi,
Că 'şi-aduc n'il'e di groşi;
Ļar cînd fug — învirinoşi,
Că nu 'şi-aų niţi doi groşi
Ca să-şi mẹască-a lor muşate,
A lor dade, fičjorĭ ş' feate».

XX

Naƀima-l'i ǫara ş' săhatẹa,
Lǫaĭ vasele ş' kinsiĭ tri-apă
La şoputul di la Čireş.
În'j băgaĭ stamna tru şoput
Ş' dede-un ğjone di disupră
Şi-acăţă ca să-n'i mintẹască:
— «Dă-n'i, feată, 'nă kică di-apă».
— «Nu-am, ğjone, tru ţe să-ţ daų».
Nǫapte-era şi nu s' vidẹa,
Lună-avẹa şi nu s' vidẹa,
Steale-avẹa şi nu s' vidẹa.
— «Spune-n'i di-eşti ğjonle-a n'eų».
— «Ţi dǫară, feată, va-n'i daĭ ?»
— «Părpoz, ğjone, cu şubaţe,
Şi-apă, ğjone, va să-ţ daų.
Di si vreĭ eų ca s' ti l'iaų».

XXI

— «Cîte hire-arădăţina,
Cîte steale are 'n ţer
Nu ştių, ğjone, s' li măsur».
— «Astară eų va s' ţi le spun.
Scǫală, feată, du-n'i-te-acasă
Să-n'i firmiţĭ unã turtă:
Fără sită s' u întern'i,
Fără apă s' u firmiţĭ,
Fără di foc să n'i-u coţi».

Acolo şedeau două frumoase
Şi la umbră îşi cîntau,
Ambele verişoare erau.
— «Ce staţi, voi frumoase[lor], acolo ?»
— «Flăcăii noştri ne aşteptăm
Şi pentru aceea noi (ne) cîntăm.
Vitejii noştri din Pisudere
Iată-i unde (îşi) vin în haine de armată.
Cînd vin sînt veseli,
Căci (îşi) aduc mii de piaştri;
Iar cînd pleacă — mîhniţi,
Căci nu(-şi) au nici doi piaştri
Ca să(-şi) cinstească pe a[le] lor frumoase,
A[le] lor mame, copii şi fete».

XX

Blestemată-i [fie] ora şi ceasul,
Luai vasele şi pornii după apă
La şipotul dela Cireş.
Imi pusei amfora sub şipot
Şi apăru un flăcău din sus
Şi începu ca să(-mi) turbure [apa]:
— «Dă-mi, fată, un pic de apă».
— «Nu am, tinere, în ce să-ţi dau».
Noapte era şi nu se vedea,
Lună era şi nu se vedea,
Stele erau şi nu se vedea.
— «Spune-mi de eşti mîndrul meu».
— «Ce dar, fată, îmi vei da ?»
— «Ciorapi, mîndre, cu şabace
Şi apă, mîndrule, am să-ţi dau,
De aĭ vrea ca eu să te iau».

XXI

— «Cîte fire [are] rădăcina,
Cîte stele sînt pe cer
Nu ştiu, mîndre, să le număr».
— «De seară eu am să ţi le spun.
Scoală, fată, du-mi-te acasă
Să-mi frămînţi o turtă:
Fără sită să o cerni,
Fără apă să o frămînţi,
Fără (de) foc să mi-o coci».

BCU Cluj / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Şede feata şʼ plăcârseşte,
Sʼ plăcârseşte-al Dumnizău:
«Dǫamne, Dǫamne Dumnizale,
Dă-nʼį un vimtu ca sʼ u nţernu,
Dă-nʼį ʼnă plǫaje sʼ u firmit,
Dă-nʼį un sǫare ca sʼ u coc».
— «Scǫală, ģione, du-te la dukęane,
Să-nʼį adarį ună fistane:
Fără fǫarfiţį sʼ u cureşti,
Fără ac voį ca sʼ u coşi,
Fără hir voį ca sʼ u treţi».

XXII

Bună sęară, tine nune,
Tine nune şʼ Dumnizău.
Bună sęară, tu fărtate,
Tu fărtate cama mare;
Astă-sęară-į bună sęară.
Ļa mutręa-te di-anvârliga:
Multă ǫaste ţʼ adunaşi,
Şʼ multe funde ţʼ adărăm,
Şʼ multe flurii nʼį ţi căftăm.
Nu te-aspare, tu fărtate:
Ună nʼilʼe di flurii
Şʼ ţinţi-sute mahmudij.

XXIII

Męa ģine nă vinʼe birberlu
Tra sʼ nă sursească grambelu.
Męa, tu birber, aşi sʼ bănez,
Ģonile puţîn sʼ lu skez.
Şi sʼ lu-adarį muşat, muşat,
Męa ti la nun şʼ la fărtat,
Męa, şʼ ti la nvęastă ma muşat.
Ļa mutriţ-ul di pi frămte:
Sʼ pare că-į cu mare minte;
Ļa mutriţ-ul pi sfrinţęale:
Ţi si pare ţer cu stęale;
Ļa mutriţ-ul di pi nare:
Calotihă di carį ʼşį lu-are;
Ļa mutriţ-ul di pi dinţi:
Calotihă di-a lui prinţi;
Ļa mutriţ-ul di pi keptu:

Stă fata şi roagă,
Se roagă lui Dumnezeu:
«Doamne, Doamne Dumnezeule,
Dă(-mi) un vînt ca să o cern,
Dă(-mi) o ploaie să o frămînt,
Dă(-mi) un soare ca să o coc».
— «Scoală, mîndrule, du-te la prăvălie,
Să-mi faci o rochie:
Fără foarfeci să o croeşti,
Fără ac vreau ca să o coşi,
Fără fir [= aţă] vreau ca să o treci».

XXII

Bună seară, tu nune,
Tu naşule şi Dumnezeu.
Bună seară, tu fărtate,
Tu fărtate mai mare;
Astă-seară-i bună seară.
Ian uită-te (de) împrejur:
Multă oaste îţi strînseşi,
Şi multe ciucuri îţi făcurăm,
Şi mulţi galbeni mi-ţi cerem.
Nu te speria, tu fărtate:
O mie de galbeni
Şi cinci sute de monezi.

XXIII

Ci bine ne sosi bărbierul
Ca să ne bărbierească mirele.
Ci, tu bărbiere, aşa să trăieşti,
Flăcăul să-l netezeşti puţin
Şi să-l faci frumos, frumos,
Doar pentru (la) nun şi (la)fărtat,
Doar şi pentru (la) nevastă mai frumos.
Ian priviţi-l de pe frunte:
Se pare că-i cu multă minte;
Ian priviţi-l pe [=la] sprîncene:
Ţi se pare cer cu stele;
Ian priviţi-l pe la nas:
Ferice de cine şi-l are;
Ian priviţi-l la dinţi:
Ferice de-ai lui părinţi;
Ian priviţi-l pe la piept:

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

S' ţare că-ţ birbec aleptu;
Męa, ş' mutriţ-ul di pi bărnu:
Ţi si pare at cu fărnu.

XXIV

Tręambură sęarle,-ascapită,
Tręambură ş' inima-a fetil'ei,
Că s' dispartă tora fęata
Dş-a l'eş mumă ş' di-a l'eş tată.
Năpoi, năpoi cuscăril'i,
S' vęadă sęacra zinirle.
Ieşi, sęacră, ş' aşteaptă-ţ nora,
Nora-a ta şi hil'ilu-a tău.

XXV

Picurar mare eram:
Şeapte oi eu în'ş păşteam.
Ded iruşe ca s' alag,
N'ş s' acăţă perčęa de-arug.
Traze perčęa, traze-arugul,
Di-n'ş mi duşu trîşi la cunake.
Mutriţ ngios, mutriţ 'n sus,
N'i si păru că-eram tru munte
Şi ğiuvape nu ştiam s' dau.

XXVI

Ţi-n'ş fu laja tihe-ahtare,
Ca părmistu tri spunęare.
L'jau s' ţă spun şi-n'ş ğine žale
Ş' di tru keptu suskirare
Iar dit ocl'i lăcărmare.
N'ş lęaş un ğione ca un sęare
Ş' nă stămănă l'ş fu şidęarea.
'Nă stămănă — tră ţi hare?
Nică nu-n'ş lęaş cunuştęare.
Lęaş şiac di la urfan'e,
S' duse Părlep la dugane,
Ca să s' aştearnă pi crujare
Şi să-şi cęasă cupărane
Tra s' li vindă la Baţrame,
Pi la Turţi ş' la dumname
Şi s' plătęască la urfan'e.

Se pare că-i berbec ales;
Ci, şi priviţi-l după brîu:
Ţi se pare armăsar cu frîu.

XXIV

Tremură soarele, tremură,
Tremură şi inima fetei,
Căci se desparte acuma fata
De-a ei mamă şi de-a[l] ei tată.
Inapoi, înapoi cuscrii,
Să vadă soacra ginerele.
Ieşi, soacră, şi aşteaptă-ţi nora,
Nora ta şi fiul tău.

XXV

Păcurar mare eram:
Şapte oi eu îmi păşteam.
Dădui fuga ca să alerg,
Mi se prinseră pletele de rug.
Trag pletele, trage rugul,
De(-mi) mă dusei tocmai la popas.
Privii în jos, privii în sus,
Mi se păru că eram la munte
Şi răspuns nu ştiam să dau.

XXVI

Ce [=cum]-mi fu nefericita soartă astfel,
Ca povestea de spus,
Prind să-ţi spun şi-mi vine jale
Şi din piept suspinare
Iar din ochi lăcrimare.
Imi luai un flăcău ca un soare
Şi o săptămînă îi fu rămînerea.
O săptămînă — la ce bun?
Incă nu-mi luai cunoştinţă.
Luai postav dela cei săraci,
Se duse [la] Părlep la prăvălie,
Ca să se pună pe croit
Şi să-şi coasă ghebe
Ca să le vîndă la Bairam,
Pe la Turci şi la populaţie domnească
Şi să plătească la cei săraci.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXVII

— «Pri-ju immaj, pri-ju alăgaj,
Ţi-amânaşi, laj cărvănare,
Di-unâ veară-ahîtă mare
Niturnat l' a ta mul'iere?
Nu vinişi niţi-unâ cale
Ca să-ţ vezi vruta-ţ fumel'e».
— «Ţi să-ţ fac, more mul'ere?
Soţl'i tricură Elbasanil'i
Şi ncărcară multă sare.
Nu-are iarbă s' pască cal'i;
Di-arău n'i si şcurtară an'il'i,
Nu-are şi-orzu s' măcă cal'i».
— «Tri-unâ seară, laj bărbate,
Las' să-ţ creapă lail'i cal'i:
Tri-unâ seară s' ţin'ţ acasă».

XXVIII

Toată nţaptea fur immaj
Şi ţiva eu nu furaj,
Tru hârţie maşi 'nă feată
Ţi durn'ja ntră mumă ş' tată
Ş' di nţal'i frat a l'ei,
Ţi-u-avigl'ja ca ţiva zmej.
Mţa u-aduşu pîn' tru un loc,
Tru un munte mare ş' greu.
Aclo feata s' dişliptă
Ş' făr' să ştibă în'i caftă:
„Dă-n'i, dado, 'nă kică di-apă".
— «Nu-n'i ţi eşti la dada, feată,
Că-n'i ti nprădă lazăgilu
Ş' caftă praz mulţi căşirlu.
Iazăgilu — balţu laju,
Nu poţ să-l'i zîţi niţi-un graju».

XXIX

Mulovişte, hoară mare,
Trej ori furil'i u călcară.
Ntîn'ja oară Cole Ţiza,
'Ş' trapse ndreptu la biserică,
La biserică tru buhče, lţa.
S' pleacă Cole, l'i başe mîna:

XXVII

— «Pe unde umblai, pe unde călătoriai
[De] ce întîrziaşi, bade cărăvănare,
Că o vară atîtă mare
Neîntors [ai fost] la a ta femeie?
Nu venişi nici [într']un [singur] rînd
Ca să-ţi vezi iubita-ţi familie».
— «Ce să-ţi fac, măre nevastă?
Tovarăşii trecură Elbasanii
Şi încărcară multa sare.
Nu e iarbă să pască caii,
De rău mi se împuţinară anii,
Nu e şi orz să mănînce caii».
— «Pentru o seară, măi bărbate,
Lasă să-ţi crape bieţii cai:
Pentru o seară să vii acasă».

XXVIII

Toată noaptea hoţ umblai
Şi nimic eu nu furai,
În zori numai o fată
Ce dormia între mamă şi tată
Şi [alături] de cei nouă fraţi ai ei
Ce o vegheau ca ceva [—nişte] smei.
Ci o dusei pînă la un loc,
Pe un munte mare şi greu.
Acolo fata se deşteptă
Şi fără să ştie îmi ceru:
«Dă-mi, mamă, un strop de apă».
— «Nu mi-ţi eşti la mama, fată,
Căci mi te-a prădat *Iazagiul
Şi cere bani mulţi *căşirlu
*Iazagiul — cealma neagră,
Nu poţi să-i spui nici o vorbă».

XXIX

Muloviste, comună mare,
[De] trei ori furii o călcară.
Intîia dată Cole Ghiza,
Işi trase drept la biserică,
La biserică, în grădină, fă.
Se apleacă Cole, îi sărută mîna:

— «*Calimera*, kir dispote».
— «*Calosiltis*, capitane».
— «Na-ţ fluria, dă-n'ţ vluǵia,
Tra să-n'ţ ajută şi-a n'ia
Tri-un lucru di căpidan,
Ca să-n'ţ l'ţau doişpraţi di inşi,
Doişprăzaţi di căpidan'ţ,
Căpidan'ţ şi pârmătefţi».

XXX

Ună lunţ, di cătră sęară,
Pulcusiră furţl'i 'n hǫară,
Casa-al Ličęa-u nvărligară
Ş' multe tufekţ aminară,
Dǫaụle horţ s' cutrimburară.
Căpidanlu se-alină pe-avlie,
Tru-ǫară Ǵiorǵe l' arucuti.
«Laţ Ǵiurgakţ, laţ capidane,
Ţi spuseşţ mare žuname!
Laţ Nicola, laţ murdare,
Ţe te-ascumseşţ tru ţîlare,
Di s' feţe 'nă n'ilă mare!».
Furţl'i-intrară tru ubor —
Ǵiorǵe-analtu 'şi făţęa sbor;
Furţl'i viniră la scară —
Veta l'ţ-aprindęa ţigară;
Furţl'i viniră după uşe —
Veta cu Ǵiurgakţ di guşe;
Furţl'i tru odă intrară,
Laţlu Ǵiurgakţ îl tăl'iară.
Furţl'i-atumţęa s'himusiră,
Pi Nicola îl muriră
Ş' ţ'al Nicola-u pliguiră.

XXXI

Vine vęara ş' primăvęara,
Curia, dado, 'şi nfluri
Ş' păduręa tǫată nverzi.
Un fag maşţ armase uscat:
Coşca aclo-ţ vătămat.
Cu treţ tufekţ l' agudiră
Ş' tru loc, dado, l' alăsară;
Măduụa căn'ţl'i l'ţ-u virsară,

— «Bună ziuă, coane arhiereu».
— «Bine venişi, căpitane».
— «Na-ţi [=poftim] galbenul, dă-mi binecuvîntarea,
Ca să-mi ajute şi mie
Pentru un lucru de căpitan,
Ca să-mi iau douăsprezece (de) inşi,
Douăsprezece (de) căpitani,
Căpitani şi negustori».

XXX

[Intr']o luni, în spre seară,
Năpădiră furii în sat,
Casa lui Licea o încunjurară.
Şi multe arme descărcară,
Ambele sate se cutremurară.
Căpitanul se sui pe gard,
Indată George îl rostogoli.
«Măi Gheorgache, măi căpitane,
Ce arătaşi mare bravură!
Măi Nicolae, măi murdare,
Care te ascunseşi în celare,
Incît se făcu o milă [=omor] mare!».
Furii intrară în obor —
Gheorghe sus îşi făcea vorbă;
Furii veniră la scară —
Veta îi aprindea ţigară;
Furii veniră după uşe —
Veta cu Gheorgache de gît;
Furii intrară în cameră,
[Pe] bietul Gheorgache îl tăiară.
Furii atunci se înfuriară [=năvăliră],
Pe Nicolae îl omorîră
Şi pe cea a [=nevasta] lui Nicolae o răniră.

XXXI

Sosi vara şi primăvara,
Codrul, mamă, (îşi) înflori
Şi pădurea toată înverzi.
Un fag numai rămase uscat
Coşca acolo e ucis.
Cu trei puşti îl împuşcară
Şi la pămînt, mamă, îl culcară;
Creerul cînii [=păginii] i-l vărsară,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tru mândîlă l'i-u-adunară
Ş' la păşelu-u pitricură.
Di Turţi, dado, năs fu vătămat,
Ma di cân'jl'i di Greţi îşi fu pridat.
Coşca, capidan cu-aname,
Kiru, laĭlu, tri-armâname.
Maşi îl plîngu laĭl'i soţ
Ş' deadun, dado, l' plînzim toţ.

XXXII

Una luni, di cătră seară,
Îşi vine hăbarea 'n hoară
Că Ianota l' vătămară
La čjufliko, 'n calea-mare.
Trei tufekĭ aminară
Şi din călar l' asurpară
Şi măduŋa l'i-u virsară
Ş' tru mândîlă l'i-u-adunară,
Ndreptu la păşe u dusiră.
Oh, car' da de-avzî păşelu,
S' cutrimbură căsăbâlu.
Ţu hîţ, voi arumâname?
Adunaţ-vă, čelnicame,
Că Ianota l' vătămară,
'N calea-mare l' alăsară.
S' dusiră toţ čilnicazil'i
Ndreptu, ndreptu la păşelu
Ş' grîră toţ cu boace mare,
Că Ianota l' vătămară.
Alăgaţ voi toţ, bre fraţ,
Voi, bre fraţ, a noştri fraţ,
Pi Ianota să-l scăpaţ.
Loat tufekile ş' pi cân'i daţ.
Kinsiră di Nižopole
Ca să-şi caftă sânzile,
Sânzile-a fratilui Ianota.
Şi-alăgară dît hărgie
S' vatămă câniile di Şevki.
Aminară ş' nu-agudiră.
Laĭl'i čelniţi ţi s' adară?
Oamin'i să-l vatămă băgară.
Fuze Şevki tru pampore,
Tru pampore trîşi în Pole.

In năframă i-l strînseră
Şi la paşa îl trimiseră.
De Turci, mamă, dînsul fu ucis.
Dar de cînii de Greci (îşi) fu trădat-
Coşca, căpitan cu renume,
Pieri, sărmanul, pentru aromîname.
Dar îl plîng nefericiţii tovarăşi
Şi 'mpreună, mamă, îl plîngem toţi.

XXXII

[Intr']o luni, în spre seară,
(Îşi) sosi vestea 'n sat
Că [pe] Ianota îl uciseră
La moşie, în drumul mare.
Trei puşti descărcară
Şi din călare îl surpară
Şi creerul i-l vărsară
Şi în batistă i-l adunară,
Drept la paşă îl duseră.
Oh, când dă de auzi paşa,
Se cutremură oraşul.
Unde sînteţi, voi aromîname?
Adunaţi-vă, celnicame,
Căci [pe] Ianota îl uciseră,
În drumul mare îl lăsară.
Se duseră toţi celnicii
Direct, direct la paşa
Şi grăiră toţi cu glas mare,
Că [pe] Ianota îl omorîră.
Alergaţi voi toţi, măi fraţi,
Voi, hei fraţi, ai noştri fraţi,
Pe Ianota să-l scăpaţi.
Luaţi armele şi daţi pe [=în] cîni.
Porniră din Nijopole
Ca să-şi ceară sîngele [=să se răzbune].
Sîngele (a) fratelui Ianota.
Şi alergară din zori
Să omoare [pe] cinele de Şevki.
Traseră şi nu nimeriră.
Nefericiţi celnici ce să facă?
Puseră oameni să-l omoare,
Fugi Şevki în vapor,
În vapor pînă la Constantinopol.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXXIII

Ịu hiţ voị, bre Pisudręan'ị,
Arsăriţ toţ ca aslan'ị!
Daţ pi tọacă ş' pi cămbane:
Vine Ǥeganlu la hane,
Ca s' adună n'icu ş' mare.
Nu va Ǥeganlu la hane,
Că va s' ducă la Čevare.
«A bre Ǥegă, bre mărat,
Fuzị de-aţia, că va s' te bat.
Nu him noị họară gărţęască,
Că him họară-arumănęască,
Armănęască ş 'fudulęască,
Fudulęască ş' pisudręasca!»
Alantă zuụă, tru hărǥie,
N'icu ş' mare tru curie,
Pisudręan'ịl'i fac čịudie:
Ǥeganlu n'i-l acăţară
Ş' Pisuderęa u-ascăpară.

XXXIV

— «Ịu n'ị-eraị, lęa fęată,-asęară?»
— «Ǧịone, tru maręa păzare:
Scriam ǧịon'ịl'i tru nizame.
Ş' tine, ǧịone, ti scriară
Ş' cama mare ti băgară:
Pri-ună n'il'e ş' ţinţi-sute».
— «Că ţe, fęată, mi scriaşị?»
— «Nu-n'ị ti scrịaị, pri caplu-a tăụ!
Ma-n'ị ti scrịară soţl'i-a tăị,
Soţl'i-a tăị ş' fărtaţl'i-a tăị,
Ş'cọarda, ǧịone, va s' ţ'u ţingă.
Ịar eụ multu mi žiliị,
Arăụ n'ị si feţe ş' căzuị.
Ş' cara, ǧịone? Nu te-aspare:
Ca cum soţil'ị aşi ş' tine,
Ịara la mă-ta 'a s' ǥin'ị cu ǥine».

XXXV

Čịudie, laịe čịudie,
Ţe s' feţe 'nă ǥiuruntie:
'Şị trapse-un vimtu tru Sărbie.

XXXIII

Unde sînteţi voi, hei Pisudereni,
Săriţi toţi ca lei!
Daţi pe toacă şi pe clopot:
Sosi Gheganul la han,
Ca să recruteze mic şi mare.
Nu vrea Gheganul la han,
Că se va duce la 'Cevare.
«Hai, măi Ghegă, măi sărman,
Fugi de-acolo, căci o să te bat.
Nu sîntem noi sat grecesc,
Ci sîntem sat aromînesc,
Aromînesc şi mîndru,
Mîndru şi pisuderesc!»
Cealaltă zi, în zori,
Mic şi mare în pădure,
Pisuderenii fac minune:
[Pe] Ghegan(ul) mi-l prinseră
Şi Pisuderea o scăpară.

XXXIV

— «Unde mi-erai, fă fată, aseară?»
— «Mîndre, în piaţa mare:
Inscriam flăcăii în armată
Şi [pe] tine, mîndre, te înscriseră
Şi mai mare te puseră:
Peste o mie şi cinci-sute».
— «De ce, fată, mă 'nscriseşi?»
— «Nu(-mi) te 'nscrisei, [jur] pe capul tău!
Ci-mi te înscriseră tovarăşii tăi,
Şi sabia, mîndre, ţi-o vor încinge.
Iar eu mult mă întristai,
Rău mi se făcu şi căzui.
Şi dacă, mîndre? Nu te speria:
Cam cum prietenii aşa şi tu,
Iar la mama ta ai să vii cu bine».

XXXV

Minune, tristă minune,
Că se făcu o încăerare:
(Işi) trase un vînt în Serbie,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tru Sărbiĕ ş' tru Şumădie.
Să spuse 'nă steauă mare
Şi căzu steaua cu băirake.
Nu să ştie-a l'ei cădere.
Tri polem s' pare ş' tri bătere.
Scoală, cral'e,-adună-ţ oastea,
Adună-ţ oastea di-anvărliga,
Că-n'ĭ ţĭ u-ai arăspănditä,
Arăspănditä şi-agimitä:
Toţ bikjarĭ şi ninsuraţ,
Pi la dade niturnaţ,
Ğjon'ĭ cu mustăţ asudate.

XXXVI

Voĭ laĭ ğjon'ĭ, voĭ laĭ mărat,
Voĭ, car' daţ di vă nsuraţ,
Voĭ tot locul l' alăgaţ,
Laĭle nveste li-alăsaţ,
Laĭle dade li-agărşiţ,
Xeane, diparte fuziţ,
Prit Sărbie ş' pit Vlăhie,
Ş' prit ponda di Virgărie.
Aclo-ĭ multu slobodie,
Aclo-ĭ bană ş' văsălie:
S' primnă fetile 'n cerşie.
Bagă ğjon'ĭl'i tru-amărtie
Di 'şi-armin tru xinitie.

XXXVII

Ğjone, cara s'fuzĭ tu-axeane,
Nu-agărşea sboarăle-a meale:
S' nu-amăn'ĭ multu s' pitreţĭ carte,
Că va-n'ĭ ti duţĭ mult diparte.
Şi-amanet tot să-b'ĭ pitreţĭ
Pi tu-axeane cînd va-n'ĭ treţĭ:
Cînd va s' n'erzi în Sărună
S' n'i-alezĭ 'nă fistane bună;
Cînd va s' treţĭ pi tu Sărbie
Să-n'ĭ l'ĭaĭ çirdane di flurie;
Cara s' treţĭ pi Biligrad
Să-n'ĭ pitreţĭ fistane ş' sac.
Va-n'ĭ li bag cînd s' çinĭ acasă,
Cîndu nveasta ş' dadă-ţ jasă

In Serbie şi în Şumedie.
Se arătă o stea mare
Şi căzu steaua pe steag.
Nu se ştie a ei căderea.
Pentru război se pare şi a bătaie.
Scoală, rege, adună-ţi oastea,
Adună-ţi oastea (de) împrejur,
Că mi ţi-o ai împrăştiată,
Răspîndită şi neştiutoare:
Toţi holtei şi neînsuraţi,
Pe la mame neîntorşi,
Flăcăi cu musteţi asudate.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-

XXXVI

Voi hei flăcăi, voi măi sărmani,
Voi, dacă daţi de vă 'nsuraţi,
Voi tot pămîntul îl umblaţi,
Bietele neveste le lăsaţi,
Nefericitele mame le uitaţi,
[În] streinătăţi, departe plecaţi,
Prin Serbie şi prin Romînie,
Şi prin pustia de Bulgarie.
Acolo-i multă libertate,
Acolo-i viaţă şi împărăţie:
Se plimbă fetele în piaţă,
Bagă flăcăii în păcat
De(-şi) rămân în streinătate.

XXXVII

Mîndre, de vei pleca în streinătăţi,
Nu uita cuvintele (a) mele:
Să nu întîrzii mult să trimiţi scrisoare,
Căci mi le vei duce prea departe.
Şi amanet mereu să-mi trimeţi
Prin streinătăţi cînd îmi vei trece:
Cînd ai să mergi la Salonic
Să-mi alegi o rochie bună;
Cînd ai să treci prin Serbie
Să-mi iai salbă de galbeni;
De vei trece prin Belgrad
Să-mi trimeţi rochie şi haină îmblănită.
Mi le voi pune cînd vei veni acasă,
Cînd nevasta şi mama-ţi ies

Ca s 'te-aşţeaptă nçjos, sum hoară,
Cum va s' ç'inj pi cal ţe-asboară,
Pi vilenza ţea cu floc,
Arcată pi-a tău cal çjoc.

XXXVIII

Gjone, car' va s' fuzi tru-axçane,
L'ja tufekça şi-agudça-me.
Sboarăle s' nu-n'j agărşeşti,
Carte, gjone, să-n'ı ngrăpseşti;
S' nu-amin'j multu s' pitreţi carte,
Că-'a-n'j te duţi multu diparte;
Carte, gjone, şi-amanete,
Ca s' nu trazi ti eu zahmete.
Pit axçane cîndu-'a s' treţi
Amanet tot să-n'j pitreţi.
Du-n'j-te, vrute, oară-bună;
Cîndu s' n'erzi în Sărună
Să-n'j pitreţi tăcâme bună;
Cara s' treţi pi tu Gjumaje
Să-n'j pitreţi sac cu olmaje;
Cînd va s' treţi pi tu Sărbie
S' pitreţi bair cu flurie;
Cara s' treţi pi Biligrad
Să-n'j pitreţi fistane ş' sac.
Gjone,-aşi să-n'j ti duţi çjine,
Să-n'j scrîi carte s' çjinu ş'mine:
Carte albă ş' gramă laje,
Vrută di a ta sivdaje.
S' pitreţi calu-aţel durilu,
Ţel durilu ş' cărvanlilu.

XXXIX

— «Astăz escu-aţia, lea feată,
Mîne va să-n'j fug
Tru-a mea vilete nturţească».
— «Gjone, tri fugă car' ţ'u-aveai,
Cama ninte şi nu-n'j spuneai?
Ca să-n'j n'ergu în păzare
Să-n'j dimăndu ş'ună armă,
Ună armă şcodrănçască
Tri tine ş' tri mine,
Că şi eu va s' çin cu tine».

Ca să te aştepte jos, sub sat,
Cum o să vii pe cal ce sboară,
Pe velinţa cea cu floc,
Aruncată pe al tău cal roib.

XXXVIII

Mîndre, de vei pleca în streinătăţi,
Ia puşca şi ucide-mă.
Cuvintele să nu-mi uiţi,
Scrisoare, mîndre, să-mi scrii;
Să nu întîrzii mult să trimiţi scrisoare,
Căci mi te vei duce prea departe;
Scrisoare, mîndre, şi amanet,
Ca să nu duci pentru mine greu.
Prin streinătăţi cînd ai să treci
Amanet mereu să-mi trimeţi.
Du-mi-te, iubite, oră-bună [— cu bine];
Cînd vei merge la Salonic
Să-mi trimiţi îmbrăcăminte bună;
De vei trece prin Giumaje
Să-mi trimiţi haină cu guler de blană
Cînd o să treci prin Serbie
Să trimiţi baier cu galbeni;
De vei trece prin Belgrad
Să-mi trimiţi rochie şi haină îmblănită.
Mîndre, aşa să mi te duci bine,
Să-mi scrii scrisoare să viu şi eu:
Scrisoare albă şi scris negru,
Dorită de a ta iubire.
Să trimiţi calul cel sur(ul),
Cel sur(ul) şi de caravană.

XXXIX

— «Astăzi sînt aici, fă fată,
Mîne îmi voi pleca
În districtul meu turcesc».
— «Mîndre, dacă ţi-o aveai de ducă,
[De] ce nu-mi spuneai mai din timp?
Ca să(-mi) mă duc în piaţă
Să-mi comand şi o armă,
O armă din Şcodra
Pentru tine şi pentru mine,
Căci şi eu am să viu cu tine».

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

— «Cu mine cara s' ţinĭ, feţă,
Tru cale în ţumitate
'Şi-are 'nă dărvene,
Dărvene nturţească,
Ş' va nă zăptăseşcă.
Aclo doil'i 'a s' n' acaţă,
Ş' tine va s' te-alină
Naltu pi cîrdake
Cu doaspraţĭ dĭ-ambine;
Mine va s' mi higă
Înţios, tru hăpsane».
— «Nu ţ' u-arşine, ţione,
Pi-arma ta ţi-u porţi?
Aclo s' hĭm doil'i morţi.
Eu cu tine va s' ţin
Ş' doil'i-aclo s' murim».

XL

Ţra un ţione lănzitu,
Lănzitu ş' perifanu.
Tri mă-sa luĭ ţe-şi l' avea,
Ţe-şi l' avea şi 'şi-l crişţea,
Ca ocl'i din cap îl mutrea.
Perţea cînd 'şi-u keptina,
Ca sirma galbină-ira.
— «Dă-n'ĭ, lea sor, caricla ţea,
Caricla ţea di malamă,
Tra să-n'ĭ misur munţil'ĭ toţ,
Munţil'ĭ toţ şi văl'jurile.
Văl'jurile ş' pătrida mea».

XLI

Negură, nu scoală pulbirile,
Că-n'ĭ scol'ĭ arăvurile.
Alină-te, feţă, 'n sus pi scară,
Tru udaia ţea şiriţă,
Bagă-ţ capul tru firidă:
Ţa iu-ţ ţine ţionile-a tău,
Cu cărvanţa din cărvane;
Ţa-l pi-un ţioc ţine-arăvane,
Cu-amaneţ ş' cu părmătie
Di tru pusta-axenitie.

— «Cu mine de vei veni, fată,
Pe drum la jumătate
(Işi) are [=se află] un post de barieră,
Post de barieră turcesc.
Şi ne va secvestra.
Acolo [pe] ambii ne va prinde
Şi [pe] tine te vor sui
Sus pe foişor
Cu douăsprezece (de) *ambine
[Pe] mine mă vor înfige [=băga]
În fund, în închisoare».
— «Nu ţi-i ruşine, mîndre,
Pe arma ta ce o porţi?
Acolo să fim ambii morţi.
Eu cu tine am să viu
Şi ambii acolo să murim».

XL

Era un flăcău bolnav,
Bolnav şi mîndru.
Pentru mamă(-sa) lui ce şi-l avea,
Ce şi-l avea şi şi-l creştea,
Ca ochi din cap îl îngrijia.
Pletele cînd şi-le pieptăna,
Ca firul galbene erau.
— «Dă-mi, fă soră, *caricla coa,
*Caricla cea de aur
Ca să-mi măsur munţii toţ,
Munţii toţi şi văile,
Văile şi patria mea».

XLI

Negură, nu ridica pulberile,
Că-mi răscoleşti dorurile.
Urcă-te, fată, sus, pe scară,
În camera cea colorat-zugrăvită,
Pune-ţi capul în fereastră:
Iată unde-ţi vine mîndrul tău,
Ca caravana dela cărăvănărit;
Iată-l pe un roib vine buestru,
Cu amaneturi şi cu marfă
Din pustia streinătate.

XLII

— «Haracastă kindisită,
Ţe-n'ţ alazi di casă casă ?»
— «Ţin să-ţ spun unä hăbare:
Scoal' să-ţ faţi 'nă liturţie,
Liturţie ş' sărândare,
Că Sandul s' nică tru-amare,
Tru-amare şi tru-aruzină,
Ocl'il'ţ s' umplură de-arină.
Scoală, scoală, lţa Marie,
Scoală s' faţi' nă liturţie,
Liturţie ş' sărindare,
Că Sandul s' nică tru-amare»

XLIII

Pul'iu, avzii c' a s' n'erzi acasă,
Oh, lailu, ş' tu pătrida mţa.
Pul'iu, s' ti duţi pi-avlia mea,
S' iasă laia dad' a mţa,
Să-l'ţ spun'ţ că armaşu aţia.
Aşaţe eu n'ţ mi nsurai
Ş' nă nveastă n'ică în'ţ loaj.
Dadă-sa l'ţ-este măgistră:
Cându nkisesc eu tri-acasă
Ploaie ş' grândină l'ia s' vţarsă;
Cându mi turnam cu žale
'Şi dădţa soare ş' surânţeale.
Pul'iu, lai pul'iu dit loc di-aşa
Ş' dit laia pătridă-a mţa,
Cara s' n'erzi la casa mţa
S' te-aruţi pisti-avlia mţa —
Ah, lailu, pătrida mea! —
S' iasă laia dad' a mţa
S' iasă ş' laia nveast' a mţa,
Laia nvţastă cu doi fčiori,
Şi s' lă spun'ţ cu nu pot s' ţin :
Când kinsescu s' ţin acasă
Ploaie ş' grândină l'ia s' vţarsă —
Oh, laia pătridă-a mţa!
Când mi tornu-anapuda
Soarle di-unä-oară 'şi da.
Eu kinsescu s' ţin acasă,

XLII

— «Coţofană pestriţă,
Ce-mi alergi din casă 'n casă ?»
— «Vin să-ţi spun o veste:
Scoală să-ţi faci o prescură,
Prescură şi parastas,
Căci Sandul se înnecă în mare,
În mare şi în rugină,
Ochii se umplură de nisip.
Scoală, scoală, fa Marie,
Scoală să faci o prescură,
Prescură şi parastas,
Căci Sandul se înnecă în mare».

XLIII

Pasăre, auzii că ai să mergi acasă,
Oh, bietul, şi în patria mea,
Pasăre, să te duci pe gardul meu,
Să iasă nefericita mamă a mea,
Să-i spui că rămăsei aici.
Aici eu (îmi) mă însurai
Şi o nevastă mică îmi luai.
Mamă-sa (îi) este vrăjitoare:
Când pornesc eu spre casă
Ploaie şi grindină începe să verse;
Când mă întorceam cu jale
(Işi) răsăria soare şi 'surânţeale.
Pasăre, hei pasăre din loc de-aici
Şi din neagra patrie a mea,
De vei merge la casa mea
Să te arunci [=să sari] peste gardul meu—
Ah, bietul, patria mea! —
Să iasă sărmana mamă a mea,
Să iasă şi nefericita soţie a mea,
Biata nevastă cu doi feciori,
Şi să le spui că nu pot să viu:
Când pornesc să viu acasă
Ploaie şi grindină începe să verse—
Oh, biata patrie a mea!
Când mă întorc îndărăt
Soarele deodată (îşi) răsare.
Eu pornesc să viu acasă,

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Es măgistre ş' nu me-alasă;
Eu kinsescu jar ti-acasă,
Es muşate ş' nu me-alasă —
Oh, lajlu ş' pătrida mea!

XLIV

Naparte, dado, di-amare
Treţe 'nă cărvane
Ncărcată cu sare.
'N călar pi mulare
I-un ğione ma mare,
Cu perčea keptinată,
Mustac' asudată
Ş' cu petica-arucată
Să-l'ţ ţină-aumbrată.
Călimarlu 'n bărnu,
Cartea pi zinucl'ju
Ş' cundijlu tru mînă
Şi scrie galben tru faţă:
«Nveaţă, dado, nveaţă
Că furjl'i mi-acăţară
Ş' pi mine mi mprădară,
Cărvanţa n'ţ-u loară,
Năpoţ n'ţ-u turnară
Ş' pi mine mi-alăsară».

XLV

— «Má-ta n'i ti bate, tată-tu ti ncače?»
— «Nu-n'ţ mi bate, ğione, că-n'ţ mi pitreaţe
Ca să-n'ţ umplu stamnile cu apă araţe,
Ma spune-n'ţ apa dit care loc să svoame?»
— «Apa ţea araţe-i tru livade vearde,
Tru livade vearde, ningă 'nă ţitate.
Aclo săntu, feată, trei arburi analţ
Şi sum arburi dormu trei laj ğion'ţ alept,
Arcutiţ în pade trei ğion'ţ părmăteft,
Că aclo trejl'i 'nă noapte-l'ţ vătămară.
Aţel ma marle striga: „of, lele dado,
Of, lele dado, dă-n'ţ 'nă kică di-apă!"
Nolžucanlu strigă: „of, lele nveastă,
Feată isusită şi ninkerdăsită!"
Aţel ma n'icul strigă: „of, lele dado,
Of, lele dado, l'ja-n'ţ capul în poală"!»

Ies vrăjitoare şi nu mă lasă;
Eu pornesc iar spre casă,
Ies frumoase şi nu mă lasă —
Oh, bietul şi patria mea!

XLIV

Dincolo, mamă, de mare
Trece o caravană
Incărcată cu sare.
Călare pe catîrcă
E un flăcău mai mare,
Cu pletele pieptănate,
Mustaţa asudată
Şi cu batista aruncată [= aşezată, pe cap]
Să-i ţină umbră.
Călimara în brîu,
Scrisoarea pe genunchi
Şi condeiul în mînă
Şi scrie galben la faţă:
«Invaţă, mamă, află
Că furii mă prinseră
Şi pe mine mă prădară,
Caravana mi-o luară,
Inapoi mi-o 'nturnară
Şi pe mine mă lăsară».

XLV

— «Mama ta mi te bate, tatăl tău te ceartă?»
— «Nu(-mi) mă bate, mîndre, că(-mi) mă trimite
Ca să(-mi) umplu amforele cu apă rece.
Dar spune-mi apa din care loc izvorăşte?»
— «Apa cea rece e în livadă verde,
In livadă verde, lîngă o cetate.
Acolo sînt, fată, trei arbori înalţi
Şi sub arbori dorm trei bieţi flăcăi aleşi,
Rostogoliţi pe jos trei viteji negustori,
Căci acolo [pe] toţi trei(i) [într']o noapte îi uciseră.
Cel mai mare striga: „of, dragă mamă,
Of, fă mamă, dă-mi un pic de apă!"
Mijlociul strigă: „of, fă nevastă,
Fată logodită şi necîştigată!"
Cel mai mic strigă: „of, fă mamă,
Of, fă mamă, ia-mi capul în poală!"»

XLVI

Era 'nă dadă cu trei hil'ĭ,
Treil'i ğion'ĭ ca birbil'ĭ.
Ma tru-askere il'ĭ luară
Şi tru polem 'şi-l'ĭ băgară.
Aclo treil'i l'ĭ vătămară
Ş' tr'ună groapă l'i ngrupară.
Toţ nioril'i pulcusiră
Ş' locul tot l'acuperiră.
«Voi niorĭ, voi laĭ măraţ,
Capul ş' mân'ile să-n'ĭ lăsaţ,
Ca să-n'ĭ scriu 'nă laie carte
Tri la părinţ ţe-s diparte:
S' avdă dada ca s' nă plîngă,
S' avdă-afende s' nă žilească,
S' avdă surările, s' s' displătească,
S' avdă nvestile, să s' mărită».

XLVII

Un laĭ ğione di Nivçasta
Cu zaţe-doaspraţĭ mulărĭ,
Încărcate maşĭ cu hărĭ,
Şi-a luĭ gură cu verin
Cînta a locluĭ sirin:
«Morĭ laĭ munţĭ şi livăz —
Aĭde, laie crimă adeca!
Nu-are prăvzĭ ca s' vă pască,
Niţi cal'i ca s' vă calcă».
Aiste sboare ğionle gri
Ş' di stri năs ia c' arsări
Un fur şi aşi il'ĭ gri:
—«Ia ncl'ină-te, tine gione!»
—«Nu esc nvçastă ca s' mi ncl'in».
—«Haĭde, ğione, başe mîn'ile».
—«Nu esc fçată s' vă baş mîn'ile».
Furlu-atumţea s' năiri
Ş' către soţ aşi lă gri:
—«Ţe mutriţ, bre naŝimaţ?
Di-un ca nás s' vă aspărçaţ?»
Trapse pala di l'ĭ-u dede
Trişĭ tru nolžuca di mese.
—«Aĭde, ğione, tora spune

XLVI

Era o mamă cu trei fii,
Treii [= toţi trei] mîndri ca 'birbil'i.
Dar în armată îi luară
Şi în războiu şi-i băgară.
Acolo [pe] toţi trei(i) îi omorîră
Şi într'o groapă îi îngropară.
Toţi norii se lăsară
Şi pămîntul tot îl acoperiră.
«Voi norilor, voi, hei, sărmani,
Capul şi mînile să-mi lăsaţi,
Ca să-mi scriu o neagră scrisoare
Pentru (la) părinţi ce sînt departe:
Să audă mama ca să ne plîngă,
Să audă tata să ne jelească,
Să afle surorile, să se despletească,
Să audă nevestele, să se mărite».

XLVII

Un biet flăcău din Neveasta
Cu zece, douăsprezece catîrce
Încărcate numai cu daruri,
Şi-a lui gură cu amărăciune
Cînta (a) pămîntului senin:
«Hei, bieţi munţi şi livezi —
Hai, neagră crimă în zadar [comisă]!
Nu sînt vite ca să vă pască,
Nici cai ca să vă calce».
Aceste cuvinte grăi flăcăul
Şi de deasupra dînsului iată că apăru
Un fur şi aşa îi grăi:
—«Ian închină-te [=predă-te], tu flăcăule!»
—«Nu sînt mireasă să mă închin».
—«Hai, viteze, sărută mînile».
—«Nu sînt fată să vă sărut mînile».
Furul atunci se 'nfurie
Şi către tovarăşi aşa le grăi:
—«Ce [vă] uitaţi, hei blestemaţi?
De un ca dîns[ul] să vă speriaţi?»
Trase sabia de i-o dede = [înfipse]
Tocmai în miez de mijloc.
—«Ai, flăcăule, acum spune

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Di tru ţi loc eşti tine?»
— «Nivçasta e hoara mea —
Sa-n'ţ ti bată Stă-Măria!
Noi nă eram toţ treį fraţ:
Cama marle čiripar,
Nolžucanlu capidan
Ş' eu, na n'icul, pârmătar»
Capidanlu-atumţça s' duki
Că năsu-ţ fratile-a luį
Ş' zise: «bana va nă dăm
Ş' tine, frate,-'a s' te-ascăpăm».
— «Nu-am scăpare ş' vindecare:
Esc agudit tru hicate,
Tru hicate ş' ca di frate!»
Capidanlu-atumţça l'ţ kică
Ş' cu-a luį pală s'spintică
Pi tru meşa di hicate
Ş' căzu timtu ningă frate.

GRAIUL

Pentru cine cunoaşte din auzite graiul de toate zilele al acestor două sate, Muloviştе şi Gopeşi, evident că înfăţişarea dialectală sub care se presintă toate aceste texte nu constitue adevăratele caracteristici ale vorbirei locale. În mai toate cîntecele reproduse apar şi particularităţi ce nu sînt proprii acestor două sate cînd e vorba să ne gîndim la vorbirea de toate zilele. Şi totuşi, aceste particularităţi nu sînt streine de graiul acestor două sate: ele apar curent în poesia populară, nu însă şi în vorbirea curentă. E, prin urmare, aci o constatare care are însemnătatea ei — cf. § 32.

Vom încerca să lămurim mai jos această constatare. Înainte, însă, vom schiţa cîteva fapte în directă legătură cu graiul satului Muloviştе: unele din ele sînt comune şi altor regiuni aromîneşti, altele, însă, sînt caracteristice lui [1].

[1] Vom releva aci o bună parte din particularităţile ce apar în textele reproduse, urmînd ca graiul acestor două sate să-l expunem amănunţit într'un studiu special. În explicare vom evita detaliile ce ni le-ar prilejui o expunere comparativă cu diferitele subdivisiuni ale dialectului aromîn.

Din[tru] ce loc eşti tu?»
— «Neveasta e satul meu —
Bată-mi-te-ar Sînta-Marie!
Noi ne eram toţi trei fraţi:
Mai marele brutar,
Mijlociul căpitan
Şi eu, mai micul, negustor».
Căpitanul atunci (se) înţelese
Că dînsul e fratele lui
Şi zise: «vieaţa ne vom da
Şi [pe] tine, frate, te vom scăpa».
— «Nu am [=e] scăpare şi vindecare:
Sînt lovit în plămîni,
În plămîni şi ca de [un] frate!».
Căpitanul[ui] atunci îi pică [=veni rău]
Şi cu a lui sabie se spintecă
Pe la mijlocul de plămîni
Şi căzu întins lîngă frate.

FONETICĂ

Vocalism

1. — *E* aton precedat de *r, s* a trecut la *ă* în pluralul *căpră* X, *sboarălе* XXXVII, XXXVIII, *să* VI, *Sărbie* XXXVII, *văsălie* XXXVI.

2. — *I* aton după *ţ* şi *z* apare ca *i: ţilar* XXX, *pitirzit* IV. În restul aromînei pentru prima formă avem *ţilar*.

3. — *Î* aton a trecut la *u: buhče* < *bihče* < *băhče* < turc. b a ɣ č e XXIX. *U* din articolul complement *ul* în construcţiunea *mutriţ-ul* XXIII are la basa lui tot un *i*.

4. *U* aton apare ca *i* în forme ca: *fistane* XVII, XXI, XXXVII, XXXVIII, *pitirzit* IV. In *Virgărie* XXXVI nu avem a face cu *u* aton. A dispărut din *i[u]ruşe* XXV < turc u r u ş

5. — Diftongul accentuat *eá* general în aromînă în singulare şi plurale feminine, în forme verbale etc. apare ca *e*, cu o resonanţă de *ę: bătere* XXXV, *biserică* XXIX, *căderе* XXXV, *fete* II, *fumel'e* XXVII, *mere* IV, *mul'erе* XXVII, *nveste* II, XLVI.

6. — *Protesă*. Cunoscutul *a* protetic din aromînă apare în *acrşare* XV, *asurpu* VI, XXXII, *axen* VII, *axeană* XXXVII, *axenitie* XLI.

7. — *Aferesă* apare pentru *a* în imperfectul *duna* XIV.

8. — *Sincopă: ă* în *plăcărsescu* XXI pentru *pălăcărsescu*, *i* în *fĕĭor* XIII, XLIII pentru *fiĕĭor; u* în *arşinezŭ* X pentru *aruşinezŭ; o* în *Măgarva* VII pentru *Măgarova.*

Consonantism

9. — *V* dispare adesea din invariabilul *vo* al formelor de viitor-subjonctiv — v. § 27, c. — Palatalisat, spre deosebire de aromîna generală unde sună ca $v' = \gamma$, în amintitele două comune se aude ca *ʒ: ʒin* I, *ʒina* XV, *Ṣiorgul* X.

10. — Sunetul grecesc θ se menţine intact în *naθima* XX; apare, însă, trecut şi la *s: părmis* XXVI (v. *Grai şi suflet*, I, 329, nota).

11. — Grecescul δ se pronunţă regulat ca *d: adeca* XLVII, *dṇară* XX. De remarcat că *d* din elementul latin *arădăţină* XXI «rădăcină» se menţine intact, spre deosebire de restul aromînei, în care circulă şi *arădăţină* sub influenţa unor false analogii cu anumite forme greceşti.

12. — *M* din grec. ὁμαλίζω se menţine în forma *umzescu* XVII, în timp ce în alte regiuni ale aromînei el apare ca *n: undzescu.*

13. — *L* din turc. ş ü r ü l t i apare ca *n* în *ʒiuruntie* XXXV.

14. — Caracteristicul sunet general în aromînă *dz* circulă ca *z: asparze* XI, *frînze* XII, *traze* XV, *ziṇu* XIV, *zuyă* V; *Dumnizĕ* XXI, *lănzit* XL, *miriz* XIV, *sănzi* XXXII, *vilenzĕ* XXXVII, *zinucl'iu* XLIV; *părpoz* XX, *stăfiz* XVIII.

15. — Grecescul γ apare regulat trecut la *g: gros* XIX, *ngrăpescu* XXXVIII, *pligucscu* XXX. — Pentru $v' = \gamma$, cf. § 9.

16. — O altă caracteristică în consonantismul acestei comune, ca şi în cel din Gopeşi, e că sonorul *ǧ* al aromînei aci apare şi ca *ž: žumitate* XXXIX, *žuname* XXX.

17. — Grupul *ft* din turc. p a f t a a trecut la *ht: pahtale* XVII.

18. — *Nt* şi-a pierdut pe *n* în *firmît* XXI.

19. — *Epentesa* lui *n* apare în anumite forme ale vb. *ieşu*, cum ar fi perf. *inşiĭ* III, V.

20. — *Metatesă* avem în: *lăcărmare* XXVI pentru *lăcrămare*, *pulcusescu* XXX pentru *plucusescu*, *supsiră* X pentru *psusiră.*

21. — *Sincopă* silabică apare în *stămînă* XXVI pentru *săptămînă.*

22. — *Apocopă* în *dṇa'* XIX pentru *dṇayă* şi în *ṇa* III- pentru *poate.*

Morfologie

23. — *Substantivul*: *a.* Rar circulă în aromînă pluralul *arăurĭ* XLI, cu sing. *arău*, însemnînd «dureri, mîhniri, suferinţe sufleteşti». În general, în aromînă circulă plur. *arăle.* — *b.* În graiul acestor două sate forma *sor* < s o r o r apare des nu numai în poesie, ci şi în vorbirea de toate zilele (cf. XI, XIV).

24. — *Articolul.* O particularitate a aromînei în general e că articolul masculin *-l* dela singular apare ca *-lu* la toate substantivele şi adjectivele care la forma nearticolată nu se termină în *-u* întreg. Se pronunţă, prin urmare, astfel: *bradu — bradlu, fagu — faglu, lupu — luplu, omu — omlu, hil'iu — hil'ilu, pul'iu — pul'ilu* etc., spre deosebire de: *agru — agrul* (şi *agurlu), portu — portul* (şi *portlu), ţerbu — ţerbul* (şi *ţerblu), vimtu — vimtul* (şi *vimtlu)* etc. La plural acelaşi articol apare ca *-l'i*, niciodată ca *-l'ĭ*, la substantivele şi adjectivele din prima categorie. Deci: *bradz — bradzl'i, luk'ĭ — luk'il'i, ṣamin'ĭ — ṣamin'il'i* etc., spre deosebire de substantivele şi adjectivele, tot masculine, care, la plural nearticolat, se termină în *cons.* + *ţ, dz* sau altă consoană, urmînd sau nu voc. *-i (i)* sau *î: munţ(î) — munţil'ĭ* (şi *munţl'i), preft(i) — preftil'i* (şi *preftl'i), inimarţi — inimarţil'ĭ* (şi *inimarţl'i), bardzi — bardzil'ĭ* (şi *bardzl'i), ţerşi — ţerşil'i* (şi *ţergl'i)* etc. Ne mărginim momentan numai la aceste semnalări în jurul articolului acesta.

Trecînd la graiul satului de care ne ocupăm vom vedea că art. *-ul* apare şi la forme aparţinînd primei categorii. Avem, aşa dar: *arugul* XXV, *locul* XXXVI, *n'icul* XVI, *pul'iul* VI, *ṣoputul* XX etc. Tot aşa la plural avem *-il'ĭ* sau *-il'i: aţil'ĭ* I, *ĕilnicazil'ĭ* XXXII, *ţak'il'ĭ* II etc. Această caracteristică particularitate morfologică e curentă şi ea în vorbirea de toate zilele.

25. — *Numeralul.* Ca şi în alte regiuni, circulă încă

formele *ntin'i̯u̯* XVIII, *al doilea* XVIII etc. Vocala finală tematică dela cardinalele 2 şi 3 se menţine: *doi̯spraţi* XXIX, *doi̯l'i* (masc. artic.) I, *trei̯l'i* XLV.

26. — *Pronumele.* *a.* Interesant e faptul că şi astăzi încă, dar mai mult în vorbirea generaţiilor bătrîne, în locul formei aromîne generale *tine* în aceste două sate se aude *tu* XXII, XXIII. În poesia populară aromînească acest *tu* se mai păstrează. Îl găsim — ca şi în aceste texte mai sus citate — în cîntece de nuntă. Iată, bunăoară, într'unul din comuna Belcamén'il'i:

Tu, flurie-aruspă,
Dure nă şidzuşi ascumtă [1]

Mai apare şi în N. Velo, *Cîntiţe juneşti*, 43, ca şi în C. I. Cosmescu, *Poesii arumăneşti*, 63 şi *Şcoala vecl'e ică Dascallu Şbuta*, p. 21 şi 46. L-am înregistrat şi pentru regiunea Pindului în cercetările mele (cf. *Grai şi suflet*, IV, 87).

b. Dativul etic cu formele *-n'i̯* şi *-şi̯* apare curent şi în graiul acestor două sate: *dă-n'i-me* VI etc., *di-şi̯* II etc.

27. — *Verbul*: *a.* Indicativul present cunoaşte la pers. 1-îi sing. forma *escu* «sînt» XXXIX. — *b.* Infinitivul lung cu sens substantival e comun: *(Piha nǫastră va) mărtare* X. — *c.* Sub raportul fonetic, subjonctivul present îşi pierde adesea labiala *v* din invariabilul *va* ce se întrebuinţează pentru formarea viitorului: *'a să-li̯ faţim* V, *'a s'u...* VII (de cinci ori), *'a s' ǵin'i̯* XXXIV, *'a s' n' acaţă* XXXIX, *c' 'a s' n'erzi̯* (= *că va s' n'erzi̯*) XLIII (cf. § 9).

28. — Inregistrăm sufixul *-aşu̯*, *-aşe* în *cokilaşe* XVI.

Sintaxă

29. — Nu voi releva aci nimic din tot ce priveşte acest capitol, întru cît orice particularitate se poate perfect urmări în transpunerea textelor, pentru care am recurs la parentese tocmai ca să evidenţiez structura sintactică. În transpunere,

[1] În revista *Lumina*, II (1904), 45 (de două ori). Cf. şi revista *Graiu bun*, I (1906), 125, precum şi G. Weigand, *Die Aromunen*, II, 335 (atestat pentru Gopeşi).

deci, se va vedea, bunăoară, că şi în graiul acestui sat pentru noţiunea de ablativ-locativ adesea prep. *în (n)* nu apare: *s' ti duţi păzare* XIV, [în] *n'i̯ază-nǫapte* I etc. Tot din transpunere se pot vedea construcţii ca *ună luni̯* XXX, XXXII etc., sau *un* (nearticolat) IX etc.

Lexic

30. — Voi însera aci un mic număr de cuvinte dintre care multe nu sînt înregistrate în nici unul din glosarele sau dicţionarele dialectului aromîn. Unele din ele vor fi relevate şi pentru consideraţiuni fonetice sau morfologice. In dreptul unora voi da şi etimologia lor. Intru cît sensul sau sensurile fiecărui din aceste elemente lexicale sînt date în transpunerea respectivă, nu voi mai da alte explicaţiuni decît acolo unde ele vor fi necesare.

acrǫare XV. *Forma* cărǫare, *prin sincoparea lui* ă *şi protesa lui* a, *a devenit* acrǫare (lat. c a l o r e m).

ádeca XLVII. E *grecescul* ἄδικα. *Pentru forma* adéca *din graiul Moţilor, cf. ce am relevat în* Cercetări în Munţii-apuseni, 36.

amărós XVIII, *adj. Cf.* Invirinos.

ambină XXXIX. *E, de sigur, o deformare a turc.* m â b e l n *«chambre ou appartement de grande maison entre le gynécée et la partie réservée aux hommes».*

aminu̯ XXXII, *«a descărca arma», Forma e proprie aromînei nordice.*

áre XVII, XVIII, XXI, XXXIX, *cu sensul de «se află, se găsesc* sau *se găseşte».*

ármă XIII, *«ornament, podoabă; îmbrăcăminte luxoasă». Et. lat.* a r m a.

avlie VII, XXX, XLIII, *cu sensul special de «gardul curţei de casă».*

birbil'i̯u̯ XLVI. *Credem că aci are sensul de «privighitoare», nu cel de «vas de porţelan pentru apă, urcior». Et. turc* b u l b u l.

bizusténe X. *Et. turc.* b e z i s t a n.

buhčé XXIX. Cf. § 3.

cára XXXII, XXXIV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII.

cariclă XL. *Nu ştim dacă aci trebue să vedem sensul grec.* καρέκλα *«chaise; siège», sau cel de «ochian, longue vue».*

cărvanliu̯ XXXVIII, *«care face parte sau e de caravană». Mai logic ar fi fost să avem în loc de* cărvanliu̯ *forma* arvanliu̯ *«(cal) buiestraş» — pentru care cf. şi G. Weigand,* Die Aromunen, t. II, 51, v. 11.

căhir XXVIII. *Mi s'a explicat pe cale de probabilitate prin «ca-*

sier» — ceea ce nu corespunde cu sensul contextului.

cîrtónă XIII. *Mi s'a explicat prin «materie cu linii roşii; ornament (la rochie)».*

Cóşca Alexandru XXXI: *luptător aromîn, ucis în 1908.*

cundupséscu XII, *«a propos» În regiunea Pindului se zice* cundipsescu *«a sosi». Et. grec.* κ ο υ ν τ ε ύ ω *«approcher; toucher à».*

cupáran XXVI, *«manta sau gheba cu mînecile deschise». Între alte publicaţiuni, forma ni-i atestată şi în dicţionarul lui Şt. Mihăileanu, pag. 2, sub* abă: «acumpără un cupáran di abă», *tradusă prin «cumpără o haină».*

čeanţie XII, *«Ţigancă dansatoare». Et. turc.* ç e n g i *«chanteuse et danseuse publique».*

Čevare XXXIII, *Nu am putut obţinea nici o explicaţie, nici nu ştim dacă e nume propriu.*

dárvene XXXIX. *«strîmtoare, defileu păzit de un post de soldaţi din armata neregulată turcească». Et. turc.* d e r v e n d *«détroit; défilé; halte; relai».*

dumnáme XXVI, *«populaţie de* domn'i, *adică de stăpîni, ca şi de Turci» —* domnu *însemnînd şi «Turc».*

elmáje XXXVIII, *«guler de blană de vulpe pentru haina* sac». *Et. turc.* e l m a *«fourrure».*

Ţégă XXXIII, *«Albanez din nordul Albaniei, din* Ţegărie».

haracástă XLII, *«cotofană». Pentru satul Gopeşi avem atestate şi formele* haracástră *şi* hărăcúl'o. *Et. grec.* κ α ρ α κ ά ξ α.

jazăgí XXVIII. *E, de sigur, turc.* i a z ı ğ ı *«écrivain public; commissionaire d'un négociant».*

învirinos XIX, *adj. Cf.* amăros.

k'icu XLVII. *Cu sensul de «a veni rău, a cădea greu cuiva», verbul acesta se construeşte cu dativul pron. pers.*

laju IX, *adj. Ca şi pentru* ğióne *pe care nu l-am înserat aci, a se urmări sensurile acestui adj. în texte.*

lămnie VIII, *«teava de armă». Et. turc.* n a m l ı *«canon de fusil».*

mahmudie XXII. *Et. turc.* m a h m u d i e *«monnaie d'or d'à peu près cinq fr. frappée sous le règne du Sultan Mahmoud II».*

măzie VIII, *«sulimanul extras din fructele arbustului* pistacia vera, *care, în secolul trecut, se vindea pe o scară întinsă, cumpărat fiind de femei pentru văpsitul părului». Et. turc.* m a z ı *«noix de galle».*

męa XXIII, XXVIII. *E o conj. proprie aromînei din regiunea Bitoliei.*

morų XXX, *are sens activ: «a ucide».*

Nalóne XIII. *Cu nume de persoană forma e necunoscută. Dacă ar fi o poreclă, atunci cuvîntul ar putea fi* nălóne *«sandale de lemn». În cazul acesta, e turc.* n a l ı n *«socques en bois; sabots découverts».*

ncl'înare XVII. *Cel care, stînd în picioare sau jos — nu însă culcat —, e înnecat de somn, începe să-şi închine capul, adică şi* ncl'înă. *De aci interesanta expresiune, generală în aromînă,* mi lo ncl'inarea.

nflurescu XXXI. *În aromînă forma azi e foarte rară.*

nólžuca XLVII. *Forma aceasta, ca şi cea următoare, e proprie graiului din Malovişte şi Gopeşi.*

nolžucán XLV, *adj. Cf.* nolžuca.

pétică XLIV. *În aceste două comune forma e de genul feminin şi înseamnă «batistă».*

pirušán VIII.

Pisudére XIX, XXXIII, *comună exclusiv aromînească, la sud de Bitolia.*

Pisudręán XXXIII, *«locuitor din* Pisudere».

pisudrescu XXXIII, *«din* Pisudere».

sac XXXVII, XXXVIII, *«haină de postav pentru iarnă, lungă şi îmblănită, pe care femeile o poartă şi vara (la biserică, la visite, la solemnităţi etc.)».*

sárţină XIV, *«cromă, tot ce formează o încărcătură ce poate fi dusă pe spatele unui om».*

silvie XII. *Et. turc.* s e l v i (s e r v i) *«cyprès».*

slobodie XXXVI. *Et. sl.* с л о б о д а.

stámnă XIII, XX, XLV. *Am transpus prin «amforă», întru cît* stamna *e cel puţin de două ori mai mare decît «urciorul» pentru care în aromînă se zice* počíų. *Et. grec.* σ τ ά μ ν α *«cruche».*

stímtu XIV. *Cu nuanţă de blestem în semnificaţia lui.*

surănţél, *probabil şi* surănţęále *(nom. şi voc.)* XLIII. *Nici octogenarul trubadur C. Belimace nu a putut identifica acest cuvînt. A opiniat că ar fi un derivat din* sirin, *însemnînd «seninător». Cred că avem a face cu un derivat diminutival din* sęare, *însemnînd «soare mic», adică «soare drag», întru cît într'un alt cîntec apare în următorul vers:* Sęare, sęare ş'surănţęale. N *din corpul cuvîntului s'ar explica prin influenţa lui* n *din forma* surin, *iar* e *după* r *a trecut la* ă (cf. § 1). *Ca morfologie,* surănţel *ar corespunde exact diminuticului* ğunél, *cu vocativul şi nominativul* ğunęále, *derivat din* ğióne.—*Pentru acest cuvînt am mai găsit şi explicaţia de «luminî strălucitoare în basme», probabil şi «raze de soare».*

şirít XLI, adj. *Et. sl.* м р е ш *«pestriţ, multicolor».*

şubác XX. *Mi s'a explicat prin «gaură de broderie» şi prin «dantelă la ciorap, lucrată din acelaşi material şi adăugită la partea ciorapului ce acopere gleznele». Forma apare şi în dacoromînă ca* şabac.

tăcáme XXXVIII, *«îmbrăcăminte completă». Et. turc.* t a k ı m *«tout ce qu'on porte, qu'on s'attache; ornement».*

tihiéscu V, *«a întîlni întîmplător». Sensul acesta nu apare în regiunea pindeană. Et. grec.* τ υ χ α ί ν ω *«rencontrer (par hasard)...».*

trişi II, XXXII. *Asupra acestei prepoziţiuni de origine latină, generală în dialectul aromîn şi cu variate sensuri şi încrucişări cu altă prepoziţie, vom da într'un studiu ulterior întregul material documentar.*

tu XXII, XXIII, *pron. pers. «tu». Cf. § 26.*

ţupá XIII. *Cuvîntul propriu celor două sate.*

Precisări resumative

31.— Din întreaga expunere cu privire la graiul ce se desprinde din textele reproduse vom evidenția următoarele particularități ce caracterisează aceste două sate:

1. *eá...e* > *é...e* — cf. § 5;
2. *v* palatalisat apare ca *g* — cf. § 9;
3. γ grecesc e pronunțat ca *g* — cf. § 15;
4. θ grecesc apare și ca *s* — cf. § 10;
5. δ grecesc e pronunțat ca *d* — cf. § 11;
6. *dz* din aromînă e pronunțat ca *z* — cf. § 14;
7. *ǧ* al aromînei e trecut la *ž* - cf. § 16;
8. pentru art. *-lu* din armînă aci avem *-ul* — cf. § 24;
9. *v* inițial din *va* e vocalisat — cf. § 27.

Ne oprim la acestea, fără a ne gîndi la alte particularități, cel puțin tot atît de caracteristice, cum ar fi: pronunțarea lui *ă* sau *î* accentuați ca *ǫ* — în tocmai ca în meglenită —, dispariția lui *g* dintre vocalele *a (ā)*, *o* și *u* etc.,— particularități ce nu apar în aceste texte. Mai toate sînt specifice vorbirei muloviștene și gopeșene, în comparație cu aromîna. Cele mai multe dintre acestea sînt proprii și dialectului meglenoromîn — cf. și precisările formulate în această privință de Th. Capidan în *Meglenoromînii*, I, 124 și urm.

32. — Pentru unele din aceste particularități, cum ar fi, bunăoară, casul cu *ǧ* — *ž*, constatăm că nu e o consecvență în pronunțarea acestor sunete. Pe de o parte avem regulat *ǧióne*, de altă *žunáme*. De fapt, în vorbirea curentă *ž* e acela care predomină; se aude, așa dar, și *žone*. Sînt însă și sunete, cum ar fi *ǧ*, care în poesia populară își păstrează încă pronunțarea originară proprie dialectului aromîn — ceea ce are o deosebită importanță în lămurirea originei populației din aceste două sate. Pentru o mai documentată precisare a acestei ultime probleme — pentru care cf. § 43, *b* — vom releva cîte ceva și din capitolul folklorie.

FOLKLOR. ETNOGRAFIE

Nu ne vom opri cu interpretarea asupra fiecărui text. Și din acest capitol vom schița unele fapte ce vor servi cel puțin drept jaloane pentru limpezirea sus-amintitei probleme. Vom releva, însă, mai întîi cîteva constatări ce nu pot fi trecute cu vederea.

33. — *a*. E remarcabil textul I[1] prin fondul său moral cu privire la iubire: în miezul nopței flăcăul își călcă jurămîntul față de iubita lui, fapt care a revoltat tot ce dînsul a pus drept garanție pentru jurămîntul lui: sabia prinse să se răsnească, armele să detune, armăsarii să necheze, iar muntele să urle. E atmosfera unei foarte interesante și vechi austerități patriarhale ce caracterisează încă viața morală a Aromînului chiar cînd e vorba de sentimentul iubirei[2]. Cîntecul acesta e unul din cele mai importante documente din literatura populară a dragostei. Un paralelism în privința aceasta ni-l ofere și viața Albanesului.

b. Mai puțin remarcabil e textul XXI: mîndrul cere iubitei lui să-i facă o turtă fără a se folosi de sită, de apă și de foc. Mîndra se roagă lui Dumnezeu să-i dea: drept sită un vînt, drept apă ploaie, drept foc soare. Conținutul ne arată că în fața noastră avem un cîntec vechi, cu nuanțe de inspirație fantesistă proprie basmelor.

34. — *a*. Textul II, prin anumite comparații pe care le conține, ne sugerează o oarecare apropiere de fond cu o strigătură populară dacoromînă, din care reproducem aci două variante:

1. Unde-i jocul de băieți
Parcă joacă niște iezi;
Unde-i jocul de copile
Parcă-i stratul cu gherghine;

[1] Această poesie am culeș-o și eu personal dela Romînii fărșeroți din Albania.

[2] Cf. în această privință schițările din cursul meu litografiat *Folklor romîn comparat*, pag. 176 și urm. — curs ținut în 1928-1929.

Unde-i jocul de feciori
Parcă-i grădină cu flori;
Unde-i jocul cel de fete
Parcă-s puice cucuiete;
Unde-i jocul de bărbaţi
Parcă-s nişte cîni în lanţ [1].

2. Foaie verde, lemn de tei,
Unde-i jocul de flăcăi
Parcă-i staniştе de miei;
Unde-i jocul de moşnegi
Parcă-i turmă de berbeci;
Unde-i jocul cel de fete
Parcă-i staniştе de iede;
Dar unde-i jocul de babe
Parcă-i turma cea de capre. [2]

b. Conţinutul textului XV se identifică cu fondul unei cunoscute balade din literatura populară dacoromînă, care circulă şi sub formă de cîntec incomplet şi pe care, pentru culegerea epică şi atlasul folkloric pe care le-am pregătit, am intitulat-o *Boala mîndrei:* mîndra se însănătoşeşte nu în patul mamei şi nici în al tatălui ei, ci în cel al mîndrului ei [3].

35. — Textul XVI are ceva difuz, mai ales că ni se vorbeşte şi de *Constantin cel mic* — ceea ce ne aminteşte legenda *La chevauchée funèbre.* E important însă prin conţinutul său: calul trage piatra mormîntului de care era priponit şi din mormînt iese o fecioară care se roagă de Constantin să nu-i atingă, să nu-i sărute faţa şi ochii, întru cît e logoditā — de fapt — cu moartea. Şi fondul acestui cîntec ne desvăluе o veche lume de sentimente mistico-religioase. E interesant şi prin faptul că nota fundamentală a lui — apariţia unei fecioare din mormînt — o întîlnim şi în literatura populară

[1] S. Marian, *Hori şi chiuituri din Bucovina*, 34.

[2] Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, 1410.

[3] T. Papahagi, *Graiul şi folkloral Maramureşului*, 99; I. G. Bibicescu, *Poesii populare din Transilvania*, 13-14; S. Mindrescu, *Literatură şi obiceiuri poporane din comuna Ripa-de-jos*, 83-84; S. Marian, *Satire poporane române*, 120-122; *Şezătoarea*, I (1892), 171; *ibid.*, IX (1905), 94-95 etc.

albanesă: un tînăr mărturiseşte duhovnicului următoarele: «adăpostindu-mă la o biserică în contra furtunei, calul meu trase piatra de pe un mormînt din care apăru o fecioară, care îl rugă să o sărute de trei ori [1]». După cum se vede cîntecul aromîn nu poate fi isolat de acelaşi misterios cîntec albanes.

36. — Am văzut — la p. 195 — că populaţia acestui sat se ocupa cu agricultura. Textul X ne înfăţişează o atmosferă de vieaţă păstorească; totul ne determină să credem că avem a face cu un fapt petrecut între Aromîni păstori sau, măcar, cu o creaţiune poetică de Aromîni păstori. Acelaşi mediu ni-l ofere şi textul XXV, în care am putea întrevedea o trăsătură satirică a unei populaţii sedentare la adresa celei păstoreşti. Vieaţă păstorească au cunoscut şi satele Muloviştе şi Gopeşi, dar ea ne apare ca o transplantare neaclimatisată şi, deci, stinsă cu timpul: nu s'a putut impune sufletului băştinaş al acestor două sate. Avem, aşa dar, înaintea noastră suprapunerea unui uşor strat de vieaţă pastorală, azi dispărută — cf. şi § 37.

37. — Textul XXVII ne presintă o altă fundamentală caracteristică etnografică a vieţei aromîneşti. E vorba de cărvănărit. Ca şi faţă de păstorit, populaţia acestor două sate nu a arătat predispoziţie şi nici simpatie faţă de cărvănărit — fapt pe care l-am constatat eu însumi în tot timpul cînd am fost elev al liceului romîn din Bitolia şi cînd am avut ocasie să cunosc aceste două sate. În textul acesta e vorba şi de orăşelul Elbasan din inima Albaniei, oraş care nu a intrat niciodată în preocupările economico-geografice ale populaţiei băştinaşe a acestor două sate. — Acelaşi mediu reiese şi din textul XLIV şi, într'o mai redusă măsură, şi din al XLVII-lea.

38. — Un alt oraş care, ca şi Elbasan, a fost strein de aceleaşi preocupări ale satelor de care e vorba e portul

[1] Cf. Alberto Straticò, *Manuale di letteratura albanese*, 1896, p. 70-71, şi Antonio Scura, *Gli Albanesi in Italia e i loro canti tradizionali*, 1912, p. 164-168.

egeic, al Greciei, Vol. ce apare în textul XIV. Acest oraş a fost atins în mişcările lor metanastasice de Aromînii fărşeroţi, în afară de cei din Pind şi Tesalia care au stabilit legături economice. In regiunea oraşului Volos Fărşeroţii, originari din Albania sudică, au fundat şi oarecari aşezări. Aşa fiind, din punct de vedere al originei creaţiunei sale, acest cîntec nu poate aparţinea patrimoniului literar al aceluiaşi nucleu etnic ce a format populaţia băştinaşe a celor două sate, populaţie peste care a trebuit să se suprapună un alt strat de Aromîni. Faptul acesta, ca şi cele relevate sub § 36 şi § 37, nu pot fi explicate exclusiv printr'o simplă radiaţiune folklorică; ele răsar limpede din această suprapunere etnică pe care o admitem aci şi de care ne vom ocupa mai jos — cf. § 43, *b*.

39. — Instreinarea Aromînilor, determinată de grija zilei de mîne, a caracterisat toate regiunile aromîneşti, fiecare avînd anumite direcţii, în general vorbind. Instreinarea o constatăm şi pentru Mulovişte — ceea ce reiese şi din textele XL, XLI, XLII şi XLIII, toate, dar mai ales ultimul, interesante prin conţinutul lor. Insă direcţia de predilecţie a înstreinărei Muloviştenilor, ca şi a Gopeşenilor, putem spune că e oarecum proprie lor: pentru aceste două sate, ţările ce le-au oferit legături economice care era firesc să nască din aceste înstreinări au fost în deosebi Serbia şi Bulgaria. Textele XXXVI, XXXVII şi XXXVIII dovedesc cu prisosinţă aceasta. Din punct de vedere al unor asemenea raporturi, am mai putea aminti aci şi textul XXXV. Faptul important ce vrem să desprindem din această constatare e că aceste două sate s'au simţit mai mult atrase spre două ţări cu populaţie slavă, cu care au închegat relaţii economice, deci şi sufleteşti. E, prin urmare, şi acesta un fapt ce vine să coroboreze tot ce am expus sub § 36—§ 38.

Inainte de a trece la problema ce ne interesează, vom semnala mai jos încă vre-o cîteva trăsături pe care ni le ofer textele reproduse.

40.— *a*. Trecînd peste ce ne înfăţişează textele XXII, XXIII şi XXIV în legătură cu nunta, remarcăm următoarele obiceiuri:

α— darul — o păreche de ciorapi — pe care o fată îl face unui flăcău — textul XX;

β— în momentele înstreinărei tinerilor din sat, aceştia dăruesc pe cei din jurul lor — copii, neveste, fete etc. — cu cîte una sau mai multe monezi — textul XIX;

γ— în textul XVII de fapt flăcăul cumpără pe aleasa lui dela părinţii şi fraţii ei.

b. De remarcat şi în această culegere exclusivismul faţă de cei de alt neam, aşa cum ne atestă textele IV şi IX.

41.— Din restul de texte nerelevate în această sumară analisă vom remarca textul XLVII: e o baladă al cărei fapt nu ştim unde şi cînd s'a petrecut şi nici cărei ramuri de Aromîni aparţine ca provenienţă. Se vede însă că ea priveşte direct vieaţa cărvănarilor aromîni şi că, prin urmare, atît faptul cît şi cîntarea lui constitue proprietate exclusiv aromînească, radiată şi în folklorul popoarelor vecine cu Aromînii. Nimic nu poate veni în sprijinul presupunerei lui N. G. Politis, care înclină a crede că această baladă ar putea fi în literatura populară aromînească, mai de grabă o versiune din cea grecească: „εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ ἓν δημοτικὸν ᾆσμα τῶν Μακεδονοβλάχων, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον ὡς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ (μὲ ἑλληνικὸν γύρισμα κρίμα κι' ἄδικο), τὴν αὐτὴν δ' ὑπόθεσιν ἔχουν καὶ σερβικὰ ᾄσματα[1]". Cărvănăritul a fost un monopol economic al Aromînilor pentru întreaga peninsulă balcanică. O concurenţă foarte slabă şi numai pe şosele au prilejuit-o în această privinţă aşa numiţii *Cóñiarĭ* (Turci) şi mult mai redus Albanesii. Grecii însă nu.

Dar nu aceasta ne interesează aci.

Racordînd faptul acesta cu cele expuse sub § 37, evident că şi pentru această baladă avem un cas de radiaţiune folklorică. Concludem, prin urmare, că nici acest cîntec nu poate fi o creaţiune a aceluiaşi nucleu etnic al Muloviştei de care

[1] Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὸ N. T. Πολίτου, 1925, pag. 140.— Pentru alte amănunte, cf. *Revista aromînească*, I (1929) 32-37.

am aminitit mai sus. Iată însă că e locul să ne întrebăm: ce anume vrem să înţelegem prin acest *nucleu etnic* al celor două sate: Mulovişte şi Gopeşi?

ORIGINEA MULOVIŞTENILOR

Din cele expuse pînă aci se desprind luminos două fapte, atît pentru Mulovişte cît şi pentru Gopeşi.

42.— Din punct de vedere al graiului, am văzut că aceste două comune se disting prin particularităţi cu totul caracteristice chiar de sate aromîneşti vecine, cum ar fi, bunăoară, Tîrnova şi Magarova. Graiul lor a fost pururi pentru orice Aromîn ca o enclavă curioasă: auzul lui provoca nedumerire. Am mai văzut, însă, că aproape toate aceste particularităţi se identifică deplin cu aceleaşi din meglenoromînă — cf. § 31. Această identificare pentru studiile filologice nu poate fi un hasard, o simplă întîmplare. Ele impun riguros o unitate etno-lingvistică între populaţia acestor două sate şi între Meglenoromîni. Ca atare, şi Mulovişteni se identifică cu Megleniţii. In sprijinul acestei concluzii vin, alături de grai, şi alte consideraţiuni. Pentru a ne menţinea, însă, în cadrul strict dialectologic, vom mai releva o particularitate pe care nu o întîlnim în textele noastre şi anume: la Bitolia fiind — cf. § 37 —, toţi elevii aromîni ironisam, între alte, şi pronunţarea lui *ă* sau *î* tonici ca *ǫ* de către elevii mulovişteni şi gopeşeni; ne legam, în special, de vb. *mǫc* = arom. *mîcu* „mănînc" — formă pe care o relevează şi Th. Capidan, *l. c.*, 124. Acest sunet e însuşi *ǫ* din meglenoromînă. Aşa fiind, Mulovişteni nu pot fi decît Megleniţi. Orice altă ipotesă — bunăoară că ei ar fi un filon de populaţie românească deplasată din spre regiunea Serbiei dunărene — rămîne exclusă.

In casul acesta cum se explică distanţarea geografică dintre Mulovişteni şi Megleniţi? Logica faptelor precum şi tot ce s'ar putea invoca în această privinţă ne arată că în Mulovişteni trebue să vedem o frîntură de Megleniţi, emigrată nu ştim precis cînd şi în ce împrejurări şi stabilită în spre apus de Bitolia [1]. Această frîntură a constituit *nucleul etnic* al Mulovişteniior, deci populaţia băştinaşe a satului lor. In lumina acestor fapte, graiul celor două sate nu mai presintă nici o enigmă.

43. — Al doilea fapt ce se desprinde din cele expuse — acesta, însă, şi din analisa folklorică şi din cea etnografică — e că în graiul şi sufletul acestor două sate constatăm şi caracteristici exclusiv aromîneşti. Explicaţia ar fi că, trăind în mijloc de populaţie aromînească şi în plin contact cu ea, influenţele nu puteau fi evitate. Şi totuşi faptele nu stau aşa. Peste stratul originar meglenit al acestor două sate s'a suprapus un strat de populaţie aromînească — ceea ce se poate dovedi uşor.

a. Fără a recurge la dacoromînă, vom observa că niei o altă regiune aromînească nu presintă în graiul ei dublete fonetice sau morfologice distincte, în sensul ca acelaşi sunet sau morfem să aibă un aspect în poesie şi altul în prosă. In graiul acestor două sate constatăm contrarul: în vorbirea de toate zilele predomină fonemul *z* şi *ź* sau articolul plur. *-il'ĭ (-il'i)*, în timp ce în poesie apar *dz* şi *ǯ* sau *-l'i* — cf. § 24 şi § 32. De ce această diferenţiere între graiul cîntecului şi cel al prosei? O interpretare în sensul că poesia acestor sate ar fi un împrumut folklorie aromînese şi, ca atare, ea şi-a păstrat şi particularităţi de grai originare nu poate fi luată în consideraţie, întru cît orice împrumut sau

[1] Th. Capidan, în *l. c.*, I, presupune că Mulovîştenii şi Gopeşenii ar fi dintre «primii Meglenoromîni» coboriţi aci în jurul secolului al XIII-lea (p. 62), că se găsesc unde sînt astăzi «de cînci veacuri şi mai bine» (p. 125). Noi credem că Mulovîştenii şi Gopeşenii sînt o frîntură dislocată din ţinutul Megleniei şi că această dislocare s'a produs mult mai tîrziu, în urma vre-unui perturbator eveniment istoric. Se ştie că în a doua jumătate a secolului al XVII-lea se petrece sguduitoarea tragedie cu tăerea Megleniţilor din marea comună Ninta. Era firesc ca acest fapt să provoace dislocări parţiale. Şi se mai ştie că împrăştierea populaţiei aromîneşti în diferite direcţiuni şi ţări a fost prilejuită tot de evenimente istorice. Înclinăm, deci, a crede că aşezarea lor pe vatra actualului sat Kažani datează din secolul al XVII-lea. — Cf. şi C. Noe, în *Tribuna Românilor de peste hotare*, II (1925), n-rele 3-4, p. 16-17.

radiațiune de folklor literar se adaptează graiului regiunei în care a pătruns. Prin urmare, menținerea particularităților de grai aromînese în poesie ne dovedește suprapunerea unui strat de Aromîni peste cel originar al Mulovișteniior, cu care apoi au convietuit. Faptul că aceste particularități apar în poesie și nu în vorbirea curentă nu presintă nici o dificultate și iată de ce: e lucru constatat că Megleniții nu au literatură poetică sau—ca să nu părem prea categorie — sînt extrem de săraci în această privință. Ca atare, proveniența poesiei populare a Mulovișteniior e aromînească. Această poesie e datorită, așa dar, stratului de Aromîni suprapus.

b. Cărei regiuni aparține, ca origine, acest strat?—Dacă ar fi să ne orientăm după cele expuse sub § 36 și § 37, nu am putea precisa proveniența geografică a acestui strat, întru cît întreaga populație aromînească se caracterisează prin păstorit și cărvănărit — ceea ce nu constatăm la Megleniți, a căror ocupație fundamentală le-o procura cultura pămîntului. A formula un criteriu după proveniența regională a textelor ar fi iarăși mai mult o încercare decît o precisare, dată fiind elasticitatea materialului folkloric, precum și radiațiunea lui pe căi și prin mijloace greu de urmărit în timp și spațiu [1]. Dacă, însă, ar fi, să recurgem la dovezi pe care nu ni le ofer textele reproduse am putea stabili că stratul suprapus ce ne interesează aparține mai ales regiunei moscopolene din apropierea sud-vestică a Bitoliei. Abstracție făcînd bunăoară de tradiția orală, ca și de documentele genealogice și onomastice, ne vom mărgini la semnalarea următorului fapt: urmărind istoricul așezărilor aromînești din apusul Bitoliei — cum ar fi satele Resna și Iancoveț, precum și Tîrnova, Magarova și Nijopole — și cel al populațiunei aromînești din centre ca Bitolia, Crușova, Pîrlep etc., constatăm că, în trăsături generale, toți acești Aromîni apar în aceste părți odată cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, împrăștiați fiind din așezările lor originare de nimicitoare evenimente

[1] Cf. și formulările schițate în același curs al meu de *Folklor romîn comparat*.

istorice. Treptat, treptat numărul lor crește pe măsură ce evenimentele istorice ce au pricinuit această dislocare deveniau mai aspre. Regiunea Bitoliei a fost un refugiu nu numai pentru cei din spre Moscopole, ci și pentru cei din Gramoste și Niculița. Aceste valuri metanastasice au împrăștiat un număr de familii și în satele Muloviște și Gopeși. — Iată, așa dar, genesa și explicația tuturor celor relevate sub § 32, § 36, § 37, § 38, § 41. In modul acesta se explică luminos și un alt fapt, foarte caracteristic. In Muloviște, pînă astăzi încă populația se simte despărțită ca suflet, ca viață integrală în două grupe, care nu se prea împacă, mai ales cînd diferite ocasii răscolesc și ațină originile: se nasc conflicte în care sufletul băștinaș de origine meglenoromînă reacționează în contra celui suprapus, originar din regiunea moscopoleană — și viceversa. Ceva mai mult: asemenea atitudini se pot remarca și în graiul acestei comune, căci, pînă azi încă, la generațiile bătrîne se mai aud chiar în vorbirea curentă sunetele caracteristice aromînei, spre deosebire de cele de origine meglenită.

Din expunerea tuturor acestor dovezi credem că se desprinde clar suprapunerea unui strat de Aromîni peste cel originar meglenit al populației mulovištene.

44. — O ultimă întrebare: ce explicație ar putea avea faptul că preocupările economice ale Mulovișteniior au țintit țările slave sud-dunărene? (cf. § 39). Că în explorările lor au mers și în alte direcții, aceasta nu ne interesează momentan.

In afară de alte considerațiuni, credem că aceste semnificative relații se datoresc și următorului proces etnic: bătrînii acestor două state ne atestă că în decursul secolului trecut multe familii de origine bulgărească din împrejurimile imediate au fost asimilate de populația aromînească. Nu putem însă cunoaște procentul acestei asimilări. Că ea s'a efectuat, ar reieși și din anumite trăsături ale structurei psihologice a Mulovișteniior — trăsături ce veniau să se întîlnească cu alte identice, dar mai vechi, pe care Megleniții le-au moștenit dela populația bulgărească asimilată de ei cu mult mai înainte.

Aşa fiind, nu e nimic riscat dacă în faptul relevat am întrevedea urme de atavism etnic, adică urme de origine slavă în fiinţa Muloviştenilor.

45. — Intru susţinerea originei meglenite a Muloviştenilor şi Gopeşenilor precum şi a romînisărei unei populaţii bulgăreşti semnalăm momentan şi atitudinea cu totul streină şi caracteristică a lor faţă de tot ce constitue existenţa grecească: suflet, cultură, grai etc. Aceasta explică şi, bunăoară, pronunţarea sunetului grecesc θ ca *s: sar* < θάρρος (arom. *θaru*) etc. (cf. şi § 10).

46. — Drept încheiere a întregei analise se evidenţiază următoarele trei concluzii cu privire la originea Muloviştenilor:

a. Un substrat megleno-romîn, care a constituit nucleul închegărei acestui sat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea;

b. Un strat de populaţie aromînească suprapus şi emigrat din regiunea moscopoleană după 1760;

c. Un procent de populaţie bulgărească asimilată.

In lumina acestor concluzii enigma satelor Muloviştе şi Gopeşi credem că e resolvată.

Tache PAPAHAGI

PĂSTORITUL ÎN VRANCEA

Importanţa istorică, după documente şi tradiţie, a păstoritului din Vrancea. Valoarea lui etnografică

Problema păstoritului din Vrancea, cu desăvîrşire neglijată de cercetători, ar părea unui istoric riguros nu uşor de lămurit. Urmărirea ei cu ajutorul documentelor fiind posibilă numai dela 1656 încoace, rămîne oarecum închisă dela această dată în urmă. Incontestabil că o regiune care avea atunci în munţii ei oile din Oşorhei [1], iar în 1742 cu mulţi Bîrsani la Soveja [2], adesea privilegiaţi [3], cu Vornicii lor [4], plîngîndu-se în contra Vameşilor [5] sau Starostelui de Putna [6], plătind uneori dări [7], iar alteori fiind scutiţi [8], făcînd şi comerţ cu brînzeturi [9] şi, tot aşa, îngrăşînd oi din Ardeal [10], trebue să fi avut drept notă caracteristică păstori-

[1] Iorga, *Acte romîneşti din Ardeal privitoare la legăturile Săcuilor cu Moldova*, Bucureşti, 1916, 194, nota III.

[2] Iorga, *Studii şi documente*, VI, 388.

[3] *Ibid.*, VI, 440-441.

[4] *Ibid.*, VI, 313.

[5] *Ibid.*, VI, 334.

[6] *Ibid.*, VI, 313.

[7] Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, II, 38.

[8] *Ibid.*, II, 103.

[9] Iorga, *Studii şi documente*, VI, 248.

[10] *Ibid.*, XII, 231. Despre păstoritul din Vrancea mă ocup şi în lucrarea sub presă, *Ţinutul Vrancei*, I. *Introducere*. În vol. II se găsesc şi textele în legătură cu trecutul păstoresc al ţinutului.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

tul. Nu e vorba de o păsiune, ci de o realitate istorică atunci cînd vorbim despre neamul nostru la origine cu adevărat păstoresc. In Vrancea *șiobăniția* e o caracteristică etnică. Aspectul ei uniform în întreg cuprinsul ținutului și concordanța sa cu păstoritul celorlalte regiuni dela noi afirmă neîndoios un fond comun de existență veche. Să nu uităm că dintre toate elementele etnografice ale Românilor acela care presintă un valabil caracter de generalitate este păstoritul. Arta populară, de exemplu, ne arată diferențieri, uneori pronunțate. Dacă ici colo au putut fi surprinse nuanțe arhaice de costume, acestea au fost declarate, grăbit și unanim, urme dela Traci. In privința păstoritului însă ostentativ unii istorici au făcut rezerve [1]. Credem că a venit vremea ca dînșii să recunoască ciobăniei rolul adevărat în închegarea neamului nostru. Aspectul ei actual din Vrancea ne va dovedi cu prisosință evidența aceasta.

Cea dintîi întrebare care trebue pusă în acest sens e următoarea: este Vrancea proprie unei vieți păstorești? Neîndoios că da. Ca așezare geografică pămîntul ei e minunat. Situat în depresiunea carpatică sud-estică, la unghiul unde Carpații își îndreaptă brusc lanțul de munți spre nord, ținutul are norocul de a avea pășuni excelente și adăpost suficient. Muntele Giurgiul e renumit pentru pășuni și nu fără dreptate spunea Cantemir că „în trei locuri se găsește deosebit bună pășune: în Cîmpulung rusesc spre Titila, în Cîmpulung moldovenesc spre Moldova și pe muntele Vrancea în ținutul Putnei“ [2]. Poziția naturală a ținutului a putut favorisa deci păstoritul.

Alt fapt de luat în samă. Intărîte de unele drepturi istorice, satele vrăncene își au și astăzi în stăpînire munții împărțiți pe obștii [3]. Felul de stăpînire este cel colectiv, fie-

[1] Șt. Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele române*, Arad, 1921, 5.

[2] *Descrierea Moldovei*, ed. Miron Nicolescu, București, 1909, 72.

[3] Ion Diaconu, *l. c.*; A. V. Sava, *Documente putnene*, Focșani, 1929, I, XXXI; *Arhiva*, VIII, 597. Anaforalele din 1813 și 1817 (Sava, *l. c.*, 167, 195) vorbesc întotdeauna de munții în care se fac „locuri de stîni“.

care sat ducîndu-se la muntele care-i aparține și tăind cît are trebuință pentru nevoile lui. In trecut dare nu avea Vrănceanul de plătit pentru munți, în vreme ce dările împovărau aiurea. Liber era întotdeauna pe locurile lui, iar celelalte ținuturi românești cunoșteau de mult privilegiile vrăncene: adeseori se constată că veniau în Vrancea păstori streini, fugiți din causa birului [1]. Se știe, de altfel, cum istoricul satului Soveja dovedește o emigrație de populație stoarsă de dări, în sînul unei regiuni libere [2]. Concluzia se impune: cea mai nobilă țărănime a Moldovei, iubitoare de libertate [3], păstrătoare de locuri bătrîne și apărătoare de granițe nu se putea ocupa într'un ținut favorabil păstoriei decît cu aceasta, agricultura fiind improprie, prin lipsa terenurilor arabile și abundența celor împădurite. Hotărît, Vrancea a fost o insulă de păstori, între cele două țări vecine, preocupate mereu numai de gîndul războiului [4].

Dar se mai pune o altă problemă: Vrancea a putut fi oare un loc de frecvență pentru turmele de aiurea? Răspunsul și aici e positiv. Contactul pe cale de transhumanță cu sud-estul Ardealului e suficient dovedit de cercetările recente [5]. Trebue precisată însă poziția geografică a acestor pasuri păstorești. Pe unde să fi putut oare trece mai ușor turmele din Ardeal ca să se strecoare spre cîmpie, prin Vrancea, uneori rămînînd aicia? Prin inima propriu zisă a ținutului de astăzi [6]

[1] Iorga, *Documentele familiei Callimachi*, II, 104.

[2] Ion Diaconu, *l. c.*, I.

[3] Procesul Rosnovanu e o dovadă; v. A. V. Sava, *l. c.*, XXXI; *Arhiva*, VIII, 596, 601.

[4] Despre dreptul Vrăncenilor de a urca oile la munte, v. *Arhiva*, VIII, 581, 583, 590, 594, 597.

[5] Andrei Veress, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara-Românească pînă la 1821*, București, 1927; Șt. Meteș, *l. c.*; I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, în *An. Ac. rom.*, secția istorică, XXXVII, 814-865; Iorga, *Brașovul și Românii*, 360; Sabin Opreanu, *Ținutul Săcuilor*, Cluj, 1928.

[6] Am arătat, *l. c.*, cum Vrancea de astăzi este un resultat artificial al reformelor administrative și oarecum un proces istoric recent și cum Vrancea adevărată își avea granițe mult mai întinse.

pot fi posibile trecerile, fiind plaiuri mari. Dar lesnicioase sînt şi drumurile dela periferia Vrancei spre cîmpie. Unul vine din Ardeal prin judeţul Rîmnicul-sărat, trecînd pe plaiurile munţilor Monteorul, Furul-mare, Furul-mic (din Buzău), Muşa-mare şi muntele Giurgiul (din Vrancea). Din valea Rîmnicului treceau oile prin satele Bogza, Căiata, Gugeşti, Sihlea, Voetinul—unde Mocanii transilvăneni îşi au aşezările lor sătești [1] — spre cîmpie. E sigur că aceste turme emigrate temporar din Ardeal către cîmpia dobrogeană, prin Bărăgan, [2] frîngeau

[1] *Grai şi Suflet*, III, 101; Ion Diaconu, *l. c.* Cercetările etnografice din Rîmnicul-sărat sînt o lipsă şi trebue făcute imediat. Dintre toate judeţele noastre cu aspect păstoresc acesta este poate cel mai eterogen. Încrucişările de populaţie sînt aici minunate, iar straturile de populaţie foarte variate — istoriceşte putînd fi oarecum precisate—sînt un adevărat mosaic. Aspectul lor folkloric şi dialectologic, puţin studiat, ar constitui o excelentă contribuţie la cunoaşterea neamului.

[2] In privinţa plaiurilor acestora de transhumanţă, într'un studiu remarcabil (A. V. Sava, *l. c.*, XV, XVI, XVIII) se arată două drumuri posibile în Vrancea: unul din spre Oituz, pe valea Putnei „sau chiar pe potecile munţilor", pentru Ardeal; altul din Muntenia, pe plaiurile Monteorului, pe la Neculele (din Rîmnicul-sărat), sau prin regiunea Andreaşului şi Şindrilari (la Năruja, Paltin, Nerejul). Regiunea Neculelor comunică într'adevăr uşor cu Nerejul şi celelalte sate de pe Valea Zăbalei. Dar se uită celelalte drumuri. Se ştie că Breţcanii vin cu oile şi acum şi arendează munţii dela obştiile vrâncene, pentru păşunat, plătind pe vară între 15 şi 30.000 lei. De pildă, satul Spineşti arendează Breţcanilor Fenig şi Goşman muntele Faţa-Zăbalei cu denumirile Vulturul, Veghiul-lui-Bucur şi Picioarele Palcăului, pentru 15.000 lei. Dela Breţcu vin astfel oile prin munţii Mordanul, Giurgiul (ai Bîrseştilor), Zboina (Spineşti), Muşa şi Vetrila (Poiana), Verdele (Vologeani). Toamna se întorc pentru iernat în Ardeal. Oile Ardelenilor care iernează la cîmpie vin pe şoseaua judeţeană pe la Vidra—Colacul—Valea-sărei—Bîrseşti—Tulnici — Lepşa —Munţii Păişălile (Negrileşti), Condratul (Găuri), Zburătura (Secătura Părosului). Sînt trei drumuri de trecere din Ardeal în Vrancea şi de aici la cîmpie. Primul trece—cum am spus—prin munţii, Mordanul, Giurgiul, Zboina, Plaiul Lapoş (Năruja), dă în satul Năruja şi de aici apucă sau pe Milcov, pe la Odobeşti, dînd în cîmpia muntească prin satele Bogza, Căiata, Cugeşti, sau pe Valea Nărujei, spre Vidra—pe Valea Putnei—şi de aici la cîmpia muntească sau moldovenească. Acesta e drumul de pe Valea Nărujei. Al doilea drum de transhumanţă—drum de puternică legătură geografică între Vrancea şi Ardeal—e cel

drumul de multe ori şi apucau spre Vrancea. Avantajele erau multe: aici se afla păşune bună şi apoi dările nu erau mari ca aiurea. Pe la extrema nordică de asemenea treceau turme venind din Ardeal prin Golul Zboinei, luînd-o apoi dela Soveja pe valea Şuşiţei şi de aici în Bugeac şi uneori în Rusia.

de pe Valea Putnei, prin munţii Lăcăuţ, Păişălie, Condratul, Noveşile (Păuleşti), dînd apoi în apa Putnei, trecînd prin punctele Tabla—Lepşa —Tulnici—Bîrseşti — Vidra etc. Se poate trece şi la Soveja pe al treilea drum: din Golul Lepşei — Vîrful Clăbucului — Zboina-neagră şi se lasă la Soveja, de unde se la apa Şuşiţei în jos.

Astfel presentîndu-se legăturile de transhumanţă dintre Vrancea şi Ardeal, se poate explica ipotesa exprimată de A. V. Sava asupra satului Bîrseşti, întemeiat—cum se afirmă—de Bîrsani. Aceştia sigur că au rămas aici prin căsătorii care vor fi fost dese (cf. şi Sava, *l. c.*, XVI). Se ştie de altfel că toţi Bîrsanii de pe Valea Şuşiţei sînt ciobani bîrsani, stabiliţi aici (v. şi Iorga, *Studii şi documente*, X: *Braşovul şi Românii*, 360). Documentele secolului al XVII-lea vorbesc uneori de cîte unul din Ţara-Ungurească care cumpără în Vrancea, către jumătatea secolului al XVII-lea, o parte din satul Ruget cu un vad de moară Sava, *l. c.*, XVII. Aceştia nu au putut veni aici decît ca păstori şi se va fi întîmplat aşa cu mulţi din ei veniţi şi în alte sate. Hotărît că Ardealul şi Vrancea au fost pe această cale într'o vie şi continuă atingere, neputîndu-se exclude aici relaţiile comerciale care se făceau chiar cu Braşovul, contrar părerei unora care nu cunosc de loc realităţile noastre istorice (*Arhiva*, VIII, 595). Pe la 1600 se găsesc în Braşov Vrânceni pentru relaţii comerciale (Iorga, *Istoria comerţului românesc*, Bucureşti, 1925, I, 162). Pînă acum 30 ani Reţea Breţcanul făcea comerţ clandestin cu Vrancea ducînd peste munţi oi, berbeci, porci şi aducînd în schimb cojoace, bunzi, chemire, ploşci, „sumani di Breţcu, şăboti di Breţcu, minicari, eataveşi". Negoţul cu „coţoşăili di Breţcu" s'a făcut pînă acum 15 ani. Pentru bisericile vrâncene clopotele, vestite că aveau „arzînt mult", se cumpărau dela Braşov (v. Ion Diaconu, *l. c.* I, II).

Dar nu putem admite cu nici un chip părerea că Vrancea e o colonie a Ardealului. Primii „descălecători ai Vrancei" să fi fost tocmai „păstori români de peste munţi"? Şi epoca aşezărei lor aici să fi fost pe la sfîrşitul secolului al XII-lea şi începutul celui următor (Sava, *l. c.*, XVI)? Unitatea etnografică a ţinutului, aspectul său accentuat de diferenţă sufletească faţă de Ardeal şi mai ales pronunţatul caracter de deosebire dialectologică şi uneori folkloric dovedesc greşala tesei pomenite. Că va fi fost o puternică emigrare ciobănească în aceste vremuri, de dincolo aici, şi din causa politicei de asuprire a regilor unguri—poate şi din causa năvălicilor cumane (*ibid.*, XVII) — neîndoios. Dar de ce se uită că orice regiune a unui neam

Aşa se explică de ce Bîrsanii îşi aveau Vornici la Soveja [1], judecîndu-se deseori şi căpătînd dreptate dela Divan în plin secolul al XIX-lea [2] şi de ce întotdeauna cele mai multe documente în legătură cu păstoritul din Vrancea vorbesc de păstori dela Soveja [3].

Vrancea a fost dar un loc de încrucişări de transhumanţe. Pe de o parte slabe posibilităţi — dar sigure — din Buzău şi Rîmnicul-sărat (uneori şi pe plaiurile munţilor Giurgiu, direct din Ardeal) în satele de pe Valea Zăbalei (Nerej, Spulber); pe de alta, puternice transhumanţe pe plaiurile Sovejei spre Valea Şuşiţei şi de aici la cîmpia moldoveană către sudul Basarabiei, ca şi pe Valea Putnei.

îşi are o viaţă proprie istorică extrem de veche care—în ciuda istoricilor şi a documentelor—trăieşte ca o fosilă printre straturile adînci? Adausurile posterioare creează devieri, dar nu pot preface pe de-a-întregul esenţa. Şi cînd easul se presintă ca atare, de ce să nu-l privim în tot complexul său? Vrancea nu este tocmai „un popas de ciobani trecători întîi, apoi sălaş pentru ciobani aşezaţi" (Sava, *l. c.*, IV). Păstoritul — o instituţie spontană în viaţa popoarelor—îşi are în Vrancea o istorie extrem de veche şi proprie. Cea mai elementară cercetare dovedeşte deplin aceasta.

In privinţa plaiurilor pe unde se urcă oile Vrăncenilor la munte („hăţaşuri") trebue ştiut că sînt patru principale. Întîiul e pe valea Putnei, pe unde se urcă oile satelor Tulnici (pentru M. Macradeu), Păuleşti (pentru M. Novesile), Găuri (pentru M. Condratul) şi Vidra (pentru M. Coza). Altul e pe apa Văsiliului, mergînd la Vîrful-măgurei în apa Vălinegre (proprietatea Schitului Valea-neagră), dînd în Apa Năruja, pentru oile satelor Spineşti (pentru M. Zboina) şi Bîrseşti (pentru M. Giurgiu). Al treilea hăţaş e pe Apa Năruja, pentru satele Voloşcani (pentru M. Verdele), Prisaca şi Poduri (pentru M-ţii Căbălaşul-de-jos şi de-sus), Nistoreşti (pentru M. Zămnici) şi Colacul (pentru Fruntea). Hăţaşul Lapoş — al patrulea plai — e pentru oile satelor Poiana (pentru M. Muşa şi Vetrila), Năruja (pentru M. Lapoşul), Nerejul şi Paltînul (pentru M. Furul mare şi mic), apucînd pe hăţaşul de pe Valea Zăbalei. Pe plaiurile Coza, Lapoşul şi Valea-neagră se suiau oile şi acum 50 de ani pentru păşunat vara, numărătoarea lor făcîndu-se la Coza, Soveja şi Valea neagră (cf. Ionescu dela Brad, *Agricultura română în judeţul Putna*, Bucureşti, 1870, 27).

[1] Iorga, *Studii şi documente*, VI, 313.

[2] Şt. Meteş, *l. c.*, 82.

[3] Ion Diaconu, *l. c.*, I.

Trecutul păstoresc al Vrancei e deci o puternică realitate etnografică. După război, păstrat fidel ca aspect material, poate fi socotit pierdut ca folklor: mulţi oameni bătrîni au dispărut ducînd cu ei o bună parte din literatura *Mioriţei*, tradiţii orale şi informaţii despre păstoritul de acum o sută de ani. Amintind numai pierderile, vom arăta în studiul de faţă păstoritul acestui ţinut sub toate formele sale actuale.

Răspîndirea geografică a stînei

Zona de întindere a stînei în munţii Vrancei începe dela 583 m. (Păuleşti) şi se întinde pînă la 1660 m. In satele cu păşuni bogate în apropiere, de multe ori o parte din săteni nu mai duc oile la munte, ci le pasc aici, alcătuind o stînă în felul celei dela munte: satul Coza (583 m.). Tot aşa, satele care şi-au pierdut munţii prin vînzări (Bordeşti, 641 m.) sau în urma unor procese între ele (Prahuda, Ţipăul, 758 m.) pasc oile în sat. Satele situate în imediata apropiere a munţilor cu stînile la cîţiva kilometri (Nerejul, Coza). In general, aşezarea geografică a stînei în munţii Vrancei începe dela 583 m., avînd variaţiile următoare: *La Stîna Tulnicilor*, 960 m.; *Plaiul Novoselor*, 993 m.; *Plaiul Dealul-secăturei*, 1110 m.; *Macradeul*, 1118 m.; *Plaiul Lapoşul-de-jos*, 1162 m.; *Piciorul-Greşului*, 1177 m.; *Piriul Stînei Giurgiului*, 1226 m.; *Plaiul Năruja*, 1228 m.; *Tisarul*, 1236 m.; *Plaiul Lapoşul-de-sus*, 1259 m.; *Poiana Înţărcătoarea*, 1329 m.; *Plaiul Monteorului*, 1336 m.; *Stîna Vetrila*, 1359 m.; *Zboina-neagră*, 1374 m.; *Plaiul Muşa*, 1413 m.; *Poiana Zboinei*, 1430 m.; *Condratul* 1490 m.; *Plaiul Giurgiului*, 1526 m.; *Căzăriia*, 1568 m.; *Golul Cozei*, 1582 m.; *Plaiul mare al Zboinei* 1651 m.; *Plaiul Zboina* 1660 m.

Stînile de toamnă sînt în orice sat şi încep dela 386 m., ajungînd la 427 m. (Poduri), 448 m. (Ruget), 459 m. (Herăstrău), 549 m. (Poiana), 569 m. (Negrileşti), 580 m. (Spineşti), 583 m. (Păuleşti), 589 m. (Bîrseşti), 603 m. (Păuleşti), 644 m. (Nerejul-mic), 649 m. (Hăuleşca), 823 m. (Prisaca).

Stînile cele mai numeroase sînt pe Valea Zăbalei şi Nărujei. In satele de pe Valea Putnei (Colacul, Tulnici, Vidra) se constată un regres al păstoritului. Causa stă în invasia societăţilor de exploatare care au distrus codrii şi angajat pe localnici la exploatarea pădurilor.

Starea actuală a păstoritului în Vrancea

Numărul oilor după război apare în creştere. Avem în tot ţinutul 58984 oi şi 68 stîni. Faţă cu ce aveam în 1916 progresia e simţitoare. Vom lua un singur exemplu, destul de caracteristic: în 1916 în satul Poiana erau 3000 oi cu 2 stîni, în 1918 numai 34, iar acum numărul lor a ajuns pe cel din 1916. In unele sate numărul a crescut. In Văsui, de pildă, erau în 1916, 1000 oi cu o stînă; astăzi avem 1670 cu 3 stîni. In alte sate regresul e puternic: Negrileştii aveau în 1916, 10000 oi, iar acum numai 4176. Aiurea, din contra, păstoritul s'a extins: Bîrseştii aveau în 1916, 2000 oi; astăzi au 4332. Oile cele mai multe sînt acum în Spineşti: 5900. Vin apoi celelalte sate: Tichiriş, Tulnici, Bîrseşti Negrileşti etc. [1].

[1] Vrancea de astăzi a fost cercetată în studiul de faţă după limitele fixate de noi, care corespund unui proces istoric oarecum recent, deseori amintit în cursul cercetărilor noastre (Ion Diaconu, *l. c.*). Astfel am fixat graniţele ţinutului cuprinzînd cele 19 sate şi întă starea păstoritului acestora pe 1927: Spineşti, 5900 oi cu 8 stîni; Tichiriş, 4623 oi cu 4 stîni; Tulnici, 4436 oi cu 3 stîni; Bîrseşti, 4332 oi cu 7 stîni; Negrileşti, 4176 oi cu 4 stîni; Păuleşti, 3975 oi cu 8 stîni; Colacul, 3850 oi cu 2 stîni; Găuri, 3452 oi cu 4 stîni; Valea-sărei, 3141 oi cu 2 stîni; Poiana, 3000 oi cu 2 stîni; Nereju, 2648 oi cu 4 stîni; Năstoreşti, 2573 oi cu 4 stîni; Soveja, 2242 oi cu 2 stîni; Spulber, 2070 oi cu 2 stîni; Vidra, 1890 oi cu 3 stîni; Năruja, 1868 oi cu 2 stîni; Herăstrău, 1760 oi cu 2 stîni; Văsui, 1670 oi cu 3 stîni; Paltin, 1358 oi cu 2 stîni.

Fasele principale ale păstoritului în Vrancea

In toate satele ţinutului fasele principale ale păstoritului au acelaşi aspect.

Indată ce au fost scoase, primăvara, vitele „la iarbî verdi", oamenii încep să se gîndească la alcătuirea unei stîni pentru oi, sau chiar a mai multora, faptul acesta fiind în legătură de multe ori cu numărul oilor din sat, dar mai ales cu animositătile dintre săteni. Pentru înţelegerea aceasta în unele locuri sătenii se adună astăzi (ca şi în trecut) în faţa bisericei, în altele însă la primărie. Sfatul se ţine cu o săptămînă înainte de Sf. Gheorghe (în satul Hăuleşca), sau pe la 28 april (în satul Spineşti), cînd toţi stăpînii de oi se chibzuesc asupra baciului şi ciobanilor (mari şi mici) din anul acela. Stăpîn e cine are 5, 10, 20, 40 şi chiar 100 oi, iar toţi stăpînii vor alcătui o *tîrlî*, un *botei* de 500-600 oi. Inainte se obişnuia ca satul să tocmească întîi pe *scutariu* (ciobanul cel mare) iar acesta angaja pe ceilalţi ciobani şi chiar pe baci (în Spineşti); acum *tîrlaşi* caută întîi pe baci, care se îngrijeşte de ceilalţi, răspunzînd astfel satului numai el toată socoteala oilor date în sama lui pentru vărat.

Cînd satul se chibzuieşte asupra scutarului şi baciului, între oameni e oarecare neliniştе şi interes opus. De multe ori, întîmplîndu-se să fie certaţi, nu se pot împăca să aibă toţi o singură stînă; atunci satul angajează două sau trei stîni. Pentru aceasta fiecare fruntaş, spre a întrece pe ceilalţi, pe cît poate pe ascuns, caută să tocmească ciobanul cel mai destoinic şi baciul cel mai apreţiat. Multă frămîntare atunci. Se pun adevărate candidaturi pentru *băşii* şi *şiobănii*. Fiecare făgăduieşte brînza cea mai multă şi mai bună. După o asemenea chibzuire se face *tocmala (toţiala)*, iar stabilirea condiţiilor de funcţionare a unei stîni se chiamă *pălujali (am pălujt trîaba)*. Astfel, după oarecare fricţiuni se ajunge la tocmeala scutarului şi a celorlalţi ciobani, precum şi la *zăşujala* baciului. Aceştia îşi iau răspunderea ca în timpul cît durează păstoritul oilor (dela 15 mai la 26 octobre) să

face brînza necesară şi să îngrijească de păzitul oilor spre a nu se pierde[1]. Aşa, dacă în timpul acesta se întîmplă ca o fiară să mănînce o oaie din botei, scutarul e obligat să justifice stăpînului pierderea, ducîndu-i un *partalu* (o bucată din pielea oii) pentru ca să-l încredinţeze că într'adevăr oaia a fost mîncată. Numai aşa e scutit de plata costului oii, căci altfel stăpînul îi poate opri simbria. Se obişnueşte însă ca numai după 15 august — după ce se scoboară oile în sat dela munte — pînă la 26 octobre să se justifice pierderea oilor. La munte însă, chiar dacă se pierd mai multe, oamenii „măi bombănesc" şi tac. Rămîne aici în joc numai conştiinţa datoriei scutarului.

Trebue ştiut că de multe ori la 28 april se obişnueşte să se tocmească numai scutarul cu ceilalţi ciobani şi tocmai la 15 mai, cînd *si boteşesc oili*, baciul. Acum începe, propriu zis, păstoria. Pînă la 15 mai oile au miei care sug şi care trebuesc înţărcaţi. Vremea fătatului ţine din mart pînă tîrziu în april. Oile care vor făta miei se numesc *fătătoari*; ele se bucură de o îngrijire mai bună, dîndu-li-se *tain*. Celelalte se numesc *stărpi*. Mieii fătaţi (*ńeĭ* şi *ńeli*) sînt lăsaţi pînă în săptămîna Moşilor cu mamele lor. Acum începe timpul înţărcatului. Pentru aceasta mieii sînt separaţi de oi şi păscuţi aiurea în munte, căci de obicei înţărcatul se face aici. Mieii înţărcaţi se numesc *cîrlani*, iar mamele lor duse la stînă şi „pusî pi lapti", *minzări*. Se întîmplă însă ca unele oi fătătoare să fete mai tîrziu de 15 mai, deci după suirea la munte. Acestea se numesc *oi sugări*, neînţărcate. Ele mai stau o lună de zile la un loc cu cîrlanii, luîndu-li-se apoi şi lor mieii. În timpul acesta li se închid noaptea mieii, iar dimineaţa sînt mulse, odată pentru toată ziua.

Inainte de suirea la munte, oile *si aleg*, căci în timpul iernei toate au fost la un loc, nedespărţite. Separarea aceasta cade în grija stăpînilor şi se numeşte *ales*, făcîndu-se de obicei

[1] Oile sînt date baciului *cu nart:* să se dea stăpînului atîtea ocale de brînză „pi oaĭ" (v. text. VI).

în săptămîna Moşilor, în timpul înţărcatului, şi întîmplîndu-se în felul următor: se separă oile sterpe de cele cu miei, încredinţîndu-se unui cioban să le ducă la munte, spre a le paşte toată vara. Acest cioban se numeşte *stărparĭu*. Tot aşa se aleg berbecii din oi, încredinţîndu-se spre pază unui alt cioban, după cum şi mînzările şi cîrlanii. Astfel se formează la ales patru categorii de oi: sterpe, mînzări, berbeci şi cîrlani. Fiecare categorie îşi are ciobanul ei şi locul de păşunat aparte, alcătuind un botei. Intre 15 mai şi 15 august avem deci la munte patru boteie, care se alcătuesc chiar dela 15 mai, cînd fiecare tîrlaş îşi aduce oile cîte le are, cu miei cu tot şi le dă în sama scutarului. Oile sînt *însămnati* de stăpîni spre a fi recunoscute toamna cînd vor fi luate înapoi pentru iernat. Orice stăpîn îşi are semnele lui, pe care nu le spune altuia.

In unele sate se alcătuesc numai trei boteie, procedîndu-se în felul următor: după împăcarea baciului şi ciobanilor în ziua de Sf. Gheorghe stăpînii ies cu oile a doua zi la marginea satului la un loc anumit, spre a le încredinţa ciobanilor („am dat oili la şioban"). Oile se strîng aci în trei, patru zile. Prin înţelegere ciobanii se împart la păzit: unul va păzi sterpele, iar altul mînzările (oile cu lapte, dar cu miei). Oamenii, alegîndu-şi oile sterpe de cele cu miei (se mai numesc şi *zburati*), le dau în cele două boteie. In boteiul de sterpe se află *ńoarili* (miele din anul precedent), *stărpili* (oi fără miei, de peste doi ani), *terţăi* (miei din anul precedent) şi *berbeşi*, iar în cel al zburatelor numai oile cu miei. Astfel împărţite stau aici la păşunat o lună de zile, pînă *si boteşesc*, „pînî sî 'nvaţî unili cu altili" (v. text. II), căci altfel s'ar pierde în munte. După ce „s'a aşăzat" în cele două boteie se urcă la 15 mai la munte. Aceasta e prima strămutare. Stăpînii însoţesc şi ei pe baci şi pe scutar, ducînd la stînă mălai şi sare — necesare hranei personalului —, putinile „di bătut brînza" şi chiaguri. Baciul, ca şi ciobanii îşi iau de acasă haine şi *şĭucaili* (instrumentele) necesare la stînă, pe care le scoborîse cu ei la 15 august, anul precedent, cînd venise dela munte cu boteiele. In două zile ajung la stînă, căci urcarea la munte se face încet

spre a nu obosi mieii. Uneori „uni măi fraźiz“ cad de oboseală, iar ciobanii îi iau în braţe şi nu mică este mila lor cînd văd oile zbierînd după ei [1].

Ajunse la stînă, boteiul mînzărilor se împarte, căci acum se înţarcă cu adevărat mînzările, zburatele (numite aşa din sat pînă la munte), ducîndu-se cîrlanii să pască aiurea, cam la 3-4 km. departe de mînzări. Avem acum două boteie: unul al cîrlanilor (miei înţărcaţi care cresc; cel care le păzeşte se numeşte *cîrlănarịu*), iar celălalt al mînzărilor (oaie cu lapte între 3-7 ani). Ambele boteie, ca şi cel al sterpelor (format, după cum am arătat, înainte de transhumanţă) pasc în munte separat. Intre 15 mai şi 15 august (la „Sîntă Mărịia mari“), mînzările sînt mulse şi din laptele lor se prepară brînza şi celelalte derivate. La 15 august toţi tîrlaşii se duc la munte spre a le împărţi baciul brînza [2]. De cu seară este sfat între stăpîni: fiecare se pregăteşte pentru a doua zi, luîndu-şi mîncare şi băutură. De obicei stăpînii pornesc la munte cu o zi înainte de 15 august, spre a fi în ajun la stînă. Tot drumul este plin de veselie. Unii sînt călări, *kịaburi*, iar cei mai sărmani pe jos. Cu toţii însă sînt tovarăşi de drum. Plaiurile răsună de cîntecele lor, iar baciul şi ciobanii se pregătesc de primire. Seara, după ce visitează stîna şi vede fiecare brînza în putini, mănîncă împreună, fac focul în pădure şi „sî aśịuịazî“. A doua zi se împarte brînza. Baciul o cîntăreşte în faţa tuturor să vadă dacă „s'acopiri brînza“, socotindu-se cîte trei kilograme de oaie [3]. Văzîndu-se întreaga cantitate ieşită în

[1] Odată cu oile „sî sui la munti“ vitele mari: caii, boii, vacile, spre a se îngrăşa. Stau aici pînă la Sf. Petru sau Sf. Ilie. Caii umblă „slobiz, pim păduri“, iar vitele celelalte sînt păzite de stăpîni. De multe ori stăpînii care au oi mai multe duc porci la stînă şi-i dau în sama baciului, ca să-i îngraşe cu zăr.

[2] In unele sate se amînă împărţirea brînzei peste o săptămînă sau două dela această dată.

[3] Socoteala aceasta era numită de bătrîni *aruncătọari* (cf. text. IV, VI). Cuvîntul acesta curat păstoresc a însemnat mai tîrziu *aruncătoarea munţilor* (cf. C. D. Constantinescu şi H. H. Stahl, *Documente vrîncene*, Bucureşti, 1929, I, 162, 169, 175; Iorga, *Brodnicii şi Romînii*, în *Analele Ac. rom.*, seria a 3-a, memoriile secţiunei istorice, t. VIII, 9, 19, 25).

vara aceea, se stabileşte proporţia între numărul oilor şi acela al stăpînilor. Apoi baciul, înainte de a pune fiecăruia în putină brînza, *faši dară*: cîntăreşte vasul gol spre a-i vedea greutatea şi o *însamnî pi putinî*. Dacă nu ajunge brînza la toţi, celor păgubiţi li se face restul în sat, într'o săptămînă sau două, după ce oile s'au scoborît dela munte. Cînd însă satul constată că baciul a fost neglijent, i se ia brînza lui, dreptul din zecineală şi se împarte la stăpîni.

După împărţirea brînzei se retrag berbecii din boteiul sterpelor şi se pasc separat pînă la 14 octobre (la „Vinirịa mari“), cînd *sî dă la oị*. Mînzările se scoboară acum „di vali“ în sat — al doilea aspect al transhumanţei. In unele sate baciul se retrage acum, rămînînd oile pe sama scutarului pînă la 14 octobre (cînd este părăsită stîna şi uneltele care serviau propriu zis la facerea brînzei, *ştịanu, căzanu, crinta, înkegătọarịa* sînt ascunse în pădure pînă la primăvara următoare, luîndu-se de vale numai *găleţîli* care vor servi încă la muls). Tot timpul acesta boteiul mînzărilor rămîne „la dịal, pi la odăị“ ori „la ţarnî, în sat, sau la grok'ị“ (v. text. I). Oile şi aici *sî pun pi lapti*. Laptele muls însă acum nu mai este făcut brînză, ci e preparat stăpînilor pentru iarnă. Stăpînii duc pentru aceasta *căpăśeli di pus laptili*, punîndu-se în *căpăśica* fiecăruia cîte o găleată de lapte pentru cinci oi (cam 15 kgr.). Oile au şi acum o strungă, dar e provisorie, făcută numai din *martaśị* (brazi tineri, uscaţi şi utilisaţi la facerea tîrlelor).

Mînzările sînt mulse aşa pînă la 15 octobre „la datu berbeśilor la oị“. Boteiul sterpelor se scoboară şi el din munte şi între 8 novembre (Sfinţii Voievozi) şi 6 decembre (Sfîntul Neculai) — dacă toamna se întîmplă să fie lungă — se adună într'un loc oile, întocmai cum fusese primăvara, înainte de plecarea la munte. Acum toate oile împărţite pe boteie se strîng pentru tomnat sub grija unui singur cioban care le păzeşte „pînî sî pun pi fîn“ (la Sf. Neculai), cînd vin oamenii, plătesc ciobanului resturile de plată, rămase din timpul ciobănitului la munte, „cîti cît s' aruncî di oai“ (simbria pentru o oaie dela Moşi pînă „sî puni pi fîn“; de obicei se plăteşte

cîte 25 lei de oaie pe vară), *brăcuiesc oili* şi le iau acasă. Dacă un stăpîn nu are bani, ciobanul nu-i liberează oile pînă nu-i plăteşte. *Brăcuiria* se face vîrîndu-se oile într'o ogradă şi venind fiecare stăpîn să şi le recunoască după semnele puse primăvara la ureche. La 6 decembre în unele sate încetează păstoritul. In altele brăcuirea se întîmplă la 26 octobre, în acest timp dîndu-se berbecii la oi (dela 14-26 octobre).

Personalul stînei, modul alegerei, plata, îmbrăcămintea şi hrana lui

Cînd se alcătueşte primăvara o stînă, stăpînii se gîndesc întîi la *toñjala (tocmala)* ciobanilor şi a baciului (stîna o formează în multe sate 3-4 stăpîni care au oi multe păzite de ciobanii lor, împreună cu cei care au mai puţine—în alte sate o alcătuesc toţi proprietarii de oi), fiind că e necesar să ştie satul cîţi ciobani trebuesc într'o vară pentru păzitul mînzărilor, cîrlanilor, sterpelor şi berbecilor. Astfel la o stînă de 3-4 stăpîni pentru păzitul mînzărilor sînt suficienţi numai doi ciobani, uneori avînd ajutoare, alteori nu (în Nerejul). De obicei fiecare *tîrli di oi* are 9 ciobani: 3 la mînzări, 3 la cîrlani şi 3 la sterpe. Grija mare a stăpînilor cînd tocmesc primăvara ciobanii este însă să alcătuească întîi personalul dela stînă — ciobanii mînzărilor—, angajînd astfel *şiobanu šel mari (scutariu)*, unul *ñilžocariu* şi un *strungariu*. Mai mare peste ciobani e scutarul. Cu el se înţelege satul uneori despre socotelile stînei sau plata întregului personal şi tot el dă samă stăpînilor de starea oilor. Are în grije întotdeauna păscutul şi adăpostul boteiului de mînzări. E de altfel plătit mai mult ca ceilalţi (dacă mijlocarul are 3000 lei, el primeşte 6000). Al doilea cioban este mijlocarul. La stînă acesta mulge oile cu baciul şi scutarul, sau aduce apă, taie lemne pentru foc şi uneori face mîncare pînă se termină mulsul. Cel de al treilea, strungarul, are numai grije de „a da oili în strungi".

La păşune boteiul mînzărilor se duce întotdeauna cu aceşti trei ciobani şi tot ei păzesc oile în timpul nopţei.

Conducătorul adevărat al stînei însă este astăzi, peste tot, baciul. El rămîne mereu la stînă, are sub supraveghere pe scutar, îi indică unde este iarbă mai bună de păscut („mă, sî ti duśi în locu cutari, cî-i iarbî"; dacă acesta nu-l ascultă „puni mîna pi tăśjuni"; v. text. II) şi ţine socotelile cu satul („ţîni răbožn"). Trebue să fie un om priceput („dacî-i pi sk'înarja lui cîti 800 di oi şî cîti 3000 di kilograme di brînzî, trebui sî h'ii tari"; cf. text. II), meşter în facerea brînzei şi bun cunoscător de oameni. Uneori cînd nu ajunge brînza e nevoie să înduplece pe stăpîni, amintindu-le cinstea din anii precedenţi. Oamenii îl cred şi-i iartă greşala.

La stînile unde sînt oi multe, în afară de ciobani mai sînt şi cîţiva mulgători care se numesc *zărarî*[1].

Toţi ciobanii dela stînă dorm seara cu oile; numai baciul rămîne în stînă. Cei trei ciobani dela sterpe, ca şi ceilalţi trei dela cîrlani dorm fiecare la tîrlele lor, ducînd viaţa ca şi cei dela stînă.

In satele care au păşune în apropiere, fiind situate la o altitudine imediată (satul Nerejul), stăpînii se duc şi asistă la mulsul oilor cînd „li g'îni rîndu". Aici uneori cei 3-4 stăpîni care au alcătuit stîna au ciobanii lor şi de aceea nu plătese nimic pentru ciobani, ci numai pentru baci şi strungar. Baciul primeşte pentru munca lui *zăšţuţali* (din 10 kgr. de brînză dă un kilogram), sau e plătit în bani. Procedeul plăţei cu zeciuială e destul de comod, întîi, pentru că şi baciului îi convine

[1] Intr'un motiv popular din Nerejul, *Cintecu lu Costja* (cf. şi E. Precup, *Păstoritul în Munţii Rodnei*, Cluj, 1926, 42), avem următoarele versuri:

Az îi luni şî mîni îi marţ,
Pljaci Costja la Galaţ
Šî dja sarî la n'îgarî
Şî bolovanj la šej cîrlanj
Şî tăriţi la oiţî
Şî grunz marj la šej zărarj.

In unele sate boteiul are în frunte un *căţav di cîrd*, ciobanul care conduce olle, iar în urmă un *ažjutorjs*, care observă mersul.

mai bine să i se dea plata în natură, căci cu brînza aceasta face de cele mai multe ori comerț; al doilea, pentru că în satele în care 3-4 stăpîni au alcătuit boteiul strîngînd oi de-la ceilați, aceștia se pot mai ușor descărca de socoteală față de sat, scăzînd zeciuiala din socoteala totală a brînzei. In acest caz și strungarul este angajat și plătit tot de acești stăpîni, primind dela unii hrană, dela alții îmbrăcăminte.

Cînd se stabilește plata baciului, acesta își ia angajamentul față de sat că va face brînză bună și va da stăpînilor cîte 3 kgr. pentru fiecare oaie. In casul cînd nu răspunde unora cantitatea hotărîtă, e obligat să o plătească după costul în comerț.

Cît privește angajamentul acelora ce dau oi la stăpînii care angajează pe baci și pe strungar, trebue știut că ei se obligă să plătească o sumă anumită pentru cioban, alta pentru baci și alta pentru strungar. De obicei pentru păzitul oilor și datul în strungă se plătește pe vară cîte 30 lei de oaie (în Nerejul), în cas cînd muntele păscut este al satului; dacă însă e arendat, se dă cîte 50 lei de oaie și 3 kgr. de făină (pe care o strînge dela oameni tot stăpînul cel mare). Toamna nu se dau oile înapoi pînă nu se răspunde plata întreagă.

In alte sate însă nu doi sau trei stăpîni alcătuesc stîna—am mai spus—, ci satul întreg. In casul acesta *simbriia* ciobanilor e uniformu socotită pentru toți tîrlașii (Bîrsești, Negrilești, Tulniei etc.), ajungînd tocmeala la 20 lei și 2 kgr. *di mălai di oai* pentru păzitul dela 15 mai la 26 octobre (în Spinești). Uneori se plătește scutarul cu 6000 lei, mijlocarul cu 3000 și strungarul cu 1500 (în Spinești); alteori, *șiobanu șel mari* e plătit cu 7000 lei pe vară, cel *nilžošiu* cu 4-5000, iar cel *niic* cu 3500 lei (în Hăulești).

Imbrăcămintea ciobanilor e aceeași ca și a baciului: nu lipsesc iții, *căšțula šiobăniască* pe care nu o părăsesc nici vara (fig. 4, 25, 30), *cămeșa šiobăniască*, *k'eptariu* făcut din piei de oi, *sumanu* și *gluga*, iar în picioare *ok'inšili* legate *cu ați* (făcute din păr de cal) și învelite în *og'eli* (țesute din lîna oilor). Cămașa ca să resiste „la negrjalî", să nu se murdărească ușor, „sî'ncătrănești cu omag și cu stirigoai". Procedeul este următorul: se topește într'o oală unt de oaie în care se pune stirigoaie și omag, adăugîndu-se și puțină rășină„ cî-i bunî, ei nu intrî apa" (v. text. II, IV). Amestecul acesta se fierbe cîtva timp și după ce s'a răcit se ia „o stiblî di bosîjoc", se moaie în unsoarea aceasta și se unge cămașa peste tot. După ce se usucă ~~intr~~'o zi se îmbracă servind toată vara, fiind că „skimburili" nu pot fi ușor aduse din sat. Cămașa aceasta e bună numai într'o singură vară, căci „sî tai" și trebue alta. De altfel numai cămașa este purtată așa; iții fiind de lînă și murdărindu-se mai greu sînt purtați mai mult.

Unii ciobani au mijlocul încins cu „curăli di țînti, cumpărati dila Brașov" și aduse acum „dila Focșani și dila Pansîu" (v. text. II). Bătrînii spun că uneori căpătau aceste curele prin schimb făcut cu ciobanii de dincolo, dîndu-le pentru ele sare.

Gluga purtată la subsuori este o podoabă ciobănească foarte prețuită și ciobanul nu o lasă dela gît niciodată, nici chiar cînd se duce la pășune, căci în ea își păstrează alimentele (fig. 31, 32, 33). Cînd se scoboară la Sf. Ilie în sat ciobanul cel mare și baciul sînt aprețiați, de altfel, după glugi, bețe, curele și căciula ciobănească, făcută dintr'un „ăel întreg". Rari ciobani care să mai poarte astăzi sarici (fig. 32). Acestea au început să dispară, de altfel ca și din portul celor din sat.

Mîncările obișnuite la stînă sînt *mălițe cu brînză*, urda, cașul sărat, jîntul. Ciobanii țin și post, mîncînd fasole fiartă (~~„postu Sînk'etrului nu prja"~~), sau *măcriș h'ert* cu ceapă, cu ardei, sau *urzîși h'erti*. Uneori, cînd moare cîte un cîrlan „îl h'erbi" (v. text. H).

Locuința ciobanilor este „la boteic la aripa oilor", întocmindu-și de multe ori tîrle, adăposturi pentru oi (din martaci de brad) și aprinzînd seara focul „pintru lupk'i și urș". Ei își fac mîncarea singuri din alimentele luate dela stînă.

Stîna, alcătuirea și funcționarea ei

Stîna este alcătuirea din lemn de brad care servește la adăpostul personalului dela boteiul mînzărilor, la mulsul mîn-

zărilor, la pregătirea brînzei ete. şi păstrarea uneltelor. Condiţiile geografice necesare aşezării unei stîni sînt totdeauna avute în vedere: trebue un loc înclinat, scurs, o poiană, fără mocirle, dar cu izvoare în apropiere. Stîna este aşezată de obicei cu faţa către deal, spre a avea scurgere în dos. Odată făcută din brad, serveşte pentru mai mulţi ani.

Fig. 1.

E alcătuită din trei părţi: două despărţituri laterale, *h'erbătoarja* şi *căşăriia*, avînd la mijloc un spaţiu, *comarnicu* (fig. 1, 2, 3, 4). Fierbătoarea este locul unde locueşte baciul şi unde se păstrează vasele *(şiuvaili)*, precum şi tot *tirhatu* (hainele) şi *merindili* ciobanilor. Spaţiul ei este de 4×3 m., ca şi al căşăriei. Are uneori o fereastră mică şi fixă. Nu are însă pod şi nici pardoseală. Este acoperită cu scînduri şi pereţii îi sînt făcuţi din trunchiuri de brad, necioplite. Focul se face jos, la mijloc, fiind aici o vatră, şi ceaoanele atîrnîndu-se de *cužbi* sau de *zăvodarju* (v. mai departe, p. 280). De jur împrejur

sînt pe lîngă pereţi *lăiţ* fixe, făcute din scînduri de brad, pe care se aşează vasele necesare.

Căşăria e construită în acelaşi fel ca şi fierbătoarea. Aici se dospeşte caşul şi se păstrează celelalte preparate. Nu are de loc ferestre; e însă podită şi lipită cu lut—de altfel ca şi pereţii — spre a nu putea pătrunde înăuntru musca. De-a-lungul

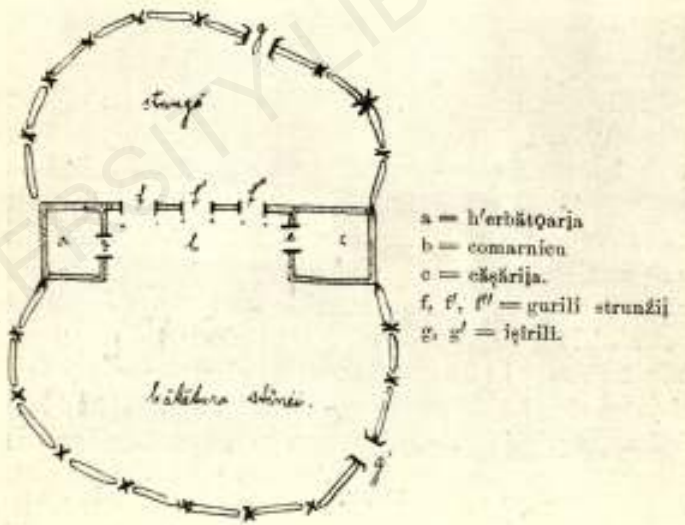

Fig. 2. Vedere generală a stînei.

pereţilor sînt poliţe fixe pe care se aşează caşul *la dosk'it*. Uşa căşăriei este încuiată, cheia fiind păstrată de baci. Inainte vreme la stînile bogate în oi şi personal sentarul îngrijia de toate rosturile stînei. Acum toată contabilitatea aceasta, ca şi aceea a oilor cade în sarcina baciului.

Comarnicul este partea dela mijloc, servind la mulsul oilor. Are un singur perete în fund, în spre strungă (fig. 1, 2, 3, 4), de obicei cu două sau trei deschideri *(gurili strunžij* sau *uşili strunžij;* au dimensiunile de 0,70 m. $\times$ 0,50 m. şi la o distanţă de 0,50 m.), pe unde pot intra oile la muls. Aici sînt scaune pe care stau ciobanii cînd mulg, răzimaţi cu spatele de peretele comarnicului îndreptat spre strungă, care pentru aceasta se şi

numește *spătarju* („ii ca cît țini omu'n spati; di-aśeja sî kjamă spătarju, cî stă mulgătorju, cu spatili"). E făcut din scînduri de brad, avînd dimensiunile de 3×4×3 m. La fiecare intrare sînt cîte două *opritori* (fig. 3, 4), făcute din scînduri de brad, care sînt ținute cu piciorul spre a nu îngrămădi oile la muls.

Cînd vin dela păşune, pînă ce sînt mulse, oile stau în strungî,

Fig. 3.

locul din spatele stînei, îngrădit cu gard de *buhaşî* („puĭ di braz, uscaț") şi *martaşî*. După mulsoare trec şi se odihnesc — pînă mănîncă ciobanii — în „bătătura stînii", loc în faţa stînei cu împrejmuire de buhaci (fig. 3). Uneori sînt duse într'un *arcaşju* (=„ocol di oi"), loc adăpostit, ascuns într'o „lăsăturî di pămînt" unde nu bate vîntul şi împrejmuit numai de pădure, iar nu „di mînî di om". Se mai numeşte uneori şi *hădăucî*. Aici stau oile mai ales cînd „îs timpurĭ furtunoasî".

In timpul cînd merg oile la păşunat, fiindu-le cald se strîng „grămadî, buluc" (se mai zice că „sî fac śiucur"), ca să se răcorească, „da ieli măĭ răŭ sî' năduşăse". Locul unde se oprese acum se numeşte *staniști* (în Nereju) sau *stalniști* (în Spineşti). Laturile de o parte şi de alta se chiamă *aripi* (ciobanii strigă la cîni: „dă-ti la aripî").

Dela stînă pleacă în toate părţile *hăţaşurĭ*, cărări de munte care duc la păşune (se zice: m'am luat după hăţaşul oilor pînă am dat de stînă).

Boteiele de sterpe şi cîrlani care pasc — după cum am spus — în altă parte a muntelui au şi ele tîrlele lor, la un loc de adăpost (se zice: *tîrla cîrlanilor, tîrla stărpilor*), care sînt nişte împrejmuiri tot cu buhaci sau martaci.

Schiță de Prof. Const Iacob

Fig. 4.

Modul funcţionărei unei stîni nu diferă de ceea ce ştim din aspectul păstoresc al celorlalte ţinuturi romîneşti. Oile se mulg de trei ori pe zi: dimineaţa la orele 3-5 („îĭ mult pîn la ziuî"), la 11-12 ziua şi seara pe la 6 sau 7. Mulsul oilor se face în comarnic. Strungarul mînă oile la gura strungei, unde le aşteaptă baciul, scutarul şi mijlocaşul stînd pe scaune şi avînd în faţă *găleţili* spălate din vreme (fig. 3, 4). Cînd ies oile fiecare prinde de gît sau de picior cîte una şi o mulge. Se mulg astfel deodată cîte trei, iar la unele stîni cîte patru şi chiar cinci oi, fiind comarnicul mai mare. După mulsoarea aceasta trec în *bătătura stînii*, unde stau „buluc" pînă

ce sînt mulse toate. Pe la orele 7 dimineața se duc la pășune și stau pînă la 11, cînd vin la *a doua mulsoari, di-añiazi*. La unu sau două pornesc iar la păscut pînă la orele șase, cînd vin la *mulsu di sara*, după care sînt „scoasi la iarbî pi-un śias". Pășunatul acesta se numește *śinat* (se zice „sî scot oili la śinî"). După mulsul laptelui baciul se retrage, spre a fierbe laptele.

Intotdeauna cînd oile pleacă la pășunat se duc „într'o pornialî". Ciobanul care merge înaintea boteiului, conducîndu-le, este *vătaf di cîrd*, iar cel din urmă care observă să nu se piardă vre-una din botei, *ažiutoriu*.

Către toamnă — cam între 15 și 29 august —, cînd laptele a început să scadă, se lasă oile cu mulsul *pi doi lapt*, dimineața și seara. Interesant e să adăugăm ceva despre *oili sugări*, la care încă sug mieii care nu au fost înțărcați. Acestea stau la un loc cu cîrlanii, tot timpul cît sînt cu mieii, și se mulg numai odată pe zi, dimineața. Seara sînt închise separat de miei, iar dimineața mulse, dîndu-li-se apoi drumul mieilor cu mamele lor pînă seara, cînd iarăși sînt separați. Lucrurile merg așa pînă se înțarcă mieii și se dau în boteiul cîrlanilor.

In satele care sînt ca așezare geografică aproape de stîni mulsoarea se face „cu rîndu", socotindu-se cîte 20 oi la zi. Cel care are 100 oi are rîndul la cinci zile; cel cu 40 la două, iar cel cu 20 la o zi. Cei cu mai puține oi își iau brînză „dipi cît iesî din tîrlî". De altfel cei 3-4 stăpîni care au oi „în stînî strînsî" răspund personal de brînză, socotind cîte 2-3 kgr. pe vară pentru fiecare oaie, după cum e anul de productiv. La fiecare rînd baciul cîntărește brînza ca să poată lua fiecare egal cu ceilalți, deci proporțional cu numărul tuturor proprietarilor de oi. Gîndul baciului e ca fiecare să fie mulțumit cu împărțeala, căci în orice săptămînă se întîmplă că „brînza scadi". Dacă în felul acesta nu iese cantitatea cuvenită unui proprietar de oi, atunci „măi aștiaptî stăpînu um prînz", să-și ia dreptul. De altfel, cînd îi vine rîndul cuiva se duce la stînă cu alimente ca să aibă cu ce trăi pînă ce i se face partea lui. El ia toate produsele, pînă și zărul rămas.

Accesoriile stînei și alte obiecte

Ca nomenclatură uneltele stînei nu diferă mult de ce cunoaștem de aiurea. Ele se numesc peste tot *śiuvai* și sînt următoarele:

Găliata (pl. *găleț*) servește la mulsul oilor și are o capacitate de 12-14 kgr (fig. 5). Sînt de obicei la o stînă cam 3-4 găleți, după numărul mulgătorilor. În găleată, aproape de suprafață, stă atîrnată de două sfori, legate de cele două torți perforate, *cupa* (vas de paltin, mesteacăn sau fag, uneori cu sculpturi de lemn pe păreți), servind ca să nu cadă laptele prea de sus în găleată, să sară astfel stropi și să se risipească (fig. 6).

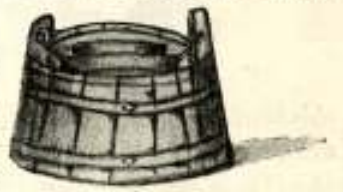

Fig. 5.

Fig. 6.

Înkegătoaria e un vas mare, o *putinî (budacî)*, avînd o capacitate de 60 kgr. și servind „la înkegatu laptilui" (după ce a fost strecurat) și la frămîntatul brînzei (fig. 7).

Crinta ~~(fig. 8)~~ este un fel de „covatî di lemn" (~~avînd dimensiunile de 0,75 m. × 0,50 m.~~), făcută din brad sau paltin, cu părțile laterale groase, una din ele avînd un jghiab pe unde se scurge zărul din caș ~~(fig. 9)~~. Ea servește la *žănțuitu cașului*: după ce acesta a fost strîns din închegătoare și pus în *zăgîlni* (să se scurgă de zăr și să nu se fărîmițeze), e pus cu zăgîlna în crintă, deasupra așezîndu-se cîțiva bolovani ca să se scurgă tot zărul, ~~prin presiune~~. Crinta e astfel un fel de tease.

Fig. 7.

Zăgîlna e o „traistî", un săculeț făcut din pînză de

cînepă sau de alt ceva şi servind, cum am spus, la jănţuitul caşului şi la facerea urdei. In ea se pune totdeauna caşul sau urda, după ce s'a extras din zăr, spre a se scurge.

Fig. 8.

In *cazan* (fig. 10) se fierbe zărul pentru prepararea urdei. Este făcut din tuci sau din aramă (se mai numeşte şi *căldări*).

Fig. 9.

Kiagorniţa (fig. 11) e o cofiţă înfundată la ambele capete, avînd o deschizătură la unul din ele (se poate astupa; v. fig. 12), pe unde se toarnă chiagul în lapte (capacitatea ei e de 4 kgr.). Chiagul e indispensabil la stînă, căci fără el nu s'ar putea face brînza. De aceea grija cea mare a baciului e să nu rămîie fără chiag, obligînd pe stăpîni să ducă fiecare partea lui. *Kiagu* se ia numai dela „n'ei cruz" (miel pînă la 20 zile), se pune undeva să se usuce, iar cînd e întrebuinţat se ia, se freacă bine în mînă, se pune în chiagorniţă cu apă călduţă şi se lasă cîteva ore „sî sî plămădjasc" („nu sî puni di loc lapti, cî s'ar închega").

Fig. 10.

Strecurătoarea e făcută din cînepă şi serveşte la curăţitul laptelui de corpuri streine. Se mai întrebuinţează uneori şi *sîtişca*, strecurătoare cumpărată dela tîrg.

Focul se face în *vatră*, aşezată în mijlocul fierbătoarei. Ceaonul pentru fiert zărul e atîrnat de *zăvodarţu* (un par de brad, lung de 1,50 m), sprijinit pe două furci. Celălalt pentru mămăligă se atîrnă de obicei de *cuzbî* (făcută dintr'un lemn de stejar şi îndoită circular spre a-l putea ţinea exact de-asupra focului).

Cînd se fierbe în căldare zărul pentru urdă, ca să nu se ardă ceaonul, se amestecă din cînd în cînd cu *briţidău* (sau *urdarţu*), uneori o lopăţică (fig. 13), alteori o nuia de alun

(lungă de 1 m.), avînd la capăt o lopăţică semicirculară, făcută din brad (fig. 14).

După ce caşul s'a dospit se freacă pe *răval* (fig. 15), spre a fi fărîmiţat în bucăţi mici, uşor de frămîntat. Răvalul e lung de 1,20 m., încrestat din loc în loc şi făcut din lemn de brad (fără cioturi) sau de molid.

Fig. 11

Fig. 12

Urda se dă din căldare cu *lingura* (fig. 17), făcută din paltin sau plop, cu coada lungă de 1 m. şi avînd o capacitate de $^1/_2$ kgr.

Fig. 13

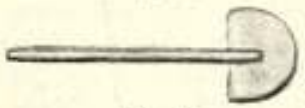

Fig. 14

Ştiaua e un vas (avînd capacitatea de 40-50 kgr.) în care se strînge jănţul pentru unt şi se păstrează untul (fig. 16).

Putineiu (fig. 18) e alt vas de lemn, mai mult lung decît lat. In el se bate jănţul pentru a se extrage untul. Uneori jănţul se bate în ştean cu un *bătătoriu* făcut la stînă dintr'un băţ de brad de jur împrejur înfăşurat cu coaje de tei. Bătătorul obişnuit (fig. 19) e alcătuit însă dintr'o coadă de fag (lungă de 1 m.), avînd la un capăt o roată tot de fag, perforată.

Scafa (fig. 20) e făcută din lemn de fag, ca şi *căuşu* (fig. 21), şi serveşte la pus mîncarea sau la pisatul usturoiului cu ajutorul unui *kisoiu* făcut dintr'un lemn sau din piatră.

Răboju e contabilitatea stînei, la dispoziţia baciului ca să ştie cîte oi sînt la ciobani şi cîte a primit dela stăpîni. E alcătuit din două bucăţi de lemn de alun (una, *pui*, în mîna stăpînului sau a ciobanului şi cealaltă la baci; mai sînt numite şi *ţăncuşi*, în Spineşti, Văsui etc.). Insemnarea se face în

felul următor: pentru fiecare zece se face o crestătură, iar pentru sute, una mai mare. Cînd sînt mai multe răbojuri se păstrează înşirîndu-se pe o aţă şi atîrnîndu-se în cui. Cînd se iveşte vre-o îndoială cel ce contestă aduce „puiu", baciul îşi ia şi el ţăncuşa lui şi se confruntă socoteala.

Fig. 15.

Tiparili di păpuş şi caş sărat (~~fig. 22, 23, 24, 26, 27~~) servesc la stînă şi la gospodării spre a se prepara caşul sărat. Cele de caş sînt circulare; cele de păpuşi dreptunghiulare, avînd însă toate variate desenuri geometrice, săpate în lemn.

Fig. 16.

Alte lucruri necesare totdeauna ciobanilor sînt *băţu şiobănesc*, încrestat cu desene lineare şi avînd la ambele capete *veriţi di alamî* sau fier. Apoi *fluieru*, făcut de vre-un lemnar (din *perş* sau din *socru* şi împodobit cu desene lineare, ca şi *cavalu*, fluier mai mare, din care se cîntă de obicei doine „di inimî albastrî".

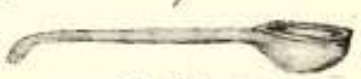

Fig. 17.

Fig. 18.

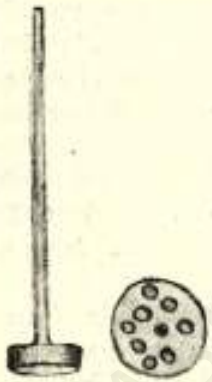

Fig. 19.

La toate stînile se află un *buşium* (fig. 25) în care cîntă dimineaţa ciobanul „di gustu lui". „La K'etrosu cînti di lui pămîntu". Buciumul este făcut din paltin, învelit cu coaje de stejar şi din el cîntă şi femeile. *S'impoiu* e şi el frecvent la stînî.

Arme nu au ciobanii la stînă, fiind că acolo „omu si apiri cu cîni". Ciobanul cînd pleacă la păşunat are întotdeauna cu *cremini* şi *aminariu* (fig. 28), păstrate în *kimeriu* (face noaptea focul în pădure) şi la brîu *cuţît di h'er* cu „prăsăli di aramî sau di corn di berbeşi" (fig. 29), servindu-i şi la

sînzeratu oilor. Pe toate le poartă la *kimeriu*, de altfel ca şi *punga* în care ţine bani (fig. 33).

Produsele oilor şi modul producerei

Laptele. Am arătat cum se mulg oile de trei ori pe zi (dimineaţa între orele 3-5, la 11 şi la 6-7 seara) şi cum, după mulsoare, boteiul pleacă la păşune *(porniala oilor)*. Laptele muls trebue însă pregătit.

Fig. 20.

Fig. 21.

Prepararea laptelui cade numai în sama baciului, care pregăteşte caş, urdă, unt, zăr, lapte acru, caşi săraţi. În primul rînd se prepară caşul. Pentru aceasta se ia laptele—cald încă în găleţi—şi se strecoară

Fig. 22.

Fig. 23.

prin strecurătoare (sau sitişcă) în închegătoare. Aici se toarnă

chiag din chiagorniță, într'o anumită proporție (de exemplu, dacă sînt 8 găleți cu 100 kgr. lapte — cam dela 400 oi — se adaugă acestei cantități de lapte cam 250 gr. de chiag). După turnatul chiagului se acopere închegătoarea cu o *velințoari* de pînză, sau cu un fund de brad ca să nu cadă „gunoai" și se așează aproape de vatra focului, la căldură. Aici șade laptele cam un ceas („dipi cum îi căldura: dacî-i dimințața, umblî măi g'ini"), pentru a se închega.

Fig. 24.

În acest timp se formează la suprafața laptelui un fel de „zăr verdi", „iuțimia kiagului". Baciul îl strînge cu lingura și-l pune în chiagorniță, păstrîndu-l ca la lipsă de chiag să se servească de el. După ce s'a închegat laptele trebue *strins*. Acum baciul se spală cu grije pe mîni „și bati g'ini" caseina coagulată la suprafață „pînî sî faši ca laptili; îl treși, umblî cu mîna pin jel, cî alfel nu sî strînzi". Îl face apoi un *bulgur* („strînzi caşu"), îl scoate din închegătoare, îl pune în *învălitoari* și-l așează în crintă spre *a si žănțui* (să se scurgă bine de zăr). După ce s'a jănțuit se ia și se păstrează în cășărie. Aici se așează pe polițe și se lasă 5-6 zile de

Fig. 25. Ciobanul Ion Tuțu

si doșk'ești, întărindu-i-se coaja pe deasupra. După dospire, baciul ia răvalul, *îl trași pi răval*, îl frămîntă bine, îi dă sarea necesară și-l *bati* în putină. Aceasta e brînza. Prin brînză se pun uneori „fălij di caș", foarte gustoase la mîncare.

Tot acum baciul mai face și *caș afumat*. Pentru aceasta se ia *cașu verdi* (stors bine de zăr și nedospit), se taie în felii, i se dă sare ca să *ia saramuri* cîteva zile și apoi se pune la fum și se usucă pentru iarnă. *Păpușili di caș* și *caș sărat* (~~fig. 30~~) preparați cu ajutorul *tiparilor di caș* și *di păpuș* (făcute de oameni meșteri) se pregătesc în felul următor. Se ia cașul proaspăt, închegat de 2-3 ore și se pune într'un ceaon cu zăr proaspăt, amestecîndu-se bine cu o lingură mare pînă se poate întinde. Se face apoi în formă de *bulz* și se așează în tipar, presîndu-se bine cu palma. Deasupra se toarnă puțin zăr, se presară sare bine pisată și se lasă așa o zi sau două, pînă ce se sără bine și se întărește. La două zile e scos din tipar și pus la fum, cam două săptămîni, spre a se usca. Cașul astfel preparat se poate conserva pînă la doi ani. E gustos și foarte căutat de oameni cînd se strîng sărbătoarea la un pahar cu vin. Gospodinele „vrejniși" se cunosc după cașii sărați pe care-i dau „kjaburilor" și soților cînd stau „di talî".

Fig. 26

Fig. 27

Din jănțuitul cașului în crintă rămîne *žanțu* (din care

se face untul), care e strîns în ştean de cînd începe mulsul la stînă şi pînă la Sf. Petru. Acum, fiind că este mult janţ adunat, se bate cu bătătorul în ştean „pînî sî aleźi untu“ care se pune spre păstrare în putini. Din untul acesta oamenii fac mîncare.

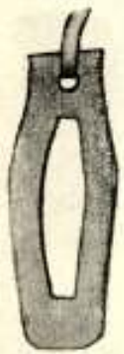

Fig. 28.

Fig. 29.

Din zărul dulce rămas dela laptele închegat în închegătoare se prăgăteşte urda, punîndu-se să fiarbă într'un ceaon. In timpul cînd fierbe zărul („sî urdeşti“) se amestecă mereu cu *urdariu* (sau *briçidău*) spre a nu se afuma fundul cazanului. Urda care se adună deasupra zărului e luată cu lingura şi pusă în zăgîlnă ca să se scurgă bine, apoi e aşezată spre păstrare în căşărie, pe poliţe.

Urda nestoarsă în zăgîlnă de zărul ei se numeşte *zîntiţi*. Ea e bună de mîncat şi de aceea înainte de a strînge baciul urda ciobanii se duc şi-şi iau jintiţă în cupe.

Zărul rămas în căldare după strîngerea urdei e *zăr urdit*. Se pune în *teiçî* şi se dă cînilor să-l mănînce sau — pus într'o putină — e păstrat pentru înăcrirea mîncărilor.

Spre toamnă, cînd oile sînt „la ţarnî“, am spus că laptele scade, ne mai fiind păşune bună ca în timpul verei. De aceea oile *sî pun pi doi lapţ* sau *pi-un lapti*: se mulg de două ori sau odată în zi, iar din laptele acesta nu se mai prepară brînză, ci numai *lapti acru*, care se păstrează în putini pentru iarnă. In acest scop stăpînii aduc *căpăseli* pentru pus laptele. Aici se toarnă la fiecare mulsoare *un lapti h'ert şi unu nih'ert*, în aceeaşi proporţie; de exemplu, 10 kgr. fierte şi 10 nefierte. Laptelui *crud* i se adaugă puţin chiag spre a se prinde bine. Cu îngrijire preparat, laptele acesta este un aliment consistent şi gustos.

L î n a. Primăvara, după Sf. Gheorghe (cam dela 1-15 mai, pe la Moşi), înainte de înţărcatul mieilor şi de alesul oilor—deci

cînd toate oile sînt la tîrlele stăpînilor — se tund. Tunsul se face odată pe an, durînd cîteva zile şi făcîndu-se de fiecare stăpîn de oi. Se întrebuinţează pentru aceasta *foarfeşili şiobăneşti* (făcute de Ţigani, sînt de obicei mari, bine ascuţite şi alcătuite din două braţe, *fofezi*). Cînd se tunde oaia, este prinsă de picior şi pusă jos, cu faţa în sus; cel ce o tunde şade tot jos, pe pămîntul gol, ţinîndu-i capul sub subsuoara stîngă, ca să nu se mişte. Tunsul se începe dela cap, împrejurul gîtului, apoi pe pîntece. Pe urmă oaia este sculată în picioare, ţinîndu-i-se capul între picioarele celui ce o tunde (acesta e acum în picioare) şi tunzîndu-i-se lîna de pe spinare. Unii încep tunsul dela picioarele dinainte, mergînd jur împrejur pînă către coadă. Fiecare tunde cum îi vine mai bine.

Fig. 30.

După ce e tunsă lîna de pe oaie (poate cîntări dela 1-2 kgr.), se face *boţ*, se strînge, răsucindu-se, şi se duce acasă spre a fi păstrată. În urma tunsului lînei, *sî tuşinţazî* pîntecele, coada şi picioarele. Lîna aceasta se numeşte *floaşi* (se spune chiar despre o oaie tuşinată: „numa a flocăit-o“, adică „i-a scos g'iţîoanili di lînî“). Tunsul trebue deosebit de *tuşinat*. Tunsul e tunderea lînei întregi de pe oaie; tuşinatul e numai tunderea lînei dela extremităţi: picioare, pulpe, coadă, pîntece. In afară de cel amintit, primul se face dela 1-15 april, cum se desprimăvărează şi începe să dea iarba, deci înaintea tunsului. E necesar pentru că se curăţă oaia de murdării, ca „sî nu putrezască lîna“. Lîna aceasta se mai numeşte şi *tuşinături*, servind la ţesutul *procoş'iţilor* (cergi mai mici). Vom adăuga că pe la „Sîmzănii“ (24 iunie) se tund (*sî ńiţuiesc*) şi mieii spre a li se lua lîna (*ńiţi*) care a început să-i îngreuneze. Aceasta se întrebuinţează la postavul de făcut sumane.

După ce este tunsă lîna, pentru a putea fi întrebuinţată trebue neapărat curăţită de praf, noroi, bălegar şi mai ales

de sebum-ul numit *usuc*, foarte abundent primăvara. In acest scop femeile se duc cu un *feredeu* la o apă curgătoare, fac focul, pun într'un ceaon apă să fiarbă şi cu aceasta opărese lîna în feredeu. Apa fiartă curăţă lîna de usuc. In apa aceasta preparau bătrînii colorile vegetale. Lîna după ce este bine spălată în apă fiartă, *si limpezăşti* în apă rece şi se pune undeva la soare să se usuce. In cîteva zile uscatul e gata. Se *scarmini* apoi şi se *k'iaptini* cu *k'eptini* făcuţi de Ţigani, scoţîndu-se trei calităţi de lînă: se aleg întîi firele mai lungi, *păru*, întrebuinţat la *urzît*, apoi *nezura* şi la urmă *canura*, întrebuinţate ca *bătături*[1]. După pieptănătură lîna se toarce şi se ţese în *iţari*, *şioareşi*, *şerţi*, *procoy'iţ*, *saşi*, *gluţi*, *dăsaţi*, *trăişti*, *sarişi*, *şiorak'i*, *oy'eli*, *mănuş*, *k'eptari*, *lăg'işeri*, *plocăz* etc. Din pieile oilor şi mieilor cojocarii fac *bunz*, *k'eptari*, *cojoaşi*, *căşiuli*, *puńi*.

Hrana şi îngrijirea oilor

Grija Vrănceanului pentru oi e ca o pasiune sfîntă, căci oaia e socotită drept animalul binecuvîntat de Dumnezeu. Dorinţa oricăruia e să aibă la casa lui cîteva oi şi *kiabur* e numai cine are 100-200 oi. Chiar dacă cineva are bani sau pămînt mult, nu e destul de apreţiat cînd nu are „botei di oi" şi „hărgeliş di caĭ". De aceea omul acesta de munte îngrijeşte cum poate mai bine cele cîteva oi de care un se lipseşte niciodată.

In timpul iernei le hrăneşte cu fîn pe care îl alege de o calitate superioară: „mărunt la paĭ şî cu flori multi". Pe deasupra le dă cel puţin odată în zi *zahareli* (*zaharaua* e tot ce se dă oilor, afară de fîn, amestecat cu puţină sare şi apă): *tăriţi* (udate cu apă şi sărate), *poscorniţi* (floarea şi frunza de cînepă udată cu apă şi sărată), ovăs etc. Se dă

[1] Cf. Ion Diaconu, *l. c.*, 1.

fîn la oi de trei ori pe zi, iar apă de două ori (cînd se întîmplă să fie un izvor pe aproape sînt *adăpati* de mai multe ori).

Fînul rămas pe urma oilor, după ce au mîncat, se chiamă *torişti* şi e adunat spre a fi dat la vite mari, mai ales la cai. Se spune chiar: „sî vîri caĭ în torîşti" (sînt duşi să mănînce în ţarcul unde s'a dat fîn oilor).

Primăvara, cînd oile sînt fătătoare, sînt hrănite mai bine, cu fîn anume păstrat pentru acest timp, dîndu-li-se de 3-4 ori pe zi. Cînd „a dat iarba" sînt scoase la păşunat pe izlazuri şi prin împrejurimi, pînă vine timpul înţărcatului şi a transhumanţei la munte.

In timpul cît pasc oile la munte ciobanii se ferese să le poarte prin locuri accidentate *(kei)*, mlaştini *(zmîrcuri)*, sau pe marginea apelor, căci de aici se pot umplea de *gălbazi*. „Pi locuri k'etroasî" nu trebuesc purtate, fiind că „li scadi laptili". Din contra, sînt căutate „locurli scursî" unde „păzîştja-i bunî", unde sînt „ierg'i întreźi" (iarbă nepăscută de nici un animal). Se ştie că oile fug de „iarba păscutî şî bantoźitî" (călcată de alte animale).

Oile pot lua parasiţi de prin ierburi: *ţultuşi*, *căpuşa* şi *cîrşelu*, mai ales cînd „dă colţu ierg'ii". Mai primejdioase sînt *gurarja* şi *vărsatu* şi rău este cînd *sînżeriază*, fiind că „mănînci lacum, flămîndi". Oile cînd se îmbolnăvesc la munte sînt îngrijite de baci şi scutar. Pentru gurare se dă animalului „şteg'ii k'isati", iar cînd e sîngerat i „sî lasî sînzi" cu cuţitul: i se taie puţin urechea ca să curgă sînge, se bate cu o nuia şi pe urmă „sî răsufli, dacî-i di trecut; dacî nu, la tetja-moşu 'n djal" (v. text. II). De vărsat, oaia „sî strîgneşti" cu *strigniaua* la o vînă. Inainte de a se ivi agenţii veterinari oile erau vaccinate de baci şi scutar într'un anumit fel: se ducea baciul cu o monedă de doi lei la un „Ţîgan" şi-i făcea „un ac di arźint"; prin urechile lui se trecea un fir de mătase, se tăia apoi o oaie bolnavă de vărsat, se lua „copturî dila supsîoara oiĭ" sau dela picioarele anterioare ori posterioare, sau dela gură şi se vaccinau oile celelalte în piele,

sub coadă. De multe ori se întîmpla de „prindja toati" (cf. text. I, II).

Cheltueli şi venituri la oi

Cheltuelile cu susţinerea unei oi sînt următoarele:

Plata personalului dela stînă dela 15 mai-15 august este de 25 lei şi 3 kgr. făină de porumb, pentru fiecare oaie. Fînul consumat în timpul iernei împreună cu tainul obişnuit costă cam 40-60 lei de oaie. Anual se cheltueşte cu o oaie 90 lei.

Veniturile aduse de oi sînt următoarele: lîna brută se vinde cu 60 lei kgr.; mielul, cu 100-150 lei; o oaie cu 200-400 lei; un berbec, cu 250-400 lei; un cîrlan, cu 120-170 lei; o capră, cu 300-600; un ţap, cu 300-500 lei; un ied, cu 100-150 lei; brînza, 35-50 lei kgr.; caşul proaspăt, 25-35 lei kgr.; pielea *beliţi* de pe animalul tăiat, 100 lei; *o kelşicî di ńel* (pentru căciuli) 80-120 lei; kilogramul de carne, 15-25 lei. Anual se poate cîştiga dela o oaie 150-250 lei, numai pe brînză şi lînă.

Rasa oilor şi numele lor

Oile din Vrancea nu sînt astăzi de rasă pur vrînceneasă. In satele de pe Valea Zăbalei şi Nărujei, situate în apropierea judeţelor Rîmnicul-sărat şi Buzău (Paltin, Spulber şi mai ales Nereju), oile se aduc din aceste părţi. În celelalte de pe Valea Putnei se aduc dela Caşin, Soveja, Cîmpuri şi deseori şi din Ardeal, dela Breţcu etc. Mai ales după războiu s'au cumpărat oi multe din Ardeal şi chiar de prin Piatra-Neamţ şi Basarabia. Rasele sînt următoarele:

După semne externe:

Oaia *bucălai* (pl. *bucălăi*), albă peste tot, dar cu obraji negri; la cap' pistruiată ca şi la picioare.

bjalî (şi *belii*, iar la pl. *belii*), albă peste tot.

birsani (numită şi *buzati*), punctată pe bot cu negru şi alb.

brîzî (pl. *brezi*), albă la păr şi cu o pată neagră la bot sau în frunte.

brumării (sinii), neagră la bot.

corboşi, neagră ca pana corbului.

cornuti, cu coarne mari.

cornuti cîrşî, cu coarnele întoarse.

şioanci, cu un corn rupt.

şiuti, fără urechi sau cu urechi mici.

lai, nici albă, nici neagră (sură căruntă).

oakişi, albă peste tot, dar cu cercuri negre în jurul ochilor; neagră la ureche, la bot şi pe frunte.

obrăzati, albă pe o parte şi neagră pe cealaltă, iar obrazul negru.

rusci, oaie din Basarabia, roşie la bot.

sîrbi, neagră, puţin ţigaie, cu părul scurt; altele puţin roşietice cafeniu.

stoguşi, nici aspră (ţurcană), nici moale (ţigaie).

ţigai, cu lîna albă, măruntă, scurtă, deasă şi moale („afînat" = moale ca pufu la lînă).

ţurcani, cu lîna aspră şi lungă, „g'icoasî la lînî şî njagrî".

După vîrstă:

batal, berbece castrat în vederea îngrăşării.

berbeşi, în general masculul peste 2 ani.

cîrlan, cîrlani, dela înţărcat pînă la un an.

ńel, ńja, după fătare pînă la înţărcat.

ńioari, oaie tînără, între 1-2 ani.

minzari (pl. *minzări*), oaie peste 2 ani.

rudaşiu, berbecele de prăsilă.

terţău, berbecele dela 1-2 ani.

Nume de capre, după vîrstă:

capri, dela 2 ani în sus.

ied, iadî, după fătare, la 3-4 săptămîni.

pirşiu, ţapul în vremea prăsirei.

țap, masculul în general.
vătui, iadă dela 1-2 ani.

Semnele oilor

Fiecare stăpîn își are semnele lui cu care însemnează oile primăvara spre a le putea cunoaște toamna cînd le va lua dela cioban pentru iernat. Acestea sînt de mai multe feluri: 1. *bărbărături* (un sfert de ureche tăiat); 2. *k'iștături*; 3. *cîrlig* (urechea tăiată jumătate, în felul unui cîrlig); 4. *furculiți*; 5. *peliș (pelíuș)*; 6. *rătezatu, rătez* (se taie vîrful urechei); 7. *predușici înfundați* (urechea e găurită la mijloc cu 1, 2, 3 sau 4 găuri); 8. *predușici scoși* (se spintecă urechea pînă la gaură); 9. *suituri* („înapoi și înainti"); 10. *vîrtežu*.

Între ele sînt combinații: pișcătura și furculița la urechea dreaptă, predueica cu rătezul, sau pișcătura cu rătezul, după voință. Toate semnele se fac primăvara „la ales", cînd oaia este încă miel.

Îndeletnicirea de cioban și viața lui socială

Ciobănia ~~în Vrancea înainte vreme nu era capriciu sau întîmplare. Din contra,~~ a fost o adevărată instituție și o îndeletnicire statornică. Cine se făcea baci, de exemplu, nu putea fi improvisat, fugind dela munca ogorului; trebuia să aibă ani îndelungi petrecuți „dipi coada oilor", deci o adîncă cunoaștere a păstoritului, ~~căci el a fost o pasiune vie~~. Bătrînii spun că cineva trebuia „sî sî nască șioban" dacă voia să se ție de oi. Ucenicia se începea la șapte ani și înceta la bătrînețe adînci. Ca să ajungă ~~un Vrăncean~~ baci era nevoit să înceapă cu mînatul oilor în strungă, să fie apoi mijlocaș, scutar și la urmă baci, cea mai apreciată treaptă în ciobănie. Baciul Anghil Forîi (fig. 31), din Spinești, îmi spunea cu mîndrie: „numa m'a dizbășcăluit războiu și armata, încolo dila 7 ani și pînî az (52 ani) am umblat dipi coada oilor" (v. text. II). Nu de multe ori de dragul ciobăniei fugiau Vrăncenii din armată: li se făcea dor de oi și plecau. De aceea ciobănia a fost întotdeauna respectată și cîntată de Vrăncean. Memoria populară cunoaște încă baci vestiți din cutare sat[1] sau ciobani mîndri care cînd veniau în horă sau la nunți zvîrliau bețele grămadă în mijlocul horei, făceau hora lor separată, iar lumea plină de admirație se temea de ei și-i respecta.

Unii din aceștia ajungeau uneori primari în sate, iar alteori plecau dela oile dragi și, buchisind cîteva slove dintr'un ceaslov, se făceau preoți sau călugări. Ciobanii ~~de altfel~~ nu erau căsătoriți. Cînd se lăsa cîte unul „di burlășii" și se căsătoria, părăsia și ciobănia, fiind că ciobanul ~~în ochii Vrăncenului~~ trebuia să fie liber, fără griji cu gîndul numai la oi.

[1] Ion Diaconu, *l. c.*

Cu adevărat dragostea de oi a fost odinioară religia ciobanului vrâncean.

Bacii şi ciobanii vrânceni erau vestiţi pentru priceperea lor. In Moldova şi Muntenia erau căutaţi înainte ciobanii dela Soveja, iar astăzi bacii din Vrancea sînt angajaţi „la cîmp la băsii", de unde au împrumutat uneori căciula şi cămaşa ciobănească (fig. 31), renunţînd uneori la portul străvechi şi chiar la vocabularul lor păstoresc (zic *cîrd* în loc de *boteţ;* cf. text. II, VI).

Fig. 31. Baciul Anţil Forii.

Acum ocupaţia păstoritului — care ne-a păstrat sufletul întreg cîteva secole — este în Vrancea în regres. Lipsită de pasiune, e mai mult o nevoie simţită, o ocupaţie necesară, pentru că aici nu e altă posibilitate mai comodă de trai. Faţa nouă a vremurilor a făcut din Vrănceanul-cioban un om impropriu păstoritului: preferă să se lase angajat pe nimic la munca societăţilor forestiere, care despoaie munţii de păduri, şi nu mai înţelege pe bunicul sau tatăl lui care se mai „ţîni di oi".

Ciobanii de astăzi—cîţi au mai rămas—au pierdut mult din prestigiul înaintaşilor. Am întîlnit pe unii care mai puteau cînta doar melodia *Mioriţei*, cuvintele ştiindu-le vag.

La munte traiul păstorilor e destul de frăţesc. Ziua—ocupaţi cu păstoritul—nu prea au chef de vorbă între ei. Cu oile la păşune, cîntă frumos din fluier sau caval felurite melodii. Seara însă la lumina focului stau şi glumesc, rîd, ascultă poveşti cu Feţi-frumoşi şi baciumă.

Dela munte (între 15 mai-15 august, cît ţine păstoria)

[1] *Ibid.;* cf. şi text. III.

ciobanii nu vin în sat decît la Sf. Ilie (20 iulie). Atunci e obiceiul ca baciul şi scutarul să vină „di vali" ca să arate stăpînilor „cum merzi stîna". Iau cu ei caşi săraţi, caş proaspăt, urdă — şi satul stă de vorbă cu baciul şi-l cinsteşte la cîrciumă. Se obişnuia înainte să vină ciobanii în sat şi la nunţi. Întîlnirea aceasta era o bucurie pentru toată lumea, căci se făcea hora mare, fetele şi nevestele priviau cu admiraţie pe ciobani, iar rudele acestora se simţiau mîndre [1].

Literatura păstorească în Vrancea

Faţă de ce relevez în altă parte [2] nu voi mai adăuga multe. In adevăr, adevărata poesie păstorească în Vrancea e *Mioriţa*. Peste tot cunoscut motivul, cu drept cuvînt — prin frecvenţa lui — poate caracterisa o aptitudine specifică şi indica vechimea de necontestat a unui fond poetic. O generalisare pripită ar conclude că numai aici poate fi localisată dintru început genesa motivului. Dar nu e vorba de păreri personale, ci de adevăr. Pentru această dovadă se ştie că mărturii istorice nu ne stau la îndemînă. Sprijiniţi însă pe relativa cunoaştere a formării oricărui motiv popular primitiv putem afirma mai degrabă că în Vrancea găsim forme ale *Mioriţei* de un aspect destul de vechi. Sigura origine va rămînea însă totdeauna o întrebare. Dar anonimul creator care a alcătuit primele versuri pare mai mult să fi fost din Vrancea.

Fig. 32.

[1] Ion Diaconu, *l. c.*, I; cf. text. IV.
[2] Ion Diaconu, *l. c.*, I.

Orice bătrîn nu esită niciodată să spună aceasta. Prin tradiţie se ştie că în Vrancea s'a născut *Mioriţa*. Aicia însă nu găsim un argument definitiv; de aceea recurgem la ceea ce vine să spună logica.

Fig. 33. Baciul Costin Nagu.

Aminteam undeva [1] că localisarea unui motiv popular pe basa intensităţei lui de circulaţie e un indiciu pînă la oarecare punct. În nici o parte nu circulă mai viu motivul *Mioriţei* ca în Vrancea. Şi din acest punct de vedere credem că trebue privită *Mioriţa*. Ca şi oricare alt motiv popular existenţa lui vie numai într'un loc oarecare e faptul unei circulaţii continue de-a-lungul secolelor şi a naşterei lui întîmplate aici. Orice alte concluzii, pornind din analisa strictă a motivului, vor privi, hotărît, numai realisarea estetică şi nu vor stabili deloc precisa lui origine. Sau, dacă se poate afirma ceva în acest sens, apoi nu se poate admite decît cu reserve stricte, aşa cum s'a şi întîmplat. Variantele nouă aduc viitoarelor analise critice elemente destul de contradictorii, suficiente — cum am mai spus — ca înţelegere estetică, debile însă ca înţelegere istorică.

Alte elemente folklorice păstoreşti nu se găsesc astăzi în cuprinsul ţinutului. Existenţa cîtorva motive liriece, cunoscute şi aiurea, poate fi o dovadă a aspectului general păstoresc al neamului nostru [2].

Folklor epic păstoresc, în afară de ce ne poate da *Mioriţa*, iarăşi nu găsim. Credinţele despre păstorie sînt fragmente

[1] *Ibid.*, I.
[2] *Ibid.*, II.

din ce putem cunoaşte de aiurea [1]. Folklorul musical e însă mai variat. In afară de cîteva variante ale *Mioriţei* se mai cîntă din fluier *Cinticu ştiuţi* (se cîntă cînd se pornesc oile la cină), *Cinticu oilor*, *Ştirjagu oilor* şi unele doine.

Texte despre păstoritul vrăncean din trecut [2]

I

Îs şioban di patruzăş şi opt di anj, da di cîn ştiu jeu şi-j lumja, am apucat ci pi la Sfintu-Gjorgi, primvara, s'aduna lumja în capu satului di sî sfătuja şi sî facî cu tîrlili în vara aşeja. Plătja pi-atunşi cîti trij, patru suti di lej, pi varî, un şioban. Înăinti di războj aşa sî plătja. Cîn jeram jeu tînîr, di jera banj din vekju, jera cîti doj, trij şi patru galbinj, un şioban. Rar cîn plătja cîti şăpti galbinj un şioban mari, da bun. Sel ńilžošiu şi şel ńic jera plătiţ cu cîti doj galbinj. Îj tońja primvara şi cîn i sî ura şiobanului cu stăpîn'su îi zîşja: „ńi-am împlinit, dă-ńi drumu sî mă duc la altu". Şî pleca, ci nu-l putej ţîni.

Aiši la noj la Cozănj, la K'etrišelili, jera stîna şja măj bunî în oj Negîrleşti-s măj vestiţ, ci aju patru stînj şi Tulniši aju trij.

....Oili sî'mbolnăg'esc, bati-li g'îna. Şiobanu cari-j şioban li dă burienj şi li catî ca pi copk'ij. Di gălbănari taj oaja la okj la o vînî şi-j daj steg'ii cu lapti dulši, şi cu apî, şi-j daj şi usturoju di-un răsug.

Răsugu-j răŭ, ci treši pîn ja. Îj daj răsugŭ — o burijanî — şi-j k'isăz usturoju şi-j daj. Di gurari n'ari ljac; zaši pînî sî iluješti şi-j treši ij v'o datî.

Dacî faši căpuşî, o tunz şi k'eri. Oaja ari cînticu ij. Şiobanu, cari-j şioban sî ţîni di capu ij: cîn i foami nu-j dă apî. Acu aşa-j c'a işît lumja pi dos.

Odatî şiobanu cari-j pi an îj da doŭî părekj di iţarj, doŭî cămeş, glugî şi saricî. Căşjula j-o didja di-un cîrlan. Ja atîta jera căşjula... Acu unî măj jesti cum jera odatî? Acu şi jarna umblî cu pălării'n cap, ci-j fudulii. Sarica şiobanului jera pînî îşja... sî

[1] Femeile nu trebue să meargă la stînă, „cî nu-j oblišeju". Din bătrîni se ştie că trebue să se păstreze aici „curăţănija". In caz contrar îi merge rău tîrlei: oile nu mai au lapte, brînza nu se face bună şi fiarele fură mieii.

[2] In afară de cele amintite, înserăm aici cîteva texte, destul de interesante pentru înţelegerea trecutului păstoresc al Vrancei.

dorñi şi'n zăpadi. Cari ţera măi leniş si culca şi rămînja sup zăpadi.

Noi Cozăni ţinjam oili la munti ţoati vara, şi tuma dipi Sfîntu-Duńitru li dam di vali la grok'i, dipi cosîri, ci uni-i cosîri si numeşti „grok'i". Dipe şeja ţerna'n sat la ţaminj.

Păuleşti-Coza — ciobanul Ţoadir P. Tuduraki, 78.

II

Aş avja si-ţ spuj multi, d'apăi dmnjata si-ţ spuj plevurj dj-a meli? Ţeu am fost şjoban di cîn m'a făcut mama. Numa m'a dizbăşcăluit războju şi armata; încolu dila şăpti anj şi pînî az am umblat dipi coada oilor. Tari ńi-a fost drażi, c'aşa am apucat dim bătrînj. Uni si pominja scîrbi di jestja di şjobanj dj-acu? Acu fuźi la oi că i leni, da atunśi lj ţera dragi ţaja. Dim bătrînj nu si făśja orśini basju. Ti făśej întăj strungarju, dj-acolja ńižlocaş, dj-acolja scutarju şi, he, he, la urmî basju. Basju-j om dištept, nu-j om prost. Daci-j pi sk'inarja luj cîti ob sati di oi şi cîti trij ńij di kili di brînzî, trebi si h'ii tari. Da acu, nu vez? Cîti oi aţîţa baśi. Basju-i stăpînu stinij şi jel ţîni răboju cu satu. Di jel ascultî şi scutarju şi şijlanţ şjobanj. Jel lj sfătujeşti pi toţ: „mă, si ti duśj în locu cutari, ci-j jarbî". Daci n'asculti, puni mîna pi tăśjuni, ci şjobanu trebi şi ştii pi uni si ducî oili. Oili nu-j g'îni si li poarti pi kej şi pi zmîrcurj sau pi marżina apilor, ci si umplî di gălbazî. Da niśj pi locurj k'etroasî si nu li duśj, ci li saci laptili. Pi locurj scursî-j păżîştja buni, ci-s jerg'i întreżi şi li prijeşti.

Pîn zmîrcurj ja fultuśi, căpuşa şi cîrśelu, cîn dă di colţu jerg'ij. Da-i măi rá gurarja şi vărsatu, şi si ferjasc Dumnezău cîn sînżerjazî, ci mînînci lacum, flămîndi.

Lj nevoi mari pi basju şi pi scutarju daci si'mbolnăg'esc la munti. Daci dă gurarja pisti ja, lj daj şteg'ii k'isatî. Unili sînżerjazi şi-j laş sînżi cu cuţîtu: lj taj o ljacî urekja ca si k'icuri sînżi ş'o bat c'o nuja. Si răsufli daci-j di trecut, daci nu, la tetja moşu'n djal. Śi măi trăżjam cu oili cîn si'mbolnăg'ja di vărsat, pîn nu işi ażenţi ištija! Si dusja basju cu v'o doui dupśi di arżint sau cu doj franśj di arżint la un Ţigan şi-j făśja un ac di arżint. Lua pi urmî un h'îr di mătasî şi dipi śi tăja o ţai bolnavî di vărsat, lj lua copturî dila supsioarî oij, sau dila k'isjoru di dinăinti, sau di dinapoj, sau dila guri ş'o impunżja în k'eli sup ţoadî. Uniorj prindja ţoati.

....La stînî şjobanu si ţîni di oj. Mînînci şi jel śi poati: măligi cu brînzî, urdî, caş sărat, żintiţî. Sjobani ţîni şi post — postu Sînk'etrului nu prja — şi mînînci fasoli, măcriş h'ert cu şjapî,

cu ardei — ca cu ştiru — şi urzîśj h'erti. Cîn si'ntîmplî di moari cîtj-un cîrlan, îl h'erbi.

....Şjobani si 'mbracî cu cămeşa şjobănjascî, cu k'eptarju, cu suman, cu glugi şi'n k'işjoari ari ok'inśj cu og'eli di lînî. Cămeşa şjobanuluj trebi si ţîi la negrjalî şi si'ncătrăneşti cu omag şi stirigoai. Jeti cum o faśj. Tok'eşti într'o ţalî unt di ţai şi puj în jel stirigoai şi omag. K'iśj ş'o ljacî di rîşînî, ci-j bunî, ci nu intri apa. Dipi asta h'erg'i ţala o bucatî bunî di timp ş'o răśeşti dj-o parti. Jei dipi asta o stiblî di busjoc ş'o moi în ţalî şi unźj cămeşa pisti tot. Dipi śi si usucî într'o zî o port ţoatî vara, ci nu poţ aduśi uşor skimburili din sat, ci-j diparti. Ţînj-o varî şi pi urmî si tai şi faśj alta. Iţari nu-j faśj cu unsoari de jasta, ci-s di lînî şi si murdăresc ii.

.... Au şjobanî buśimj la stînj. Cîntî di gustu luj. La K'etrosu cîntî di hui pămîntu. Jj di paltin şi-j învălit cu coazî di śireş. Simpoai si găsăsc rar acu. A k'erit. La stînî n'arî baśju puşcl, ci omu si apîrî cu cînî. Arî la brîu cuţît di h'er cu prăsălî di alamî sau di corn di berbośi. Jj trebui cîn tai cîtj-o ţai şi cîn lasî sînżi.

D'apîj primvara-j frumos cîn si sui oili la munti din sat. Pînî si botejesc, pîn si'nvaţî unili cu altili stă'n sat o lunî di zîlî, ci daci nu si cunosc, si k'erd pim păduri una di alta. Dipi śi s'a aşăzat îm botej, si sui la munti. J-un zg'erit di nu si măi ştii pi drum. N'ei-s ńiśj şi unî măi fraźiz k'icî pi drum; da-j ja şjobani'm ţalî şi-j duśi pîn la stînî.

La stînî unî basj dă pisti cap brînza, da nu-j şînstit lucru si-ţ baţ žjoc di om. Ţamînî daci vedi ci basju n'a făcut brînza pi dreptati, măi bombănesc şi pi urmî taśi, ci-j ja cu gura: ci lj-a măi făcut brînzî bunî akîatî, c'a măi vidja jel śj-a măi faśi — şi g'etu om taśi.

....Şjobani dila noj avja — cum spuj mniata — aţî pestriţî, da avja şi curălî di ţînti cumpărati dila Braşov. Acu s'aduc dila Focşăni şi dila Panśju, da-s tot dila Braşov. Purtam şi jeu în tinereţî, da acu lj-an lăsat s'an luat brîu şi kimerju, ci m'am măi hîrbuit. Am păţît multi'n g'jaţa mja. Am fost şi pi dî vali basju v'o cîţva anj. Acolu la botej ziśi *cînd*. Pi urmî jar am vinit la noj la Vranśja, c'aiśj îs diprins.

Spineşti — baciul Anţil Forîi, 52.

III

În oj Negîrleşti jera măi bogaţ, ci lj si ocupa măi mult cu creştirja g'itilor. Dj-acolu vinja Bîrsăşti cu Topeşti la un loc. Acu śinzăśj di anj śij măi bogaţ ţaminj din Vranśja jera Şîrbăneşti

dila Năruza. Sî zîși cî Pocovnicu bătrînu avja g'iti, și cîn si didja žjos g'itili din Răjuț în N'ilcov săca apa, nu măj avja di undi bja. Jel avja muntili luj, Lapușu. Dj-acolja, dipi dînsu vinja Popa Taflî șel măj bogat din oi, dj-acolu Popa Toadir Tătaru, dj-acolu aiși, în Tul' niși. Neculaj Băznî cîti patru pîn la șîn suti. Încoași jera Popa Taflî cu cîti șîn pîn la șasî suti și șapti și op suti di oi. Dj-acolja dipi dînsu vinja Ion Macovej din Nerežu, tata lu Popa Toadir Macovej.

Negîrlești si ocupa numa cu creștirja g'itilor, cî au muntili diparti. Meržj pînî la Pâjeșaua nantî și șasî o zî. De șeja avja oj multi și buni cî li dușja acolu și stitja toatî vara cu jeli. Da Popa Taflî jera tari. Pîn nouizâ'și șapti jera Popa Taflî la Coza, la hanu lu Buluș și bja g'în. Jeu jeram acolu. Jera cu Popa Kerșju, cu Necula Botezatu. Oili popij trešja pi Dumbravî la Pâjeșăli și sî ujta cu binoclu la jeli. Ij zîșja *okjan*. Numa-l auz: „mă, di ńj-ar h'i fost dražj fimeili cum ńj-a fost oili, nu știu și sî'ntîmpla cu mini".

Cîn si punja șioban la oj întâj aležja dim băjeții oaminilor kjaburj și șinstiț. Nu si punja ca acu toț copk'ii. Cît a fost primarj în Vranșja a fost întâj șjobanj di flăcăj, cum îj Niță Dănilî și Angil Dănilî la Spinești. Joti, Vasîli Dănilî n'a fost șioban la ńioari cîn a plecat în nouî'șapti la armatî? Toamna a plecat dila oj. Ș'a fost primar pi urmî v'o douî'șapti di anj. La Negîrlești a fost Jeșanu șioban și pi urmî primarju. Tica Moșu, Duńitru Njagu, n'a fost la oj și dj-acolja primarju? Văr-su Costin Njagu a fost primarju, da'ntâj șioban.

Jera g'ini'năinti. S'a dus și timpurli, s'a dus tot. Nu jera dărili marj atunși: nu jera acsîz, lișenții. Fiicari fășja crișmî cum vrja. G'inu si cumpăra fărî dari.

....Munții jera măj vesilj ca acu. Țîj minti cî m'am dus — cam di paișpși anj, trebi să h'ii pa'zâ' și trij di anj — la Zbojna, cu tetja.. În Kilij jera numa o potic'așa... Acu-j pustii, žălanii, cî s'a tăjet pădurli. N'îșina avja mușkj pi ja, avja mătrjațî și jera plinî di păstrăv. Acu nu-j ńińica. Codri jera pustii și n'auzaj țipenii di om. Numa k'itulișja jera pim păduri. Încolu nu jera păsîrj. Cucu nu cînta la munti. Jera codri pustij. Brazî avja un fel di mătrjațî, si kema *linî*. Așa-j zîșja lumja. Numa 'ntreb pi tetja: „măj teti, și-j asta"? „Asta-j linî, cu tetja". „Cum linî"? «Jeti și bradu ari lîna luj, ca oili". Jera mătrjața șeja, cî nu bătja vînturili și nu umbla lumja pim păduri.

Spinești — Ioan C. Djaconu, 56.

IV

Bătrînî fășja casi ńiși, frati. Jeti, cîn am făcut-o pi-a mja, si ńira lumja'n sat, cî jera di ńirari: „mă, și cas'a făcut Costin

Njagu"! Îj dipi șăpti zâ'și doj, cum o vez dmnjata. C'o fășja ńicî, pintru si h'ii cald și si n'o ja vîntu.

....Am umblat pîn'a nu mâ'nsura opt anj niskimbaț cu oili. Am măj fost acu bașju v'o șasî anj. Di tinîr am măj făcut armata, pi urmî m'am luat jar di bășii. Da alfelju jera lucrurli din vekju. Aiși în Tulniși jera trij stînj și jera măj g'ini înăinti, cî jera oamini măj di'nțăležiri. Cî punja bașju cu zășujalî: din o suti di oi di brînzî îș lua jel zăși oi. Oili stitja la munti pîn la Sîntă-Mărija mari și oamini si dușja atunși si-ș ja brînza. Da la Sîntă-Mărija mari cu oca veki: douî oi și žjumătati vekj, cu oca lu Cuza, ș'o oi di unt la zăși oi. Dila Sîntă-Mării numa li punja pi lapti și da la șinși oj o găljatî. Primvara, cîn si tońja șjobanj, s'aduna lumja pi K'isc și si sfătuja: „joti si fașim așa ș'așa". Și si'nțăležja lumja ușor și di pi'mpăcari si suja oili la stînî la Bradu-lu-Bucur, la Macradeu și la Curmăturj. Acu a ișît rău. Îj cu găljata: dă cîti douî găleț di oai. Orî apucî, orî n'apucî. Atunși nu răminja om si nu ja, cî si fășja aruncătoari: s'aduna brînza toatî și si vidja cîti suti di oci-s și dj-acolja s'arunca di oai. Cu cîntariu Cuzî vinja douî oci și žjumătati. Uniorî si'ntîmpla măj puțînî, da tot pi oj s'arunca.

....Sat măj bogat în oj a fost Negîrlești. Îj satu măj mari și oj măj multi. Jera Tăfleștî toț, Dăscălești, bogaț tari! Cî jera o fudulii pi șel cu oj multi: carj-avja oj măj multi jera măj bogat în sat. Aiși la noj a fost bogat Băznî: avja cîti șîn suti di oj, cîti șajspși caj și cîti trijzăși di g'iti marj. Dj-acolja aldi Popa Necoari avja cîti trij suti di oj și șajzăși di caj. Avja preucî di caj, adicî hărțelii di caj. Putja si feti cîti douîspși jepi, cî lupk'i nu intra'n jeli, cî jetj-așa... si strînžja armăsari împrežjuru lor și nekeza și lupk'i nu'ndrăznja si intri. Jarna nu mînca caj fîn, ferjascî Mnezău. Mînca pîm păduri mugur și bătja la șușarcî, cî jera locurj îmbrăcati cu jarbî verdi. Da omătu la o parti cu cok'ita și mînca jarba șeja di pi sup zăpadî. Minzî-j punja la gražju, nu-j da'm păduri. Numa'cai șij marj jera sloboz pîm păduri. Frati, Necorești avja o sutî șajzăși di caj, și măj vorbî! Jera alti vremurj atunși. Vîntu nu bătja 'năinti ca acu, cî jera păduri djasî, nu jera munții golaș. Cîn umblam jeu cu oili, Pucna asta a noastrî jera strîmtî tari, ca o gîrlî. Și mușkju legat di bolovanj, atîta jera... Di ploat nu ploa ca acu. Buhăja din neguri, șernja cu zîlili. Jera ploj dulși. Mușkju jetj-așa zășja pi copași... cî jera gros ca lîna. Rar cîn vinja cîtj-o g'iitoari. Numa odatî a spălat toatî h'erăstaili di pi Pucna. Cum, îț spuj, Pucna o trešjaj pi braz și sărjaj dim bolovan îm bolovan, cî nu jera adîncî. Jera bradu k'i-cat dj-a-curmezișu și trešjaj pi Pucna ca pi punti. Pi braz jera mușkju, ș'așa atîrna mușkju...

....Înăinti nu li da fin pîn pi la Bobotjazî oilor, saŭ pîn pi la Sfîntu-Scridon, la douĭspśi dekemvri, cî oili mînca îm munti jarbî. Pi Dumbravî jera un felju di jarbî, tîrsînî, jarbî groąsî. O mînca cai di ńinuni. Oili nu vinja di vali pînî pi la Sfîntu-Scridon.

Di dincolu vinja oj pintru pășjuni. Vara vâra pe iși și jerna pi la cînk'j, pi moșîi bojerești. Pe iśja a vârat la noj, pi la Macradeŭ, cî sî'mpăca cu ąamini pintru pășjunat. Jera ąaminj buni ca și noj.

....Noj cîn vinjam la Sînt-Ilii unźjam cămeșîli cu unt, la stînî. La horî sî strînźja stăpînî toț, ni prindjam și noj, źjucam o horî, douî și pi urmî plecam la munti. Stăpînî sta di vorbî în ńelźocu horij și noj merźjam la fiicari și-j dam cîți-o fălii di caș. Jera alfelju în vremja mja. Oili acu nu-s oj, cî nu-s śjobanj. Daci jel lj cu ițari di bumbac, cu mînica strîmtî la cămeșî! Acu-j fudul, nevoi marî! Sî saturî di somn, da nu cautî sî h'îi sătulî ąaja. Nu vez mnjata? Mînzărili dim Macradeŭ put.

S'a răit di nu măj ari cum.

....Śineva, daci n'avja oj, nu-l punja śjoban. Cî și zîśja lumja? — „Daci n'ari nișj o ąai, cum sî-j h'îi, mă, ńilî dj-a mja? Daci ari, sî mînicî pintrų-a luj și sî'ntunicî și-j păzîtî ș'a mja". Fiicari śjoban avja oili luj. Nu găsaj śjoban cu trijzăśj di oj. Avja cîți șaptizăśj, obzăśj di oj. Jeŭ, cîn m'a tuns pi mini di m'a trimăs la armatî la șaișoptų, avjam șaizăśj di oj. Li făcusîm în opt anj. Am făcut șaizăśj di oj și douizăśj di galbinj di aur, c'atunśj źjuca galbinî cum źjoac'acu franśi. Armatî am făcut șăpti anj și źjumătatî ș'am fost grăjnișerju.

....Un śjoban avja patruzăśj di lij pi an. Dim brînzî nu lua ńińica. Ij da glugî, sarici, douî cămeș și trij pârekj di ițarj.

....Cămeșa jetj-așa sî faśi: tok'ești unt într'un śjaun și punj omag și stirigoai și puțînî rișînî în jel. Daci punj o ljacî di rișînî, ti izg'ești ńinosu. N'iśj puriśi nu s'ating. Kjar atunśj daci sî punj puriśilî, nu măj k'ic'o stămînî. Pi urmî unźj cămeșa cu untu ista.

....Śjobanj avja la ńilźoc aț pestriț. Li făśjam noj din lînî, dim păr di caprî, bălan. Vinja ața'n șăpti g'iț. Din lînî di ąai jera frumąasî și măj cu gust.

Tulniśj — baciul Costin Njagu, 86.

V

....Înăinti nu jera măj multj oj ca acu. Murja di gălbazî di sî stinźja. Noj avjam śjoban pi Andreș Bîkirnî (am avut śjobanj mulț) și din śinzăśj di oj gînesc cî zăśi saŭ douîspreśi a rămas. Aiśj avja oj măj multj Popa Necąarî. Băznî avja multj, cîți trij

suti di oj. Înăinti jera cu zăśjujalî; da acu ja laptili și faśi ij brînzî. Acum ja la śinśj oj o gălțatî. Șădi numa'ntr'o zî, cîn îș gălet multi.

Tulniśj — Cucyana Stan Njagu 70.

VI

Am fost v'o opt anj śjoban la botej bojeresc, di vali, la cîmp, la Sîńion Armanu. Jeram tońiț opt mîrlitorj ș'un cîrlan pi an, pi la șapti'șăpti. Banj nu-ńj didja. Jeram puș cu anu și tońiț în oj, sî ni tragî și pi noj inima: sî li purtăm, sî li paștim. Daci n'avej oj, nu ti prińja. Zîśja cî nu ti traźi inima. Primvara făta oili cîți doi ńej, c'avja berbeśj buni, cî făta cîți trijzăśj, patruzăśj di oj odatî. Zîua cîn mă duśjam la pășśjuni și făta lj căram cu sumanu. Toț punjam sumanu și-j aprok'ijam di oj. Pînî s'aprok'ija oili'm pășśjuni li măj aprok'ijam di ij.

Jeŭ am fost di vali, c'am fost sărman di averi. Am slużît la v'o doj, trij bojerj: la Boțîrlău, la unu din Gologanu, la unu Sîńion Armanu din Focșăni ș'avja oili tucma pj-o moșîi la Călugîra, spri Og'ileșți, la Vadu-roșu, spri Rîmnicu-sărat.

Jera śjobanj și dj-acolu. A lor sumanili vinja'n țigăi, da sariśili tot ca noj. Jeram îmbrăcaț grosų: întăj cožocu pîn'aiśj la ženunkj, dj-acolja avjam sumanu pi djasupra și dj-acolja sarica pînî źjos. Trebuja sî h'îi îmbrăcat g'ini, cî ti punej la gura perdelij, cî vinja'n ascuțîșu crivițului, și jeŭ dorńjam la gura perdelij, pi arîpî cum sî zîśi la noj, cînili sî culca și dorńja pi ąoala sariśij. Cîn simțam śeva, numa jeŭ zîśjam: tuli! Și jeŭ nișj nu mă sîjam di colu. Cini jera tarj di tot. Daci sî scula cini, sî termina. Daci nînźja, jeŭ mă măj sculam din loc: numa mă săltam, sî jes djasupra zăpezî.

Finu jera băgat într'un țarc marî, lj zîśja arman, ș'acolu jera finu. Încărcam în sanii și vinjam la șăjvan, un șopron întors așa.... ș'așa...; jera rătund. Vîram oili acolu, la vremi tarî. Cîn li didjam fin, făśjam patru porcąai di fin iși, măj merźjam și iar făśjam patru porcąai, jar patru porcąai. Li didjam drumu din cąastî ș'apij numa tăbăra pi fin. Avjam cîți noui suti pîn la o ńii di oj. Jeram șăpti śjobanj: unu jera di pi Răjuț, unu dila Soveża. Jera și dipi dj-acolu; dila Găurj, unu: trii jera di pj-acolu; patru jera di pi'ncąași, măj ridicaț, măj dipărtaț.

Pi urmî a divinit vremja dj-am luat o fatî din Goleșți ș'am dus-o la moși-ńiu, la Suraja. Moși-ńiu numa a tăbărît pi mini sî mă'nsor acolu. Ș'acolu am făcut nunta. Tąamna am vinit v'o douî săptămînj în văzanii. Cum lj omu: Cela unu, lj śeja. Ne-

vasta numa-ńi spuni într'o zi: „Ia, omuli, si merźim acolu la munti". „Da śi, fa, ieu nu ştiu ńica: niśi leţ nu ştiu si taj. Ieu ştiu si port băţu". S'a ţinut pînî primvara di mini: „Omuli, dacî nu plăteşti ńińica di ierbărit, di ńińica. Acolu-i g'ini. Îi traj ferišit". Întri Sfîntu-Ģiorģi şi'ntri Paşti am pornit la dial. Śi si fac aiśi? Mă bagî Ion Ģerman cu unu Herşcu, un Žîdan, mă bagî crişmarju şi v'o lunî di zîli a mers g'ini. Pi urmî śi si mă fac? Avjam doi boi. Îńi didja di-adus o căruţî cu scînduri — o sutî di scînduri — doi lii, Popa Băznî. Plecam diminjaţa ş'ag'ja ažjunźjam sara acolu. Uniorî sara la aprindirja lumînărilor ieram acasî. Da asta iera rar, iaca aşa am trait.

....În timpu-ašela si didja oili cu nartu, adicî atîtja oci di brînzî si-ńi daj pi ģai. Didjam cîti trij litri, cîti-o ocî di ģai pi varî. Dušja omu putina şi i-o umplja, căpăšica śeja. Iera trij stînj. Ţoamna numa auzaj: „Mă, cît a dat la stîna voastri"? „Trij litri". Ista: „Trij litri ş'un sînźecu". Ista: „Ehe, la noi o ocî". Cîn ni găsam noi tîrlili aşa stam di vorbî. Atunśi nu vinja la rînd cu găljata. Iera cu nartu: si'mpăca cu-atîta di ģai. Dacî nu işa brînza, plătja bašju.

....Śjobani, va si zici, ja oili cu numir şi bašju cu nartu. Śi măj pristosăşti, j-a luj. Dacî ţ'a dat nartu, n'aj vorbî cu dînsu. „Ieti, mă, s'a'mplinit nartu". N'aj śi-i ziśi. I-a luj.

....Îm Macradeu şi'n Curmăturî iera măj vestiţî tîrlili şi pi urmî la Bradu-lu-Bucur. Întăj, întăj a fost stîna la Curmăturî. Da'ntăj a fost stîna śja măj veki la K'iscu-lu-Baraģin.

....La stînî si cînta cîntiśi di oj: *Şirîagurili, N'iorîţa, Cîntica śinii* cîn dă oili'n śinî. Ţoati li cînta din fluir şi din cavalu.

....Stîna o alcătuja din cîţ stăpînj iera. Śini ari oj îj stăpîn, dj-ar avja zăśi, dj-ar avja śinzăśi. Śel carj-avja patruzăśi zîśja: „Mă, a cuj îs oili di pi kjoacî"? Śel cu patru zîśja şi jel: „Îs a noastri". „Mă, da nu-s a noastri". Primvara cîn si facî tîrlili, sfatu lor iera pi-apruapi di'ntărcat, pi la Moş. „Măj, śi faśim: uni daj tu oili"? „Păj, nu ştiu; si videm". „Măj, si vez, ca si ştiu śi-avem în tîrla noastri". „Dă-li'n Macradeu". „Da nu li dau, cî-s nişti ģamini kisăźi şi grăntoş". „Da tu"? „Ieu, în Bradu-lu-Bucur". „Apăj, mînj nj-adunăm uneva si ni'ntăleźim". S'aduna ģamini cam pin faţa bisăriśii, ci iera um păr mari şi si dušja cu scaunî lumja şi ni sfătujam. „Śi si faśim di śjobanj"? „Tu aj śjoban"? „Am". Cela: „N'am". „Mă, aj oj măj multi; cauţi śjoban, ci li dau şi ieu la tini". „Fac". Ģamini si'ntreba: „Cam cîţ śjobanj ni trebi? Cîti oj avem"? Da nu ştij śjobani, ci pin si puni la'ntărcat nu ştij cîţ trebi. Atunśi li boteim, atunśi s'aleźi. „Si căutăm cam şăsî śjobanj ş'om vidja noi śi s'aleźi". La 'ntărcat si ştija numiru oilor, si făśja

socotjala cîţ śjobanj trebi la cîrlanj, cîţ la mînzărj, cîţ la stărpi. Şi ton'ja śjobani. Măj rămînja si pui strungarju; aista-l punja la urmî. Oili li'nţărca la munti. La unili li lua ńei aiśi, la unili acolu, la Macradeu, ci iera lucru măj dipărtat.

Stîna o făśja ģamini. Punja stăpînj trij, patru ģamini; ci li plătja, ci li da din tîrlî. Făśja îj śi făśja. Din stăpînj unu da găljata unu crinta, unu ştjanu, unu velintoari di caş, unu zăgîlna di urdî. Li'ncărca la cotigarju şi pleca la munti. Stăpînj, carj-avja oj măj multişoari, si dušja pîn acolu. Ci aldi śinśi, şăsî, nu si dušja.

La Sîntă-Mării trăźja brînza ţoatî la cîntarju, cîti oci vinja şi făśja aruncătoari: cîti oj iera — cîti mînzărj sînt — şi cîti ocî di brînzî, şi si'mpărţa, pi numîru oilor, la fiicari.

....Śjobani iera tarj. Nu punja circalî. Acu si puni di sîlî. Atunśi îl punja stăpînj şi nu-l tońja numa'm banj; îj da şi doui păreki di iţarj, şi saricî, şi suman. Îj didja şi straj. Acu nu măj jesti 'n straj; acu-ţ śeri dila Sfîntu-Ģiorģi la Simedru patru, śinśi ńîj di lej.

Uni părinţ — ģamini śinstiţ, fruntja satului — dac'avja oj multişoari, îl punja pi h'iu-su pi stînî şi băjetu lui iera śjoban. Măj rar cari punja un băjecandru străin śjoban.

Qlati iera brînzî măj puţintîcî, cî dacî si dušja lumja la stînî, işa c'o fălii di caş, c'o ljacî di brînzî, nu ca acu: si jeş cu mîna goalî. Iera tişcoava di k'eli di jed şi punja brînza'n ja cîn pleca la drum şi la dial. Acu si faśi brînzî multî, da-i măj rá şi nu-i, c'o mîninci şi'n zîli di post. Cî, uni s'a pominit? Cîn plecam jeu la dial, uni-ńj iera ńii di dus, avjam trajsta cu măligî şi cu śjapî. Şi cîn iera di dulśi, luam o ljacî di brînzî într'o tişcoavî. Da acu ziśi: „ieu îs pi drum". Şi mîninci brînzî.

Tulniśi — ciobanul Ion Ţuţu, 78.

INDICE

acoperi (a si ~ brînza), 208, 293.
alesul oilor, 266, 267, 286, 293.
aleźi: ~ untu, 286.
arcaśiu, 276.
arîpa (~ oilor), 273, 276, 303[5].
arman, 303[14].
arunca (a si ~ di ģai), 269.
aruncătoari, 268, 301[20], 305[20].
aşăza (a si ~ oili), 267.
ašîua (a si ~ oili *sau* „stăpînî" *cînd se duc la stînă să împartă brînza*), 268.
aţî (~ pestriţi), 299[23], 302[23].
ažutorju, 271, 278.
bašju, 265, 267, 268-275, 277, 278, 280, 281, 283, 286, 289, 293-295, 298[1], 299[19].
batal, 291.
bati: ~ caşu în putini, 285; ~ laptili, 284.
bărbăraturî, 292.
băšii, 265, 294, 301[1].
bătătorju, 281, 285.
bătătura stînij, 276, 277.

bătături di lînî, 288.
băţ şiobănesc, 273, 282, 293.
belî (ţai –), 290.
bjalî (ţai –), 290.
bîrsanî (ţai –), 291.
botej 265, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 277, 278, 283, 288, 294, 299[65], 303[2].
botei (a sî – oilî), 266, 267, 299[61], 304[78].
boţ (a faşi lîna –), 287.
brăcuî (– oilî), 270.
brjazî (ţai –), 291.
briţidău, 280, 285.
brumării (ţai –), 291.
bucălai (ţai –), 290.
budacî, 279.
buhaşj, 276, 277.
buhăi 301[46].
bulgur (a faşi laptili –), 284.
buluc (a sta –, *despre oi*), 276, 277.
bulz (a faşi caşu –), 285.
bundî, 288.
bušjum, 282, 299[87].
buzatî (ţai –), 291.
canurî, 288.
caş: – afumat, 285; – proaspît, 285, 290, 295; – sărat, 273, 282, 283, 285, 295, 298[32]; – verdi, 280, 283, 285.
caval, 282, 294.
căpăşicî (*pl.* căpăşelî), 269, 286, 304[20].
căşării, 274, 275, 284, 286.
căuş, 281.
cinticu şinij, 297, 304[84]; – oilor, 297.
cîrd, 294, 299.
cîrlan, 266, 267, 268, 270, 271, 273, 277, 278, 290, 291, 297[24], 299[15], 303[2], 305[89].
cîrlănarju, 268.
cîrşel, 289, 298[14].
cîrzî (ţai –), 291.
comarnic, 274, 275, 277.
corbţasî (ţai –), 291.
cornutî (ţai –), 291.
covatî, 279.
crintî, 269, 279, 284, 305[85].
cupî, 279, 286.
curălî (– di ţînti), 273, 299[64].
cužbî, 274, 280.
da: – berbeşi la oj, 269, 270; – oilî'n şinî, 304[81]; – oilî la şjoban, 267; – la jarbî, 289, 298[13]; – oilî'n strungî, 270, 272.
darâ, 269.
dosk'î (a sî – caşu), 275, 281, 285.
fătatul oilor, 266.
fătătţari (ţai –), 266.
feredeu, 288.
fţaşi, 287.
flocăi, 287.
foarfîşj şiobăneştj, 287.
fofezî, 287.
frămînta (– caşu), 270, 285.
fultuc, 289, 298[15].
fund (– di brad), 284.
furculiţî, 292, 293.
gălbazî, 289, 298[10].
gălbănarî, 297[14].
gălţatî, 269, 277, 279, 283, 284, 301[14], 304[83], 305[88].
glugî, 272, 273, 288, 297[24], 299[37], 302[74].
gurarî, 289, 297[13], 298[19].
gurilî strunjij, 275, 277.
grăntos, *încăpăţînat*, 304[31].
g'iitţari, *inundaţie*, 301[42].
g'iţlţani (– di lînî), 287.
hădăucî, 276.
hăţaş (*pl.* - urî), 277.
h'erbătţari, 274, 275.
jarbî : – întrjagî, 289, 298[17]; – bantoţitî, 289, 298[17].
jerbărit, 304[40].

işirili strunjij, 275.
iţarj, 272, 273, 288, 297[23], 302[69].
juţîmja (– kjaguluj), 284.
împăcarî, 301[48].
împărţala brînzî, 278.
împlinî (a-ş – şjobanu), 297[8].
înkegătţarî, 269, 279, 283, 284, 286.
însemnarea oilor, 267, 269.
înţărcatul mieilor, 266, 267, 278, 280, 289, 304[88], 305[82].
învălitţarî, 284.
kjabur, 268, 285, 288, 300[20].
kjag, 267, 280, 284, 286.
kjagorniţî, 280, 284.
kimerju, 282, 283, 299[56].
kjoacî, *vălcea cu iarbă*, 304[66].
kisag, *cel care nu se fine de cuvînt*, 304[71].
k'elšicl, 290.
k'eptinî (– di lînî), 288.
k'isoju, 281.
k'işcaturî, 292, 293.
lai (ţai –), 291.
laiţî (*pl.* läjţ), 274.
lapti (*pl.* lapţ): – acru, 283, 286; – crud, 286; – h'ert, 286; muls pi doj lapţ, 278, 286.
läg'išerju, 288.
läsa (– sînzî), 289, 299[91].
läsăturî (– di pămînt), 276.
limpezî (– lîna), 288.
lînî: – di brad: 300[98]; – g'icţasî, 291.
martašj, 269, 273, 276, 277.
mîna (– oilî'n strungî), 277, 293.
mînzarî (*pl.* mînzărj), 266, 271, 273, 291, 302[62] 305[80].
mîrlitorju, 303[2].
mulgătorju, 271, 276, 279.
mulsţarî, 276, 277, 278, 283.
mulsul oilor, 269, 270, 273, 275-279, 283, 286.
narî (a da oilî cu –), 266, 304[48].
ńezurî, 288.
ńja (*pl.* ńelî), 266, 291.
ńilžocarju, 270, 272.
ńilžocaşu, 277, 293, 298[7].
ńjoarî, 267, 291, 300[1].
ńiţî, 288.
ńiţui 287.
ţakişî (ţai –), 291.
obrăzatî (ţai –), 291.
odăj, 269.
omag, 273, 299[59], 302[74].
opritorj, 276.
partalu, 266.
pălujalî, 265.
păpuş (– di caş), 282, 285.
păr (– di lînî), 288, 302[59].
păşunatul oilor, 271, 276, 278, 282, 283, 289, 302[61], 303[7].
peliş, 292.
perdja, 303[16].
pîrşju, 291.
plămădi (a sî – kjagu), 280.
plocadî, 288.
poliţî, 275, 284, 286.
porneala oilor, 278, 283.
poscorniţî, 289.
prăsăli, 282, 299[60].
predušicl, 292, 293.
preuci (– di caj), 301[28].
procog'iţî, 287, 288.
puj, 281, 282.
pungî, 283, 288.
puni: – oilî pi fîn, 269; – oilî pi lapti, 266, 269, 301[14]).
putinej, 281.
putinî (– di bătut brînza), 267, 268, 270, 285, 286, 304[30].
răbožu, 271, 281, 282, 298[11].
răsufla (a sî –), 289, 298[24].
răsug, 297[16].
rătez, 292, 293.
răval, 281, 285.
rudašju, 291.

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ - IAŞI -

rusci (ǫai ~), 291.
saramuri (a lua caşu ~), 285.
sarici, 273, 288, 297[24], 302[74], 303[15], 305[94].
sáca (~ laptili), 298[18].
scafi, 281.
scutarju, 265, 266, 267, 269-272, 275, 277, 289, 293, 295, 298[9].
simbrii, 266, 269, 272.
sinii (ǫai ~), 291.
sirbi (ǫai ~), 291.
sitişci, 280, 283.
skimburi, 273, 299[44].
spătarju, 276.
stanişti (stalnişti), 276.
starpi (ǫai ~), 266-271, 277, 305[80].
stărparju, 267.
stirigǫai, 273, 299[33], 302[79].
stoguşi (ǫai ~), 291.
straj, 305[94].
strecurătǫari, 280, 283.
strigni, 289.
strignja, 289.
strinži: ~ caşu, 284; ~ laptili, 284.
strungarju, 270, 271, 272, 277, 298[7], 305[81].
strungi, 269, 275, 276, 293.
sugari (*pl.* oj sugări), 266, 278.
sui (~ oili la munti), 266, 299[62], 301[16].
suituri, 292.
suman, 272, 299[37], 303[8], 305[14].
şăjvan, 303[15].
şirjag (~ di oj), 297, 304[62].
şopron, 303[15].
şteg'ii (~ k'isati), 289, 297[15], 298[23].
ştjan, 269, 281, 286, 305[59].
şuşarci (a bati la ~) 301[32].
šergi (*pl.* šerži), 288.
šimpoj, 282, 299[42].
šini, 278.
šjoanci (ǫai ~), 291.
šjoariši, 288.
šjoban: ~ šel mari, 265, 270, 272, 273, 297[7]; ~ šel ńilžošju, 272, 297[7]; ~ šel ńic, 265, 272.
šjobánii, 265, 269, 293.
šjucur (a si faši ~, *despre oi*), 276.
šjuti (ǫai ~), 291.
šjuvai, 267, 274, 279.
tain, 266, 290.
tejci, 286.
terţáu, 267, 291.
tipar (~ di caş sárat) 282, 285.
tişcǫavi, *burduf mic de piele în care cineva îşi pune brînză, cînd se duce la drum sau la muncă la ferăstrău*, 305[101].
tîrhat, 274.
tîrlaş, 265, 272.
tîrli, 265, 269, 270, 273, 277, 278, 286, 297[3], 304[53], 305[85].
tîrsini, 302[40].
tocmali (tońjali), 265, 270, 272.
tomnat, 269.
torişti, 289.
tońi 265, 297[4], 301[14], 303[3], 305[81].
traži: ~ caşu pi răvalu, 285; ~ brînza la cîntarju, 305[85].
tunsul oilor 287.
tuşinat, 287.
tuşinături, 287.
ţarc, 289.
ţarni, 269, 286.
ţăncuşi, 282.
ţigai (ǫai ~), 291, 303[14].
ţurcani (ǫai ~), 291.
urdarju, 281, 286.
urdi (a si ~ zăru), 286.
urdi, 273, 280, 281, 283, 286, 295.
urzit, 288.
usuc, 288.
uşili strunžij, 275.
vatri, 280, 284.
vársat, 289, 298[19].
vătav (~ di cird), 271, 278.

vătui, 292.
velintǫari, 284, 305[86].
vîrtež, 292.
zahara, 288.
zăgilni, 279, 286, 305[80].
zăr: ~ dulši, 286; ~ prǫaspit, 285; ~ urdit, 286; ~ verdi, 284.
zărarju, 271.
zăšjujali, 265, 269, 271, 272, 301[9], 303[9].
zăvodarju, 274, 280.
zburati (oj ~), 267, 268.
zmîrc, 289, 298[18].
žanţ, 273, 281, 285.
žanţui (a si ~), 279, 280, 284, 285.
žîntiţi, 286, 298[22].

Ion Diaconu

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DIN ŢINUTUL SĂCELELOR

I

Ţinutul Săcelelor — în Ţara Bîrsei, între Braşov şi munţii Prahovei — e alcătuit din şapte sate, cunoscute vag de Romînii din vechiul regat, şi e leagănul „Mocanilor“ care, pornind odinioară cu turmele prea numeroase pentru locurile lor neîncăpătoare, au rămas pe cîmpiile largi ale Bărăganului ori în Basarabia, unde găsiau cea mai mare libertate şi, mai tîrziu, în stepa Dobrogei, unde au venit fără să se teamă de locuri necunoscute şi înnăbuşindu-şi dorul de cei lăsaţi acasă. Peregrinările strămoşilor, care ajunsese în decursul vremei cu negoţul şi cu turmele lor pînă la porţile Constantinopolului, le-au făurit un suflet tare, care nu se lasă învins nici de despărţirea, cu doru-i chinuitor, nici chiar de moartea celor iubiţi sau, şi cînd ar fi îndureraţi, ştiu să se resemneze. Dacă prin numele de „Mocan“ se înţelege de obicei orice Transilvănean, calificativul acesta nu corespunde realităţei, căci locuitorii Săcelelor pretind că ei singuri sînt Mocani, iar ceilalţi „Ungureni, Olteni, Ţuţuieni, Moţi“ sau, dacă nu ştiu din ce ţinut al Transilvaniei este cineva, atunci îi zic că este „de alt neam“, mereu de teama să nu fie numiţi „Mocani“ şi alţii. Nu admit în nici un chip nivelarea lor cu alţi oameni, de orice naţionalitate şi rang social ar fi ei. Această curioasă mîndrie a Mocanilor, greu de înţeles pentru cei neobişnuiţi cu spiritul în care îşi trăesc viaţa, vine din faptul că ei se consideră întotdeauna deosebiţi ca origine de ceilalţi locuitori ai Transilvaniei şi că nu au avut alt ceva comun cu aceştia decît dorinţa de a scăpa de jugul

Ungurilor, pe care însă ei nu l-au simţit în toată greutatea lui. Ei pretind dela viaţă mai mult decît alţii, pentru a fi pe cît posibil la înălţimea strămoşilor, care în amintirea lor trăesc veşnic, icoană a unui trecut bogat şi mîndru. Dacă întrebi pe unul din ei, bine înţeles pe unul din cei „de neam“, despre înaintaşii săi, poate să ţi-i spună pe toţi cu o sută, două de ani în urmă: care era averea lor, cum le era numele, cîţi copii au avut, „fiĕjori şi fete“, cu cine s'au înrudit aceştia, ce zestre — aproape de necrezut — le-a dat... Nu rareori auzi pe vre-un bătrîn sau pe vre-o bătrînă spunîndu-ţi cu multă emoţie şi mîndrie: „Apăi ĕine sînt toţi boieri dupîn Romînija, negustori ăi mari dîn Bucureşti şi dîn Brăila, ĕine sînt ospodari şi oameni dă treabă dupîn Dobroĕea şi Basarabija şi profesori ăi mari, dacă nu dîn Mocani noştri?!“ Şi în adevăr cine avea în trecut casele cele mai frumoase din sat, turmele şi hergheliile cele mai numeroase, pămînturile cele mai bune, dacă nu Mocanii, pe cînd Ungurii erau slugi la ei? Acum te întristezi văzînd satele locuite mai mult de bătrîni, care-ţi vorbesc de ceea ce a fost odinioară, îndureraţi că fiii lor sînt „în ţară“ şi nu mai vin pe acolo decît doar în plimbare sau au părăsit cu totul casele strămoşeşti, pe care le-au cumpărat Ungurii ajunşi...

Pe drumul care duce dela Braşov spre Predeal, după ce laşi în urmă gara şi fabricile din Dîrste, cu fumul şi cu zgomotul lor monoton, cu înfăţişarea de oraş industrial în miniatură, repede intri în cele şapte sate, dintre care patru se înşiră spre munţii Bucegi, iar trei spre munţii Buzăului. Prima impresie ce ţi-o dă întreg acest ţinut, cu toate satele lui, este o vagă tristeţe şi o nedumerire, pe care o ai pînă la sfîrşit: nu vezi cînii harnici sărind şi lătrînd înaintea căruţei, care te aduce dela gară, nu vezi copiii jucîndu-se în praful drumului, nu vezi ţărani ducîndu-se la cîmp, nici fete sau femei venind cu cofe cu apă. Din cînd în cînd, vre-o femeie, cu tîrgueli dela „boltă“ ascunse sub sorţ, se strecoară de-a-lungul caselor, ca să nu fie văzută că s'a dus ea însăşi la tîrguială... De ce această linişte, această pustietate? Casele ce

se înşiră sînt mari şi frumoase, curate şi minunat zugrăvite, bisericile înalte şi cu pictură bogată, străzile largi şi pietruite; de ce totuşi lumea nu se simte că trăeşte aici? Poate cineva să-şi închipue că e o reminiscenţă de cînd locuitorii aceştia steteau ascunşi de teama Ungurilor, se poate şi aceasta, dar e şi un motiv mai adînc: viaţa lor austeră şi firea lor mîndră îi face să stea mai mult în casă sau înăuntrul curţilor închise cu „stoboare" înalte şi cu porţi masive, de teama de a nu se amesteca în vorbă cu oricine şi de a nu fi văzuţi în intimitate, fiind foarte discreţi în ceea ce-i priveşte pe ei. Poate că firea aceasta le este dictată de originea lor sud-dunăreană şi, în mare parte, de contingenţele geografice — munţii păduroşi aproape toată vremea învăluiţi în ceaţă şi nori şi izolarea întru cîtva de alte sate. Fără a tăgădui influenţa mediului geografic asupra locuitorilor, cred însă că şi contactul cu o viaţă mai bine organisată a avut o influenţă în unele privinţe binefăcătoare. Cum sînt în general aproape toate satele din regiuni muntoase — curate şi îngrijite, mai ales cînd au norocul de a avea şi venituri însemnate, cum e cazul Săcelelor—, te uimeşte frumuseţea şi buna stare a caselor, uliţelor, bisericilor etc. Casele sînt lucrate în stilul celor de munte, combinat cu stilul orăşenesc, cu pridvoare de lemn, mai puţine de zid, deosebindu-se case după vremea veche şi case mai nouă. Cele mai vechi au frontonul din lemn nevăpsit şi „coperişul" din „şindilă" tot de lemn, iar cele mai nouă sînt în întregime de zid şi acoperite cu ţiglă roşie. Ei spun celor mai vechi: case de lemn, iar celor nouă: case de piatră; curţile sînt pietruite şi curate. După exterior şi, cele mai multe şi după interior, îţi dau impresia că eşti într'un oraş liniştit, în care toţi locuitorii îşi vorbesc în şoaptă şi stau mai mult închişi în casă, oameni care aproape nu ştiu să rîdă, nu ştiu să se distreze şi nici nu simt nevoia, care stau de multă vreme înăuntrul zidurilor groase, gardurilor şi porţilor cu aspect medieval. Diferenţiindu-se foarte puţin între ei, Mocanii din cele şapte sate sînt un curios amestec de populaţie veche — nu prea veche, după amintirile lor — şi de

populaţie venită, tot după spusele lor, din munţii Prahovei, „Găureni", alţii de prin ţinuturile transilvănene mai apropiate: judeţul Făgăraş, sau mai depărtate: Maramureş, Sibiu etc. Din acest amestec de populaţii sînt ieşiţi locuitorii celor şapte sate. Casele lor sînt dese, iar satele aşa de apropiate unele de altele încît n'ai şti unde începe unul şi unde se termină celălalt, dacă n'ar fi placarda care să-ţi indice: „La dreapta ţine comuna Baciu etc." Cele patru sate: Başfal, Turcheş, Cernatu, Satulung se ţin lanţ spre munţii Prahovei, sînt de mult timp în strînse legături cu Braşovul, negustoresc şi intelectual, şi, fiind foarte aproape de calea ferată şi de trecătorile din munţi, sînt mai prospere din punct de vedere economic şi mai civilisate. Celelalte trei, Tărlungeni, Zizin (Zezin spun ei) şi Purcăreni, sînt mai înapoiate, au mai mult decît cele patru aspect de sate, din pricină că au fost mai depărtate de oraş şi de calea ferată; locuitorii de aici se ocupă astăzi cu plugăria mai mult decît cu oieritul, ne mai avînd locuri largi la dispoziţie şi nedispreţuind, ca ceilalţi, munca agricolă. Aceştia o luau înainte vreme prin munţii Buzăului, cînd voiau să treacă în ţară ca să scape de „cătane" sau ca să iasă la locuri largi, la cîmpie, pe cînd cei din celelalte patru sate treceau prin munţii Prahovei, prin Bucegi. In toate satele însă casele sînt aproape la fel, cum am spus mai sus, iar, pe fronton, cele de modă mai veche au, sub acoperişul în formă triunghiulară spre stradă, o icoană de lemn, aşezată acolo odată cu clădirea casei, iar altele au cîte o cruce pe zid scoasă în relief şi pe acoperiş una sau două cruci de fier, aceasta însă numai la casele locuite de Romîni. Casele — cu odăi multe şi spaţioase faţă de alte case săteşti: „casa a mare, tindă, căşcioară, cămară", bucătărie, magazie cu pod deasupra, pivniţă adîncă şi largă — sînt aşezate cu un părete spre stradă, care are două sau patru ferestre cu obloane („loduri") de scîndură. Ferestrele nu se deschid decît cu foarte multă economie şi numai după apusul soarelui şi „după ce s'a stîmpărat prafu", ca să nu se strice zugrăveala minunată a interiorului, scoar-

ţele şi mobila odăilor. E într'adevăr surprinzător acest obicei de a zugrăvi casele pe dinăuntru şi unele chiar pe dinafară, zugrăveală care ţine zeci de ani; uneori dacă e făcută casa de patruzeci, cincizeci de ani, şi zugrăveala ţine tot de atunci. De observat că sînt foarte economi Mocanii, mai ales în privinţa caselor şi lucrurilor gospodăreşti: le păstrează aşa de bine încît lucruri de cincizeci sau o sută de ani poţi crede că sînt cu totul noui şi nepurtate. E o mîndrie pentru ei să-ţi arate casa, să-ţi spuie data cînd a fost făcută — anul este săpat în grindă şi este cel adevărat, căci cel de afară poate să fie schimbat de cînd „au deres casa" —, să te ducă prin toate odăile, să le vezi icoanele vechi, mai vechi de multe ori decît cei ce locuesc acolo, moştenite dela părinţii lor sau dela bunici. De multe ori, arătînd spre o icoană mai veche aşezată în locul cel mai de cinste, îţi spune cîte o bătrînă: „icoana asta je veke dă tot, maica zicea c'o are dăla măicuţa jei; jeu aiĉi am apucat-o". Icoane vechi de cînd s'a făcut biserica — unele pictate pe sticlă de cei care au pictat şi biserica, altele pe lemn, cîte trei sau patru într'o odaie — sînt podoaba caselor mocăneşti. Toate lucrurile lor: case, mobilă, scoarţe, îmbrăcăminte se caracterisează prin trăinicie.

Acum nu mai au însă, ca înainte vreme, Mocanii venituri mari: nu mai au turme de mii de oi, herghelii de vite mari, cîmpurile şi munţii „Rumîniei" slobode pentru păscut; au decăzut din bogăţia lor de odinioară, referindu-ne mai ales la cei care locuesc şi acum în Săcele: „D'apăi unde mai sînt Mocani ăia şi cîmpurili ălea şi kičili ălea marj!.. Heei, s'a dus Mocani ăi bătrînj"!... Cei mai mulţi au rămas, cum spun ei singuri, „cu turma pă moyilă". Era vestită în toată ţara această ocupaţie a Mocanilor: creşterea vitelor, negoţul pe care-l făceau cu ele, industria brînzeturilor şi a lînei; umblau cu căruţele pline cu aceste produse prin tîrguri şi prin oraşe; primele erau îndeletnicirile cele mai preţuite ale „Mocanilor ăi bătrînj", iar industria lînei era a Mocancelor. Causa de căpetenie a decadenţei lor materiale şi

a schimbărei felului lor de vieaţă, a obiceiurilor lor de vechi păstori, începînd de cîteva decenii numai, stă în înmulţirea populaţiei şi strîmtarea locurilor pentru păscut în favoarea agriculturei, precum şi în concurenţa pe care o fac industriei casnice a lînei — dimii pentru haine — fabricile de postav. Puţini mai sînt aceia care trăesc în vechiurile obiceiuri, precum puţini sînt şi aceia care se întreţin din veniturile cîştigate acolo: cei care mai sînt mari economi de vite s'au stabilit definitiv în vechiul regat: Muntenia, Dobrogea..., iar aceia care mai au familia în Săcele şi-şi ţin oile „în ţară" nu sînt dintre cei mai bogaţi. Într'un cuvînt, au dispărut Mocanii cei mîndri de odinioară, iar din bogăţia şi fala lor au mai rămas doar: casele făcute de bătrîni, cu lucrurile aşezate de ei acolo, portretele lor, dar, mai mult decît toate, amintirea sfîntă, pe care cei de azi o mai păstrează, dar care se va şterge odată cu moartea celor care sînt acum bătrîni la rîndul lor, care nu mai au mult pînă să-i soseaască din urmă pe cei care s'au dus...

Oamenii mai înstăriţi acum în sat nu-s numai urmaşi ai celor „bogaţi şi de neam" de odinioară, ci şi ridicaţi din „oameni nevoiaşi", care au făcut oarecare avere, departe însă de a egala pe cei din trecut. Dintre şcoale, dau preferinţă „comercialelor" şi „dreptului". Priviţi relativ cu ceilalţi Transilvăneni, au avut o situaţie mai bună în timpul stăpînirei ungureşti, datorită de sigur aşezărei lor lîngă vechiul hotar, în apropierea trecătorilor bune, şi firei lor: se acomodează uşor, cel puţin în aparenţă, cu conlocuitorii, căci rabdă mult şi nu se ceartă, sînt oameni paşnici... Apoi au avut şi un refugiu excelent în vechiul regat şi un izvor de venituri însemnate. Oameni iubitori de trai bun şi comod, Mocanii nu sînt nici firi contemplative, nici sentimentale, nu sînt poeţi, iubitori pasionaţi ai naturei sau ai petrecerilor şi veseliei, sînt firi pasive, însă cărora le place libertatea şi vieaţa înlesnită — ei nu stau mult locului: bărbaţii rătăciau cu turmele de oi peste tot unde găsiau locuri largi sau cutreerau satele, tîrgurile şi oraşele cu negoţul, ducînd produsele muncei

lor: brînzeturi, dimii, lapte, vite etc., aşa că foarte puţin timp steteau acasă în familie. Femeile şi copiii rămîneau mai mult singuri acasă, dar şi femeile, întreprinzătoare şi cu spirit mercantil chiar, nu-şi vedeau numai de gospodărie, ci se ocupau mult cu industria lînei: era o întrecere între ele care să lucreze mai multe sute de kilograme de lînă, aveau cîteva servitoare care ţeseau, iar ele se duceau pe la tîrguri cu dimii de vînzare, oricît de bogate ar fi fost.

Port mocănesc

In privinţa portului şi obiceiurilor, deşi în general conservativi, nu le mai păstrează pe cele vechi; numai bătrînii mai au portul mocănesc, deşi nu întocmai cum era înainte. Au cioareci de dimie albă, cămăşi tot albe de pînză, croială şi cusătură simplă: pe la guler şi mîneci cu nişte floricele tot albe aproape invisibile; peste cămaşe se încing cu chimir lat de piele, cu flori tăiate în el; apoi „zăbun" albastru închis sau cafeniu, croit kimono şi împodobit cu găitane negre — sau „roc" tot de coloare închisă, tot de postav, peste vestă („lajbăr"). Ca haină mai mare, au „ghebă" de „postav d'ăl bun", în aceleaşi colori, cu nasturi, încheietori şi băieri de găitan negru. Inainte aveau „antirie albe cu găitane negre", pe care le luau pe umeri peste „zăbun", nu pe mîni.

Uĭ, săracă Sintilije,
Cum te ja fetili'n ije
Şi fiĉiori'n antirije.

Cei tineri au părăsit însă acest port; chiar dacă „la oĭ, la munte" mai umblă cu el, cînd vin în sat se schimbă în

„ajne dă domn". Dar la serbări sau la jocuri, cum e Sintilia, cînd se adună toţi burlacii de prin sate ca să-şi caute fete, să se însoare, atunci se văd mai mulţi îmbrăcaţi mocăneşte, chiar intelectualii fac acest lucru în amintirea strămoşilor lor, Mocanii cei bogaţi şi mîndri care, după ce învăţau prin şcoli, mulţi reveniau la ocupaţiile părinţilor. Cînd vede lumea din sat pe vre-un student îmbrăcat cu portul mocănesc la joc, zice cu admiraţie: „ia uite pă Mocanu lu...., g'ine-i mai stă"! Portul femeilor se deosebeşte de portul romînesc al ţăranelor, fiind că, de fapt, Mocanii niciodată nu au fost şi nici nu s'au considerat „ţărani" şi nici satele lor „sate"; este un port mult influenţat de cel orăşenesc, occidental. E drept că nu de multă vreme l-au părăsit femeile; dela război încoace nu-l mai poţi vedea decît... în lăzi. Ele se deosebiau după port în „cocoane" şi „mocanĉe": primele cu portul absolut orăşenesc, celelalte cu: bluze sau „ii" de „simizet", lucrate cu fluturi, iar, aproape de palmă, cu nişte „pumni" lucraţi în întregime cu fir de aur; la gît, şiruri de salbe, de galbeni mari şi de galbeni mici; rochia foarte lungă, de mătase sau stofă de calitate superioară, croiala după moda curentă, încinse peste rochie cu cordoane de fir de aur sau argint şi paftale late cu cîte două sau patru pietre scumpe; pe cap aveau „ştergar" de borangic foarte fin, brodat pe margini cu flori albe. Ca haină mai mare au, pentru vreme bună, scurteică de mătase garnisită cu blană (jder, samur) pentru zile de sărbătoare, iar pentru orice zi.

de postav. Pentru iarnă au dulămi: de mătase — cu mîneci — pentru sărbătoare, blănite pe dinăuntru, cu manşete şi cu guler de blană prelungit pînă jos pe poale; de postav („ghebuţe") pentru zi de lucru. Port asemănător cu al domniţelor romîne din trecut, dispărut astăzi, afară de „dulămi", „ghebuţe" şi „scurteici". O astfel de haină de mătase ar costa acum cîteva sute de mii de lei. Acestea le lua în zestre fata dela părinţi, precum şi cîteva rochii de mătase şi de stofă bună — zece, douăzeci —, ştergare pentru cap, ghete, albituri. Imbrăcămintea, de un lux extraordinar, e mărturia bogăţiilor marilor economi de vite din Săcele. Deşi între ei se deosebesc „oameni de neam bun" şi „coniţaşi, calici" — cei care au adus sau aduc lemne „cu coniţa" din pădure — după sama averei, cu toţii însă ţin foarte mult să nu fie confundaţi cu alţi locuitori ai Transilvaniei sau cu oricare alţii şi să nu se înrudească în nici un chip cu ei, dar mai ales cu „Cojanii" — locuitorii din Bărăgan —, faţă de care au cel mai mare dispreţ. Nu se înrudiau decît familiile mari între ele din cîte patru sau cinci părţi, fiind că nu voiau să li se înstreineze averea şi neamul. In privinţa aceasta, au fost foarte conservativi, acum însă au început să mai cedeze. Ceea ce este caracteristic mai cu samă la Mocanii din Săcele e mîndria lor extraordinară şi aproape de neînţeles pentru ceilalţi Romîni, care nu le cunosc nici trecutul, nici felul lor de vieaţă, după cum am mai spus. Dintre ei, nu se pomeneşte vre-unul care să se fi dus slugă, la meserie sau la lucrul cu braţele, chiar dacă a sărăcit. Mulţi sînt foarte strîmtoraţi acum: fac economii, duc vieaţă mai modestă, numai să nu fie nevoiţi să aibă o îndeletnicire pe care o dispreţuesc. Preoţi sau învăţători, deasemeni, nu prea se fac, cei din sate sînt veniţi de prin alte părţi şi nu-s de loc simpatisaţi de locuitori; aceeaşi opinie au şi despre ofiţeri, funcţionari mai mici... Prin felul lor de vieaţă — austeră, cinstită, discretă, dispreţuind pe toţi alţii de orice naţionalitate ar fi ei — se deosebesc mult de ceilalţi locuitori ai ţărei romîneşti. Departe de veselia şi de dispoziţia spre cîntece

şi joc a Romînilor dela sate, în general, Mocanii sînt oameni greu de pornit la vorbă şi la petreceri..., sînt şi firi pătrunzătoare, nu se lasă măguliţi de nimeni şi ştiu să preţuească pe orice om, indiferent de categoria lui socială, la justa lui valoare: „apa la matcă şi omul la teapă". Sînt bănuitori şi curioşi, înclinaţi spre ocupaţiuni practice, în general vorbind, căci sînt şi unele familii vechi despre care se ştie că nu au dat nici un negustor. Sînt înzestraţi cu foarte mult spirit satiric, după cum reiese şi din poveştile şi strigăturile lor, precum şi din obiceiul de a porecli pe fiecare om după vre-un defect fisic, moral sau după vre-o ciudăţenie a firei lui.

Deşi aşezările omeneşti nu par prea vechi în aceste părţi, totuşi din felul cum se presintă case, străzi, biserici, oameni, se cunoaşte că aici este o civilisaţie temeinică, deşi uneori ea pare superficială. Oameni serioşi şi tăcuţi, dispreţuind chiar petrecerile şi adunările zgomotoase, veselia şi băutura, ei nu fac „joc" decît o singură dată pe an, la Sf. Ilie — „Sintilije" —, cînd vin feciorii din toate părţile, candidaţi la însurătoare, şi cînd vin femeile şi cei mai în vîrstă să-şi dea părerea asupra lor şi să-şi aleagă gineri:

Uite-te, leică, la mine:
Dă ţi-o părea că joc bine,
Să-ţi daţ fata după mine!

Fetele însă nu aveau voie să vină la joc, ci steteau în vre-o curte mai apropiată, ascunse după garduri şi priviau prin „găurile stoborului" — ca să nu fie băgate de samă de cineva — la cei ce jucau, bărbaţi, „fiţiori" şi femei tinere măritate; din această pricină li se scosese şi cîntec:

Fetili dupîn Săcele
Să ujtă pîn găurele.

Abia acum, după războiu, probabil sub influenţa obiceiurilor din alte părţi, au început şi fetele să joace şi căsătoriile să se facă mai liber decît înainte, cînd fetele nici nu ştiau pe cel ales de părinţi — viitorul soţ — şi nu trebuiau

să-l refuse în nici un cas. Ar fi fost o grozavă necinste pentru ei dacă li s'ar fi întîmplat un asemenea lucru; fetele trebuiau să plece capul în faţa voinţei părinteşti: „să ne h'i adus ursu din pădure, căta să-l iei." După căsătorie însă, aveau mult mai multă libertate decît înainte. Ar fi fost o minune să se facă o căsătorie din dragoste şi mai cu samă împotriva voinţei părinţilor; cu toate acestea nu se pomeniau divorţuri. Aceste obiceiuri deosebite de cele romîneşti generale, precum şi firea lor sobră, necomunicativă, ne aduc aminte imediat pe cele orientale şi sud-europene balcanice. Ei preţuesc la om cinstea, hărnicia, averea, dar mai pre sus de toate familia, neamul din care se trage cineva. La acestea se mai adaugă şi un formalism exagerat şi o grandomanie rar întîlnită; nu se ceartă, nu fac scandal, ţin însă supărarea toată viaţă chiar. Nu merg la cîrciumă, mai ales înainte de război era o grozavă ruşine să fi călcat cineva pragul unei cîrciume: „numa Săcui intra dă bea 'n cîrčiumă." In ceea ce priveşte sentimentele: patriotism, iubire etc. ei se arată foarte discreţi: „a iubi cineva" şi mai ales „a şti lumea că iubeşte" ar însemna ceva îndrăzneţ, o abatere dela felul cum trebue să se arate cineva. Se povesteşte de vre-o căsătorie din dragoste sau de iubirea dintre o Romîncă şi un Ungur — ceea ce poate nu s'a întîmplat de două ori de cînd ţin ei minte — zeci de ani de-a-rîndul de către fiecare generaţie şi se scoate cîntec. Deşi se înţeleg bine cu Ungurii, trăesc în relaţiuni destul de bune, zicîndu-şi unii altora „vecine", totuşi nu se întîmplă să se înrudească unii cu alţii.

In zilele de lucru satele par aproape nelocuite: o tăcere, turburată numai de taxico-urile ce fac cursa Braşov-Satulung, domneşte pe uliţe pînă seara cînd trec Ungurii cu carele de fin dela cîmp spre casă; pe la porţile zăvorite ale curţilor rar iese cîte cineva ziua să se uite în sus şi 'n jos şi apoi să se tragă înapoi, preferînd să privească prin „găurile stoborului" sau prin „lodurile ferestrelor", atît cît pot. Numai seara şi sărbătoarea se adună pe la porţi mai mulţi vecini sau vecine, mai cu samă dacă sînt rude, şi stau de

vorbă; dacă-s streini, se salută cu răceală, schimbă cîteva vorbe şi rămîne apoi fiecare cu gîndurile lui.

Toţi au spiritul de economie şi ştiu să preţuească munca şi avutul lor, mai ales acum, cînd din însemnata lor bogăţie de odinioară multora le-a rămas prea puţin şi îl păstrează cu sfinţenie mărturia unor vremuri bune, dar apuse pentru totdeauna. Icoana trecutului îi înduioşează şi-i îndeamnă spre povestire: torentul amintirilor odată pornit greu se opreşte şi, cu figura inspirată, fiecare îţi vorbeşte de un trecut mai fericit şi mai mîndru, mai bogat şi mai plin de viaţă — aceasta îi face pe ei să trăească retraşi de curentul lumei, de speranţele şi ilusiile ei; pentru mulţi, nu contează decît trecutul; de ceea ce va fi, nu se interesează.

Credinţe şi mituri, cîntece şi ghicitori, frumuseţea naturei, îi preocupă puţin; ceea ce întîlneşti mai mult la ei sînt poveştile şi satirele. De altfel se observă mult împrumut în literatura lor: multe motive din poesiile şi cîntecele, chiar şi din poveştile lor, se întîlnesc cu cele ale literaturei populare generale. Faptul acesta denotă că Mocanii au fost în des şi neîntrerupt contact cu Romînii de pretutindeni, mai ales cu cei de pe Bărăgan, din Dobrogea, Basarabia, umblînd cu turmele după cîmpuri mai largi, şi cu cei din Transilvania nordică — de unde-şi procurau ciobani.

Dat fiind felul lor de viaţă — transhumanţa păstorească, dispărută aproape cu totul astăzi — şi situaţia lor favorabilă lîngă vechiul hotar al ţărei, venind în contact cu Romînii din multe ţinuturi, graiul lor este foarte puţin diferenţiat de cel romînesc general şi are prea puţine influenţe din graiul altor ţinuturi în vorbirea obişnuită şi mai multe în cel al cîntecelor: *înžerĭ, plînže* etc. (din graiul Maramureşului) sau: *„Aoleu, daică Ioană, čin, te scoase la poiană"?* (graiul din Muntenia), dar aceasta numai sporadic.

Cea mai caracteristică trăsătură a graiului moţănesc este palatalisarea labialelor — şi în cuvintele vechi şi în cele nouă, chiar în neologismele cele mai recente: *kiatră, k'ičior, bărg'er* (= bărbier), *pantok'i* etc. Numai atunci cînd îţi

spun cîntece, poesii, își aleg vorbele și pronunță „ca după carte".

Pronunțarea cu *ie* inițial e cea obișnuită: *ieu, iel, ie* etc.

Prefacerea lui *s* în *ș* dinaintea lui *ki* se observă nu numai în forme ca *dășkid, șkimb*, dar și în altele, ca *șkinare*.

De relevat și pronunțări ca *zeike, roike, tirifoi*; de asemenea obișnuita suprimare a lui *h* inițial: *oldă* (=holdă), *oră* (=horă).

Niciodată nu se întrebuințează forma articulată cu *-l* a substantivelor masculine la singular: *omu, băiatu, čiobanu, Țiganu* etc. Forma articulată a pl. feminin este în *-ili*: *fetili, k'etrili* etc. La ind. pres. pers. a 3-a de plural e identică cu a 3-a de singular, la verbele de conj. a II-a - a IV-a: *iei ride, iei fače, iei naște, iei aude, iei are* etc. Tot așa, persoana a 3-a de singular a imperfectului e la fel cu cea de plural: *iel mînca, iei mînca, iel lucra, iei lucra* etc. La viitor auxiliarul apare astfel: *oi, îi, oa, om, oți, or*. Forme analogice frecvente sînt: *ieu čei, tu čei, să čeaie, tu piei, să piaie, tu spei* (= tu speli), *ieu učig, tu učiği, učigă*.

Pentru lexic sînt de relevat numeroase împrumuturi ungurești și germane, cum se va putea vedea din glosarul pe care-l vom da după ultimele texte. Se întrebuințează și neologisme, ca *birău* (= birou), *tablău*, etc.

In privința folklorului, nu găsim mare bogăție, căci am spus că nu au nici credințe nici legende numeroase, cum au Romînii din alte ținuturi; nu au imaginație prea bogată: nu cred în strigoi, în arătări, în draci, care fac rău omului. Toată vieața și lumea, mersul și soarta ei, sînt cîrmuite de voința lui Dumnezeu; e un amestec de încredere religioasă și spirit positiv. Despre arătări sau despre farmece și descîntece spun cu multă uimire și neîncredere ceea ce au auzit de pe la alții. Mai multă bogăție se vede în amintiri și în povești, ca prosă, în strigături, ca poesie. Sînt înzestrați cu mult spirit satiric, uneori mai fin, alteori mai vulgar, după cum reiese din obiceiul lor de a porecli pe fiecare om, mai ales pe cei ce nu sînt rude, după vre-un defect fisic sau moral ori numai după vre-o particularitate („Mustățea, Ceapă-roșie,

Tercioaie" etc). Același spirit satiric reiese și din poveștile și strigăturile lor relative la femei leneșe de pildă:

Pînă țesę-un cot dă pînză
Mîncă șęapte unți dă brînză;
Țesę-un cot,
L-azvîrle'n pod;
Țesę-o natră,
Rupę-o spată...

sau relative la oameni care vor să pară ceea ce nu sînt:

Oră mare dă cocoane
Tot cu șurțuri dă cartoane (cretoane)
Și cu băieri dă plantiči,
Tot dă nęamuri dă caliči.

In privința relațiunilor familiare, nu se întîmplă rareori să trăească rău, de pildă, nora cu soacra, dar ei evită întotdeauna să stea la un loc copiii căsătoriți cu părinții, tocmai din această pricină: să nu dea ocasie la certuri și să știe apoi lumea cum trăesc ei în casă. Nu se ceartă, chiar dacă nu se au bine, rabdă și tac, deși în suflet nora nu ar fi împăcată sau soacra, care uitîndu-se spre cer și gîndindu-se la noru-sa se resemnează cu vorba: „noru-i tot nor".

Ei sînt cu totul departe de naivitatea barbară și spontană a moravurilor primitive și le lipsește în mare parte energia morală. Sînt foarte evlavioși, mai cu samă bătrînii, care nu lipsesc dumineca și sărbătoarea dela biserică: fiecare își are strana plătită. E o frumusețe — care în curînd va dispărea — să-i vezi sărbătoarea de dimineață înșiruindu-se agale pe „ulițe" spre biserică: bărbații, de statură mijlocie, puțin îndoiți de genunchi, cu pălăria neagră cu margine largă pusă cam pe ochi, cu cioarecii de o albeață ce constrastează minunat cu rocul sau zăbunul negru ori albastru închis, în mînă cu măciuca noduroasă, merg mai de vreme, iar femeile, mai în urmă după ce „au grijit prin casă", vin și ele spre biserică ținîndu-și cu mîna faldurile rochiei prea lungi... Dar aceștia sînt bătrînii, cea din urmă generație a mîndrilor și pașnicilor Mocani..., cei tineri întrerup pe ne-

simțite tradiția și a portului și a obiceiurilor patriarhalilor păstori.

Sînt foarte evlavioși, n'au însă, spre deosebire de Romînii din alte ținuturi, aproape de loc urme de păgînism în credințele și manifestațiunile lor religioase; n'au obiceiuri deosebite la nunți, botezuri și morți. Cred numai „în unu Dumnezeu și 'n Maica Domnului, drăguța". N'au încredere în farmece, nici în descîntece, despre care zic că sînt „prostii": „cum zice la sfînta Evanghelie: cel ce slujește la doi Dumnezei, ăcela nici o credință nu are". Dacă au sărăcit sau dacă le-a murit cineva iubit, se resemnează, căci: „goi și fără avere naștem, goi ne ducem pă lumea ailantă". Se resemnează în fața soartei, cu care se împacă, oricare ar fi ea, gîndindu-se că „așa vrea Dumnezeu" sau „așa ăi-a fost dat!" Sînt fataliști: cred în soarta hotărîtă omului de Dumnezeu:

Cine n'are noroc, n'are,
Dă cîn naște pînă moare.

Departe de expansivitatea țăranilor din alte ținuturi ardelenești, departe de aceia care lasă să vorbească toate suferințele și revoltele ce clocotesc în sufletul lor, viața acestor oameni este numai o trăire internă, căci durerile și patimile lor nu se exteriorisează, ci rămîn în adîncuri de drame sufletești, pe care nimeni nu le știe — fiecare își duce povara suferințelor tăcut și în aparență liniștit.

TEXTE[1]

I

Așa jera pă vremurili dinainti, le jeșja dupîn munți, pă la șușele, pă la cîmpuri, oameni nainte că dă ce lasă vitili să pască — s'apăi gîlcevă și ceartă! D'apăi unde mai sînt Mocani ăja și kičili ălea mari! După ce ișja cu oili pîn cîmpie și făceau pričini,

[1] Toate textele care urmează sînt din Satulung

bătăi, îi împăca sfinți: unde-i supunea jei pă Mocani, jera supuși... unde nu, pače bună! Mocani jera mai buni la bătaje, jera oameni ažunși, oameni cu putere; economija jera la mare putere la jei. Mocani, dacă să ocupa și cu plugărija, jera dăparte, da nu s'a 'ndurat să dea oili pă pămînt, nu să'nteresa dă pămînt, jei jera cu oili și cu yite mari, că tajca-moșu îi dăduse maikii cinzeci de yite mari. Pă timpu ăla pleca Mocani dăla munte toamna pă Bărăgan, pîn Brăila și la Sfîntu-Gheorghe vineа la munte — și pă timpuri jera economija la putere. Pămînturili le loa cu arîndă pă cîte cinci sau pă mai mulți ani dăla propietari, jera cîte doi lei. cîte trei lei pogonu, făceа notreț dă oi, fîn, un' alt. Pă Vaida, pă Slojeru, pă Valea-reče ńerğea nejca Stojca Gologan — Dumnezeu să-l jerte, că-l pomenesc acuși — parcă-l văz! Apăi vine Paltinu, Dosu-lu-K'ele, acolo ńerğea N'itru Žalea — vine spre Săcele; apăi yine Lacu - roșu, Mușița, p'acolo ńerğea Nică Gologan, pîn Mușița, g'etu! Pă urmă yine Podurili, făceа Mocani cășerii mari pîn munți ăștea: Turcu, Rusu, Gîrbova-mare, Neamțu, Șteg'lia, Părailі, Ungea - mare și Ungea - ńică, Oržogoaja, Cazacu, Urekea, Sorica, Glăbučetu Azuğii, Glăbučetu Călugărilor. S'a dus Mocani ăi bătrîni... heei! s'a dus și oili și toate... Apoi mai vine Drăganu, Čeușoaja. Cîn trečeam pă la Sinaja, pă unde-s palaturili-alea, jera niște livezi și vaci v'o doozeci — ale călugărilor —și pojeni; jera mulți călugări, v'o cinsprezece, șaisprezece, doozeci dă călugări. Mai jera și la Lespezi călugări bătrîni—și jera și tineri, jera numa pojeni și flori pă la Sinaja, pă Praova jera numa ici și colo cîte-o cîrčiumă, numa stătea diližența să škinbe cai. Și numa cîn trečea diližența, striga: „să oprească pentru nejca Gheorghe Gologan"! — că numa pentru bojeri oprea — s'odat' a și oprit. Heei, čine jera nejca Gheorghe Gologan! Pă timpuril alea cîn merğeam p'acolo, locurili alea dăla Sinaja jera numa livezi și unbla yitili călugărilor. Și toți munți dîn Bratočea, dîn Teleažen jera ocupați dă yitili Sečelenilor; jera renumiți — ziče că cînd ar h'i trecut Carol dîn spre Germanija, i-a ișit Mocani călări la Dîrste și l-a trecut pînă'n țară și a zis Carol: „ăștija-s Mocani care bate cîmpurili țării românești"! Jera toți munți Praovii, Ialomiții, Buzăului, ocupați dă economi dă yite dîn Săcele; doar cîte-un munte jera al Găurenilor ăștea dupîn munți. Săceleni, după ce-a intrat și'n Basarabija, a 'nvățat și pă boieri d'acolo să mulgă oili, că jei nu prea le mulgea, nici nu 'nțărca ńei, le lăsa să facă care ce-o vrea; unbla čiobani cu cotiga după oi; jera cîrduri mari dă v'o sută cinzeci dă mii, dă v'o doo sute dă mii dă oi. Pă la Sfîntu-Gheorghe Mocani ăja, care să 'ntorcea cu oili apăi la munte, începea să yije 'napoi s'avea lărgime pă drumuri, jera

slobod să ńęargă oriunde. Cînd apuca g'eți Mocanj dă intra pă la Cînpina să ținęa lăutari după jej dă le cînta — și numa stătęa; să strîngęa la cîtę-o cîrčjumă la maj bęa și jej și dă le cînta lăutari — să le jerte Dumnezęu păcatili la g'eți bătrînj aj noștri! Și jera cu părurili marj—avęa kică—și venęa pînă la munte tot cu lăutari — jera lumęa maj cu coražije, da acu să fače toți bojerj... să sparie oili dă pantaloni lor [1]. De, acu s'a făcut alte meserij, școlj, da nu știu cînd o iși ăștęa toți dîn școlj, nu știu undę-o maj intra, că če dă maj sînt! s'a făcut niște palaturj, nu glumă, și pă la Plojeștj și piste tot!

Niță Pîrșoju — 67 ani.

II

N'ie nu pręa n'j-a plăcut poveștili, cînd îj maj văz pă uni că povestește, odată le zic: „Mă, nu așa! La trębă, nu la poveștj"! N'j-a plăcut să cînt și să žoc, da poveștj, nu! Acu, cît sînt dă bătrîn și tot mă prinz în žoc, la cîtę-o nuntă: žoc brîu, bręaza, d'a-mîna... Brezili-s ńinunate la žoc... hej, să'nvîrtește ca niște, niște!...

Același

III

Drum pă dęal și drum pă vale,...
Treče d'un vojnic călare
Cu calu în fuga mare.
Strigaj jeu în gura mare:
— Pune-mă, nejcă, călare
La spatili dumitale!
— Bucuros, țațo, tę-aș pune,
Da ńj-e murgu ńititel
Și'n k'ičjoare supțirel;
D'ag'ja-n duče trupu ńeu,
Trupu cu păcatili,
N'ilžocu cu armili.

Bălașa Vlad — 69 ani.

IV

Duce-ti-j și m'îj lăsa,
Plînžę-oj și tę-oj blăstăma:
Dă ți-j lǫa v'una ca ńine,
Să nu trăjeștj cu ja g'ine!
Dă-j lǫa v'una maj frumǫasă,
Să nu poțj țij cu ja casă!
Să te dučj, bădițo, dučj.

[1] Replica altui om, care asculta la povestire.

Pînă-j k'ica rob la Turčj,
Cu pičjoarili'n butučj
Și cu brațili 'n cătușj:
Să te 'nsorj dă noo orj
Și să aj noo fičjorj
Și să maj te'nsorj odată
Și să aj numa o fată,
Să-ți care'n temniță apă!

Aceeași

V

Plęacă Barbu pă la fete
Cu ńilžocu plin dă bete.
— Čę-aj cătat, Barbule, la noj?
Or nu-s fete'n sat la voj?
— Ba sîn multe, da-s mărunte
Și n'ažung să mă sărute».
Vine Barbu dăla plug
Cu cămașęa nęagră lut..
Cîntă cucu sus pă cruče,
Pă Barbu la grǫapă-l duče.
Da dă plîns, čine mi-l plînğe?
Majcă-sa și soru-sa,
Maj cu foc ibovnica.
«Dragu mamij,
Sămăna-ți-aș numili
Pîn tǫate grădinili,
Să lę-adune fetili
Să să ducă'n șezătǫare,
Să le cînte fetili,
Să le plîngă babili
Pă tǫate potečili».

Aceeași

VI

Corbac mîndru čel vojnic
La drumu marę-a jeșit
Să vază cîn trec bojeri
Și-j oprește și-j întręabă
De au vrę-uni parale
Și-j oprește pă toți
Și-j cată pă tǫate părțili
Și jej în loc dă vaj,
Începe să cînte:

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

«Pasăre cu dulce grai,
Dă-i veni să ne priveşti.
Ş'apăi să te prăpădeşti.
Eu-s strein şi n'am măicuţă,
Ca să-m dau foc cu drăguţă,
Că dacă ţi-aş avea pîne,
Aş fi fericit pă lume».

Aceeaşi

VII

Oltule, Olteţule,
Seca-ţi-ar pirajele,
Să crească dudajele,
Să treacă fetiţili
Să le speli pičjoarili!

Aceeaşi

VIII

— Aoileu, daică Ioană,
Čin'te scoase la poiană,
Naltă ca o burujană?
'N făcuşi la inimă rană,
Da nu-i rană dă cuţit,
Că je rană dă jubit!
Dăsfă, mindro, če-ai făcut
Şi dă-m drumu să mă duc!
— N'am făcut ca să-ţi dăsfac,
Ţi-am făcut că mi-ai fost drag.

Aceeaşi

IX

«Majcă, măiculiţa mea,
Ascunde-mă undeva,
Că vin Turči şi mă ia»!
Mă-sa repede-o ascundea
Şi Turči-odată sosia,
De Mariţa c'o'ntreba.
«Turčilor, boierilor,
Mariţa că mi-a murit.
Dacă nu-m crezi cuvinţelu,
Vin să-ţi arăt morminţelu»!
La mormînt că să ducea
Şi-acolo cîn să'ntorcea
Începea Turči ca s'o bată
Şi fat'atunči a işit,
Cînd ieşi Turči c'o luă,

Pă cal c'o lega,
La Dunăre c'ažunğea.
Ia dîn gur' aşa grăia:
«Turčilor, boierilor,
Sloboziţi-m mînili,
Să maj beau puţină apă
Să-n treacă dă dor dă majcă,
Dă majcă şi dă tajcă»!
Iar dacă o dăzlega,
În Dunăre s'arunca
Şi dîn gur'aşa-m zičea:
«Dăcît roabă Turčilor,
Maj bin' masă peştilor»!
Şi Turči toţi s'a 'necat
Şi Marija a scăpat.

Aceeaşi

X

— Majcă, măiculiţa mea,
Pă mine cîn m'ai născut
Ţije bine ţi-a părut
Om în lume c'ai făcut,
Însă cîn m'ai legănat,
Lapte să sug cîn mi-ai dat,
Cu pičjoru m'ai legănat,
Cu gura m'ai blăstămat:
Să n'am parte, niči noroc,
C'am născut în zi dă post,
Cîn postește babili
Şi toate săračili.
— Ieu le-am dat, le-am săturat
Şi la masă le-am kemat
Ca să te urzească bine,
Ca să am noroc pă lume,
Să trăiesc şi ieu cu tine,
Să nu rîză lumea dă mine!

Aceeaşi

XI

Foaje verde pălălije,
Mă suii în deal la yije,
Mă uitai în Slobozije,
Văzui casili pustije;
Numa una nu-i pustije

Ş'aja je cînţălărije.
Şed logofeţi şi-m' scrije.
Socotęam că-m scrije mije,
Da jej scrije'n miliţije.
— Nu te duče, dragu mamij,
Că tę-oj scălda'n lapte dulče!
— Ba jeu, majcă, şi'n zahar,
Dac'am pus sęaua pă cal.
Vinde, tajcă, cai toţi
Şi mă scapă dăla sorţi.
— Dăla sorţi şi dăla mǫarte
Tajca nu te pǫate scǫate.
— Vinde, tajcă, boi toţi
Şi mă scapă dăla sorţi,
Că şi jeu ţi-am fost fičjor,
Ţi-am scos plugu din obor
Şi m'am dus la cînpuşor
Să-ţi ar brazdă şi ogor.

Aceeaşi

XII

Acuma o sută sau obzeči dă anj, nevestili să purta cu săriči şi cu čizme roşij cu copor (toc dă h'er) şi purta vara papuči nenkejaţi dă capră şi cu copor şi bărbaţi purta vara antirije dă dimńije albă şi jarna dă postav d'ăl bun şi cu găjtane şi cu şiret negru şi čizme dă capră tăbăčită cu creţe 'n faţă. Şi jarna, čizme dă yiţel şi femiili avęa k'eptare dă k'ele înkejate pă dînainte şi bărbaţi purta tot k'eptar' dă k'ele sus cu băjerj şi purta căčjulj marj cu fund ca o farfurije şi să purta cu kică şi avęa kimire şi în kimire purta punga cu banj şi tęaca cu cuţite şi ştergar întins şi 'n buzunar nu purta batistă, cîtę-un ştergărel făcut dă casă. Şi avęa oj şi caj erçelij şi čirçadă dă vačj pă pămîntu Rumînii şi trăja în Ardęal cu casa şi cu familija şi vara apăj vinęa cu oili'n munte, dacă trečęa Sfîntu-Ǵeorǵe. Unguri 'n timpurilj-alęa jera ăj maj proştj, Rumîni jera maj g'ine. Unguri jera tot sirvitorj la Rumînj. Care jera maj bogaţi avęa un car, doj boj şi un plug în timpurili d'atunčj. Rumîni n'avęa sobă pă vremurilj-alęa şi avęa cuptor' şi sobă dă tablă dă băga lemnili pîn cuptor' şi vatră avęa'n casă. Şi tǫamna adučęau, cînd dădęau cu oili dă vale, burduşj dă brînză, ştęandurj dă lapte gros. Şj-adučęa oj la zaana -un fel' dă şopron — şi făčęa seu, p'atunčęa nu ardęa lumęa gaz, ardęa luminărj dă seu. Cîte oj tăja, le făčęa numa seu;

numa muşki îj ţinęa dă-j mînca jarna. Acu vara adučęa doj, trej ńej dă friǧęam; punęa čjovîrtęa 'ntreagă'n frigare, că nu să făčęa mîncare ca acu, că zičęa că je flęacurj astęa.

Aceeaşi

XIII

Plin ţj-e coşu cu bucate,
Plină-j punga ta dă banj,
Da če folos, măj fîrtate
Că'n cap aj sînburj dă bostan.

Aceeaşi

XIV

Cînd ar h'i v'o trębă şi pă urma Rumînilor ăstora, da p'ăl dă fură o sută dă lej sau ničj o sută îl înkide şi p'ăj dă fură mńiliǫane îj duče la sanator, ziče că sîn bolnavj.

Aceeaşi

XV

Colindă

Sus, în sus, pă lîngă cer',
Estę-un negru norişor;
Da nu-j negru norişor,
Či je Ǵiţă tinerelu,
C'un cal bun, cam gălbior.
Sări ičj, sări colęa,
Sări 'n pǫarta rajuluj,
Sări 'n pǫarta sǫareluj:
Soarili nu je acasă,
Numa sora sǫareluj.
Pă Ǵiţă dă mînă-l lǫa,
Maj frumos če mi-l činstęa
C'un pahar dă mărmurar'.
Scrisă-j luna cu lumină
Şi sǫarili cu căldură.

Aceeaşi

XVI

Colindă

Estę-un cînp mare, frumos
Şi jeste 'nălbit dă florj.
Da nu-j înălbit dă florj,
Či jeste 'nălbit dă oj.
Da după oj čine unblă?
Unblă bunu Dumnezeu

C'un flujer mare dă aor
Cîn flujeru zičęa,
Oili că s'aduna:
„Oae, oae, biriçae,
Dă cînd unblu după voi,
M'am înălbit ca şi voi...
Şi voi face trei cîrduri,
Trei cîrduri la trei tîrgúri:
Mjelušele Grečilor,
Berbecuţi Turčilor,
Bătrîne creştinilor,
La mulţi ani"!

Aceeaşi

XVII

Să nu crezi ničjodată pă bărbat, că jel are o sută şi tot ţije-ţi ziče că cu tine a keltuit şi jel nu-ţi spune ničjodată tot če ştije şi tot če face.

Să nu h'i mîndră ničjodată, nič crezută, să nu te'nkipu că ca tine nu mai je nimeni — să vorg'eşti şi cu copk'ilu âl mai ńic, că pă urmă dăvine dă ţi să lik'eşte prostija dă cap.

Să baģi samă că toţi călugări ńiroase a ţap dă murdari şi dă puturoşi ce sînt. Je mare canon şi cu călugărija asta, că vai dă sufletu cui s'ọa lega şi n'ọa ţine ăle sfinte: aja mai g'ine să nu să mai leģe la mînăstire.

Aceeaşi

XVIII

Cîntec dă stęa

Acum am văzut minunęa
Care înżeri spunęa.
Acum ţoate s'a 'nplinit
Cîte s'aų fost prorocit
Despre Meşija Cristos,
Ţoate s'a 'nplinit frumos.
Unde estę-acuma om
Precum aų fost Solomon
Ca să cînte aliluję!
Din cîntările-ačestęa
Vom cînta acuma noi
Din timpană şi činpoi

Vino, frăţiorul meų,
Vino, oh, jubitul meų,
C'a 'nflorit rudenija
Peste ţoată Judeija,
Ba 'ncă şi Samarija!
Să trečem la Palestina,
Minunęa să o vedem
Şi cu înżeri să-i cîntăm;
Slavă întru čele 'nalte,
Salte cer'ul şi pămîntul
Că s'a 'nplinit tot cuvîntul!

Aceeaşi

XIX

Înainte nu să purta ţoată lumęa la fel': să ştija care-i fata sauų mujerea stăpînului şi care-i a bačjului, nu ca acuma, dă cînd a işit zdramţili-astęa dă-şi ja ţoată lumęa dăla bolţi: acuşa ziče că s'a perfecţionat lumęa şi la vorbă şi la aine, da nu ştių cum mai yine şi- asta. Cînd a işit la 'nčeput cu „mersi" şi cu „bonžur", jeų am zis că âja a jeşit din temniţă, dă nu mai ştije să vorg'ească.

Aceeaşi

XX

Sînbăta lu Toader, dă cînd a unblat Domnu Isus pă pămînt:
Vitanija, frumos nume,
Ţoate să să laude 'n lume...
Să văzură dintr'un loc
Cu lumină ca de foc:
Smăra lę-aų zis numili,
Ca arca luminili.
Merse Domnu'n cale lungă
Cu očenici 'npreună
La Marta şi la Marija,
Jar jele dacă l văzură
La picjoare îi căzură,
Plînsori mari că plînseră
Cu feţili la pămînt,
Aų grăit aşa cuvînt:
«Ḍoamne, dę-ai fi fost de faţă,
Lazăr ar fi în vijaţă!»
Domnu nostru čel prča sfînt

Aŭ grăit așa cuvînt:
«N'a murit Lazăr, ci doarme
Și iarăș va să se scoale».
Făcu Domnu sîrguință,
Se duse pîn la gropiță,
Pe Lazăr l-aŭ învițat,
Dă patru zile 'ngropat.
Lazăr treizeci dă ani aŭ mai trăit,
Lacrămi din oki n'aŭ lipsit.
Ziua, noaptea nenčetat
Suspinînd aŭ lăcrămat.
Mai pre urmă jel s'aŭ dus
Unde drepți l-aŭ kemat,
În lumină negrăită,
În večį amin!

Aceeași

XXI

Pină țesę-un cot dă pînză,
Mîncă șapte unți dă brînză:
Țesę-un cot,
L-azvîrle 'n pod;
Țesę o natră,
Rupę-o spată;
Pîntre iți, pîntre fușčeį,
Paștę-o scroafă cu purčeį.
Dă s'ar țese pînza'n pat,
În pat lîngă bărbat,
Toate-ar h'i dă măritat,
Da să țese pă război
Și să fače lăturoį.

Aceeași

XXII

Copk'iliță cu părinți,
La če focșor te măriți?
Căčį mila dăla părinți
Cît îį trăi să n'o uiți.
Iar mila dăla bărbat

Ca frunza dă păr uscat:
Cîn gîndești să te umbrești,
Tot mai răŭ te pîrlești;
Ca pînța dă cumpărat:
O puį la supțioară,
Tot dîn ja čiupești
Și sătulă nu mai ieșți.

Aceeași

XXIII

Cînd ieram la maica fată,
Dă lucram, dă nu lucram,
Tot draga maikii ieram,
Da dă cîn m'am măritat,
Șade bărbatu pă pat
Și mă 'ntrțabă čę-am lucrat.
Cînd ieram la maica fată,
Mîncam pîne coaptă 'n vatră
Și dădeam fuga la poartă,
Iar dă cîn m'am măritat,
Un blăstămat dă bărbat
Nu mă 'ntrțabă čę-am mîncat,
Jel mă 'ntrțabă čę-am lucrat.
Mînc pîne dă grîŭ curat
Și vîn roșu strecurat
Și cu pumnį pă după cap.

Aceeași

XXIV

Arză-te focu, pădure,
Și toate lemnili 'n tine:
Să rămîie-un ștežerel,
Să mă suį ieŭ, doamne, 'n jel,
Să-m fac okișori roată,
Să mă uit în lumęa toată,
Să zăresc și'n țara męa
Și să văd pă maica męa
Cu măturа măturînd,
Cu lacrămi dîn oki stropînd.

Aceeași

XXV

Pă drumu care n'į-e drag,
Trțabă am, trțabă n'am

Şi cale-m fac,
Ţar pă care n'ţ-e urît,
Trçabă am şi nu mă duc.

Aceeaşi

XXVI

S'a 'ntîlnit doi pretinj:
— Nọa, măj Ọanẹo, če maj fačj?
— Da nu prẹa g'ine, mă, m'am însurat şi am lọat o tọantă cu avere.
— Dežẹaba, mă, că nu-j de ničj o leže, mă! Vaj dă tine, vaj dă tine va h'i!
— Ba nu, c'o s'o daụ pă če ọ-am lọat.
— Nọa, aşa-j, aj ɕičit, Ọanẹo.

Aceeaşi

XXVII

Ţigani colduşeşte tọată săptămîna pîn sat şi-apăj dumineca stă 'ntinşj cu burta la sọare.

Aceeaşi

Apăj acu nu maj mă duc la biserică — mă dọare k'ičjoarili — şi strană n'am, c'apăj acuşi fiteče golană şi-a plătit locu.

Aceeaşi

XXVIII

Măritatu-j cu făţărije, că nu ştij pă čine jej, da vorba aja: Mocanu să-ş ja Mocan şi Cožanu, Cožan; că mult 'ls proştj Cožani: tu-j vorg'eştj şi jel stă olbat la tine şi nu iče ńińic.

Aceeaşi

XXIX

Pă sub dẹal, pă su pădure
Treče d'o nevastă'n lume,
C'un prunculeţ dă trej zile,
Cu prunc ńic nebotezat,
Pruncu'n braţe că-j plînžẹa,
Ja dîn gur' aşa-j grăja:
„Tačj, prunculeţ, nu maj plînže,
Că p'aičj pădurẹa-j dẹasă,

Nẹ-aụde oţi d'acasă"!
Ničj cuvînt că ispráyja
Şi oţi c'o ažunğẹa
Şi dîn gur'aşa grăja:
— Tu nevastă tinerẹa,
Îngrọapă pruncu'n pămînt
Şi yin cu noj la jubit!
— Ba jeụ nu l-oj îngropa,
Că-j pruncu dîn trupu ńeụ
Şi-j păcat dă Dumnezeụ.
— Da să-j fačj un legănel
Într'un vîrf dă ştežerel.
— Da dă scăldat čin ńi l-ọa scălda?
Dă uns čin ńi l-ọa unğẹa?
— Ninsọarea cînd ọa ninğẹa.
— Dă legănat čin l-ọa legăna?
— Vîntu cînd ọa şujera.
— Ţar ţîţă čine j-oa da?
— Măjculiţa Prečestă.

Aceeaşi

XXX

Tajcă, majcă, om bogat,
Nu tẹ-aj ujtat cuj m'aj dat:
Dup'un oţ după pădure,
Care omọară şi fură...
Că jeụ n'am fost învăţată
Să staụ cu uşa 'ncujată,
Să spăl ajne sînğerate
După creştinj dăzbrăcate
Şi cuţite ruğinite
În cọaste dă creştin înfipte.
Oţu la uş' asculta
Şi dîn gur' aşa grăja:
— Nevastă, nevasta mẹa,
Ce plînğẹaj, pă majcă-ta blăstămaj?
— Bărbat, bărbăţelu meụ,
N'am plîns, ničj n'am blăstămat,
Ţeụ în foc că mj-am suflat,
Lemnili mj-aụ fumegat,
Okişori ńj-aụ lăcrămat".
Oţu dîn gur' aşa grăja:

— Nevastă, nevasta mea,
Porîncește la cocișii
Să puie cai la hinteu,
Să merĝem la tajc'al tău"!
Ia tare afar' ieșia
Și din gur'așa zičea:
„Cočișii, cočijașu meu,
Pune cai la hinteu
Să merĝem la tajc'al meu"!
Hoțu'n hinteu să suia,
Cu nevast'alăturea,
La codru verde-ažunĝea,
Să conăčjască să puneа,
Yin din glugă că scotea
Și din gur' așa zičea:
— Nevastă, nevasta mea,
Bea tu vin din mîna mea,
Că nu mai știu: beai ori ba
Dă astăzi încolea!
— Nu mai beau, bear-aș foc,
Dacă n'am avut noroc"!
Oț'un cuțit că-n scotea
Și la nevastă că sărea
Și ia din gur'așa zičea:
„Cočișii, cočijașu meu,
Să îmi scrii la tajc'al meu
Să tragă clopotili,
S'auză neamurili,
Să le tragă rasunat,
S'auză din sat în sat
Că ni-e moartea dă bărbat"!
Oțu capu'n glugă că-l băga
Și la soacră-sa-m pleca
Și la poartă că-m striga:
— Soacră, ai, dăskide poarta!
— Dăskiză ți-o și nevasta,
Că nevasta-i știie sama!
— Nevasta că mi-a rămas
La un stoguleț dă grîu:
Șade'n sînĝe pînă'n brîu
Soacră, ai, dăskide poarta!
— Dăskiză ți-o și nevasta!
— Nevasta că ni-a rămas

La un stoguleț dă iarbă:
Șade'n sînĝe pînă'n barbă,
Soacră, soacră, poamă acră,
N'ai oțîr dă zamă acră
Să h'erbem cu cap dă scroafă"?
Ia tare afar' ișia
Și din gur' așa zičea:
«Oțule, tîlharule»!

Aceeași

XXXI

Iče că cînd ieși din casă dimineața trebuie să te uiți în sus, nu să cați numa'n žos ca porči, că-i păcat; oameni să uită și la čer', nu numa la pămînt.

Aceeași

XXXII

A plecat badea la coasă
Să-n cosească fîn cu flori
Să h'iie de sărbători,
Să-n cosească fîn cu floare
Să o pui la kiotoare,
Să-n cosească fîn cu roo:
Frînže-i-s'ar coasa'n doo,
Să yiie la alta noo.

Aceeași

XXXIII

A fost godată un unkiaș și nu s'a dus multă vreme la biserică și la un Paști l-a silit fičioru că să meargă la biserică, și pînă la biserică iera go apă și unkiașu a tins zeikea și s'a pus și-a trecut apa pă zeike și cînd a stat în biserică unkiașu, iel s'a uitat pă cer'u biseričii... pă cer'u biseričii iera diavolu c'o k'ele dă g'ivol și tot scrija pă care rîdea, pă care vorg'ea în biserică și nu mai avea loc să scrije și apucase cu dinți s'o'ntinză, că mai avea dă scris și nu mai avea loc și, tinzînd dă ia, s'a bușit dă zid și-atunči a ris și unkiașu și l-a scris și pă iel și cînd s'a 'ntors a tins iar zeikea să trеacă și n'a mai putut să trеacă apa pă zeike și și-a ocărît fičioru că dă če l-a dus la biserică.

Aceeași

XXXIV

Čică a fost ǫodată un unkjaşi şi s'a 'nsurat a doǫară şi avęa şi unkjaşu ǫo fată şi baba ǫo tată. Şi p'a unkjaşului ǫo bătęa şi ǫo mîna să tacă focu şi cîn tăcęa focu, tata babii să suja pă cuptor' şi turna apă şi stingęa focu şi-o bătęa dîn noǫ maşterä-sa şi-o mîna să tacă focu. Şi-odată n'a mai avut cu ce fače focu şi-a ieşit afară şi s'a dus, c'a văzut ǫo luminiţă dăparte, dăparte dă tot ş'acolo a fost Domnu Cristos şi Sfîntu Pătru şi a avut un cățel şi ǫ-a lătrat cățelu şi ja a zis: «nęa, nęa, minca-ţi-ar guriţa aor»! Şi i-a dat foc, a lǫat żar şi s'a dus acasă d'a făcut focu. Da a zis unkjaşu: „Doamne, če fată cuminte, cu če s'o činstim»? «Cu če nę-a činstit, Petre»! Şi i-a dat o pungă cu galbini şi s'a dus vestęa plnă la 'npăratu şi cînd a văzut baba, ǫ-a lǫat la bătăi şi p'a ieį şi-a trimes-o şi ja s'a dus şi-a dat dă unkjaşi şi ja a cerut foc şi ǫ-a lătrat şi pă ja cățelu şi ja a zis: «nęa, nęa, minca-ţ-ar gura o murdăriję»! Şi s'a dus vestęa plnă la 'npăratu. «Cu če s'o činstim, Petre»? «Cu če nę-a činstit, Doamne»! Dup'a moşului, pă unde merğęa, pă unde unbla, tot aor curğęa, dup'a babii, tot murdăriję. Şi-a venit fičjoru înpăratului să ja pă fata a plină dă aor. Şi baba p'a unkjaşului a băgat-o 'ntr'o putină cu čenuşe şi-a scos-o p'a ieį: a spălat-o, a grižit-o, da to dăğęaba... cîn s'o ducă înapoi p'a babii, a murdărit piste tot, şi-a unkjaşului dă după uşe striga: «cucurigu, fičjor dă 'npărat, ţi-a dat pă fata a murdară». Şi cînd a auzit fičjoru dă 'npărat s'a dus s'o ja p'a unkjaşului dă după uşe şi-a rămas înęasa a murdară.

Aceeaşi

XXXV

Am ibovnic logofăt,
Pă nume să vi-l arăt:
Numili lui, Trandafir;
Duşmani ăi-l pun la g'ir.
S'a dus puju, m'a lăsat!
La toţi pare g'ine 'n sat,
Numa ăie-ă pare răŭ,
C'a fost puişoru ęeŭ.

Aceeaşi

XXXVI

Proverbe:
Nu m'am uitat la cine, da m'am uitat la al cui je cînili.
Je leznę-a lăsa şi-anevoje a uita.

Aceeaşi

XXXVII

— Bată-te cručea dă naşi,
Cu čine mă cununaşi:
Cu urîta satului,
Cu boala bărbatului!
— Bată-te cručęa dă h'ine,
Aŭ n'a fost oki la tine
Să te uiţi la toanta g'ine?
— Zi-i, naşiule, să să ducă,
Că la noapte mă mănîncă!

Aceeaşi

XXXVIII

Povestęa puturoşii: A fost ǫo nevastă, jei nu-i plăcęa lucru şi rămăsese kjar dăspojată şi'ntr'una din zile ziče omu-săŭ: «tu nevastă, merg la tîrg: ce să-ţi jaŭ»? Ja ziče: «să-ă jai o cămaşe ca să am cu če merge la nuntă la naşiu». Ja mai avęa din cămaşe numa creţili la gît; ja tot işęa afară să vază bărbatu cînd ǫa veni cu cămaşa; ja-l vede că yine şi are ceva alb în braţe; fuga-şi rupe bazaru care mai l-avęa la gît şi cînd îi yine bărbatu în casă, îi yine c'o giscă. «Če, ziče, apăi mai bine am lǫat o giscă, nevastă, şi las'o c'am să-i fac jeŭ naşii ruşine în ziǫa dă nuntă». Apăi atunči şi-a pus doi žipi dă paje: unu dînainte şi unu dîndărăt, şi p'atunči unbla kimători călare pă cai dă kema la nuntă şi ja jese cu žipi, calu i-a zmuls žipu din faţă şi cîn să fugă, lŭ-a lǫat şi p'ăl dă dîndărăt şi-acu če să facă? dă, bărbatu-săŭ ziče: «las, nevastă, că-i fac jeŭ ruşine naşii, te pui într'un butoi»! Şi d'a pus-o în butoi, a'nčeput să striğe:

Rostogol cu... gol,
Că n'a avut naşi-sa omenije
Să-i dęa fmi-sii o iję.

Şi-apoi dăla nuntă aŭ vent şi-a zis: «să merği la mă-ta pă činste»! Şi ǫ-a băgat într'un sac şi pă la žumătatęa drumului a'nčeput s'o bată'n sac şi jel striga: «torcoi (ungureşte), nevoja mujerilor»? Şi ja striga: «mă'ntorc, dragă župîne». «Tu nevastă, da nu zic că să te'ntorči, te 'ntreb că torči»! «Torc, dragă župîne». Cînd aŭ ažuns la mă-sa a'nčeput să striğe că să-i dęa să ţoarcă şi-aŭ făcut un fus şi l-aŭ dus în pod şi cînd ǫo'ntreba bărbatu-săŭ c'a tors, să ducęa'n pod şi venęa pînă'naintęa podului cu fusu şi jar venęa tot cu jel.

Aceeaşi

XXXIX

O alifiie dă lęac: să puį 'ntr'un răşfar' undălemn curat şi čęară galbină şi tămîie albă k'isată şi čęapă rasă g'ine şi prăžite tǫate şi-apăį s'o aduni şi įară s'o topeştį dă treį orį, şi-apăį să fače o alifiie bună dă tǫate bubili.

Aceeaşi

XL

Tu nevastă, minte prǫastă,
Dintr'o vorbă ş'un cuvînt
Să pune žos la pămînt.

Aceeaşi

XLI

—Frunzuliţă, solz dă peşte,
Trağe, mîndro, şi-m gîčeşte:
Codru dă če 'ngălbineşte,
Voinic dă če 'mbătrîneşte.
— Codruleţ dă įarnă grea,
Voinic dă inimă rea.

Aceeaşi

XLII

Fuğį, urîtule, din prag
Să yiie čine ńį-e drag!...
Că urît ń-a fost urîtu
Şi ńi l-a dăruit sfîntu,
Dragă ń-a fost dragostęa
Şi n'avuį parte dă ja.

Aceeaşi

XLIII

G'ine maį trăjam noį, frate,
Credęam mǫartea nę-oa dăsparte,
Įar acuma 'ntr'o părere
Pentr'o haįtă dă muįere
Trag năcaz şi kinurį grele.

Aceeaşi

XLIV

Povestęa popiį:

Įera un om şi s'auzęa 'n lume c'a găsit comǫară şi įera večin cu popa... če să facă popa? 'Ntr'o sară tăjase un g'ivol şi să vor-

g'eşte cu prioteasa şi ziče: «tu, să mă duc la Ion, tu, să mă 'nbrac cu k'elea dă g'ivol şi să strig să-ń dęa bani». Şi s'a dus la feręastra lu Ion şi-a strigat la feręastră:

— Să-ń daį bani pă care į-aį găsit, că-s aį ńeį!

— Čine eştį tu?

— Įe Necuratu.

Şi omu din casă:

«Ţi-į daų, vaį dă ńine, ţi-į daų, nu-ń trubue nićį unu, numa să te dučį!».

Şi dă bani, dă frică că-į Necuratu. Şi yine acasă bucurat şi-į spune priotesiį şi să bucură amîndoį. «Staį, prioteasă, să mă dăzbrac întîį; trağe dă ičį prioteasă! Aolęo, iče, mă dǫare! Įa taje dă ičį» — iče. Cînd a 'nčeput prioteasa ca să taje, a 'nčeput să curgă sînğe. Şi-atuncį a trimes să keme pe Ion: «Įartă-mă, ziče, c'am vrut să glumesc, ja-ţi bani 'napoį»! «Nu-ń trubue, iče, nu-ń trubue». Apăį l-ǫa h'i 'ngropat popă, l-ǫa h'i 'ngropat g'ivol, nu ştių.

Aceeaşi

XLV

Čică a fost ųodată o babă ş'avęa numa doo găinuşį şi įera večină cu popa şi į-a k'erit o găină babiį. Şi baba a 'nčeput să blesteme: «dar'ar Dumnezeų să-į cręască fulğį; să dęa Dumnezeų să să'nece cînd ǫa mînca-o»! şi d'alęa maį multe. Şi găina į-o furase prioteasa —baba tot blăstăma mereų. Prioteasa ųo tăjase, ųo mîncase. Numa a'nčeput să-į cręască fulğį priotesiį pă mînį. Popa, dac'a văzut că-į creşte fulğį, a kemat pă babă: — Marijo, ţį-aį găsit găina? — N'am găsit-o, părinte! — Apăį, ziče, če-į ziči? O blestemį, ce-į fačį? — Nu-į zic ńińic, părinte, numa-į zic să-į cręască fulğį, atîta! Iče:—Nu, Marijo, s'o blestemį cum ǫa h'i maį răų pă lume! Şi-a 'nčeput s'o blesteme maį răų. Şi-apăį a'nceput să-į cază fulğį priotesiį —că ziče că aşa-į blestemu: ăl care blastămă să plăteşte cu blestemu. Şi-o-a kemat įar popa: — Če fačį, Marijo? O blestemį? — N'o blastăm, părinte, numa zic: să-į h'iįe şi să-į paţă! Şi toţį fulği į-a căzut priotesiį...

Įeų să h'i trecut p'îngă čineva şi tot če zičęa auzęam; p'astęa le ştių dăla maįca, ştija multe, įera nevastă dăştęaptă.

Aceeaşi

XLVI

Dragu maikiį Şęorşilaşi,
Dă cîn tę-aį amurizat
Nicį calu n'aį ţesălat,
Ničį kica n'aį k'eptănat.

Aceeaşi

XLVII

Zicală:

Pă marginea pînzii
Săculeţu brînzii

Dă una care nu ştiia să ţească — s'a dus în alt sat la soacră-sa şi s'a apucat şi ia să ţească şi nu ştiia şi i-a scos cîntec ţameni dup'acolo.

Aceeaşi

XLVIII

Ştiţ baba aja, care s'a dus în pădure şi ya loat lemne şi yinea cu croznija 'n şk'inare, bătrînă şi cotlită, şi dă amărîtă če jera a kemat pă moarte: «ai, moarte, şi mă ja»! Da cînd a yinit moartea, ziče: «nu, nu, că te-am kemat numa să-ń ridiči dă croznije s'o pui în şk'inare».

XLIX

Poveştili soacrii:

Jera yodată yo babă şi şi-a 'nsurat şi ja fičioru şi şi-a loat nor în casă şi a venit vremea şi s'a betežit baba şi a gătit nora mîncare şi fičioru a zis: — Pune-i, tu, şi mamii v'o doi tăiţei! Şi ja să duče piste cap la babă şi-i ziče 'ncet: — Să-ţi pui čerčeţi? Da baba ziče: — Nu-ń trubue, nu! Da nora dă colo: — Vezi? ziceai că nu-i pui jeu, ziče că nu-i trubue... Şi ziče fičioru:—Pune-i, tu, şi mamii v'o doo verze! Nora să duče la pat şi-i ziče babii: — Să-ţi fac ije cu verde? Baba ziče spăriată: — Nu-ń trubue, nu-ń trubue! Da nora: — Vezi? ziče că nu-i trubue! Jeu vreau să-i pui, da dacă ziče că nu-i trubue!

A fost yo soacră şi şi-a loat nor şi-avea şi fată ja ş'o surată şi cîn venea noru-sa, yo činstea cu ce-avea mai bun: cu cîrnaţi, cu friptură şi cîn venea fata, yo činstea cu cîrtaboşi cu sînge şi zičea: — Lasă, dragu mamii, că să nu ne ştiie nimeni! Noi mîncăm şi mai aşa... Ş'a venit vremea ş'a murit baba şi... činę-o plîngea? Fata, dă i să rupea inima şi nora stătea d'o parte şi-a'nčeput surata s'o plîngă şi-a zis: — Scoală, suratăă, să vezi cîn te plînge:

Cîrtaboşi cu sînge
D'aproape te plînge,
Cîrnat k'ipărat
Cum s'a dăpărtat!

Astea sînt toate ca bazmurj ş'aşa ya h'i fost, c'astea-s tot

din bătrînj... stăteam sara ş'apăj ne spunea g'iată maica... cîte şi maj cîte!

Aceeaşi

L

Zicală:

Čine n'are noroc, n'are,
Dă cîn naşte pînă moare.

Aceeaşi

LI

Aşa ziče Săsoaičili: «no, h'ije Sasu cît dă prost, numa să h'îje 'nalt, s'ažungă la slănină».

Aceeaşi

LII

Proverb: „greu să 'nvaţă porcu să bea din fedeleş'' — să ziče dă unu care nu să 'nţeleğe dă vorbă, nu poţi să-l îndupleči, ca cum nu poţi să'ndupleči porcu să bea din fedeleş.

Aceeaşi.

LIII

Cîn ţi să ştireşte gîtu, beaj oţir dă terčj şi te facj g'ine, că doar nu să duče toată lumea la doftor cînd are v'o beležea la

Aceeaşi

LIV

— Nevastă, nevastă,
Čine bate la ferească?
— Omule, pisica ngastră.
— Nevastă, nevastă,
Nu je urmă dă cotoj,
Nevastă, nevastă,
Či je urmă dă čjocoj:
Nu je urmă cotojască,
Či je urmă čjocojască,
Nevastă, nevastă!

Ja a fost avînd ibovnic şi jel a fost venind la ğeam să bată pintru ja, da omu-său din casă a simţit če-i-

Aceeaşi

LV

După oki ca murili
Ocoliţ pădurili:

După okişorj ca zara,
Ocolij întreagă ţara.

Aceeaşi

LVI

Despre nişte večinj: Ăştea sîn nişte nevoj, nişte oamenj răj, adună dimńij după la toată lumea care lucră şi le vinde cu preţ maj mare pă la tîrgurj, dă nu să maj poate apropk'ija nimenj să vînză dimńij cîn sînt jej în tîrg. Apăj, ziče că jej unblă cu Necuratu, sînt nişte vrăžitorj bătrînj, sîn plinj dă făţărije şi dă yicleşug.

Aceeaşi

LVII

Pă cînd unbla Domnu Cristos şi cu Sfîntu Pătru pă pămînt, a intrat la o casă dă oamenj şi acolo făčea pîne la cuptor' nevasta şi a zis sfinţi: — Să ne fačj şi noo o pîne pă cîn ne-om întoarče! Şi a zis nevasta: — Vă fac. Şi nu s'a'ndurat să le facă dîn aloatu ăl bun, a făcut o pînişoară dîn rozătura tročij, dîn če rămîne pă troacă şi s'a'ntors sfinţi tot p'acolo... Să făcuse o pîne mare şi frumoasă, maj frumoasă dăcît toate care-a fost în cuptor' şi ja răzimase troaca dă cuptor' şi sup troacă pusese lopata şi cînd a auzit că yine sfinţi, ja s'a pus sup troacă, că nu s'a'ndurat să le dea pînea, că prea jera frumoasă şi sfinţi a vinit şi n'a găsit-o nicăirea şi-a plecat şi Domnu Cristos a zis aşa: «ajde, Petre, să ne dučem; cum jeste, aşa să rămîje»! Şi s'a făcut broască ţîstoasă şi broasca ţîstoasă je dîn femeje, că kjar aşa este: cu troaca'n şk'inare şi cu lopată.

Aceeaşi

LVIII

Tot pă cînd unbla sfinţi pă pămînt, Domnu Cristos şi cu Sfîntu Pătru, a fost soacra lu Sfîntu Pătru şi-a aruncat-o Domnu Cristos pă foc şi-a čjocănit-o pă nicovala Ţiganuluj şi a jeşit o fată mare ca dă trejzečj dă anj şi a fost un cal să-l potcoyjască şi Domnu Cristos j-a tăjat k'ičjoru şi l-a dus la nicovală să-l potcoyjască şi l-a potcoyit şi s'a dus şi l-a pus la cal şi nu s'a cunoscut şi Ţiganu avea o mamă bătrînă şi ja şi jel pă mă-sa şi-o aruncă'n foc şi rămîne o bucată dă zgură şi o aruncă după uşe în gunoj. Şi cîn yine sfinţi p'acolo jar, ziče:

— Jaca, Doamne, če-am făcut, am omorît pă mama!

— Păj, ziče, unde-j, Ţigane?

Ziče: — Ujte-o după uşe, zgura asta, Doamne!

Ziče: — Ja bag'o'n foc şi čjocăneşte-o!

Şi-a băgat-o Ţiganu şi-a čjocănit-o niţel şi-a jeşit o majmuţă bătrînă... şi majmuţa-j făcută dîntr'o Ţigancă bătrînă.

Aceeaşi

LVIII

Ujte-te, ţaţo, la mine:
Dă ţi-o părea că žoc g'ine,
Să-ţj daj fata după mine;
Dă ţi-o părea că žoc rău,
Să ţi-o ţij cu Dumnezeu!

Aceeaşi

LIX

Bate-o, mă, s'o bat şi jeu,
S'o mînăm la tată-său
Să-j dea straj şi lepedeu,
Că dă cîn m'am însurat
Tot pă paje m'am culcat,
Tot pă paje ca purčei,
Pîn ńj-am rupt čjorečei.

Aceeaşi

LX

Foaje verde tiriplic,
Ăsta-j brîu, ăsta-j slănic;
Cată-ţi, mîndro, d'alt vojnic,
Că cu mine n'aj nimic.

Aceeaşi

LXI

Cîţi fičjorj pă la Zărneştj,
Toţi cu čizme mujereştj,
Numa jeu cu ale mamij.

Aceeaşi

LXII

Proverbe:

Adapă leneşu la gura puţuluj: unu a fost stînd la gura puţuluj şi îj jera lene să bea apă şi-a trecut un om şi i s'a făcut ńilă dă leneş şi l-a adăpat la gura puţuluj şi ziče: am adăpat leneşu la gura puţuluj.

Trăjeşte g'ine ca banu'n punga săraculuj.

Sărăčija la tinereţe-j floare la ureke, da la bătrîneţe-j boală fără leac.

Păcatu vejkj aduče osîndă noo.

Să duče cît nori pă baltă.

LXIII

Cînd je zi dă ărbătoare,
Niči-un oşčior nu mă doare;
Cîn yine ziqa lucruluj,
Yine boala trupuluj.

Aceeaşi

LXIV

Noapte bună, şi-aşi pleca,
Nu mă'ndur dă dumnęata;
Noapte bună, şi m'aşi duče,
Nu mă'ndur dă gură dulče.

Aceeaşi

LXV

Pînă cîn să'ncalţă,
Soarili să'nalţă;
Pînă să găteşte,
Soarili sfinţeşte.

Aceeaşi

LXVI

Taje, majcă, tăiţej
Şi-j taje maj supţirej,
Că yin piţitori ńei!
Dă-le, majcă, băutură
Să nu mă caute'n gură
Şi să zică că-s bătrînă:
Dinţi 'n gură-m stau cunună
Ca pari dăla grădină,
Fără şęapte, dă nu-s opt,
Măsele n'are dă loc.

Aceeaşi

LXVII

Oftęază, mîndro, oftęază,
Toată lumęa să te cręază,
Oftęază şi pîntru mine,
C'amîndoj nę-am avut g'ine!
Şi činę-a lăsat oftatu,
Jerte-j Dumnezeu păcatu...
Am oftat ş'am tot oftat
Pîn m'am făcut lemn uscat.

Aceeaşi

LXVIII

Mocani le dădęa zestre la fete cîte doo sute, doo sute činzeči dă oj şi cîte o sută činzecj dă galbinj. îj dădęa cal dă ğinere ńireasa ğinerilui, îj da v'o doozečj, trejzečj dă yite marj činę-avěa, îj dădęa pă urmă d'ale casij: o ladă plină cu albiturj, ajne, rojkj; îj făčęa scurtejcă dă mătase şi una dă postav şi o dulamă dă mătase şi una dă postav şi-j da o păreke dă çete şi una dă čizme, îj da brîu dă arğint, îj da çiordan cu şajsprezeče galbinj ńiči şi salbă cu trej galbinj marj şi çisoare cu băşičj dă arğint pîntre jele şi urmuz...

Aceeaşi

LXIX

A fost uodată un om şi uo nevastă şi nevasta jera cam într'o dungă şi omu a găsit o comoară şi o-a mînat la popa să-j dęa ferdela să măsoare bani şi, pîn'a venit ja, jel a ascuns bani, că s'a temut dă ja, şj-a venit dăla primărije să spuje dă unde are bani, că ja-l pîrîse pîn lume că a găsit o comoară, şi jel să dusese pîn grădină şi risik'ise covriği şi ja s'a dus să-j adune şi jel j-a zis: că astăzj a ploqat cu covriği, şi jel a zis: «tu nevastă, ziče, astăzj are să yije păsărili cu čjoc dă h'er". Şi o-a băgat supt putină şi pă putină a pus orz şi a venit păsărili şj-a fost čjocănind în putină şi ja a fost zicînd: «vaj dă ńine, čę-o fi»? «Apăj, ziče, nu ştij? A fost păsărili cu čjocu dă h'er»! Şj-a venit dăla primărije s'o'ntrebe: «cînd a găsit omu-tău bani dă j-a măsurat cu ferdela»? ziče: «atunčj cînd a vinit păsărili cu čjocu dă h'er, ştij atunči cînd a ploqat cu covriği"! Ziče: «haj să plecăm, ziče, că asta-j proastă, nu ştije če vorg'eşte»! Şj-a rămas omu cu comoara.

Asta ńj-a spus-o soacră-ńęa. Vezj, lumęa acuma nu maj ştije atîtęa poveştj cîte s'a'ntîmplat cînd unbla Domnu Cristos cu Sfîntu Pătru pă pămînt, cînd făčęa mńinunj sfinţi, drăguţi; noo ni le spunęa g'jată majca toate, că atunčj jera maj aproape dă vremęa cînd unbla Domnu Cristos cu Sfîntu Pătru pă pămînt, da acu cît je d'atunčj! Acu lumęa nu maj vorg'eşte dăcît unde-j pudra maj bună, la če droçerije je oğęa maj bună — acu d'astęa are lumęa'n cap.

Aceeaşi

LXX

Salbă dă galbinj ńiči,
Făcută dă doj voiniči,
Salbă dă galbinj marj,
Făcută dă doj primarj.

Aceeaşi

LXXI

Cîn mọare un copk'il ńic, ie lume puţină, ai casii şi rudili, îl scaldă mọaşa şi-i dă mumă-sa copk'ilului ụo botă cu v'o cîţiva covriği, bonbọane, ụo cîrpă şi ụo pîne. Dacă vede că copk'ilu nu-i dă traj, îl ridică la icọane şi-i ziče vorbili botezului, şi dacă ńişca cîn naşte dîn mă-sa, apăi îl duče la biserică dă-l botçază cum să cade.

Aceeaşi

LXXII

Zicăli:

Casa-i a mẹa,
Uşẹa-i a ta!

Să nu rămneşti ničiodată la slava casii altuia.

Aceeaşi

Elena Moroianu

LIMBA DESCÎNTECELOR

I

Cu aspecte părînd mai puţin interesante decît ale altor producţiuni populare ori lăsînd nedumeriri în ce priveşte multe particularităţi ale lor, descîntecele au rămas departe de cercetări amănunţite, deşi culegerea lor a pasionat şi pe folkloriştii noştri. Singurul studiu mai întins despre ele e cel publicat, acum cîţiva ani, de A. Gorovei [1], cu o caracterisare generală a lor şi unele referinţe la acelaşi gen de folklor din alte părţi.

Dacă prima impresie pe care ne-o dau descîntecele e de ceva prea convenţional, stereotipat, şi de prosaism contrastînd cu alte creaţiuni populare, altfel ni se înfăţişează cînd le urmărim mai de aproape: străbate prin ele vieaţa nu numai cu uniformităţi, le vedem răsfrîngînd anumite contingenţe, redînd ceva uşor de recunoscut că porneşte din sufletul ţăranului nostru şi, ca poesie, nu putem spune că rămîn de tot în urmă — nu o găsim, e adevărat, deodată, vestind dela întîiul vers frumuseţi de exprimare simplă [2], dar cînd răsare din şiruri lungi ale lor ne aduce bine aminte de aceea din doine.

---

[1] *Descîntecele romîneşti*, Fălticeni, 1925.

[2] Ca un isolat început de descîntec cu apropieri de poesie ar putea fi doar de relevat acesta, din *Culegere de descîntece din jud. Romanaţi*. publ. de D. Ionescu şi Al. Daniil, Vălenii-de-munte, 1907, I, 34:

Vîntul bate,
Grîul cade,
Codrul se încheie,
Casele lui [cutare] se deschele.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

E poesie în cuvintele dela sfîrşitul atîtor descîntece, cînd celui ce aşteaptă dela ele vindecarea i se spune să rămînă „curat, luminat“ ca „steaua din cer“, ca „roua de pe cîmp“ [1].

Poesie regăsim şi în comparaţia:

Să doarmă ca lemnul
Să tacă ca ulmul,
Şi ca fumul [2],

unde „fumul“ poate să fie sugerat de asonanţa „ulmul“, dar asocierea apare astfel şi mai poetică.

Versuri cu relief poetic ne dau însă cu deosebire vrăjile [3], cînd vine să vorbească sufletul tînăr cu încîntări de sine şi tresăriri la viaţa întrezărită ca un vis, cînd prin ele se trimit chemări spre cineva aşteptat cu drag ori blesteme celor care se împotrivesc gîndului — izbucniri pasionate care dau vrăjilor ceva din lirismul doinelor.

Acea care cere soarelui să-i dea din lumina lui ca să fie aleasă dintre altele îşi îndreaptă privirile spre zări, spunînd:

Răsai, soare,
Frăţioare,
Nu peste cîrduri de oi,
Nici peste cîrduri de boi,
Ci peste ochişorii mei
Şi peste statul meu
Şi peste sfatul meu
Şi peste mersul meu

[1] Mai rar: „Ca roua din flori“, *Ion Creangă*, IX, 234; „Ca roua de dimineaţă — Ca floarea din fineaţă“, *Conv. lit.*, XXV, 605. Şi mai rar: „Să rămîie luminat — Ca din cer picat“, T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 31, 32.

[2] T. Pamfile, *l. c.*, 45.

[3] Intre vrăji şi descîntece nu avem de ce să facem distincţiuni fundamentale, cum le admitea Marian, *Vrăji, farmece şi desfaceri*, 5; pentru unele deosebiri între ele, v. observaţiile lui A. Gorovei, *l. c.*, 86 urm., şi în orice caz termenul de „descîntece“ poate cuprinde şi vrăjile — de aceea în titlul acestui studiu orice adaus mi s'a părut de prisos.

Şi peste viersul meu.
Cum e soarele luminos şi frumos
Aşa să fiu şi eu [1].

Acelaşi dor deşteaptă cuvinte cu comparaţii şi mai poetice chiar:

Cum se'ntoarce nalba după soare
Aşa să se întoarcă toată lumea,
Şi mic şi mare,
După [cutare],
Şi cum se ţine umbra după om
Aşa să se ţină [cutare] după [cutare] [2].

Şi cînd aceea care, în închipuire, se vede dusă de Maica Precista la „rîul lui Iordan“ a cărui apă îi limpezeşte faţa şi i se pare că o preface în zînă, bucuria ei şi-o arată astfel:

Îmi punea soarele'n piept
Luna'n spate,
Doi luceferi
In doi umeri,
Intre sprîncene
O chită de micşunele,
In buze
Imi puse
Doi faguri de miere [3].

In prima vraje un vers — al treilea — ne aduce impresii din viaţa ciobănească şi tot spre ea ne îndreaptă alte vrăji:

Toată lumea s'o uita
La frumuseţea ei,

[1] *Ion Creangă*, V, 232. Vraja aceasta, numai de atîtea versuri — rară ca poezie concentrată — e interesantă şi pentru că ne arată cum în descîntece un cuvînt face să răsară altul prin spontaneităţi de asociere *(statul.... sfatul, mersul.... viersul)*, procedeu pe care îl vom regăsi şi alteori.

[2] Tocilescu, *Materialuri folkl.*, 671.

[3] *Ibid.*

Că este miorica [1] cîmpului,
Mîndrul că mîndra,
Drag cu draga,
Frumos cu frumusețea [2].

Cum sbiară oaia de miel....
Așa să strige inima 'n el [3].

Cum aleargă mielul la oaie
Așa să alerge lumea la mine [4].

Tot așa cînd despre cineva căruia i s'au luat toate „făcăturile, urîciunile" se spune că se simte mai bine,

Ca pasărea cînd sboară,
Ca oaia cînd se scutură [5].

Reflexe ale păstoritului ușor de înțeles și în descîntece, unde, de altfel, se vorbește adeseori despre ciobani, dar ele nu ne aduc ceva poetic, în felul doinelor ne oprese numai pentru că exprimă realități caracteristice și arată un viu spirit de observație, cum se poate vedea mai ales în ultimul vers citat.

O comparație, altfel, cu oaia o întîlnim într'un descîntec, unde i se soroceşte cuiva să rămîie mereu la patima băuturei, să fie de rîs în sat și

Să se ție lumea după el
Ca praful după cînele bătrîn,
Ca pe oaie, vara, la drum [6].

[1] S'ar putea interpreta și altfel, că *miorica* e o greșală de transcriere pentru *viorica;* sensul însă nu impune numai de cît forma din urmă.

[2] *Arhivele Olteniei*, V, 146.

[3] *Grai și suflet*, III, 219.

[4] A. Nour, *Descîntece și vrăji*, T.-Măgurele, 1912, 48.

[5] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 677.

[6] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, Craiova, 1910, 90; *Ghilușul*, I, n-rele 7-8, p. 29. Un descîntec aproape identic îl găsim în *Descîntece din jud. Romanați*, II, 29, de D. Ionescu și Al. Daniil, dar acolo cele două versuri din urmă se presintă astfel:

Ca praful după cînele bătrîn,
Ce o ia vara la drum,

Se vede și aici agerime de observație — imagini de felul acesta l-ar fi ispitit pe un Dante.

Ca imagini ar fi de amintit și acelea din unele vrăji cînd despre cel chemat de priviri nerăbdătoare se spune să vie cît mai curînd, ca și cum ar simți

Furnici
În opinci,
Foc
În clop [1].

Interesante, asemenea rostiri sînt de luat și mai mult în samă cînd le punem în legătură cu ce caracterisează în primul rînd descîntecele.

Substratul lor e sufletul femeilor dela țară, nu numai superstițios, dar și pasionat. Din versuri pe care le-am dat mai sus se vede cîtă pasiune pune acela care descîntă de dragoste și o expresiune întrebuințată des este „să vie ca un nebun" cel pe care îl urmărește descîntecul. Cîtă pasiune străbate descîntecele ne arată și cuvintele de ură, de blestem spuse împotriva celor răi, dușmanilor, și astfel cum vocabularul dela țară le găsește ușor:

Dușmanele mele
Să fie cioare pîrlite [2].

.....De-l vei găsi
La mese 'ntinse,
Cu făclii aprinse,
Cu neveste grase

cu o evidentă greșală de transcriere ori de tipar *(Ce o ia*, în loc de *Ca oaia)* — greșeli de acestea sînt dese în culegerile noastre de descîntece, cum vom mai releva, și ele îngreunează identificarea unor forme, părînd sau fiind în realitate obscure.

În *Șezătoarea*, XV, 187; XXIII, 64, versurile

Și s'o ia vara la drum...
Cînd o ia vara la drum...

nu mai par să fie o greșală, ci alterarea lor prin transmitere dela o descîntătoare la alta.

[1] I. Bîrlea, *Cîntece poporane din Maramureș*, București, 1924, 333; cf. 335 și Marian, *Vrăji*, 26; *Apărătorul sănătății*, IV, 90; *Șezătoarea*, VI, 92.

[2] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 1559.

Şi fete frumoase,
Să-i pară cătele viermănoase,
Numai eu să-i par frumoasă,
Numai eu să-i fiu aleasă [1].

Cam la fel cu încruntările din doine, cînd celui care aduce desamăgiri de iubire i se spune:

Să te bată, badeo, bată
Nouă boale dintr'odată,
Nouă boale
Şi-o lingoare [2].

Să zaci, neică, sub părete
Pîn' îi face frunză verde,
Să tragi ţolul
Cu piciorul,
Perinuţa cu guriţa,
Să te-adăpi cu linguriţa
Şi să-ţi dea pîne cu acul
Şi să nu-ţi mai găseşti leacul [3].

E acelaşi suflet care vorbeşte, fără stăpîniri, cu tot clocotul urei şi răzbunărei.

Dar descîntecele arată şi altfel că reflectă viaţa femeilor dela ţară.

Indeletniciri ale lor sînt foarte des amintite în legătură cu diferite motive ale descîntecelor. In cele de deochi o formulă obişnuită e:

...inima cutăruia i-o plămădii,
Cum se plămădeşte aluatul în căpistere [4].

[1] Marian, *Vrăji*, 38.

[2] Iarnik-Birseanu, *Doine*, DXLVII.

[3] Bibicescu, *Poezii pop.*, 51.

[4] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 568, 1520; cf. 552; D. Ionescu şi Al. Daniil, *Desc. din jud. Romanaţi*, I, 178, 180, 181; II, 57; Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 82, 137; T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 27; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 91; *Ion Creangă*, IX, 205.

De „plămădeala inimei" se descîntă astfel: „se string cîte trei muguri din fiecare pom: măr dulce, păr, prun, cireş, alun, corn, salcie, viţă de vie, din trei inimi de varză şi trei noduleţe de troscot, le amestecă cu „aluatul din Crăciun", le pune în căpistere şi pune niţică miere de fagure peste ele. La toporul, se închină leacului de trei ori şi se apucă să ciocăne cu tăişul toporului în căpistere peste muguri", *Şezătoarea*, IV, 132; cf. 22; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 77, 91; D. Ionescu şi Al. Daniil, *Desc. din Romanaţi*, I, 173, 180; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 54; *Ion Creangă*, VI, 345.

Nu puteau iarăşi descîntătoarele să nu pomenească de furcă ori de fus:

Au plecat mătuşile
Cu furcile,
Să gonească gîlcile;
Ele la goană le lua,
Pe furcă le înşira
Şi cu druga le apăra
Şi cu fusul le înţepa [1].

Cum se întorc fusele
La toate firele,
Aşa să se întoarcă pagubele
Şi dătăturile [2].

Alteori e vorba de vîrtelniţă, sucală, iţe:

Nu'nvîrtesc vîrtelniţa,
Ci învîrtesc mintea lui... [3]

Pace, odihnă să nu aibă,
Ca sucala cînd umblă [4].

...nu înnod tortul de iţe,
Ci înnod desclintitul dela mîna lui...[5]

[1] Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 82.

[2] T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II]. 125. Fusul e, de altfel, întrebuinţat des de ţărance la descîntece; v. d. e. E. Voronca, *Datinele*, 580-581.

[3] I. Birlea, *Cîntece pop.*, 336.

[4] *Şezătoarea*, XXII, 131.

[5] *Ibid.*, VI, 101.

Şi în acelaşi gen:

Ca pe-un fuior de cînepă m'a sfărîmat [1].

.....l-a lăsat
Ca pe-un snop de cînepă meliţat [2].

Comparaţii la care vine să se alăture un motiv stereotipic — descîntătoarele cînd vreau să vindece de junghi au obiceiul să vorbească de „lucrul, munca, truda, patimile cînepei", cu amănunte ca acestea:

Stai, junghiule, nu junghia...,
Că eu ţi-oi spune chinul cînepei:
Cu plugul am arat-o,
Cu grapa grăpat-o-am,
Boii cu picioarele au călcat-o,
A răsărit şi-a odrăslit
Şi-am culeş-o şi-am pus-o'n baltă
Şi-am topit-o,
Pe meliţă am meliţat-o,
Pe raghilă am răghilat-o,
Cu piepteni am pieptănat-o,
In furcă am legat-o,
Pe răşchitor am răşchiat-o,
Pe vîrtelniţă am depănat-o,
Pe urzar am urzit-o...
In ciubăr am fiert-o,
Pe iarbă am întins-o,
Cu foarfecile am croit-o,
Cu acul am cusut-o [3].

Alte înşirări ne duc spre aceeaşi constatare, anume cînd se vorbeşte de felul cum se înfăţişează brînca, orbalţul etc. şi se dau diferite nume de colori, aşa cum femeile le ştiu

[1] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 1541; cf. Marian, *Descîntece*, 88.

[2] I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 369; cf. 371, 372.

[3] *Şezătoarea*, XI, 44; cf. XIII, 9; XXIII, 17; Tocilescu, *Mat. folkl.*, 583, 588, 1525, 1599; *Graiul nostru*, I, 292; E. Voronca, *Datinele*, 1079; D. Lupaşcu, *Medicina babelor*, 36; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 352; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 147; Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 83; T. Bălăşel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 47; L. Costin, *Mărgăritarele Bănatului*, 59; *Familia*, XXXII, 309; *Ion Creangă*, IX, 237; *Comoara satelor*, III, 25.

Cum „lucrul cînepei" stă în legătură cu descîntecele de junghi se poate vedea din însemnările pe care le găsim în *Şezătoarea*, I, 79-80: „Se ia un fuior de cînepă purtat şi cel bolnav împreună cu descîntătoarea face o aţă, care nu se sucеşte tare. In timpul cît se face aţa baba povesteşte toată istoria cînepei, îngroznd junghiul că are să-l lege cu ea, cu aţa strînsă păpuşe. Gata fiind descîntecul, bolnavul e stropit de trei ori cu aţa înmuiată în apă, în locul unde are junghiul..., iar aţa se leagă la junghi, purtînd-o trei zile".

[1] D. Ionescu şi Al. Daniil, *Desc. din Romanaţi*, I, 59.

[2] *Ion Creangă*, I, 149.

[3] Marian, *Vrăji*, 53.

bine din industria casnică, şi e de înţeles că le vin uşor în minte — atîtea descîntece ne dau aproape un vocabular de cromatică:

Bubă albă,
Bubă neagră,
Bubă turcheză,
Bubă mohorîtă,
Bubă verde,
Bubă albastră [1].

Bubă...
Negrie,
Verzie,
Ghivizie,
Narangie,
Untdelemnie,
Vişinie,
Stacojie [2].

Nu ne poate surprinde atunci nici ce, foarte prosaic, ne dau aceste şiruri:

Dănilaş. Dănilaş,
Descalecă la oraş
Şi-mi dă mie cheile
Să descui cămările,
Ca să-mi scot dragostile [3].

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ IAŞI

Impresii gospodăreşti transpuse într'o vraje de dragoste —se vede şi aici bine ce aproape stau descîntecele de viaţa femeilor dela ţară, cum o reflectează în atîtea motive ale lor.

Nu era de prisos să relevăm aceste caracteristici ale descîntecelor, pentru că ele ne fac să înţelegem mai bine substratul lor şi vin să explice anumite particularităţi de limbă.

Asupra unor particularităţi de felul acesta nu va fi nevoie să insistăm prea mult, pentru că nu dau loc la interpretări mai desvoltate ori sînt relativ cunoscute. Printre ele vin să se înşire cîteva cuvinte care arată turburări ale sănătăţei, mai mult după superstiţii.

Astfel, ca formaţiuni proprii descîntecelor sînt de amintit [1]: *asorit* „rău care vine dacă cineva stă cu capul gol prea mult la soare“ [2]; *în-de-soare* „boală de stomac“ [3]; *din-de-soare* „durere de cap împreunată cu junghiuri“ [4]; *în-de-vînt* „fierbinţeală mare, căpătată în spre seară“ [5]; *din-de-vînt* [6]; *făcătură*, farmec (= *fapt*) şi *desfăcătură*, înlăturarea unui farmec, desfacerea de el [7]; *înfocătură*; [8] *întîlneală* [9] şi *(în)tîlnitură* [10], *întîmpineală* [11], *izbeală* [1], *mînătură (mîictură)* [2], *mirătură* [3] (şi *mirare*), *pusătură* [4], *trecătură* [5], *trimisătură* [6], cu acelaşi înţeles ca *făcătură*.

Accepţiuni speciale descîntecelor, tot pentru a numi boale, înrîuriri ale duhurilor rele, presintă aceste forme cunoscute şi altfel: *adus* [7] şi *adusătură* [8]; *aplecătură* [9]; *apucat* şi *apucătură*; *aruncat* şi *aruncătură (ţipătură*, prin ţinuturile unde *ţipa* = arunca); *bîntuceală* [10]; *călcat* şi *călcătură* [11]; *dat (dată)* [12] şi *dătătură*; *facere* [13], *faptă* [14], *făptură* [15] şi *făcut* [16] (cf. mai sus

[1] Citate dau numai pentru formele relativ mai rar atestate ori neînregistrate în dicţionare.

[2] I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 345-346.

[3] *Ibid.*, 357; Marian, *Descîntece*, 117; A. Ţiplea, *Poezii pop. din Maramureş*, 101; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maramureşului*, 142, 143; *Ungaria*, II, 63; *Comoara satelor*, III, 130.

[4] Marian, *Descîntece*, 318; *Conv. lit.*, XXV, 604.

[5] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 86.

[6] *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 387.

[7] Marian, *Immorm. la Romîni*, 16; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 338, 339; *Ion Creangă*, IX, 204.

[8] *Aurora română*, Cernăuţi, I (1881), 58.

[9] Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 104; *Şezătoarea*, XI, 52; *Grai şi suflet*, III, 316; *Ion Creangă*, VIII, 17.

[10] G. Dem. Teodorescu, *Poezii pop.*, 365; Tocilescu, *Mat. folkl.*, 600, 646; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 24; *Anal. Acad. rom.*, s. a 2ª, t. V (1884), 164; *Bucium. român*, III, 140; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 383, 385, 387; VII, 135; *Şezătoarea*, XI, 52; *Ion Creangă*, VIII, 240, 242; cf. dicţionarul lui Tiktin, s. v.

[11] *Ion Creangă*, VIII, 183, 242.

[1] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 1583; de asemenea într'o colecţie inedită din judeţul Olt.

[2] *Graiul nostru*, II, 142, 143; Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 283; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maramureşului*, 130, 134, 144; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 358; L. Costin, *Mărg. Bănatului*, 51, 52, 55, 56; Ms. Retezanul (Acad. rom.) 4544, f. 43; *Familia*, III, 70; XXV, 604; *Comoara satelor*, I, 108; III, 48. Pentru înţelesul lui din descîntece, comp. (Marian, *Descîntece*, 146):

Şi întorn
Toate aruncăturile...
Pe capul cui le-a mînat.

[3] I. A. Candrea, *Graiul din Ţara Oaşului*, 24, 46; *Familia*, XXV, 604; *Şezătoarea*, I, 57.

[4] Marian, *Vrăji*, 175; P. Pîrvescu, *Hora din Cartal*, 72.

[5] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 649, 650; Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 66.

[6] *Ion Creangă*, IX, 204.

[7] Marian, *Vrăji*, 68, 69, 70, 71.

[8] *Ibid.*, 105; D. Ionescu şi Al. Daniil, *Descîntece din Romanaţi*, II, 179.

[9] *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385.

[10] Tocilescu, *Mat. folkl.*, 656.

[11] *Ibid.*, 569.

[12] *Şezătoarea*, XXII, 128, 132.

[13] Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 283; *Familia*, II, 407; cf. *Dicţ. Acad.*, s. v.

[14] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 125.

[15] Marian, *Vrăji*, 68-71; Tocilescu, *l. c.*, 656; *Familia*, XXXVI, 246; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 165, 166, 180; *Ion Creangă*, VI, 49.

[16] Tocilescu, *l. c.*, 662; cf. *Dicţ. Acad.*, s. v.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

făcătură); *fărmătură* [1]; *încordare* [2]; *înginătură* [3]; *întîlnire* [4] și *întîlnit* [5] (cf. mai sus *întîlneală, întîlnitură*); *(în)timpinat* și *(în)timpinătură*; *întinsoare* [6]; *izbitură* [7]; *lipitură*; *lovitură* [8]; *mîncătură* [9]; *pălitură* [10]; *picnitură* [11]; *rosură* [12], nevralgie; *ruptoare (ruptură) de apă* „cînd sub pielea bolnavului se produce apă multă“ [13]; *spulberătură* [14]; *strins* [15], *strinsoare* [16], *strinsură* și *strinsătură* [17]; *trimes* [18]; *uriciune*. Sînt și alte

[1] Tocilescu, *l. c.*, 1137; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 75; *cf. Dicț. Acad.*, s. *fărămătură*.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 1567.

[3] *Anal. Acad.*, s. a 2a, t. V (1884), 170.

[4] *Ibid.*, 1522.

[5] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 115, 116; II, 89; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385.

[6] Marian, *Nașterea*, 364, 366, 368.

[7] Tocilescu, *l. c.*, 545, 563, 606, 633, 634, 699; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 103; I. C. Beldie, *La cisla*, Vălenii-de-Munte, 1910, 94; *Țara nouă*, II (1885), 692; *Ion Creangă*, I, 88; VIII, 242; pentru înțelesul pe care-l are în descîntece, comp. la Tocilescu, *l. c.*, 600, 655, 1537:

Buba .....
... l-a izbit.

Izbit din sfinte
În fața lui izbita-s'a.

[8] Tocilescu, *l. c.*, 646; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 44.

[9] Marian, *Descîntece*, 68; N. Georgescu-Tistu, *Folkl. din jud. Buzău*, 21,33; W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage...*, Sibiu, 1866, 36; Ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 55; *Ion Creangă*, IX, 233; *Educatorul*, II (1884), 30.

[10] *Ion Creangă*, I, 88, 150.

[11] N. Georgescu-Tistu, *l. c.*, 22.

[12] I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 358; *Șezătoarea*, X, 43; *Calendarul Bihorului*, 1927, Beiuș, 107.

[13] I. Bîrlea, *Cînt pop.*, 343-345, 382; Șăineanu, *Studii folkl.*, 84.

[14] *Familia*, XL, 79; *Graiul nostru*, I, 498; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 130.

[15] Marian, *Nașterea*, 376; Tocilescu, *l. c.*, 567, 572; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 36; I. C. Beldie, *La cisla*, 96; *Revista crit.-lit.*, V, 123.

[16] Marian, *Nașterea*, 361, 364, 367, 368; Tocilescu, *l. c.*, 1536.

[17] Marian, *Nașterea*, 376; D. Ioanescu-Buzău, *Mic magasin de med. pop.*, București, 1892, 413; V. Gomoiu, *Din istoria medicinei*, București, 1923, 31.

[18] N. Georgescu-Tistu, *l. c.*, 67; *Ion Creangă*, V, 372; VIII, 18.

cuvinte care au o semnificație specială în descîntece — cum, de pildă, găsim înșirate la un loc: *împiedecături, legături, opreliști, încurcături, crimpițe* [1].

Proprii descîntecelor sînt și unele forme întrebuințate pentru a designa pe cei care fac cuiva rău sau duhurile care pricinuesc boale; așa: *încordător, încordătoare*, care aduce „încordări“ [2]; *luător, luătoare*, care ia laptele dela vaci [3]; *mirător, mirătoare* [4]; *ochitor* [5]; *rîmnitor* [6], care se miră de cineva, se uită, rîmnește la el și-l deoachie.

Au de sigur oarecare importanță și asemenea cuvinte, cu atît mai mult cu cît unele din ele lipsesc din dicționare — unde, de altfel, descîntecele au fost prea puțin luate în considerație —, dar toate rămîn în urma altor forme de exprimare, mai caracteristice, și asupra acestora vom avea să ne oprim mai mult.

Expresivitatea în descîntece

Prin însăși natura lor, descîntecele nu pot fi decît în discordanță de multe ori cu felul de exprimare obișnuit al celor dela țară. De o parte, caracterul lor conservativ, cu anumite convenționi de înșirare a cuvintelor; de alta, scopul pentru care sînt rostite și preocuparea de a impresiona prin ele într'un anumit fel le dau o notă deosebită.

Repetarea de cuvinte cu înțeles apropiat este ceva foarte obișnuit la descîntătoare. Astfel, cînd se zice:

Bubă de 99 de feluri,
Bubă de 99 de neamuri,

[1] *Familia*, XXXII, 44; *Șezătoarea*, XXII, 129.

[2] Marian, *Descîntece*, 171, 172; cf. 175.

[3] T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 126; *Ion Creangă*, VI, 150-151; IX, 206.

[4] Tocilescu, *l. c.*, 1567; T. Papahagi, *l. c.*, 135; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 49; ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 55, 56.

[5] *Familia*, X, 281.

[6] Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 57; Tocilescu, *l. c.*, 1567; *Familia*, X, 281.

sau:

Beşică de 9 feluri,
Beşică de 9 chipuri,
Beşică de 9 soiuri [1].

Alăturări de expresii ce se aseamănă între ele întîlnim iarăşi în versuri ca:

Bine le-a cinstit,
Bine le-a omenit,
Bine în samă le-a luat [2].

Tot aşa, repetări sinonimice ca:

Ţipînd,
Văicărînd [3].

Olicăindu-mă,
Văitîndu-mă,
Chiráindu-mă [4].

M'am cîntat,
M'am văitat,
M'am tînguit,
M'am glăsuit [5].

Ce te căinezi,
Ce te văicărezi,
Ce te tînguieşti,
Ce te hăuleşti [6]?

Vedem aici simple înşirări datorite unor formule tradiţionale.

Alteori însă ele sînt mai semnificative, anume cînd se stărue asupra unei intenţii a descîntecului, cînd cuvintele vin ca o poruncă:

[1] Marian, *Descîntece*, 46.
[2] *Şezătoarea*, IV, 19.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 1003
[4] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, II, 92.
[5] Marian, *Descîntece*, 338.
[6] *Şezătoarea*, XXII, 36.

.... dacă nu te'i domoli,
Nu te'i potoli,
Nu te'i ostoi [1].

Acolo să trăeşti,
Acolo să vecueşti [2].

Acolo să locuiţi
Şi să hălăduiţi
Şi să pălatuiţi [3].

Să se lecuească
Şi să se tămăduească [4].

....să-l lecueşti
Şi să-l zvidueşti [5].

Să-l lecueşti,
Să-l tămăduieşti,
Să-l vindeci [6].

Aici repetarea caută să pună în relief intenţia descîntătoarei, cuvintele sînt înşirate pentru ca împreună să apară cît mai expresive.

Cu deosebire caracteristice prin expresivitatea lor apar unele derivate. Cel mai obişnuit e *a răspieri*, intensificînd înţelesul lui *a pieri* şi întrebuinţat cînd descîntătoarea spune să dispară numai de cît oricе urmă de rău, să nu se mai vadă vre-o boală la cineva [7]. Şi alte verbe apar formate astfel, cînd se ţine să fie întărit sensul lor: *răzbate* (care nu trebue con-

[1] *Şezătoarea*, IV, 29.
[2] Tocilescu, *l. c.*, 570.
[3] *Şezătoarea*, X, 145.
[4] *Şezătoarea*, III, 140.
[5] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 88. *A (se) zvidui* „a (se) lecui" e des întrebuinţat şi în descîntece şi altfel în graiul din Oltenia şi Bănat; *cf. Şezătoarea*, IV, 153, 154; T. Bălăşel, *Vers. pop. rom.*, I[11], 17; *Ion. Creangă*, I, 122; III, 376; VII, 155; Weigand, *Jahresb.*, III, 331; L. Costin, *Graiul bănăţean*, Timişoara, 1926, 223.
[6] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 42.
[7] Din atîtea citate care s'ar putea da e destul să fie relevate acestea: *Să pie(r)i — Să răspie(r)i*, Marian, *Descîntece*, 40; Tocilescu, *l. c.*,

fundat cu forma curentă)[1], *răscrăpa*[2], *răsduce*[3], *răsimpunge*[4], *răsjunghia*[5], *răspune*[6], *răspunge*[7], *răssări* (nu obişnuitul *răsări*)[8], *răssbiera*[9], *răsşuiera*[10], *răstopi*[11]. Interesant pentru predilecţiunea de a întrebuinţa forme compuse cu *răs-* e începutul unui descîntec din Dolj:

603; I. Bîrlea, *Cînt. pop.*, 346; T. Papahagi, *Graiul şi folkl. Maram.*, 125; T. Pamfile, *Boli şi leacuri*, 19; P. Hetcou, *Poezia pop. din Bihor*, 96; Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, I, 12; *Şezătoarea*, I, 57, 84; *Ion Creangă*, I, 118; V, 176; *Conv. lit.*, XXV, 363, 603.

Să piară(piecie) — Să răspiară(răspiecie), Marian, *Descîntece*, 5, 12, 125, 126-127, 323, 325; *Vrăji*, 166; T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 276, 277; D. Lupaşcu, *Med. babelor*, 11; T. Papahagi, *l. c.*, 127; I. Bîrlea, *l. c.*, 360; T. Pamfile, *l. c.*, 20; *Graiul nostru*, I, 597; *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 385; VII, 177; *Şezătoarea*, II, 88; *Ion Creangă*, II, 72, 73; *Să pice — Să răspice* (Marian, *Naşterea*, 50; I. Bîrlea, *l. c.*, 329; *Familia*, XLI, 572) şi *Să fie — Să răsfie* (*Ghiluşul*, II, n-rele 11-12, p. 18) sînt greşeli, în loc de *Să picie — Să răspicie*.

Să pieriţi — Să răspieriţi, Tocilescu, *l. c.*, 1526; Gr. Grigoriu-Rigo, *l. c.*, I, 46; *Şezătoarea*, III, 137; *Ion Creangă*, V, 176.

Veţi pieri — Şi veţi răspieri: Şezătoarea, II, 94.

Piei — Răspici, G. Ciauşanu, G. Fira şi C. Popescu, *Cul. de folklor din Vîlcea*, 137; *Ion Creangă*, I, 149; *Grai şi suflet*, II, 71.

Pieriţi — Şi răspieriţi, Tocilescu, *l. c.*, 1590.

[1] *Să se bată — Să se răzbată*, Tocilescu, *l. c.*, 682; D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 45.

[2] *Să crape — Să răscrape: Şezătoarea*, I, 253; *Rev. p. ist. arh. fil.*, VII, 177; cf. 186, 187.

[3] *Să vă duceţi — Şi răsduceţi: Familia*, XXVII, 544.

[4] *O împunge — O răsimpunge: Tudor Pamfile*, II, 43.

[5] *Să nu junghi — Să nu răsjunghi*, Marian, *Descîntece*, 309.

[6] *Să te pui — Să te răspui*, Tocilescu, *l. c.*, 1574.

[7] *Nu împunge — Nu răspunge*, Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 281; *Să-l împungeţi — Să-l răspungeţi: Şezătoarea*, XXIII, 26.

[8] *Să sai — Şi să răsai*, Tocilescu, *l. c.*, 1574; *Sai — Şi răsai: ibid.*, 576, 1159; *Să sară — Să răssară*, Marian, *Descîntece*, 12; D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 195; ms. Reteganul (Acad. rom.) 4544, f. 37; *Şezătoarea*, XII, 195; *Ungaria*, I, 378, 379; *Să săriţi — Să răssăriţi*, Hasdeu, *Etym.*, 1324.

[9] *Sbiară — Răssbiară*, T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 272.

[10] *Şuieră — Răşuieră: ibid.*

[11] *Să te topeşti — Şi să mi te răstopeşti*, Marian, *Descîntece*, 244.

Tu, cuţite,
Răscuţite...
Eu te înfig
Şi te răsfig...
Eu te-am înfipt
Şi te-am răsfipt,
Tu să te înfigi
Şi să te răsfigi[1].

Surprindem aici ceea ce se întîmplă aşa de des în descîntece: o formă deşteaptă în minte alta, analoagă; vrăjitoarea înfigînd cuţitul s'a gîndit să exprime cît mai viu ce făcea şi a improvisat forma *răsfig*, iar aceasta, prin anticipaţie, i-a sugerat pe acel curios *răscuţit*[2], redînd şi el ce o preocupa ca expresivitate.

De altfel, *răs-* e adăugat la substantive şi alteori, cum şi la adjective: *răsbojogi* şi *răsmaţe*[3]; *răsdeochi*[4]; *răsmirat*[5]; *răsmirături*[6] (v. mai sus *mirătură*, cu înţelesul de „deochi"); *răssfinte*[7]; *răsstrigare*[8]; *răssec*[9].

In toate aceste derivate apare funcţiunea pe care o are *raz-* în slavă şi care a trecut în cîteva forme romîneşti de întrebuinţare curentă[10].

[1] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 91.

[2] Acceaşi formă într'o culegere inedită din jud. Putna.

[3] *Ghiluşul*, I, n-rele 11-12, p. 30; II, n-rele 11-12, p. 20.

[4] Într'o culegere inedită din Putna.

[5] *Familia*, XXVII, 532.

[6] *Şezătoarea*, VII, 158: acceaşi formă într'o culegere inedită din Putna.

[7] Tocilescu, *l. c.*, 647:

De-o fi din cele sfinte...
De-o fi întîlneală din răssfinte.

[8] Marian, *Naşterea*, 50.

[9] Tocilescu, *l. c.*, 559, 1574:

. . . soare sec
Şi răssec.

[10] La Dosoftei întîlnim şi altele, ca *răspierde*, *răsturbura* şi chiar *răstopi* pe care l-am relevat dintr'un descîntec (v. dicţionarul lui Tiktin, s. v.); sînt formaţiuni la care dînsul a recurs sub influenţa slavă.

Pentru expresivitatea descîntecelor, redată astfel, se pot compara versurile:

Să tot torci,
Să răstorci,

dintr'un blestem al Maicei Domnului pentru păianjen (Marian, *Leg. Maicei Domnului*, 102), unde tot *răs-* vine să întărească exprimarea.

La fel se intensifică sensul unor cuvinte prin prepunerea lui *pre- (pri-), prea-:*

Deochiat
Și predeochiat [1].

Viță seacă,
Priseacă [2].

Soare sec,
Preasec [3].

... doi boi negri,
Preanegri...
La fîntîna lină,
Prealină [4].

Albe,
Prealbe;
Galbene,
Pregalbene;
Verzi,
Preverzi;
Roșii,
Preroșii;
Mierii,
Premierii;
Mohorîte,
Premohorîte [5]

Acolo junghie,
Acolo prejunghie [6].

L-a junghiat,
L-a prejungiat [7].

Junghi pus,
Junghi prepus [8].

[1] *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 140.
[2] T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 274.
[3] Tocilescu, *l. c.*, 560, 561.
[4] *Ion Creangă*, II, 299.
[5] *Ungaria*, III, 371.
[6] Marian, *Nașterea*, 371.
[7] Ms. Retegănul (Acad. rom.) 4544, f. 68; cf. *Ungaria*, I. 378.
[8] *Țara nouă*, II, (1885), 691.

S'o secăm,
S'o presecăm...
S'o secați,
S'o preasecați [1].

Adăugarea lui *prea-* etc. ne aduce bine aminte de slavicul *prě-*, reflectîndu-l mai direct decît *prea* din limba curentă.

Alteori prefixul *p(r)o-* vine să întărească semnificația unor forme, în special adjective:

Negru,
Ponegru [2].

Roșu,
Poroșu [3].

Seacă,
Poseacă [4].

Roșu,
Proroșu [5].

Albastră,
Proalbastră,
Galbenă,
Progalbenă [6].

[1] *Ion Creangă*, IV, 87.
[2] Marian, *Descîntece*, 49, 50, 236, 237, 239, 240, 241; *Vrăji*, 213; *Nașterea*, 46; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 125, 144; *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 179; *Șezătoarea*, II, 132; *Ion Creangă*, IV, 47; IX, 81; L. Costin, *Graiul bănățean*, 163.
[3] Marian, *Descîntece*, 305, 306, 349; *Nașterea*, 46, 388; *Leg. Maicei Domnului*, 328, 329; T. Burada, *O căl. în Dobrogea*, 100; N. Păsculescu, *l. c.*, 150; D. Lupașcu, *Med. babelor*, 19; T. Pamfile, *Boli și leacuri*, 18; I. C. Beldie, *La cîșlă*, 95; *Șezătoarea*, II, 166; XIV, 103, 114; *Ion Creangă*, V, 174, 271, 272; IX, 236; XIII, 79; la Gr. Grigoriu-Rigo, *Med. pop.*, II, 13, *paroșu* e greșit tipărit pentru *poroș*.
[4] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 64.
[5] *Șezătoarea*, VI, 91; XI, 47; *Ion Creangă*, IX, 205 (tipărit probabil greșit *preroșii*, cu toate că forma aceasta am văzut-o atestată; pasajul se vede alterat și altfel). În descîntecul din revista *Ion Creangă*, III, 311, care începe astfel:

O năpîrcă roșie, roșie,
Pararoșie,
A fătat nouă pui paroși,

forma *pararoșie* nu poate fi decît o alterare a lui *proroșie*, iar *paroși* trebue interpretat în fel sau ca schimbat din *poroși* (cf. nota 3).
[6] Tocilescu, *l. c.*, 1519; tot acolo e dat *rouă* — *prorouă*, o eroare de sigur în loc de *roșie* — *proroșie*.

Asemenea derivate, cu prefixul întăritor *po-* de proveniență slavă [1], arată și ele, alături de cele cu *răs-*, *prea-*, că limba descîntecelor noastre păstrează urme caracteristice de influență a descîntătoarelor slave, cum vom constata și alteori.

Cu privire la expresivitatea descînteceior nu trebue să uităm ceea ce singure descîntătoarele recunosc că dă rostirei lor ceva aparte. Publicînd un șir de descîntece din Ardeal, R. Pexl [2] împărtășia această mărturisire a unei descîntătoare: „acuma vorbesc numai ca și la o nuntă, dar atunci cînd descînt cuvîntul meu e trăsnet, privirea-mi fulger, mîna mea furtună". E de sigur literarisată, înflorită, această mărturisire, pentru că descîntătoarea nu s'o fi exprimat tocmai astfel, dar reiese din ea ceea ce dă descînteceior o notă particulară cînd sînt spuse. Cuvinte trebuind să aibă efectul lor și însoțite de mimică, de anumite gesturi, sînt nedespărțite de descîntece. Și cum felul de exprimare îl provoacă adeseori ceea ce îndeplinește descîntătoarea cînd vorbește în același timp ne arată bine acest descîntec de ursită, cu lămuririle ce se dau la textul lui: „Descîntătoarea ia un cuțit, păr de pore și sămînță de cînepă, învălește focul cu cuțitul și zice: Unde-o fi ursitorul — Să-l iei și să-l izbești.... Să plesnească — Să trăsnească — Și la dînsul să pornească (pune pe foc cîteva semințe de cînepă)" [3] — punerea semințelor de cînepă pe foc face pe descîntătoare să spună: „să plesnească...". Motive concrete de asocieri de care trebue să ținem samă, pentru că ele vin să explice o parte din expresivitatea descînteceior — și asupra ei vom avea să revenim, ocupîndu-ne de forme care se grupează de-a-dreptul la anumite categorii.

Forme și intelesuri vechi

Cît de conservative sînt descîntecele se poate vedea dintr'o simplă comparare a lor sub forma de azi și aceea pe care

[1] Cf. dicționarul lui Tiktin, s. *po-*; *pro-* e resultat din contaminarea lui *po-* cu *prea-*.

[2] *Convorbiri literare*, XXV, 353.

[3] *Șezătoarea*, VII, 107.

o presintă cele mai vechi care ne sînt atestate. In *Crestomatia* sa (II, 137) M. Gaster a publicat cîteva descîntece după un manuscris din 1784 și privindu-le alături de cele pe care ni le dau culegerile nouă constatăm cît de mult se aseamănă între ele, cum aceleași formule, aceleași expresii continuă să fie întrebuințate pînă azi [1].

Chiar viața noastră din trecut se reflectează în unele versuri pe care, mecanic, fără să-și dea bine samă ce cuprind, le spun descîntătoarele. Așa cînd se zice:

....eu ție ți-oi dărui
Doi bidivii negri
Din cei ai căminarului [2].

Sau, într'un descîntec de scoaterea dracului:

Să-i scoată lui Stan
Toți mușii lui,
Toți orbii lui,
Toți ciungii lui,
Toți ameregitorii lui,
Și pe Stan
Și pe Ivan
Și pe Ghica
Și pe Gherca Pașaitan
Cu coarnele mari,
Că știe sama la divan [3],

ecou al judecăților la divan și, se pare, cu o alusie la cine făcea parte din ele și nu împărția bine dreptatea.

[1] Se pot compara și cele publicate de Ep. Melchisedec și Tocilescu în *Rev. p. ist. arh. fil.*, III, 383 urm.

[2] Const. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstițioase*, Piatra-N., 1893, 45.

[3] *Ion Creangă*, IX, 180-181. *Ameregitori* nu este clar și nu pare să fie o greșală în loc de *amăgitori*. *Pașaitan* trebue despărțit în două și corectat astfel: *Pă* (= pe), *Șăitan (Șeitan)*, numele turcesc al dracului și cunoscut în onomastica noastră.

Tot așa, cînd se pomenește, pentru a arăta pornirea în grabă, de „cai de olac“ [1], expresie care, ne mai fiind bine înțeleasă azi, e alterată uneori, zicîndu-se „cu cai cu olac“ [2].

Cu deosebire caracteristică e reminiscența din vremea cînd luptele se dedeau cu suliție și săgeți. Amîndouă cuvintele revin des în descîntece:

....au venit nouă voinice
Cu suliție și cu săgeți [3].

Cu nouă săgeți împănate,
Cu nouă arce încordate [4].

Cu sulița te-oi împunge [5].

Dar lîngă armele vechi cele mai nouă nu puteau să nu fie amintite — de unde alăturări ca:

Nouă puști,
Nouă pistoale....,
Nouă suliți....,
Nouă săgeți [6].

Și:

Nu-l săgeta,
Nu-l pușca [7].

Evocări ale trecutului la care s'ar putea adăuga altele, dar ne-ar îndepărta prea mult de scopul acestei cercetări. Ele concordă cu ceea ce evidențiază în primul rînd caracterul

[1] Ch. Laugier, *Sănătatea în Dolj*, 89; T. Bălășel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 125; *Ion Creangă*, IV, 118; VIII, 19 (la Tocilescu, *l. c.*, 1160, „car de olac“ trebue cetit „cai de olac“). Și: *Din olac în olac* (*Șezătoarea*, VII, 198).

[2] *Șezătoarea*, XI, 65.

[3] Marian, *Descîntece*, 331.

[4] *Familia*, XXXVII, 189.

[5] E. Voronca, *Datinele*, 475. Întîlnim și verbul *a (în)sulița*: Marian, *Descîntece*, 72, 331; *Legendele Maicei Domnului*, 325; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 137; D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 91, 92.

[6] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, II, 90-91.

[7] Marian, *Descîntece*, 307.

conservativ al descîntecelor: păstrarea unor forme și înțelesuri dispărute azi sau regăsindu-se numai în expresii isolate ori în vre-un grai local.

Pentru fonetism e puțin de luat în samă. Doar: *bourești* (în: *coarne bourești*) [1], care se știe că a fost schimbat, cînd nu a mai fost înțeles, în *boierești*; *struncinătură*, cu *t* din prima silabă păstrat [2].

Ca particularități morfologice sînt de relevat următoarele.

Forma veche *sor*, pentru *soră*, e des atestată, fie în expresii ca „sor cu ciuma“ [3], „sor cu buba“ [4], „sor cu brînca [5]“ — cum se zice: „sor cu moartea“ —, fie cînd e asociat prin rimă cu *dor*, ceea ce a favorisat păstrarea formei arhaice:

Eu îți dau un dor,
Tu să-mi dai o sor [6].

O urmă a flexiunei vechi *minu(le)*, pl. lui *mînu* (=*mînă*), o găsim în versurile:

Cu farmecele'n min
Și cu setea'n sîn [7],

unde tot rima a făcut să se păstreze arhaicul *min*.

Genitivul vechi construit cu *de* mai apare cînd se zice:

[1] T. Bălășel, *Versuri pop. rom.*, I[II], 146 Amintirea despre bour o găsim d. e. într'un descîntec publicat de E. Voronca, *Datinele*, 843:

A ieșit boarul negru
Din munte.

[2] Într'o culegere inedită din Putna.

[3] Marian, *Descîntece*, 309, 310, 311; V. Păcală, *Monografia satului Răținari*, 247. La Tocilescu, *l. c.*, 1150: „sor de ciumă“.

[4] *Șezătoarea*, XI, 42.

[5] *Ibid.*, XI, 30.

[6] D. Ionescu și Al. Daniil, *l. c.*, I, 194; cf. *Ion Creangă*, VIII, 242. Cînd, tot în culegerea lui Ionescu și Daniil cetim, I, 196:

Să-mi dai o soră,
Să-ți dau un dor,

se vede bine că forma originară a fost *sor*, dar s'a înlocuit cu *soră*.

[7] Marian, *Descîntece*, 137.

„la miez de cale“ [1], „la mijloc de cale“ [2], „în mijloc de cărare“ [3], „la jumătate de cale“ [4], „de margine de cale“ [5], „din miez de zi“ [6], „de (din) miez de noapte“ [7].

Cu privire la formele adjectivale, de relevat *pustii* [8], ca în vechea romînească, în loc de *pustiu*, şi întrebuinţarea lui *mare*, invariabil, la plural, ca în texte din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea — aşa se pare că trebue interpretat în versurile:

In dealul mare,
In mări mare [9],

unde tot rima ar explica menţinerea formei vechi.

Pentru verb, sînt de menţionat flexiunile: *să doaie* [10] <doleat (= să doară), *să spar* (= să sperii), în versurile:

Să-l sar,
Să-l spar [11],

şi—apărînd de multe ori—vechea formă de perfect *am fapt* (= am făcut) [12], cum şi cea de viitor: *o fi fapt* [13]; sfîrşitul unui descîntec:

[1] Marian, *Descîntece*, 44, 77; Tocilescu, *l. c.*, 1532; *Anal. Acad.*, s. a 2a, t. V (1884), 164; *Aurora romînă*, Cernăuţi, I (1881), 58; *Familia*, XI, 65; *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 141; *Comoara satelor*, II, 55. Şi „la miez de miez de cale“, C. Gheorghiu, *Cal. femeilor superstiţioase*, 122, 123; „la miezi de miezi de cale“, Şăineanu, *Studii folkl.*, 86; „la miez de miază cale“, *Apărătorul sănătăţei*, I, 217.

[2] Tocilescu, *l. c.*, 1537; *Rev. p. ist. ark. fil.*, III, 385; *Şezătoarea*, XIII, 2.

[3] *Şezătoarea*, XIV, 117.

[4] Tocilescu, *l. c.*, 1532.

[5] Marian, *Descîntece*, 338.

[6] N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 120.

[7] Marian, *Descîntece*, 327; N. Păsculescu, *l. c.* Şi: „din miez de miez de noapte“, *Ion Creangă*, VIII, 210.

[8] *Graiul nostru*, I, 500.

[9] Marian, *Descîntece*, 176.

[10] N. Georgescu-Tistu, *Folkl. din jud. Buzău*, 12, 23; *Şezătoarea*, V, 70, 71; *Ghilaşul*, II, n-rele 11-12, p. 17.

[11] Marian, *Descîntece*, 240. Şi aici rima a înlesnit păstrarea terminaţiunei vechi.

[12] Tocilescu, *l. c.*, 558, 1150; N. Păsculescu, *Lit. pop.*, 132, 138 (alături de *am făcut*); *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 167; *Ion Creangă*, V, 335, 336.

[13] D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, I, 123.

Să rămîie [cutare]
Curat,
Luminat,
Ca argintul strecurat
Ca maică-sa ce l-a făpt,
Cum Dumnezeu pe pămînt l-a lăsat [1]

ne arată că unde alteori, în versuri asemănătoare, găsim *a făcut* forma originară a fost *a fapt* — astfel:

Să rămîie curat,
Luminat
Ca argintul strecurat,
Ca maică-sa ce l-a făcut,
Ca Dumnezeu din cer ce l-a lăsat [2],

unde se vede bine că *a fapt* încheia versul al patrulea, asonanţînd cu celelalte în *-at*, dar a fost înlocuit pe urmă cu forma nouă *a făcut*. Înlocuirea aceasta e străvezie la sfîrşitul multor descîntece [3] şi uneori introducerea lui *a făcut* a dus la un vers pleonastic, dar versiunea primitivă poate fi reconstituită şi în acest cas — d. e.:

Cum Dumnezeu l-a dat,
Cum mă-sa l-a făcut
Şi l-a născut [4].

[1] *Graiul nostru*, I, 395; *cf. Ion Creangă*, XIII, 78.

[2] *Graiul nostru*, I, 505.

[3] Aşa: Marian, *Descîntece*, 34, 157; *Naşterea*, 386; G. Alexici, *Texte din lit. pop.*, 211; D. Ionescu şi Al. Daniil, *l. c.*, II, 84 (aici şi *lămurat* a fost schimbat în *lămurit*); I. C. Beldie, *La cîslă*, 91, 92, 93, 95; *Şezătoarea*, I, 83; X, 92; XIV, 101; XVIII, 158; *Ion Creangă*, I, 48; VI, 46; VIII, 246.

Alteori, căutîndu-se să se păstreze asonanţa, s'a pus alt ceva în loc — astfel într'un descîntec dintr'o culegere inedită din Rîmnicul-sărat:

Să rămînă...
Curat
Şi luminat
Cum mă-sa l-a fătat.

[4] Marian, *Descîntece*, 174; cf. 238. Comp. (în *Gaz. poporului*, Timişoara, III, n-rul 4):

Cum maică-sa l-a născut,
Cum Dumnezeu l-a crescut.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Şi forma veche de perfect simplu *fece* pare că se ascunde într'un descîntec care începe astfel:

Sude rece, sude rece
Mare ospăţ face [1],

unde înlocuind pe *face* cu *fece* se restabileşte rima.

Ca derivate vechi cu sufixe sînt de amintit cîteva în *-oaie* din regiuni unde acest sufix apare înlocuit azi cu *-oaică: lupoaie, ursoaie, zmeoaie, Samcoaie* [2], *diavoloaie, drăcoaie, leoaie, moroaie, strigoaie* [3]. Tot aici ar fi de relevat *boierănesele* [4], dacă e de considerat ca forma feminină corespunzătoare vechiului *boiarin*, alături de *boier*.

Urmele de morfologie veche prezentînd oarecare interes sînt relativ reduse — mai mult vom vedea că ne ofere în această privinţă lexicul.

Ov. Densusianu

[1] *Comoara satelor*, II, 115.
[2] Marian, *Naşterea*, 377, 385.
[3] C. Gheorghiu, *Cal. femeilor superstiţioase*, 122, 123, 124.
[4] *Rev. p. ist. ark. fil.*, VII, 191.

CERCETĂRI ASUPRA GRAIULUI ROMÎNILOR DIN ALBANIA

II

Glosar

Glosarul acesta nu conţine decît formele care mi s'au părut că presintă interes din punct de vedere al sensului sau din punct de vedere fonetic. Sensul multor cuvinte e definit aci: în corpul lucrărei sînt înregistrate numai răspunsurile la chestionar care, în unele casuri, nu concordă exact cu întrebarea.

N'am indicat etimologia cuvintelor, pentru că n'am vrut să fac operă de istoric, într'o lucrare pur descriptivă.

Substantivele şi adjectivele sînt citate la singular, adjectivele la masculin; verbele sub forma persoanei 1-îi a indicativului present. Urmează, apoi, reproducerea formei respective, aşa cum figurează în răspunsurile la chestionar.

Cifrele trimit la numerele de ordine, nu la pagini.

Pentru precisarea sensului unor cuvinte, m'am adresat D-lor T. Papahagi şi V. Muşi: amîndoi mi-au dat informaţii preţioase şi îi rog să găsească aci expresiunea recunoştinţei mele.

a'ɣru 74, *sălbatec.*
aple'ku: *ind. pr. 3 sg.* apleɑ'kă fo'ku 151, *stinge focul.*
atu'tă 4, *urîtă.*
asu'sură (de-) 337, *suişul (la deal).*
a'tă 219, *mamă; v.* yată.
bal'u'kă 275, *smoc de păr.*
bîrbi'ñe 355,4, *oaia care are doi miei.*
bălɑa'să 192, *(apă) sălcie.*

bär 40, *munte (ar.* bărnu *«briu»); nume dat stîncilor în formă de briu care înconjoară vîrful munților.*
bubuɣa'ɾ 44, *bondar.*
bubuli'kă 47, *muscă.*
buʃa'r 355,1, *locul unde se țin găinile.*
bušuli'ye: bušuli'y *(pl.)* 60, *pere (de pin).*
či'ngu 166, *cană.*
čyuye'sku: *impf. 1 pl.* čyuya'm o'yle 355,3, *porneam oile.*
da'kă *(conj.)* 14, *pentru că.*
dimẹa'tsa 29, *dimineața.*
do'kăʳe *(sing.?)* 57, L., *ghindă.*
dzè'ndzeru 48, *greier; v.* karkale'tsu, kerkine'zu.
fag: fa'dzuʳe *(pl.)* 56, *fagi.*
fle'ru 169, *fluier.*
fliturise'sku: *pf. 3 sg.* fliturisi' 69, *înflori; subj. pr. 3 sg.* s fliturisẹa'skă 75, *să înflorească.*
gă'ɾtu 244 *(cf.* 355,1*), locul unde se face jintița.*
gi'ɾki'ñ 74, *o specie de prun.*
gistă'ñe: gistă'ñi *(pl.)* 57, *castane.*
gtẹa'sᵘ 11, *gras;* gra'să 32, *grasă.*
ğyu'fkă 21, *creasta (cocoșului).*
χi'mă, (dẹ-a) χi'muɾa 337, *scoborîșul (dealului).*
i'mbru (pur) 74, *(prun) domestic, în opoziție cu* pur a'ɣru, *prun sălbatec.*
isᵘ: (do'm-)išl'i *(pl.)* 354,16, *(stăpînii) înșiși.*
ka'fkîlă: ka'fkîli *(pl.)* 261, *orbitele ochilor (răspunsul nu concordă cu întrebarea: «fălci»; persoana interogată a făcut o confuzie sau n'a înțeles întrebarea).*
ka'lăr 354, 19, *bățul care se așează pe două furci și deasupra căruia se întinde un inveliș de păr de capră, cînd se fac «tendele»; v.* vi'gu.
kărinta'na, kărinta'ɾe 21, *ciocul (cocoșului).*
kerkine'zu, kine'su 48, *greier; v.* dzè'ndzeru, karkale'tsu.
kime'ti 177, *briu.*
karkale'tsu 48, *greier; v.* dzè'ndzeru, kerkine'zu.
kipina'k 165, *vas de lemn, cu capac, în care se ține brînza; v.* kupa'k, pina'k și ɲkl'iditṣa'ri.
kîrke'čyu: kîrkẹa'če *(pl.)* 354, 17, *crăci.*
kl'igu'ɾu 354,4, *burduful de piele în care se ține rînza (chiagul) de ied mic, nepăscut.*
kẹa'či: koa'či *(pl.)* legenda fig. 15, *flamelă.*
kombo'li 354,6, *caș,rotund cu mîngea, ce se scoate din strecurătoare.*
ko'šu 209, *coș; v.* kufi'nă, špo'ɾtă.
kre'să 21, *creasta (cocoșului); v.* kărinta'na, ğyu'fkă.
kufi'nă 209, *coș; v.* ko'šu, špo'ɾtă.
kula'ɾe 354,21, *glugă.*
kulčă'sku, *ind. pr. 3 pl.* 24, *(găinile) clocesc.*
kulumbri' 69, *măceș.*
kurubi'tsu 69, *măceșul; v.* kulumbri'.
kuma'šu 246,3, *locul unde se bagă iezii.*
kupa'k 165, *v.* kipina'k.
kuti'ku 348 L., *(luna) iulie.*
kůtso'n 355,2, *strachină de lemn.*
la'dzină 353,5 și 7, *cîmpie la poalele munților, unde ciobanii stăteau primăvara o lună de zile cu oile, înainte de a urca la munte.*

la'tură 304, *constelație pe care am identificat-o cu «Balanța»; după informațiile culese de T. Papahagi, această constelație e formată din șase stele, ceea ce nu mai corespunde cu identificarea pe care am dat-o.*
lilištru'fa: lilištru'fi, luluštru'fi *(pl.)* 83, *fragi.*
mačyo'ku 31, *cotoi.*
mana'ze: mana'zi, mina'zi *(pl.)* 84, *mure.*
marama'nga, meɾima'ga 47, *păianjen.*
măru'l'ă 51, *mocilită.*
ma'tsă 30, *pisică.*
mẽ'ndzu 5, *minz; v.* păș.
mătri'kă: mătri'tse, mitri'tse *(pl.)* 19, *(oi) fătătoare.*
mintăto'ɾu 354,5, *bățul cu care se amestecă laptele în cazan, cînd fierbe.*
ɲdrelᵘ: ɲdre'l'i *(pl.)* 40, *cerbii.*
ɲguṭẹa'dză *unipers. ind. pr. 3 sg.* 312, *se întunecă.*
ɲkliditòa'ri 165: *v.* kipina'k, kupa'k, pina'k.
ɲtsă'pu: *pf. 3 sg.* (mi) tsăpă' 46, *(mă) înfepă.*
oblă'nkᵘ 138,3, *oblinc.*
pa'ltón, *v.* pla'tăn.
parama'ndă 342, *plug.*
pă'sa 30, *pisică; v.* ma'tsă.
păș 5, minz; *strigăt pentru a chema minzul; v.* mẽndzu.
pato'kᵘ 35, *boboc de gîscă.*
pato's 245, *grajd.*
pereğe': pereğya'dzi *(pl.)* 354,20, *servitori la oi.*
pestă'r 138,2, *(ar.* ɲbrustar, *în Pind, comunicat de T. Papahagi), bucata de lemn din fața samarului care cade pe gîtul calului (v. T. Papahagi, Images d'ethnographie roumaine, I, 144).*
pikse'sku: *pf. 3 pl.* piksi'ră 26, *încetară.*
pil' 355,5 *(v.* fig. 25*), crestătură la urechea oaei.*
pîlmu'tsa 255, *talpa piciorului.*
pina'k 165; *v.* kipina'k și ɲkl'iditṣa'ri.
pintekọa'să 9, *(scroafă) horțoasă.*
piṭu'l'ă 162, *furculiță.*
pištyama'l 168, *prosop.*
pla'tăn, pa'ltón 62, *platan; v.* ɾa'pun.
plẹa'ntsă: ple'ntsi *(pl.)* 245, *grajd pentru cai și oi.*
pl'o'ru 343, *cormană.*
pră'zgu 355,2, *grăsimea laptelui.*
pro'fkᵘ 66, *(lemn de) soc; v.* so'k'u.
pro'zgăl 354,2, *grăsimea laptelui.*
pulẹa'n 180,2, *bățul ciobanului, terminat printr'un cîrlig.*
puzgya'wă *(legenda fig. 7), șorț (îmbrăcămintea femeiască).*
rădzăti'nă 77, *rădăcină.*
ɾa'pun 62, *platan; v.* pla'tăn.
ri'pă: ri'pi *(pl.)* 352, 8, *ripi.*
ros 36, *răfoi; v.* rusa'k.
ɾusa'k 36, *răfoi; v.* ros.
sah 14, E, *slab.*
sfẹri'ye 357,3, *travistă de păr de capră.*
silni'ka *(legenda fig. 45), flanela de sub cămașe.*
skri'mură, *unipers. ind. pr. 3 sg* 314, *burnițează.*
skute'lu 232, *om bogat care conduce 20-30 turme de oi.*
so'k'u (lem di) 66, *(lemn de) soc; v.* pro'fku.
spătẹa'ɾă 355,2, *bățul cu care se amestecă laptele în cazan, cînd fierbe.*

stopa'n 244, *stînă.*
su'făr 163, *masă.*
sumkǫa'dă 142, *pofil.*
suva'ltsă, suva'lsă 123, *suveica țesătorului.*
šigă'r 355,1, *omul care face ağï'zav.*
ško'šă, škoz 63, *carpen.*
špo'rtă: špo'rta 209, *coș; v.* ko'šu, kufi'nă.
štog, štok (lem di) 66, *(lemn de) soc; v.* so'k'u.
štrăpo'ri (oa'ye) 354,13, *oaie de 2 ani.*
taksè's: taksè'să 4, *urîtă.*
tapa'nğǫa 125, *puşcă.*
taze'i: taze'ye 192, *proaspătă.*
tè'ră 205, *smîntînă.*
tsîmbi'ši 162, *furculiță.*
tsi'ngili 354,15 (*v.* fig. 25), *crestătură la urechea oaei.*
vi'gu 355,6, *bățul care se așează pe două furci și deasupra căruia se întinde un inveliș de păr de capră, cînd se fac atendele»; v.* ka'lăr.
vîrțea'nitsă 156, F, 1, *depănător.*
vò'χă 68, L, *miros.*
yanu'ră 56, *vlăstar de fag.*
ya'tă 219, *mamă; v.* a'tă.
vurțe'lă 148 (*v.* fig. 10 și 11), *butoiaș pentru apă.*

Al. ROSETTI

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

SUR QUELQUES MOTS ORIENTAUX (TURCS, ARABES, PERSANS) INTRODUITS EN ROUMAIN, SLAVE ETC.

TURC *ahlile v'aialile;* AROUM. *arile-varile*

Cette expression est propre à la population aroumaine de Bitolia et signifie „avec tout le bagage". J'y vois le mot ture archaïque *ahlile v'aialile*, signifiant littéralement „avec le conjoint et la famille". Le changement de *l* en *r* a pu facilement se produire dans un élément étranger emprunté par l'aroumain.

TURC *amberdji;* AROUM. *ambiriği*

Toute la population chrétienne roumaine et slave, ainsi que les Tures de Bitolia emploient, pour désigner un marchand en gros de boissons spiritueuses, le mot *ambiriği*, *amberdji*, inconnu partout ailleurs aux Tures. Pour l'expliquer, il faut partir du vocable (arabe) *amber* signifiant „ambre, parfum d'ambre gris". De celui-ci fut dérivé en ture *amberdji* avec un sens spécial, à cause de l'ingrédient aromatique dont on se servait à la fabrication de certaines boissons. *Amberdji* signifierait donc plutôt „marchand de liqueurs aromatiques".

TURC *bahasiztcha, pahasiztcha;* ROUM. *baccea*

En roumain *baccea* est un terme de dédain appliqué à quelqu'un qui n'est plus en vigueur, qui trahit sa décrépitude

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Toute personne connaissant le turc serait tentée de considérer *baccea* comme un dérivé du mot turc d'origine persane, très connu, *bahtche* „ jardin". Illusion étymologique, puisque ce dernier ne peut guère être rapproché par sa signification du mot roumain. En réalité, *baccea* remonte indirectement à un autre mot également persan, usité en turc et prononcé par les uns *baha*, par d'autres *paha* „prix, valeur"; de celui-ci on a formé un adjectif privatif, par l'addition régulière de la particule turque *-siz* „sans" et, en même temps, de la terminaison adjectivale *-dja*, prononcée plus souvent *-tcha*. Donc, *baccea* veut dire, en réalité, „démonétisé, sans valeur", et son équivalent turc *bahasiztcha* ou *pahasiztcha* a été emprunté par les Roumains comme une forme réduite, sans la syllabe *-siz*. D'ailleurs, cette syllabe est à peine perceptible dans la prononciation turque. Je suis arrivé à identifier le roumain *baccea* avec *bahasiztcha* lorsque j'ai entendu cette dernière forme dans le parler des Bulgares de Macédoine, quand ils voulaient dire qu'un objet était sans valeur.

Turc *batallama;* Roum. *batalama, patalama*

Tous ceux qui emploient le mot *patalama*, avec le sens de „reçu, quittance" et même parfois de „brevet", s'imaginent qu'il s'agit d'un mot turc ayant exactement les mêmes acceptions. Or en turc *batallama* signifie simplement „annulation". Il faut supposer qu'on a employé ce mot autrefois avec la signification „d'acte par lequel quelqu'un est libéré d'une dette", c'est-à-dire „acte de décharge". Je fais cette supposition parce que les dictionnaires n'enregistrent nullement ces sens de *batallama*, qui ont dû cependant avoir été connus dans la langue parlée.

Persan *buxāri;* Aroum. *buharé;* Néo-grec μπουχαρές

Dans le parler des Aroumains, ainsi que chez les Grecs de Zagore (Epire), subsiste encore un mot persan qui, exceptionnellement, n'est pas attesté comme emprunt en turc, mais qui doit avoir existé comme tel, puisque les Aroumains et les Grecs n'ont pu le connaître que par l'intermédiaire des Turcs. C'est *buharé* et μπουχαρές, avec le sens de „partie de la cheminée qui commence à l'âtre et s'élève pour s'arrêter au toit". En persan *buxāri* signifie simplement „cheminée".

Turc-persan *bulbul, tchechmi-bulbul;* Aroum. *bilbil'ă, birbil'ă*

La forme aroumaine présente deux significations différentes: 1. „rossignol"; 2. „broc en porcelaine et à ornements pourvu d'une anse, vase pour y mettre du vin". La première signification reproduit celle du turc *bulbul*, mais la deuxième provient du composé à la manière persane *tchechmi-bulbul* „œil du rossignol", usité jadis par les Turcs avec le même sens que le deuxième de la forme aroumaine. En adoptant le mot composé turc, les Aroumains l'ont réduit en supprimant son premier élément, comme cela est arrivé pour une autre expression *rahati-holkoum*, qui a été réduite à *lokoum*, en aroumain, de même qu'en turc moderne, et à *rahat* en daco-roumain, pour désigner la confiture orientale bien connue.

Turc *damla, damar;* Roum. *dambla*

Lorsque le mot roumain signifie „paralysie", il est tout à fait explicable, puisqu'il dérive du turc *damla* „goutte" et, en même temps, „apoplexie", „paralysie". De *dambla* on a formé aussi l'adjectif *damblagiu* „paralytique", par l'addition du suffixe d'origine turque *-giu*.

Mais en roumain on emploie la forme *dambla* aussi avec le sens de „caprice, manie, folie". Nous avons affaire dans ce cas à une corruption d'un autre mot turc, *damar*. On est arrivé à cette confusion à cause de la première syllabe qui est identique dans les deux mots. Or, que signifie le

turc *damar?* Il a deux sens très connus, à savoir: l'un, propre, „veine" et l'autre, figuré, „capriee, manie, folie". Nous avons donc emprunté *damar* avec les sens figurés, mais nous lui avons donné la forme de *dambla*.

Turc *falan-fistik;* Roum. *farafastic*

Le vocable roumain signifiant „babiole, futilité" passe pour une expression d'origine inconnue. Ceux qui ont étudié les mots roumains de provenance turque n'avaient pas le moyen de découvrir facilement dans les dictionnaires l'équivalent de *farafastic*. On arrive cependant à l'expliquer si on part des formes turques *falan* „un tel" et *fistik* „pistache". La juxtaposition arbitraire de ceux-ci a donné naissance à l'expression turque très usitée signifiant „de ceci, de cela". La raison d'un pareil composé doit être cherchée dans une particularité du turc, d'après laquelle on combine un mot essentiel avec un autre pris arbitrairement et commençant par le même son, notamment lorsqu'on veut exprimer une généralité, une extension. Des formations semblables, ainsi que des combinaisons d'un adjectif avec une particule arbitraire commençant par le même son, apparaissent très souvent. Il suffit de rappeler des cas comme: *kab-kadjak* „vases et ustensils de cuisine", *yem-yechil* „très vert".

Turc *giaour;* Pers. *gebr;* Roum. *ghiaur*

Un des termes injurieux des Musulmans à l'adresse des chrétiens est *giaour*. On l'a considéré bien des fois comme une corruption du mot arabe *kāfir*, prononcé *kiafir* par les Turcs. On ne saurait toutefois se reporter seulement aux significations communes à ces deux termes injurieux, qui sont employés comme mots distincts, en turc et en persan, pour rendre la même idée, celle „d'infidèle", „payen" aux yeux d'un adepte de la religion de Mahomed. *Kāfir (kiafir)*, d'où le mot européen *Cafre*, reste, par son phonétisme, tout à fait à part.

Le turc *giaour* n'est, en réalité, que le persan *gebr*, forme classique employée fréquemment surtout par le poète Cheikh Saadi, avec le sens de „payen" et qui est facile à reconnaître dans le fr. *guèbre* „sectateur de Zoroastre"; pour *b* rendu par *ou*, à comparer l'arabe *tabl* „tambour" devenu en turc *daoul*.

A rappeller que la forme populaire persane actuelle est *gever*, dont le phonétisme n'a plus besoin d'être expliqué.

Turc *haymana;* Roum. *haimana*

Le turc *haymana* n'a jamais été enregistré par les lexicographes européens, bien qu'il soit employé, comme on peut s'en convaincre si on se reporte au dictionnaire turc de Samy Bey, où il est donné avec l'acception de „qui agit ă sa tête, en toute liberté et indépendance", en parlant des bêtes de somme laissées paître librement. D'ailleurs, il existe aussi une plaine connue sous le nom de *Haymane* ou *Haymana* dans le vilayet d'Ankara — nom de la division administrative de cette région —, donné en raison des bêtes de somme qui y paissaient librement.

En roumain ce même mot a le sens de „libre de toute dépendance" et par extension „sans occupation" ou „flâneur".

L'étymologie non soupçonnée jusqu'ici de *haymana* est, à notre avis, la suivante.

Il s'agit d'un composé dont la première partie est le mot d'origine arabe *hakim* „maître qui décide seul de ses actions", „libre", „indépendant" et par extension „prince", „juge"; à celui-ci on a ajouté la terminaison adjectivale ou adverbiale persane *-ane*. La signification littérale et courante de *hakimane* est: „à la façon d'un maître", „en toute liberté et indépendance".

Hakimane et *haymana* sont employés simultanément en turc, à cette différence près que personne ne s'est douté en turc ni de leur synonymie ni de leur communauté d'origine. Quant à la transformation du classique *hakimane* en *haymana*,

forme populaire, elle est des plus naturelles, attendu que le *k* est devenu *y*, comme on le voit, par exemple, dans le mot turc *leyen* „cuvette“ en face de son équivalent grec λεκάνη; d'autre part, les voyelles ont suivi les règles de l'harmonie turque. Je dois ajouter que les Turcs emploient pour la même notion le mot éminemment turc *salma*, tout à fait expressif à côté du verbe dont il dérive.

Turc *kalk-vour;* Roum. *calcavură*

Parmi les débris archaïques turcs je trouve en roumain l'expression *calcavură* avec le sens de „gifle“. En Turquie, les gens du peuple qui parlaient une autre langue ont envisagé l'expression turque *kalk-vour* plutôt comme un terme de moquerie: en effet, toutes les fois qu'ils voulaient se moquer d'un enfant naïf, ils l'envoyaient à un magasin afin d'y acheter du *kalk-vour*, synonime du grec moderne σηκοβάρη signifiant littéralement „lève-toi et frappe“. *Kalk-vour* ne figure pas dans les dictionnaires turcs, mais il est connu ou du moins saisi immédiatement par toute personne parlant le turc.

Turc *kati-umid-et;* Aroum. et slave *kaddémidet*

Cette expression, très curieuse, est familière aux Roumains et Bulgares de Bitolia et veut dire „c'est impossible, c'est exclu“. Il s'agit d'une forme turque contenant un impératif (2e pers. sg.) singulier et que je rétablis ainsi: *kati-umid-et;* elle signifie „coupe l'espoir“, c'est-à-dire „ôte ton espoir“; c'est ainsi qu'on répondait à quelqu'un pour lui dire qu'il devait renoncer à quelque projet. Cette expression, représentant une proposition entière, ne figure pas dans les dictionnaires turcs, mais elle est courante dans la langue parlée.

Turc *kiarhane, kerhane;* Roum. *cherhana;* Néo-grec χερχανές

Parmi les nombreuses expressions turques composées avec le mot persan *xāne*, signifiant „maison, local, office“, donc

„lieu ayant une certaine destination“, celles données ci-dessus ont été considérées comme identiques, à cause de leur forme très ressemblante.

Kiarhane montre en persan et en turc les sens exclusifs de „fabrique, manufacture, atelier, usine“ — et à bon droit, puisque les éléments entrant dans sa composition lui donnent littéralement la signification de „maison de travail“ *(kiar* „travail“, *hane* „maison“). En roumain, il a pénétré avec ce même sens.

Kerhane qui a en turc la signification de „maison de tolérance“ — une signification absolument inconnue en persan, mais usitée aussi en grec moderne vulgaire — doit sûrement être séparé du précédent.

Considérant le sens de *kerhane* et nous basant sur les règles de l'harmonie vocalique turque, nous sommes d'avis qu'il s'agit dans ce cas d'un composé non soupçonné jusqu'ici: *hane* + le mot arabe *kerh* „répugnance“, composé qui donne la signification littérale de „maison de répugnance“. C'est une expression propre seulement au turc, formée exactement comme *selh-hane*, contractée en *selhane* et prononcée aussi *salhana* ou *zalhana*. Le composé *kerh-hane* a été contracté, lui aussi, en *kerhane*.

Si réellement il s'agissait, à l'origine, de *kiar*, cette syllabe dure n'aurait pu se transformer en *ker* sans qu'elle n'eût pas influencé sur la syllabe dure de *hane* pour faire aboutir tout le mot à *kerhene*, comme, par exemple, il est arrivé pour le mot persan *kārgāh*, où la transformation de *kār* en *ker* a entraîné aussi celle de *gāh* en *geh*, de sorte qu'on est arrivé à *gergef*, bien entendu après l'évolution connue des consonnes. Pour *kerhane*, il s'agissait du mot au son doux *kerh* lequel ne pouvait avoir aucune influence pour faire transformer en son doux la syllabe *ha;* au contraire, *kerh* était susceptible d'être transformé en *kiarh*, ce qui aurait changé tout le mot en *kiarhana*, mais cela n'a pas eu lieu parce qu'on a voulu éviter l'homonymie avec l'autre mot *kiarhane* „atelier“ etc.

Turc *kălak, kălahdji;* Roum. *chiulaf, chiul, chiulangiu*

Le premier mot turc a comme correspondant en roumain *chiulaf* avec le sens de „bonnet". Du second, *kălahdji,* on a dérivé, avec une légère altération, la forme roumaine *chiulangiu,* mais en lui réduisant l'emploi seulement à l'un des deux sens qui existaient en turc, à savoir celui, figuré, de „rusé, trompeur, carotteur", et nullement le sens primitif de „fabricant de bonnets".

Après que *chiulangiu* fut introduit en roumain, on s'est avisé d'en tirer une forme *chiul* exclusivement avec le sens figuré propre au premier et c'est ainsi que s'explique ce mot qui n'a pas d'équivalent en turc.

Georges Iocu

Rom. *îmbălgina*

E dat din Jina, de Șt. Pașca[1], cu sensul de „a holba ochii". Nu poate fi decît un derivat din lat. v a l g u s „îndoit, ieșit în afară", și anume **i n v a l g i n a r e,* cu *v* schimbat în *b*; înțelesul se explică ușor cînd chiar în latină se zicea *valga labra* „buze ieșite în afară" (Plaut).

Rom. *mozoc*

Cu înțelesul de „cîne rău, mai ales despre cei dela stînă" e atestat din ținutul Hațegului[2]. Prin Vîlcea se zice astfel despre cineva „cu gura ca botul de cîne"[3], iar în Bănat, la

[1] *Glosar dialectal,* 35.
[2] *Rev. crit.-lit.,* III, 161.
[3] *Ion Creangă,* XIII, 82.

Cielova, aflăm că se întrebuințează în sensul de „mare[1a]". Se explică atunci de ce *mozoc* e dat adeseori de ciobani ca nume cînilor dela stînă[2]. E un cuvînt care are la bază înțelesul de „mare" și proveniența lui nu poate fi decît alb. *mad,* cu aceeași semnificație[3]. Reflectat ca **maz,* cuvîntul pe care l-am împrumutat din albaneză a primit sufixul augmentativ *-oc,* de unde **măzoc* și, prin asimilare, *mozoc.* E un derivat identic cu *măroc,* din *mare,* cunoscut în graiul din Bihor[4]. Spre forma albaneză ne duce și un alt cuvînt, *mazun,* din Munții Sucevei, însemnînd „om puternic, zdravăn, căruia nimeni nu-i poate face nimic"[5], resultat din **maz* + *-un.*

In revista *Ion Creangă,* XIII, 115, se spune că *mozoc* e întrebuințat prin Vîlcea și cînd se vorbește despre un copil care e tăcut. E o confusie : nu *mozoc* e cunoscut astfel, ci *mazoc,* care înseamnă într'adevăr „tăcut, închis"[6]. Originea acestuia nu e clară; amintește întru cîtva pe serbo-cr. *mrzak* „respingător, urît" — să fie același cuvînt, dar cu fonetism schimbat sub influența lui *posac*?

[1] L. Costin, *Graiul bănățean,* Timișoara, 1926, 141.
[2] *Șezătoarea,* VIII, 115; XIV, 97; *Ion Creangă,* XIII, 115; Hasdeu, *Etym.,* 869; I. Popovici, *Rum. Dial.,* I, 59; Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului,* 84; Șt. Pașca, *l. c.,* 43.
[3] Hasdeu, *Col. lui Traian,* V, 174-175, îl deriva dintr'un închipuit dacic **masuka* și greșia cînd pleca dela forma, neexistentă, *mosoc* (ea a trecut în cîteva dicționare din *Lexiconul de Buda,* unde e dat *mosocu,* dar, cum se vede din transcrierea cu chirilice, trebue cetit *mozoc*). Cihac pleca tot dela *mosoc* cînd îl punea alături cu rus. *mozŭka* și, ca să dea acestei etimologii aparența că poate fi admisă, îl traducea prin „espèce de petit chien de berger" — tocmai contrarul de ce este un mozoc.
[4] *Conv. literare,* XX, 1013.
[5] *Șezătoarea,* III, 70; e sau greșit tipărit în loc de *măzun,* sau cu fonetismul dialectal al lui *ă* rostit ca *a.*
[6] A. Viciu, *Glosar de cuv. dial.,* 61; T. Pamfile, *Agricultura la Rom.,* 251.

Rom. *stingher*

E greu să-l privim ca rezultat din lat. s i n g u l a r i s + *stinghe*, cum crede G. Giuglea[1] şi tot aşa S. Puşcariu[2]; amestecul formei din urmă ca să i se explice fonetismul rămîne neînţeles; de altă parte, s i n g u l a r i s sau s i n g u l a r i u s dacă s'ar fi păstrat la noi, nu ar fi putut, prin semnificaţia lui, să se isoleze de *singur*, deci sincopa lui *u* nu s'ar fi putut întîmpla şi am fi avut **singurar*.

Pentru că *stingher* e întrebuinţat cînd se vorbeşte despre un bou care rămîne la o parte, neînjugat[3], mi se pare că aici trebue căutat înţelesul lui iniţial şi sîntem duşi atunci spre un derivat *e x t r a - i u g u l a r i u s, adică „afară de jug, ne pus la jug"; cum i u g u m şi derivate ale lui se ştie că în latina vulgară au fost des influenţate de i u n g e r e[4] (comp. în clasică *disiungere bovem*), forma dela care trebue să plecăm e de fapt *e x t r a - i u n g u l a r i u s; prin reducerea în latina vulgară a lui *iu* la *i* în silabă protonică, cum a arătat Candrea, şi prin sincopa lui *u* s'a ajuns la *e x t r a i n g l a r i u s, de unde **stringl'ariu*, **stringl'eriu*, **stringheriu* şi, prin disimilarea primului *r*, *stingher*. Deci un cuvînt din vocabularul dela ţară, cu sens special la origine şi extinzîndu-se mai tîrziu pînă la accepţiuni care abia lasă să se reconstrueascâ cea primitivă. Cît despre *a stingheri*, cu toate că semantismul lui, cum observă şi Tiktin, s'ar părea că-l desparte de *stingher*, totuşi îşi găseşte legătură: „a lăsa la o parte, stingher" a putut evolua spre „a nelinişti, a da nemulţumire, a turbura".

Rom. *zăpăci*

Mai mult decît Cihac, care-l deriva — fără temei — din pol. *zapodziać*, nu a putut da nici Tiktin în dicţionarul său

[1] *Dacoromania*, II, 901.

[2] *Idid.*, V, 779.

[3] *Şezătoarea*, IX, 153; Tiktin citează un exemplu de *juncan stingher*.

[4] Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 2151, 4620, 4621 (de adăugat borm. *ǧonǧer* „mettere il giogo", *Studj rom.*, IX, 82); Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.*, 918.

ca să-i lămurească originea. Şi forma şi înţelesul îl apropie însă de *opăci*, care prin unele ţinuturi e cunoscut cu sensul de „a face pe cineva să-şi piardă mintea, a-l buimăci"[1]. Cum acesta corespunde serbo-cr. *opačiti* şi altor forme slave derivate din tema *(o)pak-* însemnînd „a întoarce, a suci", pentru *zăpăci* etimologia e clară: sl. *zapačiti*, şi nu e nevoie să-l reconstruim, pentru că apare, ca reflexiv, în slovenă, dar cu sensul de „a se strîmba, a face grimase" (simplul *pačiti* are semnificaţia de „a strîmba, a deforma" etc.). Sensul primitiv al lui *a zăpăci* a fost deci: „a strîmba, a suci mintea cuiva".

Asupra unui punct de fonetică romînă

Vorbind în vol. III (p. 451) al revistei de *Studiile istroromîne*, II, publicate de S. Puşcariu, observam că nu ţine samă de unele fapte evidente din fonetica noastră şi mă referiam, în special, la explicaţia greşită pe care o da pentru *chem*, considerîndu-l ca resultat normal din c l a m o prin trecerea lui *a* la *e* sub acţiunea lui *l'* care-l preceda, pe cînd, în realitate, avem de a face cu o nivelare analogică (*chem* a înlocuit pe **cl'am* sub influenţa lui *chema* < **cl'ăma*). Puşcariu răspunde la observaţiile mele în *Dacoromania*, V, 790, şi găseşte că eroarea e de partea mea, deoarece — ca şi alteori — m'aşi fi oprit la o explicare „prea de tot neogramatică". Punctul său de vedere îl apără astfel: „Noi stăruim a crede că *cl'a* în poziţie moale a trecut în *che*, căci casuri ca *şchei*, *chei* ni se par hotărîtoare. Sau crede Densusianu că *e* din aceste cuvinte s'a refăcut din derivate ca *şcheian*, *cheiţă*? Dar care ar putea fi derivatele accentuate pe sufix după care s'au orientat... *unghér*, *stinghér*?" Puşcariu modifică ce susţinea în *Studii istroromîne*, II, 318, unde se exprima astfel: „în grupele latine *cl* şi *gl* sunetul *l* se moaie... şi schimbă pe *a*... următor în *e*...: c l a m o > dacorom. *chem*". Deci, pe

[1] In glosarul la *Graiul din Ţara Haţegului* am relevat şi adjectivul *opac* „neprieeput, nerod, prost"; v. şi A. Viciu, *Glosar de cuv. dial.*, 63.

cînd aici admitea că *a* s'a putut schimba în *e* numai sub influența lui *l'*, în *Dacoromania* susține că schimbarea a avut loc cînd în silaba următoare se găsia un element palatal („poziție moale"). Dacă — după cum crede acum Pușcariu, modificîndu-și părerea de mai înainte — *a* a putut trece la *e* în **chiami* > *chemi*, *să chiame* > *să cheme*, rămîne tot neexplicat *chem* și nu ajungem să înțelegem ce cronologiceește e bine confirmat. Forma *chem* apare înainte ca subj. *să chiame* să se fi schimbat în *să cheme* — e fonetismul cunoscut în secolul al XVI-lea —, așa că, împotriva lui Pușcariu, fonetica acestui verb, ca și a altora analoage (*ingheța* etc.), trebue interpretată astfel, ca să precisez mai mult ce am spus altădată: **chiam* a trecut la *chem* prin analogie cu *chema* și înaintea schimbării lui *să chiame* în *să cheme*. Schimbarea din urmă e paralelă aceleia a lui *chiac* în *cheie* și mă mir că Pușcariu îmi atribue presupunerea că *cheie* s'ar explica prin derivatul *cheiță*, cînd știu, ca oricine familiarisat cu fonetica noastră istorică, cum trebue privite formele vechi cu *ia...e* față de cele noui cu *e...e*[1]. Cît despre *ungher* etc., la care se referă Pușcariu ca să adauge o altă obiecțiune la părerea mea, niciodată nu am crezut că poate fi explicat altfel decît din *unghiariu* — *unghiare*, cu *a* trecut la *e* sub influența lui *ghi* și a vocalei palatale din silaba următoare — cas însă deosebit de al lui *chem*, pe cînd Pușcariu confundă fonetismul lor.

OV. DENSUSIANU

[1] In *Hist. l. roum.*, II, 28, unde se putea referi Pușcariu, spuneam limpede cum înțeleg fonetismul lui *cheie* ș. a.

DĂRI DE SAMĂ

Actes du premier congrès international de linguistes, tenu à La Haye, du 10-15 avril, 1928; Leiden, A. W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij N. V.; VIII-198 pag.

Se gîndiau numai vag cîțiva dintre lingviști la posibilitatea întîlnirei lor din toate țările la un congres care să arate cîte probleme îi preocupă și ce indicații de cercetări viitoare s'ar putea desprinde din schimburi de vederi. Gîndul acesta s'a putut realisa acum doi ani, după ce din inițiativa profesorilor C. Uhlenbeck și J. Schrijnen, s'a constituit un comitet pentru organisarea congresului. Volumul apărut anul trecut pune în lumină însemnătatea lui nu numai ca dată — fiind cel dîntîi congres internațional de lingvistică —, dar și prin însemnătatea hotărîrilor care au fost luate.

Printre altele, în urma propunerei lui A. Meillet, s'a decis să se aducă la cunoștința guvernelor din diferite țări și comisiunilor competente ale *Societății națiunilor* necesitatea unei anchete lingvistice generale, deoarece multe limbi și dialecte nu sînt încă bine cunoscute și unele, amenințate să dispară, așteaptă anchete care să fixeze fisionomia lor. Anchetori vor face, după un chestionar, explorările în diferite regiuni și din materialul adunat astfel se va putea alcătui un atlas lingvistic al lumei întregi.

Dificultățile unei asemenea întreprinderi le-a recunoscut și Meillet, iar în ce privește metoda sînt, de sigur, reserve de făcut. Pentru anchetele întinse sistemul lui Gilliéron, cu un singur anchetor și o singură persoană care să dea răspunsuri la întrebările din chestionar, poate să fie socotit practic, dar apare prea unilateral, implică multe lacune. S'a înțeles, de altmintrelea, după propunerea lui Uhlenbeck, necesitatea culegerei de texte originale și un desiderat al congresului a fost exprimat în acest sens. Geografii lingviști, cum am spus și alteori, greșesc dacă neglijează culegeri

cît mai bogate de texte — şi nu din cele convenţionale —, cînd tocmai ele pot să înfăţişeze mai viu şi sub toate aspectele particularităţile unui grai: culegeri de acestea şi monografii dialectale numeroase ar trebui să aducă o parte din elementele pentru atlase lingvistice, să fie socotite ca pregătirea pentru ele. Cît despre un atlas lingvistic al lumei întregi, nu se prea întrevede precis ce ar putea să dea.

Jumătate din volum cuprinde comunicările făcute la congres — unele în resumat, altele numai indicate. Tipărirea nu a fost scutită de greşeli — probabil că şi altora li s'a trimis numai o corectură, cum am primit şi eu, aşa că în comunicarea mea au rămas cîteva erori (cea mai supărătoare aceea dela p. 173: *étrange* în loc de *étrangers*). In ordinea cum sînt date, după secţiuni, ne oprim la cîteva din ele.

W. de Groot, *Le rythme et l'interdépendgnce des variations acoustiques*. Observaţiuni cu privire la lungimea sau scurtimea silabelor, la intensitatea lor, şi ca un cas de ilusie acustică se relevează ce se întîmplă în multe limbi indoeuropene: o silabă pronunţată sus tinde să fie intensificată; din experienţe ale lui Helmholtz reiese că din două sunete produse cu aceeaşi energie cel mai sus este şi cel mai intens; de aici constatarea că în imitaţia lingvistică cel care vorbeşte tinde să întărească silaba tonică. Cu bună dreptate de Groot insistă asupra influenţei factorilor psihologici asupra transformărilor fonetice.

M. Bartoli, *Un fait statistique expliqué par le principe que deux langues semblables s'influencent plus profondément que deux langues présentant moins de ressemblance*. Inovaţiunile mai rare în latina din peninsula iberică decît cele din Galia, Italia şi provinciile răsăritene trebue atribuite diferenţelor mai accentuate pe care le presenta iberica faţă de latină decît graiurile celtice, trace etc. Prin asemănări mai mari ori mai mici se explică şi de ce Italienii vorbind spaniola ori francesa le altereză mai des decît dacă se exprimă în limba germană. Constatări la fel se pot face şi alteori: Olandesii introduc particularităţi ale limbei lor cînd întrebuinţează limba germană, pe cînd francesa o redau mai corect. E de distins totuşi după diferite aspecte ale exprimărei: vocabularul, sintaxa, chiar morfologia, unei limbi mai depărtate de cea maternă pot să fie redate mai fidel, pe cînd accentul, ritmul, mai puţin. Un Italian sau un Romîn, vorbind franţuzeşte, chiar dacă lasă să se strecoare italianisme, rominisme, reuşeşte în ce priveşte accentul să se exprime într'o francesă mai corectă. Tot aşa un Olandes, oricît ar vorbi gramatical corect franţuzeşte, mai greu îşi însuşeşte accentul frances — pe cel german dimpotrivă.

Sînt gradări, nuanţări de care trebue să ţinem şi aici samă, şi ar fi în această privinţă observaţii multe de făcut, după predispoziţii colective, aptitudini individuale etc.

St. Mladenov, *Sur les lignes de limitation lexicologique («isolexes») en slave méridional et dans le domaine slavo-iranien*. Accentuează necesitatea de a se distinge din termenul general de *isoglosă* aceia de *isofon*, *isomorf*, *isolex* etc., după cum se referă la fonetică, morfologie, lexic. Sînt relevate cîteva isolexe bulgare vechi şi moderne etc. şi în ce priveşte isolexa *dobitъkъ* observă că ea vine să explice pe rom. *dobitoc*, care nu a putut fi împrumutat din sîrbeşte, cum a susţinut P. Skok.

J. Saroïhandy, *Remarques sur le verbe basque*. Aduce cîteva obiecţiuni la păreri exprimate de J. Alemany cu privire la morfologia verbului basc, care se ştie ce complicată se presintă. Forma din frasele alocutive *eguin dic* — «el [ţi] -a făcut-o», întrebuinţată în Soule, Labourd şi Guipuzcoa, e urmărită în legătura cu variante ale ei şi, cu ajutorul geografiei lingvistice, după materialele adunate de G. Bähr, se poate stabili că este cea normală.

B. Hrozný, *Das hettitische Mediopassivum*. Din comparaţia unor forme verbale din hitită cu cele indoeuropene se confirmă caracterul indoeuropean al acestei limbi; dacă presintă totuşi multe discordanţe, aceasta se datoreşte împrejurărei că ea s'a despărţit foarte de timpuriu de ramura indoeuropeană şi a suferit multe înrîuriri streine.

A. Meillet, *Caractères généraux de la langue grecque*. In acord cu păreri exprimate de Meillet şi alteori, caracterul aposiţional al construcţiilor greceşti este explicat ca reflex al organisaţiei sociale indoeuropene, compusă din mici clanuri autonome. Concordanţe de felul acesta între fapte sociale şi lingvistice sînt de sigur o problemă captivantă şi, cum observă Meillet, ar putea fi urmărite în diferite domenii. Ar fi de văzut însă dacă ele nu sînt mai visibile în timpurile primitive decît în cele relativ mai nouă.

T. E. Karsten, *Die Sprachverhältnisse in Finnland*. In comunicarea aceasta, destinată întîi să fie cetita ca propunere, alături de altele, Karsten arată cît de puţin sînt cunoscute unele ţări mici, ca Finlanda. Aspectul lor lingvistic şi etnografic rămîne strein celor mai mulţi şi cercetări făcute de savanţii lor rar dacă pătrund mai departe: sînt studii remarcabile de lingvistică, folklor şi etnografie apărute de cîţiva ani, dar cîţi le cunosc în streinătate? Pentru înlăturarea acestei isolări mijloace s'ar putea găsi, cum ar fi, alături de altele, înfiinţarea de catedre şi Institute pe lîngă Universităţi care să întreţie interesul ştiinţific pentru ţările mai mici.

BIBLIOTECA UNIVERSITAŢII -IAŞI-

Comunicări, cum se vede, foarte variate, arătînd ce întinsă activitate se desfăşură azi în lingvistică şi cît se poate aştepta dela viitoare congrese.

O. D.

AL. PHILIPPIDE, Originea Romînilor, I, II; Iaşi, Tip. «Viaţa românească»; 1925, 1928; I - 889; 829 pag.

Atîtea sute de pagini pun dela sine întrebarea dacă se potrivesc aşteptărilor şi aduc, înainte de toate, multe fapte nouă. Străbătîndu-le, recunoşti cîtă muncă, de ani îndelungaţi, cuprind în ele, dar cu cît treci peste mai multe cu atîta o decepţie se înşiră la alta. Filologia cere şi ea prezentări limpezi, alegerea între ce merită să fie relevat şi ce trebue lăsat la o parte, desprinderi vii din noian de amănunte. Cele două volume îşi mişcă greu frasele, au masivitatea materialului nu bine cernut, sînt copleşite de insistenţe de prisos şi în ce priveşte noutatea constatărilor vom vedea la ce se reduce.

In primul volum sînt arătate izvoarele istorice care pot fi folosite pentru lămurirea originei noastre. Alături de citate multe din scriitori se dau liste lungi de nume după inscripţii şi unde nu te aştepţi răsare cîte o notă cu discuţii pe pagini întregi — cum este aceea dela p. 349 urm., privitoare la latina vulgară. Din monumentele epigrafice sînt relevate şi formele latine vulgare (p. 475 urm.), dar fără să fie totdeauna just interpretate, fără să se facă deosebirea între ele dacă redau particularităţi reale sau arată greşeli cum des le întîlnim în inscripţii. Nu poate fi, de sigur, un cas de asimilaţie, cum crede Philippide (478), *eorundam* în loc de *eorumdem*, nici „o contracţie (asimilaţie progresivă)" *em* pentru *eam* — sînt simple erori. Şi acel *pareremus* (485) dintr'o inscripţie din Dalmaţia poate fi considerat ca un exemplu de rotacism? — îndrăzneaţă presupunere că rotacismul nostru ar fi continuarea unui fenomen analog din latina vulgară. La p. 590 sînt grupate forme care se rapoartă propriu zis la lexic, dar printre ele sînt înregistrate cîteva care privesc fonetica ori morfologia (*seror = soror*, *socra = socrus*) — lipsă de înfăţişare sistematică pe care mereu o vedem repetîndu-se.

Tot înşirări multe urmează cînd sînt resumate părerile istoricilor şi filologilor care au scris despre originea Romînilor. Prilej de abundenţă bibliografică, dar şi de apreţieri care surprind cînd cercetările altora sînt reduse la nimic, pentru că Philippide se exprimă, într'adevăr, astfel asupra lor la p. 661-662: «Toţi, ori au afirmat numai păreri fără să le probeze, ori au argumentat

logic asupra cîtorva fapte isolate. Este un haos de argumentare pro şi contra, ca la un proces cu advocaţi circiogari, literatura privitoare la originea Romînilor... Faptele înseşi, multe puţine, pe basa cărora s'a făcut argumentarea, au fost scoase la iveală mai numai de streini. Despre scriitorii romîni se poate spune că au luat faptele dela scriitorii streini şi s'au mărginit numai la argumentare. De altfel chestiunea însăşi a originei a preocupat puţin pe cercetători. Cu excepţie de C. Jireček, pentru ceilalţi originea Romînilor, ori a fost considerată în modul cel mai absurd posibil, ca datorită anume coloniştilor din Dacia..., ori a fost veşnic, şi este şi pînă astăzi, o nebuloasă, unde se amestecă Carpaţii, Balcanii, Tracii, Ilirii (mai ales Ilirii sînt de o bucată de vreme la modă), apoi colonişti mulţi, ba mai din alte provincii, ba mai din Italia... Iar dacă pe ici pe colea apar licăriri de adevăr asupra originei însăşi, acelea se datoresc gîcirei şi constituesc afirmaţii goale». Expeditivă decretare a inanităţei studiilor altora şi indirectă preamărire a temeiniciei cercetărilor numai din *Originea Romînilor*.

Intr'un loc (771) e criticată şi cartea mea, *Hist. l. roum.*, căreia i se găseşte o gravă greşală: că aşi fi confundat «reducerea în provincie romană cu romanisarea» — şi condamnarea părerei mele vine după ce însuşi Philippide reproduce, în traducere, aceste rînduri dela începutul cărţei mele: «Peninsula balcanică era în mare parte romanisată în momentul cînd colonii lui Traian au venit să se stabilească în regiunea Carpaţilor. Iliria fusese cucerită în al doilea secol a. Chr. şi devenise provincie romană în a doua jumătate a primului secol. Cu cucerirea acestei ţări se făcuse primul pas către romanisarea peninsulei balcanice...». Unde e confusia? Tot pasajul şi mai ales frasa din urmă arată că nu am confundat cucerirea cu romanisarea. Critică de şicană, ce ar fi trebuit să fie absentă dintr'o carte de ştiinţă, dar pentru că Philippide are o deosebită predilecţie, aşa că observaţiile pe care le face de multe ori la ce au scris alţii dau impresia de cicăleli.

Mi se mai atribue neînţelegere filologică atunci cînd am căutat să fixez aproximativ cronologia schimbărei în dacoromînă a lui *cl, gl* lat. în *cl', gl' > chi, ghi*. La părerea pe care am exprimat-o, că *chi, ghi* erau fixaţi în fonetismul nostru încă din secolul al XIII-lea, Philippide întreabă: «dar apoi ce faci cu *cl'amă* din Praxiul dela Voroneţ care i-a scăpat din vedere lui Densusianu, text din veacul al XVI-lea ori cel mult din veacul al XV-lea?» (772). Nu mi-a scăpat din vedere *cl'amă* din *Codicele Voronefean* şi Philippide putea vedea în *Hist. l. roum.*, II, 128, ce am spus despre această

formă [1]. La rîndul meu, pot adăuga că dînsul nu cunoaşte forma *kleje* = *cheie* din *Anonymus Caransebesiensis*, care ar putea fi oare socotită ca un exemplu de păstrarea lui *cl'* în dacoromînă pînă în secolul al XVII-lea? Pentru că despre *Ureacle* dintr'un document dela 1407 am spus că nu probează mult — faţă de *Unghiul cu frasini* dintr'un document din 1392 — Philippide pune iarăşi întrebarea: «este de admis într'o familie românească o tradiţie cu privire la numele de familie care să dureze mai multe veacuri»? De ce această mirare cînd singur Philippide îşi scrie numele tot aşa ca... Dimitrie Philippide, născut în secolul al XVIII-lea şi despre care chiar d-sa ne spune (678) — amănunt pe care a ţinut să-l cunoaştem — că era «unchiul de pe tată al bunicului» său?

Sînt şi denaturări în felul cum Philippide redă părerile altora. Chiar în chestiunea lui *chi*, *ghi* afirmă că în *Hist. l. rom.*, I, 280, aşi fi admis că «*cl'* devenise *ki* în româneşte încă din secolul al V-lea»: spuneam însă acolo alt ceva: «Il se peut, en effet, qu'on ait eu, à l'époque où les Roumains vinrent en contact avec les Slaves, cette dernière prononciation [*kl'*, *gl'*] et que peu à peu les *k'*, *g'* des mots formant l'ancien fonds de la langue aient avancé jusqu'à *chi*, *ghi*....» — şi în altă parte (507), într'un adaus de care Philippide nu ţine samă, spuneam mai precis că sînt motive să admitem «que les Roumains prononçaient encore *cl'*, *gl'* lors de leurs premiers contacts avec les Slaves». Nicăeri nu am afirmat că s'ar fi rostit *chi*, *ghi* încă din secolul al V-lea. Şi încă o denaturare: la p. 772-773, ca urmare a argumentărilor pe o «bază falsă» aşi fi susţinut, mi se spune, părerea resumată astfel: «Fiind că Rutenii au cuvîntul *cl'ag* împrumutat dela Români, cu *cl'*, apoi ei au trebuit să fie în contact cu Dacoromînii înainte de secolul al XIII-lea, probabil încă de prin secolele al V-lea ori al VI-lea». Despre *cl'ag* am spus doar că a trebuit să fie luat dela noi de Ruteni înainte de secolul al XIII-lea, dar niciodată nu mi-a trecut prin minte — ar fi fost o enormitate — că ei ar fi împrumutat chiar în secolul al V-lea cuvinte româneşti.

Printre resumate, statistici şi critici intervin chiar în primul

[1] Sînt cărţi şi articole pe care Philippide nu le-a cetit sau lasă a se înţelege că nu avea de ce să le utilizeze, pentru că... nu meritau. Uneori invoacă scusa că nu le-a putut da de urmă; în vol. II, 346, referindu-se la articolul meu despre Moţi din *Viaţa nouă*, spune că a aflat despre el numai dintr'un resumat publicat în *Dacoromania* şi din ce i-a comunicat I. Minea. Articolul acesta nu a apărut însă cine ştie cînd şi *Viaţa nouă* se găseşte şi în biblioteca Universităţei din Iaşi.

volum şi cînd nu bănuiai—în vălmăşagul cum e tipărit—cîteva precisări asupra felului cum Philippide îşi reprezintă originea Românilor. La p. 518 (cf. 854) desvoltarea poporului nostru e fixată pe teritoriul care se întinde «dela, inclusiv, basenul vestic al rîului Drina spre răsărit şi cuprinde, în nomenclatură anteteodosiană, extremitatea nordvestică a Dalmaţiei, Moesia superior, Moesia inferior, Dacia şi sudul Panoniei inferior». Mai departe, despre elementul latin rămas la stînga Dunărei se spune că a fost foarte redus şi că la el s'a adăugat dela o epocă cel propriu zis românesc, mai numeros, venit dela sud. Asupra celor două straturi din care şi-ar fi luat naştere elementul dacoroman Philippide se exprimă astfel la p. 650: «Dacă această populaţie romană rămasă locului de-a-stînga Dunărei şi-a păstrat limba română pînă la venirea Românilor şi şi-a schimbat-o cumva cu vre-o limbă barbară oarecare, nu se poate şti. În cas cînd ea şi-a păstrat limba română, şi-a modificat-o prin împrumut după limba Românilor imigranţi. În cas cînd ea şi-a pierdut limba română şi s'a desnaţionalisat, a devenit o parte din acea sporadică populaţie barbară (probabil slavă şi gepidă, dacă nu cumva şi dacă pe alocuri) peste care au venit şi au românisat-o Românii». O noutate — şi sună aşa de ciudat acel «au românisat-o Românii». Cum adică? La nordul Dunărei, începînd din secolul al III-lea d. Cr., s'ar fi păstrat un redus element roman, care, trăind isolat mai mult, ar fi fost întărit peste cîteva veacuri şi *românisat* de cel venit dela sud? Dar cum îşi închipueşte Philippide isolarea elementului dela nord de cel dela sud? Ar fi vorbit cel dintîi, timp îndelungat, o latină vulgară mult deosebită de a celui dela sud? Dar Dunărea nu a putut fi în vechime o graniţă cum o presupune Philippide şi de cînd am scris primele rînduri asupra felului cum îmi reprezint formarea poporului nostru am căutat să evidenţiez această părere, care cred că este adoptată azi de oricine înţelege realităţi ale trecutului nostru. Cînd continuităţi de vieaţă şi o desvoltare lingvistică asemănătoare în multe privinţe leagă elementul latin oriental de cel din Dalmaţia— şi Philippide nu poate contesta aceasta —, ar fi fost posibil ca elementul latin nord-dunărean să trăească isolat de cel sud-dunărean? Şi a doua ipoteză, aceea anume că Latinii rămaşi la nordul Dunărei ar fi dispărut printre năvălitorii care au trecut prin această regiune şi Dacoromînii, deci, ar fi propriu zis numai Români veniţi dela sud (la p. 854 Philippide ţine să sublinieze părerea că din secolul al III-lea, al IV-lea, «românismul s'a desvoltat» numai la sud)..., dar atunci de ce Philippide nu subscrie, şi în întregime, teoria lui Rösler? Ipotesele sale au ceva de diplomaţie istorico-filologică.

In legătură cu romanitatea nord- şi sud-dunăreană, Philippide discută la p. 659 chestiunea păstrării la noi a numelui etnic de *Romanus*. Explicarea ar fi că la sudul Dunării alt nume nu ar fi putut fi ales cît timp acolo au trăit pînă la o epocă fel de fel de popoare vechi, Traci, Dardani etc., şi mai tîrziu au venit barbari iarăşi cu fel de fel de nume şi nici unul din acestea nu putea să se impună faţă de *Romanus*. Cît despre posibilitatea păstrării lui *Romanus* în Dacia, Philippide spune: «dacă principalul leagăn al românismului ar fi fost Dacia traiană, dacă actualii Români ar fi prin excelenţă descendenţii Romanilor din Dacia traiană, ar fi fost de aşteptat ca ei să se fi numit Daci şi să fi păstrat acest nume pînă astăzi». Contrazicere cu ceea ce singur Philippide afirmă în altă parte (641, 657), că în Dacia «exista foarte puţină populaţie dacă şi foarte multă populaţie iliro-panonă». De fapt—cum spuneam mai de mult într'o dare de samă a cărţei lui Pîrvan, *Contribuţii epigrafice*. I. — numele de *Romanus* s'a menţinut la noi pentru că am fost la o extremitate a imperiului roman încunjurată de multe elemente alogene, cum şi Retoromanii, aşezaţi la o graniţă asemănătoare, au păstrat pînă azi, în ce priveşte limba lor, pe *latinus* şi * *romanice*, ca să o distingă astfel de limbi streine.

Asupra unor constatări din vol. I-ii Philippide revine în vol. al II-lea care poartă subtitlul: «Ce spun limbile română şi albanesă». La p. 384-385, luînd în considerare «complecta unitate» a limbei române, susţine că ea nu se poate înţelege decît admiţînd o strînsă convieţuire a elementelor constitutive ale poporului nostru şi aceasta «nu s'a putut întîmpla decît în peninsula balcanică». Şi după arătarea astfel a teritoriului de formare a naţionalităţei noastre, în ce priveşte cronologia părerea să e că «înainte de anul p. Chr. 600 s'au produs în poporul românesc... scisiuni» (386); în altă parte (232) cetim iarăşi: «Începutul secolului al VII-lea, ori mai precis anul 600, se poate considera ca graniţa dela care în jos s'a desfăcut limba română din sînul limbei latineşti». Curioasă precisare, ca şi cînd în filologie s'ar putea proceda cu date aşa de fixe — mod de a vedea cu totul neştiinţific şi care nu a rămas fără contaminări, pentru că am văzut elevi ai lui Philippide spunînd că limba română... s'a născut în anul 600 d. Cr. Din multe reveniri, repetări, mai bine se poate înţelege cum îşi reprezintă Philippide scisiunile de care vorbia mai înainte, dacă ne raportăm la p. 404-407, unde se exprimă astfel: «În a doua jumătate a secolului al VI-lea s'au despărţit... Dacoromînii împreună cu Istroromînii, de o parte, de Macedoromînii, de altă parte, iar grupul format de Dacoromîni împreună cu Istroromînii... a căpătat el însuşi, tot în a doua jumătate a secolului al VI-lea,

ori căpătase poate chiar mai dinainte, scisiuni... Scisiunile au fost foarte probabil însoţite de deplasări... De pe atunci datează cea dintîi mişcare a Macedoromînilor spre sud, a Istroromînilor spre vest şi a Dacoromînilor spre nord». Deci — alăturînd ultimele citate — Philippide crede că în secolul al VI-lea limba română era şi bine diferenţiată din latina vulgară şi împărţită în dialectele ei. Altfel fapte ne arată însă că dacă invasia Slavilor a produs o perturbare în masa populaţiunei latine carpato-balcanice, contactul între elementele ei a continuat încă mult timp — altfel asemănările aşa de caracteristice şi numeroase între cele trei dialecte române ar rămînea o enigmă. Şi cînd Philippide vorbeşte de trecerea Dacoromînilor dela sudul la nordul Dunării nu-şi dă samă că termenul este impropriu şi — cum relevam mai sus — lasă într'o «nebuloasă», cum a obiectat-o altora, elementul latin nord-dunărean. Despre Dacoromîni, ca urmare la pasajul reprodus, mai adaugă: «În migraţia lor spre nord şi spre răsărit Dacoromînii s'au despărţit în două ramuri. O ramură s'a răspîndit tot mai departe treptat peste Bănat, teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sud-estul Transilvaniei), Bucovina, Moldova, Basarabia. Altă ramură s'a răspîndit peste Muntenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, sud-estul Transilvaniei. Peste Oltenia s'au revărsat şi ramura bănato-transcarpatină şi ramura munteneacă». Aici, ca şi la p. 393, 397, Oltenia e înfăţişată ca avînd aşezări de Români mai nouă decît cele din Muntenia, cînd totuşi consideraţii hotărîtoare nu o pot isola de ţinutul bănăţean. Şi cum ne putem representa continuităţi lingvistice, pînă la o epocă, între elementul romîn dela nordul şi sudul Dunării, excluzîndu-se Oltenia, alături de Bănat?

Despre împrejurările care ar fi provocat dislocările de populaţie românească, şi în special mişcările Istroromînilor spre vest, la p. 406 aflăm că acestea s'ar fi produs «cînd năvala Serbocroaţilor, atrasă tot mai mult, de părţile din spre coasta Mării adriatice... a părăsit tot mai mult părţile răsăritene ale acestei provincii», iar despre înaintările «Dacoromînilor» peste Dunăre se spune imediat mai departe: «Cel mai vădit gol a fost acel ocupat de Dacoromîni. Slavii părăsiau însă de mult ţările de de-a-stînga Dunării şi tot în mai mare număr se stabiliau în peninsulă, unde-i ademenia farmecul bogăţiilor din oraşele ei, dar cînd zăgazul la moartea lui Mauricius a fost complet sfărîmat, ei s'au prăvălit peste Dunăre în mase enorme, s'ar putea zice cu întreaga masă, şi în locul lăsat de dînşii s'au scurs Dacoromînii». Dacă Istroromînii au trăit la un loc cu «Dacoromînii» şi dacă strămutările unora şi altora au fost determinate de înaintări ale Slavilor, de

ce oare cei dintîi nu ar fi urmat drumul celorlalți, mai ales că «cel mai vădit gol» lăsat de Slavi era la nordul Dunării? Șubredă ipotesă ce susține Philippide și de data aceasta.

Formarea și răspîndirea rominismului apar deci la Philippide cu imprecisiuni și imposibilități. Cuprinde totuși teoria sa un adevăr, anume că trecutul nostru nu poate fi lămurit dacă nu ținem samă de fapte ce ne duc spre sudul Dunării. Aceasta nu e însă o noutate. Am exprimat aceeași părere în *Hist. l. roum.*, dar considerînd sudul Dunării ca punctul de plecare al unor particularități evidente în limba noastră și care au radiat spre nord, spre teritoriul Daciei, unde rominismul nu a putut fi prea redus, pe cînd Philippide susține că în sud trebue căutat tot ce explică limba noastră, rămășițele de latinitate din nord neavînd de ce să fie luate în considerație.

Către sfîrșitul volumului al II-lea sînt studiate raporturile dintre română și albaneză. Multă îngrămădire și aici, interpretări contestabile și chiar cîte o contrazicere. La p. 601, împotriva părerei că *am* ar putea fi influențat de alb. *kam* se spune: «Dacă *am* = *habeo* ar exista numai în macedoromîn...[1], ar putea cineva să se gîndească la vre-o influență asupra verbului românesc din partea celui albanes... Dar *am* = *habeo* există și în dacoromîn și în istroromîn, în acele dialecte românești adică unde influența de împrumut din partea limbei albanese a fost minimă». Cum se împacă cu ce se spune numai cu cîteva pagini înainte (586-587), unde se relevează mai multe asemănări între albaneză și dacoromînă decît macedoromînă și sînt explicate prin faptul că «Albanesii au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni»? Avînd superstiția numerelor, Philippide procedează — de altfel, și aiurea — cu cîntăriri care în filologie nu au valoare. Găsind că albaneza se deosebește mai mult de română decît se aseamănă cu ea, că în ce privește elementele latine proprii lor sînt mari divergențe, că împrumuturile dela una la alta sînt mai reduse — le reduce chiar foarte mult — decît au fost

[1] Așa scrie Philippide, nu: *macedoromînă*, *dacoromînă*. De ce nu atunci și: *romîn* ori *francez*, înțelegîndu-se limba română sau franceză? De altfel, tot scrisul lui Philippide e împestrițat de forme neliterare, multe moldovenisme *(vidca, fiucie, pomini, Ingleji, istoralalți*, I, v, și... *să se amorizeze*, I, 785, etc.), ticuri ortografice ca *istorica, materica, dupăce, înveșnicce* (de ce nu: *deîndatăce?*), *citeo* (pentru ce nu și: *citecinci, citedouăzeci?*). Filologia trebue să ducă și la o alegere a formelor, la stăpînirea limbei literare, dar Philippide, și atîția din Iași, țin la manii din care-și fac o originalitate.

admise de unii, ajunge la conclusia (761) că între Albanesi și Romîni «legăturile sociale nu au fost prea strînse». Să probeze mai mult diferențele decît asemănările între albaneză și română? Și mai ales asemănări caracteristice: în fonetism, în semantismul unor cuvinte. Philippide uită principiul lingvistic că un număr chiar restrîns de fenomene tipice comune la două idiome și neputînd fi explicate decît prin contacte intense între ele probează mai mult decît șiruri de divergențe.

Ultimele pagini aduc o încercare de a explica originea Albanesilor. Dînd la o parte tot ce au scris specialiști și neținînd samă de articolul lui Jokl din *Reallexikon* (Ebert), I, 84, Philippide găsește că Albanesii dacă nu sînt nici Traci, nici Iliri, nu pot fi decît Panoni. O teorie care va trăi, de sigur, tot atîta ca și aceea a lui Hasdeu care le căuta strămoși printre Carpi.

Și în multe chestiuni de fonetică, în explicații etimologice etc. ar fi de subliniat păreri lipsite de temei, surprinzătoare chiar prin eresii filologice. Mă opresc numai la cîteva.

Fonetismul lui *i* lat. precedat de *r* e prezentat astfel (II, 61): uneori ca *i* > *i*: *rid* (trebuia dat *riz*) < r i d e o, *uri* < *h o r r i r e* etc., alteori — «cu toată propagarea mare a fenomenului» — a rămas neschimbat, d. e. în *strico* < e x t r i c o, și la aceste exemple sînt adăugate cîteva cu *i* secundar: *biserică* < b a s i l i c a, *purice* < p u l i c e m. Întîi, punerea la un loc a acestor forme nu are nici un rost; pe urmă, nu se ține samă de un fapt elementar din fonetica noastră, că *i* lat. s'a schimbat în *i* numai după *r* inițial ori *rr*.

La p. 105 se spune că *r* din elementele latine, precedat de vocală și urmat de *iu, ia* neaccentuați, imediat după silaba accentuată, și-a pierdut îmmuierea ori a devenit *i*: p e r e o > *pier'u* > *pier* ori *pici*, etc.; explicație greșită cînd se știe — lucru elementar — că p e r e o a dat normal *pieriu* și alături de acesta s'a zis *pici*, prin analogie cu *sai* < s a l i o, analogia plecînd dela întîlnirea lui *tu pieri, el piere* cu *tu sari, el sare;* Philippide consideră pe *sariu* ca reprezentînd direct pe s a l i o (cf. 113), prin schimbarea lui *l* în *r* mai veche decît alte cazuri de *l* + i + vocală; s a l i o însă nu a putut da decît *saiu*, ca f i l i u m > *fiu*, iar *sariu* > *sar* nu este la rîndul lui — iarăși lucru elementar — decît o refacere analogică după *pieriu* > *pier;* mai adaugă Philippide că *r* s'a păstrat în sufixul *-ariu* > *-ar (văcar, căldare)* din causa diferențierei — «pentru că altfel s'ar fi alterat prea tare fisionomia sufixului» —, pe cînd în realitate fonetismul lui *r* este absolut normal în acest caz și tocmai derivatele cu acest sufix puteau să-i arate că *pici* < p e r e o nu este decît analogic, ca și celelalte forme, prezentate fals și de tot confus.

Nerotacisarea lui *n* în *an* <annus, *cunoaşte* <*connoscere o contestată (129) că ar fi datorită lui *n* dublu (Philippide zice «*n* lung»); o pusă la îndoială chiar existenţa în latina vulgară a acestui din urmă, în locul clasicului cognoscere, pe cînd ea e confirmată şi de alte forme romanice corespunzătoare. Cum s'ar explica altfel de cum se admite de toţi nerotacisarea în aceste cuvinte şi altele cîteva — nu aflăm. De altmintrelea, o contrazicere: la p. 577 Philippide recunoaşte pentru albaneză posibilitatea nerotacisării lui *nn*.

Fonetismul lui *cs* nu a ajuns încă să fie înţeles de Philippide, cînd nu face distincţia pentru acest grup consonantic dacă se găseşte după sau înaintea unei vocale accentuate; înşirînd (173) cazurile lui *coapsă* <coxa, *otrapsăc* <toxicum, relevează pe urmă seria: *duse* <duxit, *măsea* <maxilla etc., ca şi cum s'ar abate dela schimbarea normală a lui *cs* în *ps;* dar — cum ştie oricine-i familiarisat cu fonetica romînească — *măsea* etc. se explică bine cît timp *cs* e reflectat totdeauna prin *s* cînd se găsia dinaintea vocalei accentuate; iar cît despre *duse* etc. (în loc de **dupse*), el e datorit analogiei cu *duseşi*, unde *cs* din duxisti apare normal ca *s*.

Din Sanctus J(oh)annes se spune la p. 200 că ar fi resultat *Sînzîne;* dar cum? cînd e ştiut că *a* nu trece la *î* înaintea lui *nn* (*an* <annus).

Derivarea lui *striga* din striga e privită ca imposibilă (655), pentru că ar fi trebuit să avem **ştriga*, cu *s* trecut la *ş* ca în *noştri;* acesta însă presintă fonetism anormal, cum am arătat în *Bul. Soc. fil.*, 12. Şi altă contrazicere: singur Philippide admite în altă parte (61) etimologia *strica* <extricare.

Fapte din fonetica noastră stabilite, unele demult, i-au rămas streine lui Philippide, cînd le putea cunoaşte bine şi ne-am fi aşteptat să le presinte cum se impunea, nu cu desorientări şi confusii care aruncă atîtea umbre peste această carte ce prea puţin aduce faţă de intenţia şi proporţiile ei. Multă muncă, de sigur, stăruinţă de a găsi răspunsuri la probleme din trecutul nostru, dar cu mers nesigur, cu prea multe rămîneri la metode învechite şi presentări de erudiţie hîrsută. O carte greoaie, întunecoasă — cînd ajungi la ultima pagină, ca şi cînd ai ieşi dintr'o catacombă. Şi e ceva tragic în ea: atîta trudă pierzîndu-se în multe zădărnic[illegible]

O. D.

D. Detschew, Die dakischen Pflanzennamen; Sofia, Печати „Художникъ"; 1928; 56 pag. (extr. din Годишникъ на Софийския Университетъ)

La problematice resultate au rămas încercările de mai înainte de a explica numele de plante păstrate dela Daci. Posibilităţile de comparaţie în domeniul indoeuropean erau relativ reduse acum cîteva decenii şi lipsiau ediţiile critice ale scriitorilor care ne-au transmis aceste cuvinte dace. Folosind ediţiile nouă publicate pentru Dioscorides de M. Wellmann şi pentru Pseudoapuleius de E. Howald şi H. Sigerist, D. Detschew reia problema şi ne dă cea mai temeinică cercetare pînă acum asupra celor cîţiva termeni botanici rămaşi dela Daci. Printre aceşti termeni apar cîţiva care, de fapt, nu aparţin limbei Dacilor (sau altor Traci), deoarece sînt împrumuturi din latină ori greacă, şi Detschew arată care trebue socotiţi astfel.

Cu bună metodă şi multă perspicacitate sînt analisate formele pe care ni le dau cei doi scriitori şi identificarea cîtorva din ele poate fi socotită ca deplin întemeiată. Toate nu puteau să fie bine lămurite şi vor rămînea, de sigur, poate totdeauna enigmatice, fie din causa felului cum ni s'au transmis, cu alterări, fie pentru că ne lipsesc unele puncte precise de comparaţie.

Δάκινα «veratrum nigrum» e explicat prin tema *dak-* (gr. δάκνω «muşc») şi, ţinînd samă de alte nume ale acestei plante, ar fi însemnat «Hunds-, bzw. Wolfskraut». În legătură cu această formă Detschew se ocupă de numele Dacilor, despre care crede că, totemistic, a fost ales de ei dela înţelesul de «lup». Oricum ar fi de interpretăt etimologia lui *Dac*, rămîne întrebarea dacă δάκινα nu pleacă mai curînd dela sensul de «ascuţit» asociat celui de «a muşca», deoarece aceeaşi plantă poartă la Dioscorides numele de λογχῖτις <λόγχη «lance». Şi ne gîndim atunci la acea formă **d a c a* (şi derivatul ei **d a c u l a*) ce e presupusă pentru mai multe cuvinte romanice (v. dicţionarul lui Meyer-Lübke, 2456, 2458[1]) şi ar fi însemnat «cuţit dac, pumnal». Meyer-Lübke observă că e surprinzător că dacus nu este atestat cu semnificaţia cerută de formele romanice, aşa că — lasă a se înţelege — **d a c a* s'ar putea să nu aibă legătură directă cu dacus. Dar ce ar putea fi în casul acesta **d a c a*? În latina vulgară a putut fi cunoscut ca un cuvînt representînd tema *dak-* şi avînd înţelesul de «fier ascuţit, tăios, cuţit» etc.; ca şi alte cuvinte care pot fi atribuite latinei vulgare,

[1] Pentru alte păreri asupra formelor romanice în chestiune, v. Gamillscheg, *Etym. Wb.*, 288.

întîmplarea face ca să nu fie atestat. Deci *d a c a nu ar avea nici o legătură directă cu d a c u s.

Μίζηλα, însemnînd «cimbru» — deci neputînd explica pe al nostru *mazăre*, cum au crezut unii — ar fi, după Detschew, compus din μι, corespunzător lat. *mitis*, şi ζηλα, înrudit cu sl. *zelije*, aşa că înţelesul lui ar fi acela de «plantă blîndă», adică plăcută la miros, cum e socotit cimbrul de obicei. Explicaţie departe de a fi convingătoare. Forma dată de Dioscorides mi se pare că ne îndreaptă spre denumiri ale cimbrului care pleacă dela sensul de «crenguţă» sau «mic»: în greceşte nu i se zicea numai θόμος, ci şi θόρτον, iar în bretonă e numit *muneudic* «mic de tot» [1]; semnificaţiile acestea se întîlnesc în tema *s]me(i)g-*, *s]mig-*: pol. *śmigа* «creangă subţire», norv. dial. *migr* «lucru de muncă măruntă, de migăleală» etc. [2], aşa că μίζηλα poate reproduce, cu sufix, tema *mig-* şi înţelesul lui ar fi fost acela de «crenguţă».

Pentru τ(ρ)ουτράστρα «un fel de dovleac» Detschew propune să fie cetit fără τ- şi fără ρ din penultimă, aşa că forma autentică ar fi fost *ῥουτάστρα şi acesta ar fi înrudit cu lat. r u t a. Oricîte schimbări ar fi suferit în manuscrise cuvintele date de Dioscorides, mi se pare prea forţată restabilirea unui *ῥουτάστρα şi, ca înţeles iniţial, e greu de apropiat de r u t a. Mai curînd trebue să ne raportăm la tema *(s)trut-*, însemnînd «a se umfla» (comp. cimr. *trythu*, cu acelaşi înţeles; visl. *strūtr* «umflătură, vîrful unei pălării» etc. [3]); semanticeşte [4] tema aceasta explică bine cuvîntul dac, admiţînd că forma adevărată este cea cu ρ în silaba iniţială, aşa cum o dau unele manuscrise; partea din urmă ne duce, firesc, spre un sufix corespunzător lat. - a s t e r.

O. D.

A. GRAUR. Nom d'agent et adjectif en roumain · Paris, H. Champion; 1929; 142 pag.

Se poate vedea şi din acest studiu, de bună orientare lingvistică, ce obscure sînt încă multe aspecte ale derivaţiunei în limba noastră. Problema principală pe care a căutat să o lămu-

[1] E. Rolland, *Flore pop.*, IX, 27; cf. 34, 35.

[2] Walde, *Vergl. Wb. der indogerm. Spr.*, II, 686.

[3] *Ibid.*, II, 634.

[4] Comp. rus. *dynja* «pepene», alături de *dutь ėja* «a se umfla» (Berneker, I, 250); sic. *baffa* «dovleac», care se explică dintr'o temă însemnînd tot «a se umfla» (Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, 879); de asemenea turc. *kabag* (cf. Vámbéry, *Etym. Wb.*, 64-65).

rească Graur este aceea a devierei spre adjective a numelor indicînd agentul, şi expunerea sa arată bine cum s'a produs această transformare. În prima parte sînt urmărite derivatele cu *-aic* şi *-eţ*, alături de cele din slavă cu *-ьникъ*, *-ьць*, şi întrebuinţarea lor ca adjective faţă de cele slave, care apar numai ca substantive, e explicată astfel: s'a zis întîi, d. e., *cutare e destoinic*, înţelegîndu-se «e om destoinic» şi pe urmă *destoinic* a devenit adjectiv. Poate ar fi de ţinut în samă şi asocieri ca: *un nemernic* (la origine substantiv) *ca el*, unde *nemernic* era uşor să se identifice cu un adjectiv, sub influenţa unor expresii ca: *un leneş ca el*. Cu privire la *-eţ* Graur e de părere că trebue considerat ca reprezentînd în toate cazurile pe sl. *-ьць*; cred că provenienţa lui nu numai din slavă, ci şi din latină (*-i c i u s*), nu poate fi contestată: *pădureţ* — cu toate cele spuse la p. 45-46 —, ca şi *măreţ* nu par de loc să cuprindă sufixul de origine slavă.

Cu multe observaţii juste e reluată problema originei lui *-aş*, *-uş*, *-eş*, dar, ţinînd samă de toate funcţiunile lor, recunoaşte şi Graur că ea nu apare deplin clară. Mai limpede i se pare, după înlăturarea explicaţiilor încercate de alţii, provenienţa lui *-oi*, *-oaie:* plecînd dela forma feminină, după care ar fi fost refăcută cea masculină, susţine că ea nu presintă nici o dificultate, pentru că *-o n e a*, *-o n i a* nu putea deveni decît *-oaie* (100). E o imposibilitate, cînd ştim că *o* fie din *-o n e a*, fie din *-o n e u s* trebuia să treacă la *u* sub acţiunea lui *n:* deci formele normale ar fi fost **-ui*, **-uie;* distincţia pe care o admite Graur nu apare nici în casul lui *-a n e u s*, *-a n e a* (comp. *intîi*, *intîie* < * a n t a n e u s, * a n t a n e a). De unde provine *-oi*, *-oaie* rămîne tot o enigmă. O interpretare convingătoare e dată, în schimb, pentru sufixul *-tor*, *-toare*, în care sînt de recunoscut înlocuiri ale lui *-t o r*, *-t r i x* cu *-t o r i u s*, *-t o r i a*.

E de rectificat ce se spune la p. 32 asupra lui *-atic*, alături de *-atec*, că s'ar explica «par la fermeture des atones en syllabe finale (peut-être aussi, partiellement du moins, sous l'influence de mots récemment empruntés, comme *simpatic....*)»; *sălbatic* îşi datoreşte pe *i* lui *sălbăticie*, *sălbătici* (cu asimilarea *e—i* > *i — i*); e un cas, dintr'o serie întreagă, al schimbărei lui *-ec(ă)* în *-ic)ă)* prin asimilaţie ori disimilaţie (*biserică*, înlocuind pe *bisereacă*, arată influenţa lui *bisericesc*, cu *i* resultat prin disimilaţie).

La p. 83 *fraier*, care nu înseamnă «prost», ci «om de nimic, pierde-vară», e explicat, cu oarecare îndoială, din germ. *Freier*, dar e de fapt *Freiherr* (cu degradarea înţelesului). Nu ştiu pentru ce *vătui* < * v i t u l e u s e contestat (95), cînd e singura etimologie acceptabilă.

Deşi în unele părţi arată mai mult pregătire de latinist decît

de romanist, cercetarea aceasta, de analisă pătrunzătoare, îndeamnă la revisuiri şi face să reiasă mai limpede un capitol din morfologia noastră.

O. D.

A. V. Sava, Documente putnene: I. Vrancea (Odobeşti-Cîmpuri); Focşani, Tip. Cartea Putnei; 1929; XLI-223 pag.

Lăsată prea la o parte, Vrancea îşi cîştigă acum locul cuvenit în cercetări şi putem prevedea cîte fapte nouă ne vor aduce dintr'un material nebănuit că ar cuprinde multe bogăţii. Ca magistrat, dintre puţinii care se interesează de trecutul nostru şi cu temeinice cunoştinţe istorice, A. Sava a avut prilejul să cercefeze sute de documente putnene şi cele pe care le publică în acest volum sînt numai începutul unei serii întregi. Tipărite cu îngrijire, cum nu se prea obişnueşte în culegerile noastre de documente, ele sînt precedate de o introducere care e ca un scurt, dar bine documentat, istoric al Vrancei. Ţinutul acesta, spune Sava, cu deplină dreptate, trebue socotit ca locuit din timpuri străvechi de păstori — aşa-l arată şi studiul lui I. Diaconu din acest număr al revistei —, aşa că se poate înţelege, ca şi alteori cînd e vorba de păstorit, de ce aşezări din alte părţi s'au întîmplat pe acolo: Vrîncenii au strămoşi veniţi şi de peste munţi şi din Muntenia.

De luat în samă mai mult pentru onomastică ori toponimie, documentele acestea ne aduc cîteva particularităţi lingvistice interesante şi din alte puncte de vedere.

În ce priveşte fonetica, de relevat pronunţarea lui *re* ca *ŕe: carie* (p. 62), *cumperie, supărarie* (113), *Baturie* (110); pentru *ne* > *n'e* am avea ca exemplu *Nieculae* (122), dacă nu este cumva o greşală. Nu ştiu dacă acest fonetism mai apare azi în Vrancea; chiar dacă nu, formele citate îl atestă pentru trecut. Rostirea lui *r* iniţial ca *ŕ* apare în *Vale[a]- rre (rră)* 49, 183; alte casuri lipsesc şi e întrebarea dacă *ŕ* nu s'a menţinut mai mult timp într'un asemenea cuvînt care, pronunţat astfel, capătă mai multă expresivitate. Ca hiperurbanism, de notat *arfimandrit* (106). Pentru palatalisarea lui **p** e preţioasă mărturia documentului dela 1592 (p. 140, retipărit cu rectificări la p. 200); găsim acolo *chiciorăle, chezişu, chescu* (= pisc), *grochi*.

Pentru lexic e semnalat la p. XXXVI, după un document nepublicat în întregime, înţelesul lui *bătrîn mare* de «dregător, căpetenie». *Timelie* (73: *giudecată... făr nici o timelie*) arată, ca şi în alte texte vechi, că *temelie* şi *temei* erau întrebuinţaţi fără distincţiunea de azi. *Planina* (13), dat ca nume de loc (rectificat însă în indice), este bulg. serbo-cr. slov. *planina* «munte (păşune în munte)» şi se pare că a circulat în graiul din aceste părţi, deci nu ar fi numai un slavism cărturăresc.

Din felul cum sînt întrebuinţate unele forme putem să ne lămurim mai bine istoria lor. Astfel cînd se zice *zapisul cel drez* (117), vedem cum cuvîntul din urmă, substantivat, a ajuns în vechea romînească să însemne «document». Pentru *răzeş* sînt de relevat aceste pasaje: *am întrebat toţi răzeşii mei, care au moşie alături cu mine* (60); *întrebînd şi prv răzeşii din Vrancea, avînd răzeşe cu Odobeştii* (170);... *altor fraţi şi răzăşi ai lor* (105); *Niculai şi cu alţi răzoşi ai lui* (126); apare clar aici, cum se confirmă şi altfel, sensul primitiv al lui *răzeş*, «stăpîn pe o bucată de pămînt lîngă alţii, părtaş la o proprietate». Şi atunci etimologia lui nu mai poate lăsa îndoieli. Mai în urmă [1], G. Giuglea, urmînd pe N. Iorga, care se gîndise la un derivat din *rază*, a căutat să-l explice din radius, cu care crede că s'ar putea pune în legătură şi *răzor* (*radiolus), dar acesta e sigur de origine slavă. Nu-l putem privi astfel cît timp nu avem nici un derivat în *-eş (-aş)* al cărui înţeles să nu apară în forma simplă, din latină, care stă la basa lui (*raz* nu s'a păstrat, iar *rază* e necunoscut cu sensul de «margine, brazdă», cum s'ar potrivi pentru *răzeş*) [2]. Aducînd această obiecţiune etimologiei susţinute de Giuglea, G. Nandriş [3] crede că *răzeş* poate fi pol. *rycerz* «călăreţ», dar şi fonetica şi înţelesul se opun acestei derivări. Cihac avea dreptate să-l apropie de ung. *részes* «părtaş la ceva» < *rész* «parte» şi etimologia aceasta e admisă de Tiktin. Fonetica împiedecă însă derivarea directă a lui *răzeş* din *részes:* -z- pentru *-sz-* rămîne neexplicat. Trebue atunci să ne îndreptăm spre vsl. *réza* «tăieturi» care, putînd însemna şi «brazdă», prin adăugarea lui *-aş* a devenit **rezaş, răzaş răzeş* [4], adică «cel care stăpîneşte lîngă altul o bucată de pămînt despărţită printr'o brazdă». E posibil, de altfel, ca ung. *részes* pătrunzînd la noi să fi fost schimbat în *răzaş* prin asociere cu vsl. *réza şi* alăturarea lui la derivatele în *-aş*. Oricum, numai îndreptîndu-ne spre slavă şi ungară putem înţelege ce şi din documentele din Vrancea reiese pentru acest cuvînt.

O. D.

[1] *Dacoromania*, I, 496.

[2] Nu poate fi o dovadă pentru **raz* > *răzeş* acel *se răzăsc* citat de Şt. Longinescu, *Prav. Mold.*, V, dintr'un document dela 1785; forma aceasta nu mai apare nicăieri şi trebue să fie o greşală pentru *se răzeşesc*.

[3] *Revista filologică*, I, 326.

[4] Forma primitivă trebue să fie, în adevăr, cea cu *-aş*, cum se mai aude uneori, şi terminaţiunea a fost schimbată sub influenţa unei forme ca *megiaş*

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

I. Bianu, *Lucrul apostolesc — Apostolul, tipărit de Diaconul Coresi în Brașov la anul 1563;* București, «Cultura națională»; 1930; XIII-632 pag. (*Texte de limbă din secolul* XVI; vol. IV). — Chiar tipărirea cu chirilice a textelor noastre vechi nu poate da filologilor posibilități de cercetare ca edițiile în facsimile. Seria de asemenea ediții pe care, din inițiativa lui I. Bianu, o publică de cîțiva ani Academia va înlesni astfel filologilor urmărirea textelor mai mult decît după înfățișări aproximative. Și o carte care aștepta să fie tipărită în facsimile e *Apostolul* lui Coresi. În întregime nu-l avem nici acum, pentru că în fiecare din cele trei exemplare găsite pînă acum sînt lipsuri și toate la un loc nu dau textul complet. Lacunele însă — împlinite în cîteva locuri cu copii manuscrise — se reduc la puține foi, așa că această carte a lui Coresi poate fi cunoscută acum aproape cu tot cuprinsul ei și de alții decît cei care nu aveau la dispoziția lor exemplarele dela Academie.

Sînt de prețuit mult asemenea ediții, dar ele așteaptă să fie urmate de studii și glosare. Pe acestea am dori să le vedem înșirîndu-se și ele în publicațiile Academiei. — O. D.

S. Pușcariu, *Studii istroromîne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, III; București, «Cultura națională»; 1929; 334 pag. (*Studii și cercetări*, XVI, publ. de Acad. rom.) — În urmarea la studiile asupra istroromînei Pușcariu a ținut să dea o bibliografie critică a publicațiilor consacrate acestui dialect și observațiile pe care le face în marginea lor vor folosi celor care vor recurge la ele. Cîteva adnotări se referă la ce am tipărit în *Graiul nostru* și *Antologie dialectală* — reproduceri după materialul adunat de Weigand și Popovici; Pușcariu relevează inconsecvențe în transcrierea pe care am dat-o, dar ele se explică: aveau destinație deosebită cele două cărți și dela una la alta a trebuit să schimb, în parte, sistemul de transcriere; îmi mai atribue necunoașterea înțelesului unor forme ca *băčvę, hiti*, dar chiar din glosar se vede că știam ce înseamnă; dacă redarea — Pușcariu zice «traducere», dar din romînă în romînă nu... se traduce — unor pasaje în dacoromînă nu este exactă, inexactitatea vine dela interpretarea cum au dat-o culegătorii pe care i-am urmat și nu am avut niciodată pretenția să stăpînesc dialectul istroromîn, fără să fi făcut măcar o călătorie în Istria; chiar Pușcariu dă un lung șir de rectificări la textele lui Belulovici pe care le-a tipărit cu multe greșeli.

Pe lîngă bibliografie, volumul cuprinde material inedit adunat de Bartoli și Glavina — e un adaus prețios pentru cunoașterea istroromînei. — O. D.

T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, t. II; București, Ateliers graphiques Socec; 1930; 230 pag. — Ca bogăție a materialului și ca înfățișare tipografică întrecînd primul volum, acesta ne dă iarăși o imagine vie, cum nu am avut-o pînă acum, a atîtor aspecte etnografice dela noi. Se poate vedea, printre altele, cum unele motive caracteristice cunoscute mai înainte numai din anumite ținuturi se găsesc și aiurea. La p. 17 o fotografie din Țara Oltului ne arată cum femeile poartă pe cap o căiță cu un *fruntar* deasupra căruia răsar urmele a două coarne; ar fi de studiat acest curios obicei și poate ar duce la constatări interesante cu privire la infiltrațiile de elemente străine la noi. Un *tulurez* din Țara Hațegului — ca o trompetă întrebuințată de boari — e dat la p. 76, și ce sînt *tolobonii* arată bine un clișeu dela p. 123 și alt clișeu (p. 69) precisează ce este *braiul* cu care se bate brînza în putină.

Cum în acest volum reapar explorate regiuni presentate în primul volum, ar fi fost de preferat o coordonare a materialului. Dezorientează întru cîtva aceste reveniri și numai un indice general va putea ajuta urmărirea diferitelor particularități etnografice din fiecare ținut. — O. D.

Leca Morariu, *La frați noștri: Libru lu Rumeri din Istrie, Cartea Rumînilor din Istria, Il libro degli Rumeni istriani;* Suceava, ed. revistei «Făt-frumos»; 1928; 188 pag. — Față de textele istroromîne, în general puțin variate, ce s'au publicat pînă acum (din ele sînt reproduse cîteva la început) cele culese de Leca Morariu — unele date mai înainte, cu adnotațiuni, în *Făt-frumos* ș. a. — apar mai interesante prin cuprinsul lor, care nu se mărginește numai la obișnuite teme de folklor, ci ne face să cunoaștem unele aspecte ale vieței Istroromînilor, cu amănunte chiar ce lipsesc din descrierile etnografice. Cele mai multe texte sînt din Șușnievița și Jeián — mai ales această localitate, prea puțin cercetată, ajungem să o cunoaștem mai bine acum; vre-o cîteva sînt din Nosselo, Bîrdo, Letai, Gradine, Grobnic.

Fără să fie transcrise riguros fonetic — culegerea nu se adresează numai specialiștilor — ele lasă să se vadă particularitățile istroromînei, dar unele lămuriri nu ar fi fost de prisos, cum ar fi fost bine să se dea la sfîrșit un glosar, cu formele nesemnalate pînă acum și cele care apar altfel decît în culegerile anterioare.

La p. 40 e dat *ženere* = ginere, care confirmă ce am spus altădată (*Grai și suflet*, II, 391-392) — împotriva părerei lui Pușcariu —, că avem de a face cu fonetism al lui influențat de ven. *zenero*. Tot așa trebue interpretat *zaružini* = rugini (116, 120). Despre *bătură*, neînregistrat de alții, aflăm că înseamnă «cu ce se sfărîmă piatra» (56). De relevat și *se fărecu* = se ferecă (165), *notirițe*, dim. al lui *notiră* = noatină (142). — O. D.

W. Giese, *Die baskischen Zahlen;* San Sebastián, Imprenta de la Disputación de Guipúzcoa; 1929; 22 pag. (extr. din *Revista internacional de los estudios vascos*). — Originea numeralelor are pentru orice limbă însemnătatea ei, pentru că ne poate da indicații de filiațiune, și tocmai de aceea studiul lui W. Giese e de luat în samă pentru precisări pe care le aduce cu privire la felul cum trebue considerată basca. După ce elimină, cu bune temeiuri, explicații date de alții, Giese ajunge la conclusia că mai multe numerale din bască *(bat, bi, iru, bost, sei, zazpi, amar)* își găsesc echivalentele lor mai curînd în limbile hamitice decît cele caucasice. Constatare care concordă cu altele; urmărind terminologia păstorească am ajuns și eu la aceeași părere. Afinitatea strînsă a bascei cu limbile caucasice, cum o admitea Trombetti, trebue redusă la asemănări indirecte, mai puțin caracteristice decît cele care reies din comparația cu grupul hamitic.

Cu privire la sistemul vigesimal (redarea numeralelor 40, 60, 80 prin „de două ori, de trei ori, de patru ori 20"), Giese îl urmărește, în legătură cu basca, și în alte limbi, arătînd răspîndirea lui, dar totodată e dus spre ipotesa că acest sistem de numărare care există în Galia și într'o parte din peninsula iberică ar putea fi o urmă de influență iberică; în Galia punctul de plecare ar fi de căutat în sud, unde au locuit Iberi, sau poate din limba acestora s'ar fi transmis în celtică o asemenea particularitate. De sigur, mai mult o întrebare, cum se gîndește și Giese — dovezi convingătoare lipsesc. — O. D.

Milcovia, revistă regională de studii; Focșani, Tip. «Cartea Putnei»; 1930; anul I-ii, n-rul 1; 112 pag. — Cu numele care i s'a ales, vrea să cuprindă ținutul Putnei și al Rîmnicului-sărat. E un început dela care așteptăm înfățișarea vieței din trecut și de azi a acestor ținuturi de către cei care sînt în măsură să o cunoască bine. Articolele din primul număr ne dau această încredințare.

Toponimia putneană e cercetată de Al. P. Arbore. Pentru cîteva nume lăsate nelămurite poate totuși ar fi de găsit o explicație. *Arva* cred că nu este forma primitivă, ci *Harva* și acesta

stă în legătură cu *harvă* cunoscut prin unele părți cu sensul de «vie de șes»; etimologia lui ar fi de căutat atunci în tema slavă *gar-* «a arde» (Berneker, I, 294), reflectată cu fonetism nord-slavic (rut. *roz-harjuvaty; garac* e atestat în slavă cu înțelesul de «ars, negru»); deci *harvă* a însemnat «loc despădurit prin ardere» și se întîlnește astfel cu *arșiță, arsură* care se știe că apar des și în toponimie. *Titila* (munte) trebue considerat tot de origine slavă, partea întîi putînd fi identificată cu serbo-cr. *tit* «gras», vsl. *tyti* «a se îngrășa» etc., nume de munți fiind adeseori derivate din noțiunea de «a crește, a se umfla, a se îngrășa» (comp. chiar în slavă forme toponimice derivate din *tlъstъ* «gras»: Miklosich, *Die slav. Ortsnamen*, 329).

Despre folklorul vrîncean vorbește I. Diaconu, arătînd caracterul în primul rînd liric al poesiei populare — genul epic, destul de bogat totuși, nedovedind originalitate, pentru că cuprinde motive transmise de aiurea. O variantă a *Mioriței* se adaugă la cele care se vor putea vedea în primul volum despre Vrancea pe care I. Diaconu îl are în curs de tipărire. E o variantă care arată cum un cîntec spus de unul și același la intervale sufere schimbări, constatare care ar trebui urmărită pentru atîtea teme folklorice, pentru că astfel s'ar ajunge la precisări în ce privește prefacerile lor. — O. D.

INDICE

ROMÎNĂ

Dacoromînă[1]

adus 361
adusătură 361
agust 90
ameregitori 371
apă-boteză 152
aplecătură 361
apoplectic 152
apucat 361
apucătură 361
ara 87
arătură 87
afirmandrit 403
aruncat 361
aruncătură 361
avere 90
avut 90
baccea 381
baci 149
bărbănoc 152
barză 95
Basarab, Băsărabă 147
batalama, patalama 382
bătrîn 86, *bătrîn mare* 403
bea 89
beat mort 186
berbece 92
bintucală 361
biserică 402
bobleţ, bobletic 152
Bobotează 152
Bobreajen 152
boierănese 376
boureşti 373
brăbete 152
brumar 90
brumărel 90
bucurie 95
cal 92
călcat 361
călcătură 361
calcavură 386
cărindar 90, 91
ceaţă 96
chem 391
chirhana 386
chiul 388
chiulaf 388
chiulangiu 388
cireşar 90
coadă 92
coamă 92
coastă 94
colţ 153
coniţă 318
coniţaş 318
cosiţă 92
creştet 94
cricimă 192
crimpiţe 363
culme 94
cuptor 90
cuteza 87
dambla 383
damblagiu 383
dat(ă) 361
dătătură 361
deal 94
des 86
descîntec 91
desfăcătură 360
desvoalbe 193
diavoloaie 376
din-de-soare 360
din-de-vînt 360
dinsul 189
doaie (să) 374
dormi: doarme butuc, doarme dus, doarme tun 186
drăcoaie 376
drag 88
dragoste 89
dres 404
duc (mă) 87
făcătură 360
face: am fapt 374, *o fi fapt* 374, *fece* 376
facere 361
făcut 361
faptă 361
făptură 361
farafastic 384
fărmătură 362
făt 87
făurar 90
florar 90
fraier 402
frumos 86
ghebă 316
ghebuţă 318
ghiaur 384

[1] V: şi glosarele dela p. 128, 290, 305.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

haide 143
haimana 385
(h)areă 413
hoţ 153
i 87
iapă 92
îmbîlgina 389
împiedecături 363
încordări 363
încordător 360
încurcături 363
n-de-soare 360
în-de-vînt 360
Îndrea 90
înfocătură 360
îngheţat tun 186
înginătură 362
înşela 88
însuliţa 372
însura 96
întîlneală 360
întîlnire 362
întîlnit 362
(în)tîlnitură 361
(în)timpinat 362
(în)timpinătură 362
întîmpineală 360
întinsoare 362
iubi 89, 182
izbeală 361
izbitură 362
legături 363
leoaie 376
lipitură 362
lod 313
logodi 89
lovitură 362
luător 363
lună 184
lupoaie 376
mai 90
mare 90; pl. vrom. *mare* 374
măreţ 402
marţ 90
mazun 389
merge 87; *merge strună* 186; *me, mere* 153
mic 90
min (= *mînă*) 373
mînătură 361
mînca 89
mîncătură 362
mîrător 363
mîrătură 361
moare 170
moroaie 376
mozac 389
mozoc 389
ne- 90
nevastă 89
oaie 92
ochitor 363
olac 372
opac 391
opăci 391
oprelişti 363
pădureţ 402
pălitură 362
pedepsi 152
picătură 362
picior 94
planină 403
plete 92
poarcă 92
Pobreajen 152
porc 92
porni: a porni săgeată 186
pre-, prea-, pri- 368
prier 90
prieten 90
p(r)o- 369
pup : a şedea pup 186
pasătură 361
puşcă 192
pustii (= *pustiu*) 374
răpciune 90, 91
răsbojogi 367
răscrăpa 366
răscuţit 367
răsdeochi 367
răsduce 366
răsimpunge 366
răsjunghia 366
răsmaţe 367
răsmirat 367
răsmirătură 367
răspierde 367
răspieri 365
răspune 366
răspunge 366
răssări 366
răssbiera 366
răssec 367
răssfinte 367
răsstrigare 367
răşuiera 366
răstopi 366
răsturbura 367
raţă 192
răzbate 365
răzeş 404
răzor 404
rîmnitor 363
roc 316
roibin 193
roiţe 322
rosură 362
rre 403
rudă 89
ruptoare (*ruptură*) *de apă* 362
şăi 153
săiastră 169
sălbatic 402
Samcoaie 376
sat 96
scopi 87
scroafă 92
scump 88
scutar 151
şea 89
Şeitan 371
sine 87
singur cuc 186
sor 373
spar (să) 374
spulberătură 362
stingher 390
strigoae 376
strîns 362
strînsătură 362
strînsoare 362
strînsură 362
strugur 86
struncinătură 373
sută 86
şap 92, 93, 95
temelie 403
ţinea : a se ţinea sfoară 186
ţipătură 361
tirifoi 322
Titila 413
toapsec 87
trecătură 361
trimes 362

trimisătură 361
umăr 94
ursoaie 376
văi 153
vrăbete 152
zăbun 316
zăpăci 390
zdreveţ 193
zmeoaie 376
zvidui 193, 365

Istroromînă

bătură 411
fărecă 412
notiriţe 412
zarużini 411
ženere 411

Aromînă[1]

airare 87
ambiriği 381
arătură 87
arîle-varîle 381
arumin 169
auă 86
aus 86
bilbil'ă, birbiliţă 383
buharé 382
buhče 239
căstin'e 94
codru 91, 92, *codru di pine* 92
doil'i 197
dzeamă 94
elinica-zoifia 168
fetă 87
flumin 165
fol'ă 88
ğiuruntie 240
heamă 167
heamin(ă) 167
h'ică 94
hima 165
himos 167
hjumănic 166
hjumusescu 165, 166
isăşi 87
if(u)fruşe 239
kaddémidet 386
lălătgare 96
mănucl'iu, mănucl'u 95
mărună 169
mesă 184
mlcă 252
mlnar 138
moc 252
moră 165, 169
muşcat 86
nţesă 88
ğaspe 90
pahtale 240
sămar 89
sar 256
scukl'ire 87
sine 87
sor 241
spesă 86
ţeatire 94
tine 87
ţis! 83
toapsec 87, 169
treil'i 197
tu 87
ğarâ 256
ğeamă 167
ğeamin(ă) 167
ğimo 166
ğimusescu(mi) 166
umzescu 240
zdrumin 169

ITALIANĂ

baffa 401
briaco fradicio 186
ğonğer 390
innamorato cotto 186
tukkà 143
vagliare 154

SARDĂ

roglìu 138

FRANCEZĂ

bouche 174
guèbre 384
gueule 174
ive 174
jument 174

PROVANSALĂ

campagno 141
toucà 143
toucadou 143

PORTUGHEZĂ

maneiro 139

LATINĂ

ager 141
agere 144
agustus 90
aperire 86
aprilis 90
ardea 95
**audicare* 87
ausare 87
**ausicare* 87
basilica 91
bucca 174
caecia 96
caecus 96
campus 93
caper 92, 93
capra 92
carpere 86
carrus 88
carus 88
castanea 94
cicer 94
ciconia 95
cohors 137
colaphus 173
collina 94
collis 94
coma 92
compellere 144
consobrinus 89
**daca* 400
**dacula* 400
dicere 186
ducere 144

[1] V. şi glosarele dela p. 243, 377.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ecclesia 91
equa 174
**extra-iu(n)gularius* 390
*ex-*carpire* 86
facere 186
februarius 90
femina 86, 167
ficus 94
flumen 86
fossa 96
fossatum 96
**genna* 94
gula 174
hircus 92, 93
**hirundula* 95
horiri 137
hortari 137
imus 86, 167
incendere 87
infima 167
inigere 143
**inuxorare* 96
**invalginare* 388
ire 87
iugum 93
laborare 96
**laboratoria* 96
maius 90
manducare 89
mansuetus 138
martius 90
mediocris 139
mensis 86
**micus* 90
minare 143
minari 143
mons 93
mundus 86
ocris 139
os 174
**quodrum* 91
pabulum 139
pellere 144
peragrare 139
pereger 139
peregrinus 139
petulans 141
petulantia 142
petulcus 141
plagius 93
poena 173
pratum 142
pravus 142
propellere 144
raptio 91
rota 188
servare 142
servus 142
sessus 93
sibilare, sifilare 174
singularis 390
situs 154
soror 241
sufflare 174
uber 143
ubertas 142
uxor 96
**vagulare* 154
valgus 389
**valliare* 154
vallis 93
viginti 86
vivere 88

GREACĂ

ἀγρέω 141
ἀγρός 141
δείκνυμι 186
θύρσιον 401
λογχῖτις 405
χαίρω 137
χύμα 165
χυμίζω 165

Neogreacă

ἐθύμοσα 167
θάρρος 256
θυμόνω 166
θυμός 166
κερχανές 386
λεκάνη 382
μπάσιος 149
μπουχαρές 382
ὁμοιάζω 240
συκοβάρη 386
χειμονικόν 166

CELTICĂ

trythu 406
muneudic 406

SLAVĂ

bačo 149
bačyty 151
baczyć 151
barvinok 152
Basarap 147
Basarbovo 147
bat'o 149
дѣлъ 94
chapkyj 153
chapun 153
chopitь 153
chopьcь 153
dutь 401
dynja 401
kaddémidet 386
**kolьcь* 153
krъčma 192
luna 183
měsęcь 183
mosьka 389
opačiti 390
pačiti 390
planina 404
Preobraženije 152
puška 192
raca 192
rěza 404
rycerz 404
šmiga 401
tit 413
tyti 413
vabac, vabec 152
vabič 153
vabiti 152
vabja 152
vabljač 152
vabljati 152
vabljenije 152
wabny 153
zapačiti 390
zapodziać 390

LIMBI GERMANICE

akrs 141
Freiherr 402
gairnjan 137
migr 401
strūtr 406
tiuhan 144
treiben 141
Trift 141

ALBANESĂ

barš 95
bats 149
maš 389

ARMEANĂ

art 140

LIMBI IRANICE

aršan 146
aša- 146
ašaon 146
Ἐξαμπαῖος 147
buxāri 382
gebr 384
har- 142
harətar 142
haurva- 142
paθā- 146
pasuš-haurva-142
šay- 154
šišehgar 146

TRACĂ, DACĂ

Bessapara 147
δάκινα 405
μίζηλα 406
τ(ρ)ουτράστρα 406

LIMBA ŢIGANILOR

eratsa 192
kertchima 192
puchka 192

UNGARĂ

bács 149
bátya 149
puska 192
részes 404

LIMBI TURCO-TĂTARE

aba 148
Abaka 148
ahlile v'ayalile 381
amberdji 381
are, arū, ary 148, 149
bachibozouk 154
baha 382
bahasiztcha 381
bahtche 382
Bai-apa 148
bakči 151
bäkįčį 151
bās 148
basar 148
batallama 382
bey-ari 158
bozouk 155
bulbul 382
damar 383
damla 383
daoul 385
falan-fistik 384
giaour 384
gürülti 240
(h)ait- 143
hakimane 385
haymana 385
Haymane 385
kabag 406
kalk-cour 386
kati-amid-et 386
kerhane 386
khakan 155
khakani 155
khan 155
kiarhane 387
külah 388
külahdji 388
Külüg-apa 148
leyen 8886
pafta 240
rahati-holkoum 182
Sabyk-basar 148
Taksaba 147
tapou 157
tchaouch 157
tchechmi - bulbul 382
Tôrpä 148
ustubachi 155
ustu-bachi-bozouk 155

LIMBI SEMITICE

bar 140
kāfir 384
kerh 387
tabl 385

BASCĂ

kanpo 140
kanpo-eder 140
kanpo-gari 140
kanporatu 140
kanpotar 140
landa 140
landaratu 140

LIMBI AMERICANE

ay 186

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL

Pag.

COCULESCO S. P., Sur les méthodes de critique textuelle du type Lachmann-Quentin 97
DENSUSIANU Ov., Cuvinte latine cu semantism păstoresc, II . . 137
Limba descîntecelor. 351
DIACONU Ion, Păstoritul în Vrancea 257
ISTRĂTESCU Alexandrina, Texte populare din judeţul Prahova 108
MOROIANU Elena, Din ţinutul Săcelelor 310
PAPAHAGI T., Dispariţii şi suprapuneri lexicale, II 84
Originea Muloviştenilor şi Gopeşenilor în lumina unor texte 159 195
ROSETTI Al., Cercetări asupra graiului Romînilor din Albania I, 377

INSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

DENSUSIANU Ov. Sciticul Ἐξαμπαῖος 146
Originea Basarabilor 147
Rom. *baci* 149
Rom. *bobleţ, bobletic* 152
Rom. *hoţ* 153
Rom. *şăi* şi provenienţa lui iranică . 153
Rom. *îmbălgina* 388
Rom. *mozoc* 388
Rom. *stingher* 390
Rom. *zăpăci* 390
Asupra unui punct de fonetică romînă 391
IOGU G. Remarques sur l'étymologie et la signification de quelques mots turcs . 154
Sur quelques mots orientaux (turcs, arabes, persans) introduits en roumain, slave etc. 381

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

Pag.

PAPAHAGI T. — În jurul formelor aromînești *flumîn, hîma, morŭ* 165

ROSETTI Al. — Note complementare asupra tratamentului lui *n* + consoană în limba română 158
Asupra palatalisării labialelor . . 161

DĂRI DE SAMĂ

Actes du premier Congrès de linguistes (O. D.) 393
Detschew D., *Die dakischen Pflanzennamen* (O. D.) 405
Graur A., *Nom d'agent et adjectif en roumain* (O. D.) 406
Jaberg K. u. Jud. J., *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz* (Al. Rosetti) 175
Jud J., v. Jaberg
Meillet A., *Esquisse d'une histoire de la langue latine* (O. D.) . 171
Niederle L., *Manuel de l'antiquité slave* (T. Papahagi) 181
Philippide A., *Originea Românilor* (O. D.) 396
Sava A., *Documente putnene* (O. D.) 403
Spitzer L., *Stilstudien* (O. D.) 184

Indicații bibliografice

Bianu I., *Lucrul apostolesc — Apostolul lui Coresi* 410
Bibliothèque de l'Institut français de Hautes Études en Roumanie 189
Ciauşanu G., Fira G. şi Popescu C., *Culegere de folklor din jud. Vîlcea* 193
Corso R., *Reviviscenze: Studi di trad. pop. ital.* 191
Daranatz B.-J., *Curiosités du Pays basque* 191
Dirr A., *Einführung in das Studium der kaukasischen Sprachen* 188
Fira G., v. Ciauşanu
Georgescu-Tistu N., *Folklor din jud. Buzău* 192
Giese W., *Die baskischen Zahlen* 412
Instructions d'enquête linguistique 188
Milcovia 412
Morariu L., *Lu frați noștri* 411
Olsen H., *Etude sur la syntaxe des pronoms personnels et réfléchis en roumain* 189

Pag.

Papahagi T., *Images d'ethnographie roumaine*, II 411
Popescu C., v. Ciauşanu
Puşcariu S., *Studii istroromîne* 410
Tagliavini C., *Un frammento di terminologia italo-rumena* . . 190

ACADEMIA ROMÂNĂ BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITY LIBRARY